

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО
ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

***ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ ТА СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ***

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
Міжнародної науково-практичної конференції

10 листопада 2023 р.
м. Рівне, Україна

Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 10 листопада 2023 р. [Електронне видання]. – Рівне : НУВГП, 2023. – 728 с.

*Рекомендовано Вченою радою НУВГП.
Протокол № 11 від 24.11.2023 р.*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-НАУКОВИЙ КОМІТЕТ

Голова організаційно-наукового комітету:

Савіна Н.Б. – д.е.н., професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків, НУВГП.

Заступник голови організаційно-наукового комітету:

Ковшун Н.Е. – д.е.н., професор, директор ННЕМ, НУВГП.

Члени організаційно-наукового комітету:

Хайрзода Ш.К. – д.е.н., професор, ректор, Дангаринський державний університет, Таджикистан.

Турсельдінова А.Д. – к.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту і математичної економіки, Національний дослідницький технічний університет ім. К.І. Сатпаєва, Казахстан.

Рамазан Коркмаз – доктор наук, професор, президент «Caucasus University Association», Туреччина.

Новрузов Айдін Новруз огли – офіційний радник президента «Caucasus University Association», директор ТОВ «NOVRUZ-AZ», Туреччина.

Засадний Б.А. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Ляш О.І. – д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики, НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Лазарішина І.Д. – д.е.н., професор, професор кафедри статистики та економічного аналізу, Національний університет біоресурсів і природокористування України.

Лопушинський І.П. – д.н. держ. упр., професор, в.о. завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

Сергієнко Л.В. – д.н. держ. упр., доцент, декан факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин, ДУ «Житомирська політехніка».

Хомок Н.Л. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Антонок О.Р. – д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту, НУВГП.

Антонова С.С. – к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та публічного врядування, НУВГП.

Зінкевич О.В. – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, НУВГП.

Кінащук А.В. – PhD, ст. викладач кафедри іноземних мов, НУВГП.

Клинова-Дашок Г.Д. – к.і.н., доцент, доцент кафедри журналістики та українознавства, НУВГП.

Коберська Т.А. – к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та культурології, НУВГП.

Кріль В.В. – д. філософії з економіки, доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва, НУВГП.

Купчик Л.С. – к.пед.н., доцент, завідувач кафедри іноземних мов, НУВГП.

Кушнір Н.Б. – к.е.н., професор, Голова РООГО «Спілка економістів України», завідувач кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу, НУВГП.

Лесняк О.Ю. – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу, НУВГП.

Мальчик М.В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу, НУВГП.

Мельник Л.В. – д.е.н., професор, Голова РТВ Федерації аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України, завідувач кафедри фінансів та економічної безпеки, НУВГП.

Нікитенко Д.В. – д.е.н., професор, професор кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу, НУВГП.

Павелко О.В. – д.е.н., професор, заступник директора ННЕМ з наукової діяльності, НУВГП.

Попко О.В. – д.е.н., професор, професор кафедри маркетингу, НУВГП.

Тихончук Л.Х. – д.н. з держ. упр., доцент, в.о. завідувача кафедри менеджменту та публічного врядування, НУВГП.

Шадюк Т.А. – к.філос.н., доцент, завідувач кафедри філософії та культурології, НУВГП.

Шило Ж.С. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки, НУВГП.

Ярошук М.Я. – президент, Рівненська торгово-промислова палата.

ISBN 978-966-327-572-7

© Національний університет
водного господарства та
природокористування, 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО
ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
УНІВЕРСИТЕТУ м. СЕДЛЬЦЕ (ПОЛЬЩА)
НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.І. САТПАЄВА (КАЗАХСТАН)
КАВКАЗЬКА АСОЦІАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ (ТУРЕЧЧИНА)
ДАНГАРИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(ТАДЖИКИСТАН)
УНІВЕРСИТЕТ НЬЮКАСЛА (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
РОО «СПІЛКА ЕКОНОМІСТІВ УКРАЇНИ»
РІВНЕНСЬКЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ ФЕДЕРАЦІЇ
АУДИТОРІВ, БУХГАЛТЕРІВ І ФІНАНСИСТІВ АПК УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ЕКОНОМІЧНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ, ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ		
Sribna Y. V., Lavskiy A. R.	WAR DAMAGE ASSESSMENT IN UKRAINE	24
Sribna Y. V., Tymoshytskiy O. V.	UKRAINE'S RENEWABLE ENERGY STRATEGY AMIDST MILITARY THREATS	26
Vasiuk I. V., Stupnytskiy V. V., Stupnytska N. I.	STRATEGIES FOR ECONOMIC RECOVERY IN UKRAINE AMIDST ARMED CONFLICT	28
Антоневич Ю. А., Камінська С. М., Бойчук М. М.	ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	31
Баран М. П., Струк Н. П.	РОЛЬ СПІВПРАЦІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ ТА ЄС У КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ ЇХ РОЗВИТКУ	33
Борейчук Ю. Ю., Адамчук Т. Л.	ПЕРЕВАГИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ ТА ІНВЕСТИЦІЙ	35
Брюхова К. О., Кінашук А. В.	РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС	38
Вашай Ю. В., Ольшанецька М. І.	ЗНАЧЕННЯ ВОДНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	41
Вашай Ю. В., Савчук З. Є.	МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ПРИНЦИПАХ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	43
Вашай Ю. В., Сергійчук Я. П.	ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ МАРКЕТИНГ: СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ТА КОНЦЕПЦІЇ	45
Волкошовець А. В.	ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАКТИКИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ СВРОІНТЕГРАЦІЇ	47

Дідух Р. Б.	МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА МІКРОРІВНІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	49
Жемба А. Й., Гудич О. О.	СУЧАСНІ ВЕКТОРИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	52
Жемба А. Й., Шергіна Л. А., Мельник Ю. А.	АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКО-ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	54
Жемба А. Й., Яремчук Д. Т.	ОСОБЛИВОСТІ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС	57
Жидик І. А.	ВПЛИВ ВІЙНИ НА СУЧАСНИЙ СТАН ЕНЕРГОСИСТЕМИ УКРАЇНИ	59
Іллін В.В.	ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	61
Іляш О. І., Бараняк І. Є.	МІГРАЦІЙНІ НАМІРИ МОЛОДІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	63
Кашуба С. В., Трофименко О. О.	ГЛОБАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ	66
Козицька В. В., Кінащук А. В.	ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО УСПІХУ КРАЇНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	69
Ковшун Н. Е., Овсійчук П. В.	ОЦІНОЧНІ ПОКАЗНИКИ У ПРОЄКТІ ПОКРАЩЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	72
Ковшун Н. Е., Солодкий В. О.	МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ РОЗРОБОК	74
Костриченко В. М., Мартинчук Б. В.	ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ	77
Кузнецова Т. В., Кузнецов В. С.	МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	80

Кутузов Р. В.	РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ	82
Кушнір Н. Б., Добровольський А. Р.	СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	85
Кушнір Н. Б., Снітко Д. О.	ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	88
Кушнір Н. Б., Царук Д. С.	ЕКСПОРТНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИКІВ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ СТАНДАРТИЗАЦІЙНИХ ЗМІН	91
Лесняк О. Ю.	ПРИБУТКОВІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	94
Лось Д. В., Лось З. В.	ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИКЛАДІ ТЗОВ «ЦУНАМІ»	96
Мельник А. Ю., Красовська Ю. В.	РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	98
Мицька В. В., Кушнір Н. Б.	ВПЛИВ ВІЙНИ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ	101
Міськова К. О., Красовська Ю. В.	ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ	104
Мосора Л. С.	МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ	106
Попчук Д. О., Кінащук А. В.	ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД	109
Свірко С. В., Білошицька К. М.	БЮДЖЕТНИЙ БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: РОЗБУДОВА ТА ФОРМУВАННЯ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	111
Слесарчук О. П.	ФОРМИ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВІЙНИ	114
Стахів О. А.	ПРОБЛЕМИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	116

Стахнюк С. О.	РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ПАСАЖИРІВ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ	119
Тарара О. Я., Венцурик А. М.	МІСЦЕ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ ЗГІДНО З АНАЛІЗОМ ІНДЕКСІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВІТУ	122
Федчик О. В., Царук Д. С.	ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	125
Царук Д. С., Луцик А. Ю.	ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ЗМІН У ТОРГОВЕЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКАХ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	127
СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
Agnieszka Giszterowicz	THE ENTROPY COUNTERACTING REPORT (AMONG ACCOUNTING, ART AND MANAGEMENT)	130
Лупка Yu., Kliukha O. O.	IMPACT OF WAR ON GLOBAL FINANCIAL MARKETS	131
Агарков В.С.	ДЕРЖАВНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	134
Антонова С. Є., Клімова А. В., Макарчук О. А.	ВИПЛАТИ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ У ВОЄННИЙ ЧАС: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	137
Антонова С. Є., Макарчук О. А.	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ДОСВІД ЄС	140
Антонова С. Є., Поліщук Д. О.	СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	143
Антонова С. Є.,	ЕТИКА ТА АНТИКОРУПЦІЙНА	146

Шинкарук А. Л., Бачманюк Д. О.	КУЛЬТУРА В ПУБЛІЧНІЙ ВЛАДІ	
Антонова С. Є., Шинкарук А. Л., Поліщук Д. О.	ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	149
Антонова С. Є., Якимчук Ю. О.	ФІНАНСОВА МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА РІВНЕНЩИНІ У ВОЄННИЙ ЧАС	151
Антонова С. Є., Самолук М. В.	ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ	153
Антонова С. Є., Самолук М. В.	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС	155
Башинський О. Е., Шпак Ю. В.	HR-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	157
Баран М. П., Струк Н. П.	РОЛЬ СПІВПРАЦІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ ТА ЄС У КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ ЇХ РОЗВИТКУ	159
Безтелесна Л. І., Базюк С. А.	РИНОК ПРАЦІ МЕНЕДЖЕРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: СКРУТА ЧИ МОЖЛИВОСТІ?	161
Безтелесна Л. І., Брелос І. М.	МЕТРИКИ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПЕРСОНАЛУ МАЛИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	164
Безтелесна Л. І., Буткевич В. О.	ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	166
Безтелесна Л. І., Замрига П. Ю.	ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ПРОЕКТІВ РОЗВИТКУ	169
Безтелесна Л. І. Лютко Б. А.	СЕГМЕНТАЦІЯ РИНКУ ВЖИВАНИХ АВТОМОБІЛІВ	171
Безтелесна Л. І., Мазепа М. С., Патійчук Н. Р.	СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ І УСПІШНИЙ БІЗНЕС: ПОШУК ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ	173
Безтелесна Л. І., Матвійчук Ю. В.	ВИМІРЮВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОМАНДІ	175
Безтелесна Л. І., Синюк О. М.	ТРУДОВИЙ ДОХОД ВЧИТЕЛЯ: ЧИ Є МОЖЛИВОСТІ ЗРОСТАННЯ?	178
Безтелесна Л. І., Середюк О. С.	НЕМАТЕРІАЛЬНА МОТИВАЦІЯ МЕНЕДЖЕРА ЯК ІНСТРУМЕНТ	181

	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО НАДІЙНОСТІ	
Безтелесна Л. І., Равінський Д. Д.	КАСТОМІЗАЦІЯ ВЗУТТЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ	183
Бурчак Я. О.	ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	185
Виговський Д. С.	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НІМЕЧЧИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	188
Галушко О. В.	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ	191
Грушецький Б. В.	МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ	194
Ерстенюк Т. М.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ	197
Корбутяк В. І., Васевич Б.	ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТНИХ ФОНДІВ	200
Кінашук А. В.	РИЗИКИ ТА ПЕРЕВАГИ РЕБРЕНДИНГУ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД	202
Ксендзук В. В., Власюк Т. О., Лусь А. О.	ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЛОГІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	204
Левицька С. О., Макарчук О. А.	РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ ПРОТЯГОМ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	207
Левицька С. О., Павлюк Ю. Ю.	ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ПОДАТКОВОГО КОНСАЛТИНГУ	210
Левицька С. О., Поліщук Д. О.	ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ОРГАНІЗАЦІЮ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	212
Левицька С. О., Самолук М. В.	СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ	214

	СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	
Левицька С. О., Сергійчук В. А.	РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНИ	217
Левицька С. О., Придатко Д. О.	ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ОРГАНІЗАЦІЮ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ	219
Левицька С. О., Романюк І. Я.	ДІЄВІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОГО КОТРОЛЮ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ	222
Левицька С. О., Якимчук Ю. О.	ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ АКТИВИ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЛАТІЖНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В УКРАЇНИ	224
Логвин С. Ю.	ВИРОЩУВАННЯ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР В ЗАКРИТОМУ ҐРУНТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ РІШЕНЬ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	226
Логвин С. Ю., Федун Ю. В., Чата Р. В.	МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	229
Лопушинський І. П.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНИ	232
Маланчук Л. О., Костюк А. В.	ІННОВАЦІЇ В ЕЛЕКТРОННОМУ ДОКУМЕНТООБІГУ: ВІД ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	234
Маланчук Л. О., Корнійчук А. Ю.	ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У ДОКУМЕНТООБІГУ: ОПТИМІЗАЦІЯ МІНІСТЕРСТВА ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ ТА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ	236
Маланчук Л. О., Данильчук Л. В.	ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ	238
Маланчук Л. О., Клімова А. В., Борщевич М. С.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	240
Мартинюк Г. Ф., Шинкарук А. Л., Борщевич М. С.	ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ СТАТИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	242
Мартинюк Г. Ф.,	АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ	244

Корнійчук А. Ю.	РЕГІОНУ	
Мартинюк Г. Ф., Клімова А. В., Поліщук Д. О.	СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (КРАЇНИ ЄС ТА США)	247
Мартинюк Г. Ф., Шинкарук А. Л., Стеліга О. Г.	КОМУНІКАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ЕФЕКТИВНОМУ УПРАВЛІННІ МЕДЗАКЛАДІВ, ЯКІ НАДАЮТЬ РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ	249
Мельник С. М.	МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ПІСЛЯВОСННИЙ ПЕРІОД	252
Мосій Л. Є., Горбатюк В. В., Струтинська І. В.	ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	255
Олійник Н. О.	ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНІВ	257
Опанасюк Д. В., Кінашук А. В.	РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ДО УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	259
Петренко В. П., Куліковський Р. І., Марич В. Ф.	ПРО СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ В РОЗВИТКУ МЕТОДІВ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ	262
Позняковська Н. М.	ЛАНДШАФТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ: ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	265
Прокопчук Т.І., Тихончук Л. Х., Маланчук Л. О.	ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОЮ СФЕРОЮ	268
Свірко С. В.	ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	271
Сиротинська А. П., Сиротинський О. А., Онищук В. А.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ БІЗНЕСУ	274

Скрипчук П. М., Левшук О. О.	РЕГІОНАЛЬНІ ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ УКРАЇНИ	276
Скрипчук П. М., Томчик Є. В.	УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ	278
Скрипчук П. М., Ковалець Н. Д.	ЗАСАДНИЧІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ АГРОБІЗНЕСУ	280
Скрипчук П. М., Осіпчук Є. О.	ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ В УПРАВЛІННІ ПРОЕКТАМИ	282
Тихончук Л. Х., Шинкарук А. Л., Іващук О. М.	УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	284
Тихончук Л. Х., Піддубний А. С.	РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА	287
Тихончук Л. Х. Руднік О. О.	ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У ВІДДАЛЕНИХ СТАРОСТИНСЬКИХ ОКРУГАХ (НА ПРИКЛАДІ ВАРАСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	290
Тихончук Л. Х., Тельпійська К.	ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ У КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	292
Тихончук Л. Х., Шинкарук А. Л., Токарець Н. С.	ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	294
Фроленкова Н. А., Янчевський В. Р.	ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ	297
Хамчук Г. П.	ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УПРАВЛІННІ ПОВОЄННИМ ВІДНОВЛЕННЯМ ТА РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ	299
Хомюк Н. Л.	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	302
Цецик Я. П.,	ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВІЙНАМ	304

Мордас О. М.	В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Чата Р. В.	СТРАТЕГІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ АГРАРНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ	306
СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК, АУДИТ, ОПОДАТКУВАННЯ І ФІНАНСИ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ		
Antoniuk O.	THE ROLE OF THE REGULATOR IN ENSURING THE QUALITY OF AUDIT ACTIVITY DURING WAR TIME	309
Pavelko O. V., Honcharuk V.	ORGANIZATION OF INVENTORIES ACCOUNTING	311
Pavelko O. V., Yefymets V.	ORGANIZATION OF COMPANIES EQUITY ACCOUNTING: THEORETICAL ASPECTS	314
Piotr Miller, Adam Marcysiak	STRENGTHS AND WEAKNESSES OF THE RAILWAY INFRASTRUCTURE	318
Regina Demianiuk, Marta Koval	ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ НА ПРИКЛАДІ ALLEGRO	320
Weronika Chudek, Agata Marcysiak	OPPORTUNITIES AND THREATS RESULTING FROM THE USE OF MODERN BUSINESS MODELS	323
Weronika Chudek, Adam Marcysiak	SOURCES OF FINANCING BUSINESS ACTIVITIES	325
Weronika Głuchowska, Dawid Chmielewski	INFLACJA JAKO PROBLEM MAKROEKONOMII	327
Антонюк О. Р., Мамонтова Н. А.	РИЗИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ФІНАНСОВОМУ УПРАВЛІННІ ТА КОНТРОЛІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ	333
Антонюк О. Р., Мойсієвич А. С.	МЕТОДИЧНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ ПОСЛУГИ З ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ АУДИТОРСЬКИМИ ФІРМАМИ	335
Біла Ю. А.	ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БІОМАСА»	338
Герман М. В.	ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ	341

Гура Н. О.	ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ	344
Демчук В. О.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ КРИПТОАКТИВІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	347
Дерій В. А., Гуменна-Дерій М. В.	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ У ЖИТЛОВОМУ БУДІВНИЦТВІ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	349
Дорошенко О. О., Кублік І. С.	ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ВІЙСЬКОВИМ ЧАСТИНАМ	351
Дума В. Л.	ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	353
Дума В. Л., Дума В. Ю.	ФАКТОРИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ	356
Засадний Б. А., Гончар А. С.	ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ НЕФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДЛЯ ОЦІНКИ УЧАСТІБІЗНЕСУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	358
Зінкевич О. В., Дерманська М. О.	АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	362
Зінкевич О. В., Павелко Н. М.	ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ЗАМОВНИКА В ОБЛІКУ ПІДПРИЄМЦЯ	364
Ізмайлов Я. О.	ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	367
Кондрацька Н. М., Котик М. І.	ДІЯЛЬНІСТЬ МІКРОФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН, ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	370
Котик О. В., Щур О. О.	ВПЛИВ ВІЙНИ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ	373

Крупка Я. Д., Назаров О. М.	ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ У КОРПОРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ	376
Левицька С. О., Власюк І. І.	ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	381
Левицька С. О., Карповець Н. І.	ПЕРСПЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА	384
Левицька С. О., Кондратюк В. М.	ІНФОРМАТИВНІСТЬ ВНУТРІШНЬОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	386
Левицька С. О., Мазурець А. І.	АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ	389
Левицька С. О., Попчук Д. О.	ПРОФЕСІЙНІ ПІДХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО КОНСАЛТИНГУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА	392
Левицька С. О., Стецюк І. І.	УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТА ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ (НА ПРИКЛАДІ УКРГАЗБАНКУ)	395
Ляхович О. О., Остапчук Ю. Ю.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ	398
Ляхович О. О., Чича М. О.	УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ	401
Ляхович О. О., Шевчук Д. О.	СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД	404
Мельник Л. В.	РОЗВИТОК РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	408
Мельник Л. М., Трофимчук С. М.	ВИЗНАЧЕННЯ МАСШТАБІВ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	410
Мельничук Н. Л.	ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ	412

Осадча О. О., Галян Д. В.	ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА	414
Павелко О. В., Лящук І. А.	ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	417
Павелко О. В., Онищук О. Ю.	КЛАСИФІКАЦІЯ РОЗРАХУНКІВ НА ПРИКЛАДІ ТЗОВ «РІВНЕБУДАЛЬЯНС»	420
Павелко О. В., Попчук Д. О.	СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ НА ПРИКЛАДІ ПП «ДЕЛІСС»: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ Й ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ	423
Позняковська Н. М., Мазурець А. І.	ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	427
Попівняк Ю. М.	ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ СНАТГРТ: БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АСПЕКТ	430
Свірко С. В.	БЮДЖЕТНИЙ ОБЛІК УКРАЇНИ: ЗАВДАННЯ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	432
Скаковська С. С., Вінюкова А. О.	МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ ЗА РАХУНОК МАЛОГО БІЗНЕСУ	436
Скаковська С. С., Федчук А. М.	ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	439
Шило Ж. С.	ВПЛИВ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ НА ПІСЛЯВОЄННУ ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ	442
Шило Ж. С., Житкова С. С.	ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАБІЛІЗАЦІЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	445
СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І МАРКЕТИНГ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ МИРОБУДІВНИЦТВА		
Shymko O. V., Veretin L. S.	TRADING THROUGH MACHINES IN THE SYSTEM OF MARKETING CHANNELS	448
Блищик В. П., Попчук Д. О.	ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ: ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	451

Ковальчук Я. Л., Кізім В. В.	ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДИВЕРСИФІКОВАНОГО РОСТУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	454
Копилов Д. В.	ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	456
Коротун О. П., Данилюк Н. В.	РОЗРОБКА КОМПЛЕКСУ МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА	460
Коротун О. П., Правник Д. Р.	CRM-СИСТЕМИ: ІСТОРІЯ, СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ	462
Костриченко В. М., Шпак В. А.	ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СКЛАДОВОЇ АНТИКРИЗОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	464
Крижановський Б. В.	ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	467
Кріль В. В.	ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРОВАНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА	469
Кріль В. В., Літвиненко Д. О.	ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ	472
Курило Р. М.	АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ОЦІНКИ РИЗИКУ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ	475
Мазур Н. О.	ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕКСПЕРТА НА ОЦІНКУ АКТУАЛЬНОСТІ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ	478
Мальчик М. В., Завалій Т. О.	ОСНОВНІ ВИДИ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	481
Мальчик М. В., Попко О. В., Наливайко Н. Я.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	484
Мальчик М. В., Прокопець В. Е.	КЛЮЧОВІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ	487
Мальчик М. В., Прокопчук В. В.	УДОСКОНАЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ- МАРКЕТИНГУ НА РИНКУ B2B	490

Мартинюк О. В., Лисик Н. Б.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОРІЄНТОВАНOSTI У ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ БРЕНДУ КОМПАНІЇ	493
Миронець М. А.	НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА	495
Михайлова Є. В., Миколок А. М.	ЕКОНОМІЧНІ ВПЛИВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ	497
Оплачко І. О., Єзгор В. П.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ КОМПАНІЇ	500
Оплачко І. О., Кадіра О. Є.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ БРЕНДА КОМПАНІЇ	502
Оплачко І. О., Нагорнюк Є. Ю.	ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ SMM У МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	504
Попко О. В., Зайдель І. В.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	507
Попко О. В., Сліпецький О. Є.	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	509
Попко О. В., Філатов В. В.	ДО ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ ЛОЯЛЬНІСТЮ КЛІЄНТІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ	511
Попко О. В., Ятчук В. Ф., Твардовський Ю. В.	ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЛОГІСТИЧНОГО ОПЕРАТОРА НА РИНКУ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	514
Рошик І. А.	ІНТЕГРАЦІЯ ВПО: СУТЬ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	516
Савіна Н. Б., Іськів Р. Б.	ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ МИРОБУДІВНИЦТВА: ТЕОРЕТИЧНІ І АСПЕКТИ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ	519
Саламаха О. О.,	РОЗВИТОК МАРКЕТИНГУ ХІМІЧНОГО	522

Саламаха К. С., Ковшун Н. Е.	ПІДПРИЄМСТВА В АНАЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Самолюк Н. М., Марчук Л. М., Денисюк С. І.	РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ КОМПАНІЇ ЯК НАПРЯМ ЇЇ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	525
Самолюк Н. М., Міщук В. А.	ВЕТЕРАНСЬКИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	528
Сова О. В.	УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС	532
Тимейчук Ю. О.	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОЗДРІБНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	535
Юрчик Г. М.	МЕХАНІЗМИ ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	538
Юрчик Г. М., Ступницька С. П.	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ	541
СЕКЦІЯ 5. ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, МЕДІА, ОСВІТА		
Kinashchuk A.V.	NATIONAL IDENTITY IN A LINGUISTIC WORLDVIEW OF THE BRITISH, GERMANS AND UKRAINIANS: COMPARATIVE ASPECT	544
Голубєва І. В., Мартинова Т. І.	СУЧАСНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНО ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ	547
Гром В. М.	«УКРАЇНЦІ – НЕСПОДІВАНА НАЦІЯ»: НАЦІОТВОРЧИЙ ОБРАЗ УКРАЇНИ У НАУКОВИХ ВИДАННЯХ 1990-2000-Х РОКІВ	550
Гуменюк С. М., Киричук Б. С.	ІНКЛЮЗИВНА ПІДТРИМКА МОЛОДІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ І	555

	ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ	
Демчук О. А.	ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІТЛІ ІМАГОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ	558
Дзюба М. М.	НЕОЛОГІЗМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАДИСКУРСУ ЯК МОВНА ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ 2022/2023 РР.	563
Дуброва А. С.	ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	566
Кінащук А. В., Смокович Б. Р.	ПРОБЛЕМА РЕЛОКАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД	568
Клинова-Дацок Г. Д.	УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	571
Кочубей А. В.	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	575
Крутько Т. В.	АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК LINGUA FRANCA	581
Купчик Л. Є.	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ АКЦЕНТИ У НАВЧАННІ ТА ВИКЛАДАННІ	583
Літвінчук А. Т.	ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	586
Масло І. М.	РОЗВИТОК НАВИЧОК НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ	589
Мудрик Д. П.	РЕАЛІЗАЦІЯ РІЗНИХ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІЙ ОСВІТІ	591
Озарчук І. В.	ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ	597
Осецька Н. Ф.	ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД	601
Попович Н. В.	СУЧАСНА ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНИ	604

	ЯК ЗАСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРЕДЕНТИЗМУ	
Прищепя Б. А., Прищепя О. П.	НАВЧАЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАБУТТЯ ЗНАНЬ З ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.03 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)	609
Стасюк М. І.	ПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ	613
Супрун В. М.	БРЕНД-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ МІСТА ВІННИЦЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ТРЕВЕЛ-ПРОМОЦІЇ	616
Тимощук І. О.	ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ У ФРАНЦІЇ, НАДБАННЯ ІСТОРІЇ І ДЖЕРЕЛО ПЕРСПЕКТИВ	618
Цецик Я. П., Борисюк С. О.	РОЗВИТОК ПОЧАТКОВИХ ТА СЕРЕДНІХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ХІХ СТОЛІТТІ	620
Цецик Я. П., Данильчук Л. В.	ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	623
Якубовська С. С., Литвинчук А. В.	МОРАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ	625
СЕКЦІЯ 6. СВИТОГЛЯДНІ Й СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВИХ ГУМАНІТАРНИХ НАУК		
Бовгиря Д. Д.	СВИТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ОСМИСЛЕННЯ КУЛЬТУРИ ЯК «СВИТУ ЛЮДИНИ» У ДИСКУРСІ КИЇВСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ШКОЛИ	629
Габрусєва Н. В., Чоп Т. О.	ФЕМІНІСТИЧНІ ПЕДАГОГІКИ У ПРОСТОРІ ВІЙНИ	632
Дудикевич В. Б., Глущенко П. К.	ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕВРФ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОЛІТИК БЕЗПЕКИ, АВТОРИЗАЦІЇ І КОНТРОЛЮ ДОСТУПУ В АРХІТЕКТУРІ НУЛЬОВОЇ ДОВІРИ	635
Ємець Н. А., Гнип Є. В.	КУЛЬТУРНІ ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ	638

	УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ	
Ємець Н. А., Хропата Н. М.	ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І МАРКЕТИНГ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ МИРОБУДІВНИЦТВА	641
Залужна А. С., Макух Т. О.	КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ	643
Залужний А. Л., Клюха О. О.	УПРАВЛІННЯ ПОТРЕБАМИ СПОЖИВАЧІВ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ХХ ст.	646
Кінашук А. В.	СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ НАУКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	648
Кінашук А. В., Бойчук М. М.	КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ: СПІВ- ЧИ ПРОТИЛЕЖНО НАПРЯМЛЕНИЙ ВЕКТОР?	653
Кінашук А. В., Грисюк В. В.	ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ДО УКРАЇНИ	656
Коберська Т.А., Васевич Б.Р.	ВІЙНА І МОЛОДІСТЬ: РОЗДУМИ ПРО ВИМУШЕНУ ЗРІЛІСТЬ	659
Коберська Т.А., Демчук К.І.	ВІДЧУЖЕННЯ ЯК ЕФЕКТ СУЧАСНОГО СТАНУ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	662
Коберська Т. А., Мордас О. М.	ЛЮБОВ: КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ІСНУВАННЯ	665
Коберська Т. А., Псуй І. В.	ВІЙНА ЗА САМОБУТНІСТЬ: АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	668
Мельничук М. С., Гордійчук В. В.	ПОП- МИСТЕЦТВО ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ТРЕНДІВ КУЛЬТУРИ МЕТАМОДЕРНУ	672
Мельничук М. С., Задорожна О. Д.	КІНЕМАТОГРАФІЧНІ МЕДІА В ФОКУСІ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ СЬОГОДЕННЯ	677
Мельничук М. С., Кушева В. О.	ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ТА ЦИФРОВІ АСПЕКТИ НЕОКУЛЬТУРИ:	682

	ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД	
Мосій Л. Є., Горбатюк В. В., Струтинська І. В.	ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	687
Наконечна О. П.	СУЧАСНА КУЛЬТУРА: ПАРАДОКСИ СВОБОДИ	689
Сарнавська О. В., Сай А. В.	ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ В КУЛЬТУРІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ	694
Сарнавська О. В., Пупенко А. І.	ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПЕРФОРМАНСІВ БЕНКСІ	698
Стеца Н. В.	ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК СУЧАСНИЙ АСПЕКТ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ	700
Українець С. Я.	ЕКРАННА КУЛЬТУРА ЯК ІМПЛОЗІЯ СМISЛУ І СВОБОДИ ЛЮДИНИ	703
Храпко П. Ю.	ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ПРОЕКТІ Л. ФЛОРИДІ	706
Чоп Т. О., Мізерецька Д. П.	ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ	708
Шадюк Т. А.	ІНФОРМАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРИ	710
Шадюк Т. А., Боровець А. В.	ЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОСТІ	715
Шадюк Т. А., Гордійчук В. В.	ДОЗВІЛЛЄВІ ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ	718
Шадюк Т. А., Кухарчук І. А.	МЕДІАТЕХНОЛОГІЇ ДОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА КУЛЬТУРУ	721
Шадюк Т. А., Черевко С. І.	ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСІВ ВІРТУАЛЬНОЇ ТА МЕРЕЖЕВОЇ РЕАЛЬНОСТІ	724

СЕКЦІЯ 1. ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ЕКОНОМІЧНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ, ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Sribna Y. V., Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,
Lavskyi A. R., First (bachelor) Level Student of Higher Education (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)

WAR DAMAGE ASSESSMENT IN UKRAINE

Ukraine, as a country with a long history, has undergone important transformations in recent years, provoked not only by internal but also external factors. Magnificent changes in economic and social structures have become an integral part of this evolution. However, among all transformations, the most tangible and most frequent are those related to military conflicts. The war left incurable marks on the country's economy. Destruction and losses in this area have become the subject of deep analysis and research, as they have a far-reaching impact on the current state and future prospects of Ukraine.

The destruction caused by the armed conflict, including damaged infrastructure, factories, and residential areas, has not only resulted in immediate economic losses but also posed significant challenges for long-term recovery and growth. The purpose of this study is a thorough analysis of the quantitative and qualitative aspects of the destruction caused to the Ukrainian economy as a result of the war. In the context of military aggression and the devastation identified by the World Bank's Rapid Damage and Needs Assessments (RDNA2) methodology, it is important to examine the various losses and needs that arise as a result of the conflict [1]. Damage reflects direct losses due to the destruction and damage of physical assets, measured by the monetary value of replacement or repair before the start of the war. On the other hand, needs determine the cost of restoration to normal condition through repair, reconstruction and modernization, taking into account inflation and other factors, assessed at current market prices at the time of assessment.

During 2022–2023 in Ukraine the biggest losses were noted in various sectors of the economy, according to the data of the World Bank and its partners. The residential sector suffered 38% of the total damage, while the transport sector lost 26% of its infrastructure, energy suffered losses at 8%, and industry and commerce and agriculture accounted for 8% and 7% respectively. During this period, 1.4 million residential premises were destroyed or damaged, including 135,000 private houses and 39,000 dormitories. Summarizing the overall needs for recovery, the transport sector needs 22% of funding, the housing sector – 17%, energy – 11%, social protection and livelihoods – 10%, combating dangerous situations – 9%, and agriculture – 7%. These figures

reflect the real scale of the challenges facing Ukraine in the process of rebuilding its economy and social structures [2]. The impact of military aggression on Ukraine's economy goes beyond the destruction of infrastructure, encompassing the loss of human capital and the costs of military operations. In 2022, defense spending amounted to 23% of GDP, aid from Western partners – 46.5% of GDP. Demographic losses are difficult to estimate, but military conflicts lead to a drop in GDP per capita by 9% on average and up to 40–70% in the most destructive wars. Ukraine has already experienced a 29.2% decrease in GDP in 2022, which indicates the serious consequences of the war for the level of economic development of the country [2]. The Ukrainian state has spent significant funds on conducting military operations and ensuring the functioning of the social and humanitarian sphere. These costs were practically shared between Ukrainian taxpayers and external creditors and donors. The National Bank of Ukraine also contributed by covering part of the deficit through the emission method.

In the context of other belligerent countries, it can be noted that internal creditors of the state and monetary emission usually play a more important role in financing the war than external donors. For example, in Israel during the war of attrition (1967–1970), more than half of government spending was financed by domestic revenues, and only 22% was raised by external loans and grants. A similar situation was observed in the US economy during World War II, where more than 76% of the financing of public expenditures was provided by domestic loans and tax revenues, compared to 10.1% from the monetary financing of the central bank and the absence of external donors. In the case of Ukraine, the ratio of financing from domestic creditors, monetary emission and external donors had a different dynamic, with a relatively smaller role of domestic loans in the overall structure of military expenditure financing.

Thus, Ukraine experienced one of the most destructive wars in the world since World War II, caused by the Russian invasion in 2022. The amount of damage and the need for restoration reached record levels, exceeding the indicators of most countries that experienced military conflicts in the 20th and 21st centuries. On the other hand, Ukraine managed to avoid macro-financial destabilization and to diversify the sources of expenditure financing. This helps keep the economy from further decline and creates positive conditions for post-war recovery. Despite the huge losses the Ukrainian economy has the potential for recovery and growth, provided rational management of resources and support from international partners.

1. United Nations Ukraine. Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment. URL: <https://ukraine.un.org/en/224376-ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment> (дата звернення: 18.10.2023). 2. Damage in UA. Оцінка збитків. Retrieved from: <https://damaged.in.ua/damage-assessment> (дата звернення: 18.10.2023).

Sribna Y. V., Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,
Tymoshytskiy O. V., Second (master`s) Level Student of Higher Education
(National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)

UKRAINE'S RENEWABLE ENERGY STRATEGY AMIDST MILITARY THREATS

Ukraine, being in the conditions of military threats, is in an extremely difficult geopolitical and economic situation. The military conflict creates serious challenges for the country's energy system as there is a danger of interruption of the supply of energy resources, in particular natural gas.

In such conditions, the development of renewable energy sources becomes an important strategic direction. The advantages of renewable sources such as solar, wind, hydropower and bioenergy are their availability and sustainability. They do not depend on the import of energy resources from abroad, which makes them a reliable solution in wartime. The purpose of the research is to analyze and determine strategic steps for the development of renewable energy sources in Ukraine in the conditions of military threats. The study is aimed at studying the possibilities of effective implementation of solar, wind, hydropower and bioenergy, as well as the development of strategic recommendations for increasing the independence and stability of the energy system of Ukraine. Ukraine has identified key strategic directions for the development of renewable energy sources (RES) in the middle and until the end of the 21st century. According to the Energy Strategy by 2035 [1], Ukraine should achieve a 25% share of RES in total electricity production. The country's economic strategy until 2030 emphasizes the importance of decarbonization and the development of RES, as well as increasing energy efficiency. The concept of the «Green Energy Transition of Ukraine» by 2050 [2] defines an ambitious goal – to achieve a 70% share of RES in electricity production, in particular through the use of rooftop solar power plants in households and businesses. These strategic documents recognize the importance of low-carbon development and reducing the impact on the environment, placing the main emphasis on RES as the main source of Ukraine's future energy.

During the full-scale war with the Russian Federation, Ukraine set priorities for the further development of RES through the implementation of the Recovery Plan of Ukraine until 2032 [3], which was presented in July 2022 at the international donor conference in Lugano. According to this plan, Ukraine plans to build new solar and wind power plants with a total capacity of 5–7 GW to expand export opportunities. The creation of renewable energy facilities with a total capacity of more than 30 GW for the production of renewable hydrogen is also foreseen. The plans also include the construction of 3.5 GW of

hydroelectric power stations and pumped hydroelectric power stations. Over the next 10 years, 1.5–2 GW of peak power, 0.7–1 GW of batteries and 15 GW of electrolysis capacity are expected to be commissioned [3].

The bioenergy sector also has great potential, as biomass and biofuels can replace a significant portion of natural gas. Ukraine can produce up to 10 billion m³ of biomethane per year from agricultural waste, and the total volume of biogas/biomethane can reach 6 billion m³ per year by 2050. The small sector of solar generation will take an active part in the development of solar energy, in particular, photovoltaic systems on the roofs of buildings and in households. Despite the potential, the Recovery Plan of Ukraine until 2032 does not define specific goals for offshore wind energy. Ukraine has one of the best technical potentials for offshore wind energy in the Black Sea, with a theoretical potential of 250 GW, which is part of the total potential of all Black Sea countries of 435 GW. Such potential can be used for the further development of offshore wind farms and increasing the share of RES in the energy system of Ukraine [3].

The development of renewable energy sources (RES) will not only provide Ukraine with a stable and independent energy system, but also push oil, gas, coal, etc. into the past as a tool of political or military influence. Modern conflicts related to the struggle for energy resources will become a thing of the past, as RES are local resources available to all. At the same time, renewable sources guarantee the safety and health of society, avoiding the dangers of nuclear energy. Thanks to the development of RES, Ukraine can become independent from the import of nuclear fuel, reducing its vulnerability to such «nuclear terrorism». In addition, wind power contributes to the decarbonisation of the economy, including the transport sector, by ensuring the availability of safe hydrogen as a transport fuel. For this reason, it is important to develop a single strategic document and action plan for 5–10 years that will ensure the stable development of RES in Ukraine. State bodies must include these measures in their programs and establish responsibility for their implementation in order to ensure the country's energy independence and security.

1. OECD Monitoring of the Energy Strategy of Ukraine until 2035. 2020. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Monitoring-the-energy-strategy-Ukraine-2035-EN-.pdf> (дата звернення: 10.10.2023). **2.** Concept of «Green» Energy Transformation by 2050. 2020. URL: https://menr.gov.ua/files/images/news_2020/21012020/pdf_%D0%B7%D0%B5%D0%B%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення: 10.10.2023). **3.** Recovery Plan of Ukraine (draft). 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/eng/ecosafety-eng.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).

Vasiuk I. V., PhD, Associate Professor, **Stupnytskyi V. V.**, Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor (Dubno Branch Higher Education Institution «Open International University of Human Development «Ukraine», Dubno, Ukraine), **Stupnytska N. I.**, Methodist (Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine)

STRATEGIES FOR ECONOMIC RECOVERY IN UKRAINE AMIDST ARMED CONFLICT

Ukraine remains at the epicenter of complex military events that have an important impact on all areas of the country's life. Against the background of the ongoing conflict, economic recovery becomes an extremely urgent and urgent need. Despite the unfavorable conditions, Ukraine is looking for ways out of this difficult situation and is actively working on recovery strategies, taking into account the unpredictability of the political and military situation. In the face of ongoing conflict and geopolitical uncertainty, Ukraine finds itself grappling with multifaceted challenges that permeate every aspect of its society. Economic recovery has emerged as an urgent and imperative necessity amid these adverse conditions. Despite the formidable hurdles, Ukraine is diligently seeking pathways to navigate this intricate situation. The nation is proactively formulating recovery strategies that are not only responsive to the immediate needs but are also adaptive to the unpredictable political and military landscape.

The war not only caused serious economic losses, but also created profound social and economic challenges. Destroyed cities and infrastructure, population resettlement, threats to security and stability - all this requires immediate measures to restore the economy and stabilize society. In this context, the analysis of modern trends and the determination of prospects for economic recovery become critically important. The purpose of this study is to analyze and study possible strategies for restoring the economy of Ukraine in the conditions of war. In this context, strategies that can help Ukraine strengthen its economy and ensure sustainable development even in the extraordinary conditions of war are being explored.

Ukraine, which is in conditions of geopolitical tensions and the threat of war, faces extraordinary challenges to ensure the stability of its economy and the development of the country. In such conditions, it is especially important to consider effective strategies aimed at strengthening the economy and ensuring sustainable development. In the emergency conditions of the war, it is important for Ukraine to pay attention to effective strategies for strengthening the economy and ensuring sustainable development (Table). Strategies in the context of the economy are long-term plans and actions aimed at achieving specific development goals of a country or an enterprise.

Table

Strategies for strengthening Ukraine's economy amidst military threats

Strategy	Characteristics
Diversification of the economy	Increasing the diversity of economic sectors will help reduce vulnerability to military threats. The development of not only industry, but also the agricultural sector and innovative industries can ensure the stability of the economy.
Support of small and medium enterprises	SMEs are the basis of the economy of many countries. Supporting these enterprises through financial assistance, training and access to markets can contribute to economic growth.
Innovation development	Innovation can play a key role in sustainable development. Investing in research and development, supporting technology start-ups and promoting the introduction of new technologies can strengthen a country's competitiveness.
Developing humanitarian resources	Investing in a nation's education and health can ensure the development of a skilled workforce that is key to any economy.
Search for new markets and partnerships	Expanding foreign economic relations and finding new markets for exports can provide stable income for the country.
Effective resource management	Careful planning and efficient use of natural, financial and human resources can ensure sustainable development.
Promoting ecologically sustainable development	A green economy and measures to reduce emissions of pollutants can conserve natural resources and promote sustainable development.
Reforms in the field of legal system and fight against corruption	An effective legal system and the fight against corruption can ensure stability and promote the confidence of both domestic and foreign investors.

They include a wide range of measures aimed at expanding economic activity, increasing productivity, increasing competitiveness, developing innovation, improving infrastructure and attracting investment. Strategies also take into account internal and external factors affecting the economy, and are developed taking into account the most effective and sustainable methods of achieving defined goals in the long term. These strategies play a key role in shaping sustainable economic growth and contribute to the sustainable development of society.

Effective strategies include a set of measures aimed at increasing productivity, attracting investment, developing innovation, improving the business climate, supporting education and science, and promoting the

sustainable use of resources. These strategies can target different sectors of the economy, from industry to agriculture and renewable energy to information technology. In the case of Ukraine, effective strategies should be aimed at strengthening the economy through the development of competitive industries, supporting small and medium-sized enterprises, creating a favorable investment climate, and reforming industries that determine the country's strategic development. It can also include measures to ensure social justice, improve education, improve access to health care and promote inclusive economic growth. At the same time, strategies must be flexible and respond to changing conditions, which will allow the country to effectively adapt to different development scenarios.

Ukraine, in the conditions of geopolitical tensions and military threats, shows a high level of adaptability and determination in strengthening its economy through the implementation of reforms and strategies. During extraordinary circumstances, there is a need for countries to implement effective measures to ensure stability and development.

The government and business community of Ukraine have taken responsibility for the formation and implementation of comprehensive strategies aimed at creating a favorable economic environment. Confidence in the need for the development of renewable energy sources is important, as a key direction that will ensure the country's economic stability and independence.

The analysis of the reforms and strategies considered in the study shows the significant potential of Ukraine in strengthening its economy. The decisions made and the measures taken are key to overcoming the challenges of military conflicts and contributing to sustainable economic growth in the future.

The main requirement is the further improvement of strategies, taking into account internal and external factors, as well as the active interaction of all subjects of economic policy. Ensuring the stability and development of the economy in emergency situations requires constant monitoring, analysis and improvement of strategic measures that contribute to the stability and prosperity of the country.

The continuous enhancement of strategies is essential, considering both internal and external factors, and necessitates active collaboration among all stakeholders in economic policy. Sustaining stability and fostering economic growth in crisis situations demands ongoing surveillance, analysis, and refinement of strategic initiatives aimed at ensuring the nation's stability and prosperity. This dynamic approach remains crucial for navigating the challenges presented by emergency situations and achieving long-term economic resilience.

Антоневич Ю. А., викладач, спеціаліст вищої категорії, методист
Камінська С. М., викладач, спеціаліст вищої категорії, старший викладач,
Бойчук М. М., викладач, спеціаліст (Рівненський фаховий коледж
інформаційних технологій, м. Рівне, Україна)

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Невід'ємною частиною економічного та суспільно-політичного поступу сучасної України є курс в євроінтеграцію, тому що це основа модернізації економіки, подолання технологічної відсталості та залучення іноземних інвестицій і впровадження новітніх технологій, у тому числі і інформаційно-комунікаційних, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на міжнародні ринки, в першу чергу на ринок Європейського Союзу. Це основа, що стосується верховенства права, стандартів демократії громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод громадян українського суспільства. В умовах війни в Україні суттєво погіршилася демографічна ситуація, що формує довготривалі негативні наслідки для всіх складових частин економічної безпеки, а розв'язання демографічних проблем нагально потребує планування цілого спектру важливих дій.

За оцінками експертів Світового банку внаслідок війни у 2022 році рівень бідності в Україні зріс більш ніж у 10 разів до 25% населення з 2% у 2021 р. А до кінця 2023 року рівень бідності може зрости до 55% внаслідок падіння купівельної спроможності населення та зменшення соціальних виплат через кратне зростання дефіциту державного бюджету [1]. Повномасштабна війна, яка розв'язанаросією, впливає негативно на економічну безпеку України. Разом із тим, Україні вдалося зберегти макроекономічну стійкість і навіть покращити попередні прогнози економічної динаміки. За підсумком 2022 р., падіння ВВП становило, за уточненими даними Держстату України 29,1% [2].

Контрольованими залишаються інфляційні процеси, також стабільним є курс гривні, У планових межах здійснюється наповнення Державного бюджету. Цьому сприяють професійна робота уряду та парламенту України, Національного банку України, системна допомога міжнародних партнерів, високий рівень адаптивності бізнесу та населення. Разом це дозволило втримати економічний фронт та продовжити рух України в напрямку до перемоги. З метою забезпечення світової продовольчої безпеки та загроз пов'язаних з цим, потрібно вжити ряд заходів які істотно пов'язані із відновленням інфраструктури та підприємств виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської

продукції і продуктів харчування, створення надійних логістичних шляхів експорту агропромислової продукції, матеріально-технічного оснащення та фінансової стабільності агропромислових підприємств, формування резервів продовольчої продукції, а також забезпеченням подальшого покращення доступності продуктів харчування для населення України. «Стан банківської системи, хоча й перебуває в прийнятному для умов воєнного стану діапазоні ризику, продовжуватиме потребувати уваги з боку НБУ для оперативного реагування та мінімізації впливу непередбачуваних обставин» [3]. Держава забезпечила виконання бюджетних фінансових зобов'язань, зберегла банківську стійкість, наростила ділову репутацію на міжнародних фінансових ринках завдяки швидкій мобілізації фінансових ресурсів, контролю справ у банківському секторі. Це формує стабільний фінансовий фундамент для подальшого функціонування та створення передумов для відбудови країни. Рівень фінансових ризиків значно понизився. Проте, у 2023 р. ще залишаються такі загрози: суттєві втрати податкових і митних платежів, збільшення державного боргу та видатків на його обслуговування, зменшення фінансування окремих статей видатків бюджету.

Важливим фактором економічної стабільності у воєнний період є збереження купівельної спроможності населення завдяки безперебійній оплаті праці працівників бюджетного сектору, фінансуванню пенсій, соціальних виплат і несуттєвій інфляційній динаміці. Крім того, в умовах значного звуження внутрішнього ринку для продукції споживчого і виробничого призначення посилилася важливість експортного чинника. ЄС стає головним торговельним партнером України. Міжнародні партнери, зокрема європейські, відіграли важливу роль у формуванні транспортно-логістичних шляхів України. Але без повного розблокування морських транспортних шляхів повне подолання логістичних перешкод для експортерів неможливе. Отже, поряд із поточними завданнями, які спрямовані на забезпечення збереження людського капіталу, виникає потреба вже зараз формувати підґрунтя нової соціальної політики, яка би враховувала сучасні глобальні тенденції та забезпечувала соціальну та економічну інклюзію всіх верств населення а також дії держави щодо підтримки доходів та зайнятості населення.

1. UkraineRefugeeSituation: OperationalDataPortalthe UN RefugeeAgency. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/v-nisd-vidbulas-panelna-dyskusiya-na-temu-aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniyu> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія. Київ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

Баран М. П., к. з держ.упр., доцент, **Струк Н. П.**, к.е.н., доцент (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна)

РОЛЬ СПІВПРАЦІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ ТА ЄС У КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ ЇХ РОЗВИТКУ

Статус кандидата на членство в Європейському Союзі відкриває нові можливості для розвитку територіальних громад України, завдяки доступу до спеціальних фондів і програм, призначених для країн-кандидатів. Ці додаткові фінансові ресурси допомагають країнам-кандидатам відповідати критеріям членства (політичним, економічним, правовим) та зміцнювати свою успішність у різних сферах. Варто акцентувати увагу на тому, що остаточне рішення щодо обсягу фінансової підтримки України в процесі вступу до Європейського Союзу ще не прийнято, але уже сьогодні зрозуміло, що ці кошти будуть значно більшими, ніж ті, які виділялися для підтримки інших країн-кандидатів. Об'єктивне обґрунтування цього полягає в тому, що Україні потрібно одночасно вирішувати проблему відновлення після завданої російською агресією шкоди та забезпечення стабільності в країні.

Варто також зазначити, що з 2014 року міжнародна спільнота послідовно підтримує реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, виділяє значні ресурси на її впровадження по всій території країни, й продовжує робити це навіть під час війни [1]. Для прикладу, окремі проекти, які успішно реалізуються на теренах громад Івано-Франківської області за підтримки міжнародних партнерів: Програма Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні» [2], Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою» [3], Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» – DECIDE [4], Проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – фаза II» [5] та ін. Варто підкреслити, що часто програми та проєкти Європейського Союзу, включаючи ті, які вже доступні для українських суб'єктів, передбачають потребу співпраці з партнерами країн, які вже є членами ЄС. Тому, важливою передумовою для отримання додаткових ресурсів, експертизи та підвищення готовності до співпраці з європейськими фондами є встановлення партнерства.

Партнерство може охоплювати співпрацю між місцевими навчальними закладами, науково-дослідницькими інституціями, громадськими організаціями та бізнес-структурами. Налагоджене партнерство забезпечить необхідну спроможність та залучення ресурсів для ефективної співпраці з європейськими фондами. У цьому контексті

хочемо звернути увагу на те, що лише приблизно половина з громад України має партнерські відносини з муніципалітетами інших країн (46%); загальна кількість партнерств, укладених цими громадами з муніципалітетами інших країн, – 1279. Таким чином, кожна з тих громад, які мають партнерські відносини з муніципалітетами інших країн, встановила в середньому 3–4 такі партнерства. Найбільш активними в налагодженні партнерств є обласні центри, але є рекордсмени і серед менших міст. Так, наприклад, Берегівська громада Закарпатської області має 66 партнерств; серед регіонів України найактивніші у налагодженні партнерств ті, які розташовані близько до кордонів з європейськими країнами, в першу чергу – Закарпатська, Львівська, Чернівецька та Одеська області, де на одну громаду, яка має партнерів за кордоном, припадає, в середньому, по 5–6 партнерств; найбільше партнерств українські громади мають з містами та гмінами Польщі (501 партнерство, або 39% від офіційного переліку). Серед країн, з громадами яких українські муніципалітети співпрацюють найчастіше, також Угорщина (122 партнерства), Німеччина (86), Румунія (83), Словацька Республіка (56), Литва (50), Чеська Республіка (39), Грузія (28), Болгарія (25) (по 22) [6]. Щодо Івано-Франківської області, то тільки у 22 громадах (з 62) наявні міжнародні партнери, а міжнародних договорів підписано – всього 86 [7].

Посилення розвитку територіальних громад України в умовах євроінтеграції загалом і територіальних громад Івано-Франківської області зокрема є надважливим, оскільки не тільки забезпечить підвищення стандартів якості життя наших громадян і можливість для них жити в європейській Україні, інтегрованій у демократичний світ, економічно розвиненій і безпечній, а й укріпить Україну як рівноправного партнера Європейського Союзу.

1. Міжнародна підтримка. URL: <https://decentralization.gov.ua/donors> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Програма ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні». URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/slg-coe> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою». URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/u-lead> (дата звернення: 18.10.2023).
4. Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» – DECIDE. URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/decide> (дата звернення: 18.10.2023).
5. Проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – фаза II» (Salar International). URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/salar> (дата звернення: 18.10.2023).
6. Міжнародне муніципальне партнерство : методичні рекомендації. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/Metodychni_rekomendatsii_partnerstvo_2022.pdf (дата звернення: 18.10.2023).
7. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/twincities> (дата звернення: 18.10.2023).

Борейчук Ю. Ю., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Адамчук Т. Л., ст. викладач (Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПЕРЕВАГИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

Вступ України до Європейського Союзу (ЄС) має потенціал принести значну кількість переваг для розвитку торгівлі та інвестицій в країні. Україна, як сучасна держава, стоїть перед низкою важливих завдань та викликів, які безперечно визначатимуть її майбутнє. Однією з ключових стратегічних орієнтирів є пошук шляхів інтеграції до європейського економічного простору. Цей крок відкриває безліч можливостей для української економіки, забезпечуючи доступ до великого ринку, нових технологій та інвестиційних ресурсів. Проте, поряд з цим, країна стикається з несприятливими обставинами, включаючи виклики воєнного стану, що вимагають комплексного аналізу та вирішення.

У цій роботі ми розглянемо переваги вступу України до Європейського Союзу та основні виклики, що виникають в контексті воєнного конфлікту. Також розглянемо можливості, які надає європейська інтеграція для розвитку торгівлі та інвестицій, а також специфічні питання, пов'язані із військовим станом, що впливають на економічну динаміку України.

Переваги, що можуть мати місце при вступі до ЄС, є такими.

Збільшення торгівельного обсягу. Вступ України до ЄС відкриває їй доступ до найбільшого внутрішнього ринку світу. Це сприятиме збільшенню торгівлі та експорту українських товарів та послуг. Українські підприємства матимуть можливість конкурувати на ринку ЄС, що стимулюватиме підвищення якості та конкурентоспроможності їхньої продукції.

Зниження тарифних та нетарифних бар'єрів. Вступ до ЄС дозволить українським підприємствам використовувати переваги безмитного експорту та спеціальних тарифів на товари та послуги, що спрощує доступ до ринків ЄС. Це також допоможе українським компаніям уникнути надмірних регуляторних та технічних перешкод.

Залучення іноземних інвестицій. Вступ до ЄС збільшує привабливість України для іноземних інвесторів, оскільки надає їм можливість використовувати стратегічне положення країни для доступу до європейського ринку. Це може призвести до збільшення потоку прямих інвестицій та розвитку нових галузей економіки.

Технологічний обмін та інновації. Вступ до ЄС дає можливість українським підприємствам співпрацювати з європейськими компаніями та університетами, що сприяє обміну технологічними знаннями та інноваційними практиками. Це дозволить підвищити технічний рівень українських компаній та покращити їхню конкурентоспроможність.

Підвищення стандартів якості та безпеки. Вступ до ЄС вимагає від українських підприємств відповідати європейським стандартам якості та безпеки продукції. Це призводить до покращення якості виробництва та обслуговування, що впливає на задоволеність споживачів та відкриває нові можливості на ринках.

Розвиток інфраструктури та логістики. Вступ до ЄС може стати каталізатором розвитку транспортної, енергетичної та інформаційної інфраструктури, що поліпшить логістику та зробить торгівлю більш ефективною.

Усі ці переваги допоможуть стимулювати економічний розвиток України, покращити рівень життя населення та сприяти загальному підвищенню економічної активності в країні. Однак, важливо враховувати, що успішний вступ до ЄС вимагає реформ та виконання європейських стандартів та норм.

Також незважаючи на більш глобальні аспекти переваг вступу до ЄС стосовно розвитку торгівлі та інвестицій ми можемо представити ще вузьконаправлені докази, такі як захист інтелектуальної власності чи захисту малого бізнесу.

Стимулювання інновацій та досліджень. Членство в ЄС надає можливість участь у європейських програмах та конкурсах для наукових та інноваційних проектів. Це сприяє розвитку нових технологій та підвищенню конкурентоспроможності українських компаній.

Полегшення доступу до фінансування. Членство в ЄС відкриває можливості для українських компаній отримувати фінансову підтримку через програми та інструменти Європейського банку реконструкції та розвитку, що сприяє розширенню бізнесу та реалізації нових проектів.

Посилення правового середовища та захисту інтелектуальної власності. Вступ до ЄС сприятиме удосконаленню правових механізмів для захисту прав власності та інтелектуальної власності, що стимулює інноваційну діяльність та технологічний прогрес.

Розвиток галузей високотехнологічного виробництва. Вступ до ЄС може бути каталізатором розвитку галузей, таких як інформаційні технології, біотехнології та відновлювальна енергетика, що мають високий потенціал для інновацій та створення високооплачуваних робочих місць.

Розширення можливостей для малого та середнього бізнесу. Європейський ринок надає малим та середнім підприємствам України

можливість розширити свій бізнес та залучити нових клієнтів у країнах ЄС.

Стабілізація економічного середовища. Членство в ЄС може сприяти політичній та економічній стабілізації України, зменшуючи ризики та невизначеність для бізнесу та інвесторів.

Ці переваги вносять важливий вклад у розвиток торгівлі та інвестицій в Україні та можуть сприяти підвищенню загального рівня економічного розвитку у країні [1].

Узагальнюючи аналіз переваг вступу України до Європейського Союзу для розвитку торгівлі та інвестицій, неможливо недооцінити потенційні можливості, що відкриваються перед країною. Вступ до найбільшого світового економічного блоку розширює горизонти для українських підприємств та інвесторів, надаючи доступ до великого ринку, новітніх технологій та фінансових ресурсів.

Стимулювання торгівлі, зниження тарифних та нетарифних бар'єрів, привертання інвестицій, підвищення стандартів якості та безпеки продукції – це лише декілька з переваг, які може забезпечити членство в ЄС. Крім того, цей крок сприяє розвитку інновацій та досліджень, полегшує доступ до фінансування та створює умови для розквіту високотехнологічних галузей.

Важливо наголосити, що вступ до Європейського Союзу не є панацеєю для всіх економічних проблем, але він надає Україні цілу низку можливостей для сталого та високоякісного економічного розвитку. Важливість системних реформ та впровадження європейських стандартів не може бути недооціненою в цьому контексті.

В цілому, вступ України до Європейського Союзу є важливим кроком на шляху до покращення якості життя громадян, розвитку бізнесу та створення стійкого економічного майбутнього для країни.

1. Терещук А. Вступ України до ЄС: переваги для громадян та бізнесу. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/211004_vstup-ukrani-do-s-perevagi-dlya-gromadyan-ta-bznesu (дата звернення: 18.10.2023).

Брюхова К. О., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Кінащук А. В., PhD., ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНЬКА ВІЙНА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

На теперішньому етапі російсько-української війни після повномасштабного вторгнення до України затребуваними є питання не лише про дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру, захист життя та здоров'я, правовий та цивільний захист тощо. У своїх розвідках дослідники намагаються також визначити, як російсько-українська війна впливає на ведення бізнесу в Україні (В. Жирій), падіння попиту на німецьку промисловість (В. Кропман, Т. Кирилюк), рекордні обсяги реєстрації нового бізнесу у Польщі (А. Жарикова) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет вивчення впливу війни на особливості ведення бізнесу у межах однієї країни та за її кордонами.

Мета розвідки – схарактеризувати вплив російсько-української війни на український та міжнародний бізнес після повномасштабного вторгнення до України.

Український бізнес під час війни характеризуємо як адаптивний, витривалий та відкритий для розширення горизонтів своєї діяльності. Повномасштабне російське вторгнення стало неабияким викликом для української економіки та змусило власників бізнесів радикально змінювати формат своєї роботи [3]. Малі та середні підприємства України зазнали значних економічних втрат, як-от: збитки в інфраструктурі, нестача працівників, руйнування ланцюгів постачання, дефіцит фінансування та ін. Названі фактори стали причиною релокації підприємств у більш безпечні регіони України, аби зберегти життя та здоров'я працівників, а також обладнання. Та й після цього проблеми часткової втрати виробничих потужностей, пошуку нових приміщень та оплати їхньої оренди, дезорієнтації менеджменту на новому місці потребували свого вирішення [8]. Нині в Україні переміщено близько 800 підприємств, з яких найбільше – до Львівської (28,6%), Закарпатської (17,9%), Чернівецької (12,2%), Івано-Франківської (8,3%), Тернопільської (7,5%) та Хмельницької (7,5%) областей [5].

Найбільше відчували на собі удар війни логістична, енергетична та аграрна галузь. Чимало територій стали відрізненими від сполучення (кейс компанії «Нова пошта», де за перший тиждень війни обсяги

транспортування замовлень знизилися на 95%). Додатковим викликом стає будівництво нових магістральних шляхів на місці вже зруйнованих у зв'язку із повномасштабним вторгненням країни-агресора до України [7]. Блокування морських шляхів та обстріли портів обмежили постачання українського зерна на світові ринки, що позначилося на економіці не лише нашої країни, а й на міжнародній торгівлі. Одним із наслідків стало зростання цін на хліб у Туреччині, Іраку, Північній Африці, а найбагатша людина Нігерії – Аліко Данготе – вирішив, що російсько-українська війна є непоганим шансом зміцнити економіку власної держави та відкрив найбільший у країні завод із виробництва добрив [9]. Енергетична галузь України не менше потерпає від масованих обстрілів: тільки за жовтень-листопад 2022 року було зруйновано або пошкоджено 40% інфраструктури [2], що обмежило об'єми виробництва на вітчизняних підприємствах, збільшило його витрати та спричинило обговорення ситуації на міжнародному рівні. Наслідком таких переговорів стали санкції, що вплинули на міжнародний бізнес та торгівлю з країною-агресором.

Усе ж, основною проблемою, що спровокована впливом російсько-української війни на український та міжнародний бізнес, лишаються люди. 7 мільйонів українських біженців перебувають за кордоном, 5 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами, більшість з яких наразі перебувають у Польщі, що супроводжується внесенням значних корективів в економіку цієї держави: у 2022 році українці відкрили у Польщі майже 16 тисяч бізнесів та сплатили близько 2,4 мільярда доларів податків [1]. У сфері логістики та транспорту польські компанії відчули зростання попиту на свої послуги, через введення санкцій на прямі поставки товарів в Україну через Росію. Значні наслідки воєнної кризи відчула і Німеччина, яка через російське вторгнення в Україну, стала менш залежною від російського енергопостачання, що коштувало економіці ФРН 2,5% ВВП. Відтак, місцевим компаніям доводиться компенсувати це більшою кількістю інновацій та підвищенням рівня продуктивності [6]. У німецькій промисловості упродовж першого місяця після повномасштабного вторгнення скоротилася кількість замовлень на 4,7%, однією з причин чого стали проблеми із закупівлями напівфабрикатів та сировини [4].

Частина іноземних компаній призупинила свою діяльність в Україні, серед яких: «McDonalds», іспанська fashion-група «Inditex» («Zara», «Bershka», «Massimo Dutti», «Oysho», «Pull & Bear», «Stradivarius»), польська «LPP» («Cropp», «Sinsay», «House», «Mohito», «Reserved»), шведські «H&M» та «ІКЕА». Утім, упродовж 2023р. деякі з названих брендів марок вирішили повернутися на полиці українських

магазинів («McDonalds», «Adidas», «LC Waikiki», «House», «Zara», «H&M» та ін.).

За результатами дослідження Європейського банку реконструкції та розвитку малі та середні українські підприємства потребують допомоги у реконструкції бізнесу (35%), в отриманні грантів на різні бізнес-потреби (32%) та порад від компаній, які вже стикалися з такими ж проблемами на тих самих ринках й успішно їх подолали (25%), в обміні досвідом з міжнародними компаніями (22%), у налагодженні зв'язків з іноземними партнерами (21%) [9].

Таким чином, після повномасштабного вторгнення росії до України значних втрат зазнали не лише українські підприємці, а й бізнесові одиниці інших європейських країн. Російсько-українська війна спричинила ріст цін на товари продовольчої групи як у межах України, так і в країнах Близького Сходу та Північної Африки. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні шляхів подолання економічних проблем, спричинених російсько-українською війною після повномасштабного вторгнення, на теренах України.

1. Жарикова А. Рекордні обсяги: 67% нових іноземних бізнесів у Польщі відкрили українці. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/19/702371/> (дата звернення: 18.10.2023). **2.** Жирій К. Українцям розповіли, як війна вдарила по бізнесу. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ukrajincyam-rozповили-yak-viyna-vdarila-po-biznesu-12031098.html> (дата звернення: 18.10.2023). **3.** Жирій К. Час для роботи: як відновлювався та адаптувався український бізнес за рік війни. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/chas-dlya-roboti-yak-vidnovlyuvavsyata-adaptuvavsya-ukrajinskiy-biznes-za-rik-viyni-12154170.html> (дата звернення: 18.10.2023). **4.** Кропман В., Кирилюк Т. Через війну в Україні впав попит на німецьку промисловість. URL: <https://www.dw.com/uk/через-viynu-v-ukraini-vprav-porut-na-nimetsku-promyslovist/a-61694869> (дата звернення: 18.10.2023). **5.** Наумов С. Як український бізнес виживає під час війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/> (дата звернення: 18.10.2023). **6.** Німеччина втратила 2,5% ВВП через війну в Україні. URL: <https://finclub.net/ua/news/nimechchyna-vtratyla-2-5protsent-vvp-через-viynu-v-ukraini.html> (дата звернення: 18.10.2023). **7.** Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (дата звернення: 18.10.2023). **8.** Стрикун Г. Вплив війни на МСП в Україні. URL: <https://platforma-msb.org/vplyv-viyny-na-msp-v-ukrayini/> (дата звернення: 18.10.2023). **9.** Харпер Д. Як війна в Україні впливає на економіку Польщі. URL: <https://www.dw.com/uk/yak-viyna-v-ukraini-vplyvaie-na-ekonomiku-polshchi/a-61447821> (дата звернення: 18.10.2023).

Вашай Ю. В., к.е.н., доцент, **Ольшанецька М. І.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ВОДНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Глобальна водна безпека в контексті сталого розвитку є критично важливою проблемою, яка стоїть перед світом в наш час. Вода - це життєво важливий ресурс для всіх аспектів людського життя та природи, і її безпека має безпосередній вплив на здоров'я, економіку та екологію планети.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) дефіцит прісноводних ресурсів відносить до одного з найважливіших викликів людству на сучасному етапі його розвитку. Дана ситуація зумовлюється рядом причин – географічних, економічних, екологічних, демографічних, політичних [1].

Проблема глобальної водної безпеки в контексті сталого розвитку полягає в недостатньому доступі до чистої питної води для всіх людей, а також в забрудненні та надмірному використанні водних ресурсів, що загрожує природному середовищу та загальному здоров'ю планети. Необхідно розвивати стратегії та ресурси для забезпечення сталої водної безпеки, збереження водних екосистем та забезпечення доступу до води для всіх, з урахуванням потреб сьогодення і майбутніх поколінь.

У таблиці наведено ключову інформацію щодо глобальної водної безпеки в контексті сталого розвитку.

Таблиця

Вплив глобальної водної безпеки на досягнення цілей сталого розвитку

Аспект впливу	Характеристика
1	2
Значення води для сталого розвитку	Вода відіграє ключову роль у всіх трьох складових сталого розвитку: соціальній, економічній та екологічній. Вона є необхідною для задоволення основних потреб людини, виробництва продуктів харчування, енергії та інфраструктури, а також для збереження екосистем та біорізноманіття.
Цілі сталого розвитку ООН	Організація Об'єднаних Націй визначила глобальні цілі сталого розвитку, включаючи ціль № 6 – «Забезпечити доступ до чистої води та санітарії для всіх». Ця ціль спрямована на забезпечення глобальної водної безпеки та покращення якості життя людей.
Проблеми глобальної водної безпеки	Глобальна водна безпека ставиться під загрозу через такі фактори, як забруднення водних ресурсів, надмірне споживання води, зміни клімату, водні кризи та водні конфлікти. Наявність чистої води стає проблемою для мільярдів людей у всьому світі.

продовження таблиці

1	2
Ефективне управління водними ресурсами:	Включає в себе створення сталого підходу до водокористування, зменшення втрат води, вдосконалення інфраструктури для забезпечення доступу до чистої води та санітарії, а також врахування водних аспектів у регіональному та глобальному плануванні [2].
Адаптація до зміни клімату	Зміни клімату призводять до збільшення екстремальних погодних умов, включаючи повені та посухи. Це вимагає розробки стратегій адаптації до зміни клімату в галузі водопостачання та управління водними ресурсами [3].
Міжнародне співробітництво	Глобальна водна безпека вимагає міжнародного співробітництва, обміну досвідом та технологіями. Міжнародні угоди та організації, такі як Всесвітній водний форум та Рамкова конвенція ООН з водних ресурсів (UN Water), грають важливу роль у вирішенні цих питань.

Підсумовуючи, зазначимо, що глобальна водна безпека в контексті сталого розвитку є ключовою складовою нашого майбутнього, і її забезпечення вимагає спільних зусиль усіх країн і суспільства в цілому. Забезпечення доступу до чистої води для всіх та ефективне управління водними ресурсами є важливими кроками до досягнення сталого розвитку та збереження природи для майбутніх поколінь.

1. Голюков А. П., Казакова Н. А., Пересадько В. А. Водна безпека людства: глобальний та регіональний виміри. *Вісник Харківського національного у-ту ім. В.Н. Каразіна. Сер. Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2018. Вип. 7. С. 26–34. 2. Сороковська, С. В. Державна політика України у сфері питного водопостачання в контексті глобальних цілей сталого розвитку. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Сер. Державне управління*. 2018. № 2. С. 34–40. 3. Долгодуш А. І., Маценко О. М. Формування мотиваційного інструментарію водокористування в контексті сталого розвитку. *Економічні проблеми сталого розвитку* : тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту, присвяченої дню науки в Україні, Суми, 18–22 квітня 2011 року. Суми : Сум ДУ, 2011. Ч. 2. С. 210–211.

Вашай Ю. В., к.е.н., доцент, **Савчук З. Є.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ПРИНЦИПАХ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Обрана тема дозволяє зрозуміти та проаналізувати принципи прийняття ряду зовнішньоекономічних рішень, що базуються на принципах поведінкової економіки та безпосередньо впливають на людей та їхнє життя. Масштабні зміни в економіці, війни, міграції, переорієнтація пріоритетів задоволення людей – це лише частина переліку факторів зовнішнього тиску, які потребують оцінки та аналізу перспективної реакції населення аби знизити негативні наслідки. Висвітлення теоретичних положень поведінкової економіки дозволяє провести аналіз переваг і недоліків управління зовнішньоекономічною діяльністю на підґрунті оцінки рівня впливу поведінки на економічні рішення людей.

У сучасну економічну теорію виділяють різні підходи та напрями досліджень. Одним із найбільш поширених є поведінкова економіка - досить молода галузь дослідження економіки, що була заснована у 1970-х, але детально вивчена була на початку 80-х. Активного розвитку поведінкова економіка зазнала за останні десятиліття і продовжує збільшувати актуальність питання й дотепер, у зв'язку з переорієнтацією і змінам у світі. Основним постулатом поведінкової економіки є те, що прийняття рішень людиною, не ґрунтується лише на об'єктивних фактах дійсності, а зумовлюється й емоційним впливом та інтуїцією. У сучасній поведінковій економіці виділяють такі підходи та постулати: біхевіоральний розвиток економічної моделі; індивідуальний підхід прийняття рішень; прийняття рішень під впливом необ'єктивних факторів, емоцій чи інтуїції [1].

З точки зору психології, поведінкова економіка розглянута у питаннях прийняття рішень людьми та визначено низку упереджень у результаті того, як люди думають і відчують. Економісти, які досліджують принципи поведінкової економіки, вважають, що це можливість зміни уявлення людей про вартість і виражені переваги. Даний метод доводить: людям притаманна зміна фокусування з себе та характерно відхилення від принципів максимізації вигоди та мінімізації витрат. Оскільки, наше мислення залежить від впливу зовнішніх факторів: недостатніх знань, зворотного зв'язку та можливостей обробки інформації, що часто включає невизначеність і залежить від контексту, в якому ми

приймали рішення. Більшість наших виборів не є результатом ретельного обдумування. На нас впливає легкодоступна інформація в пам'яті, автоматично генерований вплив і важлива інформація в навколишньому середовищі.

Невід'ємним аспектом функціонування країни й бізнесу є процес зовнішньоекономічної діяльності, оскільки він являє джерело доходів і надходжень та є важелем впливу, рушійною силою до змін та розвитку. Принципи поведінкової економіки в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю, відкривають нові шляхи впливу та пришвидшують й оптимізують кроки у прийнятті рішень міжнародних домовленостей.

Окрім, очевидних переваг та можливостей, що надає поведінкова економіка, керування цим принципом в управлінні ЗЕД несе за собою ряд ризиків: психологічні перешкоди (вплив стереотипів, неочевидна реакція на нові фактори впливу, культурні відмінності); непередбачуваність ринкових реакцій; необ'єктивність прийняття рішень (через вплив емоцій та ірраціональних уявлень, відбувається ухилення від раціональних рішень); поведінковий ризик недооцінки групової динаміки (колективні рішення можуть бути менш ефективними, через вплив групового тиску); неповна інформація (процес управління може здійснюватися на основі обмеженої інформації, що призводить до неповних або неточних аналізів); політичні ризики (ЗЕД суттєво піддатлива впливам політичних рішень, хибна оцінка середовища вплине на результативність стратегій управління).

Кожен з описаних ризиків зумовлений недооцінкою або неправильним аналізом переваг, що надає принцип поведінкової економіки. Застосування методів поведінкової економіки повинне ґрунтуватись на деталізації і супроводжуватись максимальною кількістю варіантів прорахунку сценаріїв розвитку подій, аби знизити вірогідність появи ризиків. Сучасні умови глобалізації економіки та постійні зміни у світовому політичному та економічному середовищі зумовлюють великий вплив на управління зовнішньоекономічною діяльністю, що є важливим аспектом стратегічного розвитку підприємств та країн. Застосування не лише традиційних моделей управління, а й нових методів, як поведінкова економіка, дозволяє враховувати аспекти впливу зовнішніх факторів та попередити непередбачувані наслідки.

1. Сфери вивчення поведінкової економіки. URL: <https://www.wiki-data.ukua.nina.az/> Поведінкова економіка html#Сфери_вивчення. (дата звернення: 18.10.2023). 2. Теоретичні дані. Зовнішньоекономічна діяльність та її роль у розвитку національної економіки. URL: <http://clar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/3358/1/Тема1.pdf> (дата звернення: 18.10.2023).

Вашай Ю. В., к.е.н., доцент, **Сергійчук Я. П.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ МАРКЕТИНГ: СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ТА КОНЦЕПЦІЇ

Глобалізація, як феномен сучасної економіки та суспільства, має суттєвий вплив на підприємства та їх стратегії маркетингу. Споживачі та ринки стають все більше міжнародними, і відповідно до цього змінюється підхід до створення та впровадження маркетингових стратегій.

Глобальний розподіл ресурсів, зростання торгівлі та обміну інформацією призвели до зростання конкуренції, що вимагає від підприємств постійного вдосконалення своїх стратегій та методів маркетингу.

Із загостренням конкуренції на ринку компаніям довелося зосереджуватися на зовнішніх процесах – аналізувати їх і враховувати у своїй господарській діяльності. Це призвело до проникнення маркетингової концепції та маркетингового підходу в систему управління компанією зі зміщенням акценту з внутрішнього середовища компанії та потенціалу виробників на споживача. Концепція цілісного маркетингу об'єднує ключові досягнення науки про маркетинг і складається з 4 основних компонентів: маркетинг відносин, інтегрований маркетинг, внутрішній маркетинг і соціально-відповідальний маркетинг. Холістичний маркетинг – це підхід, спрямований на збалансування різних аспектів маркетингової діяльності суб'єктів господарювання [1].

Нещодавно світ став свідком великої кількості транснаціональних компаній, які перетинають кордони, щоб продавати свої товари продуктів і послуг у всьому світі. Це спонукало більшість компаній до прийняття різноманітних маркетингових і глобальних стратегій для виходу на ринок і конкуренції всередині та за межами своїх країн. У наш час кожна фірма повинна стати міжнародною у своїй орієнтації, оскільки в більшості випадків ефективність бізнесу частково зумовлена подіями, які відбуваються за кордоном. Виходячи з цього, фірми розширюють сферу своєї діяльності від внутрішнього до експортного маркетингу, міжнародного маркетингу та глобального маркетингу [2].

Сучасні концепції міжнародного маркетингу надають підприємствам інструменти та стратегії для успішної діяльності на міжнародних ринках. Деякі з них включають:

1. Глобальна стратегія маркетингу: Розвиток стратегій, які дозволяють компаніям вигідно використовувати глобальні можливості і

ресурси. Ця концепція включає в себе створення єдиної глобальної маркетингової стратегії, пристосованої до різних ринків, та забезпечення глобального бренду.

2. Локалізація та адаптація: Збереження глобальної консистентності, але врахування місцевих особливостей. Це передбачає адаптацію продуктів, цін, промоційних стратегій та дистрибуції до конкретних культурних та ринкових особливостей різних країн.

3. Соціально відповідальний маркетинг: Звернення уваги на етичні, екологічні та соціальні аспекти у бізнесі. Сучасні споживачі все більше цінують компанії, які демонструють відповідальність перед соціумом та навколишнім середовищем.

4. Маркетинг в інтернеті та соціальних мережах: Зростання впливу Інтернету та соціальних мереж створює нові можливості для досягнення міжнародних аудиторій. Маркетинг в Інтернеті дозволяє компаніям ефективно спілкуватися зі споживачами та залучати їхню увагу.

5. Маркетинговий досвід клієнта: Зосередженість на створенні позитивного досвіду для клієнта в усіх аспектах спілкування з брендом, починаючи від покупки та закінчуючи обслуговуванням після продажу. Задоволені клієнти стають лояльними та рекомендують продукти і послуги своїм знайомим.

6. Маркетинг автоматизації та штучного інтелекту: Використання технологій для підвищення ефективності маркетингу, аналізу даних, персоналізації та автоматизації маркетингових операцій.

7. Маркетингові дослідження та аналіз даних: Використання аналітики та даних для прийняття узгоджених маркетингових рішень та прогнозування трендів на міжнародних ринках.

Ці концепції не є взаємовиключними, і багато компаній поєднують їх для досягнення найкращих результатів. Актуальність кожної концепції залежить від галузі бізнесу, місця діяльності та потреби ринку. Підприємства, які успішно використовують сучасні концепції міжнародного маркетингу, можуть легше адаптуватися до змін в світі та вибудовувати стабільний інтернаціональний бізнес.

1. Vorozhbit O., Astakhova E. Theoretical Foundations of Developing the Concept of International Marketing. *Revista ESPACIOS*. 2017. Vol. 38. URL: <https://www.revistaespacios.com/a17v38n62/a17v38n62p10.pdf> (дата звернення: 18.10.2023). 2. Goodluck Charles, Wineaster Anderson. *International Marketing: Theory and Practice from Developing Countries*. Cambridge Scholars Publishing, 2016. 260 с.

Волкошовець А. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАКТИКИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Умови євроінтеграції накладають додаткові вимоги на підприємства в Україні з питань екологічно безпечного виробництва. Дотримання цих вимог важливо для створення сталого та конкурентоспроможного бізнесу в європейському контексті. Основні принципи екологічно безпечного виробництва в умовах євроінтеграції включають наступні елементи (таблиця).

Таблиця

Елементи екологічно безпечного виробництва [1]

№ з/п	Назва	Сутність елементу
1	Дотримання європейських стандартів	Підприємства повинні дотримуватися стандартів та нормативів, що визначені в європейському законодавстві, зокрема, у сферах охорони навколишнього середовища, зменшення викидів та керування відходами
2	Екологічна сертифікація	Отримання сертифікатів, які підтверджують дотримання екологічних стандартів, може сприяти підприємству в підвищенні довіри споживачів та доступі до нових ринків
3	Моніторинг та звітність	Підприємства повинні вести систематичний моніторинг викидів та впливу на довкілля та звітувати про це, щоб демонструвати свою відповідність екологічним вимогам
4	Впровадження чистих технологій	Підприємства мають інвестувати в нові та інноваційні технології, які дозволяють зменшити викиди та оптимізувати використання ресурсів
5	Використання відновлюваних джерел енергії	Перехід до відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергія, може сприяти зменшенню викидів парникових газів та споживанню природних ресурсів
6	Вторинна переробка та циркулярна економіка	Підприємства повинні спрямовувати зусилля на мінімізацію відходів та використання вторинних сировин для виробництва нових продуктів
7	Співпраця з урядовими та громадськими організаціями	Підприємства можуть співпрацювати з владою, екологічними організаціями та громадськістю для розв'язання спільних екологічних проблем та забезпечення відкритого діалогу
8	Екологічна освіта та навчання персоналу	Підприємства повинні надавати навчання своєму персоналу щодо екологічних практик та вимог, що допомагає покращити свідомість та відповідальність

Здійснення екологічно безпечного виробництва в умовах євроінтеграції сприяє не тільки дотриманню законодавства, але також створює можливості для росту та розвитку бізнесу на міжнародному рівні, а також сприяє збереженню довкілля та покращенню якості життя людей.

Екологічна безпека підприємств в країнах Європейського Союзу – це сукупність заходів і вимог, спрямованих на забезпечення сталого виробництва та бізнес-процесів, які не завдають шкоди навколишньому середовищу та враховують соціальні та економічні аспекти. Ця концепція базується на принципах сталого розвитку та враховує потреби сучасних поколінь, не завдаючи шкоди майбутнім поколінням. Основні аспекти екологічної безпеки фірми в країнах Європейського Союзу включають строгі нормативні вимоги щодо охорони навколишнього середовища та зміни клімату. Фірми повинні дотримуватися цих вимог і отримувати відповідні дозволи та сертифікати.

Система планування екологічною безпекою підприємства в країнах ЄС передбачає розробку та дотримання внутрішніх стандартів щодо зменшення викидів, оптимізації використання ресурсів та управління відходами. Впровадження систем управління навколишнім середовищем, таких як стандарт ISO 14001, допомагає фірмам ефективно впоратися з екологічними питаннями та забезпечити їхню екологічну безпеку.

За порівнянням з багатьма іншими регіонами світу, Європейський Союз відомий своїм високим ступенем свідомості про екологічні питання та строгими екологічними стандартами. Фірми, що працюють в Європейському Союзі, повинні бути готові вкладати зусилля для дотримання цих стандартів і сприяти збереженню навколишнього середовища. Водночас це може створити нові можливості для розвитку та конкурентних переваг, оскільки екологічний бізнес набуває все більшого значення в сучасному світі і споживачі, інвестори та уряди все більше вимагають від підприємств відповідального ставлення до навколишнього середовища. Реалізація цих принципів сприяє збереженню природи та сприяє сталому розвитку підприємства в довгостроковій перспективі.

1. Екологічна безпека в європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України : наукова доповідь В. С. Кравців, П. В. Жук, Ю. І. Стадницький та ін. / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2020. 97 с.

Дідух Р. Б., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник – Нікитенко Д. В., д.е.н., професор (Національний
університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА МІКРОРІВНІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Системний підхід розглядає безпеку як важливу характеристику, яка є невід'ємною властивістю складних соціально-економічних систем. Це дозволяє більш точно визначити її сутність і зв'язок із традиційними системними характеристиками.

Систематичний аналіз та моніторинг процесів виникнення та поширення загроз інвестиційній безпеці на мікрорівні в умовах невизначеності потребують наукового обґрунтування та удосконалення методики оцінювання її рівня для своєчасної та адекватної реакції на дестабілізуючі фактори зовнішнього та внутрішнього походження [1].

Національна економіка на мікрорівні представлена суб'єктами господарювання, які діють в умовах невизначеності, ризику та обмежених ресурсів для задоволення власних економічних інтересів [2]. Питання безпеки на мікрорівні є надзвичайно актуальним, оскільки згідно з рейтингами «DoingBusiness» та «GlobalCompetitivenessIndex» основними проблемами для бізнесу до 2022 року були інституціональні: низька ефективність правової системи, слабкий захист прав власності, зокрема інтелектуальної, та недостатній рівень захисту прав міноритарних акціонерів та кредиторів.

Наявність загроз визначає формування адекватних форм і методів організації господарської діяльності, які мінімізують ймовірність їх реалізації. Відповідно до цього обираються види економічної діяльності, методи інвестування та моделі поведінки.

На рівні окремого підприємства під інвестиційною безпекою розуміють комплексну оцінку ефективності й стійкості інвестиційної діяльності. Стійкість є ключовою якісною характеристикою будь-якої системи. Вона включає забезпечення ліквідності та платоспроможності підприємства, а також забезпечення достатньої рентабельності для здійснення основної, інвестиційної та фінансової діяльності [3].

Серед різноманітних показників, які можуть відображати рівень інвестиційної безпеки на рівні підприємства [5], особливу увагу слід приділити індикатору привабливості інвестування в реальну економіку. Особливо в умовах невизначеності потенційні інвестори проводять компаративний аналіз перед тим, як обирати галузь для інвестування.

Віддача на вкладений капітал є основним критерієм, що впливає на вибір виду економічної діяльності та реалізацію портфельних або квазіінвестицій. Оскільки вкладення у реальний сектор економіки в сучасних умовах вважаються високоризикованими і малопривабливими для банківського капіталу, а також для внутрішніх та зарубіжних інвесторів, потенційні інвестори віддають перевагу інвестуванню в більш прибуткові та надійні фінансові активи, зокрема в державні цінні папери.

Серед трьох можливостей вкладення капіталу – інвестиції в започаткування або розширення підприємницької діяльності, квазіінвестування в банківські продукти та інвестування в державні боргові папери – реальний сектор економіки зі своєю рівнем прибутковості залишається недостатньо привабливим. Зокрема, найбільш прибутковими загалом виявляються галузі економічної діяльності, такі як сільське, лісове та рибне господарство; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; інформаційні та телекомунікаційні послуги.

Порівнюючи в межах одного виду економічної діяльності рентабельність операційної діяльності підприємств з часткою капітальних інвестицій у загальній сумі інвестицій, отримуємо такий результат: висока рентабельність спостерігається в сферах, які вимагають менше капітальних інвестицій. Збереження високих показників рентабельності, в свою чергу, призводить до збільшення інвестицій в ці галузі більше, ніж в інші.

У контексті забезпечення інвестиційної безпеки такий стан свідчить про якість структури національної економіки та її відповідність загальносвітовим тенденціям. Для сільського господарства головним чинником виробництва і джерелом прибутку є земля, яка на даний момент не підлягає купівлі-продажу і, отже, не відображається в статистичних звітах як капітальні інвестиції. У сфері оптової та роздрібною торгівлі, джерелом прибутку можуть бути не лише капітальні інвестиції в будівництво приміщень, але й механізми маркетингових комунікацій з кінцевим споживачем. Для освіти, відповідно, важливим є інтелектуальний капітал. Тільки галузі економічної діяльності, такі як інформаційні та телекомунікаційні послуги і промисловість, є капіталомісткими, де основним фактором виробництва є капітал, зокрема матеріальний і програмний з високим рівнем технологічності.

Інвестування в реальну економіку є альтернативною областю для розміщення фінансових ресурсів і може стати пріоритетною у випадку, коли відсутні перекося у доходах на фінансовому ринку [4]. Порівнюючи динаміку рентабельності операційної діяльності промислових підприємств, які є відносно найбільш капіталомісткими, з середнім рівнем доходності у банківській (доходність за строковими депозитами в

національній валюті) та облігаційній сферах (доходність облігацій, реалізованих клієнтам та банкам), можна виявити великий розрив між рентабельністю в реальній економіці та середнім рівнем доходності в цілому.

У період економічного спаду, коли рентабельність в реальному секторі зменшується і, відповідно, зменшуються податкові надходження до бюджету, доходність за борговими зобов'язаннями держави починає зростати. Це призводить до зміни бізнес-моделей банків, які віддають перевагу вкладанню грошей в державні облігації замість кредитування реального сектора. В умовах вільного руху капіталу, чим більший розрив між рентабельністю в реальному секторі економіки та доходністю у фінансовій сфері, тим більше загрози можливості привертання інвестицій до реальної економіки.

Отже, головною метою на рівні стратегії розвитку є створення умов для розвитку продуктивного (виробничого) підприємництва, яке одночасно компенсує передумови для формування високої прибутковості фінансових боргових інструментів. Це дозволить усунути штучні переваги банківського капіталу перед промисловим капіталом. Монетарні та фіскальні заходи не повинні сприяти зростанню норми прибутку у сфері банківських, валютних та спекулятивних операцій порівняно з середньою нормою прибутку в національній економіці.

1. Анісімова О. М., Картечева О. С. Інвестиційна безпека підприємства в контексті економічної безпеки : сутність, зміст, оцінка і система управління. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. Вип. 1. Т. 2. С. 293–297. 2. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : підручник / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, О. І. Іляш та ін. ; за ред. З. С. Варналія. Чернівці : Технодрук, 2020. 458 с. 3. Нікітенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституціональне забезпечення : монографія. Рівне : НУВГП, 2018. 376 с. 4. Varnalii Z., Nikytenko D., Bilyk R. Preconditions of the investment security of balanced development of national economy. The balanced development of national economy under the conditions of modern world transformations. Daugavpils : Daugava Print, 2019. P. 24–37. 5. Lytvynenko V., Nikytenko D. et al. Dynamic Bayesian Networks Application for Evaluating the Investment Projects Effectiveness. 2021. 6. Babichev S., Lytvynenko V., Wójcik W., Vyshemyrskaya S. Lecture Notes in Computation al Intelligence and Decision Making. *ISDMCI. Advances in Intelligent Systems and Computing*. 2020. Springer, Cham. Vol. 1246. P. 315–330. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-54215-3_20 (дата звернення: 18.10.2023).

Жемба А. Й., к.е.н., доцент, **Гудич О. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Міжнародне екологічне співробітництво - це процес спільної роботи різних країн і міжнародних організацій для вирішення глобальних екологічних проблем і вдосконалення охорони навколишнього середовища. Воно є необхідним для боротьби з такими загрозами, як зміна клімату, втрата біорізноманітності, забруднення повітря і води, вирубка лісів та інші проблеми, що впливають на екосистеми та здоров'я людини.

Країни спільно укладають угоди та конвенції, які встановлюють загальні стандарти та зобов'язання для зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Укладання міжнародних угод щодо екологічного співробітництва є ключовим елементом міжнародних зусиль з розв'язання глобальних екологічних проблем. Ці угоди встановлюють зобов'язання для країн-учасниць та визначають стандарти та процедури для зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

Основною угодою, яка створила рамки для міжнародних дій зі зміни клімату є Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (UNFCCC) [1]. Під нею була укладена Паризька угода (Paris Agreement), яка встановлює конкретні зобов'язання щодо зменшення викидів парникових газів [2].

Паризька угода ставить перед собою мету обмеження глобального потепління до значень нижче 2 градусів Цельсія від промислового рівня. Країни-учасниці зобов'язуються встановити національні цілі щодо зменшення викидів парникових газів та спільно працювати для досягнення цих цілей. Доповненням до UNFCCC став Киотський протокол (Kyoto Protocol), яким було встановлено зобов'язання для розвинутих країн стосовно зменшення викидів парникових газів [3]. Протокол передбачав механізми для торгівлі викидами та іноземних інвестицій у зелені проекти.

Стокгольмська конвенція про попередження забруднення небезпечними хімічними речовинами та їх обробку міжнародним співробітництвом (Stockholm Convention) регулює виробництво та використання хімічних речовин, що загрожують навколишньому середовищу та здоров'ю людини, зокрема популярні пестициди та діоксини. Монреальський протокол (Montreal Protocol) стосується охорони озонового шару Землі і контролю за виробництвом та використанням речовин, що руйнують озоновий шар, таких як хлорфторуглеводи. Монреальський протокол був успішним прикладом міжнародного співробітництва для забезпечення збереження озонового шару.

Ці угоди вимагають співпраці країн, спільних зусиль для досягнення цілей та забезпечення відповідального ставлення до довкілля. Вони є важливими інструментами у зусиллях спільноти міжнародних акторів з покращення якості довкілля та забезпечення сталого розвитку.

Сучасні вектори міжнародного екологічного співробітництва більш поглиблені враховують актуальні екологічні виклики, зокрема зміну клімату, забруднення навколишнього середовища, втрату біорізноманіття та інші проблеми. В сучасних умовах зміни клімату міжнародне співробітництво включає спроби зменшення викидів парникових газів, а також адаптацію до вже наявних змін. Країни працюють над реалізацією зобов'язань, взятих в рамках Паризької угоди. Міжнародні ініціативи та угоди з боротьби з пластиком сміттям та забрудненням води спрямовані на зменшення використання одноразових пластикових виробів і боротьбу з забрудненням водойм та морів пластиком. Ціль 15 «Життя на суші» під Організацією Об'єднаних Націй (ООН) сприяє охороні екосистем, збереженню видів та зменшенню загрози біорізноманіттю.

Міста стають фокусом для розвитку більш сталих інфраструктур, включаючи громадський транспорт, рециклінг та зменшення викидів парникових газів [4]. Сучасні угоди і ініціативи спрямовані на збереження лісів, відновлення та зменшення вирубки, зокрема Редд+ (Редукція емісій з вирубки та деградації лісів). Міжнародні програми спонукають до розвитку відновлювальних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергія. Використання сучасних технологій, таких як дрони та супутники, спрощує моніторинг навколишнього середовища, збільшуючи точність та ефективність. Програми для підвищення екологічної свідомості та освіти стають важливими векторами для залучення громадськості до екологічних питань.

Ці сучасні вектори міжнародного екологічного співробітництва відображають актуальні пріоритети у глобальних зусиллях з охорони навколишнього середовища, подолання наслідків різних екологічних криз та досягнення сталого розвитку.

1. *Рамкова Конвенція ООН зі зміни клімату* : офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення: 18.10.2023).
2. *Паризька угода* : офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#n3 (дата звернення: 18.10.2023).
3. *Київський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату* : офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_801 (дата звернення: 18.10.2023).
4. 17 Цілей сталого розвитку. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (дата звернення: 18.10.2023).

Жемба А. Й., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна), **Шергіна Л. А.**, к.е.н., доцент (Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана, м. Київ, Україна), **Мельник Ю. А.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКО-ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Оцінка глобальних тенденцій, факторів та можливостей розвитку еко-підприємництва в світі важлива, оскільки екологічна сталість та відповідальність стали ключовими аспектами сучасної бізнес-стратегії. Екологічне підприємництво має значний потенціал і сприяє вирішенню ряду проблем, пов'язаних з забрудненням навколишнього середовища, використанням обмежених природних ресурсів і зміною клімату.

До світових глобальних тенденцій можна віднести зростання екологічної свідомості споживачів та громадськості. Світове населення стає все більше свідомим екологічних проблем, і споживачі віддають перевагу товарів і послуг, які не завдають шкоди природі, і це створює попит на нові ринки [1]. Зміни у цінностях суспільства сприяють популяризації екологічної відповідальності та сталості в бізнесі. Спостерігається активізація громадських організацій та активістів, які вимагають більшої екологічної відповідальності від підприємств.

Урядові закони та стандарти, спрямовані на зменшення екологічного впливу підприємств, створюють навколишню сферу, в якій еко-підприємства можуть розвиватися. Інвестори віддають перевагу підприємствам, які можуть показати свій внесок у збереження природи та зменшення впливу на зміну клімату. Загалом, розвиток еко-підприємництва пов'язаний з поєднанням технологічних інновацій, соціальних та культурних змін, та реакції на виклики екологічної кризи. Це створює не лише підприємницькі можливості, але й сприяє збереженню природи та забезпеченню сталого розвитку. Аналіз потенціалу еко-підприємництва в Україні включає в себе оцінку можливостей і викликів для сталого підприємництва, яке спрямоване на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та раціональне використання природних ресурсів. Ось кілька аспектів, які можна враховувати при аналізі потенціалу еко-підприємництва в Україні (рисунок).

В Україні до початку війни також існували численні приклади еко-підприємництва, які займаються різними аспектами екологічних розробок й ініціатив. Зокрема, українці займались зменшенням викидів парникових

газів, реформою екологічних фінансів та цільового використання екологічних податків, удосконалювали законодавство про оцінку впливу на довкілля. Була проведена реформа державного екологічного контролю та контролю промислового забруднення, впроваджено державну підтримку проєктів з екомодернізації промисловості, використання альтернативних видів палива, у тому числі на біомасі. Однак збройна агресія росії завдала екологічної шкоди на значні суми, за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України сума шкоди довкіллю на сьогодні склала 57 млрд доларів США [2]. Незважаючи на складнощі, вітчизняний бізнес намагається не втратити досягнутих результатів щодо подальшого впровадження заходів для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Рисунок. Послідовність етапів аналізу потенціалу еко-підприємництва

Джерело: Складено автором

На всіх континентах існують безліч прикладів еко-підприємництва, що спрямовані на розв'язання екологічних проблем і забезпечення сталого розвитку [3]. Наприклад, компанія Tesla, Inc. (США), яка виробляє електричні автомобілі, сонячні батареї та розвиває енергетичні рішення для зменшення споживання пального і викидів CO₂ [4]; Patagonia (США) – виробник одягу дбає про сталість і активно підтримує охорону навколишнього середовища, включаючи роботу з використанням вторинних сировинних ресурсів [5]; Ecovative Design (США), яка виготовляє екологічно чисті упаковки та матеріали на основі грибів, замість пластику та інших шкідливих матеріалів [6]; M-Fairphone (Нідерланди) - ця компанія виробляє смартфони, які розробляються для максимальної легкості ремонту та оновлення, щоб зменшити електронний сміття [7]; Plastic Bank (Канада, Гаїті, Філіппіни, Індонезія та ін.), соціальна підприємницька організація вирішує проблему забруднення пластиком, оплачуючи збір пластику на океанських узбережжях людям, які живуть в малозабезпечених районах [8]; Ecover (Бельгія) виробляє екологічно чисті мийні засоби та миючі засоби на основі рослинних інгредієнтів [9].

Ці приклади вказують на різноманітність еко-підприємницьких ініціатив у світі, від великих корпорацій до малих стартапів, спрямованих на розв'язання різних екологічних проблем та сприяння сталому розвитку.

1. Environmental protection investments of general government by environmental protection activity. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_epigg1/default/table?lang=en (дата звернення: 18.10.2023).
2. Руслан Стрелець взяв участь у другому засіданні Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни. *Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/ruslan-strilets-vzyav-uchast-u-drugomu-zasidanni-mizhnarodnoyi-robochoyi-grupy-shhodo-ekologichnyh-naslidkiv-vijny/> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Environmental protection expenditure accounts. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_protection_expenditure_accounts#National_expenditure_on_environmental_protection (дата звернення: 18.10.2023).
4. Tesla Inc Company profile. URL: <https://www.globaldata.com/company-profile/tesla-inc/> (дата звернення: 18.10.2023).
5. 1% for the Planet. URL: <https://www.patagonia.com/one-percent-for-the-planet.html> (дата звернення: 18.10.2023).
6. Ecovative LLC. *The Mycelium Technology Company*. URL: <https://www.ecovative.com/> (дата звернення: 18.10.2023).
7. Good for your business. And for the business of doing good. URL: <https://shop.fairphone.com/business?ref=header&ci=UA> (дата звернення: 18.10.2023).
8. If you could stop plastic from entering the ocean, would you? URL: <https://plasticbank.com/about/> (дата звернення: 18.10.2023).
9. WASH RIGHT. WEAR MORE. WASTE LESS. URL: <https://www.ecover.com/> (дата звернення: 18.10.2023).

Жемба А. Й., к.е.н., доцент, **Яремчук Д. Т.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС

Митна система Європейського Союзу (ЄС) – це комплекс законодавчих та регулятивних норм, правил і процедур, які регулюють митну діяльність та торгівлю між країнами-членами ЄС та країнами, що мають торговельні відносини з ЄС. Вона визначає, які товари можуть бути ввезені або вивезені з країни, які податки і мита обов'язкові для сплати, та інші вимоги, пов'язані з міжнародною торгівлею. Становлення митної системи є важливим етапом для кожної країни, яка бажає брати участь у міжнародній торгівлі, оскільки це допомагає забезпечити ефективність обміну товарами та послугами з іншими країнами.

Одним із ключових принципів митної системи ЄС є існування митної унії (Митного союзу), яка означає, що всі країни-члени ЄС використовують спільну митницю для контролю і збору мита на товари, які ввозяться в ЄС [1]. Якщо товари вже пройшли митний контроль в одній країні ЄС, вони можуть циркулювати в усіх інших країнах ЄС без додаткових митних обмежень. Також ЄС має Спільний митний кодекс, який встановлює загальні правила та процедури митного контролю і декларування товарів в межах митної унії. Єдина митниця ЄС забезпечує контроль товарів, які ввозяться в ЄС з інших країн та вивозяться з ЄС до інших країн. В рамках Митного союзу не існує митних обмежень на переміщення товарів між країнами-членами ЄС, що сприяє вільному руху товарів і послуг в межах цього регіону.

ЄС встановлює спільні митні тарифи на імпорт і експорт товарів, а також правила, які регулюють класифікацію товарів, визначення вартості, визначення походження товарів і інші аспекти митної процедури. В ЄС впроваджено електронні системи для подачі митних декларацій та обміну інформацією між митницями, що спрощує та автоматизує митні процедури. Митна система ЄС також зосереджена на забезпеченні безпеки, контролюючи ризиковані товари та запобігаючи контрабанді та незаконній діяльності. Законодавчі зміни в галузі митного регулювання в країнах Європейського Союзу можуть виникати з численних причин, включаючи адаптацію до змін у міжнародній торгівлі, політичні рішення та економічні умови. Декілька ключових аспектів та змін, які відбулися або можуть відбутися в митному регулюванні в країнах ЄС – через переговори та митні угоди з іншими країнами та регіонами [2]. Такі угоди можуть

впливати на митні ставки, квоти та митні процедури. Країни ЄС можуть вдосконалювати свої митні процедури та системи для спрощення та автоматизації імпорту та експорту товарів.

Після Brexit, коли Велика Британія залишила ЄС в січні 2020 року, спонукало до створення нових митних правил та торгових угод між ЄС і Великою Британією, які визначають тарифи та митні процедури. Можливі зміни в правилах та стандартах регулювання товарів, які впливають на митний контроль, наприклад, в галузі безпеки харчових продуктів, медичних пристроїв та інших товарів. ЄС вживає заходів для боротьби з контрабандою та незаконною торгівлею, включаючи зміни в митних процедурах та співробітництво з іншими країнами. ЄС вкладає значні зусилля в забезпечення безпеки на кордонах та контролю над ризикованими товарами. ЄС також використовує свою митну політику для сприяння сталому розвитку в країнах, які є його партнерами. Це включає надання підтримки для розвитку інфраструктури, удосконалення митних процедур та підтримку торгівлі з урахуванням сталого розвитку та соціальних стандартів [3].

Митне регулювання в Європейському Союзі досить ефективне завдяки єдиній митній інформаційній системі (ЄМІС) – це централізована інформаційна система, яка дозволяє обмінюватися інформацією між митницями усіх країн-членів ЄС, що полегшує обробку документів та сприяє швидкості та ефективності митного контролю.

Загалом, митне регулювання в ЄС побудоване на прозорих та ефективних механізмах співпраці між країнами-членами та спрямоване на покращення торговельних відносин та забезпечення безпеки. Це робить ЄС однією з найбільш ефективних та інтегрованих митних систем у світі.

До основних шляхів вдосконалення митно-тарифного регулювання в країнах Європейського Союзу можна віднести зменшення адміністративних обтяжень та спрощення процедур митного контролю; розвиток і впровадження сучасних інформаційних систем для митного контролю та обміну даними; посилення та розширення міжнародних угод та торговельних договорів з іншими країнами, що сприяють зниженню митних бар'єрів та створенню спеціальних митних режимів для спрощення торгівлі.

1. European Union. Trade. URL: https://europa.eu/european-union/topics/trade_en (дата звернення: 18.10.2023).
2. Митне співробітництво Україна-ЄС. 01 липня 2021 року. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/mitne-spivrobotnictvo/mitne-spivrobotnictvo-ukrayina-yes> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Литвинова Є. Досвід митно-тарифного механізму ЄС в умовах сталого розвитку. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2021. Вип. 2 (88). С. 14–17. URL: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.2.3> (дата звернення: 18.10.2023).

Жидик І. А. здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СУЧАСНИЙ СТАН ЕНЕРГОСИСТЕМИ УКРАЇНИ

В енергетичному секторі України спостерігається складна ситуація, з 2014 р., однак з початком повномасштабного вторгнення на територію країни з 24-го лютого 2022 р. ці виклики загострилися ще більшою мірою. Українська енергетика має низку серйозних проблем, зокрема таких як ядерний тероризм, можливість захоплення атомних електростанцій, пошкодження критичної інфраструктури електричних і газових мереж, різке зниження попиту на енергетичні продукти з огляду на виїзд населення та припинення бізнесу. Незважаючи на ці труднощі, уряд в Україні ухвалює важливі рішення, такі як продовження синхронізації енергетичної системи з енергосистемою Континентальної Європи. Отримання статусу кандидата на вступ до ЄС також ставить перед енергетикою додаткові виклики, вимагаючи адаптації та регулювання галузі. Важливою частиною стратегії вирішення цих проблем є вивчення та впровадження нових підходів до забезпечення енергетичної безпеки та стійкості в умовах воєнного стану та геополітичної нестабільності. Проблематиці впливу війни на енергетику традиційно приділяється багато уваги, зокрема в частині залучення енергозберігаючих технологій, розробки механізмів перерозподілу енергоресурсів, застосування нових видів генерації. Відтак, для України означені питання є актуальними.

З 16.03.2022 р. Енергетична Система Континентальної Європи та Об'єднана енергетична система України (ОЕС) працюють в синхронізованому режимі. З 30 червня 2022 р. розпочато комерційні продажі електроенергії до країн ЄС на рівні 100 МВт, спочатку в Румунію, а згодом в Словаччину. З 30 липня обсяг експорту було збільшено до 250 МВт, включаючи додаткові 210 МВт для Польщі. Наразі ОСП визначає розподіл пропускнуєї спроможності на міждержавних перетинах до країн ЄС через добові аукціони. У майбутньому планується подальше збільшення обсягів (тиждень, місяць, квартал) [1]. Урядом встановлено спеціальні обов'язки для експортерів електроенергії до країн-членів ЄС під час дії воєнного стану, що передбачено постановою № 775 від 07.07.2022 року [2]. В межах цього механізму експортери оплачують гарантованому покупцеві послугу з забезпечення безпеки постачання електроенергії. Вартість цієї послуги становить 80% від доходів від експорту електроенергії. При цьому дохід експортера формується в разі позитивної

різниці між ціною на ринках «на добу наперед» країни-імпортера та України впродовж відповідного розрахункового місяця. Це фінансове навантаження на експортерів не призвело до втрати інтересу до аукціонів Укренерго з розподілу потужності міждержавних перетинів.

Діяльність у сегменті зберігання електричної енергії потребує ліцензування та може здійснюватися оператором установки зберігання енергії, в окремих випадках – без ліцензії виробниками, споживачами, операторами систем передачі та розподілу. Національною комісією, що здійснює регулювання у сфері енергетики та комунікацій 22.07.2022 р. було схвалено Ліцензійні умови провадження господарської діяльності зі зберігання енергії. Ліцензуванню підлягає діяльність, якщо сумарна встановлена потужність установок зберігання енергії складає 150 кВт і вище. Введено заборону одночасного здійснення діяльності зі зберігання енергії та передачі/розподілу електричної енергії, а також транспортування та розподілу газу, і виконання функцій оператора ринку та гарантованого покупця. Ці регуляції важливі для ринку, оскільки забезпечують необхідні інструменти гнучкості для оптимізації роботи енергетичної системи.

В цілому в умовах воєнних дій критично важливим є вирішення завдань збереження енергосистеми, які можна розділити на три основні напрями: військовий, економічний і споживчий. Військовий напрям передбачає забезпечення захисту енергетичних інфраструктурних об'єктів від ворожого втручання за допомогою відповідної техніки та стратегічного планування. Економічний напрям – залучення інвестицій та грантових коштів для відновлення та реконструкції пошкоджених енергетичних об'єктів; впровадження нових сучасних технологій в енергетичну інфраструктуру для забезпечення ефективності та стійкості системи. Споживчий напрям – поширення усвідомленості серед споживачів щодо відповідального використання електроенергії в побутових цілях; залучення споживачів до участі в програмах збереження енергії та підтримки стійкості енергосистеми; розвиток систем енергоефективності та обмеження споживання електроенергії в періоди напружених навантажень на систему. Ці напрями спільно спрямовані на забезпечення стійкості та функціонування енергетичної системи в умовах воєнних конфліктів.

1. У сфері енергетики з 24-го лютого 2022 р. було запроваджено ряд регуляторних змін. URL:https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/12602_energetika-pd-chas-vyni-v-ukran-yak-zmni-v-regulyuvann. (дата звернення: 18.10.2023). 2. Про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії, що здійснюють операції з експорту електричної енергії, для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії протягом дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 р. № 775.

Іллін В. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Особливо важливою є діяльність транспортно-експедиторських підприємств в період війни. До війни 75% зовнішнього українського товарообігу припадало на морські порти. З 24 лютого 2022 року всі вони заблоковані. Немає Україна і авіаційного сполучення. Тому держава та підприємства почали шукати альтернативні шляхи для налагодження логістичних ланцюгів. Основним завданням стало віднайти можливість направити експортні та імпорتنі потоки на наземні кордони. Серед задач, що потребували розв'язку – контейнерне забезпечення перевезень. Так, у перші два тижні з початку війни, першочергово здійснювався пошук альтернативних шляхів доставки імпорتنих контейнерів, які були в дорозі до України. А вже станом на початок війни тисячі імпорتنих контейнерів були заблоковані. Наступним викликом для залізничного транспорту стали, технічні проблеми, а саме – різна ширина колій в Україні та Європі.

Участь транспортно-експедиторських підприємств у розв'язанні нагальних військових та миробудівничих завдань України є надзвичайно важливою. Їх організаційний, технічний та технологічний розвиток, визначаючи розвиток країни, потребує науково-практичного обґрунтування та інвестиційного забезпечення. Економіка знань передбачає глобальну інформатизацію як на макрорівні, так і на рівні підприємства. Це зумовлює потребу вивчення ефективності об'єднання у ті чи інші мережі, в тому числі транспортні та мережі постачань. Аналіз існуючих трактувань базових понять теорії управління постачаннями виявив, що серед них існує чимало тотожних, а саме «ланцюг постачань», «логістична система», «логістична мережа», «логістичний ланцюг», «мережа постачань» тощо. Підсумовуючи визначення, наведені у [1–3], можемо стверджувати, що учасниками в мережах постачань можуть бути як виробники продукції, так і посередники. Найчастіше такими посередниками є транспортно-експедиторські підприємства. У немережевій економіці для них були характерні послуги з агентування та перевезення вантажів із незначною кількістю перевалочних операцій. Нині ж економіка знань потребує надання нових послуг, які раніше не входили до їх компетенції. Підприємства, виконуючи функції провайдера транспортно-логістичних послуг, займаються роботами із сортування вантажів у власних вантажних терміналах та комплексах, активно

розвивають системи спеціалізованих розподільчих центрів, купують та орендують транспортні засоби, а також засоби навантаження та розвантаження. Вони вже остаточно відійшли від традиційної моделі експедирування та активно реалізують логістичну модель. Поступово, разом з еволюцією функцій транспортно-експедиторських підприємств, еволюціонувало і поняття «експедитор», проте жодне з існуючих визначень у повній мірі не відповідає його нинішній ролі в процесі обслуговування вантажних перевезень. У сучасних умовах поняття «експедитор» та «провайдер транспортно-логістичних послуг» стають майже тотожними. Тому ми вважаємо за доцільне розглядати транспортно-експедиторське підприємство як системного координатора процесу доставки вантажу за принципами логістики, що займається підготовкою та перевезенням вантажу, повним оформленням перевезення та виконанням формальностей, надання послуг з розподілу та постачання.

Трансформація діяльності транспортно-експедиторських підприємств призвела до змін в їх класифікації. Можна виділити наступні еволюційні види: експедитори-агенти, експедитори-перевізники, експедитори-консолідатори, експедитори-оператори змішаного перевезення та експедитори-логістичні провайдери.

Безперечно, що зміни у суті та ролі транспортно-експедиторського підприємства пов'язані зі змінами в світовій економіці. Відбувається перехід від локальних до глобальних ринків, сполучення регіональних та глобальних перевезень, перехід від вузького сегменту послуг та одного виду транспорту до використання різних видів транспорту в транспортно-експедиторській діяльності. Процеси глобалізації у світовій економіці призвели до зрушень і на ринку експедирування, відбувається лібералізація практично всіх світових регіональних та субрегіональних ринків, особливо Європи та США, проходить процес укрупнення компаній, утворення альянсів, союзів та об'єднань. Переважна більшість ланцюгів постачань, на сучасному етапі розвитку, сформовані у міждержавних масштабах, тобто вони знаходяться не на території однієї країни. Крім того, окремі ланцюги постачань у будь-якому разі є залученими до глобальних світових мереж постачань.

1. Кучерук Г. Ю. Управління ресурсами у ланцюгах постачань. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. Економіка і управління*. 2013. Вип. 26. С. 276–280.
2. Алькема В. Г. Логістична система підприємства як організаційний базис його економічної безпеки. *Вчені записки університету «КРОК»*. Сер. Економіка. 2017. Вип. 45. С. 86–93.
3. Лобов С. П. Використання динамічних моделей управління запасами при моделюванні економічних ризиків у мережах постачань. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. 2015. Вип. 10(3). С. 64–66.

Ляш О. І., д.е.н., професор (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»),

Бараняк І. Є., к.е.н. (ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»)

МІГРАЦІЙНІ НАМІРИ МОЛОДІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ¹

Питання міграції українців викликало серйозне занепокоєння ще до початку російсько-української війни. Проте з лютого 2022 року це питання стало ще більш актуальним. Війна загострила серйозну демографічну проблему та невизначеність обсягів втрат молоді, призвела до еміграції за кордон значної кількості молодих українців, особливо освічених жінок дітородного віку. Відтік цієї демографічної групи населення становить серйозну загрозу для відтворення населення України, і, в кінцевому підсумку, може призвести до згубного впливу на національну соціально-економічну систему [1; 2; 3].

Соціологічне опитування для вивчення цього питання здійснювалися в рамках проекту НФДУ «Міграційні втрати молоді: імітаційне моделювання та сценарне прогнозування у контексті збереження людського потенціалу для повоєнної відбудови України» і проводилося у жовтні – листопаді 2023 року у Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській областях та у м. Києві. Опитано понад 2 500 респондентів віком 17–22 років у групі «Студентська молодь в Україні». У рамках дослідження було запропоновано три розділи анкетування: (1) соціальний профіль; (2) міграційні наміри молоді та (3) потенційні міграційні наміри молоді.

Протягом першого етапу опитування у групі «Студентська молодь в Україні» було охоплено 89,6% студентів бакалавріату та 10,4% студентів магістратури, що навчалися за спеціальностями «Управління та адміністрування» (15,6%), «Інформаційні технології» (10,7%) та 10,3% технічних спеціальностей. Цікаво, що 57,3% респондентів поєднували навчання та роботу і знаходилися у статусі найманих працівників (27,5%),

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених в рамках проекту НФДУ «Міграційні втрати молоді: імітаційне моделювання та сценарне прогнозування у контексті збереження людського потенціалу для повоєнної відбудови України» (Реєстраційний номер Проєкту: 2022.01/0074)

16,2% студентської молоді перебували тимчасовими підробітками, працювали в основному на вихідних (4,6%) та були зайняті на сезонних роботах (8,9%)

Результати оцінювання думок студентської молоді щодо проблем розвитку освітньої політики та політики свідчать про те, що молоді бракує своєчасної професійної орієнтації, а на ринку праці існує дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили. Під час опитування встановлено, що головна проблема на ринку праці – це дисбаланс попиту та пропозиції. Зокрема, найбільша частка респондентів (33%) зазначила, що більшість випускників українських ЗВО після завершення навчання працюють не за фахом. Так, молодь обирає лінгвістичний, економічний, юридичний факультети, тоді як роботодавцям потрібні продавці, IT-фахівці, маркетологи та адміністратори (рисунок).

Важливо відзначити негативну тенденцію зростання кількості громадян (9%), які вважають, що якість освіти в Україні є дуже низькою. Серед студентської молоді 32,1% респондентів швидше погоджуються, що освіта в Україні – дуже низької якості на противагу 30,9% опитаних, які вважають, що освіта в Україні аналогічна, як у провідних країнах світу, або ще й кращої якості, ніж у провідних країнах світу (23,8%).

Насторожує факт, що 23,4% респондентів погоджуються, що переважна більшість знайомих працездатного віку, що виїхали за кордон після повномасштабного вторгнення РФ в Україну (з лютого 2022 р.), не мають наміру повертатися в Україну, не зважаючи на те, що більшість опитаних (31,6%) повністю згодні з тим, що після Перемоги в Україні будуть великі перспективи для самореалізації працівників у різних галузях економіки в умовах відбудови та будуть спрямовуватися інвестиції (27,2%).

Дослідження показують, що війна призводить до масового переміщення людей в межах країни та за кордон. 50% людей, які залишили рідне місто, виїхали за кордон. 21% подорожували в інші регіони України. Серед 62,4% молоді, яка планує виїхати за кордон – 8,2% респондентів зазначили, що у них є родичі чи знайомі, які покинули свої домівки та переїхали кудись з початку російської агресії.

У першу п'ятірку країн, до яких мігрувала б молодь України, увійшли США (12,5%), Польща (8,7%), Канада (8,1%), Німеччина (7,8%), Чехія (6,6%), і Великобританія (5,4%). Серед мотивів вибору країни респонденти виділили високий рівень життя та гідні умови праці (26,93%), знання місцевої мови (15,23%), наявність родичів/друзів/близьких у цій країні (13,16%), прозорість і простота оформлення необхідних документів (6,67%) та ін.

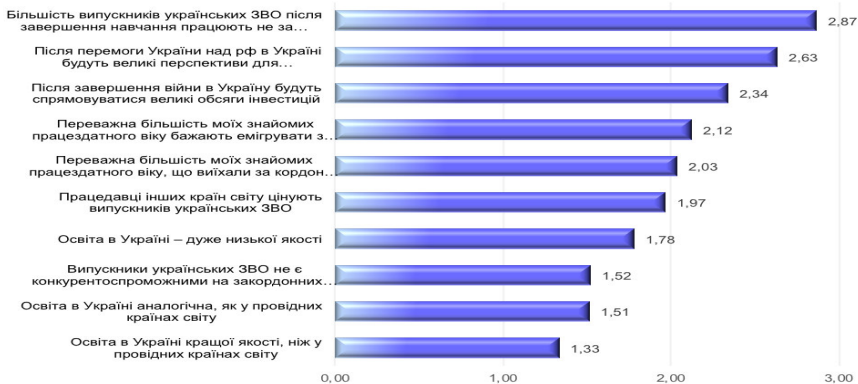

Рисунок. Оцінювання думок студентської молоді щодо проблем розвитку освітньої політики та політики ринку праці в Україні

Таким чином, процес міграції української молоді та втрата людського потенціалу в Україні відбувається не через невпевненість у майбутньому, а швидше через високу соціальну незахищеність та економічну нестабільність в умовах війни та післявоєнної депресії. Адже, третина (32%) респондентів, які через війну були змушені виїхати за кордон, заявили, що мають намір повернутися в Україну якнайшвидше. Це потребує розробки нової моделі міграційної безпеки в Україні на основі нових підходів до оцінки міграційних втрат молоді, сценаріїв збалансування ринку праці, подолання безробіття, ефективного працевлаштування молоді, розвитку та ефективного використання людського потенціалу як превентивних заходів стримування міграції та рееміграції молоді.

1. Мульська О. П., Бараняк І. Є. Міграційна мобільність молоді Карпатського регіону: пропозиції до вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення регіональної міграційної політики. *Економіка України*. 2021. № 12. С. 71–82.
2. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Напрями та інструменти економічного механізму державного регулювання міграційних процесів в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2 (82). С. 23–29. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-2-3>. (дата звернення: 18.10.2023).
3. LB UA. Gradus Research. Міграційні настрої українців від перших днів повномасштабного вторгнення. URL: https://lb.ua/society/2023/02/02/544550_kozhen_tretiy_ukrainets_stav.html (дата звернення: 18.10.2023).

Кашуба С. В., доктор наук, професор (Університет WSG, м. Бидгощ, Польща), **Трофименко О. О.**, д.е.н., професор (КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна)

ГЛОБАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ

Для забезпечення повоєнного відновлення України та подальшого економічного розвитку важливо стимулювати малий та середній бізнес, та забезпечувати передумови для розвитку стартапів як потужного чинника інноваційного прогресу та динамічних трансформацій глобальних економічних процесів. Серед ключових чинників інноваційного прориву національних економічних систем провідних країн світу необхідно виділити стрімкий розвиток передових технологій, наукові відкриття у дослідженнях і розробках, міжнародне співробітництво, зростання високотехнологічного виробництва, розвиток та становлення Індустрії 4.0, 5.0. За результатами дослідження Інституту економічних досліджень та політичних консультацій щодо стану інновацій 18% українських виробничих підприємств не здійснювали інноваційної діяльності ні до війни, ні під час війни [1], що обумовлює потребу у розвитку екосистеми стартапів в Україні. Формування сприятливої інноваційної екосистеми на засадах неоіндустріалізації визначає вектор розвитку стартапів та дозволить прискорити інноваційно-технологічний розвиток економіки. Саме на це, зокрема, направлена ініціатива Європейської Комісії Startup Europe, що спрямована на об'єднання високотехнологічних стартапів та підтримуючих інституцій. Портфель проектів та політичних дій ЄС, зокрема, Європейський національний стандарт стартапів, Інноваційний радар та DISC, що узгоджується зі стратегією малого та середнього бізнесу Європейської Комісії, і направлено на підтримку та розвиток стартапів.

У 2022 р. спостерігалися тенденції щодо скорочення глобальних інвестицій у стартапи до 30% порівняно з рекордним глобальним фінансуванням стартапів у 2021 році [2]. При цьому, відповідно до даних [12] кількість угод щодо фінансування стартапів зменшилася на 3% – з 32058 одиниць у 2021 році до 31067 у 2022 році, що вказує на значне зменшення вартості угод. Це вказує на значне зменшення вартості угоди – з 19,5 млн дол США. у 2021 році до 13,3 млн дол США у 2022 році.

Спостерігалось коливання у фінансуванні в залежності від етапів розвитку стартапів. Зокрема на першому ранньому етапі (Pre-Seed або Angel) у 2022 році спостерігалось незначне зростання інвестування, що демонструє стійкість інвестицій на ранніх стадіях у порівнянні до більш пізніх стадій розвитку стартапів – падіння фінансування на пізніх стадіях

становило 43% у 2022 р. порівняно з 2021 роком Згідно з даними [12], глобальне фінансування стартапів в першому кварталі 2023 р. становило 76 млрд дол США, що на 53% нижче порівняно з показником першого кварталу 2022 р. (162 млрд дол), що є глобальною детермінантою зниження привабливості інвестиційного клімату.

До країн-лідерів, які увійшли до Топ-10 [3] за кількістю зареєстрованих стартапів відносяться такі країни як: США (76893 од.), Індія (16027 од.), Сполучене Королівство (6997 од.), Канада (3795 од.), Австралія (2734 од.), Індонезія (2527 од.), Німеччина (2420 од.). Для співставлення в Україні кількість стартапів становить 373, в Польщі – 521, Угорщині – 313, Румунії – 272.

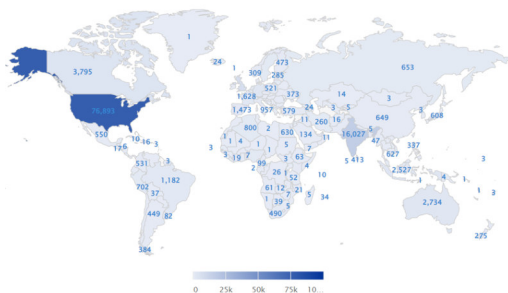

Рисунок. Кількість стартапів у розрізі країн у 2022 р.
Джерело: [3]

Хоча найбільш популярною сферою реалізації стартапів є IT-індустрія, там існують негативні тенденції щодо зростання звільнень – понад 200 тис. ос. впродовж першого півріччя 2023 р. (у 2022 р. – 164591 тис. ос. [2]). Зростання звільнень негативно позначається на технологічному розвитку секторів та привабливості стартапів.

До світової структури стартапів входять 11 основних сфер діяльності, де започатковані стартапи. Найбільшу частку займають стартапи в сфері програмного забезпечення та великих даних – 31,95%. На другому місці стартапи в сфері медицини, що представлено медичними технологіями (12,83%), на третьому та четвертому місцях – відповідно, фінансові технології (10,43%) та соціальні мережі (9,74%), електронна комерція посідає п'яте місце з часткою 9,47%. Серед усіх 11-ти сфер скорочення, у порівнянні з 2023 р. спостерігається в сфері соціальних мереж та дозвілля, електронної комерції та рітейлу. Прогнозується зростання попиту на кліматичні технології. До сприятливих факторів розвитку стартапів можна віднести зростання попиту на технології

штучного інтелекту, зокрема, компанія Microsoft інвестувала 10 млрд дол США в OpenAI в 2023 р. Міжнародна корпорація даних (IDC), прогнозує, що до 2025 р. витрати на штучний інтелект досягнуть в США відмітки 120 млрд дол. З врахуванням таких прогнозів наслідком стане скорочення скорочення робочих місць. За результатами Звіту про екосистему стартапів 2023 [2] сьогодні відбувається трансформація у стратегіях розвитку стартапів, перевага надається плануванню бізнес-моделей для досягнення прибутковості. В умовах швидкої зміни економічної ситуації та динаміки екосистеми стартапів, які не мають стійких бізнес-моделей, компанії стикаються з такими проблемами, як відсутність достатнього оборотного капіталу та обмеження доступу до фінансування та ресурсів. Ще однією тенденцією визначено деглобалізацію, що пов'язано із геополітичними трансформаціями на тлі повномасштабного військового вторгнення та ресурсного перерозподілу. У зв'язку з цим рекомендовано збільшити підтримку та попит на стартапи на внутрішніх ринках, оскільки уряди надають перевагу місцевому бізнесу та збільшують інвестування.

Важливим фактором впливу на розвиток стартапів є соціальні зміни, зокрема, поширення віддаленої роботи як основної практики змінило принципи функціонування стартапів, долаючи географічні бар'єри та дозволяючи командам безперервно співпрацювати через кордони. Ця тенденція відкрила нові можливості для залучення талантів, формування команди та розширення ринку. З врахуванням викликів та ризиків розвитку стартапів в умовах невизначеності зовнішнього середовища важливо забезпечити функціонування сучасної інноваційно-технологічної моделі сприяння розвитку екосистеми стартапів на рівні держави. До складових державного регулювання забезпечення інноваційної екосистеми стартапів необхідно включити розвиток людського капіталу в напрямі STEM-освіти, стимулювання культури підприємництва серед населення, підвищення інвестиційної привабливості, визначення пріоритетних напрямів розвитку стартапів та ін. У контексті подальших наукових розробок у даному аспекті важливо забезпечувати обмін останніми науковими дослідженнями щодо розвитку інновацій та інноваційного підприємництва, розвитку стартап економіки світу в просторовому контексті та у часі. Майбутні наукові розробки мають дати відповідь на питання, чому одні країни світу технологічно зростають, а інші стагнують.

1. Інновації під час війни – чи на часі? *Альянс Кластерів*. Published on: 29.05.2023. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/> (дата звернення: 18.10.2023). 2. Startup Ecosystem Report. 2023. URL: <https://www.startupblink.com/startupecosystemreport> (дата звернення: 18.10.2023). 3. StartupRanking. URL: <https://www.startupranking.com/countries> (дата звернення: 18.10.2023).

Козицька В. В., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Кінащук А. В., PhD., ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО УСПІХУ КРАЇНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

На сучасному етапі розвитку науки та суспільства дедалі частіше у поле зору дослідників потрапляє питання про основні принципи економічного успіху різних країн. У своїх розвідках науковці намагаються визначити структурні зрушення в економіці європейських країн (Ю. Бицюра), окреслити екосистему стартапів у Європі (О. Дума, К. Завтура), проаналізувати правила ведення економіки для успішних націй (В. Рашкован) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет вивчення досвіду європейських країн у їхньому економічному зростанні.

Мета розвідки – схарактеризувати засади економічного успіху країни на прикладі європейського досвіду.

Німецький уряд вже кілька років поспіль веде програму «Industry», яка має на меті впровадити цифрові технології та штучний інтелект у господарство країни, де перед останньою стоять доволі амбітні плани – стати першою цифровою економікою в світі у найближчі 5 років. До найбільших приватних інвесторів в Німеччині можна віднести компанії «Rocket Internet» та «German Startups Group», що підтримують стартапи, спрямовані на швидкий розвиток. Крім того, у Німеччині функціонують проекти з підтримки молодих підприємців: «CyberForum.de» (допомагає у галузі інформаційно-комунікаційних технологій), «Берлінський Фонд підприємництва» (щороку проводить спеціальну конференцію для початківців «Entrepreneurship Summit», а також безкоштовні тренінги та семінари в онлайн-університеті «Entrepreneurship Campus») [4].

Велика Британія є одним із найсприятливіших у світі місць для ведення бізнесу та розробки стартапів. Країну характеризують як таку, що має розвинену інфраструктуру, прозорий та дієвий механізм доступу до капіталу, а також є однією із світових лідерів інноваційного розвитку та діджиталізації. Сполучене Королівство є третім у світі ринком за об'ємами залучених інвестицій після США та Китаю. Вигідне географічне розташування між Азією та США, часова зона, англійська мова, судова система та відкритість економіки сприяють перебуванню на провідних місцях у рейтингах легкості ведення бізнесу та вкладення інвестицій. До того ж, спостерігають активну діяльність з фінансової підтримки зайняття підприємництвом та реалізації бізнесових стартапів, що передбачає

використання різних інструментів та механізмів отримання пільгових позик («StartUpLoans», «Finance Hub», «ART Business Loans», «BCRS Business Loans», «Better Broadband Subsidy Scheme» тощо), а також грантову допомогу для бізнесових проєктів [4].

У 2018 р. швейцарські стартапи залучили рекордний обсяг інвестицій – понад 1 мільярд франків. Щорічно у Швейцарії з'являються сотні стартапів, які спеціалізуються на ІТ, комунікаціях, медичних технологіях, біотехнологіях; багато з них успішно закривають великі раунди інвестицій і виходять на міжнародні ринки. Згідно з даними «Swiss Venture Capital Report 2019», у 2018р. у швейцарські стартапи було інвестовано майже 1,24 мільярда франків (близько 1,1 мільярда євро), що на 32% більше, ніж роком раніше. Венчурний капітал починає демонструвати прибутковість кращу, ніж в інших класах активів, а відтак інтерес інвесторів до цього фінансового інструменту тільки зростає, позаяк за 2018 р. у країні відкрилося 12 нових венчурних фондів [1].

Естонія, де кількість населення сягає 1,3 мільйона чоловік, має найвищий рівень розвитку ІТ у Європі. Більше того, столицю Естонії називають Кремнієвою долиною Європи, тому що в цьому місті на душу населення припадає найвища кількість стартапів. Для реалізації державної політики створені «Фонд розвитку Естонії» та організація «Enterprise Estonia», які надають фінансову та інформаційну підтримку новим підприємницьким структурам. Наразі в Естонії діє щонайменше 30 інструментів підтримки стартапів. Ця ж країна посідає друге місце після Великобританії за обсягом інвестицій на душу населення у Європі. 2019 р. естонські стартапи інвестували в цілому більше 270 мільйонів євро як з місцевими, так і з іноземними інвесторами. Країни, з яких в основному були внесені інвестиції, – США, Великобританія та Фінляндія [1].

Україна ж у міжнародних дослідженнях з розвитку стартапів все ще не представлена на високому рівні. Відсутній досить великий перелік показників, що мають давати уявлення про прогрес України у структурних зрушеннях та розбудові сучасної інфраструктури, що є характерним не тільки для України, а й для інших країн з перехідною економікою. Національна статистика та відомча звітність не встигають швидко реформуватися і пристосовуватися до швидкого темпу інформаційної та технологічної революції. Ось чому розроблення стратегії переходу до економіки знань для України вимагатиме вдосконалення статистичної звітності відповідно до програм міжнародних обстежень та методик, а також здійснення моніторингу ключових індикаторів за обраним переліком, та на його основі оцінок готовності [2].

Науковці будуть координувати діяльність держав-членів ЄС та ЄС, щоб створити інформаційну систему та систему підтримки бізнесу,

легкодоступні та зрозумілі мережі й послуги, що відповідають потребам бізнесу; забезпечуватимуть у межах ЄС широкий доступ до рекомендацій та підтримки з боку наставників і бізнесових спонсорів, зокрема за допомогою веб-сайтів, та використовуватимуть «Обсерваторію європейських малих та середніх підприємств» [4].

Таким чином, за результатами проаналізованого досвіду європейських країн (Німеччина, Велика Британія, Швейцарія, Естонія та Україна) визначено, що рушійною силою на шляху до економічного успіху держави стає розвиток стартапів та максимальне інвестування в галузь ІТ. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у детальному аналізі досвіду економічного успіху країн Близького Сходу та Азії.

1. Герасимчук В. Г. Розвиток підприємства : діагностика, стратегія, ефективність. Київ : Вища школа, 1995. 167 с.
2. Дума О. І., Завтура К. О. Екосистема стартапів в Європі: кращі практики та уроки для України / Національний університет «Львівська політехніка».
3. Європейська хартія малих підприємств. Законодавство України.
4. Мусіна Л. О. Основні засади переходу до економіки знань: перспективи для України / Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України.
5. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ : КНЕУ, 2003. 316 с.

Ковшун Н. Е., д.е.н, професор, **Овсійчук П. В.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОЦІНОЧНІ ПОКАЗНИКИ У ПРОЄКТІ ПОКРАЩЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах, коли через війну зростає ризик ведення бізнесу і загроза посилення економічної кризи, для підприємства актуалізується завдання щодо раціонального формування виробничого потенціалу і реалізації проєктів покращення його використання. За таких умов виникає нагальна потреба в обґрунтуванні проєктів та оцінюванні їх впливу на фінансово-економічні результати діяльності підприємства, використовуючи систему показників.

Найбільш точна інтерпретація сутності потенціалу підприємства передбачає виявлення основних ресурсів. Науковцями пропонується «під складниками потенціалу розуміти людські, матеріальні та фінансові ресурси, адже людські ресурси охоплюють соціальні, комунікативні та організаційні, матеріальні ресурси, тісно пов'язані з майновими, а фінансові – з екологічними, інформаційними, організаційними та інвестиційними. Таким чином, потенціал підприємства охоплює виробничий, економічний та ринковий потенціали. Виробничий потенціал включає матеріальні, фінансові та людські ресурси» [1, с. 57].

Виробничий потенціал підприємства можна трактувати як впорядковану сукупність можливостей розвитку підприємства та факторів виробництва (насамперед, ресурсів), необхідних для реалізації виробничої стратегії розвитку підприємства [2, с. 86].

Вдосконалення виробничого потенціалу ґрунтується на двох підходах до поліпшення бізнес-процесів підприємства: безперервне поліпшення та проривне вдосконалення. В арсенал методів оптимізації бізнес-процесів, в залежності від способу обґрунтування удосконалення, увійшли такі: аналітичні методи (SWOT – аналіз; діаграма Ісікави; «п'ять запитань»); ABC; мозковий штурм; аналіз на основі показників KPI; аналіз RACI); формально-універсальні методи; комплексні методи постійного удосконалення (теорія обмежень Голдратта; Lean production; Six Sigma; Kaizen; Zero defects); бенчмаркінг; аутсорсинг; інструментальні методи.

Система показників ефективності використання виробничого потенціалу має включати такі групи: 1) показники ефективності використання праці (персоналу); 2) показники ефективності використання виробничих основних і оборотних фондів; 3) показники ефективності

використання фінансових коштів (оборотних коштів і капітальних вкладень); 4) узагальнюючі показники ефективності виробництва (діяльності підприємства). Розрахунки оціночних показників проводяться в три кроки [3]: розраховуються обсяги складових робочого виробничого потенціалу; визначається загальний показник рівня ефективності його використання; встановлюється вплив кожної складової потенціалу на досягнутий результативний показник.

В нашому дослідженні запропоновано в рамках виробничого потенціалу підприємства виокремити проекти щодо вдосконалення кадрової, виробничо-організаційної, інноваційно-інвестиційної та фінансової складових і відповідну їм систему оціночних показників. Для оцінювання кадрової складової доцільно розраховувати такі показники: продуктивність праці, прибуток на одного працівника, приріст продуктивності праці за рахунок зміни окремих факторів. Для оцінювання виробничо-організаційної складової розраховуються такі показники: коефіцієнти фондівдачі, придатності та оновлення основних засобів, віддачі нематеріальних активів, оборотності оборотних коштів, тривалості одного обороту, вивільнення (залучення) оборотних коштів, а також питомі витрати, коефіцієнт рентабельності діяльності підприємства. Для оцінювання інноваційно-інвестиційної складової розраховується індекс прибутковості впроваджених інноваційно-інвестиційних проектів [4, с. 80–82], питома вага доходу, отриманого від таких проектів. Для оцінювання фінансової складової доцільно розраховувати показники ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності.

Отже, можливості для зростання величини та удосконалення використання виробничого потенціалу підприємства містить кожна із його складових. Для покращення оціночних показників використання виробничого потенціалу підприємство має реалізовувати тактичні та стратегічні проекти стосовно найвагомішої його складової [5, с. 126]. Це буде забезпечувати стійкий розвиток виробництва та інших сфер діяльності підприємства на основі збільшення прибутку, зростання активів, інноваційних удосконалень його внутрішніх бізнес-процесів.

1. Алієв Р. А. Сутність поняття «потенціал підприємства» та його складники. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 9. С. 54–59. 2. Ареф'єва О. В., Коренков О. В. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств. К. : Грот, 2009. 200 с. 3. Хринюк О. С. Оцінка ефективності використання виробничого потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. 4. Ковшун Н. Е., Левун О. І. Аналіз та реалізація проектів : навч. посіб. [Електронне видання]. Рівне : НУВГП, 2022. 350 с. 5. Семенова Т. В., Гуменюк Т. Є. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 29. С. 123–126.

Ковшун Н. Е., д.е.н., професор, **Солодкий В. О.**, к.е.н., доцент
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ РОЗРОБОК

Основою соціально-економічної політики у сучасному світі є використання інноваційних технологій. В Україні жодна галузь національної економіки не має досить високого, конкурентоспроможного рівня технологічного розвитку. Особливо ця проблема є актуальною для сфери охорони навколишнього середовища. Тому для підвищення рівня впровадження екологоорієнтованих інновацій необхідним є державне регулювання. Зокрема, Україною здійснюється фінансова підтримка стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій за кошти державного бюджету.

Впровадженню новітніх технологічних рішень передують фундаментальні та прикладні науково-дослідні роботи. В умовах дефіциту бюджетних коштів актуальним завданням є оцінювання перспективності тих чи інших проєктів та удосконалення методик такої оцінки.

Стратегічно важливими задачами національного господарства України є розвиток вітчизняного наукомісткого виробництва, розробка, впровадження, засвоєння інноваційно-інформаційних технік та технологій, зорієнтованих на вироблення конкурентоспроможної продукції. Залежність економічного розвитку від інновацій доведена в роботах багатьох вчених [1; 2; 3]. Такий розвиток потребує вирішення ряду законодавчих, політичних, економічних, інституційних завдань [4; 5]. При цьому необхідно враховувати світові тренди, особливості економіки України, галузеву специфіку тощо. Особливої уваги потребують інновації щодо застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища.

Існує проблема попереднього оцінювання ефективності екологічних інновацій. Недосконалість механізмів та інструментів, спрямованих на підвищення ефективності технологічних інвестицій відчутна як на державному рівні так і на рівні окремого підприємства. Особливої уваги потребує прогнозування результатів науково-дослідних робіт, що фінансуються з державного бюджету.

В Україні протягом 2017–2021 років з державного бюджету фінансувались сім стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності: освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій,

освоєння альтернативних джерел енергії; освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Загальний обсяг бюджетного фінансування стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій у 2021 р. становив 357,7 млн грн. Порівняно з попереднім роком приріст становив 7,2% (333,9 млн грн), а порівняно з 2019 – 25,6% (268,8 млн грн). Тобто, динаміка фінансування стратегічних пріоритетів в Україні за 2019–2021 рр. є позитивною.

Переважаюча увага надавалась інноваціям у сфері енергозберігаючих технологій, які за три роки зросли у 2,6 рази. У 2021 році порівняно з попереднім відбулось зменшення обсягу виділених коштів на високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки (на 4%); впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики (на 64%); застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища (на 29%). За три роки спостерігається спад підтримки нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій. Вдвічі зменшилось фінансування медичних інновацій.

На основі запропонованого підходу експертна група оцінила 52 інноваційні розробки, що фінансувались у 2019–2021 роках за стратегічним пріоритетним напрямом «Широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища».

В експертну групу входило три особи, що є представниками наукової сфери, виробничої та спеціаліст з екології. В результаті ділення середніх балів, отриманих при експертизі інновацій на встановлений мінімально допустимий рівень були розраховані відносні значення оцінки окремої інноваційної розробки. В подальшому необхідно було провести групування отриманих оцінок. Найкращим методом для цього є кластеризація. Інноваційні розробки, що на основі експертних оцінок входять до першого кластеру, отримали найбільшу кількість балів за

результатами оцінювання їх ефективності. Розмах варіації у цьому кластері також найбільший. Слід також відзначити, що мінімальні і максимальні бали між кластерами досить істотно різняться. В перших двох кластерах розпорошення балів вище, ніж в третьому, що свідчить про високу схожість інновацій, віднесених до цього кластеру. Аналіз структури показників в кластерах дозволив встановити, що до третього кластеру увійшли неефективні інноваційні розробки – при їх виконанні не отримані вагомі екологічні результати. До першого кластеру віднесені найбільш ефективні інновації, до другого – проміжні.

Запропонований методичний підхід до прогнозування ефективності інноваційних розробок передбачає здійснення кластеризації на основі експертної оцінки планових наукових результатів та наукового потенціалу виконавців. Серед 52 інноваційних розробок за напрямом «Широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища» за прогнозними оцінками ефективними є 14. Додаткового оцінювання потребують 23 розробки, а 15 – викликають сумнів щодо їх ефективності. Кластеризація цих же розробок за фактичними результатами підтвердила адекватність отриманих прогнозних оцінок. Всі 14 розробок, що увійшли до першого кластеру за прогнозними оцінками, забезпечили відчутний екологічний ефект в результаті їх впровадження. Малоефективними виявились 10 розробок. При цьому 9 з них належать до третього кластеру за прогнозними оцінками. Віднесення інноваційної розробки до певного кластеру на основі експертних оцінок за виділеними інформативними показниками дозволяє з достатньою точністю спрогнозувати можливу ефективність інновації. Відповідно, рішення щодо фінансування інновації, яка увійшла до першого або третього кластеру, може бути прийняте одразу (прийняти або відхилити). Якщо розглядається розробка, що увійшла в другий кластер, то для прийняття остаточного рішення необхідно провести аналіз додаткових чинників.

1. Mtar K., Belazreg W. Causal nexus between innovation, financial development, and economic growth. The case of OECD countries. *Journal of the Knowledge Economy*. 2021. Vol. 12 Pp. 310–341.
2. Law S. H., Lee W. C. & Singh N. Revisiting the finance-innovation nexus: Evidence from a non-linear approach. *Journal of Innovation & Knowledge*. 2018. Vol. 3(3). Pp. 143–153.
3. Pradhan R. P., Arvin M. B., Bahmani S. Are innovation and financial development causative factors in economic growth? Evidence from a panel granger causality test. *Technological Forecasting and Social Change*. 2018. Vol. 132. Pp. 130–142.
4. Borrás S., Edquist C. *Holistic innovation policy: Theoretical foundations, policy problems, and instrument choices*. 2019. Oxford University Press.
5. Atsu F., Adams S. Energy consumption, finance, and climate change: does policy uncertainty matter? *Economic Analysis and Policy*. 2021. Vol. 70. Pp. 490–501.

Костриченко В. М., к.е.н, доцент, **Мартинчук Б. В.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

Діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану зазнає суттєвого впливу цілого набору дестабілізуючих факторів. Військовій дії та тимчасова окупація частини території країни частково чи повністю зруйнували сільськогосподарський бізнес, призвели до серйозного порушення ланцюгів постачання та дистрибуції суб'єктів аграрного ринку, що спричинило дефіцит критично важливих ресурсів. Нестабільність на ринку праці створила проблеми із забезпеченням кваліфікованим персоналом підприємств. Застосування інноваційних рішень може допомогти сільськогосподарським підприємствам пристосуватися до умов, що змінюються, забезпечити антикризову стійкість і конкурентоспроможність. Інноваційні підходи можуть сприяти визначенню джерел ресурсів-замінників або розробці нових методів виробництва, які потребують мінімальних витрат. Зазначені обставини актуалізують впровадження інноваційних інструментів забезпечення безперервності діяльності сільськогосподарського підприємства.

На діяльність підприємств впливають різноманітні фактори (кліматичні умови, загрози, аварії, зміни ринкової кон'юнктури та інші інциденти). Термін «інцидент» використовується, щоб відобразити різний масштаб подій – від незначних до великих, – які здатні вплинути на діяльність підприємства. Один інцидент або серія інцидентів здатні привести до серйозних порушень здатності підприємства виконувати свої зобов'язання. Якщо інцидент належним чином контролювати, то кризовій ситуації можна запобігти. Проте деякі події будуть призводити до настільки серйозного порушення здатності підприємства виконувати свої завдання, що їх відразу ж слід розглядати як кризові [1, с. 103].

Однак у сільськогосподарських підприємств причини криз часто криються також ще у виникненні й перебігу специфічних, нетипових для інших сфер економіки, процесів та явищ, зокрема: порушення соціально-економічних відносин на селі; нераціональність бізнес-рішень й технологій, що застосовуються як самими підприємствами, так і їхніми сусідами; окремі випадки рейдерства; особливості сільськогосподарського виробництва, що ускладнюють маневреність технологічних операцій; сезонність; коливання врожайності; до певної міри інертність сільського

господарства тощо [2, с. 54]. Концепція «безперервності бізнесу», відома як BCM (Business Continuity Management – управління безперервністю бізнесу), яка спочатку була пов'язана з ІТ-сектором, еволюціонувала і охоплює всю організаційну структуру. Впровадження BCM в організаційні процедури має низку переваг, включаючи пряме зменшення операційного впливу інцидентів, зниження ризику відповідальності та зменшення шкоди для репутації [3].

Останніми роками в аграрному секторі відбулася зміна парадигми, спричинена інтеграцією технологічних інновацій, спрямованих на забезпечення сталої безперервності бізнесу. Дедалі складніші виклики, спричинені війною, зміною клімату, ринковими коливаннями та перебоями в ланцюгах постачання, підкреслили гостру потребу в стійких сільськогосподарських практиках. Впровадження передових технологій стало ключовою стратегією для підвищення стійкості та безперервності діяльності сільськогосподарських підприємств не тільки в Україні, а й у всьому світі. Процеси впровадження технологій в сільськогосподарських підприємствах повинні носити безперервний циклічно замкнутий характер [4, с. 7]. У цьому контексті для ефективного відтворення потенціалу їх сталого розвитку необхідно уникати зменшення інвестиційних та інноваційних процесів до простого впровадження ізольованих заходів, нехтуючи збереженням інвестиційного циклу. Вкрай важливо, щоб ці зусилля охоплювали всю виробничу систему та інші ресурси, сприяючи підвищенню ефективності їх використання.

Впровадження прогресивного сільськогосподарського обладнання, включаючи високоточну сільськогосподарську техніку та автоматизовані системи, докорінно змінило спосіб роботи сільськогосподарських підприємств. Ці технології оптимізують виробничі процеси і використання ресурсів, мінімізують вплив сільськогосподарського виробництва на навколишнє середовище. Використовуючи аналітику даних та автоматизацію, фермери можуть приймати обґрунтовані рішення, що сприяє підвищенню продуктивності та ефективності використання ресурсів. Відтак інтеграція передового сільськогосподарського обладнання не лише підвищує врожайність сільськогосподарських культур, але й сприяє сталому розвитку сільськогосподарського виробництва.

Ефективне управління ланцюгами поставок має значення для безперебійного потоку сільськогосподарської продукції від фермерських господарств до споживачів. Цифрові інструменти управління ланцюгами поставок дозволяють здійснювати моніторинг, відстеження та прозорість у режимі реального часу по всьому ланцюгу поставок, зменшуючи ризики, пов'язані з перебоями, і забезпечуючи своєчасну доставку необхідних ресурсів (пальне, насіння, добрива, техніка). Завдяки інтеграції технологій

блокчейн та пристроїв Інтернету речей сільськогосподарські підприємства можуть створювати безпечні та ефективні мережі ланцюгів поставок, зменшуючи відходи та покращуючи загальну операційну стійкість.

Впровадження методів точного землеробства значно трансформувало традиційні методи ведення сільського господарства. Використовуючи інноваційні технології (дистанційне зондування, дрони, геопросторове картографування), фермери можуть точно оцінювати стан посівів, оптимізувати зрошення та внесення добрив, а також завчасно виявляти потенційні проблеми, що не лише мінімізує втрати ресурсів, але й сприяє сталому землекористуванню та зменшенню деградації довкілля.

Хоча інтеграція технологій є необхідною для підвищення безперервності діяльності сільськогосподарських підприємств, збереження балансу між технологічними досягненнями та сталими практиками залишається першочерговим завданням. Важливо надавати пріоритет впровадженню екологічно чистих технологій, які мінімізують вплив на навколишнє середовище, сприяють збереженню біорізноманіття. Використання відновлюваних джерел енергії, впровадження методів органічного землеробства та просування агроєкології є ключовими кроками на шляху до сталого безперервного ведення сільського господарства.

Отже, впровадження технологій сталої безперервності діяльності сільськогосподарських підприємств є прогресивним кроком на шляху до більш стійкого та екологічно свідомого аграрного сектору. Використовуючи можливості сучасного сільськогосподарського обладнання, автоматизації або інших технологічних досягнень, цифрового управління ланцюгами поставок та технологій точного землеробства, сільськогосподарські підприємства можуть забезпечити стабільне виробництво високоякісної продукції, мінімізуючи при цьому свій вплив на навколишнє середовище. Впровадження сталих технологічних рішень не лише посилює антикризову стійкість сільськогосподарського бізнесу, але й сприяє створенню безпечної продовольчої системи в перспективі.

1. Проскурня О. М. Удосконалення системи організації виробництва енергетичних підприємств через впровадження менеджменту безперервності бізнесу. *Вісник НТУ «ХП»*. Економічні науки. 2018. № 20 (1296). С. 102–106. 2. Пріб К. А. Практика антикризового управління в сільськогосподарських підприємствах. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 51–58. 3. Макаренко П. М., Пілявський В. І. Інноваційно-інвестиційне забезпечення потенціалу стійкого розвитку аграрних підприємств. *Економічний вісник університетів* : зб. наук. праць вчених та аспірантів. 2019. № 41. С. 5–12. 4. Стайкуца С. В., Седов К. С., Гусак А. С. Актуальність провадження принципів неперервності бізнесу в українських компаніях. *Молодий вчений*. Вінниця, 2022. С. 51–54.

Кузнєцова Т. В., к.е.н., професор, **Кузнєцов В. С.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах трансформації глобальної економіки важлива роль належить діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК), особливо в сфері міжнародних економічних відносин. В міжнародній економіці ТНК можуть здійснювати інвестиційну та торгівельну діяльність, сприяти поширенню сучасних інноваційних технологій в умовах конкурентної боротьби за глобальні ринки. На міжнародній арені ТНК поєднують різні стратегії розвитку, але перевага надається сучасним інноваційним стратегіям, які ґрунтуються на досягненнях науково-технічного прогресу. Зазвичай, ТНК створюють дослідницькі центри в тих країнах світу, де для цього є висококваліфікований кадровий потенціал, сучасні технології та швидка трансформація економічних процесів і мають можливість використовувати науково-технічний потенціал у своїх закордонних філіях. Всесвітньо відомими є три моделі інноваційних систем: американська, європейська і азіатська. Ці моделі мають як гео економічні розбіжності, так і спільні риси. Зокрема, ТНК в різних країнах використовують спільні механізми трансферу інновацій. Це – ліцензії на науково – дослідні і проєктно – конструкторські роботи, укладання угод між ТНК щодо використання патентів на високотехнологічні винаходи, єдина ліцензійна політика в рамках ТНК, передача ТНК ліцензій на некомерційній основі своїм філіям і дочірнім компаніям для підвищення конкурентоспроможності продукції [1].

Крім того, ТНК сприяють створенню в своєму складі венчурних підприємств, які здійснюють свою діяльність за рахунок внутрішніх венчурних фондів з метою освоєння виробництва високотехнологічної продукції. Як свідчить міжнародний досвід, іноземні венчурні компанії переважно функціонують в таких інноваційних структурах як технопарки, технополіси, бізнес – інкубатори і мають більші можливості щодо фінансування бізнесу. В економіці світу налічується понад 500 технопарків. Зокрема, в США – більше 160, у Японії – близько 50, Китаї – понад 50, Великій Британії – 46, у Франції – понад 50, у Швеції – 16. В країнах Центральної та Східної Європи діє понад 100 науково – технологічних парків [2]. Проте, якщо ТНК країн Євросоюзу розміщують свої науково-дослідні центри в країнах, де є висококваліфіковані кадри, в Японії – там, де знаходяться дослідницькі центри, які адаптовані до

місцевих стандартів, то в США корпорації орієнтуються на пільгове оподаткування науково – дослідних робіт, значні обсяги венчурного капіталу, комерціалізацію нововведень і висококваліфікований персонал. Однак, слід зазначити, що останнім часом деякі американські ТНК почали створювати НДДКР в країнах Європи та Азії з метою зосередити розробку, виробництво і реалізацію продукції в одній міжнародній НДДКР структурі.

В сучасних умовах спостерігається тенденція в таких азійських країнах як Індія, Китай, Південна Корея пропонувати міжнародним ринкам високотехнологічні продукти за дуже низькою ціною. У технопарках цих країн створюється інноваційна продукція з низьким рівнем собівартості [1]. Серед країн світу, саме США найбільш інвестують в інноваційний розвиток, і при цьому, для більшості ТНК, Америка є країною базування. Це сприяє підвищенню конкурентоздатності американських товарів на міжнародному ринку, стимулює розвиток інноваційної інфраструктури та міжнародної науково-технічної співпраці. Таким чином, слід поєднувати глобальний і локальний підхід при визначенні моделі технологічного розвитку, можливості фінансування міжнародних інноваційних проєктів та міжнародну співпрацю.

Інноваційний шлях розвитку України повинен знайти реальну підтримку держави шляхом підготовки вчених, створення наукових шкіл, формування наукових колективів, здатних видавати наукові результати на рівні світових досягнень. Особливо важливим фактом, що впливає на розвиток науки, є фінансування наукових досліджень і розробок. Проте, очікувати значного зростання фінансування науки із державного бюджету на ближчі роки не приходиться.

Очевидно, треба йти шляхом вибіркової підтримки науково-технічної та інноваційної діяльності. Фундаментальні дослідження, принаймні, повинні фінансуватися за рахунок державного бюджету. Крім того, надання пільг з оподаткування з наступною реінвестицією отриманих сум від пільг, надання податкових послуг, податкових кредитів також стимулюватимуть інноваційну діяльність. Така постановка питання носить перспективну спрямованість, оскільки в умовах ринку реалізація великих інноваційно-інвестиційних проєктів з великими термінами окупності без фінансових підтримуючих заходів, практично неможлива [3].

1. Нагачевська Т. В. Сучасні тенденції міжнародного трансферу технологій та перспективи України. URL: nbuv.gov.ua/ (дата звернення: 18.10.2023). 2. Світовий і вітчизняний досвід створення і функціонування інноваційних структур. URL: slv.com.ua (дата звернення: 18.10.2023). 3. Кузнецова Т. В., Сіпайло Л. Г. Економічний механізм стимулювання еколого-інноваційного розвитку промислових підприємств регіону : монографія. Рівне : НУВГП, 2015. 217 с.

Кутузов Р. В., к.е.н., доцент (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Дубно, Україна)

РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

В роботі приділено увагу дослідженню ретроспективи розвитку української економічної думки, методологічним проблемам історії вітчизняної фінансової науки в контексті історії економічної думки. Виділено тенденції розвитку фінансової думки в Україні.

Постановка проблеми. Становлення фінансової науки як самостійної галузі економічного знання охоплює другу половину XVIII і першу половину XIX століть. Саме тоді відбулося відокремлення фінансової науки від сфери політичної економії, закріплення цього факту в класифікації (систематизації) економічних наук, формування методології і категоріального апарату науки, зміна її ролі стосовно практики і т. ін.

Висвітлення становлення фінансової науки як самостійної галузі економічного знання розвитку в Україні здійснене в окремих працях та статті видатного українського науковця П.М. Леоненка [2]. Водночас праць, в яких би ці питання були предметом окремого спеціального розгляду обмаль. З точки зору співвіднесення фінансової науки з теоріями політичної економії поширимо на процес становлення фінансової науки поняття так званої другої класичної ситуації, сформованої знаним світовим авторитетом у галузі історії економічної думки Й.А. Шумпетером.

Вивчаючи питання про самобутність вітчизняної економічної науки, слід відмітити, що у першій половині XIX ст. з'явилися дослідження історії російських фінансів: Ю.А. Гагемейстера «Розыскание о финансах древней России» (СПб., 1833); Д.А. Толстого «История финансовых учреждений России со времени основания государства до кончины императрицы Екатерины II» (СПб., 1848); Є.Г. Осокіна «Внутренние таможенные пошлины в России» (Казань, 1850). А в другій половині XIX ст. їх уже було десятки. Серед цих досліджень виділяється чотири томна праця І.С. Блюха «Финансы России XIX столетия» (СПб., 1882). У ній історичний огляд ведеться з перших часів Русі, але особливо ретельно опрацьовані історія та статистика фінансів Росії минулого століття.

З'явилися також вітчизняні дослідження історії фінансової думки. Таким чином, у Російській імперії, як і в багатьох інших країнах Європи, відбувався процес розвитку і диференціації самої фінансової науки. Але він не був адекватно відбитий в історії вітчизняної та світової економічної думки. Однак висновки про стан розвитку фінансової науки в Російській

імперії (отже, й Україні) були суперечливими. Переважали загальні критичні оцінки за одностайної констатації порівняної розвиненості досліджень історії вітчизняних та зарубіжних фінансів (І.І. Янжұл, І.Х. Озеров та ін.), відзначалася незавершеність багатьох навчальних курсів вітчизняних вчених, відсутність у них низки важливих розділів, які на той час уже були розроблені фінансовою наукою.

Історія економічної, в тому числі фінансової, думки другої половини ХІХ ст. відобразила, по-перше, сильний вплив історичної школи на національне економічне мислення, по-друге, нові тенденції в трактуванні економічної ролі держави, по-третє, подальшу диференціацію економічних наук і взаємодію між ними. Проф. В.О. Лебедев, розглядаючи основи фінансового господарства в країнах Європи, підкреслював, що Росія має значні особливості, які відрізняють її від західноєвропейських держав. Хоча вона багато дечого запозичує від останніх, але до певної міри перероблює його для узгодження зі своїм національним характером. Фінансові реформи, починаючи з Петра І, сприяли наближенню фінансового устрою Російської імперії до західноєвропейського, але все ж таки він зберігає свої особливості. На думку В.О. Лебедева, головна особливість Росії полягає в загальному характері державного ладу: поряд із сильною централізацією всіх елементів державної влади існувало широко поставлене самоврядування сільських общин і земських установ. Центральне, державне фінансове господарство ґрунтувалось у цілому на тих же началах, що і в Західній Європі [1, с. 242].

Розподіл праці в сфері розробки фінансової науки між трьома головними народами Західної Європи – англійцями, французами та німцями – носив, на думку Л. Штейна, такий характер: Німеччина розробила вчення про податки і створила потім систематичну фінансову науку; Франція дослідила вчення про державний баланс і про джерела податків; Англія розробила питання про закономірний лад фінансів і відношення його до народного господарства.

Професор І.Х. Озеров особливо відзначив заслуги німецької історичної школи в розвитку фінансової науки. Завдяки їй «розробка фінансових питань починає ставати на історичний ґрунт. Замість абстрактних положень, що виводяться шляхом дедукції, наука намагається встановити спадкоємність розвитку фінансових інститутів (Рошер, Шеффле та ін.). Історична школа правознавства не залишилася, в свою чергу, без значного впливу на фінанси, відзначивши зайвий раз необхідність постановки питань на історичному ґрунті» [3, с. 873]. І далі: «Фінансові інститути дедалі більше досліджуються з історичної точки зору; на перший план виступає питання про закономірності фінансових явищ» [3, с. 874]. Показово, що російський вчений високо цінував німецькі

підручники з фінансової науки (К.Г. Рау, Л. Штейна, А. Вагнера), навіть в енциклопедичному словнику вважав за потрібне наголосити на їх основних перевагах. Серед помітних творів німецьких вчених про фінанси І. Озеров відзначив також колективну працю 24 авторів під керівництвом Густава Шьонберга, посібники В. Рошера, К. Умпфенбаха, А. Шеффле.

Після розгляду поглядів Л. Штейна на національні заслуги різних народів Західної Європи в розробці фінансової науки професор В.О. Лебедев зробив такий висновок: «Якщо ж ми називаємо Німеччину батьківщиною фінансової науки, то це тому, що тут вона вперше отримала наукову обробку у стрункому вигляді й з точним колом ведення завдяки тому, що вона здавна ввійшла до кола університетського викладання. Але ця обставина, – застерігав учений, – не применшує, звичайно, заслуг Англії та Франції і, Італії на терені вироблення фінансових теорій» [1, с. 81].

Висновок: Отже з урахуванням особливостей національного мислення можна зрозуміти специфіку постановки питання про зняття перешкод на шляху подальшого розвитку фінансової науки в другій половині XIX ст. Ці перешкоди, по суті, були загальними для фінансової науки в різних країнах. Але характерно, що питання поставили і обґрунтували саме німецькі вчені-фінансисти. Професор Ерлангенського університету К.Т. Еєберг писав: «Для подальшого прогресу фінансової науки потрібно було, по-перше, відділити її від надто тісного зв'язку з політичною економією, в який поставив її А. Сміт, по-друге, пристосувати її до поглядів, що змінилися, на державу та її діяльність» [4, с. 25].

Суть не лише в відокремленні фінансової науки, а про її відокремлення від англійської класичної політичної економії, вироблення історичної школи фінансової науки і її тісний зв'язок з німецькою історичною школою в галузі економічної теорії.

Отже, як висновок-постановка питання про розвиток фінансової науки в XIX ст. мала національний характер. Дослідження реальної ретроспективи розвитку фінансової науки та управлінської думки в контексті становлення і розвитку ринкової економіки має надзвичайно важливе значення не лише в галузі дослідження історії вітчизняного й світового управління, але й для глибокого розуміння напрямів і перспектив сучасного реформування національного господарства України, творчого врахування в ньому світового та вітчизняного досвіду.

1. Лебедев В. А. Финансовое право. 2-е изд. СПб., 1889. Т. 1. 2. Леоненко П. М. Становлення і розвиток фінансової науки у світлі історії економічної думки. *Фінанси України*. 2000. № 6(54). С. 36–43. 3. Озеров И. Х. Финансы. *Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона*. СПб., 1902. Т. 70. 4. Эеберг К. Т. Курс финансовой науки : пер. с нем. 12-е изд. СПб. : Тип. А. Розена, 1913. 592 с.

Кушнір Н. Б., к.е.н., професор, **Добровольський А. Р.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Інфраструктура займає ключове місце в розвитку економіки, оскільки її існування пов'язане зі станом продуктивних сил і територіальним поділом праці, а також ефективністю функціонування сфери матеріального виробництва. Розвиток інфраструктури залежить від специфіки галузей і регіонів і здійснюється відповідно до змін у виробничій сфері.

Структура виробництва в сучасних умовах характеризується зростаючою орієнтацією не на галузеву, а на регіональну систему господарювання. У зв'язку зі збройною агресією Росії проти України, в Україні є гостра потреба у прискоренні вирішення проблем відновлення і подальшого розвитку складових інфраструктури. Актуальність даної проблеми є надзвичайно гострою у регіональних господарських системах, які зазнають ракетних та інших атак від агресора, починаючи з 24 лютого 2022 року і дотепер.

З'ясуємо, що таке інфраструктура. Інфраструктура – це сукупність галузей та підгалузей, основними функціями яких є виробничі послуги і забезпечення економічного обігу в національній економіці. Інфраструктура поділяється на виробничу і соціальну складову. У свою чергу, соціальна інфраструктура представляє сукупність, або комплекс, галузей, призначенням яких у суспільному поділі праці є задоволення потреб населення у соціально-побутових і соціально-духовних послугах [1]. Таким чином, соціальна інфраструктура регіону – це «активи призначені для створення та надання соціальних послуг [2]», або іншими словами «основні засоби, які необхідні для людського розвитку» [3].

Визначимо сутнісні характеристики, структура та сучасний стан функціонування соціальної інфраструктури регіону. Соціальна інфраструктура регіону має у своєму складі п'ять основних складових елементи, зокрема:

- складова житлово-комунального господарства;
- освітня складова;
- медична складова;
- складова соціального забезпечення;
- культурна складова.

Кожну складову соціальної інфраструктури можна оцінити за

такими основними показниками (таблиця).

Таблиця

Структура соціальної інфраструктури регіону

№ з/п	Складові елементи	Показники	Одиниці виміру
1.	Складова житлово-комунального господарства	Темп зростання (зниження) прийнятого в експлуатацію житла	%
		Індекс капітальних інвестицій у житлове будівництво	%
2.	Освітня складова	Кількість дітей у дошкільних закладах	тис. осіб
		Кількість учнів загальноосвітніх закладів	тис. осіб
		Кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів	тис. осіб
		Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації	тис. осіб
3.	Медична складова	Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей	тис. осіб
		Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів	кількість відвідувань за зміни
4.	Складова соціального забезпечення	Рівень забезпечення місцями у будинках-інтернатах для громадян похилого віку	кількість будинків
5.	Культурна складова	Рівень відвідування театрів, музеїв, концертних організацій	тис. осіб
		Рівень забезпечення клубними закладами	одиниць

Джерело: згруповано авторами за [1–3]

Отже, в таблиці подано основні показники для розрахунку кожної складової соціальної інфраструктури регіону. Таке виокремлення показників, дасть змогу розрахувати інтегральний індекс розвитку соціальної інфраструктури в регіональному розрізі. Це стане предметом пошуку у наших подальших дослідженнях.

Перейдемо до характеристики сучасного стану соціальної інфраструктури Київської області. Київщина є столичним регіоном, тому пріоритети модернізації до повномасштабного вторгнення Росії в Україну пов'язували столицю з областю тісними комерційними і соціальними зв'язками. Через те, Київська область мала високі показники соціальної інфраструктури за такими складовими: освіта, медицина, соціальний захист, культура. Але війна суттєво вразила соціальну інфраструктуру Київської області. Розглянемо ті складові елементи соціальної інфраструктури, які на Київщині постраждали найбільше.

Освітня складова соціальної інфраструктури. На території Київщини внаслідок російського вторгнення 120 закладів освіти виявили зруйнованими чи пошкодженими: 5 закладів професійно-технічної освіти, 68 закладів загальної середньої освіти, 44 заклади дошкільної освіти, 3 заклади позашкільної освіти. Усього в зруйнованих школах навчалося 28 736 учнів, а у дитячих садках виховувалося 5 520 дітей. Найбільше закладів було зруйновано чи пошкоджено у Бучанському районі: 38 шкіл і 33 дитячих садки. У Броварському районі постраждали 12 шкіл та 4 дитячих садки, у Вишгородському – 11 шкіл, 4 дитячих садки, а в Фастівському районі – 4 школи і 3 дитячих садки [4].

Освітня складова соціальної інфраструктури. Внаслідок повномасштабного вторгнення росіян на Київщині зруйновано або пошкоджено 130 медичних закладів [5].

Складова житлово-комунального господарства. За оцінками експертів, у Київській області повністю зруйновано 6,7 тис. будинків. Оцінка прямих збитків по області оцінюється у 3349 млн дол. США [6].

Отже, соціальна інфраструктура Київщини потребує програмних рішень щодо її відбудови. Така програма має передбачати комплекс заходів для забезпечення швидкого та ефективного процесу відновлення територій і населених пунктів Київської області, які постраждали внаслідок бойових дій.

1. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження. ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберга. Київ, 2017. 108 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13246.pdf>. (дата звернення: 25.09.2023). 2. What is a social infrastructure? NZSIF. URL: <http://www.nzsif.co.nz/Social-Infrastructure/What-is-Social-Infrastructure/> (дата звернення: 27.09.2023). 3. Gnaneshwari R. Social infrastructure. URL: <https://www.slideshare.net/EshwariEshu2/social-infrastructure-59198128>. (дата звернення: 27.09.2023). 4. 120 закладів освіти на київщині зруйнували чи пошкодили внаслідок російської агресії. *Київська обласна військова адміністрація* : офіційний вебсайт. URL: <https://koda.gov.ua/120-zakladiv-osvity-nakyuyivshhyni-zruynuvaly-chy-poshkodyly-vnaslidok-rosijskoyi-agresiyi/> (дата звернення: 30.09.2023). 5. Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. Аналітичний центр Cedos на замовлення благодійного фонду savED за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». URL: https://saved.foundation/reports/ua/yearofwar_report_ua.pdf (дата звернення: 30.09.2023). 6. Олена Коваленко. В Україні підраховали збитки житлового фонду через РФ: цифра шокує. *Інформаційне агентство УНІАН* : офіційний сайт. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/zbitki-zhitlovogo-fondu-ukrajini-perevishchili-54-milyardi-12309504.html> (дата звернення: 02.10.2023).

Кушнір Н. Б., к.е.н., професор, **Снітко Д. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Продовольче забезпечення можна розглядати як глобальне суспільне благо, оскільки воно впливає на всі аспекти життя суспільства і має далекосяжні наслідки для людей та середовища. До ключових аспектів, які підтверджують цей статус, можна віднести здоров'я, економіку, соціальну стабільність, охорону навколишнього середовища. Світова торгівля харчовими продуктами та зв'язки між країнами роблять продовольче забезпечення глобальним питанням. Кризи в одній частині світу можуть мати вплив на інші регіони через глобальні ланцюги постачання. Досягнення глобальної продовольчої безпеки вимагає спільних зусиль національних та міжнародних організацій, урядів, громадян та бізнесу для розв'язання цієї складної проблеми [1].

Дослідження глобальної продовольчої проблеми у парадигмі сталого розвитку передбачає аналіз та розв'язання проблеми продовольчої безпеки з урахуванням не лише поточних потреб, але й довгострокових наслідків для людей, середовища та суспільства в цілому. Такий підхід допоможе розробити більш ефективні та сталі рішення для забезпечення глобальної продовольчої безпеки в майбутньому [2].

Для забезпечення глобальної продовольчої безпеки потрібні комплексні заходи, включаючи політику, яка сприяє сталому сільському господарству та розвитку сільських областей, інвестиції в аграрну сферу, розвиток нових технологій для підвищення врожайності та зменшення втрат продуктів, а також зменшення відходів і підтримка харчових програм для найбільш уразливих груп населення. Діяльність таких організацій, як Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) та Всесвітня продовольча програма (WFP), відіграють важливу роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Україна у 2021 році увійшла до складу Комітету з Всесвітньої продовольчої безпеки ООН, який підпорядковується Генеральній Асамблеї ООН через економічну і соціальну Раду ООН (ЕКОСОС) і конференції Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) [3].

Спільна сільськогосподарська політика (CAP) є ключовим елементом продовольчої безпеки країн Європейського Союзу. Введена в 1962 році, CAP була призначена для забезпечення сталого розвитку сільського господарства та гарантування продовольчої безпеки в країнах

ЄС. Вона об'єднує економічні, соціальні та екологічні аспекти, сприяючи сталому сільському господарству та забезпеченню харчів для всієї європейської спільноти.

Роль спільної агропромислової політики у забезпеченні продовольчої безпеки полягає в ціновій підтримці, оскільки САР надає підтримку сільськогосподарським виробникам шляхом встановлення цінових гарантій для деяких продуктів харчування. Окрім того, вона включає механізми для регулювання ринків сільськогосподарської продукції, такі як квоти на виробництво, щоб уникнути надмірного виробництва та дефіцитів на ринку. САР відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки ЄС шляхом забезпечення сталого виробництва продуктів харчування на внутрішньому ринку та контролю за якістю та безпекою продуктів. ЄС використовує САР як інструмент для регулювання торгівлі сільськогосподарськими продуктами з іншими країнами, що допомагає захищати інтереси європейських виробників та забезпечувати доступ до зовнішніх ринків.

Аналіз національних моделей забезпечення продовольчої безпеки в кожній країні може бути складним завданням, оскільки ці моделі можуть значно відрізнятися в залежності від політичних, економічних, соціокультурних і географічних особливостей кожної країни. Однак існують загальні принципи та підходи, які враховуються багатьма країнами при розробці своїх національних моделей забезпечення продовольчої безпеки [4]. Зокрема, це законодавча та політична база. Більшість країн має встановлені закони та політичні рамки, які визначають засади та завдання в галузі продовольчої безпеки. Це може включати в себе створення національних програм, регулюючих продовольчу політику.

Країни зазвичай розвивають власний сектор сільського господарства та продовольчої промисловості для забезпечення виробництва необхідної кількості та різноманітності продуктів харчування. Багато країн залежать від міжнародної торгівлі для забезпечення продовольчої безпеки. Вони імпортують продукти, які не можуть виробити власноруч, або для розширення різноманітності харчів.

Однак важливо враховувати, що вирішення глобальної продовольчої проблеми потребує комплексного підходу, який включає в себе не лише виробництво, але й регулювання, ланцюги постачання, боротьбу з втратами продуктів та доступ до харчів для всіх верств населення.

Війна росії проти України є головною причиною глобальної продовольчої кризи, яка може принести серйозні політичні та економічні наслідки [5]. До повномасштабного вторгнення російської федерації Україна мала високий потенціал для вирішення глобальної продовольчої проблеми завдяки своїм конкурентним перевагам та ресурсам. В Україні

одні з найбільш родючих ґрунтів в Європі, великі сільськогосподарські площі та багато водних ресурсів, включаючи річки та озера, які можуть бути використані для зрошення та поливу сільськогосподарських культур. Це робить країну ідеальною для вирощування різних видів харчових культур. Через війну Україна цього року втратила близько 20% посіяної площі (окуповані території або зони бойових дій) [5]. Україна є однією з найбільших експортерів зернових культур у світі. Це дає можливість постачати харчові продукти на світовий ринок і вносити важливий внесок у глобальне забезпечення продовольчою безпекою.

В процесі післявоєнного відновлення Україна може виграти на своїх конкурентних перевагах, розвиваючи стале та високоефективне сільське господарство та співпрацюючи з міжнародними організаціями та іншими країнами для забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Вплив війни на продовольчу безпеку є складним і залежить від багатьох факторів, включаючи тривалість конфлікту, обсяги військових дій, дипломатичні зусилля та реакцію міжнародного співтовариства [6]. Зміцнення міжнародної спеціалізації України у глобальному продовольчому забезпеченні вимагатиме комплексу заходів, включаючи інвестиції, політичну підтримку та стратегічне планування, однак стане важливим кроком для збільшення конкурентоспроможності країни на світовому ринку та сприяння глобальній продовольчій безпеці. Зміцнення співробітництва між країнами та міжнародними організаціями є важливим для захисту глобальних продовольчих систем. Спільні зусилля можуть допомогти вирішити глобальні проблеми, такі як голод та нестача продуктів харчування.

1. Кучечук Л. В. Світова продовольча безпека: тенденції та виклики. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Сер. Міжнародні відносин. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2022. № 16. С. 34–40. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-04>
2. Марина А., Янковська Я. Дослідження стану глобальної продовольчої безпеки. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 26–30. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-4> (дата звернення: 02.10.2023).
3. Україна зміцнює роль гаранта світової продовольчої безпеки. 08 лютого 2021 року. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ukrayina-zmicnyuye-rol-garanta-svitovoyi-prodovolchoyi-bezpeki> (дата звернення: 02.10.2023).
4. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни. *Аналітичний огляд*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalna-prodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny> (дата звернення: 02.10.2023).
5. Загроза продовольчій безпеці світу. 20 червня 2023 року. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpecsi-svitu> (дата звернення: 02.10.2023).
6. Пандемія, війни та екстремальні погодні умови підкреслюють необхідність захисту глобальних продовольчих систем. URL: <https://eba.com.ua/pandemiya-vijny-ta-ekstremalni-pogodni-umovy-pidkreslyuyut-neobhidnist-zahystu-globalnyh-prodovolchyh-system/> (дата звернення: 02.10.2023).

Кушнір Н. Б., к.е.н., професор, **Царук Д. С.**, ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕКСПОРТНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИКІВ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ СТАНДАРТИЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Інноваційно-інвестиційний розвиток молокопереробних підприємств як і усього агропромислового комплексу, в умовах, що склалися в Україні під час військового стану, зазнавав впливу негативних факторів, таких як втрата потужностей на окупованих територіях, зменшення молочного тваринництва, зниження платоспроможного попиту, скорочення державних програм фінансування, втрата важливих експортних ланцюгів постачання. Важливим аспектом ефективного функціонування молокопереробних підприємств є належний рівень якості сировини, від якої залежить виробничий потенціал, обсяги виробництва та можливості виходу на міжнародні ринки. Ще до повномасштабного вторгнення із посиленням євроінтеграційних процесів відчутними стали зміни у політиці щодо стандартизації і контролю якості молочної сировини та молокопереробного виробництва. Нові вимоги повинні стати передумовою для подальших трансформацій у галузі та посилення перспектив для експорту.

До 2014 року молочна продукція вітчизняних виробників була експортно орієнтованою. За період до 2021 року ситуація змінилася у зв'язку із зменшенням виробництва молока, а у 2019–2021 роках Україна була нетто-імпортером молочної продукції. Імпортовані молочні продукти, здебільшого польських виробників, створювали значну конкуренцію вітчизняним товарам на українському ринку. Відповідно частка імпорту Польщі у 2021 році становила 42% від усього імпорту сирів сирів, 70,3% від загального обсягу імпорту молочної сироватки, 65,7% – молока та вершків та 46,3% – кисломолочної продукції [1].

Проте ситуація на ринку змінилася, починаючи із 2022 року. Попри те, що багато підприємств втратили молочне поголів'я та виробничі потужності, обсягів виробництва було все ж таки достатньо для того, аби поповнювати внутрішні потреби населення у продукції. Враховуючи також фактор вимушеної міграції значної кількості населення закордон, попит залишався повністю забезпеченим, а виробники зіткнулися із проблемою надлишку продукції.

Відтак порятунком для галузі стала можливість для експорту. Закриття морських портів, через які продукція експортувалася до деяких країн СНД, MENA та Південно-Східної Азії змусило вести пошук нових

шляхів для транзитних перевезень та налагодження постачань товарів закордон.

Під час військового стану експорт не скоротився, а наоборот зріс завдяки рішенням, які прийняли європейські партнери щодо українських товарів, а також через сприятливу на той час кон'юнктуру ринку ЄС, де зростала ціна на молочні продукти. Минулого року Європейська рада ухвалила рішення щодо «безвізу» українського експорту, тобто експортери не сплачуватимуть квоти, мита і тарифи принаймні до червня 2024 року [2].

Таким чином, минулого року загальний обсяг експорту становив 700 тис. т молочної продукції, що у вартісному еквіваленті становить 420 млн USD, а 25% молока, яке надійшло на переробку, було використано у виробництві продукції, що експортувалася. Хоча для порівняння із експортом молочної продукції із США, що становив 9,5 млн USD, цей показник не є суттєвим, оскільки не перевищує 0,8% від усього обсягу українського аграрного експорту. Значне переважання у експорті спостерігається щодо продажів масла вершкового, казеїну, сухого знежиреного молока та сирів.

У 2022 році разом з іноземними партнерами Україною було погоджено 22 форми міжнародних ветеринарних сертифікатів на експорт продукції, яка має тваринне походження, до 12 країн. Станом на червень 2022 року для українських виробників молока та молочних продуктів було відкрито ринки 31 країни. Загалом у 2022 молочні продукти експортувалися до 96 країн. Серед країн, до яких у 2022 році постачалися молочні продукти Українських виробників, помітно зросла частка Європейських [3].

Від початку 2023 року молочна сировина у ЄС стала помітно дешевшою, що було причиною для хвилювань чиновників деяких європейських країн. Тоді вони повідомляли про необхідність захисту європейського ринку від українських товарів. Хоча згодом, попри суперечні заяви аграріїв Польщі та Угорщини, Європейська Комісія продовжила тривалість дії безмитного режиму торгівлі з Україною, проте встановила деякі обмеження. Для вітчизняних експортерів це означає, що скасування тарифів і квот, може знову спричинити значні проблеми галузі, а тому молокопереробні підприємства мають бути готові до негативних сценаріїв та нарощувати потенціал для конкуренції із іноземними виробниками та освоювати нові ринки.

Якість молочної продукції є визначальною характеристикою її конкурентоспроможності на міжнародній арені. Нещодавні зміни стандартів контролю якості сирого молока націлені на наближення вітчизняних умов виробництва до європейських, що включають відповідні

постанови про гігієну харчових продуктів тваринного походження, ветеринарні та санітарні вимоги до пунктів збору молока, його зберігання і транспортування. Відтак сире молоко, якість якого є нижчою першого гатунку, не може використовуватися у виробництві продукції, а лише у інших технологічних цілях. Дані вимоги спричинили поступове витіснення з обігу молока, що надходило на переробку від домогосподарств населення, та загалом призвели до зниження забезпеченості підприємств молочної сировиною. Конкуренція між підприємствами за якісне молоко почала зростати, адже умовою виробництва експортно-орієнтованої молочної продукції (особливо біржової), згідно із новими стандартами, повинно було бути використання молока лише першого гатунку та гатунку екстра. До біржових продуктів, які найчастіше експортуються із України належать масло, спреди, сухе молоко та суха сироватка, казеїн, сири, а також молочні консерви [4].

Отже, викликом для сучасних молокопереробних підприємств стала переорієнтація на закордонні ринки, що вимагає невід'ємного впровадження у виробництво систем та процедур безпеки молочної продукції, які ґрунтуються безпосередньо на засадах НАССР. Дана система є основою харчового виробництва та об'єднує міжнародні стандарти якості, виключаючи появу критичних контрольних точок на різних етапах від відгодівлі молочного тваринництва та отримання сировини до транспортування готової молочної продукції. Основна мета стандартизаційних змін у галузі – це підготовка до євроінтеграційних процесів, зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції та ефективний контроль і оцінка ризиків усього ланцюга молокопереробного виробництва.

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.10.2023). **2.** ЄС продовжив на рік режим безмитної торгівлі з Україною. Інфагро: інформаційний портал молочної галузі. URL: <https://infagro.com.ua/ua/> (дата звернення: 12.10.2023). **3.** Європа – основний покупець молочної продукції у 2022 році. Асоціація виробників молока. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/evropa-osnovnij-pokupets-moloski-u-2022-roci> (дата звернення: 08.10.2023). **4.** Капітула П. А., Хімичева Г. І. Оцінювання якості та безпечності молочної продукції за вимогами принципів НАССР та стандартів ДСТУ ISO 22000. *International scientific-journal*. 2020. № 15. Doi:10.11232/2663-4139.15.04

Лесняк О. Ю., к.е.н, доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРИБУТКОВІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Військова агресія проти України сформувала нові виклики для національної економіки. Орієнтованість на експорт в мирний час дозволяє формувати валютні резерви держави, підтримувати стабільний курс національної валюти та створювати нові робочі місця, проте залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків та в першу чергу логістичних можливостей. Несприятлива або нестабільна кон'юнктура та обмеженість логістичних шляхів призводять до диспропорцій на ринку та волатильності, яка несприятливо відображається на розвитку підприємств. В першу чергу це стосується експортно-орієнтованих галузей, зокрема і сільського господарства. Прибутковість формується у вигляді різниці між виручкою від реалізації продукції та вартістю витрачених ресурсів. Основним джерелом виручки є продаж вирощеної продукції, а її розмір залежить від якості та урожайності та рівня цін. Порівняння цін на певні види продукції довоєнного року, 2022 р. та 2023 р. вказує на те, що у 2022 відбулося значне підвищення ціни, проте у наступному році ціна стала нижчою. Зокрема, на пшеницю у вересні 2021 р. становила 210 євро/т, у вересні 2022 р. – 310 євро/т, а у вересні 2023 р. опустилася до рівня 230 євро/т. Ріпак: вересень 2021 – 470 євро/т, вересень 2022 – 635 євро/тона, а вересень 2023 – 410 євро/т. Кукурудза – 230 євро/т у вересні 2021, 285 євро/т у вересні 2022 і мізерні 200 євро/т у вересні 2023 року.

Тобто ми бачимо, що у 2022 році ринки панічно відреагували на війну в Україні і світові ціни на сільськогосподарську продукцію значно зросли. Природньо, що високі ціни привабили с/г виробників збільшувати урожайність і намагалися розширювати площі вирощування с/г культур. Відповідно 2023 рік, навіть незважаючи на інтенсифікацію бойових дій, не характеризувався збільшенням ціни. Збільшення урожайності та посівних площ дозволили ринкам приготувалися до можливих перебоїв з поставками і загальний надмірний обсяг пропозиції призвів до падіння цін.

Загалом, реакцію ринків сільськогосподарських товарів на світові події можна візуалізувати на прикладі ціни на пшеницю, яка є найбільш поширеним с/г товаром і ціна на яку є характерною для розвитку ринку в цілому. Як бачимо, цінова динаміка на ринках с/г продукції дозволяє стверджувати, що внаслідок світових потрясінь аграрні ринки ввійшли в період хаосу і непередбачуваності.

Ціна на пшеницю і фактори, що впливають на неї

Період	Ціна, євро/т	Фактор
2007–2020	186,00	Ціна на біржі Матіф (середнє значення)
2021	311,00	Наслідки введення карантинних заходів проти пандемії Корона-вірусу
2022	438,00	Максимізація ціни внаслідок початку війни в Україні
Травень 2023	218,00	Продовження роботи «зернового коридору»
Серпень 2023	260,00	Перебої роботи «зернового коридору» внаслідок атак РФ на портову інфраструктуру в Україні
Жовтень 2023	230,00	«Звикання ринків» до війни, реакція на надлишок зерна в ЄС

Джерело: власні розрахунки автора.

В таких умовах передбачати результати господарської діяльності стає все більш складніше. Світові ціни на основні ресурси с/г виробництва хоча і повторюють динаміку цін на кінцеву продукцію, проте не тими темпами і з запізненням. Зокрема, біржова ціна на дизель в ЄС в 2023 році показала зростання порівняно з 2022 роком з близько 852 євро / тону до 910 євро за тону. Ціни на добрива хоча і зменшилися, проте темп їх зменшення був нижчим від темпів падіння цін на с/г продукцію. Так, Пшениця за рік подешевшала на близько 40%, ріпак – 45%, тоді як дизель (ціна в США) – на 29%, карбамід – 30%, амоній фосфат – 28%.

Як це відображається на українських с/г виробниках? На жаль, повної інформації за 2023 р. поки немає. Проте ми пропонуємо використати видозмінений показник маржинального доходу, який би враховував виключно витрати на транспортування умовної тони с/г продукції автомобільним транспортом з, України в порт Гамбурга.

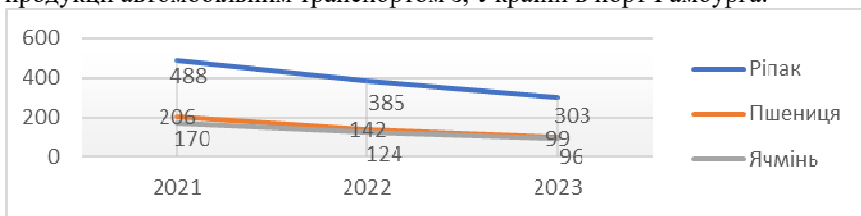

Рисунок. Ціна на с/г продукцію за вирахування витрат на доставку, євро/т

Дані наочно показують, що фінансові можливості українського сільського господарства обмежені, що скоріше за все призведе до зменшення як посівних площ, так і урожайності в наступному сезоні, а також до перерозподілу власності на права оренди с/г угідь.

Лось Д. В., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Лось З. В., д.е.н. (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИКЛАДІ (ТЗОВ «ЦУНАМІ»)

Масштаб та затяжний характер війни в Україні надалі підвищують ризики для світової економіки. Посилена війною глобальна інфляція та відповідне посилення монетарної політики сповільнюють економіки та загрожують рецесією ключовим партнерам України [1].

Війна привела до втрат фізичного капіталу від руйнувань підприємств, житла та інфраструктури. З огляду на високу невизначеність фактично призупинено інвестиційну діяльність. Для відновлення від наслідків війни економіці може знадобитися дуже тривалий період та допомога з боку міжнародних партнерів [1]. Варто зауважити, що окрім війни, основним ризиком сучасних підприємств лісової галузі, що здійснюють свою діяльність і за кордоном України є недосконале законодавче регулювання, що в більшій мірі ґрунтується на засадах радянського законодавства. Проте, 2023 рік варто назвати роком реформ лісової галузі, яка намагається подолати корупційні схеми та власні меркантильні інтереси чиновників. Щодо міжнародної діяльності, то ДП «Ліси України» отримали статус асоційованого члена спілки державних лісових компаній EUSTAFOR. Розроблено антикорупційну програму ДП «Ліси України» на 2023–2025 рр.

Умови здійснення діяльності підприємств в Україні, вказують на існування суттєвої невизначеності, яка може поставити під значні сумніви її здатність продовжувати безперервну діяльність. Своєю чергою, підприємства лісової галузі можуть втратити здатність реалізовувати свої активи та виконувати свої зобов'язання у ході нормального ведення бізнесу. Суттєвою проблемою підприємств лісової галузі з якою раніше не зустрічалися наші підприємства це зупинка діяльності та виробництва через проблеми з електропостачанням. З жовтня 2022 року підприємства України, у зв'язку з обстрілами критичної інфраструктури, змушені були зупинити свою діяльність, в кращому випадку зменшити обсяги закупівлі деревини, оскільки не в змозі були її переробляти. Щодо альтернативних джерел електроенергії, то вони збільшили собівартість продукції, а другим недоліком є те, що вони тимчасові у використанні. Керівництво ТЗОВ «Цунамі» вважає, що компанія має у своєму розпорядженні достатні ресурси для продовження операційної діяльності:

– по-перше, вживаються всі необхідні заходи для підтримки

стабільної діяльності ТзОВ «Цунамі» за обставин, що склалися;

– по-друге, вживаються всі необхідні заходи, щоб грошовий потік ТзОВ «Цунамі» мав позитивне значення та дозволяв здійснювати своєчасне погашення поточних зобов'язань перед третіми сторонами;

– по-третє, управлінський персонал ТзОВ «Цунамі» має наміри продовжувати свою діяльність у найближчому майбутньому;

– по-четверте, припущення щодо безперервності діяльності є прийнятним для складання фінансової звітності.

ТзОВ «Цунамі», станом на 2023 рік в повному обсязі контролює активи, має безперешкодний доступ до них. Відмітимо, що на сьогоднішній день активи компанії не зазнали руйнувань та пошкоджень.

На нашу думку для ефективної діяльності ТзОВ «Цунамі» необхідно врахувати наступні рекомендації:

– забезпечити без порушень логістичні ланцюжки постачання та збуту;

– забезпечити запаси критичних запасних частин та розхідних матеріалів в достатній кількості;

– враховувати той факт, що ТзОВ «Цунамі» залишається на загальній системі оподаткування.

Найбільший вплив на операційну діяльність підприємства нині здійснює відсутність ринку деревини в Україні та ризики, які з цим пов'язані, а саме: державний та регуляторний ризик, зокрема відсутність регулювання ринку сировини в Україні; ризик пов'язаний із доступом до сировини та ресурсів через відсутність регуляторної підтримки та ринку деревини необробленої; ризик пов'язаний з широкомасштабними бойовими діями на території України.

Проведене дослідження засвідчило, що в умовах воєнного стану актуальним залишається проблема урізноманітнення фінансування у розрізі інвестицій та зниження ризику діяльності підприємств лісової галузі. На сьогодні основним джерелом інвестицій виступають власні кошти підприємств лісової галузі, що своєю чергою гальмує процеси модернізації обладнання, залучення новітніх технологій та ноу-хау на підприємствах України. Позитивним моментом слід розглядати реформування лісової галузі у 2023 році в цілому, про необхідність якої раніше писали практики та науковці нашої країни.

1. Звіт про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf (дата звернення: 01.09.2023). **2.** Як війна вплинула на українських виробників. Приклад деревообробної галузі URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/12/695865/> (дата звернення: 01.09.2023).

Мельник А. Ю., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Красовська Ю. В., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії до України безумовно торкнулося усіх аспектів життя країни. Суттєвих погіршень зазнала економіка і в тому числі істотний спад торкнувся також підприємницької діяльності. Багато підприємств та підприємців зазнали непоправної фізичної шкоди: від часткової чи повної втрати майна, що і не підлягає відновленню, до втрати дієздатності або навіть життя. Велику кількість підприємств було релоковано до відносно безпечних, переважно західних, областей України.

Попри те, що повної і точної статистичної інформації про загальну кількість пошкоджених і зруйнованих підприємств, а також загальну суму нанесених економічних збитків в сфері малого і середнього підприємництва наразі немає, можна наочно побачити що ситуація катастрофічна. Через війну в країні значно скоротилася кількість новостворених підприємств. До прикладу у 2022 році було засновано на 11% менше малих підприємств порівняно з довоєнним 2021 роком, для порівняння в 2020 приріст кількості малих підприємств становив біля 2% порівняно з 2019 роком, а в 2019 році кількість малих підприємств зросла на 5,5% порівняно з 2018 роком. Якщо проаналізувати ситуацію для великих підприємств – в 2022 році їх стало на 19% менше ніж в 2021, тоді як в 2021 їх кількість рекордно зросла з 512 до 610 суб'єктів. Серед лідерів по скороченню – сільське господарство, добувна та переробна промисловість, будівництво транспорт. В той же час підприємства, пов'язані з наданням інформаційних послуг та інформаційного продукту в цей нелегкий час навіть збільшилися у кількості: у 2022 році зросла на 4% кількість малих, середніх і великих підприємств в сфері інформації та телекомунікацій [1].

В такий нелегкий час підприємства як ніколи потребують різноманітних нестандартних рішень та засобів, які допомогли б адаптуватись в нових нелегких умовах, віднайти нові канали комунікації з покупцями, партнерами, постачальниками, фінансовими установами, тощо. Значну роль в цьому почали відігравати інструменти та засоби цифрової економіки.

Цифрова економіка – це економіка, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях та інформаційно-комунікативних технологіях (ІКТ). На відміну від інформатизації, цифрова трансформація не

обмежується впровадженням інформаційних технологій, а докорінно перетворює на їх основі та з використанням інформаційних мереж різноманітні сфери підприємницької діяльності та бізнес-процеси [2].

Основні напрямки реалізації інформаційної економіки в світі:

- Доступ до публічної інформації: в умовах війни це дозволяє людям створювати свою власну справу без попередньої консультації спеціалістів або здійснення її в режимі онлайн.

- Застосування електронних петицій: дає змогу бізнесу комунікувати з урядом, запроваджувати заходи з полегшення його введення і попри військовий стан в подальшому розвивати дану сферу.

- Електронні адміністративні послуги: підприємці мають змогу сплачувати податки і подавати різноманітні заявки без фізичної присутності в держзакладах, тому що через воєнний стан для когось це є проблематичним.

- Електронний документообіг: усю фінансову та інша звітність, товарні накладні та акти підприємство може надсилати своїм клієнтам або постачальникам дистанційно через систему М.Е.Дос.

- Електронна торгівля.

- Діджиталізація програм державного фінансування, тощо [2].

В даний період підприємства масово почали користуватися засобами електронної торгівлі. Цей процес був започаткований в часи карантину і зараз почав набирати ще більших обертів. Підприємство більше не вважається конкурентоспроможним якщо не просуває свій товар хоча б частково через мережу Інтернет. Так як багато підприємств через війну змінили своє місцезнаходження вони інформують своїх клієнтів про це і надають усю необхідну інформацію через сервіси електронної торгівлі. Це дає змогу надалі розвивати бізнес, відновлювати його і при цьому не тільки не втрачати клієнтів, а й набирати нових.

Популярними зараз стали такі платформи для продажу як OLX, Prom, Rozetka тощо. У них ледве не кожне торгівельне підприємство продає товар і створює конкуренцію одне одному. Окремою сферою став діджитал маркетинг в соцмережах. Таргетована реклама в Instagram та Facebook допомагає бізнесу ефективно розповсюджувати інформацію про власний товар або послуги, деякі підприємства користуються лише даним видом реклами і при цьому мають достатню віддачу від клієнтів.

Також окреме місце має пошук надійних постачальників та закупівля сировини в Інтернеті, тому що це економить багато часу і коштів. За відгуками інших людей можна визначити чи добросовісний постачальник і чи якісна у нього сировина, а через велику конкуренцію ціна на товар значно зменшується.

Набір персоналу деякі підприємства через війну також перенесли у дистанційний формат, багато співбесід проводиться у режимі онлайн і через месенджери.

В умовах воєнного стану засоби цифрової економіки значно спрощують діяльність бізнесу навіть попри територіальну обмеженість і втрату доступу до деяких ресурсів через це. Завдяки діджиталізації торгівлі підприємства все ще мають змогу ефективно вести свій бізнес і навіть розвиватися. Держава в свою чергу також намагається підтримати бізнес через елементи цифрової економіки. У всім відомій нам «Дії» можна отримати ряд таких послуг: подати заявку на отримання відшкодування за пошкоджене майно, зокрема нерухомості; внутрішньо переміщені особи можуть подати заявку на виплати, змінити свій статус і місце проживання; відкрити ФОП і сплачувати податки дистанційно, без необхідності прив'язуватися до фізичного ЦНАПу, тощо [3].

На порталі «Дія» можна також подати заявку на державну програму «eРобота» і отримати грант для розвитку власного бізнесу. Метою цього проекту є створення нових робочих місць, саме це є основною вимогою для отримання коштів. Максимальний розмір таких грантів може сягати 8 млн грн. Даний проєкт складається із шести різних грантових програм, детальніше про які можна дізнатися на сайті «Дія» або «eРобота» [3; 4]. Для участі в проєкті потрібно підготувати бізнес-план майбутнього підприємства та подати його разом із заявкою через портал Дія. «Ощадбанк» проведе оцінку бізнес-плану та ділової репутації заявника, після чого учаснику необхідно пройти співбесіду у центрі зайнятості, за результатами якої вирішать чи доцільно надавати грант і в якому розмірі це робити [4]. Вражає той факт, що наша держава попри стан в якому ми перебуваємо знаходиться на досить високому рівні в плані цифровізації і попри всі недоліки саме у цій сфері вона значно підтримує бізнес вище наведеними заходами. Україна розвинена фактично в усіх напрямках цифровізації економічних процесів і продовжує надалі це робити. Будемо сподіватися, що саме за рахунок цього бізнес зможе вийти на новий рівень і відновити нашу економіку після війни.

1. Структурні зміни в економіці. Укрстат. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm (дата звернення: 20.10.2023). **2.** Центр Разумкова. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (дата звернення: 20.10.2023). **3.** Меню послуг. Портал «Дія». URL: <https://guide.dia.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2023). **4.** eРобота: про проєкт. URL: <https://erobota.diaa.gov.ua/#about> (дата звернення: 10.10.2023).

Мицька В. В., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Кушнір Н. Б., к.е.н, професор (Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

Вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року спричинило не тільки значні жертви серед цивільного населення, пошкодження інфраструктури та виробничих активів, а також призвело до тяжких людських, соціальних та економічних втрат [1]. Українські сільськогосподарські виробники зазнали значних втрат не лише у вигляді зруйнованих територій та зіпсованих врожаїв, а й у вигляді втрати можливості вільно експортувати свою продукцію та отримувати прибуток [3]. До війни сільське господарство України виробляло 10% ВВП, забезпечувало роботою 14% робочої сили та давало 41% загального експорту. Війна розпочалася якраз перед початком весняної посівної кампанії 2022 року, що дуже сильно вдарило по сільськогосподарському сектору [1]. Основними факторами впливу війни на український агросектор стали скорочення посівних площ (на 20% порівняно з 2021 роком), пошкодження виробничих будівель, споруд й обладнання, зростання цін на добриво та дизельне паливо, блокада чорноморських портів. Всі ці фактори суттєво зменшили доходи українських фермерів й агрокомпаній [1].

Аграрний сектор зазнав істотних утрат унаслідок повномасштабної агресії рф. За оцінкою Мінагрополітики України та Київської школи економіки, загальна сума втрат, завданих сільськогосподарській галузі внаслідок широкої російської навали, на 15 вересня 2022 р. сягнула 6,6 млрд дол. США, що становить 23% від всієї вартості активів в українському сільському господарстві (у т. ч. за категоріями: сільськогосподарська техніка та обладнання – 2885,4 млн дол. США; складські приміщення – 1062,5 млн дол. США; тваринництво – 362,5 млн дол. США; багаторічні культури – 348,7 млн дол. США; фактори виробництва (пальне, добрива, ЗЗР) – 95,4 млн дол. США, вироблена продукція – 1872 млн дол. США. Загальна кількість суб'єктів господарювання, які зазнали втрат унаслідок збройної агресії, становить 2653 од. (площа ріллі – 1,9 млн га, багаторічні насадження – 9 тис. га). Окрім того, територія близько 1 млн га потребує обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів [5]. Компанії, що займаються тваринництвом, стикаються з проблемами, пов'язаними з виробництвом і комерціалізацією продукції. Основними труднощами є доступ до ринків і покупців, доступ до необхідних ресурсів (наприклад, кормів, вакцин, ліків, обладнання) та робочої сили, а також високі ціни на паливо й

електроенергію або навіть відсутність доступу до електроенергії.

До вторгнення рф площі під зерновими та олійними культурами становили, відповідно, близько 24 млн га та 9 млн га, у 2022 році — 18 млн га та 7 млн га. Оскільки війна триває, очікується подальше зменшення таких площ: до 17 млн га і 6 млн га відповідно [2].

За розрахунками KSE, якщо війна закінчиться найближчим часом, то до 2030 року площі досягнуть довоєнного рівня, а до 2050 року можуть скласти 37 млн га [2].

Через війну змін зазнають також звичні операційні рішення українських агрокомпаній. Такі зміни полягають, насамперед, в обмеженні використання сільськогосподарських ресурсів (наприклад, добрив, пестицидів і насіння), диверсифікації бізнесу (наприклад, вивчення або започаткування нового бізнесу) та зміні ринків збуту (наприклад, пошук нових покупців) [1]. Регіони України мають великий потенціал для вирощування овочів, проте, щоб повністю компенсувати втрату обсягів врожаю необхідно 2–3 роки, адже крім вирощування овочів необхідно побудувати інфраструктуру для зберігання та сортування.

Вирощування фруктів також мігрувало з традиційних українських регіонів. У 2022 році більше фруктів стали вирощувати Черкащина (+30%), Кіровоградщина (+26%) та Львівщина (+9%). Миколаївська область збрала вдвічі більше винограду, ніж торік, Черкаська область увійшла в топ 10 регіонів з вирощування вишні. Найбільше постраждали яблука, їх врожай впав на 12% та полуниця – у 2022 році її збрали менше на 13%. Загалом внутрішнє вирощування фруктів у 2022 році скоротилося на 10,2%. Садівництво також сильно залежить від наявності води, тому багато підприємств релокувались в регіони, де є доступ до систем зрошення та можливий збут продукції [3]. За рекомендаціями компанії «Делойт» [4] першочерговою метою в реалізації стратегії відновлення та відбудови аграрного сектору України має бути забезпечення експорту – не лише в інтересах української економіки, але й з огляду на важливість українського експорту для гарантованого постачання продовольства на світовий ринок.

Важливою передумовою для цього є ремонт пошкоджених чи будівництво нових зерносковищ. Для створення альтернатив морському експорту потрібні безпечні залізничні маршрути з відповідною вантажомісткістю. Найбільш сприятливим варіантом є залізничні перевезення до портів Румунії на Чорному морі. Залізничні перевезення до країн Західної Європи не лише потребуватимуть набагато більше часу – на Заході бракує необхідних портових потужностей для подальшого транспортування зерна морем. Залізничні перевезення досі ускладнені через різну ширину колії в різних країнах [4].

Другою частиною стратегії відновлення має стати створення

резервного парку техніки (тракторів, комбайнів) та швидка заміна знищеної техніки. Для цього агропідприємствам необхідно оптимізувати фінансування. Для підтримки поставок техніки можна залучити західні гарантії [4].

До третьої частини стратегії відбудови слід включити переосмислення набору вирощуваних культур із фокусом на зростання продуктивності. Для підвищення продуктивності аграрного сектору в цілому було би корисно збільшити глибину і масштаби переробки, наприклад, переробляти зерно на борошно або використовувати зернову продукцію в тваринництві. Успішним прикладом є переробка насіння соняшнику для виробництва соняшникової олії, для впровадження якої знадобилося 6–7 років. Водночас це свідчить про те, що потенціал переходу на вищий щабель ланцюга доданої вартості в найближчому майбутньому обмежений, оскільки встановлення виробничих потужностей та необхідної інфраструктури потребує часу. Наприклад, у разі експорту борошна замість зерна ймовірність впровадження переробки зерна на борошно в наступні п'ять років оцінюється в 20%. І, взагалі, було б корисно підготуватися до збільшення інвестицій в іригацію [4]. Загалом, очікується, що перспектива вступу до ЄС сприятиме реконструкції та відновленню, створюючи в Україні привабливіші умови для іноземних інвестицій. Проте треба враховувати, що пов'язані з такою перспективою реформи та зобов'язання потенційно обмежать варіанти традиційної для України аграрної політики в рамках її сумісності зі вступом до ЄС [1].

Отже, війна суттєво вплинула на аграрний сектор України, проте українські фермери продовжують працювати, шукають шляхи розв'язання власних проблем в агропромисловому виробництві та підтримують економіку України.

1. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення. URL: <https://dlf.ua/ua/agrosektor-ukrayini-vpliv-vijni-ta-perspektivi-vidnovlennya/> (дата звернення: 02.10.2023). **2.** Агросектор України відновиться лише через 20 років після війни. URL: <https://uga.ua/news/agrosektor-ukrayini-vidnovitsya-lishe-cherez-20-rokiv-pislya-vijni/> (дата звернення: 02.10.2023). **3.** Вплив війни на аграрний сектор України: аналіз останніх даних Держстату. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2169/vpliv-viini-na-agrarnii-sektor-ukraini-analiz-ostannix-danix-derzstatu> (дата звернення: 02.10.2023). **4.** Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/deloitte-press/2022/how-should-ukraine-rebuild-its-economy-and-business-after-the-war.html> (дата звернення: 02.10.2023). **5.** Сільське господарство: пріоритети сталих інвестицій для сприяння відновленню України. URL: <https://ecoaction.org.ua/sh-priorytety-stalykh-investytsij.html> (дата звернення: 02.10.2023).

Міськова К. О., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Красовська Ю. В., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Після оголошення воєнного стану на території України 24 лютого 2022 року більшість суб'єктів господарювання втратили можливість нормально працювати через ведення бойових дій, економічну кризу або окупацію території, де провадилася господарська діяльність. На сьогодні важливого значення набули питання оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Саме тому, забезпечення належного правового регулювання здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану стає основою формування національних оборонних інтересів. Саме тому існує необхідність в дослідженні особливостей ведення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Сучасні умови провадження підприємницької діяльності свідчать про те, що підприємець задля подолання негативних явищ сьогодення має налагоджувати співпрацю з іншими суб'єктами господарювання. В умовах війни принцип консолідації у підприємницькій сфері та кооперації за регіональною, галузевою ознакою стають трендом та дозволяють швидко вирішувати питання виробництва товарів, актуальних на ринку в умовах воєнного часу.

Ведення підприємницької діяльності під час воєнного стану – це доволі складний процес, проте він є необхідним, адже за допомогою вдалої роботи підприємств можна забезпечити робочі місця для населення, сплату податків до держави, що в першу чергу буде допомагати армії [1, с. 24].

Що ж змінилося в підприємницькій діяльності після повномасштабного вторгнення, та як наша держава допомагає власникам бізнесу?

- Для забезпечення фінансової підтримки підприємців, як діючих так і початківців, держава запустила урядову грантову програму для бізнесу «Робота», гроші з якої дадуть змогу кожному, хто має бажання, навички та план, запустити власну справу або розширити свій бізнес. Окрім того, із запровадженням воєнного стану з'явилась можливість сплачувати єдиний податок у розмірі 2 відсотків з обороту для ФОПів та отримати безвідсотковий кредит у рамках урядової програми «5-7-9».

- Офіс з розвитку підприємництва та експорту запустив оперативну платформу з актуальною інформацією для українських експортерів, які готові постачати свою продукцію за кордон в умовах війни. Доступною також стала кредитна програма для фінансування українських експортерів.

- Створено безліч платформ та маркетплейсів, які полегшують ведення підприємницької діяльності в багатьох її аспектах [2]. Серед них найбільші та найпопулярніші в Україні: ROZETKA, OLX, KASTA, АЛЛО, PROM, EPICENTR, ФОТОС, IZI, BIGL, SHAFА, BOO, SKIDKA, ZAKUPKA, MRIYAR та PRIVATMARKET [3].

Повномасштабне вторгнення принесло багато втрат, але історично після таких руйнувань приходиться відновлення і розвиток. Отже, розуміючи важливість, маючи можливості та відповідний до особливостей ситуації бізнес-план, розвиток підприємництва в Україні стає не тільки необхідним, а цілком реальним та успішним [4].

Попри воєнні дії, економіка України поживляється. Звільнення окупованих територій та відкриття «зернового коридору» були найвагомішими причинами поживлення економіки. Також, попри розрив багатьох зв'язків, втрату чи пошкодження потужностей та інфраструктури та скорочення робочої сили через масову міграцію, стійкість та адаптивність економічних агентів до шоків війни перевищили очікування. Це підтримало транспорт та оптову торгівлю. Водночас, підприємства відновлювали виробництво, активізувалася переробка та інші галузі переробної промисловості, у тому числі зорієнтовані на оборонні потреби.

Поживляється й фінансовий сектор, ознаки посилення споживчого попиту, що підтримало роздрібну торгівлю, а також сектор послуг на тлі повернення частини мігрантів та ВПО до місць постійного проживання.

1. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. *Аналітичний звіт*. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с. **2.** Бізнес в умовах війни. Як змінювалось самовідчуття підприємців з березня – п'ять найважливіших показників в одній інфографіці. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/ukrajinskiy-biznespokrashchiv-ocinku-finansovoji-stiykosti-opituvannya-yeba-infografika-50262837.html> (дата звернення: 11.11.2022). **3.** URL: <https://uba.top/marketplaces/> (дата звернення: 16.10.2023). **4.** Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.diaa.gov.ua/wartime> (дата звернення: 17.10.2023).

Мосора Л. С., к.н. з держ.упр., доцент (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна)

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

На сьогодні багато країн Європи стали для українських мігрантів основними країнами їх проживання. З одного боку, це дає можливість поглибити міждержавні стосунки з даними країнами та шукати з ними порозуміння по різних питаннях економічного, соціального, політичного, культурного розвитку. А з іншого боку, загрожує Україні втратою населення, яке з часом адаптується в інших країнах та вдало знаходить роботу.

«Нова хвиля» міграції з України до інших країн не виникла несподівано, однак зараз варто говорити про нові загрозливі причини та нові масштаби такого явища. Вона є результатом багаторічної тенденції переорієнтації міграційного потоку з України із східного на західний напрям. Чисельність виїздів українців, зокрема до Польщі, вперше перевищила чисельність виїздів до Росії ще в довоєнному 2013 р. Разом з тим, нинішній швидкий ріст міграційного потоку обумовлений подіями останніх років, передусім агресією з боку сусіда та його воєнними діями, зростанням різниці в оплаті праці, зрештою пошуком безпечного місця для проживання, бажанням втекти від війни.

Від 5,6 млн до 6,7 млн українців залишаються за кордоном. Це люди з різною освітою, професійними навичками та добробутом, але дві третини з них хотіли б повернутись до України. Близько 6 млн українців досі перебувають за кордоном через російське вторгнення. Залишитись там назовсім можуть від 1,3 млн до 3,3 млн залежно від оптимістичного чи песимістичного сценарію. Про це йдеться в дослідженні Центру економічної стратегії, яке ґрунтується на даних двох хвиль соціологічних опитувань, проведених дослідницькою агенцією Info Sapiens у листопаді–грудні 2022-го та квітні–травні 2023 року [1].

У даному дослідженні зазначено, що переважна більшість біженців – це жінки (найбільшою є частка жінок у віці 35–49 років – 18%) та діти. За допомогою кластерного аналізу було виокремлено чотири групи таких мігрантів. Перша група (25% від усіх біженців) – це класичні біженці: переважно жінки середнього віку з дітьми. Значна частина таких жінок, через обмеження виїзду для чоловіків, змушені були виїхати тільки з дітьми зазвичай досить малого віку). Вони не є дуже адаптованими до життя за кордоном, оскільки 41% українців з цієї групи ніколи раніше не були за кордоном.

Фактично обирали країну для тимчасового перебування, скоріше інтуїтивно чи за порадами інших знайоми, або їхали з кимось. До того ж, вони переважно жили в населених пунктах, які перебували поза зоною бойових дій, але потерпали від ракетних обстрілів (Центральна та Західна Україна, а також Одеська область). Відповідно, основною причиною виїзду за кордон були побоювання за власну безпеку. Жінкам з дітьми дещо важче адаптуватись в нових умовах, в іншій країні, де потрібно шукати житло, роботу, садочок чи школу для дитини. Тому, зазвичай ті жінки, які важко пройшли таку адаптацію, повертались до України не планують чекають на дозвіл виїзду чоловіків закордон.

Друга група (29% від усіх біженців) – це квазітрудові мігранти, які виїхали за кордон не тільки через війну, а й для роботи. Вони є найбільш адаптованими до життя за кордоном, скільки 25% людей цієї групи вже мали досвід роботи за кордоном. Також, для цієї групи зовнішні фактори – як бойові дії, так і політика української держави – найменше впливатимуть на їх рішення щодо повернення до України.

Зазвичай, це громадяни України, які не раз побували закордоном у різних країнах, мають трудовий досвід там, тому легко можуть знайти нову роботу чи повернутись на ту, де працювали. Вони добре знайомі з менталітетом інших країн та можуть знати іноземну мову, щоб легше адаптуватись в іншій країні. Для такого населення, війна скоріше стала приводом, щоб остаточно покинути України та можливістю просити допомоги в інших країнах.

Третя група (29% від усіх біженців) – це професіонали, особи, які переважно працюють за спеціальністю та менше готові працювати не за нею. Також, до війни вони часто мали власний бізнес. Ця група є більш лояльною до України та частіше, ніж інші, планує повернутися в Україну. Частина населення, яка можливо працювала на зарубіжні компанії, чи була залучена до співпраці між вітчизняними та зарубіжними організаціями (проходила стажування закордоном, вчилась, проходила підвищення кваліфікації). Зазвичай такі люди легко адаптуються до життя в іншій країні, але важко залишають сферу своєї праці. Залишитись закордоном зазвичай вони вирішують, якщо продовжують працювати за тим напрямом, що працювали в Україні.

Четверта група (16% від усіх біженців) – це люди із зони бойових дій, українці, які найбільше постраждали від війни. Люди з цього сегменту найбільш готові робити кроки для адаптації за кордоном. Водночас вони також висловлюють найбільшу готовність до повернення в інший регіон України, якщо повернутися до їхнього рідного буде неможливо. Їх рішення щодо повернення залежатиме від створених умов для цього. Неповернення українців суттєво впливатиме на українську економіку, яка

може втрачати від 2,7% до 6,9% ВВП щорічно. Більшість вимушених переселенців знайшли місце у Польщі та Німеччині. Поїхали з України здебільшого жінки у віці 35–49 років та діти [2].

Таким чином, масштаби і склад сучасних міграційних потоків з України обумовлюють виникнення низки викликів для нашої країни, які слід вирішувати як на національному, так і на міждержавному рівні. В умовах масового виїзду українців перед Українською державою постає принаймні два основних завдання. По-перше, зберегти за можливості циркулярну модель міграції в надії на евентуальне повернення мігрантів на Батьківщину. По-друге, забезпечити легальне працевлаштування українських мігрантів, недискримінацію та дотримання їхніх прав, протидіяти зловживанням при працевлаштуванні.

Основою для вирішення цих питань є посилення увагу української влади та громадськості до міграційних проблем, які наразі в політичному дискурсі часто обговорюються, однак прийняти та реалізувати певні рішення в даному напрямі досить складно. Вони закономірно виглядають менш значущими у порівнянні з питаннями війни і миру, падіння рівня життя населення, корупції тощо. Разом з тим, з точки зору стратегічної, враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, стрімке старіння населення і невідворотний у недалекому майбутньому дефіцит робочої сили, нехтувати ними не можна.

Важливим є подальше законодавче регулювання міграційної політики, чітке визначення її цілей та інструментів, а головне, – імплементація прийнятих політичних рішень та законодавчих норм. Удосконалення вимагає інституційне забезпечення регулювання міграції, суттєве посилення ролі Міністерства соціальної політики України, створення в його структурі спеціальних підрозділів, а також координація діяльності у відповідній сфері різних міністерств та відомств, місцевої влади. Слід враховувати і пропозиції саме місцевих органів влади щодо урегулювання даних питань, бо хоч міграція і має загальнодержавні масштаби, однак мігранти виїжджають з окремих населених пунктів, територіальних громад. Тому одні громади можуть більше відчувати нестачу робочої сили ніж інші, а отже по іншому реагувати на міграційні процеси та мати певні пропозиції, як повернути населення додому.

1. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт від 21 вересня 2023 р. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 02.10.2023). **2.** Калашник П. Вдома краще? В Україну можуть не повернутись до 3,3 млн біженців, що коштуватиме 7% ВВП. Головні тези з демографічного звіту ЦЕС. Forbes Ukraine. від 05/09/2023 р. URL: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788> (дата звернення: 02.10.2023).

Попчук Д. О., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Кінащук А. В., PhD., ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

На сучасному етапі російсько-української війни суспільство зіткнулося не лише із питанням збереження та повернення окупованих територій, реабілітації та лікування військових та цивільного населення, відновлення та захисту вітчизняної інфраструктури, а й із питанням економічного зростання країни в умовах воєнного стану. У своїх розвідках науковці намагаються визначити фінансово-економічні наслідки війни в Україні (Т. Богдан), окреслити шляхи покращення підприємництва (В. Очкур, Є. Солонина), проаналізувати ключові стратегічні цілі сучасної економіки в умовах війни та після перемоги України (Т. Хавунка) та ін. Ці напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет вивчення шляхів покращення економічного становища України в умовах російсько-української війни та після її завершення.

Мета розвідки – схарактеризувати особливості економічного зростання держави в умовах воєнного стану на прикладі України під час російсько-української війни після повномасштабного вторгнення.

Військова агресія росії проти України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла соціальні втрати та людські жертви. У 2022 р. національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, а 13,5 мільйонів осіб були змушені покинути свої домівки. Більше 7 мільйонів осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності населення сягнув 24%. Крім того, близько 30% українських підприємств повністю припинили свою діяльність, тоді як 45% працюють лише частково. Зупинка роботи підприємств через активні бойові дії на території більшості міст через пошкодження або знищення цілих заводів та об'єктів інфраструктури створили величезний дефіцит в українському бюджеті [1]. Відтак, пошук шляхів ефективного економічного зростання визначений як один з пріоритетних напрямів відновлення країни.

В умовах запровадженого воєнного стану відзначають гнучкість НБУ для підтримання стабільності фінансового сектору країни. Крім того, важливим у цьому аспекті є й енергетичний сектор, позаяк значна частина капіталу та інфраструктури сучасної економічної системи засновані на використанні енергії викопного палива, а відтак, будь-який перехід від викопного палива передбачатиме масову реструктуризацію та нові інвестиції. Для сприяння такого переходу необхідні важливі зміни у державній політиці. Позитивні економічні наслідки такого кроку

виправдовують використанням відновлюваної енергії як вирішення центральної економічної та екологічної проблеми. За результатами дослідження 2011 р. світове споживання нафти сягнуло 31.5%, тоді як газу – 31.3%, вугілля – 28.8%, біоенергетики – 10%, ядерної енергетики – 5.1%, гідроенергетики – 2.3%, сонячної, вітряної енергетики – 1%. Більшість відновлюваних джерел енергії менш доступні або мають вищу вартість, ніж викопне паливо, яке використовувалося в недалекому минулому. Швидкість переходу на відновлювані джерела енергії залежить від вибору політики. Реформування субсидій на викопне паливо та запровадження податків – це два складники, які можуть дати більш ефективні результати в економічному зростанні країни. Науковці наголошують на важливості збільшення видатків на дослідження та розробку нових енергетичних проєктів, пільгових тарифів та відновлюваних джерел енергії [2].

Ще один напрям на шляху до покращення економічних показників пов'язаний із рівнем зайнятості населення. За словами І. Сологуб, зростання української економіки у період з 2016 р. до 2021 р. забезпечило відновлення ВВП до рівня, який країна мала до анексії Криму у 2014 р. Експертка відзначає, що суть основних економічних задач, які стоять перед українським урядом, полягає у збереженні макроекономічної стабільності та збиранні податків для продовження оплати найнеобхідніших послуг. У НБУ вважають, що за умови зниження безпекових ризиків зростання української економіки може відновитися вже у 2023 р., оскільки економічні успіхи країни у галузі сільського господарства вселяють певний оптимізм.

Таким чином, помічними в економічному зростанні України в умовах воєнного стану вже стали гнучкість у фінансовій політиці Національного банку України та зайнятість населення у сільському господарстві. Третім у списку шляхів покращення економічного становища країни може стати перехід до масового використання альтернативних джерел енергії. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у детальному аналізі закордонного досвіду у подоланні викликів, що постають перед країною в умовах воєнного стану.

1. Богдан Т. Відомості: Фінансово-економічні наслідки війни. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomiczni_naslidki.html. (дата звернення: 02.10.2023). 2. Обіход Т. Відомості: Головні засади економіки України в умовах воєнного стану. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-4-03-02/2022-4-03-02>. (дата звернення: 02.10.2023). 3. Ржеутська Л., Салліван А. Відомості: Як війна вплинула на економіку України. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplinu-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>. (дата звернення: 02.10.2023). 4. Хавунка Т. Відомості: Українська економіка під час війни. Що далі? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/> (дата звернення: 02.10.2023).

Свірко С. В., д.е.н., д.н. з держ.упр., професор, **Білошицька К. М.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

БЮДЖЕТНИЙ БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: РОЗБУДОВА ТА ФОРМУВАННЯ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вступ України до ЄС, який за очікуванням відбудеться до 2030 року, потребує вагомій роботі нашого уряду та суспільства в усіх сферах. Не останнім в нескінченному переліку завдань є стабілізація бюджетної системи, яка не тільки дозволяє функціонувати усьому державному апарату та бюджетній сфері нашої країни, а й забезпечує здійснення відповідних необхідних перетворень в економічному, політичному, соціальному житті країни. Слід пам'ятати, що на тлі євроінтеграційних процесів, про необхідність імплементацію законодавства ЄС в нашому нормативно-правовому полі мова вже давно не іде, оскільки сукупністю нормативно-правових актів така вимога неодноразово закріплена починаючи з 1999 р. (Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. № 1629-IV; Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 15 жовтня 2004 р. № 1365; Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 16 серпня 1999 р. № 1496).

В контексті цього слід акцентувати на необхідності у тому числі бездефіцитності бюджету країни, як майбутнього члену ЄС, що закріплено відповідним законодавством ЄС [1]. З іншого боку, в умовах надзвичайно високого рівня загрози національній безпеці країни через війну, слід казати не тільки про бездефіцитний, а й безпековий бюджет. Отже, мова йде про розбудову засад та формування такого складного сучасного явища як бюджетна безпека. Така розбудова має починатись з глибинного опрацювання теоретичних основ останньої.

Формально поняття бюджетної безпеки закріплено в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [2], згідно яким остання являє собою такий стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції.

Опрацювання підходів до формулювання вказаного поняття провідних фахівців в сфері бюджетної безпеки дозволило сформулювати авторське бачення, що полягає у характеристиці бюджетної безпеки як

такого стану фінансової захищеності сектору загального державного управління, що характеризується платоспроможністю та фінансовою стійкістю держави, як економічного суб'єкту, що надає можливість інституціональним одиницям вказаного сектору реалізовувати повноваження на виконання функцій держави максимально результативно та ефективно в умовах мінливого середовища, зовнішніх та внутрішніх загроз [3].

Такий підхід забезпечує як коректне трактування бюджетної безпеки в межах вітчизняної і світової управлінської та економічної теорії і практики, а й фокусування на найбільш загальних об'єктно-суб'єктних рисах поняття. На продовження опрацювання базових основ бюджетної безпеки, пропонується ідентифікувати наступним чином таку їх сукупність [3]: метою бюджетної безпеки є розбудова оптимальних по структурі і внутрішнього наповнення та стійких до різних загроз Державного та місцевих бюджетів; суб'єктами бюджетної безпеки виступають відповідні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування в межах сектору загального державного управління; предметом бюджетної безпеки виступає бюджетна система, бюджетний процес, бюджетний механізм; об'єктами бюджетної безпеки є елементи бюджетної системи, бюджетного процесу, бюджетного механізму.

З метою систематизації багатовекторної ролі бюджетної безпеки в житті суспільства слід виокремлювати зовнішню, внутрішню та загальну сферу її впливу [3; 4; 5].

З урахуванням вищевказаного місце бюджетної безпеки в сучасному світі слід ідентифікувати в якості [5]:

– елементу забезпечення функціонування та існування інституту суверенної держави;

– складової багатоелементної системи державної безпеки;

– об'єкту державного управління;

– інструменту управління державними фінансами, у тому числі бюджетною системою та бюджетним процесом;

– засобу контролю за станом платоспроможності та фінансової стійкості держави в частині бюджетних ресурсів і коштів;

– фактору економічного розвитку країни та суб'єктів господарювання;

– детермінанти соціальної захищеності громадян країни; інформаційного джерела суспільства з приводу доречних даних про стан використання коштів його індивідів – учасників поповнення дохідної частини бюджетів;

– виду професійної діяльності; освітньо-наукового спрямування.

Щодо функцій бюджетної безпеки варто виокремлювати інституційну, управлінську, захисну, контрольно-індикативну, економічну, соціальну, інформаційну, діяльнісну, науково-пізнавальну функції, комплексна реалізація яких дозволить стати бюджетній безпеці надійним інструментом захисту не тільки державної/національної безпеки нашої країни, але й ЄС.

1. Regulation (EU, Euratom) 2018/1046 of the European Parliament and of the Council of 18 July 2018 on the financial rules applicable to the general budget of the Union, amending Regulations (EU) No 1296/2013, (EU) No 1301/2013, (EU) No 1303/2013, (EU) No 1304/2013, (EU) No 1309/2013, (EU) No 1316/2013, (EU) No 223/2014, (EU) No 283/2014, and Decision No 541/2014/EU and repealing Regulation (EU, Euratom) No 966/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32018R1046> (дата звернення: 02.10.2023). **2.** Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 02.10.2023). **3.** Свірко С. В. Механізми державного управління бюджетною безпекою : монографія. Житомир : ТОВ «видавничий дім «Бук-Друк», 2021. 436 с. **4.** Колісник О. Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : ТНЕУ, 2009. 22 с. **5.** Свірко С. В. Бюджетна безпека як ланцюговий елемент складових державної безпеки: державно-управлінські аспекти. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2021. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2079> (дата звернення: 02.10.2023).

Слесарчук О. П., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФОРМИ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВІЙНИ

У результаті еволюційних змін інноваційний процес в наш час є складним та багатоаспектним. Як джерело інновації нині можуть виступати наукові дослідження (відкриваючи нові знання), потреби ринку, існуючі знання (зовнішні для розробника інновацій), отримані в процесі навчання на власному досвіді знання та ін. Практика свідчить, що лише 10% проривних інноваційних проєктів досягають успіху, а інші 90% не реалізуються повною мірою або через невідповідність потребам ринку, або через відсутність внутрішньої підтримки (що призводить до браку фінансування), або через відсутність потрібних інструментів і процесів. Тому вдосконалення процесів, пов'язаних з розробкою та реалізацією інновацій є актуальним для всіх галузей економіки.

Безперервний, сталий розвиток нових продуктів, послуг і навіть концепцій вимагає співпраці між внутрішнім та зовнішнім середовищем. Якщо підприємство розвиває культуру інновацій і залучає до цього процесу працівників, а також зовнішніх інноваторів за межами компанії, то існує більша ймовірність отримати позитивні результати. Подібно до того, як команди дослідників і розробників більше не можуть самостійно генерувати розробки, які відповідатимуть потребам ринку, так і зовнішні рішення не протримаються без підтримки конкретних підприємств. Для прискорення інновацій необхідне співробітництво між суб'єктами в складній системі інноваційного процесу. Така співпраця можлива через різні моделі. Поширеними є інноваційні лабораторії та хакатони.

Інноваційні лабораторії – це фізичне середовище, орієнтоване на інновації. Вони існують у багатьох великих брендів: PayPal, Citigroup, Mastercard, Expedia, Microsoft і IBM, Samsung [1]. У лабораторіях створюють атмосферу стартапу, де заохочують до нестандартного мислення та ризику, але при цьому інновації не ототожнюють з креативністю. Адже успішні інновації потребують креативних ідей у поєднанні зі обґрунтованими та прибутковими бізнес-моделями. У 2021 році Alibaba оголосила про інвестування 15 мільярдів доларів у нову ініціативу Alibaba DAMO Academy. Це глобальна ініціатива, метою якої є відкриття семи інноваційних лабораторій у Пекіні, Ханчжоу, Сінгапурі, Москві, Сан-Матео та Бельв'ю у США та Тель-Авіві. Основна увага приділяється дослідженням, починаючи від аналізу даних, Інтернету

речей, фінансових технологій, квантових обчислень, штучного інтелекту тощо. Alibaba повільно, але впевнено підкрадається до Amazon, Apple і Google, прискорюючи свої інновації завдяки цій ініціативі.

Хакатони приносять на підприємство нові таланти та свіжі ідеї. Вони зародилися в Кремнієвій долині приблизно десять років тому. Слово «хакатон» є словосполученням слів «злам» і «марафон». При цьому «злам» використовується не як посилення на порушення комп'ютерної безпеки, а в значенні дослідницького програмування. Перше використання цього терміну стосується зборів з розробки криптографії, (Калгар, 4.06.1999 р.). Було залучено десять розробників, які мали віднайти спосіб уникнути юридичних проблем, спричинених правилами експорту криптографічного програмного забезпечення.

Сьогодні, особливо в Азії, все більше компаній наслідують цей приклад. Технічні гіганти Tencent і Baidu запустили свої перші хакатони в 2012 році з відчутними результатами. Відтоді Baidu провів численні хакатони, щоб досліджувати можливості в галузях, що розвиваються, і впроваджувати їх у свій бізнес. В Україні проведення хакатонів є поширеною практикою у різних сферах. Важливу роль цю цьому відіграло створення Українського фонду стартапів (Фонду розвитку інновацій) у 2018 році за ініціативою Прем'єр-міністра України. Місія фонду – сприяти створенню та розвитку технологічних інновацій на ранніх стадіях, підвищити їх глобальну конкурентоспроможність, дати поштовх розвитку української стартап-екосистеми. Сьогодні Український фонд стартапів є однією з ключових організацій в Україні, що допомагає українським інноваційним проектам на ранніх стадіях свого розвитку залучити перші суми фінансування та запустити свій проект. Загалом, до початку війни Фонд проінвестував понад 250 українських стартапів на суму більш як \$6,4 млн. Було проведено 37 хакатонів за участі 413 стартапів. Кількість поданих заявок на участь у програмах Фонду перевищила 4,5 тис. Кожен другий переможець вже залучив додаткові інвестиції у власний проект [2].

Нині, здійснення інновацій для України є питанням не лише перемоги, а й післявоєнної відбудови. Їх формування може здійснюватись в період війни через таку форму, як хакатони. Створення інноваційних лабораторій в Україні через військовий стан є досить складним завданням

1. 10 Innovation Labs to visit in Singapore. URL: <https://medium.com/steveglaveski/10-innovation-labs-to-visit-in-singapore-bedf984a18b4> (дата звернення: 30.09.2023).

2. Драйвер інновацій: як український фонд стартапів буде інноваційну Україну. URL: <https://usf.com.ua/drajver-innovacij-yak-ukrainskij-fond-startapiv-buduie-innovacijnu-ukrainu-oglyad-naperedodni-tretoi-richnici-diyalnosti-fondu/> (дата звернення: 05.10.2023).

Стахів О. А., к.е.н, доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Аграрний сектор був основною рушійною силою економіки України ще до початку повномасштабної війни та буде продовжувати відігравати важливу роль у процесі відновлення. Незважаючи на те, що виробники очікують, що після перемоги діяльність повернеться до довоєнного рівня, післявоєнну відбудову необхідно узгодити з прагненнями України щодо вступу до ЄС, а це вимагатиме прийняття відповідних вимог і правил ЄС. Крім того, принцип «відбудувати краще, ніж було» передбачає, що відбудова буде спрямована на вирішення ключових екологічних проблем, які ставлять під загрозу сталість виробництва продовольства, як-от деградація ґрунтів, забруднення води та повітря, а також криза втрати біорізноманіття та кліматична криза. Повоєнний розвиток сільського сектору слід розглядати в ширшому контексті сталого розвитку сільських територій України, який має відбуватися інклюзивним шляхом, за участі всіх зацікавлених сторін [3]. В ЄС обіцяють допомоги з адаптацією агросектору до європейських реалій, з розмінуванням та відбудовою, а в Україні – впровадити стандарти спільноти та реформи [1].

Пошкодження та захоплення засобів виробництва, перебої в інфраструктурі та логістиці, стрімке зростання цін на агрохімікати та паливо, а також нестача людських ресурсів мають величезний вплив на спроможність країни виробляти продовольство [2].

В умовах повномасштабної збройної агресії РФ державна аграрна політика має бути максимально заохочувальною для забезпечення стійкості сільськогосподарського виробництва й збереження ефективності ланцюгів «виробництво – перероблення – зберігання – постачання населенню харчових продуктів». Найважливішими завданнями такої політики є: гарантування продовольчої безпеки; забезпечення сільськогосподарських виробників матеріально-технічними ресурсами; створення умов для самостійного забезпечення харчовими продуктами подвірних господарств і тимчасово переміщених осіб; нарощування первинного й поглибленого перероблення сільськогосподарської сировини всередині країни й збільшення частки готової харчової продукції та продуктів з більшим вмістом доданої вартості в експорті [3].

Після блокади українських портів та призупинення Європейською Комісією всіх мит на імпорт з України, експорт сільськогосподарської продукції до ЄС у 2022 році злетів з 27,7% у 2021 році до 55,2%. Місцеві виробники в Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії та Словаччині змусили

уряди запровадити виняткові тимчасові запобіжні заходи щодо імпорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику з України. Така реакція фермерів з ЄС зумовлена різними проблемами, в тому числі нижчими виробничими витратами та екологічними стандартами в Україні, що є аргументами на користь запобігання такому імпорту [2].

Оскільки Україна має амбіції стати повноправним членом ЄС, міжнародні інвестори, зокрема Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), повинні створювати сильніші стимули для своїх клієнтів щодо впровадження «зеленого» порядку денного ЄС для сільського господарства в майбутніх інвестиціях [4]. В умовах повномасштабної війни виникають загрози стабільному функціонуванню аграрного сектору, зокрема такі [3]:

- вихід частини економічних суб'єктів з аграрного бізнесу або зміни спеціалізації через значні економічні втрати, у т. ч. – через втрату збуту;

- зміна структури виробництва на користь високорентабельних сільськогосподарських культур замість трудомістких культур (передусім борщового набору, ранньої сезонної продукції);

- спрощення процесів сільськогосподарського виробництва, зменшення внесення добрив та засобів захисту рослин, що знижує врожайність сільськогосподарських культур та погіршує якісний склад земель - через брак фінансових ресурсів, неможливість довгострокового планування діяльності внаслідок імовірних бойових дій;

- втрата або знецінення зібраного врожаю, зокрема внаслідок браку складських потужностей та проблем збуту;

- погіршення якості раціону населення в разі значного підвищення цін на харчові продукти, можливого зменшення їхнього асортименту, а також втрати споживачами стабільних доходів, що призведе до зміщення балансу споживання на користь хлібобулочної продукції й напівфабрикатів унаслідок зменшення споживання тваринницької продукції, риби й сезонних продуктів тощо.

Відновлення цілісності агропромислового комплексу та зміцнення національної продовольчої системи, потребує впровадження та реалізацію відповідних заходів [3]: формувати збалансовану структуру посівних площ сільськогосподарських культур – переглянути структуру державних та місцевих закупівель продукції нового врожаю, врахувавши пріоритети задоволення потреб внутрішнього ринку важливими соціальними харчовими продуктами, а також наявні проблеми з експортними поставками, які треба переорієнтувати на високорентабельну та менш тоннажну сировинну продукцію (зокрема, бобові культури) і продукти перероблення з більшим умістом доданої вартості; розвивати тваринництво, розпрацювати державну програму розвитку тваринництва, у якій варто передбачити способи й механізми нарощування поголів'я ВРХ,

її продуктивності, обсягів продукції скотарства на основі інноваційних технологій з відповідним організаційно-економічним, технологічним, технічним та нормативноправовим забезпеченням [3].

Деградація ґрунтів – ще один довгостроковий наслідок війни, який визначатиме майбутнє сільського господарства в Україні. Розмінування – це дорогий і тривалий процес, який може тривати до 10 років. Але хімічне забруднення ґрунту на раніше замінованих територіях матиме негативні наслідки для сільського господарства, довкілля та людей протягом наступних поколінь [5]. З цих причин розмінування має відбуватися у поєднанні з комплексною екологічною оцінкою та моніторингом забруднення ґрунту [3].

Підтримка і сприяння децентралізації продовольчих систем шляхом розширення можливостей малих фермерів та забезпечення їхньої кооперації є життєво важливим елементом для подальшого сталого відновлення України та життєздатності її сільських територій [3].

Сільське господарство України – це сектор, в підтримці якого зацікавлений ЄС. Там готові реформувати його відповідно до концепцій, що існують в Євросоюзі. Зокрема, це стосується збільшення кількості населення в сільській місцевості, підтримка санітарних та фітосанітарних стандартів ЄС. Також в Союзі розуміють, що потрібно буде ліквідувати наслідки війни: відновлювати інфраструктуру, допомогти українцям із перекваліфікацією та адаптацією до нових реалій [1].

Україна немає іншого шляху крім інтеграції в ЄС. Тому нам потрібно швидко адаптуватися до усіх змін в європейському законодавстві, яке часто є дуже динамічним. І, наблизивши українське сільське господарство до європейських норм та стандартів, вже після вступу України до ЄС, буде легше впроваджувати кліматичні цілі, системи продовольчої безпеки та прибутковості Євросоюзу [1].

Вступ України до ЄС не буде легким, тим паче, що європейцям доведеться також комплексно переоцінити спільну аграрну політику.

1. Євроінтеграція сільського господарства: в ЄС готові до відновлення та інвестицій, але є умови. URL: <https://www.rfi.fr/uk>. (дата звернення: 02.10.2023).
2. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська ; за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-04/styikist-realsektor-dopovid_gotove.pdf (дата звернення: 02.10.2023).
3. Сільське господарство: пріоритети сталих інвестицій для сприяння відновленню України. URL: <https://ecoaction.org.ua/sh-priorytety-stalykh-investytsij.html> (дата звернення: 02.10.2023).
4. EU extends trade benefits for Ukraine. European Commission, 5 June 2023. URL: <https://europa.eu> (дата звернення: 02.10.2023).

Стахнюк С. О., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ПАСАЖИРІВ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

У стратегії розвитку України під час військового стану в організації перевезень пасажирів автомобільним транспортом держава відіграє чи не найважливішу роль.

Комплексні заходи щодо розвитку організації галузі перевезень пасажирів автомобільним транспортом є стратегічно важливими реалізація інфраструктурних і транспортних проєктів, серед яких: реконструкція, будівництво мостів, доріг, тунелів, розмежування пасажирських маршрутів, переоснащення автовокзалів, створення ланцюга міжнародних логістичних центрів, подальша розбудова мережі міжнародних транспортних коридорів (МТК), які забезпечували б ефективніше сполучення між Європою та Азією територією України.

Держава, яка за допомогою відповідної нормативно-правової бази та спеціально створених управлінських структур, що регулює процес організації функціонування пасажирського автомобільного транспорту, впливає на суспільні відносини в даній сфері регламентуючи поведінку господарських суб'єктів. Удосконалення організації сфери автомобільних пасажирських перевезень першочергово повинно починатися із розв'язання питання ролі держави у організації перевезень пасажирів автомобільним транспортом . Раціональним стало б прийняття норм про обов'язок органів державної влади проводити аналіз попиту і пропонування на ринку автотransпортних послуг. Своєю чергою адаптація законодавчих актів України до правових основ ЄС буде сприяти поетапному нівелюванню негативних екологічних факторів, які виникають в результаті перманентної експлуатації пасажирських автомобільних транспортних засобів, таким чином зменшивши їх техногенний вплив на довкілля і збільшити ефективність споживання ресурсів. У зв'язку з цим одним із головних завдань, що постає перед нашою державою, має стати не лише закріплення й декларування у законодавстві основоположних понять пасажирського транспорту, перевезень, та автомобільних пасажирських перевезень, а й створення ефективних та дієвих програм та їх механізмів реалізації в аспекті державного регулювання ринку автомобільних пасажирських перевезень в Україні.

Організаційні проблемами, які повинна вирішувати держава в організації перевезень пасажирів автомобільним транспортом є:

- відсутність системного підходу до забезпечення функціонування пасажирського автомобільного транспорту, створення конкурентного середовища на ринку пасажирських транспортних послуг;

- недосконалість законодавства з питань регулювання діяльності автомобільних перевізників та інших суб'єктів підприємницької діяльності, які забезпечують безпеку перевезень пасажирів, а також системи державного контролю за дотриманням персоналом пасажирського автомобільного транспорту вимог законодавства з питань пасажирського автомобільного транспорту;

- недостатній обсяг фінансування витрат, пов'язаних з наданням соціально значущих послуг, за рахунок бюджетних коштів;

- відсутність стандартів якості пасажирських перевезень;

- існування «нелегальних» перевізників пасажирів;

- незадовільний рівень безпеки перевезень пасажирів.

З метою стабілізації та забезпечення оптимальних організаційних умов функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, які займаються перевезеннями пасажирів автомобільним транспортом органи державної влади на період дії правового режиму воєнного стану запровадили низку першочергових заходів:

- спрощено порядок перетину державного кордону України: військовозобов'язаним водіям віком від 18 до 60 років, які здійснюють пасажирські перевезення [2];

- з 1 квітня 2022 р. скасовано ввізне мито, акциз та податок на додану вартість, що мали сплачуватися фізичними особами під час ввезення на митну територію України автомобільних транспортних засобів для перевезення пасажирів згідно з визначеним переліком, а також встановлено особливості пільгового розмитнення для юридичних осіб [3];

- тимчасово дозволено використання національного посвідчення водія України, строк дії якого закінчився [4];

- задля забезпечення максимально оперативного надходження гуманітарних пасажирських перевезень до європейських країн запровадили бездозвільний проїзд з України для перевізників [5];

- з урахуванням безпекових потреб воєнного стану для забезпечення ефективних пасажирських перевезень автомобільним транспортом зменшено кількість блокувань на дорогах України, надалі цей процес триватиме.

У квітні 2022 року була введена спрощена процедура ліцензування для міжнародних автоперевезень, яка діє протягом воєнного стану [7]. Згідно з нею зменшується кількість документів для оформлення, не треба

надавати відомості про матеріально технічну базу та підтверджувати 3-річний досвід роботи. Оприлюднення ліцензії на порталі Укртрансбезпеки є початком її дії. Рішення анулюється протягом 60 днів після зняття воєнного стану.

В умовах широкомасштабної війни РФ проти України організаційна ефективність функціонування транспортної системи значною мірою залежатиме від відновлення її цілісності: маршрутів пасажирських перевезень з урахуванням попиту на транспортні послуги та потреб безпеки, організації мультимодальної взаємодії, поліпшення логістичної зв'язаності внутрішніх і міжнародних перевезень, відновлення безперешкодного руху автомобільного транспорту в регіонах, які перебували в зонах бойових дій.

1. Технічний стан автомобільних доріг загального використання. URL: <https://mtu.gov.ua/content/tehnichniy-stan-avtomobilnih-dorig-avtomobilnih-dorig-zagalnogo-vikoristannya.html>. (дата звернення: 02.10.2023). **2.** Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 і від 3 березня 2022 р. № 194 : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2022 р. № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 02.10.2023). **3.** Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24 березня 2022 №2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-%D0%86%D0%A5#Text>. (дата звернення: 02.10.2023). **4.** Деякі питання допуску водіїв до керування транспортними засобами : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2022 р. № 184. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-dopusku-vodiyiv-do-keruvannya-transportnimi-zasobami-184>. (дата звернення: 02.10.2023). **5.** Щодо застосування «транспортного безвізу» Асоціація міжнародних автомобільних перевізників України. URL: <http://www.asmap.org.ua/index1.php?id=68598&langid=1>. (дата звернення: 02.10.2023). **6.** Про кількість блокувань на дорогах України. 15 березня 2022. URL: https://t.me/mvs_ukraine/9531. (дата звернення: 02.10.2023). **7.** Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 р. № 368. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-licenzijnih-umov-provazhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-z-perevezennya-pasazhiriv-nebezpechnih-vantazhiv-ta-nebezpechnih-vidhodiv-avtomobilnim-transportom-368> (дата звернення: 02.10.2023).

Тарара О. Я., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Венцурик А. М., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МІСЦЕ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ ЗГІДНО З АНАЛІЗОМ ІНДЕКСІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВІТУ

Україна – визнана у світі країна із потенційно високим рівнем міжнародної конкурентоспроможності, що визначається як наявністю широкого спектру природних ресурсів та кліматичних переваг, так і високим рівнем кваліфікованості кадрів у галузях матеріального та нематеріального виробництва. Проте протягом років незалежності України, країна залишається в категорії «країн з перехідною економікою», згідно із класифікацією ООН, що відображає неефективне використання усіх наявних в країні ресурсів. Отже, з огляду на вищеописану ситуацію, було б доцільно розглянути як країна презентована у різних рейтингах міжнародної конкурентоспроможності та визначити найважливіші сфери, що потребують втручання, задля пришвидшення розвитку України.

У даному дослідженні будуть розглядатися дані за 2019–2022 роки, адже в деякі звіти глобальної конкурентоспроможності Україна не включена у зв'язку із неможливістю отримати точну та достовірну інформацію через воєнні дії на території нашої держави.

Для аналізу міжнародної конкурентоспроможності України розглянемо основні показники: Індекс конкурентоспроможності за методикою Інституту розвитку менеджменту (загальний і цифровий), Глобальний індекс конкурентоспроможності за методикою Міжнародного економічного форуму та показники ВВП на душу населення.

Світовий індекс конкурентоспроможності за методикою Інституту розвитку менеджменту (IMD) визначається на основі показників державної ефективності, аналізу економічних показників, показників ефективності бізнесу та розвитку інфраструктури, до рейтингу включені 64 країни [1]. Дані, на основі яких складається ранжування – це на 2/3 аналіз різних економіко-політичних статистичних даних і на 1/3 – результати опитувань власників бізнесів [2]. Завдяки аналізу не лише економічної складової функціонування країни на міжнародній арені, але й розгляду соціально-політичних чинників, що чинять значний вплив на економіку країн, такий звіт дозволяє досить добре зрозуміти сильні та слабкі сторони у процесі функціонування держав.

Світовий цифровий індекс конкурентоспроможності за методикою Інституту розвитку менеджменту включає в себе відносно нові показники,

що не включені до загального індексу. Він включає в себе 3 основні фактори: знання, технології та готовність до майбутнього. «Знання» – це рівень освіти та розвиток наукової галузі, що передбачає знаходження інноваційних рішень у технологічній сфері. «Технології» включають в себе весь наявний капітал ІТ-галузі, нормативну базу та технологічну основу, що дають підґрунтя для самого існування цифрового середовища. «Готовність до майбутнього» – це рівень адаптивності підприємств до впровадження інноваційних технологій, задля максимізації їх ефективності [3].

Як видно із рейтингових позицій України та інших країн світу за основними показниками міжнародної конкурентоспроможності посідає 54 місце у рейтингу країн за цими показниками. З урахуванням того, що дане дослідження значною мірою орієнтується на підприємницьку діяльність, така низька позиція означає, що самі ж власники підприємств не визначають економічне середовище країни сприятливим для зростання, особливо зважаючи на сукупність соціально-політичних факторів. Такому ставленню також сприяють погана інфраструктура та низький рівень адаптивності бізнесу до інтеграції новітніх основних засобів. Також доцільно було б зазначити одну особливість – відсутність розриву між розглянутими категоріями. Нульовий розрив може свідчити про комплексність розвитку економічної діяльності в нашій країні. Для прикладу, хоча США займає позиції у 20-ці лідерів, все ж рівень технологічної адаптивності сильно перевищує загальний рівень конкурентоспроможності.

Глобальний індекс конкурентоспроможності країн (GCI) за методикою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) складається зі 113 змінних, поєднаних у 12 контрольних показників якості. Він «оцінює спроможність країн забезпечити високий рівень процвітання власних громадян» [1]. Серед цих інститутів: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність на ринку товарів і послуг, ефективність на ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал. На відміну від попередніх двох індексів, в розрахунок цього включають 141 державу світу, а також можемо помітити, що в даному випадку акцент більше зміщується до різноманітних сфер саме економіко-соціального життя населення, хоча при створенні ранжування так само використовується масштабне опитування власників підприємств [4].

У 2019 році Україна набрала 56,9 балів із 100 можливих при оцінці вищезазначених інститутів і посіла 85 місце у рейтингу, отримавши

найнижчі показники серед країн Західної та Східної Європи [5]. Низька позиція України у даному рейтингу свідчить про низький рівень якості соціальних інститутів, макроекономічних показників, фінансових інститутів та технологічного розвитку. На жаль, це означає, що працювати потрібно над удосконаленням взаємодії усіх систем, адже покращення лише в одній галузі просто не можливе. Можливо і повільне, але опрацювання повинне здійснюватися у всіх сферах життя населення.

Аналіз ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності був доданим до даного дослідження задля відображення через нього загального стану добробуту населення. Хоча аналізуючи показники за минулі роки не можна простежити прямої залежності із показниками конкурентоспроможності, усе-таки ми не можемо говорити про підвищення місця країни на міжнародній арені без урахування стану життя населення. 101 місце у світовому рейтингу дуже гарно відображає наскільки нераціонально використовуються усі наявні в державі ресурси. Хоча за індексом людського розвитку Україна знаходиться трошки вище – на 74 позиції – нам все ще є куди рости.

1. IMD. World Competitiveness Ranking. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/2023/> (дата звернення: 02.10.2023). 2. IMD. World Competitiveness Ranking. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking/> (дата звернення: 02.10.2023). 3. Кім Т., Українець, Ю. Військово-промисловий комплекс у сучасній світовій економіці: передумови, фактори, тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. doi: 10.32782/2524-0072/2022-39-33.4. Вікіпедія. 4. Індекс конкурентоспроможності. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_конкурентоспроможності (дата звернення: 02.10.2023). 5. Trading economics. Рейтинг конкурентоспроможності України. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/competitiveness-rank> (дата звернення: 02.10.2023).

Федчик О. В., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Царук Д. С., ст. викладач (Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Динаміка економічного розвитку нерозривно пов'язана із впливом зовнішніх факторів, серед яких війна має найбільший резонанс. Повномасштабне російське вторгнення завдало значних збитків економіці України. Підприємництво, як один із основних двигунів економічного розвитку, постраждало найбільше. Тому спроба розгляду його фінансових аспектів вимагає комплексного аналізу та оцінки наслідків для економічної системи.

Основні фінансові виклики для бізнесу:

- різке скорочення інвестицій. Війна, як і будь-який інший збройний конфлікт, призводить до втрати інвестиційної привабливості регіону, що призводить до зменшення обсягів інвестицій у підприємства з боку зовнішніх інвесторів. Таким чином, національному бізнесу необхідно переглядати свої стратегії та робити акцент на внутрішні резерви;

- дефіцит фінансування. Війна завжди спрямовує значну частину ресурсів держави на оборонну сферу, внаслідок чого уряди та місцеве самоврядування здійснюють зміну пріоритетів, обмежуючи доступ до фінансових ресурсів;

- зміна ринкових умов: попиту та пропозиції, цін, кон'юнктури;

- висока інфляція, спричинена глибокою економічною рецесією внаслідок війни. Так, наприклад, в умовах російсько-української війни національна економіка зазнає втрат у розмірі 50% ВВП та втрачає близько 50 млрд. грн (за даними Національного банку України) щотижня, і це без врахування збитків від руйнувань [1].

Це, своєю чергою, призводить до підвищення цін на товари та сировину, що зменшує обсяг попиту на готову продукцію та збільшує її собівартість. Згідно з дослідженням, проведеним Advanter Group за підтримки Міністерства цифрової трансформації, Ukrainian Economic Outlook та ін., втрати малого та середнього бізнесу в Україні внаслідок військового нападу Росії становили від 64 до 85 млрд дол. ще на кінець 2022 р., що складає від 32,7 до 43,4% ВВП України. Ще одним важливим аспектом є державна фінансова підтримка. Уряд України розробив і впровадив інструменти підтримки вітчизняного бізнесу, які включають в себе податкові стимули, кредитні інструменти та спрямування коштів, переданих іншими країнами.

Податкове законодавство було змінено з метою зниження податкового тиску на підприємства, а саме

- був скасований акциз на нафтопродукти, а ПДВ на них – знижено;

- було розширено можливості застосування платниками податків спрощеної системи оподаткування на період дії воєнного стану;
- звільнено від обов'язкової сплати ЄСВ ФОП 1 та 2 групи;
- введено компенсацію у розмірі 6500 грн щомісячно за працевлаштування підприємством вимушеного переселенця та інше [2].

Завдяки програмі «Робота» фінансуються проекти «з нуля», розвивається існуючий бізнес, здійснюється сприяння створенню нових робочих місць, а також передбачається збільшення експортного виторгу для країни. Протягом першого року функціонування проектом було профінансовано бізнес-гранти на загальну суму 1,3 млрд грн.

Кредитні інструменти підтримки підприємництва представлені спеціальною програмою «Доступні кредити 5–7–9%» для бізнесу будь-якої сфери [3]. Ця програма надає можливість усім підприємцям протягом дії воєнного стану та 1 місяця після його завершення отримати кредит під 0%. При цьому максимальну його суму збільшено до 60 млн грн. Світовий банк також представив допомогу українському бізнесу у вигляді пакету підтримки під назвою «Фінансування відновлення України після економічної надзвичайної ситуації», що передбачає фінансування на суму 723 млн дол. та включає кредити та гарантії для підприємств.

В умовах військового стану підприємства також зіткнулися із проблемами скорочення діяльності через неможливість релокації у безпечні регіони України. Від лютого 2022 року 78059 суб'єктів господарювання закрили свою діяльність, з них 76825 – ФОП, які більш чутливо реагують на зовнішні фактори. Протягом 2022 року близько 760 підприємств були змушені змінити своє розташування або перемістити виробничі потужності. Найбільшу частку серед них становлять підприємства торгівлі, а також переробні підприємства [4].

Враховуючи все вищенаведене, можна зробити висновки про те, що необхідні комплексні заходи для подолання фінансових викликів як з боку бізнесу, так і держави. Передусім, підприємства можуть використовувати різні методи фінансового управління. Кризове фінансове планування є ключовим в умовах війни. Бізнес має бути готовим до швидкого реагування на зміни та вживати заходів для забезпечення стабільності.

1. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/> (дата звернення: 17.10.2023). **2.** Про внесення змін до ПКУ та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення: 17.10.2023). **3.** Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 24 січня 2020 р. No 28 і 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2023). **4.** Сакун О. С., Щур Р. І., Мацьків В. В. Фінансові аспекти підтримки бізнес-сектору України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(1). С. 50–60.

Царук Д. С., ст. викладач, **Луцик А. Ю.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ЗМІН У ТОРГОВЕЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКАХ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Війна завжди призводить до змін у структурі зовнішньоекономічних відносин, зокрема, має вагомий вплив на міжнародну торгівлю. В умовах повномасштабного вторгнення, підтримка зовнішньої війни – це важлива складова функціонування української економіки, оскільки, є важливим джерелом доходів для країни. Експортування товарів дозволяє отримувати кошти для фінансування різних потреб.

До 2022 року Україна активно розвивала зовнішні відносини з різними країнами. Уряд проводив активні заходи для збільшення обсягів експортованої продукції. Країна зарекомендувала себе як лідер у світовому експорті стратегічно важливих сировинних товарів, особливо зернових, таких як пшениця та кукурудза. Україна також виробляла та експортувала значну кількість чорних металів, соняшнику та олії.

Європейський Союз є важливим стратегічним партнером у розвитку зовнішніх відносин для України. Після подій євромайдану та підписання Угоди про асоціацію, Україна взаємодіяла з ЄС у різних сферах, зокрема, інвестиціях, енергетиці, впровадження реформ та створення спільних програм та торгівлі. Торгівельні відносини України з ЄС відіграють важливу роль у забезпеченні великих обсягів експорту товарів та послуг, що стає ключовим економічним фактором для країни.

За 2022 рік питома вага торгівлі товарами та послугами з країнами-учасницями Європейського Союзу становила 53,6% від загального обсягу торгівлі. Порівняно з 2021 роком значення показника збільшилося на 14,5% [1]. Цей фактор можна пояснити тим, що північний напрям експортних ланцюгів перекритий Білоруссю, а східний – Росією, яка згодом обмежила й південну частину країни, через блокування морських портів. Основними торговельними партнерами серед країн-учасниць союзу у 2022 році були Польща, Німеччина, Угорщина, Франція, Словаччина, Румунія та Чехія.

За минулий рік найвищу частку у експортній структурі до ЄС посідали товари рослинного походження. Також активно експортувалися недорогочінні метали, машини та електротехніка, мінеральні продукти, олія та готові харчові продукти, текстиль та промислові товари.

У січні 2022 року рівень обсягів експортованої продукції значно перевищував обсяги такого самого періоду минулого року, зростання відбулося на 34% [2]. 24 лютого на території України розпочалося повномасштабне вторгнення, що значно зменшило динаміку розвитку зовнішньоекономічних відносин. У перші 2 місяці вторгнення обсяги торгівлі між Україною та ЄС значно зменшилися, імпорнт знизився на 36%, а експорт – 55%. Лише в червні показник збільшився до довоєнних показників. Після цього початкового зриву як імпорнт, так і особливо експорт сильно зросли. Імпорнт досяг піку в жовтні 2022 року в обсязі 2,8 мільярда євро, але зменшився до 1,8 мільярда євро в червні 2023 року. Експорт досяг піку в березні 2023 року в 3,7 мільярда євро і впав до 3,0 мільярда євро в червні 2023 року (рисунок).

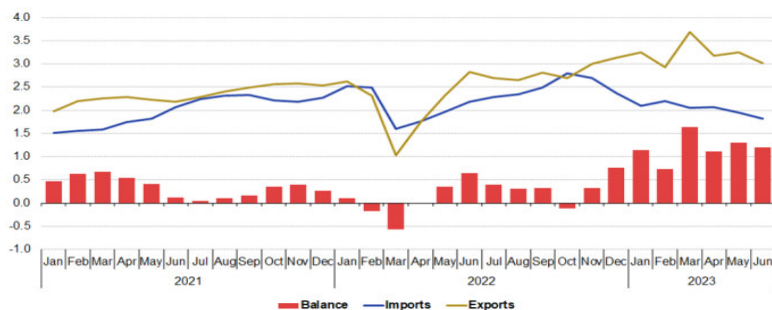

Рисунок. Торгівля ЄС товарами з Україною впродовж 2021–2023 рр. (млрд євро, сезонно)

Джерело: [5]

З метою підтримки обсягів експорту з України, Європейський Союз впровадив різні ініціативи та проекти. Оскільки Україна – це важливий експортер зернових культур та сприяє постачанню харчових продуктів до багатьох країн світу, то у травні 2022 року Європейська Комісія запустила План дій щодо шляхів солідарності. Шляхи солідарності – це важливі коридори, які полегшують експортування сільськогосподарських культур. Від березня 2022 р. до вересня 2023 р. з України було вивезено 51,5 млн тонн зерна, олійних культур та супутніх продуктів. Від початку війни шляхи солідарності дозволили експортувати приблизно 60% українського зерна. 40% українського зерна експортовано завдяки Чорноморській зерновій ініціативі [3].

Важливою роллю у збереженні обсягів експорту України до Європейського Союзу на попередні рівні, які існували перед початком повномасштабних військових дій, було рішення Європейського Союзу

щодо скасування всіх мит, квот та зборів, які стосувалися українського експорту на європейський ринок протягом періоду з 4 червня 2022 року по 5 червня 2023 року. Ця ініціатива сприяла значному зростанню експорту сільськогосподарської продукції України до країн Європейського Союзу, особливо зернових культур.

Вплив війни на зовнішньоекономічні відносини України, зокрема на зміни в торговельних зв'язках з країнами Європейського Союзу, виявився суттєвим і має складний характер. Створення різних ініціатив допомогло підтримати стабільність та зростання українського експорту до Європейського Союзу. Геополітична нестабільність та зміна торговельних режимів підкреслюють важливість розробки стійких та диверсифікованих зовнішньоторговельних та інвестиційних стратегій для майбутнього розвитку. Основні логістичні ланцюги транспортування товарів із України, все ще залишаються дороговартісними, тому спрощення адміністративних перешкод для експорту, пошук компромісних рішень для транзиту аграрної продукції через ЄС дозволять утримати економіку під час військового стану.

1. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2022 році. *Міністерство економіки України* : офіційний портал. URL: <https://me.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2023). **2.** Експортний напрям. Дія. Бізнес: національний проєкт з розвитку підприємництва та експорту. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni (дата звернення: 10.10.2023). **3.** *Європейська комісія* : офіційний сайт ЄС. Солідарність ЄС з Україною. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_uk (дата звернення: 12.10.2023). **4.** *Державна служба статистики України* : офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2023). **5.** Eurostat Statistics Explained. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Main_Page (дата звернення: 12.10.2023). **6.** Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Agnieszka Giszterowicz, AFM Cracow University Faculty of Management and Social Communication Cracow, Poland

THE ENTROPY COUNTERACTING REPORT (AMONG ACCOUNTING, ART AND MANAGEMENT)

In the accounting theory capital is defined as the ability to perform work. Importantly, his character is abstract and nature is elusive. This made it possible to deepen the knowledge about it, and – above all – to state that capital – the same as tangibles – comes to terms with «thermodynamic necessity» (discovery of the significant role of thermodynamic principles in the theoretical basis of accounting), and the periodical balance sheet created by accountancy is actually a report on preventing the entropy. What is more, the balance sheet phenomenon becomes obvious as soon as its thermodynamic provenience is understood. However, it comes with great difficulty.

To make this process easier, since 2014 the author (according to her education and professional background) carries out a research from in between art and science (newest articles: Between Art and Science. The Integrative Role of Accounting, Dynamics and Thermodynamics of Schulz's capital, Paths of Familiarity with Schulz's Accountancy, Accounting and Thermodynamics in «Les Miserables» of Victor Hugo). It has been proven that very often, the artists have better skills and tools to explain complicated scientific phenomena and processes.

Therefore, the ambition is to use four examples taken from art to solve the problem of the explainability of the capital substance. This may then contribute to spread the scientific theory of fair wages, human capital calculation, creativity valuation, and others. This time, the author uses the examples of entropy counteracting reports taken from outstanding literary works/masterpieces (V. Hugo, B. Schulz, G.W. Sebald and P. Próchniak).

The aim is to answer the questions: how the «spirit» of accounting and thermodynamics manifests itself in literature?; can belles-lettres become a bridge between two cultures: natural and social sciences ?; and what benefits derive from it (for the accounting and the economy)? All the above is consistent with the definition of the science of Peter Atkins according to which the since seeks the elusive spirit of the studied phenomena and formulated theories elsewhere.

Lypka Yu., CFA, FCCA, Post-graduate Student, **Kliukha O. O.**, Candidate of Engineering (Ph.D.), Associate Professor (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)

IMPACT OF WAR ON GLOBAL FINANCIAL MARKETS

The global community is currently experiencing an escalation of conflict and instability, characterized by Russia's invasion of Ukraine, Israel retaliation to Hamas, and concerns about nuclear threats posed by Russia, Iran and North Korea. When conflicts erupt, adjacent nations bear the greatest brunt, experiencing the most pronounced consequences of geopolitical tensions and the influx of refugees, often resulting in a substantial strain on their available resources. Remarkably, countries with strong trade links can also be severely impacted [1].

The sanctions on aggressors produce a substantial negative impact on global trade. Trade contractions will not only raise prices of commodities but also put a dent on consumer confidence and purchasing power [2].

Resultant high inflation diminishes real income and suppresses demand for goods and services eating into consumer spending. Further, financial conditions would tighten as central banks raise interest rates. Substantial setbacks in consumer confidence have the potential to markedly diminish demand, which is of particular concern to emerging economies. This phenomenon can exert downward pressure on economic growth, strain public finances, and, in certain cases, elevate the probability of social unrest, especially in nations relying on food and energy imports. In countries with weak social safety and few job opportunities, scarcity and rising prices will hit poor and vulnerable households the hardest.

Volatility in global financial markets reduces business confidence and limits investment opportunities. Longer term, this could have implications on the global supply chain system and integrated financial markets. Stock prices typically reflect the expectations of numerous well-informed investors (banks, pension funds, asset managers, hedge funds, etc.) on future economic prospects. In fact, the stock market is a discounting machine that trades expectations 6 to 9 months distant [3].

Wars usually trigger a change in these expectations and there are not always downward swings in prices. Consider the invasion of Iraq in 2003 or Israeli blowback to Gaza in 2023 that were considered by investors as 'right' thing to do. Key question to ask is which types of assets can expect their valuations to rise and which others to anticipate a sustained fall. Specifically, stock prices of main U.S. arms producers like Lockheed Martin, Northrop Grumman, General Dynamics are currently trading at or near their all-time

highs. Though war and defense spending can amount to a sizable portion of global GDP, wars often have little sustained impact on global financial markets [4]. Markets have negatively reacted to Russia invasion of Ukraine, although reaction was short-lived and they soon recovered. The S&P 500 Index, or Standard & Poor's 500 Index, is a market-capitalization-weighted index of 500 leading publicly traded companies in the U.S.

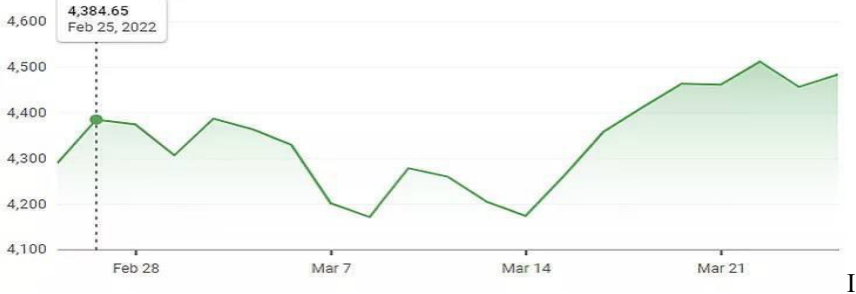

Fig. 1. S&P500 recovered and traded positive in a month after Russia invasion of Ukraine, initially dropping more than 7%

Source: URL: <https://www.investing.com/indices/us-spx-500>

The punchline is that the stock market has generated returns above historical averages and with less risk during periods of war. This may seem counterintuitive since war creates uncertainty. However, after an initial knee-jerk reaction to the outbreak of a war, the market seems to accept the «new normal». That is not to discount the very real impact of wars, only to show that they are often not the only or even the dominant consideration in stock market returns. After the initial impact is digested, economic fundamentals seem to take over and become the primary factors driving the returns and volatility of the stock market [5].

	Large-Cap Stocks	Small-Cap Stocks	Long-Term Bonds	Five-Year Notes	Long-Term Credit	Cash	Inflation	
Full History (1926 – 2013)	Return	10.0%	11.6%	5.6%	5.3%	5.9%	3.5%	3.0%
	Risk	19.0%	27.2%	8.4%	4.4%	7.6%	0.9%	-
All Wars	Return	11.4%	13.8%	2.2%	3.7%	2.8%	3.3%	4.4%
	Risk	12.8%	20.1%	6.4%	3.5%	5.5%	0.7%	-
World War II (Aug 1941 – Aug 1945)	Return	16.9%	32.8%	3.2%	1.8%	3.0%	0.3%	5.2%
	Risk	13.8%	21.0%	1.9%	0.8%	1.1%	0.0%	-
Korean War (Feb 1950 – Jul 1953)	Return	18.7%	15.4%	-1.1%	0.7%	0.3%	1.5%	3.8%
	Risk	11.1%	12.7%	3.0%	1.7%	3.2%	0.1%	-
Vietnam War (Apr 1964 – Aug 1973)	Return	6.4%	7.3%	1.9%	4.7%	2.7%	4.9%	4.1%
	Risk	12.1%	21.1%	8.1%	4.4%	6.9%	0.3%	-
Gulf War (Apr 1990 – Feb 1991)	Return	11.7%	-1.2%	12.5%	12.5%	12.1%	7.0%	4.7%
	Risk	19.4%	27.5%	8.4%	3.8%	6.7%	0.2%	-

Source: Dimensional Fund Advisors, Ambruster Capital Management, Inc. The indices used for each asset class are as follows: the S&P 500 Index for large-cap stocks; CRSP Deciles 6-10 for small-cap stocks; long-term US government bonds for long-term bonds; five-year US Treasury notes for five-year notes; long-term US corporate bonds for long-term credit; one-month Treasury bills for cash; and the Consumer Price Index for inflation. All index returns are total returns for that index. Returns for a war-time period are calculated as the returns of the index four months before the war and during the entire war itself. Returns for "All Wars" are the annualized geometric return of the index over all "war-time periods." Risk is the annualized standard deviation of the index over the given period. Past performance is not indicative of future results.

Fig. 2. U.S. capital market performance during times of war

Markets have largely ignored the latest conflicts in the Middle East. No significant moves to safe-heaven assets like gold, bonds, specific currencies (CHF, USD) [6].

Recent conflicts show that markets have been conditioned not to overreact war shocks for 2 reasons: first, belief that there would be no significant subsequent intensification of the initial shock, and second central banks are ready and able to repress financial volatility. Broader regional war may have a more severe impact especially on oil and other commodity prices [7].

Uncertainty brings volatility to global financial markets. It can cause investors to become more risk-averse, leading them to sell off riskier assets in favor of safer options like government bonds or gold.

History demonstrates that wars had a relatively brief and acute impact on financial markets, often followed by a quick recovery. Surprisingly, stocks also can act as inflation hedge in these situations. Advances in technology and communication provide enhanced flow of information. This allows for faster reactions to events and better understanding of market dynamics, which leads to quicker recoveries.

Overall, risks that uncertainty brings can have a profound and multifaceted impact on asset prices, investment decisions and therefore economic stability. Investors and policy makers closely monitor and respond to these uncertainties to mitigate risks and capitalize on opportunities.

1. International Monetary Fund Capacity Development, K. Rogoff, Thomas D. Cabot Professor of Public Policy and Professor of Economics at Harvard University, E. Van Heuvelen, Economist, Strategy, Policy & Review Dept., IMF. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/03/the-long-lasting-economic-shock-of-war> (дата звернення: 12.10.2023). 2. The impact of the Russian-Ukrainian war on global financial markets / M. Izzeldin, Y. G. Muradoğlu, V. Pappas, A. Petropoulou, S. Sivaprasad. URL: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.102598> (дата звернення: 12.10.2023). 3. E. Leromain, M. Biermann. Economics Observatory. *How has Russian invasion of Ukraine affected global financial markets.* URL: <https://www.economicsobservatory.com/how-has-the-russian-invasion-of-ukraine-affected-global-financial-markets> (дата звернення: 12.10.2023). 4. D. D'souza, T. Brock, R. Eichler. How war affects modern stock market. URL: <https://www.investopedia.com/solving-the-war-puzzle-4780889> (дата звернення: 12.10.2023). 5. M. Armbruster, CFA, C. Julien. Markets at war – investing in times of volatility. URL: <https://www.armbrustercapital.com/stock-markets-war/> (дата звернення: 12.10.2023). 6. Exchange rates of currencies considered to be safe-heavens in times of instability. URL: <https://www.investing.com/indices/usdollar>. <https://www.investing.com/currencies/chf-usd> (дата звернення: 12.10.2023). 7. Bloomberg Quint. «Muted Market Reaction to Iran Strike Overlooks Key Uncertainties» / Mohamed A. El-Erian, chief economic adviser at Allianz. URL: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2020-01-03/iran-strike-muted-market-reaction-overlooks-key-uncertainties> (дата звернення: 12.10.2023).

Агарков В. С., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник – Шпак Ю. В., доктор наук з державного управління,
доцент (Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир,
Україна)

ДЕРЖАВНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

В останнє десятиліття надзвичайних глобальних змін ми стикаємося з новими актуальними викликами в політиці, виробленні політики та публічному управлінні, які згодом впливають на структуру та зміст академічних навчальних програм, а також на методи навчання в галузі публічного управління.

Через низку нових політичних реалій — загрози для ліберальних демократій, ренесанс популістських партій і діячів, глобальну міграцію, цифровізацію, пандемію COVID-19, війну, зміну клімату та інші нагальні проблеми – попит на міждисциплінарне, трансформаційне, практично орієнтоване навчання надзвичайно зріс. У цьому контексті [1] слід зазначити, що суспільство, а також політичні лідери очікують, що уряди та державні службовці професійно й ефективно вирішуватимуть нові виклики та керуватимуть ними з тією ж швидкістю, з якою вони виникають. Це очікування можна виправдати лише за умови відповідного покращення освіти та навчання. У той час як попит на якісно покращену освіту загалом підтверджено науковцями [2], не вистачає досліджень, знань і прогресивних ідей про те, як слід реформувати навчальні програми, щоб дати державним професіоналам можливість справлятися з новими викликами в швидкозмінних умовах.

Більшість вітчизняних та іноземних науковців в галузі публічного управління [3] представляють ідеї та емпіричні висновки, зокрема, а) які здібності та навички майбутніх державних професіоналів необхідно вдосконалити та б) які наслідки це може мати для переосмислення та реформування навчальних програм з публічного управління та адміністрування. Вони чітко вказують на завдання урядів не лише діяти проактивно, але також сприяти консолідації суспільства у відповідь на так звані «злі» проблеми, що виникають з початку тисячоліття. Вони описуються як унікальні, глобальні, складні та позбавлені негайної, послідовної, чіткої та чітко визначеної відповіді та стратегії, які застосовуються між державами, націями та континентами. Ці поточні багатонаціональні, багатогалузеві та транскордонні виклики впливають на політиків і державних службовців не лише на глобальному чи національному рівнях, а й на місцевому рівні. Навчальні програми

публічного управління та адміністрування мають реагувати відповідним чином, що призведе до поступової зміни парадигми від підходів до відображення навчальних програм, що базуються на об'єктах, компетенціях, до підходів до здібностей.

У цьому контексті необхідно переглянути триваючу та жваву дискусію щодо переведення підприємництва в державне управління та бюрократію, а також припущення про те, що моделі підприємницького лідерства можуть бути безпосередньо адаптовані з приватного сектору до державного. Передача та адаптація концепцій і моделей підприємництва до державного сектору вимагає контекстуальної чутливості щодо організації, співробітників і різних зацікавлених сторін, залучених до формування державної політики, а також чіткого розуміння повноважень і адміністративні виклики у впровадженні змін та ефективних результатів через публічну підприємницьку діяльність. Організації державного сектору стикаються з різноманітними, конкуруючими та потенційно несумісними інтересами, їм необхідно керувати різними цілями та справлятися з ними. Їхній мандат полягає в досягненні компромісу між багатьма зацікавленими сторонами для залучення та вирішення соціальних, політичних, екологічних та економічних проблем у досить прозорий спосіб із суворю автономією та гнучкістю прийняття рішень, тоді як приватні організації діють у рамках обмеженої кількості відносно стабільних цілей, як-от зростання, прибутковість або частка ринку. Організації державного сектору фінансуються за рахунок податків і підзвітні платникам податків, іншими словами, перед великою кількістю різноманітних, однаково потужних зацікавлених сторін. У такому середовищі, яке характеризується різноманітністю акторів, інтересів, проблем і очікувань, толерантність до помилок низька [4].

На основі тематичних досліджень та опитування ми пропонуємо наступні рекомендації щодо розробки майбутніх навчальних програм публічного управління та адміністрування шляхом включення підприємництва: розробляючи бізнес-ідеї та плани, студенти отримують досвід реального світу та потребують залучення трансляційних можливостей, трансформаційного лідерства, практичні навички, щоб не лише почати, але й підтримувати (соціальний) бізнес. Ми спостерігали особливу увагу до розвитку соціальних підприємств та соціальних інновацій, яка водночас зосереджується на спеціалізованих, тематичних темах, таких як здоров'я, міграція, навколишнє середовище та інші. Генерація нових (соціальних) бізнес-ідей сприяє дослідженню та розробці нових та інноваційних рішень для соціальних, громадських, екологічних та інших проблем, які кидають виклик державним службовцям і керівникам. Навчання покращується завдяки практикам і успішним підприємцям, а

також ідеям стартапів, які зазнали невдачі на практиці. Такий підхід до навчання ще більше посилює творче, інноваційне, ризиковане, орієнтоване на цінності та зміни мислення.

Отримані результати можуть сприяти перегляду поточних навчальних планів програм навчання публічного управління та адміністрування і можуть допомогти навчальним закладам і навчальним програмам просувати розробку навчальних програм шляхом запровадження підприємницьких навичок. Це було б відповіддю на критику Весселса щодо просування «зміни парадигми до підходів до навчальних програм (...) і постійного переосмислення сприяння навчанню», що стикається зі складними завданнями та викликами.

Представлені тут висновки відображають досить низький акцент на підприємницькій освіті в рамках програм публічного управління та адміністрування та низьку інкорпорацію в навчальні плани, з одного боку, але також високий попит на підприємницьку освіту з боку студентів, з іншого боку. У цьому контексті було представлено два тематичні дослідження зі США та Німеччини для поглибленого дослідження того, як навчальні програми та навчальні плани освітніх МРА та МРР були розроблені та/або реформовані, роблячи акцент на підприємництві. Обидві програми підкреслюють важливість того, що підприємницькі громадські та політичні професіонали з багатогранним досвідом навчання добре підготовлені для сприяння інноваційному розвитку на різних рівнях суспільства.

1. Васильєва О. О., Трохимець О. І., Соколов А. В. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент розвитку людського потенціалу. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 66. С. 153–161. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct66-28>. (дата звернення: 12.10.2023). **2.** Загребельна І. Л., Світлична А. В., Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Сер. Економічні науки*. 2020. № 1. С. 54–61. DOI: 10.31651/2076-5843-2020-1-54-61. **3.** Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник / Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А. К. : ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с. **4.** Мішук Г. Ю., Пилипчук Р. Р. Соціальне підприємництво: критерії ідентифікації та проблеми розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 152–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_2_13 (дата звернення: 17.10.2023).

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, **Клімова А. В.**, доктор філософії, **Макарчук О. А.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВИПЛАТИ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ У ВОЄННИЙ ЧАС: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

З початку повномасштабного російського вторгнення щонайменше 3 мільйони українців були змушені покинути свої домівки. Багато людей переїхало із зони активних бойових дій у безпечніші регіони України. З метою допомоги таким особам Урядом запроваджено ряд заходів соціальної підтримки, а саме матеріальна допомога внутрішньо переміщеним особам, допомога на дітей, особам з інвалідністю, одноразова допомога по безробіттю. Фінансову підтримку також отримують роботодавці, які прийняли переселенців, та сім'ї, які надали їм притулок.

Від початку воєнного стану на території України гостро постало питання отримання пенсій та соціальних допомог, які українці отримували раніше, та отримання виплат громадянами, які постраждали через бойові дії, в рамках нових програм грошової допомоги. Були прийняті суттєві зміни, а саме: соціальна допомога буде виплачуватися протягом дії воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування. Допомога виплачується за повний місяць незалежно від дати звернення за її наданням та дати припинення чи скасування воєнного стану. Під час воєнного стану не потрібно звертатися за її перепризначенням або підтвердженням права на її отримання [1]. Вона надаватиметься щомісячно у таких розмірах: для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 гривень на місяць; для інших осіб – 2000 гривень на місяць [3].

Для того, щоб отримати допомогу, особі необхідно стати на облік як внутрішньо переміщена особа та отримати відповідну довідку, а також подати заяву на отримання допомоги на проживання (для цього необхідно звернутися до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення або центру надання адміністративних послуг) [1].

З 31 березня 2022 року переселенці зможуть зареєструватися в додатку «Дія» та отримувати соціальні виплати онлайн. Сім'ї, які нададуть притулок переселенцям, отримуватимуть близько 450 грн на місяць за кожного прийнятого для компенсації житлово-комунальних послуг.

Національні політики та міжнародні фінансові інституції висловлюють занепокоєння щодо масштабів державних витрат на соціальну допомогу, заявляючи про нагальну фінансову потребу перейти

до набагато меншої моделі державної підтримки вразливих верств населення [4].

Таблиця

Порівняння розмірів соціальних виплат на 2022р. та 2023 р.

2022 р.	2023 р.
<p>Розмір прожиткового мінімуму у 2022 році зростатиме двічі: у липні та грудні. Для дітей віком до 6 років: з 1 липня складатиме 2 201 гривня, з 1 грудня – 2 272 гривні. Для дітей віком від 6 до 18 років: з 1 липня – 2 744 гривні, з 1 грудня – 2 833 гривні. – для працездатних осіб – 2600/2684 грн; – для осіб, які втратили працездатність – 2027/2093 грн</p>	<p>Змінилися показники прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення, зокрема: – для дітей віком до 6 років – 2272 грн; – для дітей віком від 6 до 18 років – 2833 грн; – для працездатних осіб – 2684 грн; – для осіб, які втратили працездатність – 2093 грн</p>
<p>Відповідно до закону про державний бюджет України на 2022 рік, мінімальна пенсія зростає на 66 гривень, з 2027 до 2093 гривень. Всього ж мінімальна пенсія зростає у 2022 році на 8,2% – з 1934 до 2093 грн</p>	<p>Разом з прожитковим мінімумом зростуть пенсії: – мінімальна пенсія за віком – 2093 грн; – максимальна пенсія за віком – до 20920 грн</p>
<p>Допомога по догляду за дітьми: – допомога одиноким матерям: з дітьми до 6 років – 2201/2272 грн, з дітьми до 18 років – 2744/2833 грн, з дітьми до 23 років – 2600/2684 грн, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування: до 6 років – 5502/5680 грн 2,5 ПМ (7703/7952 грн 3,5 ПМ), до 18 років – 6860/7082 грн 2,5 ПМ (9604/9915 3,5 ПМ); – допомога по догляду за хворою дитиною: до 6 років – 4402/4544 грн, до 18 років – 5488/5666 грн; допомога дітям, батьки яких ухиляються від аліментів: до 6 років – 1100/136 грн, до 18 років – 1372/1416 грн; – допомога людині, яка проживає разом із особою з інвалідністю внаслідок психічного розладу – 2508/2589 грн</p>	<p>Допомога по догляду за дітьми: – допомога одиноким матерям: з дітьми до 6 років – 2271 грн, з дітьми до 18 років – 2833 грн, з дітьми до 23 років – 2684 грн, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування: до 6 років – 5680 грн 2,5 ПМ (7952 грн 3,5 ПМ), до 18 років – 7082 грн 2,5 ПМ (9915 3,5 ПМ); – допомога по догляду за хворою дитиною: до 6 років – 4544 грн, до 18 років – 5666 грн; допомога дітям, батьки яких ухиляються від аліментів: до 6 років – 1136 грн, до 18 років – 1416 грн; – допомога людині, яка проживає разом із особою з інвалідністю внаслідок психічного розладу – 2589 грн</p>
<p>Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям: – для працездатних – 1116/1170/1207 грн; – для тих, хто не працює, та інвалідів – 1932/2027/2093 грн; – для дітей до 6 років – 2730/2861/2953 грн; – для дітей до 18 років – 3403/3567/3682 грн; – для дітей до 23 років (за умови навчання) – 3225/3380/3489 грн</p>	<p>Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям: – для працездатних – 1207 грн; – для тих, хто не працює, та інвалідів – 2093 грн; – для дітей до 6 років – 2953 грн; – для дітей до 18 років – 3682 грн; – для дітей до 23 років (за умови навчання) – 3489 грн</p>

*Джерело: [5; 6]

Планується запровадити гарантовану базову соціальну допомогу, яка перевірятиметься на матеріальний стан і буде спрямована на найбільш незахищені верстви населення [4].

Отже, зважаючи на наявні проблеми «посилюватиметься контроль соціальних виплат шляхом цифровізації, перегляду фінансових зобов'язань держави з метою зменшення їх кількості, перевірки, чи справді громадянин потребує державної допомоги та надання людям соціальних послуг (а не коштів), щоб допомогти їм «подолати складні обставини» та знову стати економічно незалежними. Ці заходи необхідні для посилення цілеспрямованості соціальних виплат, покращення бази даних одержувачів і збільшення виплати після того, як чийсь потреби будуть оцінені.

1. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану URL: <tps://www.kmu.gov.ua/news/socialna-dopomoga-ta-viplati-v-umovah-voynnogo-stanu> (дата звернення: 18.09.2023). **2.** Соціальна допомога та її види. URL: <https://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3477-socialna-dopomoga-yiyi-vidi-ta-formi.html> (дата звернення: 18.09.2023). **3.** Виплати соціальної допомоги. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/sotsialna-dopomoga-ta-vyplaty-v-umovah-voynnogo-stanu/> (дата звернення: 18.09.2023). **4.** Соціальна Європа URL: <https://www.socialeurope.eu/ukraine-reforms-welfare-system-as-cost-of-war-rises> (дата звернення: 18.09.2023). **5.** Соціальні виплати у 2022 році URL: <https://social.te.gov.ua/socialni-viplati/socialni-viplati-na-ditej-u-2022-roci/> (дата звернення: 25.09.2023). **6.** Розміри державних соціальних допомог на 2023 рік. URL: <https://zt-rada.gov.ua/?pages=16375> (дата звернення: 25.09.2023).

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, **Макарчук О. А.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ДОСВІД ЄС

Вивчення фінансової системи України в умовах дії воєнного стану набуває особливого значення, оскільки від оптимального функціонування фінансової системи країни залежить забезпечення фінансовими ресурсами різних сфер суспільного життя.

Окрім цього, економіка країни повинна розвиватися та збільшувати свої темпи, це допоможе запобігти глобальній фінансовій кризі. На сучасному етапі фінансова система України характеризується наявністю багатьох проблем. Так, це наприклад, політична нестабільність, гальмування економічних, фінансово-кредитних, правових та суспільних реформ [1].

Нині в Україні сформовано фінансову систему ринкового типу. Водночас накопичилось і багато проблем, що стосуються як фінансової системи загалом, так і її окремих сегментів. Серед них виокремлюються дві ключових, які мають домінуючий характер. Перша – відсутність системного підходу до реструктуризації фінансової системи. Друга проблема пов'язана з відсутністю належної ефективності функціонування фінансової системи. На проблему нестачі фінансових ресурсів накладається ще й недостатня ефективність використання як власних, так і запозичених коштів. Тому одним із головних завдань трансформації фінансової системи є підвищення її ефективності, яке має відчутти кожний громадянин [2].

Також однією з основних проблем нестійкості фінансової системи України є відсутність належного державного контролю. Більшість перевірок на сьогоднішній день носять фіскальний характер: на практиці найчастіше використовують перевірку або ревізію [1].

Перспективи розвитку фінансової системи України з акцентом на залучення досвіду Європейського Союзу (ЄС) передбачають кілька ключових міркувань і потенційних напрямків вдосконалення. ЄС має добре налагоджену та регульовану фінансову систему, і Україна може вчитися на її досвіді та найкращих практиках, намагаючись зміцнити власний фінансовий сектор. В таблиці 1 наведені деякі аспекти, які слід врахувати [3].

**Перспективи розвитку фінансової системи України
з урахуванням досвіду ЄС**

Нормативна база та нагляд:	Посилення регуляторного нагляду: Україна може отримати вигоду від посилення регуляторної бази та нагляду за фінансовими установами. Запровадження жорстких і прозорих правил може допомогти зберегти фінансову стабільність і захистити громадян. Приведення у відповідність зі стандартами ЄС: Україна може працювати над приведенням своїх фінансових правил і стандартів у відповідність до стандартів ЄС.
Реформа банківського сектору	Очищення банківського сектору: Україна працює над очищенням свого банківського сектору шляхом вирішення проблемних кредитів і підвищення прозорості фінансових установ. ЄС запровадив стандарти Базель III, і Україна може розглянути можливість узгодження з цими міжнародними нормами
Фінансова доступність	Сприяння фінансовій доступності: Україна може взяти уроки з ініціатив ЄС щодо сприяння фінансовій інклюзії, забезпечуючи незабезпеченим групам населення доступ до банківських і фінансових послуг. Цифрові фінансові послуги: використання цифрових технологій для розширення фінансових послуг
Розвиток ринку цінних паперів	Розвиток ринків капіталу: розвиток надійного та добре регульованого ринку цінних паперів може забезпечити альтернативні джерела фінансування для бізнесу та зменшити залежність від банківського кредитування. ЄС розробив Єдиний ринок капіталу для сприяння транскордонним інвестиціям. Захист інвесторів: Забезпечення потужних заходів захисту інвесторів може підвищити довіру до ринку цінних паперів.
Страхова та пенсійна реформи	Розвиток страхового ринку: зміцнення страхового сектору може надати окремим особам і підприємствам варіанти зменшення ризиків. Реформа пенсійної системи: Реформи пенсійних систем, включаючи варіанти приватного пенсійного забезпечення, можуть забезпечити особам довгострокову фінансову безпеку.
Заходи з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму	Покращення системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму: Україна може прийняти та посилити заходи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму відповідно до директив і стандартів ЄС для боротьби з фінансовими злочинами та забезпечення цілісності фінансової системи
Міжнародна співпраця	Двостороннє та багатостороннє співробітництво: участь у такому співробітництві з інституціями ЄС та державами-членами може забезпечити технічну допомогу, обмін знаннями та доступ до передового досвіду розвитку фінансового сектору.
Кибербезпека та захист даних	Посилення кібербезпеки: враховуючи зростаючу важливість цифрових фінансових послуг, забезпечення надійних заходів кібербезпеки має вирішальне значення для захисту фінансових установ і споживачів від кіберзагроз.
Стійке фінансування	Практика сталого інвестування: узгодження практики фінансового сектору з принципами сталого фінансування може залучити відповідальні інвестиції та підтримати екологічно та соціально відповідальні проекти.

Джерело: [3; 4].

Підсумовуючи, Україна може скористатися досвідом ЄС у розробці надійної та стабільної фінансової системи шляхом узгодження регулятивних стандартів, сприяння фінансовій доступності, реформування банківського сектору та сектору цінних паперів, а також посилення співпраці.

Однак важливо враховувати конкретні обставини, виклики та пріоритети України під час адаптації та впровадження цих уроків ЄС. Сьогодні модель фінансової системи в Україні є наближеною до банкоцентричної моделі, оскільки фактично основним джерелом коштів у реальному секторі економіки для розширеного виробництва є кредити банків. Водночас, на відміну від класичного трактування банкоцентричної моделі фінансової системи, в Україні банки не проявляють активності щодо операцій на фондовому ринку, особливо з акціями підприємств.

1. Проблеми розвитку фінансової системи України. URL: <file:///Users/buyer/Downloads/16.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Фінансова система як невід'ємна складова економіки країни. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2209/1/20.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Фінансова політика України. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/16716> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Сутність та особливості функціонування моделей фінансових систем в умовах глобалізації. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_4/31_70_4_1/4.pdf (дата звернення: 25.09.2023).

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, **Поліщук Д. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Соціальне страхування є однією з ключових складових соціальної політики, яка має важливий вплив на життя населення будь-якої країни. В сучасних умовах нашого глобалізованого світу, порівнювальний аналіз соціального страхування між Україною та Європейським Союзом (ЄС) стає особливо актуальним завданням. Разом зі зростанням міграційних процесів і глибокими змінами в економічних умовах, порівняння систем соціального страхування України та ЄС може надати важливу інформацію для подальшого вдосконалення системи соціального захисту в Україні.

Системи соціального страхування в Україні та ЄС налічують безліч видів соціального захисту, що охоплюють широкий спектр потреб громадян [4]. Окрім пенсій, медичного страхування, безробіття та допомоги сім'ям, ці системи також включають пільги для інвалідів, допомогу дітям та молодим сім'ям, матеріальну допомогу в разі надзвичайних ситуацій. Українська система спрямована на створення колективного соціального захисту, що базується на солідарності між платниками внесків і забезпечує основні види захисту, але обмежена у фінансуванні та забезпеченні якості. Натомість, в ЄС спостерігається більша різноманітність у системах соціального страхування (рисунок).

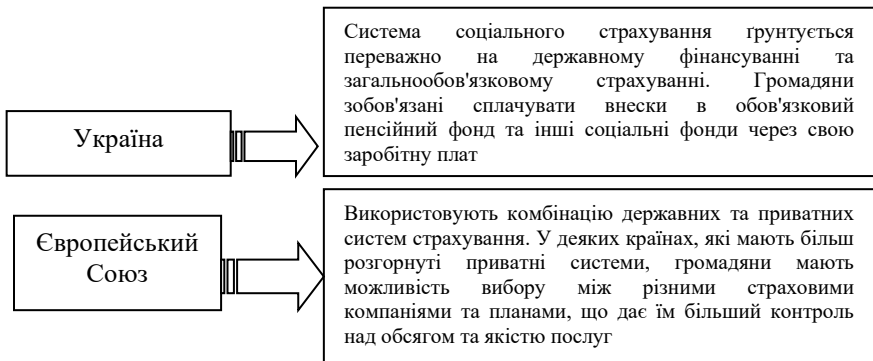

Рисунок. Особливості систем соціального страхування України та ЄС

Також, багато країн ЄС акцентують на пенсійних системах, де

пенсіонери мають право на гідну життєву пенсію забезпечуються різними фінансовими інструментами, включаючи капіталізовані пенсійні фонди. Примітно, що в Україні в останні роки була проведена пенсійна реформа, спрямована на підвищення пенсійного віку та впровадження накопичувальної системи. Щодо медичного страхування, Україна поки що зазнає труднощів у забезпеченні якісних та доступних медичних послуг для всього населення. Багато громадян мають обмежений доступ до сучасних лікарських технологій та дороговартісних медичних процедур через низький рівень фінансування та корупцію у системі охорони здоров'я [2]. У ЄС, навпаки, існують різні моделі медичного страхування, де пацієнти мають можливість отримувати якісну медичну допомогу, що фінансується з державних коштів або страхових внесків, і вже ця різноманітність може бути важливим джерелом навчання для України.

В результаті проведеного порівняльного аналізу систем соціального захисту населення України та ЄС встановлено: по-перше, рівень пенсій є одним із ключових індикаторів ефективності соціального захисту. У порівнянні із країнами ЄС, рівень пенсій в Україні значно нижчий. Європейський Союз відзначається більш великими пенсіями, що дозволяє старшому поколінню мати стабільну фінансову підтримку. По-друге, доступ до медичної допомоги також є критично важливим показником. Україна має проблему забезпечення доступу до якісних медичних послуг для всього населення. В ЄС, більшість країн мають добре розвинуту систему медичного страхування, яка забезпечує громадян доступом до безкоштовної або пільгової медичної допомоги. Це сприяє підвищенню загального стану здоров'я та зниженню смертності. По-третє, ставки безробіття є важливим показником ефективності системи соціального страхування. Україна стикається з високим рівнем безробіття, особливо серед молоді. У ЄС, багато країн забезпечують ефективні механізми підтримки безробітних, що допомагає їм знаходити нову роботу та уникати втрати доходу. По-четверте, рівень бідності є критичним показником ефективності соціального захисту [5]. Порівняно з країнами ЄС, де більше розроблені системи соціального захисту допомагають знизити рівень бідності, Україна має надзвичайно великий резерв для покращення стану справ. Важливо враховувати, що різниця в економічних можливостях між Україною та ЄС суттєво впливає на фінансування систем соціального страхування. Україна має обмежені ресурси для інвестицій у свою систему соціального захисту, тоді як країни ЄС можуть приділяти більше коштів на цю сферу завдяки вищому рівню економічного розвитку.

Нещодавно в Україні були запроваджені реформи у системі соціального страхування, спрямовані на вирішення двох важливих аспектів: фінансової стабільності та підвищення рівня соціального захисту. Однією з ключових реформ була пенсійна реформа, що передбачала

збільшення пенсійного віку та перехід до накопичувальної системи. Метою цієї реформи було забезпечити сталість пенсійної системи та зменшити її дефіцит, що створювало загрозу фінансовій стабільності. Проте, багато з цих реформ у соціальному страхуванні в Україні зіткнулися з опозицією та критикою з боку громадськості. Багато громадян сприймають ці зміни як негативні, особливо через підвищення пенсійного віку, що може призвести до тимчасових труднощів для людей, які наближаються до пенсійного віку [1]. У ЄС також спостерігаються постійні реформи у сфері соціального страхування, які спрямовані на адаптацію до умов і викликів, що постійно змінюються. Одним із основних викликів є старіння населення, яке призводить до зростання фінансового тиску на пенсійні системи. У зв'язку з цим, деякі країни ЄС вживають заходи для забезпечення стабільності пенсійних систем, такі як збільшення пенсійного віку, перегляд структури пенсійного фінансування та створення спеціальних фондів для покриття витрат на пенсії. Усі ці реформи та зміни в системах соціального страхування свідчать про необхідність постійного аналізу та адаптації до сучасних викликів. Це стосується не лише пенсійних систем, але й інших аспектів соціального захисту, таких як медичне страхування та підтримка безробітних [3]. Оптимізація та постійне удосконалення цих систем є ключовим завданням, оскільки вони впливають на добробут та якість життя громадян.

Порівняльний аналіз систем соціального страхування в Україні та ЄС показує наявність важливих відмінностей у структурах та ефективності цих систем. ЄС має більш розвинену систему соціального захисту з більшим доступом до якісної медичної допомоги та вищими пенсіями, але також стикається з викликами, пов'язаними зі старінням населення. Україна з свого боку активно впроваджує реформи у систему соціального страхування, але зустрічає ряд труднощів і викликів на шляху до поліпшення соціального захисту населення. Для подальшого вдосконалення системи соціального страхування в Україні можна взяти до уваги досвід та кращі практики країн ЄС, але з урахуванням особливостей та можливостей України.

1. Васечко Л. І. Актуальні питання розвитку страхового ринку України. *Економічний простір*. 2016. № 109. 278 с.
2. Казмерчук М. Т. Єдиний соціальний внесок: міжнародний та вітчизняний досвід. 2013. № 17. 154 с.
3. *European Commission* : official website. URL: https://commission.europa.eu/index_en (дата звернення: 12.10.2023).
4. Макарова О. Соціальна політика в Україні : монографія. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.
5. Журавка О. С., Васильчук А. Ю. Аналіз сучасного стану страхового ринку України. *Ефект. Економіка*. 2017. № 3.

Антонова С. Є., к.е.н. доцент, **Шинкарук А. Л.**, к.політ.н., доцент, **Бачманюк Д. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕТИКА ТА АНТИКОРУПЦІЙНА КУЛЬТУРА В ПУБЛІЧНІЙ ВЛАДІ

Етика та антикорупційна культура є невід'ємними складовими сучасного суспільства, особливо в контексті публічної влади. Ці принципи не лише визначають моральні та етичні рамки поведінки посадових осіб у владних структурах, але й впливають на довіру громадян до державних інституцій. Забезпечення високого стандарту етики та ефективної антикорупційної політики в публічній владі є пріоритетом для побудови справедливого, демократичного та стабільного суспільства.

Майбутній розвиток України як суверенної і незалежної, демократичної і соціальної держави залежить як від ефективності державних діячів та публічних служб, так і від принциповості кожного громадянина країни в боротьбі з зовнішнім і внутрішнім ворогом. Довіра до діяльності органів державного управління неабияк залежить від рівня етичної поведінки державних службовців. Етичні стандарти, яких дотримуються державні службовці, є важливою складовою в антикорупційній боротьбі, спрямованою на запобігання та мінімізацію корупційних практик. Етика державного службовця є не лише нормою поведінки, але й ефективним інструментом антикорупційної політики, яка зосереджена на забезпеченні чесності, справедливості та доброчесності у владних структурах [1].

Корупція небезпечно підриває національну безпеку, демократію, конституційний лад та суспільство. Вона шкодить авторитету країни, порушує конституційні права, обмежує свободи громадян, руйнує мораль та суспільні цінності, дискредитує державу міжнародно. Необхідно створити ефективне антикорупційне законодавство та політику, оскільки боротьба з корупцією стосується конкурентоздатності країни на міжнародній арені. Збалансований підхід у боротьбі з корупцією є загально визнаним міжнародним стандартом.

Для порівняльного аналізу боротьби з корупцією візьмемо нашу Україну та Латвію. Корупція є серйозною проблемою в Україні і впливає на багато сфер суспільства, включаючи економіку, політику, правосуддя та інші. Вона проявляється у взятках, підкупі, зловживаннях владою, незаконному збагаченні та інших порушеннях закону. Україна отримала 33 бали зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2022 рік. Наш рейтинг покращився на один бал, і тепер Україна займає 116 місце серед

180 країн у світі за рівнем сприйняття корупції. На рис. 1 ми можемо спостерігати змінність показників боротьби з корупцією [2].

Score changes 2012 - 2022

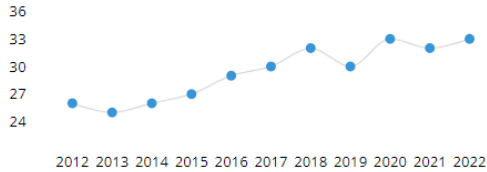

Рис. 1. Показники боротьби з корупцією в Україні в Індексі сприйняття корупції 2012–2022 рр.

Уряд та громадські організації в Україні активно працюють над боротьбою з корупцією та впровадженням антикорупційних реформ. Однією з ключових установ, що бореться з корупцією в Україні, є Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Вони спільно проводять розслідування та забезпечують правопорядок в цій сфері. Також важливим кроком в боротьбі з корупцією є створення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), яке відповідає за декларування майна посадовців та контроль за їхнім фінансовим станом. Протягом минулого року були зафіксовані позитивні зміни в Україні, які були відзначені Transparency International. Вони включають ухвалення країною державної антикорупційної стратегії, призначення керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та ефективну діяльність Вищого антикорупційного суду.

Латвія отримала 59 балів зі 100, з якими посіла 36 місце у списку разом з Ізраїлем та Сент-Вінсент і Гренадіни (рис. 2) [3]. У прагненні продемонструвати прогрес у сфері антикорупційної діяльності та підвищити свої шанси на вступ до НАТО і ЄС, Латвія успішно запровадила у 2002 році Бюро із запобігання та боротьби з корупцією, відоме як KNAV. Це агентство швидко здобуло репутацію ефективної установи завдяки проведенню розслідувань щодо хабарництва на високому рівні та фінансових порушень під час передвиборчих кампаній. Навіть у випадках спроб безпідставного звільнення популярного директора KNAV Прем'єр-міністром, громадяни виступили на підтримку агентства, що призвело до відставки останнього. KNAV успішно розпочало більше сотні розслідувань щодо підозрюваних осіб, у тому числі трьох

впливових олігархів Латвії. Діяльність KNAB значно покращила ситуацію та сприяла реформам, спрямованим на зменшення можливостей для корупції на високому рівні в уряді.

Score changes 2012 - 2022

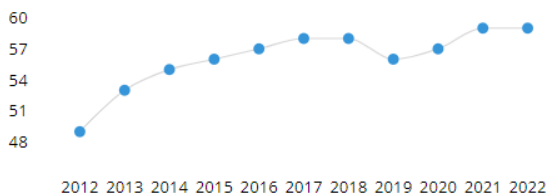

Рис. 2. Показники боротьби з корупцією у Латвії в Індексі сприйняття корупції 2012–2022 рр.

Ці реформи включають зміни в законах, що регулюють декларування майна, депутатську недоторканність, прозорість законодавчої діяльності, судові процедури і фінансування політичних кампаній [4]. Україна та Латвія ведуть антикорупційну боротьбу, спираючись на свої унікальні контекстуальні особливості та установи. Обидві країни прагнуть покращення, активно впроваджуючи антикорупційні механізми та реформи для досягнення позитивних зрушень. У порівнянні з Латвією Україна має більш складну ситуацію через системну корупцію. Висока етична свідомість та рівень антикорупційної культури впливають на довіру громадян до владних інституцій. Це сприяє покращенню соціально-економічного стану країни, забезпечує рівні можливості для всіх громадян та сприяє створенню справедливого та ефективного суспільства. Етичне поведіння представників влади передбачає відповідальність, прозорість, справедливість та дотримання прав та свобод громадян. Політики та посадовці повинні керуватися загальними нормами моралі та етики в своїй роботі та взаємовідносинах.

1. Норми та стандарти поведінки державних службовців. URL: <http://surl.li/iaiod> (дата звернення: 04.10.2023).
2. Індекс сприйняття корупції в Україні. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/ukr> (дата звернення: 04.10.2023).
3. Індекс сприйняття корупції в Латвії. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/lva> (дата звернення: 05.10.2023).
4. Робота антикорупційних органів в інших країнах: Латвія та Словенія. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/robota-antykoruptionsijnyh-organiv-v-inshyh-krayinah-latviya-ta-sloveniya> (дата звернення: 06.10.2023).

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, **Шинкарук А. Л.**, к.політ.н., доцент, **Поліщук Д. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність проблеми фінансової безпеки України під час воєнного стану не може бути переоцінена в контексті сучасних геополітичних подій. Найважливіше, збереження фінансової стабільності під час воєнного стану стає важливим завданням, яке впливає на економічний розвиток та соціальний стан населення. Саме тому дослідження фінансової безпеки України у цьому контексті має важливу наукову та практичну цінність.

По-перше, інвестиційний клімат під час воєнного стану в Україні погіршується через різкі зміни в геополітичних та економічних умовах. Іноземні інвестори мають обмежену довіру до стабільності ситуації в країні та оптимальних умов для отримання прибутку. Наявність конфлікту і воєнних дій створює серйозні та непередбачувані ризики для бізнесу. Це може призвести до зниження обсягів іноземних інвестицій та втрати важливого джерела фінансування для розвитку економіки. По-друге, внутрішні фінансові ресурси також стають обмеженими в умовах воєнного стану. Уряд змушений спрямовувати значну частину бюджетних коштів на оборону, безпеку та реагування на кризові ситуації. Це призводить до скорочення фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я та інфраструктурних проєктів [3]. Зменшення видатків у цих сферах може призвести до загострення соціальних проблем та втрати якості життя населення. Додатково, надмірне використання фінансових ресурсів на військові потреби може призвести до зростання боргу держави та збільшення інфляційних тиску на національну валюту. По-третє, фінансовий сектор України під час воєнного стану стикається зі значними ризиками та викликами. Банківська система може зазнати серйозних втрат внаслідок невиконання кредитів, погіршення платоспроможності клієнтів та загального стресу на фінансову систему. Уряд повинен активно моніторити та реагувати на можливі кризові ситуації у фінансовому секторі, забезпечуючи стійкість та надійність банків та інших фінансових установ. Загальна ситуація свідчить про те, що забезпечення фінансової безпеки України під час воєнного стану є надзвичайно складним завданням, яке вимагає комплексних рішень та відповідальної фінансової політики [4].

Ефективне управління ресурсами, стимулювання інвестицій та підтримка фінансового сектору стають ключовими факторами для

забезпечення фінансової стабільності та збереження соціального благополуччя населення в умовах воєнного конфлікту. Для забезпечення фінансової стабільності під час воєнного стану, необхідно вжити комплекс заходів, які охоплюватимуть різні сфери економіки та фінансів. Важливою складовою стратегії є: Сприяння розвитку внутрішніх ринків та економічної самодостатності. Умови воєнного стану підкреслюють важливість розвитку внутрішніх ринків та зниження залежності від імпорту [1]. Уряд України повинен активно співпрацювати з міжнародними організаціями та фінансовими установами для забезпечення фінансової стабільності. Це може включати отримання фінансової допомоги, технічної підтримки та консультацій з питань фінансової політики та управління ризиками [2]. Уряд повинен активно працювати над забезпеченням соціальної справедливості в умовах воєнного стану. Це включає в себе підтримку уразливих груп населення, забезпечення доступу до освіти та медичних послуг, та надання гуманітарної допомоги жителям конфліктних зон. Загальна мета всіх цих заходів полягає в забезпеченні стійкості фінансової системи та мінімізації негативного впливу воєнного стану на економіку та соціальний статус населення України.

Фінансова безпека є однією з головних складових національної безпеки України, особливо під час воєнного стану. Наявність стійкої фінансової системи та здатності до ефективного управління фінансовими ресурсами є ключовими чинниками для забезпечення економічного розвитку та соціального благополуччя країни. Для досягнення цієї мети, Україна повинна активно диверсифікувати свої інвестиції, залучати іноземних інвесторів та сприяти розвитку внутрішніх ринків. Підтримка фінансового сектору та запобігання фінансовим кризам є іншими важливими аспектами управління фінансами. Загальна мета цих заходів - збереження економічного розвитку та соціального благополуччя України під час воєнного конфлікту. Подолання фінансових викликів, пов'язаних із війною, вимагає ретельного аналізу, розробки ефективних стратегій та спільних зусиль усіх галузей влади та суспільства. Тільки таким чином Україна зможе забезпечити стабільність та перспективи для свого народу навіть в найважчих умовах.

1. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. № 12. **2.** Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія. Київ : Знання України, 2020. 423 с. **3.** Свірко С. В. Механізми державного управління бюджетною безпекою : монографія. Житомир, 2021. 436 с. **4.** Данилишин Б. Щодо ситуації в економіці та на фінансових ринках. URL: http://rus.lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/514088_shchodo_situatsii_ekonomitsi.html. (дата звернення: 12.10.2023).

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, **Якимчук Ю. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФІНАНСОВА МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА РІВНЕНЩИНІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Фінансове забезпечення розвитку громад в Україні, зокрема у Рівненській області, залишається актуальною та важливою темою. Незважаючи на потенціал регіону, існують ряд проблем, які потребують фінансової підтримки для досягнення сталого розвитку. Міжнародна підтримка, у тому числі через фінансову допомогу, може значно полегшити досягнення цих цілей. Різні міжнародні фонди, програми розвитку та організації можуть надавати фінансову допомогу, технічну експертизу та ресурси для реалізації проєктів та програм. Залучення міжнародної підтримки може сприяти підвищенню ефективності інвестицій в розвиток громад Рівненської області, а також сприяти підвищенню їхнього життєвого рівня та сталому економічному зростанню регіону.

За перші місяці повномасштабного вторгнення Росії в Україну іноземні партнери всіляко допомагають Україні, зокрема, Рівненська область стала осередком міжнародної допомоги, найбільше якої надходить з Польщі. За понад півтора роки війни іноземні партнери надали понад 430 тонн гуманітарної допомоги, зокрема продукти та засоби гігієни; 151 тонна кормів для тварин, 12 генераторів від SPAR Австрія; 3000 євро для підтримки дітей, які були вимушені виїхати зі своїх домівок; на медицину та медичні засоби на понад 100 тисяч євро.

Для підтримки мешканців області під час блекауту, німецьке федеральне агентство технічної підтримки, передало для Рівненського обласного водоканалу 6 потужних генераторів. Для вимушених переселенців, що проживають на Рівненщині у зимовий період 2023 року для дітей ВПО виділили спеціальні бокси з одягом. Міжнародні організації та уряди країн союзників надавали кошти для інтеграції вимушених переселенців у соціальний простір Рівненщини. До прикладу, за підтримки організації ПАКТ Україна та уряду Британії, розроблений проєкт «Жіноче лідерство: на шляху відновлення України». Для вимушених переселенек проводили студії краси, фітнес та б'юті послуги. Асоціація лікарів Північної Америки для України та Рівненської області зокрема, передала більше 50-ти тон ліків [1].

Під час блекакту для територіальних громад області надійшло 140 зарядних станцій завдяки співпраці Рівненської ОВА із Програмою

розвитку ООН та Уряду Японії. В Рівненській міській територіальній громаді здійснювали видачу дитячих наборів, отриманих від ЮНІСЕФ як гуманітарна допомога через Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) м. Рівного [1].

Особлива увага міжнародних інституцій підтримці внутрішньо-переміщеним особам, яких наразі у Рівненській області проживає близько 55 тисяч осіб, хоча за останній рік на піку переміщення вона приймала до 85 тисяч осіб. УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців та Рівненська обласна державна адміністрація підписали Меморандум про взаєморозуміння, який визначає конкретні напрями співпраці, спрямовані на підтримку гуманітарних потреб внутрішньо переміщених людей, які знайшли притулок на Рівненщині. Починаючи з березня УВКБ ООН надає гуманітарну допомогу людям, які залишили свої домівки та переїхали в інші області України. Пріоритет надається тим, хто має особливу вразливість, наприклад людям похилого віку, особам з інвалідністю та сім'ям з маленькими дітьми. У Рівненській області УВКБ ООН підтримало владу у реагуванні на потреби тих, хто був змушений переміститись із прифронтових районів. Роздані речі першої необхідності, такі як матраци, ковдри та кухонні набори, а також було проведено екстрений ремонт центрів колективного проживання. Юридична допомога та психосоціальна підтримка також надавалися місцевими партнерами УВКБ ООН, які працюють у регіоні. УВКБ ООН також працює з місцевими громадами над програмами забезпечення засобів до існування, щоб допомогти людям стати більш самозабезпеченими. На сьогоднішній день 81 767 людей у Рівненській області отримали допомогу в рамках програм УВКБ ООН із захисту, грошової та гуманітарної допомоги, надання притулку та житла. По всій Україні у 2022 році УВКБ ООН надало гуманітарну допомогу та послуги понад 4,32 мільйонам людей, які постраждали від війни. За перші два місяці 2023 року УВКБ ООН надало допомогу майже 600 000 осіб, завдяки чому загальна кількість людей, охоплених програмами УВКБ ООН, досягла 4,9 мільйона [2].

Все вищенаведене, це лише незначна частинка тієї допомоги, наданої міжнародними організаціями, урядами для підтримки населення та громад Рівненщини під час воєнного стану. Світ і надалі підтримує Україну як фінансовою, так і гуманітарною допомогою.

1. Як міжнародні організації та країни-союзники допомагають Рівненщині під час війни. URL: <https://rivne1.tv/news/143084-yak-mizhnarodni-orhanizatsii-ta-krainisoyuzniki-dopomahayut-rivnenshchini-pid-viyni-video>. (дата звернення: 12.10.2023). **2.** УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців та Рівненська ОДА зміцнюють постійну співпрацю на підтримку внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.unhcr.org/ua/55471-mou-with-rvnenska-oblast-administration.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, **Самолук М. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Проблеми фінансування соціальної сфери в Україні існували постійно, особливо що стосується соціального захисту населення. Процеси децентралізації мали б покращити ситуацію, проте серйозних змін не відбулося. Серед форм фінансування соціального забезпечення, представлених на рис. 1, помітно виділяється бюджетне фінансування, що в воєнний час є основним джерелом для соціально незахищених верств населення, а також внутрішньо-переміщених осіб.

Рис. 1. Система фінансового забезпечення соціальної сфери

Проте в силу визначених обставин проблема неналежного фінансування соціальної сфери залишається відкритою. Причинами цього є не тільки є нестача державних фінансів та дефіцити місцевих бюджетів, а також відсутність розробки нових нетрадиційних для економіки країни – недержавних коштів, таких як створення соціальних фондів та залучення приватного бізнесу.

Впродовж останніх трьох років все ж спостерігається позитивна тенденція щодо зростання показників фінансового забезпечення соціальної

сфери, проте зважаючи на зростання кількості категорій населення, що потребують такого забезпечення значно перевищує приріст фінансування цих проблем. Аналіз 2021–2023 рр. (рис. 2) показав, що фінансові витрати зросли на 128,4 млрд грн, пік припав на 2022 р., причому з цих ресурсів найбільше виділялося на фінансування освіти, соціальний захист та медицину.

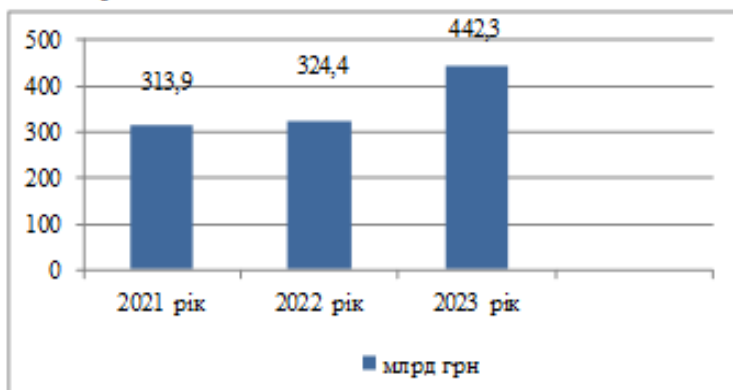

Рис. 2. Державне фінансування соціальної сфери 2021–2023 рр.
Джерело: [2]

За останні роки в нашій країні значно активізувалася законотворча діяльність у сфері соціального захисту громадян. З-поміж усієї низки правових актів вирізняється Закон України «Про соціальні послуги» завдяки значному потенціалу щодо позитивних змін у житті кожного громадянина України, який у певний період свого життя не в змозі впоратися самотужки зі складними життєвими обставинами і потребує сторонньої допомоги [3].

Отже, сучасні стан фінансування сфери соціального захисту та соціального забезпечення як вагомих елементів соціальної політики держави не відповідає тим викликам, які ставить перед суспільством нинішня ситуація, в тому числі і воєнний стан.

1. Фаріон М. М. Особливості системи соціального захисту населення в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5709> (дата звернення 21.09.2023).
2. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/> (дата звернення: 21.09.2023).
3. Про соціальні послуги : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 21.09.2023).

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, **Самолук М. В.,** здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС

Політика соціального захисту завжди відіграла значну роль не лише у суспільному розвитку, але й розвитку держави загалом. Від ефективності її реалізації залежить також рівень національної безпеки. В умовах воєнного часу значно зросла частина безробітних. Це зумовлено тим, що велика кількість суб'єктів господарювання була вимушена припинити свою діяльність, в той час як інша перебуває в скрутному економічному становищі. Тому проблематика реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни набуває виняткової актуальності [1]. На сьогоднішній день, в сучасних воєнних умовах, Кабінет Міністрів України прийняв чималу кількість нормативно-правових актів в сфері соціального захисту населення, які наведені у таблиці.

Таблиця

Нормативно-правова база у сфері соціального захисту у воєнний період

Нормативно-правовий акт	Характеристика
Постанова КМУ «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26.02.2022 р. № 162	Порядок виплати і доставки пенсій при утрудненні виплати банківськими установами пенсійного забезпечення та інших грошових допомог їхнім одержувачам або при технічному обмеженні роботи АТ «Укрпошта» в сфері виплати і доставки пенсій
Постанова КМУ «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 168	Механізм і обсяг одержання додаткової виплати або фінансової допомоги певним категоріям населення на час воєнного стану і при інших ситуаціях
Постанова КМУ «Деякі питання виплати допомоги на проживання ВПО» від 20.03.2022 р. № 332	Механізм надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333	Механізм компенсації витрат, що пов'язані з безоплатним тимчасовим розміщенням (перебуванням) внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися з території, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих рф, а також житло яких зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження
Постанова КМУ «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах» від 21.10.2022 р. № 1195	Механізм використання для задоволення потреб евакуйованих осіб з населених пунктів, що розташовані в районах проведення воєнних дій, у безпечні райони та осіб, а також інших потреб коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки на рахунок Мінреінтеграції

*Джерело: [1; 2; 3].

Рівень доходів українців з початку війни значно знизився. Це стосується усіх сфер суспільства. Ті, хто мали певні заощадження та кваліфіковану роботу, стали заробляти відчутно менше у реальному вираженні через інфляцію та девальвацію гривні, а ті, хто і до цього ледве зводили кінці з кінцями, – взагалі опинилися у дуже скрутному становищі.

За даними Світового банку, кількість людей в Україні, які живуть за межею бідності, від початку повномасштабної війни збільшилася в десять разів: з 2 відсотків до понад 25 відсотків [2]. Тому вкрай важливо, щоб державна соціальна допомога виплачуватиметься протягом дії воєнного стану. Це стосується таких виплат: допомоги малозабезпеченим сім'ям; допомоги на дітей одиноким матерям; допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; допомоги на дітей, хворих на тяжкі хвороби, яким не встановлено інвалідність; щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу; тимчасової державної допомоги дітям, батьки, яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме; щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг; тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату [2]. Допомога внутрішньо переміщеним особам надається людям, які перемістилися з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також території адміністративно-територіальної одиниці, де проводяться бойові дії та яка визначена в переліку, затвердженому розпорядженням КМУ від 6 березня 2022 року № 204.

Таким чином, соціальний захист населення в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно важливою функцією держави. Тому однією з головних цілей соціальної політики є перезавантаження системи підтримки у вигляді інтегрованої та уніфікованої моделі надання соціальних виплат і соціальних послуг [3].

1. Фаріон М. М. Особливості системи соціального захисту населення в Україні. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/13.pdf (дата звернення: 17.09.2023). 2. Виклики, з якими стикнулися громадяни і бізнес під час воєнного стану. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/viyna-zminila-vse-yaki-viklikl-podolali-gromadyani-ta-biznes-minulogo-roku-i-do-chogo-gotuvatisya-u-2023-roci-12101166.html> (дата звернення: 17.09.2023). 3. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/socialna-dopomoga-ta-viplati-v-umovah-voeyennogo-stanu> (дата звернення: 18.09.2023).

Башинський О. Е., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, **Шпак Ю. В.**, д.н. з держ.упр., професор кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування (Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

HR-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація має найважливіші наслідки для управління людськими ресурсами. Для де-кого глобалізація створює тиск для отримання найкращого, а сучасний набір практик HR-менеджменту поширюється по всьому світу. Управління людськими ресурсами є однією з важливих функцій в будь-якій організації в умовах глобалізації. Управління людськими ресурсами в публічному управлінні – це використання людських ресурсів для досягнення організаційних цілей за рахунок політики та практики, що пов'язані з кадровими аспектами керівної посади, включаючи набір, перевірку та навчання, винагороду та оцінку. Відділи кадрів трансформуються, оскільки сучасний бізнес стикається з великою кількістю складних викликів. Перетворення відділу управління людськими ресурсами сьогодні є прямим закликком до швидких змін у бізнесі через глобалізацію. Однак виклики при цьому є численними.

Публічне управління має розвиватися з урахуванням глобалізаційних викликів. Організації, що є дотичними до публічного управління повинні мати справу зі зрілою робочою силою, вони повинні залучати, інтегрувати та підтримувати багатокультурні резерви зайнятості, дотримуватися прав людини і ділової практики для досягнення успіху. Дефіцит між попитом і пропозицією талантів, ймовірно, збільшиться, особливо для висококваліфікованих працівників і для наступного покоління менеджерів. Глобальний персонал і управління, ефективне використання робочої сили в різноманітних культурах є ключовими цілями глобалізації управління людськими ресурсами.

Глобальне HRM відноситься до практики управління людськими ресурсами, яка стосується управління різноманітною робочою силою з усього світу. Глобалізація – це процес міжнародної інкорпорації, що виникає в результаті обміну світоглядами, продуктами, ідеями та іншими аспектами культури. В останні кілька десятиліть пов'язаність світових економік і культури росла дуже швидко. Через наголос на різноманітності, глобалізація також має великий вплив на те, як компанії керують своїми співробітниками. Це збільшення інтеграції світу або «глобалізація» збагатила життя, але також створила нові проблеми управління людськими ресурсами. Розуміння впливу глобалізації на людські ресурси може

допомогти менеджерам краще оснастити свої організації для поступового збільшення глобального бізнес-середовища [3]. Вплив глобалізації можливо охарактеризувати наступними чинниками:

– Планування людських ресурсів: є важливим елементом управлінської функції, яка надає інформацію щодо попиту та пропозиції людських ресурсів в організації. Коли буде належний план людських ресурсів, організація буде здатна отримати та утримати необхідну кількість людей із навичками, досвідом та необхідної компетенції. Основна проблема в цьому випадку полягає в тому, що існуючий HRM не завжди може працювати в глобальному робочому місці. Виникла потреба в новому середовищі для людини, нових практик та ресурсів для детального вивчення минулих і сучасних тенденцій працевлаштування, прагнення мінімізувати ризик неочікуваної нестачі або надлишків робочої сили [2].

– Розробка посади: розробка посади – це порядок дій із визначення конкретних обов'язків, які повинен виконувати кожен член організації. Це специфікація змісту, методів і взаємозв'язків робіт, щоб задовольнити технологічні та організаційні вимоги [1].

– Набір і відбір: наймання є першим кроком, а потім, після відбору, відбувається процес працевлаштування [4]. Відбір – це процес вибору відповідного кандидата, який відповідає певним навичкам та вимогам що висуваються до виконуваної роботи [5]. Для глобальної компанії процеси забезпечення її функціонування тепер взаємопов'язані з різними зацікавленими сторонами з різних культур, мов та соціального.

Всі компанії повинні бути готові адаптувати свою практику управління людськими ресурсами до глобальних змін на ринку праці та можливостей залучати, розвивати та утримувати високопродуктивних співробітників, конкурувати у світовій економіці. Управляючи персоналом, підприємці не лише знайомляться з місцевими способами ведення бізнесу, а й розуміють потреби місцевих споживачів, а також розвивають глобальне мислення серед своїх працівників бути успішним і отримувати прибуток. Цей досвід повинен бути імплементований в сферу публічного управління.

1. Амосов О. Концептуальні засади публічного управління: архетипний підхід. *Публічне управління: теорія та практика*. 2015. Вип. 1. С. 8–12. 2. Бутенко І. Еволюція й генезис основних концепцій управління персоналом. *Вісн. екон. науки України*. 2013. № 2. С. 20–25. 3. Гурієвська В. Соціально-психологічні аспекти формування та реалізації кадрової політики в державному управлінні. *Вісн. НАДУ*. 2012. Вип. 4. С. 63–70. 4. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. К. : Кондор, 2005. 308 с. 5. Хміль Ф. Управління персоналом : підручник. К. : Академвидав, 2006. 487 с.

Баран М. П., к.н. з держ.упр., доцент, **Струк Н. П.**, к.е.н., доцент (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна)

РОЛЬ СПІВПРАЦІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ ТА ЄС У КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ ЇХ РОЗВИТКУ

Статус кандидата на членство в ЄС відкриває нові можливості для розвитку територіальних громад України, завдяки доступу до спеціальних фондів і програм, призначених для країн-кандидатів. Ці додаткові фінансові ресурси допомагають країнам-кандидатам відповідати критеріям членства (політичним, економічним, правовим) та зміцнювати свою успішність у різних сферах. Варто акцентувати увагу на тому, що остаточне рішення щодо обсягу фінансової підтримки України в процесі вступу до ЄС ще не прийнято, але уже сьогодні зрозуміло, що ці кошти будуть значно більшими, ніж ті, які виділялися для підтримки інших країн-кандидатів. Об'єктивне обґрунтування цього полягає в тому, що Україні потрібно одночасно вирішувати проблему відновлення після завданої російською агресією шкоди та забезпечення стабільності в країні. Важливо, щоб територіальні громади були забезпечені фахівцями, які б володіли необхідними компетентностями для розробки проєктів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей розвитку громад та вимогам програм і фондів ЄС. Крім того, посадовим особам місцевого самоврядування потрібно мати здатність ефективно керувати коштами та іншими ресурсами, які вони отримуватимуть у результаті реалізації завдань проєкту. Така спроможність є ключовою для громад у цій ситуації.

Варто також зазначити, що з 2014 р. міжнародна спільнота послідовно підтримує реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, виділяє значні ресурси на її впровадження по всій території країни, й продовжує робити це навіть під час війни [1]. Для прикладу, окремі проєкти, які успішно реалізуються на теренах громад Івано-Франківської області за підтримки міжнародних партнерів: Програма Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні» [2], Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою» [3], Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» – DECIDE [4], Проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – фаза II» [5] та ін. Варто підкреслити, що часто програми та проєкти ЄС, включаючи ті, які вже доступні для українських суб'єктів, передбачають потребу співпраці з партнерами країн, які вже є членами ЄС. Тому, важливою передумовою для отримання додаткових ресурсів, експертизи та підвищення готовності до співпраці з європейськими фондами є встановлення партнерства між

українськими громадами й муніципалітетами з країн ЄС та інших країн-кандидатів. Лише приблизно половина з громад України має партнерські відносини з муніципалітетами інших країн (46%); загальна кількість партнерств, укладених цими громадами з муніципалітетами інших країн, – 1279. Таким чином, кожна з тих громад, які мають партнерські відносини з муніципалітетами інших країн, встановила в середньому 3–4 такі партнерства. Найбільш активними в налагодженні партнерств є обласні центри, але є рекордсмени і серед менших міст. Так, наприклад, Берегівська громада Закарпатської області має 66 партнерств; серед регіонів України найактивніші у налагодженні партнерств ті, які розташовані близько до кордонів з європейськими країнами, в першу чергу – Закарпатська, Львівська, Чернівецька та Одеська області, де на одну громаду, яка має партнерів за кордоном, припадає, в середньому, по 5–6 партнерств; найбільше партнерств українські громади мають з містами та гмінами Польщі (501 партнерство, або 39% від офіційного переліку). Серед країн, з громадами яких українські муніципалітети співпрацюють найчастіше, також Угорщина (122 партнерства), Німеччина (86), Румунія (83), Словачка Республіка (56), Литва (50), Чеська Республіка (39), Грузія (28), Болгарія (25), Італія, Латвія і Франція (по 22) [6].

Щодо Івано-Франківської області, то тільки у 22 громадах (з 62) наявні міжнародні партнери, а міжнародних договорів підписано – всього 86 [7]. Посилення розвитку територіальних громад в умовах євроінтеграції загалом і територіальних громад Івано-Франківської області зокрема є надважливим, оскільки не тільки забезпечить підвищення стандартів якості життя наших громадян, а й укріпить Україну як рівноправного партнера Європейського Союзу.

1. Міжнародна підтримка. URL: <https://decentralization.gov.ua/donors> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні: програма ради Європи. URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/slg-coe> (дата звернення: 12.10.2023).
3. Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою». URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/u-lead> (дата звернення: 12.10.2023).
4. Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» – DECIDE. URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/decide> (дата звернення: 12.10.2023).
5. Проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – фаза II» URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/salar> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Міжнародне муніципальне партнерство: методичні рекомендації. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/Methodychni_rekomendatsii_partnerstvo_2022.pdf (дата звернення: 12.10.2023).
7. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/twincities>. (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Базюк С. А.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РИНОК ПРАЦІ МЕНЕДЖЕРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: СКРУТА ЧИ МОЖЛИВОСТІ?

Сучасний етап розвитку економіки Україні характеризується поглибленням диференціації населення за рівнем життя, загостренням соціальних проблем у суспільстві, розбалансованістю ринку праці та його структурними змінами. Ринок праці виступає важливою складовою будь-якої національної економіки, оскільки саме він формує якісні та кількісні параметри необхідної робочої сили, від якої залежать можливості структурної трансформації та динамічних змін в економіці країни [1].

У зв'язку з цим актуальними є питання дослідження комплексу факторів, які формують як загрози, так і можливості праці менеджерів в сучасних умовах. В умовах воєнного стану у менеджерів з'являються деякі можливості, а саме: збільшується попит в оборонній та безпековій сфері. у воєнний час попит на менеджерів та спеціалістів у сфері оборони, безпеки, військової логістики і управління ризиками може зрости значно; виникає потреба в управлінні кризовими ситуаціями; велике значення набуває логістика та постачання; необхідні стають консультації і стратегічне планування; зростає потреба у фандрейзині. Процес залучення коштів й інших ресурсів для реалізації конкретних задач або проєктів є надто важливим у період військового конфлікту.

Ринок праці менеджерів у воєнний час може переживати й скруту з таких причин: економічні зрушення, воєнні дії можуть спричинити зниження виробництва, збільшення безробіття та інфляцію, що може призвести до зменшення попиту на менеджерів у багатьох галузях, що вплине на ринок праці. Деякі менеджери можуть шукати інші можливості в інших галузях або країнах, або розглядати альтернативні кар'єрні шляхи під час цих складних умов. Треба розуміти, що управління у воєнний час вимагає унікального набору навичок і підходів, які відрізняються від звичайного антикризового менеджменту. Здатність швидко приймати рішення, адаптуватися до мінливих обставин і підтримувати прозорі канали комунікації з командою є вирішальними для успіху. Хоча універсального рішення не існує, дотримання основоположних принципів дозволяє керівникам орієнтуватися в умовах війни та спрямовувати свої організації до стійкості та успіху [2].

Отже, за дослідженням ринку у серпні 2023 р., за даними системи управління наймом (СУН) Work.ua, роботодавці опублікували 102748

пропозицій роботи, що на 10% більше у порівнянні з липнем. До повномасштабного вторгнення на сайті було понад 100000 вакансій, а після 24 лютого їхня кількість скоротилася до 6000. Півтора року потому ринок праці України максимально наблизився до позначки відновлення. Незмінна п'ятірка областей за кількістю роботи й далі нарощує кількість вакансій: Харківська (3732), Одеська (6927), Львівська (9705), Дніпропетровська (9831) та Київська (33283). За аналізом ринку маємо топ-3 категорії з найбільшим приростом вакансій: культура, музика, шоу-бізнес +47%, освіта та наука +37% готельно-ресторанний бізнес має +14%. Ця ж тенденція простежується і за конкретними посадами: попит роботодавців найбільше зріс на освітян і бачимо, що з непоганим приростом в топ-3 знаходиться офіс-менеджер (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг попиту на працю за кількістю опублікованих вакансій

Номер	Посада	Приріст у серпні до липня 2023 р., %	Приріст у серпні до липня 2023 р., за кількістю
1.	Вчитель англійської	52	1202
2.	Вчитель математики	50	234
3.	Офіс-менеджер	47	255

Джерело: [3].

Говорячи про воєнний час, як про можливий час можливостей не може не привернути увагу рівень зарплатні та його динаміка (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка розміру заробітної плати 3-топ вакансій у 2023 р.

Посада	Розмір заробітної плати, грн.		Абсолютний приріст липень до серпня
	липень	серпень	
Топменеджмент, керівництво вищої ланки	32500	35000	+2500
Нерухомість	33000	34000	+1000
Транспорт, автобізнес	22500	23500	+1000
ЗМІ, видавництво, поліграфія	16500	17000	+500
Юриспруденція	16000	17000	+1000

Джерело: [3].

В останній місяць літа середня зарплата в Україні знову зросла і складає 17500 грн (+500 грн до липня). Зростання відбулось у Київській області (+275 грн до 19275 грн), Львівській (+500 грн до 17500 грн) та Одеській (+175 грн до 17500 грн) [3]. Також, не менш важливо

перевірити декілька джерел, тому за дослідженням сайту roboota.ua бачимо не менш позитивну картину. На сайті за запитом менеджер більше 55 тис. вакансій по всій Україні, де зарплата коливається від 8 тисячі до 82 тисячі гривень в залежності від графіку, регіону, обов'язків [4].

Ще одна можливість для менеджерів – спробувати працювати у компаніях закордоном. З початком повномасштабного вторгнення кількість вакансій для українських працівників у Польщі значно виросла. Середнє прогнозоване число таких вакансій виросло зі 100 на місяць до лютого 2022 р до 800–840 у червні-липні 2022 р. З серпня 2022 кількість польських вакансій, націлених на українців, почала зменшуватися, але залишається вищою за рівень до лютого 2022 р. Вплив війни на попит на українських працівників у Польщі вищий для вакансій, які вимагають середнього або високого рівня кваліфікації та орієнтованих на жінок [5].

Отже, кількість вакансій і зарплатня на ринку праці менеджерів стрімко зростає. Усе це – смілива заявка на осінь та на час можливостей для спеціалістів у сфері менеджменту, коли традиційно ринок праці переживає свій пік. Проте у цьому стандартному рівнянні зараз найважливіша змінна – повномасштабне вторгнення. Тож усе насправді буде залежати від ситуації на фронті та міцності енергосистеми.

Конкуренція на ринку праці зростає, тож дефіцит кадрів посилюється. Будь-який виклик може стати не перешкодою, а трампліном для розвитку. Адже конкуренція завжди призводить до зростання та пошуку нових рішень. Зокрема, дефіцит кадрів стимулює роботодавців боротися з упередженнями, вирощувати кадри всередині компанії, вдосконалювати внутрішню культуру та будувати міцний HR-бренд. Усе це має більш глобальний вплив на економіку країни.

Поступове збільшення зарплати впливає на процес найму, проте дефіцит кадрів все ще не подоланий. Тож роботодавцям потрібно використовувати різні шляхи для рекрутингу найкращих співробітників та звертати увагу і на негрошову мотивацію.

1. Аксьонова І. В. Статистичне оцінювання тиску на ринку праці України. *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 33–40. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-33-40>. (дата звернення: 12.10.2023).
2. Копчак Ю. С., Матвеев М. Е., Пугачов В. М. Трансформація сучасного менеджменту в умовах війни. 2023. С. 6–7. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2480/2399> (дата звернення: 12.10.2023).
3. На ринку праці понад 100 000 вакансій та кадрів бракує. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3169/> (дата звернення: 12.10.2023).
4. URL: <https://roboota.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).
5. Тхо Фам, Талавер Олександр, Чжуанчень Ву. Ринки праці під час війни: про що свідчать онлайн-оголошення про роботу. 1 Серпня 2023. URL: <https://voxukraine.org/rynky-pratsi-pid-chas-vijny-pro-shho-svidchat-onlajn-ogoloshennya-pro-robotu> (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н, професор, **Брелюс І. М.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МЕТРИКИ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПЕРСОНАЛУ МАЛИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Залученість – це фізичний, емоційний та інтелектуальний стан, який мотивує персонал виконувати їхню роботу якомога краще. Інші джерела трактують її, як процес, за якого співробітники приймають участь у прийнятті управлінських рішень, що забезпечує їх вплив на діяльність організації [1; 2]. Звісно, що залученість персоналу до діяльності підприємства дає хороші результати. Але доцільно вимірювати не лише рівень залученості персоналу, але його зміни у динаміці. Вивчення наукових публікацій за цією тематикою дає право стверджувати, що до тепер не існує єдиної обґрунтованої методики, проте наявні безліч підходів, що оцінюють рух, лояльність, соціально-психологічний клімат в колективах. HR практики стверджують, що підвищення залученості співробітників дають нагоду запобігти плинності кадрів. Як результат, компанія заощаджує на пошуку та навчанні нових працівників. Пропонують для виміру залученості використовувати: лояльність, відсоток звільнень за власним бажанням; загальна плинність кадрів; швидкість плинності; рівень утримання [3].

Особливістю формування залученості персоналу в аграрних підприємствах є те, що в нинішніх умовах суттєво модифікувалися як внутрішні умови ведення операційної діяльності, так і зовнішні, а саме: глобальне потепління, яке спричинило зміну структури асортиментного ряду виробництва продуктів і товарів, ринків і умов реалізації, а головне що всі ці трансформації знаходять своє відображення на персоналі. Тому основним завданням менеджерів підприємств є оцінка змін емоційного та інтелектуального стану персоналу, тобто його залученості. Серед найбільш відомих методів оцінювання залученості є опитування Gallup Q12 [4]. Чи знаєте ви, чого очікує від вас роботодавець? У вас є матеріали та інструменти, необхідні для якісної роботи? У вас є можливість кожен день робити те, що ви вмієте найкраще? За останні сім днів ви отримували визнання або похвалу за хорошу роботу? Місія і мета вашої компанії змушує вас відчувати, що ваша робота важлива? У вас є найкращий друг на роботі? За останні пів року хтось на роботі говорив з вами про ваші успіхи? Опитування передбачає отримання відповідей на питання, що йдуть суцільним списком і охоплює чотири сфери запитань за сферами роботи.

1. Кар'єра і розвиток. Залученість ілюструє не лише роль, яку відіграє співробітник, але і його кар'єру. Відповіді на ці три питання допомагають зрозуміти чи відчуває співробітник, що реалізує себе в роботі.

2. Місія і мета організації. Для членів команди життєво важливо бачити як час і зусилля, які вони вкладають в щоденну роботу, сприяють місії компанії. Успіх місії компанії буде частково залежати від того, чи усвідомлюють члени команди не тільки саму місію, а й свою значущість. Аналітична компанія Gartner доводить, що питання місії та цілей є одними з найважливіших для будь-якого опитувальника по залученості співробітників.

3. Питання про визнання і цінності. Кожен член команди хоче отримати визнання і похвалу за хорошу роботу, але бурхливий темп роботи в висококонкурентних галузях, може вплинути на віддачу від компанії: похвала може бути непомітною або зовсім відсутня. Цей блок питань допомагає оцінити, чи працює ваша програма визнання і цінності.

4. Питання про міжособистісних відносин. Співробітники працюють краще, коли у них є друзі на роботі. Оцінка того, як колеги загалом ставляться один до одного також має величезне значення для продуктивності та визначення того, де ефективність може бути знижена важкими стосунками з токсичними колегами.

Для роботодавця важливо не лише моніторити зміни у залученості персоналу, але й вплив її на продуктивність праці. Саме тому Gartner радить оцінювати організаційну довіру, прихильність колег і правильні можливості особливо у періоди нестабільності [5].

Для малих аграрних підприємств, які переважно використовують працю незначної кількості постійних, а переважно сезонних і тимчасових працівників, застосування цього методу залишається на тепер недоцільним. Проте, однозначно топ-менеджери повинні проектувати місію і мету підприємства, вести розмови з працівниками і в усних бесідах отримувати відповіді на питання щодо залученості їх до діяльності підприємства в контексті організаційної довіри та наявності правильних можливостей.

1. Щетініна Л. В., Яструбинська А. Є. Оцінювання залученості персоналу: значення, вимоги та практичні рекомендації. 2017. С. 259–266. 2. Калько І. Р., Марценюк О. В. Залученість персоналу як один із методів формування ефективної роботи організації. 2022. С. 224–228. 3. HR-метрики: як виміряти ефективність персоналу? URL: <http://surl.li/ltgln>. (дата звернення: 12.10.2023). 4. Що таке залученість співробітників. URL: <http://surl.li/hccl0>. (дата звернення: 12.10.2023). 5. 9 вопросов, которые должны быть в каждом опросе по вовлеченности сотрудников. URL: <http://surl.li/ltgnh>. (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Буткевич В. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасній ринковій економіці конкуренція зростає стрімкими темпами. Функціонування підприємств у цих конкурентних умовах змушує їх постійно удосконалювати як виробничі, так і маркетингові бізнес-процеси, впроваджуючи інновації, а, отже, реалізувати інноваційний розвиток. Інновації – це нововведення, які засновані на досягненні науки та технічного прогресу. Впровадження інновацій у виробництві сприяє збільшенню його обсягів, популяризації бренду та розширенню клієнтської бази. Підприємство, яке впроваджує інновації забезпечує його розвиток. Інноваційний розвиток підприємства – це процес господарювання, що спирається на пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у змінюваних умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії та прийнятої мотивації [1]. Саме інновації сприяють удосконаленню процесів, продуктів та послуг, що відображається на рості прибутковості та стабільності компанії.

Для дослідження забезпечення інноваційного розвитку підприємства було обрано ПРАТ «Гоцанський завод продтоварів», що має власну торгіву марку «Пригощайся» і працює в Рівненській області. Аналізуючи в динаміці основні показники діяльності заводу, можна констатувати про його інноваційний розвиток. Адже за дворічний період обсяг доходу зріс в 3,7, прибутку в 2,7, активи в 1,5 рази (таблиця).

Таблиця

Основні соціально-економічні показники діяльності [2]

Показники	2020	2022	Абсолютне відхилення	Темп росту, %
Дохід, млн грн	9,86	33,95	24,09	3,7
Чистий прибуток, тис. грн	319,8	692,6	372,8	2,7
Активи, млн грн	14,57	22,74	8,17	1,5
Зобов'язання, млн грн	0	16,27	16,27	100
Кількість працівників, осіб	0	46	46	100

Окрім того, кількість працівників підприємства становила 46 осіб.

Мета підприємства полягає у здобутті лідерства у виробництві і продажів кондитерських виробів в Україні. Одна зі складових здобуття і збереження лідерства – постійні інновації в галузі обладнання і технологій, а також розв'язання низки управлінських завдань, а саме: максимізації

прибутку шляхом впровадження нової рекламної стратегії; мінімізації виробничих витрат; підвищення репутації компанії серед споживачів та покращення іміджу для підвищення привабливості товару; ціноутворення з урахуванням умов конкуренції та потреб суспільства; проведення комплексу маркетингових заходів, спрямованих на отримання максимально можливого прибутку за існуючих ринкових умов; проведення рекламної компанії з метою залучення більшої кількості споживачів, дослідження цільового ринку та основних потреб споживачів; вдосконалення товарної, цінової, збутової та комунікаційної політики.

Підприємство реалізує інноваційні підходи заради розвитку. А саме, вдалого маркетингового впровадження, адже створений хороший візуал бренду, який є впізнаваним в усій Україні і постійно працює над його удосконаленням. На підприємстві створений широкий асортимент упаковки: подарункові, сувенірні та тематичні коробки та ящики, з окремими видами цукерок та різноманітних наборів асорті, щоб споживачі могли, купуючи продукцію – солодоші, робити чудовий подарунок для близьких. Маркетологами заводу досить вдало розроблені різні тематичні упакування, наприклад, набір цукерок «Любов у кожній цукерці». Він має дерев'яну упаковку з вирізьбленими візерунками, що безумовно зацікавлює клієнтів. До інноваційного розвитку «Пригощайся» можна віднести те, що на заводі постійно працюють над розширенням асортименту солодошів, створюють нові рецепти. Вони використовують сучасні технології та процеси для оптимізації виробничих процесів.

У нинішньому інформаційному суспільстві підприємство для збільшення обсягів реалізації продукції повинно мати не лише мережу фірмових магазинів, але й сайт для інтернет продажу. У «Пригощайся» є власний сайт, на якому просувається бренд. На сайті розміщений великий асортимент солодошів: цукерок та їх наборів, наявна зручна навігація з контактами та адресою заводу. Активно ведуться соціальні мережі, такі , як Instagram, Facebook, де споживачі активно діляться враженнями-відгуками, таким чином, формуючи репутацію для бренду. Вивчення даних з сайту, дає право стверджувати, що середня оцінка – 4,9; що свідчить про високу задоволеність споживача якістю товару та обслуговування, бо всі відгуки є позитивними. Їх загальна кількість – 135 з 2021 року [3]. Використовуючи similarweb, у дослідженні оцінено активність сайту впродовж 3 місяців. Виявлено, що за останній місяць кількість відвідувань сайту становила 63,4 тис. і зросла на 28,64% у порівнянні з попереднім місяцем. Показник відмов становить 51,47%, середня тривалість відвідування 3,44 хв, а в середньому переглядається 3,38 сторінки, а це свідчить про вдале інноваційне впровадження та конкурентоспроможність заводу на вітчизняному ринку, адже відвідування

сайту впродовж усього періоду зростало, динаміка є позитивною (рисунок).

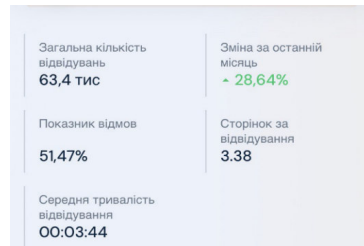

Рисунок. Динаміка активності сайту (зліва) та кількість відвідувань сайту за 3 місяці 2023 р. (справа)

Персонал підприємства зорієнтований на безперервний пошук інновацій на місцевому ринку та нових ніш для реалізації продукції. Так, як на Рівненщині набуває популярності туристичний маршрут «Медове коло», шлях якого пролягає через Гощу, то на заводі було вирішено випустити сувенірний набір, у вигляді спеціальної серії цукерок з однойменною назвою, яка зацікавить майбутніх покупців, що подорожують цим маршрутом. Завод використовує регіональну особливість для приваблення клієнтів, саме випускають серії цукерок із різноманітними цікавими дизайнами, які вдало позиціонують видатні місця Рівненщини, часто використовують тематику місцевих культурних пам'яток та цінностей, пропагуючи їх та стимулюючи розвиток туризму.

Отже, менеджмент ПРАТ «Гощанський завод продтоварів» забезпечує інноваційний розвиток шляхом пошуку нових способів використання потенціалу, а саме: впровадження унікальних рецептів приготування солодошів, пакування продукції, використання інтернет торгівлі, утилізації відходів та дизайну сувенірних наборів, які популяризують Рівненщину і стимулюють розвиток туризму в і до регіону, що відображається на швидкому зростанні доходів підприємства, що робить його конкурентоспроможним лідером.

1. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : монографія / за заг. ред. С. М. Ілляшенка. Суми : ВТД «Університетська книга», 2012. 582 с. 2. ПРАТ «ГОЩАНСЬКИЙ ЗАВОД ПРОДТОВАРІВ». URL: <https://opendatabot.ua/c/003794133>. <https://www.similarweb.com/website/gzpt.com.ua/#ranking> (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Замрига П. Ю.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ПРОЕКТІВ РОЗВИТКУ

Забезпечення місцевого розвитку у сучасних умовах вимагає використання проектного підходу. Адже, проекти – це інструменти реалізації стратегій та програм розвитку, які відображають роботи (заходи); терміни виконання, відповідальність і необхідні ресурси. На основі реалізації проектів завжди можна оцінити ефективність і якість діяльності органу місцевого самоврядування з надання публічних послуг. Реалізація проектів завжди вимагає фінансових ресурсів. Особливістю реалізації проектів місцевого розвитку є отримання соціального ефекту, а за фінансово-економічними складовими вони завжди є витратними. Проекти місцевого розвитку, здійснюються під егідою органу місцевого самоврядування (як генерального замовника) і мають центри відповідальності у його структурних підрозділах, спрямовані на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку території й затверджені у складі проектної частини стратегії. Результатами їх виконання є заздалегідь оцінені та погоджені із заінтересованими сторонами суто соціальні або соціально-економічні вигоди.

Специфіка проектів місцевого розвитку:

- спрямовані на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку території та досягнення соціально-економічних вигод територіальної громади;
- затверджені у складі проектної частини стратегії;
- здійснюються під егідою органу місцевого самоврядування;
- мають центри відповідальності у структурних підрозділах органу місцевого самоврядування;
- за результатами їх виконання можуть бути отримані як позитивні фінансові потоки, економічні ефекти, так і суто соціальні вигоди.

Характерні особливості проектів місцевого розвитку подані у таблиця.

Стимулювання місцевого розвитку обумовлює реалізацію проектів і віднайдення фінансових ресурсів для них. Можливості місцевих бюджетів є обмеженими, тому головним завданням у забезпеченні місцевого розвитку стає використання коштів на саме ті пріоритетні, які є найважливішими. Розв'язання цієї складної дилеми можливе шляхом перетворення гендерно нейтрального місцевого бюджету в гендерно

чутливий із застосуванням гендерно орієнтованого бюджетування. ГОБ дозволяє проаналізувати та переструктурувати доходи та видатки таким чином, щоб потреби громади, як жінок, так і чоловіків з різних соціальних та вікових груп, були відповідно представлені у статтях видатків бюджету.

Таблиця

Особливості місцевих проєктів

№ з/п	Ініціатор (керівник)	Орган місцевого самоврядування
1.	Замовник (споживач результатів)	Територіальна громада
2.	Спрямованість (головні цілі)	Забезпечення потреб і очікувань громади: вирішення проблем конкретної території
3.	Проблеми, які розв'язуються	Локальні. Деякі з них можна вирішити в короткий строк
4.	Фінансові ресурси	Доходи місцевих бюджетів, інвестиції приватного сектору, гранти тощо
5.	Ризики та невизначеності	Високі, за причиною недосконалої нормативно-правової бази та частих змін у політиці Уряду
6.	Суспільна корисність	На рівні муніципального утворення суспільна корисність очевидна, легко і швидко відчувається громадою

Звісно, що впровадження ГОБ вимагає дотримання певних принципів політичної волі; розуміння гендерного підходу (гендерної чутливості); прозорого партнерства і співпраці; нових вимог до збору статистичних даних.

Головним завданням стимулювання місцевого розвитку є участь громадян у процесах прийняття рішень, тобто усвідомлена та активна участь жителів у прийнятті рішень, тобто партисипація. Однією із форм партисипації є громадський бюджет за допомогою якого кожен мешканець має змогу долучитися до бюджетного процесу, зрозуміти його принципи та вплинути на рішення щодо витрат частини муніципального бюджету. Практика формування та реалізації громадських бюджетів довела свою перевагу щодо стимулювання місцевого розвитку в основі якої лежить механізм гендерноорієнтованого бюджетування.

Використання його вимагає реалізації численних трансформацій, а головне використання та здобуття компетентності публічних менеджерів з управління проєктами.

1. Проєкт «Партнерство для розвитку міст». URL: www.pleddg.org.ua. (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Лютко Б. А.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СЕГМЕНТАЦІЯ РИНКУ ВЖИВАНИХ АВТОМОБІЛІВ

Автомобіль у сучасному українському суспільстві уже давно не трактується як товар розкоші, а засіб пересування. Такій трансформації суспільної свідомості українців сприяло безліч факторів серед, яких: відкритість кордонів і можливість імпорту вживаних автомобілів з-за кордону, а також відсутність національного автомобілебудування, який би міг скласти конкуренції імпорту. Експерти ринку вживаних автомобілів оцінюючи тенденції 2022 р., коли існував період нульового розмитнення і був «бум», на поточний період констатували період затишшя. Звісно, на це впливає ситуація в країні і у пріоритеті перебуває питання врегулювання енергетичної кризи. Проте, і до тепер попит на засоби існування є високим, а тому активність на вторинному ринку автомобілів зростає. Саме у 2022 р. покупці надавали перевагу бюджетним варіантам автомобілів. Разом з тим, існування прогнозів про подорожчання автомобілів не виправдалися. Звісно, що цьому сприяло існування дії «нульового розмитнення», коли внутрішній ринок наповнився автомобілями за доступними цінами (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка ціни на вживані автомобілі на ринку України

Товар	Ціна, дол. США, грудень		Зміна 2022/2021
Вживаний автомобіль	2021	2022	-245
	7834	7589	

Кількість сегментів і їх ємкість залежать не лише від попиту і реакції покупців на комплекс маркетингу, але і від пропозиції, тобто від того, яким чином продавець пропонує покупцеві товар або послуги.

Зазвичай під сегментацією ринку розуміють процес поділу цільової аудиторії на кілька груп за подібними характеристиками та потребами: місце розташування, стать, вік, інтереси, рід діяльності та багато іншого. Проте, вважаємо, що сегментувати можна й пропозицію, тобто яким чином продавець пропонує покупцю товар. Отож, сегментація на ринку вживаних автомобілів відбувається за ознакою споживання ресурсу автомобілем і відповідно до неї розрізняють: гібриди; електрокари; дизелі; бензинові; газові. Оцінюючи тенденції ринку вживаних автомобілів, можна з впевненістю стверджувати, що гібриди та електрокари завойовують все більші сегменти ринку. Підтвердженням цьому є внутрішня статистика OLX Авто. Адже у грудні 2022 р. кількість

представлених електромобілів виросла у 1,5 рази порівнянї з тим же періодом минулого року. В той же час інтерес до авто з електричними і гібридними двигунами в листопаді-грудні 2022 р. виріс на 13%. Звісно, найбільший попит був під час паливної кризи [1].

Вживані автомобілі класифікуються за маркою, пробігом, роком випуску і країною походження. Особливої популярності на українському ринку за власним спостереженням набула марка БМВ 3 серії в кузові f30 через свою невисоку ціну, хорошу надійність завдяки новому мотору 2.0 бензин (n20, n26). Інша ознака класифікація ринку – це статус покупця (юридична чи фізична особа). Згідно статистики первинний і вторинний ринки автомобілів у січні-червні 2023-го українці придбали 29 314 нових легкових авто на майже \$1 млрд (зростання на 85%). Кількість проданих авто на майже на 58% більша, ніж у першій половині 2022-го, свідчать дані агентства AUTO-Consulting, які є у розпорядженні Forbes. Ринок вживаних авто за цей період зростає майже такими ж темпами, до 375 000 [2]. Проте, характерною тенденцією є зростання швидкими темпами первинного ринку, де покупцем є переважно юридичні особи: державні органи, силові структури та бізнес, а не населення. Середня вартість нової машини на ринку 33000 євро. Динаміка продажу нових авто в Україні, наведена на рисунку [2].

Рисунок. Динаміка продажу нових авто в Україні

Отже, проведення сегментації ринку вживаних автомобілів зі сторони як попиту, так пропозиції дало право виявити тенденції, що складаються на ньому та висловити припущення, що ринок і надалі буде зростати, але причому для фізичних осіб у бюджетному варіанті і вторинний, а для юридичних осіб у вір сегменті й первинний.

1. Эксперт рассказал, что будет с рынком подержанных авто в 2023 году. URL: <http://surl.li/mfyfu> (дата звернення: 12.10.2023). 2. Орел І. Це буде фантастичний результат. URL: <http://surl.li/mfzoc> (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Мазепа М. С.,** **Патийчук Н. Р.,**
здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний
університет водного господарства та природокористування, м. Рівне,
Україна)

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ І УСПІШНИЙ БІЗНЕС: ПОШУК ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ

Студентське самоврядування – це важливий аспект університетського життя, який дозволяє студентам брати активну участь у формуванні своєї освітньої та соціальної діяльності. Це система, що забезпечує студентам можливість впливати на рішення, які впливають на їхнє навчання та добробут. Вона сприяє розвитку лідерських навичок, критичного мислення та громадянської відповідальності. Студентське самоврядування може включати різні форми участі, включаючи студентські ради, комітети та клуби, які займаються питаннями, що стосуються освіти, життя в гуртожитку, культурних заходів та інших аспектів студентського життя. Це не лише спосіб залучення студентів до управління університетом, але й важлива частина підготовки студентів до активної участі в демократичному суспільстві.

Повноваження органів студентського самоврядування університету досить такі широкі, але, цікавими для дослідження є лише окремі, що стосуються облаштування та побуту студентів під час освітнього процесу і проживання в гуртожитку. Отож, органи студентського самоврядування беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування; проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи; делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів; приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність; беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках; вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази Університету, у тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів. Студентське самоврядування є органом управління в університеті з широкими повноваженнями. Одним із найголовніших ресурсів, який необхідний для підтримки життя, та використовується студентами є вода.

Вода є основним компонентом людського тіла, складаючи близько 60% його маси. Вона необхідна для практично всіх біологічних процесів, включаючи обмін речовин, транспортування поживних речовин та кисню до клітин, а також виведення шлакових речовин. Вода також допомагає регулювати температуру тіла і служить мастилом для суглобів [1].

Чиста питна вода є основою громадського здоров'я. Без доступу до чистої води люди змушені користуватися забрудненою водою, що може

привести до захворювань, таких як холера, дизентерія та інші інфекційні хвороби. Крім того, вода необхідна для особистої гігієни та санітарних умов. Враховуючи всю цю важливість води для людини, студентське самоврядування повинно дбати про забезпечення студентів за місцем їх компактного проживання у гуртожитках якісною питною водою. Таке завдання уже давно вирішує успішний бізнес, монтуючи очищувальні апарати для води. Вони допомагають забезпечити безпечну і чисту воду для пиття та використання, зменшуючи ризик захворювань, пов'язаних із забрудненням води. Встановлення водоочисних систем в гуртожитках допомагають уникнути поширення інфекційних захворювань, так як вони нейтралізують бактерії та віруси, які можуть присутні в воді. Це особливо важливо в умовах багатокористувачьких приміщень, де ризик інфекцій збільшений. Зважаючи на існуючий попит у студентів на очищення води у гуртожитках, пропонуємо студентському самоврядуванню проявити ініціативу та разом з адміністрацією університету встановити апарати для очищення води в гуртожитках.

По-перше – це позитивно вплине на здоров'я та самопочуття студентів, які вживають воду з під крану, в якій якість далеко не найкраща. По-друге, встановлення апарата в гуртожитку зробить доступ до питної води зручним та доступним, бо найближчий автомат знаходиться на вулиці Княгині Ольги, 27, що в зимову пору складає труднощі для її транспортування. По-третє, власні спостереження дають право стверджувати, що студенти купують у прилеглому до студмістечка супермаркеті воду і приносять її до помешкань, а отже попит на цей товар існує.

Фінансова складова реалізації цього проекту така. Інвестиційні витрати (111000 грн): придбання автомата – 110 000 грн (Prom) [2], установка – 1000 грн, поточного обслуговування (один раз в місяць) (1100 грн): фільтри, мембрана, ТО – 700 грн/міс., електроенергія – 150 грн/міс., водопостачання (при споживанні 200 л в день) – 250 грн/міс [3]. Доходи в місяць 8400 грн при споживання 200 л води в день і ціні в 1,50 грн за 1 л. Чистий місячний прибуток – 7300 грн. Окупність автомата 15 місяців.

Отже, встановлення такого автомату буде позитивно впливати на розвиток нашого університету, та виділяти наші гуртожитки з поміж інших, що може бути додатковим фактором для вибору його майбутніми абітурієнтами. А головне, що студентське самоврядування стане дієвим органом управління з реалізацією соціально важливих проєктів.

1. URL: <https://molodo.com.ua/news/korisni-statti/pro-korist-vodi/> (дата звернення: 12.10.2023).
2. URL: <https://www.gwater.com.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).
3. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/> (дата звернення: 12.10.2023).
4. URL: https://nuwm.edu.ua/index.php?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile.download&catid=1293&id=2771&Itemid=1000000000000 (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Матвійчук Ю. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВИМІРЮВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОМАНДІ

Емоційний менеджмент – це процес розуміння, управління та ефективного використання своїх емоцій. Це важлива навичка, яка може допомогти вам досягти успіху в роботі, навчанні та особистому житті [1]. Дослідження емоційного менеджменту проводили як психологи, так і менеджери. Серед найвідоміших дослідників емоційного менеджменту можна виділити: Пітера Саловея та Джона Мейєра, які запропонували модель емоційного інтелекту, що складається з п'яти компонентів: самосвідомості, самоконтролю, соціальної освіченості, соціальної компетентності та саморегуляції [2], Деннієла Гоулмана, який популяризував поняття емоційного інтелекту та показав його важливість для успіху в житті та кар'єрі. В Україні дослідженнями емоційного менеджменту займаються такі вчені, як: Ліана Чорнобай [3], професор Львівської політехніки, яка вивчає роль емоційного інтелекту в управлінні. Дослідження емоційного менеджменту показали, що він є важливою складовою успішності в різних сферах життя, включаючи кар'єру, навчання, особисті стосунки та соціальну взаємодію. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту краще розуміють свої емоції та емоції інших людей, а також уміють ефективно керувати своїми емоціями. Це дозволяє їм краще спілкуватися, вирішувати конфлікти, встановлювати стосунки та досягати своїх цілей [4].

Таблиця 1

<i>Метрики емоційного благополуччя</i>	Оцінка щастя
	Оцінка морального духу команди
	Рівень вирішення конфліктів
<i>Метрики міжособистісних комунікацій в команді</i>	Оцінка командної роботи
	Оцінка спілкування
	Оцінка психологічної безпеки
	Довіра чи є чи немає
<i>Метрики продуктивності кожного працівника</i>	Рівень виконання завдань
	Рівень досягнення індивідуальних цілей
	Якість роботи
	Оцінка навчання

Доведено, що емоційний стан працівника, його зацікавленість у своїй роботі, відносини у колективі організації, настроїв, який панує в колективі прямо впливають на продуктивність всієї команди загалом. Вважаємо, за потрібне виділити основні ознаки емоційно здорової та налаштованої на виконання завдань команди: відкрите спілкування, довіра, чіткі цілі та ролі, безпека в обличчі невдач, підзвітність, інновації та творчість, визнання та подяка. Згрупувавши ознаки емоційно здорової команди, менеджери з персоналу виділяють наступні групи метрик з роботи персоналу [5].

Таблиця 2

Метрики перевірки здоров'я команди

Емоційне благополуччя	Як би ви оцінили фактор задоволення у своїй роботі цього тижня? (1–5 шкала)
	Як би ви оцінили свою здатність зосереджуватися цього тижня? (1–5 шкала)
	Як би ви характеризували свій сьогоднішній настрій?
	У своїй команді я відчуваю себе здоровим і сильним. (1–5 шкала)
	Який аспект вашої роботи зараз приносить найбільше задоволення?
	Що потрібно для того, щоб ви отримали більше балів щодо свого щастя чи задоволення від роботи?
Міжособистісні комунікації в команді	Наскільки ви задоволені співпрацею та спільними зусиллями вашої команди цього тижня? (1–5 шкала)
	Наскільки ви задоволені своєю роллю в компанії? (1–5 шкала)
	Я пишаюся роботою, яку роблю для своєї команди. (1–5 шкала)
	Я в захваті від роботи, яку виконую для своєї команди. (1–5 шкала)
	Робота, яку я роблю для своєї команди, має сенс і мету. (1–5 шкала)
	Яка поведінка підтримує вас у вашій ролі, а яка ні?
Продуктивність кожного працівника	Які зміни ви б запропонували, щоб покращити свій досвід роботи?
	Яка частина вашої роботи зараз найскладніша?
	Чи правильно ми спланували наші завдання цього тижня?
	Як ваші завдання узгоджуються з вашими цілями професійного зростання?

Психічне та емоційне благополуччя учасників вашої команди відіграє ключову роль, впливаючи на їхнє щастя, спроможність ефективно співпрацювати та здатність розв'язувати проблеми. Команди, де члени

відчувають підтримку, повагу та можливість висловлювати свої думки та ідеї, нахильні до більш ефективного співробітництва та розробки нових рішень. Метрики здійснюються на основі опитування, які проводяться щотижнево. Ось 16 запитань і тверджень для перевірки здоров'я команди, які допоможуть вам перевірити здоров'я вашої команди [6]. Ви можете використовувати їх як відправну точку для створення опитувальників, налаштування свого підходу або оцінки індивідуальних чи командних настроїв.

Перевірки стану здоров'я команди можуть здійснюватися в різних формах: від опитувань і офіційних сесій до швидкої реєстрації на початку зустрічі. Але незалежно від формату, правильне запитання є основою будь-якої ефективної перевірки стану здоров'я. Продумані запитання оцінюють поточну ситуацію, спонукають до роздумів і спонукають до розмови між членами команди. Щоденні опитування працівників є важливим інструментом для зворотного зв'язку та покращення робочого середовища. Вони дозволяють компаніям отримувати актуальну інформацію про те, як почуваються працівники, що їх турбує та що вони хотіли б змінити. Впровадження щоденних опитувань в українських командах має такі переваги: покращення робочого середовища, збільшення продуктивності, зменшення вигорання. Впровадження щоденних опитувань в Українських командах може бути корисним кроком для підвищення задоволеності працівників, продуктивності та якості роботи.

1. Гоуллман Д. Емоційний інтелект: Що це і чому він важливий. Львів : Піраміда, 2018. 384 с. 2. Дж. Мейера, П. Сэловея и Д. Карузо. Методи дослідження в соціології. URL: https://studbooks.net/589422/sotsiologiya/mejera_seloveya_karuzo (дата звернення: 12.10.2023). 3. *Сучасні тенденції розвитку бізнесу* : Міжнародний форум. 2019. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-5_0-pages-227_232.pdf. (дата звернення: 12.10.2023). 4. Чому емоційний інтелект є однією з професійних навичок. URL: <https://www.empatia.pro/7-prychyn-chomu-emosijnij-intelekt-ye-odniyeyu-z-profesijnih-navychok-chyya-znachushhist-shvydko-zrostaye/> (дата звернення: 12.10.2023). 5. Метрики та індикатори здоров'я команди для амбітних команд. 2023. URL: <https://www.parabol.co/blog/team-health-metrics-and-indicators/> (дата звернення: 12.10.2023). 6. Методи перевірки стану команди. 2023. URL: <https://www.parabol.co/blog/team-health-check-methods/> (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Синюк О. М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ТРУДОВИЙ ДОХОД ВЧИТЕЛЯ: ЧИ Є МОЖЛИВОСТІ ЗРОСТАННЯ?

Державною гарантією для громадян України шкільного віку є здобуття середньої освіти. Саме для її виконання організовується діяльність мережі закладів, залучаються до навчального процесу вчителі, а відтак, вони отримують відповідно заробітну плату.

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, зазвичай, у грошовому виразі, яку за трудовим договором держава, власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ними роботу. Розмір зарплати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей, результатів праці та господарської діяльності підприємства [1].

Сума вчительської зарплата – це мікс із посадового окладу, надбавок та доплат. Чим більше років учитель пропрацював у школі, чим вищу категорію має й чим більше зобов'язань виконує, тим більша в нього зарплата. Бо ж крім ставки, педагогам окремо платять за перевірку зошитів, класне керівництво, завідування кабінетами тощо. Але через війну надбавки за класне керівництво, перевірку зошитів та робіт зняли, а престижність скоротили до 5% [2]. Бажання отримати вищі трудові доходи вчитель може реалізувати через власну мотивацію.

Звісно, що у структурі трудових доходів найбільшу частку займає заробітна плата, а її розмір у період 2021–2023 рр. змінювався (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка розміру середньомісячної зарплати вчителів за категоріями [3–5]

Категорія	Середньомісячний розмір зарплати, грн				
	2021	2022	2023	2022–2021	2023–2022
Вчитель без категорії	9015	9768	10574	+753	+806
Вчитель I категорії	11912	12906	12906	+997	-
Вчитель вищої категорії	12698	13759	13759	+1061	-

У 2022 порівняно з 2021 р. рівень заробітних несуттєво виріс, а у 2023 лише у вчителів без категорії.

Відповідно до «Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти» (абз. 1 п. 63) оплата праці педагогічних працівників провадиться, виходячи із встановлених ставок заробітної плати і посадових окладів з урахуванням підвищень, фактичного обсягу педагогічної роботи, доплат і надбавок [6]. У планах Міністерства освіти і

науки є розробка нової моделі оплати праці вчителів і директорів шкіл зрозумілої і прогнозованої відомо з виступу Оксена Лісового на серпневій конференції «Освіта єднає». Він зауважив, що реалізація пілотного проєкту реформування моделі оплати праці вчителів запланований на 2024–2025 роки у якій візьмуть участь 500 українських шкіл.

Основною відмінністю нової моделі заробітної плати є відмова від Єдиної тарифної сітки і встановлення базової ставки заробітної плати на рівні 80% і 20% надбавки і ще кілька регіональних надбавок і доплата від директора школи [7].

Однією з можливих форм збільшення трудових доходів вчителя є реєстрація та подання власних авторських робіт до різних освітніх платформ, і де за окрему плату інші колеги можуть завантажити матеріал, який їм сподобався. Найпопулярнішими освітніми платформами на даний час є «На Урок» та «Всеосвіта». У роботі проаналізувати діяльність платформи «Всеосвіта» і помітили, що кількість зареєстрованих на платформі користувачів, станом на 2023 рік, становить близько 3280949 осіб, із яких близько двох мільйонів щодня користуються послугами даного сайту [8]. Послуги, які надають викладачі, а саме розробка: тестів, ходів уроків, інтерактивів, пізнавальних вікторин, презентацій та інше, коливається у середньому від 20 до 90 гривень, тобто в середньому 55 гривень за одиницю виконаної роботи. Також на даному сайті вчителі можуть виставляти на продаж різні канцелярські товари та речі, які згодяться, як для вчителів, так і для учнів. Для цього на верхній панелі є виділена спеціальна вкладка під назвою «Магазин», ціни у якому коливаються від 50 до 300 гривень. Але дана практика є не дуже привабливою, тому що вимагає пошуку постачальників товару, а потім як наслідок ще й встановлення націнку на ціну товару ще від продавця-вчителя. Звісно ж, що покупець, між дорогим та дешевим товаром, вибере завжди дешевший товар. Тому для покупця вигідно буде купувати товар без участі посередників. Розглянемо варіанти отримання додаткових доходів вчителем у випадку формування і продажу робіт на освітніх платформах (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість виконаних робіт для заміщення певної частини зарплати вчителя, 2023 р.

Категорія	Кількість умовних робіт для заміщення зарплати			
	1/4	1/2	3/4	1
Вчитель без категорії	48	96	144	192
Вчитель I категорії	59	117	176	235
Вчитель вищої категорії	62	125	188	250

Отож, у вчителя існує два альтернативних шляхи заробітку. Перший. Вчитель може мати трудові доходи, як зарплату, працюючи в школі і пасивний дохід від продажу напрацювань на платформі «Всеосвіта». Другий. Вчитель може звільнитися із школи і повністю зайнятися виконанням робіт, що мають попит на платформі. Але тут є своє підводне каміння. З однієї сторони людина зробила одну роботу і її умовно скачали 50 користувачів. Тим самим даний вчитель зумів заробити 1/4 частину від зарплатні. З іншої сторони, викладач може зробити 50 умовних робіт, із яких він отримає 5 скачувань і умовних 275 гривень. Тому даний вид заробітку коштів є дуже ризикованим, при умові, якщо використовувати його, як єдиний грошовий потік.

Отже, можна зробити висновок, що можливість зростання трудових доходів вчителя альтернативними засобами заробітку існує, проте вона може бути обмеженою і вимагати додаткових зусиль. Для підвищення трудових доходів учителів можна розглядати такі можливості, як підвищення кваліфікації, виставлення своїх робіт на різні сайти або надання додаткових навчальних послуг поза школою. Однак, важливо враховувати, що зосередження на додаткових джерелах доходу не повинно впливати на якість основної роботи вчителя.

Можливість зростання заробітної плати вчителя через виставлення своїх робіт на різні сайти є актуальною та обговорюваною темою. У дослідженні можна побачити, що такий підхід може стати ефективним додатковим джерелом доходу для педагогів. Продаж власних навчальних матеріалів допоможе вчителям покращити своє фінансове становище. Однак, важливо пам'ятати, що ця альтернатива вимагає чимало часу, зусиль і навичок у професійній сфері і успішність такої ініціативи залежить від попиту. Тому, хоча й можливість збільшувати власні трудові доходи у вчителя й потенційно існує шляхом виставлення і продажу робіт на різних сайтах, проте, вчителі повинні бути готові до самостійного постійного докладання значних професійних зусиль і самовдосконалення.

1. Заробітна плата. URL: <http://surl.li/fiuv> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Вчительська зарплата: чому платять менше та що можна змінити. URL: <http://surl.li/lvsmh> (дата звернення: 12.10.2023).
3. Рівень зарплати педагогічних працівників. URL: <http://surl.li/lvsmp> (дата звернення: 12.10.2023).
4. Яка зарплата вчителя: скільки платять педагогу без стажу, педагогічним працівникам. URL: <http://surl.li/lvsmu> (дата звернення: 12.10.2023).
5. МОН: зарплати освітян ЗЗСО збільшаться ще на 8,4% на 2022 рік. URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=63875> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Про затвердження Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0056-93#Text> (дата звернення: 12.10.2023).
7. МОН працює над новою моделлю зарплати вчителів. URL: <https://osvita.ua/school/89813/> (дата звернення: 12.10.2023).
8. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Середюк О. С.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

НЕМАТЕРІАЛЬНА МОТИВАЦІЯ МЕНЕДЖЕРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО НАДІЙНОСТІ

Невпевненість і непорозуміння, пов'язані з глобальними економічними змінами, поширенням технологічних нововведень і складністю конкурентного середовища, змушують підприємства переглянути свій підхід до управління персоналом та розвитку робочої сили. Однією з ключових стратегій, які компанії використовують для забезпечення надійності свого персоналу, є інвестиції в нематеріальну мотивацію працівників, що забезпечують їх надійність в довгостроковій перспективі. Під надійністю персоналу розуміємо «вірогідність того, що робота або завдання буде успішно виконана персоналом на будь-якому необхідному рівні роботи системи протягом потрібного проміжку часу» [4, с. 286]. У такому контексті традиційні методи мотивації, які головним чином ґрунтуються на фінансових винагородах, не відповідають вимогам сучасного ладу і не забезпечують підвищення ефективності працівників. Виникає необхідність в дослідженні нематеріальних стимулів як важливої складової забезпечення надійності працівника в сучасному менеджменті підприємства.

Користуючись підходом А. Переверзева [3, с. 156], в системі нематеріальної мотивації виділяємо чотирибічний підхід, який базується на моральних, соціальних, психологічних та організаційних аспектах. Мета мотивації полягає в тому, щоб підтримувати творчий підхід кожного працівника, сприяти впевненості у власних силах, розвивати самостійність та ініціативність – це основні характеристики, які задовольняють внутрішні професійні потреби і сприяють ефективному робочому процесу. Оскільки в сучасних реаліях керівництво організації не завжди може дозволити собі значні фінансові витрати на матеріальну мотивацію працівників, ось чому розуміння основ нематеріальної мотивації стає важливою складовою для сучасних менеджерів. І це пов'язано як з обмеженістю ресурсів, так і розвитком економіки знань. Ці два фактори створюють нові можливості для застосування нематеріальної мотивації.

Мотивація – це складний процес, спрямований на стимулювання та підтримку активності та продуктивності, надійності працівників, виникає з розуміння і задоволення їхніх потреб та мотивів і впливає на їхню готовність виконувати завдання та співпрацювати для досягнення спільних цілей організації [1, с. 233]. Мотиви, в свою чергу, виступають як

динамічні пускові механізми, які активізують та спрямовують поведінку в напрямку досягнення цілей. Вони включають в себе сприйняття та інтерпретацію різних варіантів дії та вибору оптимального шляху [5, с. 190]. Мотивація, у правильних руках керівника, є потужним інструментом для підтримки та спонукання своїх підлеглих діяти відповідно до спільних цілей. Вона дозволяє враховувати потреби та бажання працівників, стимулюючи їхню надійність, активність та відданість організації.

Найчастіше нематеріальна мотивація використовується при обмеженому бюджеті. Розглянемо декілька прикладів, як її реалізують в міжнародній компанії «LabQ Diagnostics»: стимулювання кар'єрного росту (планування кар'єрних шляхів спільно з керівництвом та визначення можливостей для підвищення), згуртована команда (створення позитивної атмосфери та підтримки серед колег, підтримка позитивного робочого середовища), мозкові штурми (заохочення участі співробітників у стратегічних обговореннях та прийнятті важливих рішень, просування відчуття важливості внеску кожного), навчання (різнопрофільні курси та співфінансування тренінгів на 50/50), внутрішні проекти та заохочення (організація мотиваційних ініціатив, таких як мотиваційні дошки, конкурси та заохочення за досягнення кращих результатів, вручення сертифікатів або квитків на розважальні заходи). Застосування усіх інструментів нематеріальної мотивації у міжнародних компаніях робить їх конкурентоспроможними на ринку, а їх персонал надійним, який може справитися з складними завданнями і у точно визначені терміни.

Як бачимо, нематеріальна мотивація на роботі та можливість професійного зростання є ключовими елементами формування надійного працівника, так і підприємства в цілому. Сучасна система мотивації повинна базуватися не лише на матеріальних стимулах, але і на моральній підтримці. Важливо створювати у працівників відчуття приналежності до підприємства та спільних інтересів, а наслідком цього буде його надійність.

1. Базалійська Н. П., Мішук В. В. Сутнісні підходи до формування системи мотивації трудової поведінки працівників на підприємстві. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 232–236. 2. Винничук Р. О., Рубаха Н. В. Система нематеріальної мотивації: теоретичні засади. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління* : електронний науково-практичний журнал. 2021. Вип. 6 (33). С. 83–88. 3. Переверзева Г. В. Роль нематеріальної мотивації у системі сучасного менеджменту. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2013. № 3. С. 154–161.

Безтелесна Л. І., д.е.н., професор, **Равінський Д. Д.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

КАСТОМІЗАЦІЯ ВЗУТТЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Наявність взуття є первинною потребою людини. Проте у сучасних умовах, коли набуло поширення демонстративне споживання, споживачі намагаються не лише задовольняти первинні потреби, а вирізнитися із загалу. Адже воно засвідчує роль влади, могутності, величі, впливовості, успіху, які не завжди зводяться до орієнтирів оволодіння матеріальними благами. Даний процес обумовлює введення нових товарів високотехнологічних, високоякісних, що сприяє науково-технічному розвитку, збереженню здоров'я людей, створення додаткових робочих місць для їх виробництва, активізує людину бути кращою і прагнути до успіху. У даному контексті потреби впливають не з індивідуальних мотивів, а соціокультурного контексту, засвідчуючи пріоритетність ролі інститутів (звичок, моди, бренду) в економічній системі та їх впливу на економічну ситуацію. Крізь призму утвердження феномена демонстративного споживання досить різнобічно відстежується посилення комунікативно-маркетингових дій на емоційно-психологічний стан суб'єктів (орієнтація на красу, успіх, яскравість, радість, багатство, статусний зміст життя тощо) з врахуванням вікових, статевих та професійних особливостей задля розкрутки позитивного образу необхідного товару. Відтак, уможливорюється узагальнення мотиваційні спонуки демонстративного споживання до наступних видів: гедоністичні – прагнення до отримання задоволення; економічні – бажання показу своїх грошових достатків та благоустрою; емоційно-психологічні чинники – прагнення досягнення позитивних емоцій, відчуття насолоди, радості, успіху, щастя; соціальні – намагання досягти відповідного статусу та поваги в суспільстві, виділитися серед інших та посилювати сфери впливу; естетичні – орієнтація на прекрасне, досконале, гармонійне. До основних комунікаційно-маркетингових факторів впливу на формування демонстративного споживання відноситься реклама, мода, бренд, які значною мірою посилюють психологічні, гедоністичні, іміджеві механізми економічної поведінки споживача, набуваючи трансформацій в інформаційно-мережевому економічному просторі.

Такими особливостями осмислення та функціонування явища демонстративного споживання в умовах інформаційно-мережевої економіки можна віднести наступні: орієнтація не на потреби, а на символи, серед яких особливе місце займають символи суспільного

положення, статусу, стилю життя; відстежується домінанта нематеріальних потреб (інформації, освіти, а не грошей), коли значним авторитетом користується інтелектуальні зусилля до здобуття знань та доступу до інформації; відбувається демонстрування не стільки багатства та розкоші, скільки прояв індивідуальності, прагнення до самореалізації та досягнення престижу; особливого значення набуває орієнтація на високотехнологічні та наукомісткі товари; підвищення ролі маркетингових комунікацій у їх всеохопності та всепроникності у всіх сферах людської життєдіяльності; особливе місце в постіндустріальному суспільстві займає інтелектуально-культурне демонстративне споживання [1].

З приходом персоналізації в fashion-індустрію популярність товарів мас-маркету поступово йде на спад. Попит на кастом росте шаленими темпами. Якщо купуєш однаковий одяг з великою кількістю людей, то більше це не радує, а витратити невиправдані засоби на лімітовану колекцію дорогого бренду поки не представляється можливим, то тоді краще використовувати кастомізацію. Більшість вже знають, що означає слово «кастомізація взуття». Кастом (англ. Custom – виготовлений на замовлення) – це взуття, яка зроблена в єдиному екземплярі. Кастомізація взуття – це новий напрямок, яке заслуговує не менше уваги, ніж релізи брендів, а в основному це набагато цікавіше і дешевше [2].

Послуги із кастомізації взуття – з однієї сторони, відображення унікальності споживача, а з іншої стимул розвитку бізнесу. Згідно з дослідженням Deloitte, сьогодні кожен п'ятий споживач готовий заплатити на 20% більше за персоналізований або ексклюзивний продукт. І йдеться не лише про молодь, що прагне індивідуального підходу. Люди старше 55 років насправді частіше купують кастомні речі, ніж ті, кому 16–24 роки. До того ж виявляється, що 46% клієнтів із задоволенням почекають довше, щоб отримати свій індивідуальний товар чи послугу [3].

Кожен бізнес хоче привернути до себе увагу клієнта й робить все можливе для зручності і задоволення потреб останнього. Світові бренди все частіше створюють продукти та послуги, орієнтуючись на індивідуальні потреби своєї цільової аудиторії.

Отже, кастомізація взуття дає можливість розвивати бізнес, завдяки налаштування його під потреби чи індивідуальні вимоги споживача, отримуючи за це додаткові гроші.

1. Залужна А., Залужний А., Шадюк Т. Інформаційна культура у контексті управління потребами споживачів. *Philosophy, economics and law review*. 2023. Vol. 3, №. 1. Р. 40–47. 2. Кастомізація взуття – новий тренд, який визначає ексклюзивність та індивідуальність. URL: <http://surl.li/mjhxsc> (дата звернення: 12.10.2023). 3. Тренд кастомності у світі та інструментах YouControl. URL: <http://surl.li/mjicee> (дата звернення: 12.10.2023).

Бурчак Я. О., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник – Шпак Ю. В., доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри національної безпеки, публічного управління та
адміністрування (Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна неспровокована військова агресія росії проти України призвела до загибелі значної кількості цивільних українців, знищення житлової, соціальної, транспортної та виробничо-господарської інфраструктури, тимчасової окупації частини українських територій. Водночас в результаті війни відбувся різкий занепад більшості галузей вітчизняної економіки [1].

Невизначеність розвитку ситуації, зростання геополітичних ризиків, нестабільність фінансового ринку та ринків споживчих товарів, зростання цін на енергоносії та ресурси, перебої у ланцюгах постачання – все це зумовлює проблеми післявоєнного відновлення [5]. Водночас із початком війни значна частина суб'єктів господарювання галузі опинились перед викликами, подолання яких стандартними інструментами розвитку бізнесу є неможливим [2].

Нааявність системних ризиків, пов'язаних з війною, вказує на неможливість ефективної відбудови галузі, спираючись виключно на ustalені до війни механізми її функціонування, що актуалізує потребу пошуку можливостей та шляхів інвестиційного забезпечення процесів відновлення та подальшого розвитку на інноваційних засадах для подолання окреслених викликів [4].

Література про постконфліктну реконструкцію здебільшого зосереджена на безпеці та політичному вимірі операцій з розбудови миру. Більшість досліджень обмежується дисциплінами історії, політології та державної політики [8]. Як зазначив один аналітик, більшість досліджень, які стосуються реконструкції, стосуються економічних питань «лише побічно, або позаду, і з невеликою економічною суворістю, конкретністю чи вичерпністю» [9]. Звичайно, ніхто не заперечує потреби постраждалих від війни країн у зовнішній допомозі та фінансуванні [6].

Хоча конфлікти відрізняються за тривалістю та інтенсивністю, їхній вплив у більшості випадків є руйнівним з точки зору людського, соціального та фізичного капіталу.

Їхні наслідки можуть включати:

– погіршення людського розвитку та показників людської безпеки

(наприклад, очікувана тривалість життя, дитяча смертність, доступ до послуг охорони здоров'я та освіти);

– руйнування інфраструктури (наприклад, транспортної, комунікаційної, водно-енергетичної інфраструктури та житлового фонду);

– внутрішнє переміщення населення та еміграція, що спричиняє відтік мізків;

– різке збільшення людей, які потребують соціальної допомоги (наприклад, інваліди, люди похилого віку, діти, внутрішньо переміщені особи та ветерани війни);

– економічний спад іноді значно нижчий від довоєнного рівня;

– великий бюджетний дефіцит, спричинений великими військовими витратами (за рахунок соціальних видатків) і мізерними доходами під час війни; зростання інфляції через фінансування війни шляхом друкування грошей; виїзд з країни інвестованих активів;

– збільшення боргів, які не були обслуговані у воєнний час; порушення зовнішньої торгівлі [10].

Хоча більшість країн-реципієнтів зазвичай потребують масштабних структурних перебудов, міжнародне співтовариство має обережно підійти до прийняття відповідної політики, щоб не спричинити соціальне невдоволення та відновлення бойових дій. З огляду на те, що 40–50% країн, охоплених війною, повертаються до конфлікту протягом десятиліття, консолідація миру повинна мати пріоритет над стимулюванням розвитку [3]. Країни, які постраждали від війни, іноді повинні приймати неоптимальну економічну політику (наприклад, підтримувати певні неприбуткові виробничі одиниці) з політичних міркувань і міркувань безпеки (наприклад, збереження робочих місць) [10].

У цьому відношенні деякі науковці стверджують, що безпосередній пріоритет має бути наданий дрібномасштабним реформам, таким як зниження інфляції та визначення монетарної політики [11]. Ключовою проблемою також є розвиток приватного сектору, роль якого є вирішальною для створення зростання та зайнятості. Країни, які постраждали від війни, мають залучати прями іноземні інвестиції, і з цією метою вони повинні запровадити належну інституційну основу для реєстрації фірм, захисту приватної власності та банкрутства [7].

Отже, інтенсифікація розвитку галузей народного господарства характеризується і забезпечується випереджальним зростанням за рахунок інвестицій у впровадження інноваційних технологій продажу, управлінських практик, механізмів конкурентної боротьби та маркетингових прийомів. Механізми державного регулювання

інвестиційної діяльності в умовах війни та післявоєнний період повинні ефективно впливати на покращення якості життя в Україні.

1. Хмарська І. А., Кучерява К. Я., Клімова І. О. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. С. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31>.
2. Шаповалов М. Концептуальні засади післявоєнного відновлення економіки України. *Молодий вчений*. 2023. № 6(118). С. 99–104. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-6-118-20>.
3. Гришко В. І., Киричук Б. С. Євроінтеграція як запорука післявоєнного відновлення України: актуальні проблеми та перспективи розвитку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. Вип. 4. С. 30–36. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.1.5>.
4. Шацька З. Я. Прогнозні сценарії післявоєнного відновлення підприємницьких структур аграрної сфери України. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 1(12). С. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.1.6>.
5. Adam, Christopher, Paul Collier, and Victor A.B. Davies. Postconflict Monetary Reconstruction. *The World Bank Economic Review* 22. 2008. No. 1. P. 87–112.
6. Addison, Tony, Philippe LeBillon and S. MansoobMurshed. *Finance in Conflict and Reconstruction*. 2001. Helsinki : UNU/WIDER, Discussion Paper no. 2001/44.
7. Addison, Tony and S. MansoobMurshed. *Debt Relief and Civil War* : Journal of Peace Research. 2003. Vol. 40. No. 2. P. 159–176.
8. Alvarez-Plata, Patricia and Tilman Brück. *External Debt in Post-Conflict Countries*. World Development. 2008. Vol. 36, No. 3. 485-504.
9. Bello, Walden. 2006. The Rise of the Relief-and-Reconstruction Complex. *Journal of International Affairs*. Vol. 59, No. 2. P. 281–296.
10. Bhatia, Michael. Postconflict Profit: The Political Economy of Intervention. *Global Governance*. 2005. Vol. 11, No. 2. P. 205–224.
11. Bigombe Betty, Paul Collier and Nicholas Sambanis. *Policies for Building Post-conflict Peace* : Journal of African Economies. 2000. Vol. 9, No. 3. P. 323–248.

Виговський Д. С., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НІМЕЧЧИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Умови функціонування суб'єктів господарювання сучасності часто й швидко зазнають змін. Непостійні характеристики зовнішнього економічного середовища призводять до нестабільності результатів та фінансового стану суб'єктів господарювання, що, в свою чергу, робить їх вразливими перед негативними зовнішніми та внутрішніми впливами. Однією з основною метою підприємства стає досягнення фінансово-економічної стійкості та розвитку. Проте розуміння сутності цієї стійкості та механізму її досягнення залишається предметом різних тлумачень.

Основою економічного розвитку країн ЄС є національні та союзні науково-технічні програми та стратегії. Національні програми визначають пріоритети, організаційну структуру та економічні механізми наукових досліджень. Навіть при процесах економічного зближення країн ЄС, ефективність національних систем значно відрізняється. Економічні кластери складаються з таких груп країн ЄС (рис. 1).

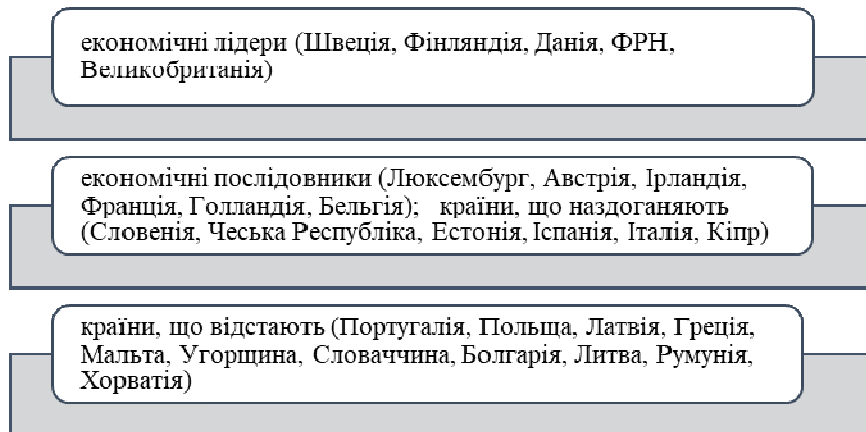

Рис. 1. Економічні кластери країн ЄС

Джерело: складено автором

Економіка країн Європейського Союзу відзначається високим рівнем автономії, оскільки до 2/3 загального обсягу зовнішньої торгівлі

країн-членів припадає внутрішній обмін у рамках ЄС. Для Хорватії, Угорщини, Латвії, Люксембургу, Польщі, Нідерландів, Португалії, Румунії, Словаччини та Словенії саме європейський ринок становить основний канал збуту товарів та послуг, причому його внесок у експорт перевищує 70% [2].

Європейський Союз, разом із Сполученими Штатами та Китаєм, володіє найбільш різноманітною структурою товарного експорту у світі, охоплюючи практично всі 5000 позицій Гармонізованої системи опису та кодування товарів. Одним із ключових завдань для суб'єктів господарювання є розвиток фінансово-економічної безпеки, але розуміння сутності цієї безпеки, а також механізму для досягнення цієї мети, залишається предметом різних тлумачень. До основних функціональних завдань економічного розвитку відносяться (рис. 2).

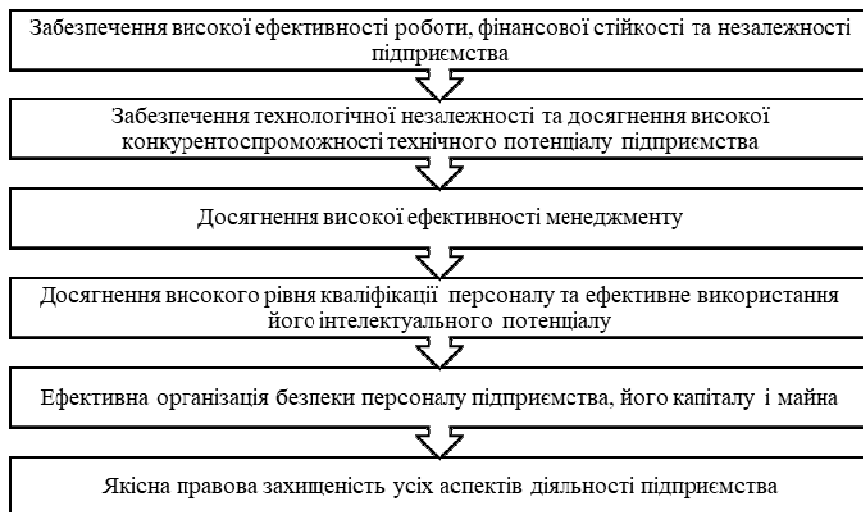

Рис. 2. Функціональні завдання економічного розвитку
Джерело: складено автором.

Німеччина визначається як одна з провідних країн в європейській економічній системі. За даними Федерального статистичного відомства (Destatis), валовий внутрішній продукт (ВВП) показав зростання на 2,2%, порівняно з попереднім роком. Таким чином, економіка Німеччини демонструє позитивні тенденції. Зростання ВВП в Німеччині вдалося досягти стабільними темпами протягом тривалого періоду порівняно з більшістю країн європейської зони та США [3]. Німеччина є високорозвиненою індустріальною державою. Основні сфери

промисловості в Німеччині включають металургію, автомобілебудування, електроніку, верстатобудування, суднобудування, та приладобудування. Також в країні розвинені галузі хімічної, авіаційно-космічної, деревообробної, харчової та легкої промисловості. Традиційні галузі, такі як виробництво іграшок, фарфору і музичних інструментів, також залишаються важливими.

Основні способи обміну технологіями між Німеччиною та іншими країнами включають експорт та імпорт готової продукції, яка виготовлена з використанням цих технологій. Крім того, існує співпраця в рамках спільних досліджень та розробок (НДДКР) та науково-виробничої кооперації за участі різних програм, які отримують фінансування від федерального уряду. У цьому контексті важливим є плідне співробітництво з США та скандинавськими країнами [4].

Цифрові технології також приносять глибину зміни в науковому секторі. Вони відкриваються широкий і різноманітний спектр нових можливостей для дослідження та співробітництво. Федеральний уряд планує успішно підтримувати науковий сектор управління цифровою трансформацією, посилити цифрові науково-інформаційні інфраструктури та до забезпечувати широку доступність і зручність цифрового використання інформації. Центральну роль у всіх сферах технічного прогресу відіграють обробка інформації, розвиток нових знань та інтеграція різних компонентів технологічного розвитку. Прикладами нових технологій, де Німеччина може залишатися лідером, є персоналізована медицина та розвиток «Інтернету речей». Таким чином, потрібно робити акцент на системних інноваціях, міждисциплінарних дослідженнях та цілісному інноваційному підході.

1. Довгаль О. А. Інституційні засоби забезпечення технологічного лідерства Німеччини в економічній системі ЄС. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 6–13. URL:

https://www.researchgate.net/publication/337562359_Institucijni_zasobi_zabezpecenna_tehnologicnogo_liderstva_Nimeccini_v_ekonomichnij_sistemi_ES (дата звернення: 12.10.2023).

2. Корчевська Л. О. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. URL: http://iepjournals.com/journals/24/2016_4_Korchevska.pdf (дата звернення: 12.10.2023).

3. Таран А. Ю. Роль Німеччини в інноваційному розвитку ЄС : досвід кризових років. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. Харків, 2018. Вип. 7. С. 66–70.

4. Information Society Index. URL: <https://www.idc.com/groups/isi/ma> (дата звернення: 12.10.2023).

5. High Tech Strategy 2024 for Germany. URL: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/hts_broschuere_engl_bf_1.pdf (дата звернення: 12.10.2023).

Галушко О. В., практичний психолог I категорії (ВСП «Рівненський автотранспортний фаховий коледж Національного університету водного господарства та природокористування», м. Рівне, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Окремий педагог – унікальна особистість, яка визначається не тільки своєю поведінкою та особливостями власних якостей в кожній ситуації, але і специфічними проявами в соціальному середовищі, у якому працює. Що є важливо для успішної реалізації трудової діяльності? Безумовно, одне із головних завдань освітнього закладу є створення і формування сприятливого соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі. Адже саме його вплив пояснює професійну діяльність педагогів, так і ефективність освітнього процесу в цілому.

Колектив (від лат. *collectivus* – збірний) – вищий рівень розвитку і функціонування соціальної групи, відзначається єдністю ідейних, організаційних, ділових і міжособистісних стосунків. Для колективу характерна єдність цілей, високий рівень спілкування. Згуртовуючим фактором для колективу виступає мета його професійної чи суспільної корисної діяльності [1; 2].

Стан міжособистісних стосунків, емоційні прояви, психологічні умови, які сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності колективу утворюють соціально-психологічний клімат. У педагогічному колективі зазвичай виникає взаємодія індивідів завдяки своїм особистісним якостям, спільним інтересам, за різним статусом, що створює їхню поведінку і вплив на інших осіб. Кожен з них прагне зайняти активну позицію, відстояти свої права, реалізувати можливості, утвердити амбіції. Ця складна мозаїка інтересів, прагнень, дій утворює соціально-психологічний клімат у колективі [3; 5].

У підколективі психологічним кліматом є зміст праці та ступінь задоволеності людей нею, умови праці й побуту та задоволеність ними, міжособистісні стосунки, стиль керівництва, особистість керівника [4].

Важливим показником соціально-психологічного клімату для спільної діяльності становить специфіка атмосфери психічного та емоційного стану кожного працівника людей, яка залежить від загального стану оточуючих його людей. Існує дві атмосфери: духовна атмосфера та атмосфера групи. Духовна атмосфера – це специфічний психічний стан групи людей, що проявляється у спілкуванні і стилі спільної діяльності [8]. Це нестійка, динамічна сторона колективної свідомості. Атмосфера групи проявляються через характер психічного настрою, який може бути

діяльним, споглядальним, життєрадісним, песимістичним, цілеспрямованим, анархічним і т. д.

Творча активність та ініціатива працівників може бути як стимулюючим, так і пригнічуючим елементом, який впливає на соціально-психологічний клімат. Тому розрізняють сприятливий і несприятливий соціально-психологічний клімат [6].

Загалом можна сказати, що сприятливий соціально-психологічний клімат характеризується ціннісно-орієнтаційною єдністю і згуртованістю; кон'юнктивними (об'єднуючими) міжособовими стосунками та задоволеністю ними членів групи; наявністю умов для самореалізації і самоутвердження особистості; задоволенням професійною діяльністю; відсутністю негативних лідерів і негативних психологічних груп; переважанням почуття симпатії-притягання між працівниками; взаємною відповідальністю і вимогливістю [7]. А ознаки несприятливого соціально-психологічного клімату носять роз'єднуючий характер: стосунки стають напруженими у відносинах між членами групи, підвищується конфліктність у ситуаціях, що позначається на результатах діяльності, зниженні мотивації до праці, зменшенні продуктивності, погіршенні трудової дисципліни, збільшенні плинності кадрів тощо.

Таким чином, щоб підвищити ефективність праці у педколективі потрібно працювати над створенням сприятливого соціально-психологічного клімату [9].

Важливим етапом діяльності керівника є визначення соціально-психологічного клімату у педагогічному та студентських колективах будь-якого освітнього закладу. І саме діагностика допоможе виявити відповідний рівень. З цією метою можна використовувати методику «Оцінювання психологічного клімату в педагогічному колективі».

В нашому коледжі було досліджено 78 респондентів (адміністрація, викладачі, вихователі, майстри виробничого навчання). За результатами діагностики середній показник склав приблизно 24,2 по ступеню створення сприятливих умов для роботи педколективу. Як бачимо, це високий ступінь сприятливості соціально-психологічного клімату. Тобто, соціально-психологічний клімат у коледжі є сприятливим.

Як важливо створювати соціально-психологічну атмосферу у педколективі, яка позитивно або негативно буде впливати на особистість та продуктивність її роботи. Завдяки співробітництву, підтримці й повазі, кожен педагог відчує спорідненість із ним, радітиме від спільної праці. Якщо в колективі панують байдужість, формалізм, примус, він відчуватиме пригніченість, відчуженість.

Психологічний клімат не приносить ніхто ззовні. Він формується і підтримується в колективі кожним його членом. Приємний психологічний

клімат в колективі створюється відносинами доброзичливості, відвертості, взаємодопомоги. Важливим фактором приємного психологічного клімату є відчуття естетичного задоволення від результатів своєї праці, від взаємин із колегами. Естетика взаємовідносин в колективі у великій мірі залежить від особистості керівника, його стилю роботи, доброзичливості, тактовності. Однак успіх діяльності кожного освітнього закладу забезпечує цілеспрямований колектив однодумців, в якому цінують індивідуальність, творчі здібності, характер, інтереси й уподобання кожної особистості.

Тому кожна окрема особистість педагога творить свій психологічний клімат, який впливає на іншого та утворює як примний, так і неприємний. Формування приємного соціально-психологічного клімату в колективі створює відносини доброзичливості, відвертості, взаємодопомоги. Важливим фактором приємного соціально-психологічного клімату є відчуття естетичного задоволення від результатів своєї праці, від взаємин із колегами. Естетика взаємовідносин в колективі у великій мірі залежить від особистості керівника, його стилю роботи, доброзичливості, тактовності. Однак успіх діяльності кожного освітнього закладу забезпечує цілеспрямований колектив однодумців, в якому цінують індивідуальність, творчі здібності, характер, інтереси й уподобання кожної особистості.

1. Бабосов Е. Соціологія управління. М. : Тетрасистемс, 2002. 88 с.
2. Волкова Н. П. Соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі. К. : Академія, 2001. 460 с.
3. Зборовський Г. Е. Соціологія управління : навч. посіб. М. : Гардарики, 2004. 272 с.
4. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. К. : Міленіум, 2003. 344 с.
5. Кличковський С. О. Дослідження взаємозв'язку деструктивних установок міжособистісної взаємодії з соціально-психологічним кліматом підприємства. *Український психологічний журнал*. 2018. № 3. С. 49–59.
6. Кличковський С. О. Дослідження особливостей соціально-психологічного клімату підприємства у кризовий період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Психологічні науки*. 2019. Вип. 2. С. 119–127.
7. Молочко М. Ф. Формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі. *Рідна школа*. К., 2004. № 4. С. 52–53.
8. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : «Вища школа», 1982. 214 с.
9. Палеха Ю. І. Ключі до успіху, або Організаційна та управлінська культури : навч. посіб. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. 337 с.

Грушецький Б. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

Науковий керівник – Акімова Л. М., д.н. з держ.упр., професор,
(Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Державне управління вищою освітою в Україні базується на ряді ключових законодавчих актів, які визначають основні принципи та механізми цієї системи. Один із головних законів у цій сфері – «Закон України «Про вищу освіту» (у редакції від 30 вересня 2020 року). Цей закон встановлює правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вищої освіти в Україні. Він регулює усі аспекти вищої освіти, включаючи структуру навчальних закладів, процедури акредитації, фінансування та якість надання освіти [4].

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (у редакції від 29 листопада 2017 року) визначає правовий статус та організаційні принципи наукової та науково-технічної діяльності в Україні. Цей закон надає засади розвитку наукової сфери, визначає порядок фінансування наукових проєктів та сприяє залученню вчених до важливих наукових досліджень. Закон України «Про освіту» (у редакції від 24 вересня 2020 року) встановлює загальні принципи і напрямки розвитку системи освіти в Україні. Він регулює усі рівні освіти, включаючи дошкільну, загальну середню та вищу освіту, і визначає основні принципи, на яких ґрунтується освітня політика країни [4].

Основними органами управління вищою освітою в Україні є Міністерство освіти і науки України (МОН України) та Національна агенція із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), які визначають та координують політику вищої освіти в країні. Разом із іншими органами, такими як Рада ректорів закладів вищої освіти України, Асоціація закладів вищої освіти України і Національна академія наук України, вони сприяють розвитку та регулюванню системи вищої освіти [2].

Функціями органів управління вищою освітою в Україні є визначення та регулювання ключових аспектів цієї системи. Міністерство освіти і науки України (МОН України) відіграє центральну роль у нормативно-правовому регулюванні сфери вищої освіти, розробці та впровадженні політики в цьому секторі. Воно встановлює стандарти та правила функціонування вищих навчальних закладів, а також визначає процедури фінансування цих закладів та студентів.

Національна агенція із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) відповідає за забезпечення якості вищої освіти. Її функції включають акредитацію вищих навчальних закладів та освітніх програм, а також моніторинг якості вищої освіти. НАЗЯВО грає важливу роль у забезпеченні стандартів та якості навчальних програм [6].

Окрім цього, інші регулюючі та координуючі органи, такі як Рада ректорів закладів вищої освіти України та Асоціація закладів вищої освіти України, грають важливу роль у розвитку і представництві інтересів вищих навчальних закладів в Україні.

Для вдосконалення управління вищою освітою в Україні, можна вжити ряд заходів. Перше – це децентралізація управління, надання більшої автономії вищим навчальним закладам у прийнятті рішень. Це дозволить їм більше відповідати на власні потреби та реагувати на зміни в освітній галузі швидше та ефективніше. Другий важливий аспект – інтеграція вищої освіти з економікою. Співпраця вищих навчальних закладів з бізнесом та іншими зацікавленими сторонами допоможе забезпечити, що освітні програми відповідають потребам ринку праці і готують кваліфікованих фахівців, які можуть внести вклад у розвиток економіки та суспільства [1].

Останні роки в Україні принесли значні зміни у сфері вищої освіти завдяки проведеним реформам та планам на майбутнє. Однією з ключових реформ стала участь України в Болонському процесі, який вніс значні зміни в систему вищої освіти. Впровадження трьох освітніх рівнів (бакалавр, магістр, доктор філософії) та кредитно-модульної системи навчання сприяло гармонізації української освіти з європейськими стандартами [3].

Запровадження автономії вищих навчальних закладів в 2014 році визначило новий рівень самостійності та відповідальності для них. Ця реформа надала університетам більшу вільність у веденні своєї діяльності та прийнятті стратегічних рішень [8].

Запровадження системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти через створення Національної агенції із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) в 2015 році сприяло покращенню якості навчання та забезпечило перевірку вищих навчальних закладів на відповідність стандартам [4].

У майбутньому планується децентралізація управління вищою освітою, надаючи вищим навчальним закладам більше повноважень у прийнятті рішень. Інтеграція вищої освіти з економікою сприятиме ближчому співпраці з бізнесом, що важливо для забезпечення студентів актуальними навичками для ринку праці. Розвиток інноваційної діяльності в університетах також стане важливим напрямком розвитку [5].

Україна активно участь у міжнародних освітніх програмах, включаючи Erasmus+, Tempus, TEMPUS-Україна, DAAD та Fulbright. Також, країна інтегрується в Європейський простір вищої освіти. Ця участь допомагає підвищити якість освіти та зробити її більш доступною, сприяючи інтеграції української системи вищої освіти в глобальний освітній простір [7].

Отже, управління вищою освітою в Україні стоїть перед важливим завданням підвищення якості та доступності освіти в країні. Для досягнення цих цілей необхідно збільшити фінансування, децентралізувати управління та привести освітні програми у відповідність до потреб ринку праці. Розвиток міжнародної інтеграції також грає важливу роль у покращенні системи вищої освіти.

Запровадження прозорих та ефективних механізмів акредитації та моніторингу якості, системи зворотного зв'язку з роботодавцями та стимулювання вищих навчальних закладів за результатами їхньої діяльності є ключовими кроками для подальшого розвитку системи вищої освіти в Україні.

Всі ці заходи спільно сприятимуть підвищенню якості освіти та робитимуть вищу освіту більш доступною і конкурентоспроможною на міжнародному ринку. Україна має всі передумови для реалізації цих покращень та підняття освітньої системи на новий рівень.

1. Грушецький Б. В., Акімов О. О. Реалізація механізмів державного управління розвитком вищої освіти в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 3(105). С. 103–109. 2. Древаль Ю. Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми формування та вдосконалення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Сер. Державне управління*. 2014. Вип. 2. С. 107–111. 3. Моргулець О. Б. Сучасний стан та тенденції розвитку діяльності ВНЗ України. *Вісник ЖДТУ. Сер. Економічні науки*. 2015. № 3 (73). С. 86–92. 4. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою України. *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 1. С. 107–111. 5. Протасова Н. Г., Луговий Ю. О., Молчанова О. Ю. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. Л. : НАДУ. 2012. 456 с. 6. Прохорчук Н. О. Правові аспекти регулювання освіти в Україні. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки*. 2016. 7. Степанов В. Ю. Механізми забезпечення якості вищої освіти. *Вісник Національного університету цивільного захисту України* : зб. наук. пр. Сер. *Державне управління*. Харків : Вид-во НУЦЗУ. 2014. № 1. С. 92–97. 8. Тамм А. І., Поступна О. В. Вища освіта як об'єкт державного управління. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/4/02.pdf>. (дата звернення: 12.10.2023).

Ерстенюк Т. М., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

Науковий керівник – Мариненко Н. Ю., д.е.н., професор
(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Сучасний світ швидко розвивається під впливом глобалізації, технологічних інновацій, соціокультурних змін та політичних процесів. Від цього залежать основні аспекти життя суспільства, включаючи організаційний менеджмент, публічне врядування та інформаційну діяльність. Розуміння ключових тенденцій у цих сферах є важливим для ефективного реагування на виклики сьогодення та планування майбутнього, що вимагає нових підходів в управлінні, взаємодії з громадськістю та обробці інформації.

Серед тенденцій розвитку менеджменту виділяють гнучкість та адаптивність, віддалена робота та гібридні моделі, зосередженість на емоційному інтелекті. Сучасний бізнес-ландшафт характеризується постійними змінами. Непередбачуваність ринкових умов, технологічні нововведення, глобальні кризи та інші фактори вимагають від організації бути готовими до швидкої реакції.

Віддалена робота та адаптивність організацій до нових умов стали одними з найбільш виразних особливостей сучасного ринку праці. Вплинута глобалізацією, технологічними інноваціями і, зокрема, пандемією COVID-19 та війною віддалена робота перетворилась з альтернативної моделі на одну з основних форм зайнятості у багатьох галузях. Правильне використання цієї моделі може принести великі переваги як для роботодавців, так і для співробітників [1].

Технології зв'язку та співпраці, такі як Zoom, Microsoft Teams та Slack, стали основними інструментами для підтримки віддаленої роботи. Менеджери повинні вивчити нові навички, такі як ефективне віртуальне керівництво, побудова командної культури на дистанції та забезпечення благополуччя співробітників.

Глобальний бізнесовий ландшафт швидко змінюється під впливом технологічних інновацій, соціальних змін та економічних коливань. Це спонукає компанії шукати гнучкі та адаптивні моделі управління, щоб відповідати цим викликам.

В умовах швидкозмінного середовища компанії активно впроваджують гнучкі методології, такі як Agile, для оптимізації робочих

процесів та реагування на зміни. Agile – це набір принципів для розробки програмного забезпечення, який акцентує увагу на співпраці, адаптації та відгуку. Він пропонує ітеративний підхід, де робота розбивається на невеликі частини («спринти») [2].

Яскравим прикладом використання методології Agile здійснювалося приватною торговою компанією «TradeMax». Зазначена компанія, яка спеціалізується на оптовій та роздрібній торгівлі вирішила впровадити Agile для покращення сервісу, оптимізації внутрішніх процесів та логістики, що призвело до швидшого реагування на зміни на ринку, дозволило оптимізувати закупівлі та логістику, а також підвищити задоволеність клієнтів завдяки своєчасному внесенню змін у асортимент товарів.

У епоху глобалізації, стрімкого розвитку технологій та посилення взаємодії держав на міжнародному рівні, публічне управління стикається з рядом викликів. Один з ключових викликів – адаптація до цифрової доби. Цифрова трансформація стає ключовою у публічному управлінні, відкриваючи нові горизонти для взаємодії держави та громадян, забезпечуючи вищий рівень сервісу та збільшуючи довіру до органів влади.

Один з яскравих прикладів сучасного публічного врядування в Україні є створення та постійний розвиток мобільного застосунку «Дія». Завдяки застосунку громадяни мають можливість отримати доступ до своїх документів та користуватися різними електронними послугами. Всі дані захищені сучасними криптографічними методами, що гарантує конфіденційність інформації.

Більше 18 мільйонів українців користуються застосунком «Дія», який повністю змінив уявлення про взаємодію держави та громадян та дає можливість отримати понад 25 послуг. Україна стала першою країною у світі, в якій цифровий паспорт має таку ж силу, що і паперовий чи пластиковий аналог [3].

Інформаційна діяльність відіграє визначну роль в розвитку підприємництва. Аналіз великих даних (Big Data) дозволяє компаніям краще розуміти потреби своїх клієнтів, що дозволяє пропонувати найбільш актуальні товари та послуги. Вивчення поведінки користувачів може допомогти автоматизувати виробничі процеси або робити їх більш ефективними. За допомогою аналізу даних можна вдосконалювати маршрути доставки, скорочувати витрати та підвищувати ефективність перевезень.

Штучний інтелект (AI) та машинне навчання (ML) стають ключовими інструментами для сучасних бізнесів і галузей. Вони використовуються для автоматизації задач, оптимізації рішень та

вдосконалення процесів. У роздрібній торгівлі AI допомагає у прогнозуванні попиту та управлінні запасами.

У сучасному світі, де дані стають новою «нафтою», забезпечення їх безпеки стає пріоритетом. Атаки хакерів, порушення безпеки даних та інші загрози стають все частішими.

Компанії використовують AI для виявлення аномалій в системах та для раннього виявлення потенційних загроз. Штучний інтелект також допомагає у розробці більш надійних систем шифрування і вдосконаленні процесів автентифікації. Спільно ці технології формують основу для інноваційного підходу до управління, врядування та інформаційної діяльності, що набуває все більшої популярності в сучасному світі.

Сучасні тенденції у менеджменті та інформаційній діяльності демонструють, як технології стають важливим інструментом для забезпечення конкурентоспроможності і неперервного росту. Бізнесу потрібно активно адаптуватися та інтегрувати ці тенденції, щоб залишатися лідерами у своєму сегменті. Використання великих даних для аналізу поведінки клієнтів та оптимізації бізнес-процесів дозволяє компаніям ставати більш конкурентоспроможними, ефективними та прибутковими в умовах сучасного ринку. Тільки ті, хто зможе швидко адаптуватися до нових реалій та використовувати передові технології, зможуть досягти успіху в майбутньому.

1. Як пандемія та війна вплинули на дистанційну роботу: аналіз ринку 2019–2022 роки. URL: <https://cases.media/article/yak-pandemiya-ta-viina-vplinuli-na-distanciinurobotu-analiz-rinku-2019-2022-roki>. (дата звернення: 12.10.2023). **2.** Agile to the Rescue in Retail. URL: <https://www.bcg.com/publications/2018/agile-rescue-in-retail>. (дата звернення: 12.10.2023). **3.** Дії 3 роки. Як Україна отримала місце у світовій історії цифровізації? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/14/697034/>. (дата звернення: 12.10.2023).

Корбутяк В. І., к.т.н., доцент, **Васевич Б.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТНИХ ФОНДІВ

Україна, як і багато інших країн світу, рідко стикається з викликами та небезпеками, пов'язаними з воєнними конфліктами. Діяльність архівних установ України в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою, оскільки вона здатна на збереження історичної пам'яті, прав людини та функціонування суспільства в цілому.

Нині російськими окупантами знищуються найцінніші фонди українських архівів. Найпершим архівом, який зазнав руйнувань, став Державний архів Харківської області, який пошкоджено під час обстрілів 10 березня 2022 р., однак, за словами голови Державної архівної служби України А. Хромова, документні фонди цього архіву не постраждали [1].

Наступним окупанти знищили архів Служби безпеки України у м. Чернігів, у якому зберігалось приблизно 13 тисяч справ на репресованих українців, а також документи радянської спецслужби – накази, переписки, особові та агентурні справи ХХ ст. Це велика втрата для національної пам'яті, оскільки «частина українців уже ніколи не зможе дізнатися правду про своїх родичів, які були репресовані радянським режимом» [1].

Втрати нівелюються певними здобутками та результатами міжнародної співпраці у сфері архівної діяльності. Укрдержархів, через свою сторінку Facebook, повідомляє про потужну міжнародну підтримку України. Так, наприклад, Archives Portal Europe і Ústav pro 60 studium totalitních režimů демонструють солідарність із колегами-українцями, підтримують контакти зі співробітниками українських архівних та історичних установ, й крім моральної підтримки, надають особисту допомогу тим, хто опинився у складних життєвих ситуаціях [2].

Не зважаючи на складну ситуацію, 14 березня 2022 р., Державний комітет архівів України презентував новий онлайн-проект «Архів архівного законодавства», який пропонує користувачам пошук документів за шістнадцятьма умовно виділеними їх назвами, а також дозволяє критично осмислити їхні положення та висновки, порівняти із сучасною нормативно-правовою базою функціонування архівної галузі [2].

Важливим для збереження архівних фондів України стало підписання Угоди про створення Національним архівом Сполученого Королівства хмарних сховищ даних, резервних копій цифрових матеріалів

державних архівних установ України на випадок можливої їх втрати через війну Росії проти України. Укрдержархів та державні архіви, 28 березня 2022 р. підписали договір про співпрацю з корпорацією FamilySearch International (США), метою якого є оцифрування документів Національного архівного фонду України генеалогічного характеру та створення фонду користування на такі документи [3].

Наразі зусилля Укрдержархіву спрямовані на: постійний моніторинг стану галузі та ініціативне документування подій війни; точкова взаємопідтримка колег (організація умов дистанційної роботи, тимчасового проживання для тих, хто виїхав тощо); переміщення окремих колекцій (де це можливо та безпечно); міжнародна взаємодія та підтримка партнерів щодо повної ізоляції країни-агресора; розробка механізмів та підписання угод для резервного копіювання цифрових копій архівного фонду та довідкового апарату; подальша реалізація онлайн проєктів архівною службою та державними архівами; консультації щодо ведення діловодства та архівної справи в умовах воєнного стану; широкі комунікації зі ЗМІ, колегами з усього світу для організації в майбутньому механізмів міжнародної фінансової та технічної підтримки для відбудови, ремонту та реконструкції архівної інфраструктури [3].

Таким чином, діяльність архівних установ України в умовах воєнного стану відіграють важливу роль у збереженні історичної пам'яті, захисті прав людини та законності, управлінні кризовими ситуаціями та співпраці з міжнародними партнерами. Вони є певною ланкою у забезпеченні стабільності та відновлення суспільства в умовах конфлікту.

Отже, в умовах війни росії проти України, першочерговим завданням для українських архівістів усіх рівнів стає порятунок архівів від руйнувань та знищень їхніх фондів, адже військова агресія Росії також спрямована на знищення культурної та документальної спадщини України. Архівісти України усіх рівнів намагаються оперативно реагувати на виклики війни. Відзначається також потужна міжнародна підтримка та об'єднання зусиль з Україною, яка виражається у наданні українським архівам безкоштовно на період війни віддалених серверів задля оцифрування документів, підписанні Меморандумів про співпрацю та впровадженні спільних проєктів.

1. Актуальні проблеми збереження архівних фондів в умовах військового вторгнення росії в Україну. *WayScience. International Scientific and Practical Internet Conference*. URL: <http://surl.li/mfqfw> (дата звернення: 16.10.2023). **2.** Виклики війни: робота українських архівістів в умовах воєнного стану. URL: <https://archives.gov.ua/ua> (дата звернення: 16.10.2023). **3.** Робота архівів в умовах воєнного стану. URL: <https://archives.gov.ua/ua> (дата звернення: 16.10.2023).

Кінащук А. В., PhD., ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РИЗИКИ ТА ПЕРЕВАГИ РЕБРЕНДИНГУ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

На сучасному етапі економічного поступу дедалі частіше у поле зору дослідників потрапляє питання про успішне провадження бізнесової діяльності в умовах жорсткої конкуренції та постійних змін. Відтак, поняття брендингу та ребрендингу постають як такі, що вимагають додаткових роз'яснень у їхньому практичному застосуванні на прикладі окремих кейсів. У своїх розвідках науковці намагаються окреслити теоретичні основи бренду, брендингу та ребрендингу (А. Ковальов, А. Шиян), визначити особливості імплементації брендингової та ребрендингової політик в умовах сучасних промислових виробництв в Україні (О. Телетов), проаналізувати ребрендинг як засіб тривалого існування компанії на ринку (С. Махнуша, О. Олійник) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет вивчення не лише переваг ведення ребрендингової політики, а й недоліків, з якими можуть зіткнутися вітчизняні підприємства.

Мета розвідки – характеризувати ризики та переваги ребрендингу за кейсами українських компаній.

Поняття брендингу дослідники трактують як власне процес створення і розвитку бренду, основний спосіб диференціації продуктів, інструмент просування товарів на ринок і створення довгострокового зв'язку із споживачами на основі актуальних для споживачів цінностей, закладених у бренд; комплекс послідовних заходів, направлених на створення цілісного і затребуваного споживачем іміджу продукту або послуги. Ребрендинг у свою чергу є комплексом заходів щодо зміни всього бренду, або його складників (назви, логотипу, візуального оформлення, позиціонування, ідеології і так далі) [3]. У цілому до політики ребрендингу вдаються тоді, коли на ринку послуг з'являються нові бренди-конкуренти, відбувається зміна галузі застосування бренду, репозиціонування компанії, злиття компаній, зміна ринкових умов, до яких бренд не може адаптуватися, або ж бренд втрачає свої унікальні характеристики [4].

Однак власникам компаній варто завжди пам'ятати про ризики ребрендингу, які, на думку О. Тараненка, можуть бути спричинені страхом, що зміни не сприймуть чи опісля бренд не впізнають, або ж фінансовою стороною питання, позаяк що більша компанія, тим дорожче обходиться її ребрендинг [2].

До прикладу, Л. Донець відзначає негативний досвід ребрендингу компанії «Фокстрот» – української мережі магазинів електроніки та побутової техніки, яка була представлена як одна з найбільших

омнікальних мереж у цьому сегменті за кількістю магазинів та обсягами товарного і грошового обігу. Після імплементації ребрендингу керівництво компанії мало на меті збільшити частку платоспроможної аудиторії з високою частотою повторних покупок; додати бренду емоційне забарвлення в комунікаціях; конкурувати за клієнта з доданою вартістю; просунути та посилити присутність «Фокстрот» у виборі ключового місця для покупок телевізорів, смартфонів і розумної побутової техніки, а натомість нової цільової аудиторії, з якою «Фокстрот» намагався спілкуватися, не існувало, позаяк маркетологи неправильно вивчили дані про компанію; між бізнес-стратегією і креативною платформою утворився провал; бездоганний сервіс не функціонував; після запуску нової платформи рівень впізнаваності став найнижчим за всю історію «Фокстрот»; комунікація не спонукала людей приходити в магазини, від чого компанія розпочала новий етап ребрендингу з удосконалення бізнес-процесів та сервісу [1]. Тим не менш, разом із ризиками реалізація ребрендингової політики може стати поштовхом до значного росту фінансових показників компанії, як це сталося з АТ «Укрзалізниця». Компанія змінила логотип вперше за 20 років, та представила його у вересні 2018 р. Також, у 2012 р. була започаткована послуга онлайн-продажу квитків, яка постійно вдосконалювалася завдяки фірмовому онлайн-сервісу бронювання та продажу квитків «booking.uz.gov.ua», а наразі існує мобільний додаток «Укрзалізниця». Кількість залізничних квитків, реалізованих онлайн через електронні сервіси перевищило 100 млн. На сьогодні товариство забезпечує 82% вантажних перевезень та понад 50% пасажирських перевезень при використанні усіх видів транспорту. На Євразійському континенті Українська залізниця займала четверте місце за обсягами вантажних перевезень після ребрендингу [1].

Таким чином, ребрендинг може спровокувати як остаточне падіння рейтингів компанії, так і її поступовий злет, що залежить від професіоналізму фахівців, чіткості нового бачення замовника та його фінансових вкладень.

1. Донець Л. Я. Вітчизняний досвід проведення ребрендингу компаній. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/109.pdf (дата звернення: 20.09.2023). 2. Капоріков Г., Старушенко Н. Чому ребрендинг це страшно та як зменшити ризики? URL: <https://telegraf.design/chomu-rebrendyng-tse-strashno-ta-yak-zmenschtyt-ryzyky/> (дата звернення: 20.09.2023). 3. Ковальов А. В., Шиян А. О. Теоретичні основи бренду, брендингу та ребрендингу. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. № 2(1). С. 76–80. 4. Махнуша С. М., Олійник О. В. Ребрендинг як засіб тривалого існування компанії на ринку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3. Т. 2. С. 143–150.

Ксендзук В. В., д.н. з держ.упр., доцент, **Власюк Т. О.**, д.е.н., **Лусь А. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЛОГІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний стан розвитку інтеграційних процесів у промисловому виробництві та інших суспільних галузях України характеризується підвищеною увагою до інформаційних технологій (ІТ). ІТ забезпечують ефективне вирішення як поточних, так і стратегічних проблем. Насамперед, це пов'язано з підвищенням конкурентоспроможності підприємств та їхніх виробів і послуг. Так, у сфері транспортної логістики нині актуальні завдання автоматизації інформаційного потоку. Такі завдання логістики, як раціоналізація матеріальних потоків підприємства, максимальне завантаження виробничих потужностей замовленнями споживачів, економія матеріальних витрат протягом усього логістичного потоку, а також оптимізація витрат на постачання, виробництво та реалізацію готової продукції зможуть бути виконані на належному рівні.

«Сума прямих збитків, завданих росією українській інфраструктурі, промисловим об'єктам та виробничій логістиці, зростає майже до 50 мільярдів доларів. Такі цифри оприлюднили під час онлайн-форуму «FIT for Ukraine: логістичні хаби та індустріальні парки». За даними урядового офісу із залучення та підтримки інвестицій UkraineInvest, внаслідок повномасштабної російської агресії в Україні, зокрема, знищено і пошкоджено 22% складських приміщень» [2]. «Без якісної та сучасної логістичної інфраструктури (складської і транспортної) неможливе повноцінне повоєнне відновлення виробничого сектору. Відповідно, роботи з відбудови зруйнованих ворогом та створення нових промислових об'єктів мають вестися паралельно з відновленням системи логістики, яка є невід'ємною частиною виробничих ланцюжків» [2].

«За даними UkraineInvest, до повномасштабної російської агресії в Україні було понад 2,5 млн кв. м складської інфраструктури, переважна більшість – на Київщині. Тепер же її обсяг суттєво зменшився. Адже агресор повністю або частково знищив приблизно 382 тисячі кв. м складських площ. Найбільше – саме у столичній області. Складські площі в регіоні скоротилися з 1,6 млн кв. м на кінець 2021 року до 1,3 млн кв. м. Причому, понад 200 тис. кв. м складів ворог зруйнував повністю. Зокрема, на Київщині постраждали склади компаній МХП, Rozetka, Фокстрот, Fozzy Group, АТБ, NOVUS, Good Wine, Logistic Plus, Watsons і Mary Kay

та багатьох інших виробників, девелоперів, продавців і постачальників. Частину зруйнованих логістичних комплексів вже відбудовано. Приміром, мережа супермаркетів «АТБ» почала відновлювати одразу два свої складські приміщення, а компанія «РЛС» реконструює пошкоджені ворогом склади у Броварах. Dragon Capital відновила одну з будівель повністю зруйнованого ворогом великого логістичного комплексу West Gate Logistic поблизу села Стоянка. Загалом торік вдалося відновити та побудувати в межах нових, заморожених у перші місяці війни, проєктів понад 40 тисяч кв.м складських приміщень» [2].

Автоматизацію інформаційного забезпечення, підтримки прийняття рішень реалізують методи та інструментальні засоби ІТ. Складні поєднання ринкових взаємовідносин, наявної інфраструктури та стратегічного управління сформували такі напрямки використання інформаційних технологій в логістичній діяльності: детальне управління виробничими запасами; оптимальне використання внутрішнього виробничого та складського транспорту; автоматизований відбір вантажів та їх комплектація відповідно до наявних замовлень; інформаційні технології, що застосовуються в логістиці, мають великий вплив, коли йдеться про генерацію даних у реальному часі, які є основою для ефективного управління. Це робить процеси більш динамічними.

Метою дослідження є обґрунтування переваг впровадження інформаційних технологій в діяльність логістичних підприємств в умовах повномасштабної війни в Україні. «Логістична інформаційна система – це організована сукупність взаємопов'язаних засобів обчислювальної техніки, різних довідників і необхідних засобів програмування, що забезпечує вирішення функціональних завдань з управління матеріальними потоками» [2]. До програмного забезпечення, що найчастіше використовується в логістиці належать: CRM – система управління взаємовідносин з замовниками; EDI – електронний обмін даними; WMS – система управління складом; ERP – система планування ресурсів; TMS – система управління транспортом. CRM-системи мають ряд переваг, які одночасно покращують відносини з клієнтами та налагоджують продуктивну співпрацю всередині команди: автоматизована обробка запитів; оптимізовані продажі та маркетинг; зручне керування даними; розширена звітність; покращене обслуговування клієнтів; командна співпраця. EDI – це обмін фінансовою, комерційною та логістичною документацією у вигляді стандартного структурованого електронного документу безпосередньо між комп'ютерними системами бізнес партнерів. EDI замінює ручні комунікації B2B, такі як пошта, факс та електронна пошта. Документи надходять безпосередньо від комп'ютерної програми відправника до комп'ютерної програми

одержувача. WMS – система управління складом, яка забезпечує комплексну автоматизацію всіх складських бізнес-процесів. Завдяки їй можна зменшити витрати і збільшити прозорість операцій [3]. Впровадження WMS системи є актуальним для складських операторів, які відвантажують як мінімум 100–200 вантажів на день. Таким чином, рішення необхідне і великим компаніям, і тим, хто лише зростає на ринку.

Компанія «Українські інтелектуальні системи» UIS вважається лідером вітчизняного ринку, адже автоматизує логістичні процеси з 2013 року і протягом цього часу компанія співпрацює з багатьма гігантами торгового та логістичного бізнесу: Новою Поштою, Сільпо, Meest Express. Це вузькопрофільна компанія, яка спеціалізується виключно на логістиці.

WMS від компанії UIS має широкий перелік функцій, серед яких є: прийом товару, його відбір та упаковка, розташування, зберігання та відвантаження. Система «вміє» фіксувати будь-які переміщення товару, та контролювати процес комплектації замовлень. Спочатку в програму вноситься інформація про розміри складу, наявної техніки, продукції, параметри використовуваного обладнання. Це ввідні дані, які програма для складського обліку застосовує для первинного розрахунку. Склад умовно розділяється на зони (прийому, відвантаження, зберігання певних категорій продукції). Система підказує, де краще розміщувати товари, враховуючи термін придатності, умови для зберігання, затребуваність й інше. Кожен новий вантаж отримує свій штрих-код і вноситься в систему. Програма складського обліку безперервно «веде» роботу складу. Контролювати те, що відбувається, можна в цілодобовому режимі з будь-якої точки світу за допомогою пристрою, підключеного до інтернету.

Наразі в Україні суб'єкти господарювання використовують деякі логістичні інформаційні технології, але, враховуючи збитки та ризики від повномасштабної війни не завжди витрати на їх обслуговування є виправданими та принесуть більше позитивних моментів у вигляді підвищення ефективності організації діяльності підприємства, зростання клієнтної бази та створення можливостей виходу на міжнародний ринок логістичних послуг.

1. Ларіна Р. Р. Логістика : навч. посіб. Д. : ВІК, 2005. 335 с. 2. Обух В. Логістична складова повоєнного відновлення: підходи та пошук ресурсів. *Українформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3700927-logicna-skladova-povoennogo-vidnovlenna-pidhodi-ta-posuk-resursiv.html> (дата звернення: 12.10.2023).
3. WMSсистема: як це працює? 2020. URL: <https://ssk.ua/ua/blog/wms-sistema-kak-eto-rabotaet-501> (дата звернення: 12.10.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Макарчук О. А.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ ПРОТЯГОМ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану призвело до змін у всіх сферах життя, торкнулося кожного з нас. Не залишилася осторонь і податкова система України, оскільки надзвичайно важливо, щоб керівництво держави забезпечило стабільне надходження податків до бюджетів з метою стабільного функціонування держави в умовах війни. Воєнний стан вимагає швидкої адаптації податкового законодавства до нових реалій, посилюючи мотиваційну функцію оподаткування бізнесу. Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» виконувався в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України, що спричинило безпрецедентне зниження ВВП (-30,3% згідно з прогнозом НБУ) та зростання індексу споживчих цін (26,6%), скорочення обсягів зовнішньоекономічних операцій. Це справило визначальний вплив на формування та виконання доходної та видаткової частин бюджету, а також на боргову політику. Загалом це визначали такі чинники: потреба змінювати дизайн формування й реалізацію бюджетної політики, необхідність здійснювати значне корегування бюджетних показників. До Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» (14 разів вносилися зміни), пошук додаткових джерел і механізмів наповнення бюджету, надзвичайно високий рівень видатків у сфері безпеки та оборони, вимушене маневрування між необхідністю здійснення першочергових видатків у сфері безпеки та оборони, соціальної підтримки населення та потребою підтримки бізнесу та ін. [1].

З початку війни були прийняті низка цікавих для бізнесу та своєчасних змін до податкового законодавства: спрощено оподаткування митних товарів, зменшено ставку єдиного податку, введено мора титлі на перевірки податковими органами та ін.

Серед головних змін в податковій системі ефективними виявились наступні:

1. Податкові перевірки переведено на паузу (до 1 жовтня 2023 р.). Законом України № 2118-IX ведемо мораторій на проведення всіх податкових перевірок, однак, вже у наступному Законі № 2120-IX було здійснено уточнення і дозволено контролюючим органам проводити фактичні перевірки та камеральні перевірки, у разі бюджетного

відшкодування. Така заборона буде діяти протягом дії воєнного стану, а також протягом чотирьох місяців з моменту його припинення або скасування.

2. Ціни на пальне пішли донизу. Законом України № 2120-IX встановлено нульову ставку акцизу на пальне та зменшено ставку податку на додану вартість з 20% до 7%. Таким чином законодавець намагається втримати ціни на пальне, у зв'язку з чим вартість пального має бути прийнятною для забезпечення діяльності з перевезення необхідних вантажів та проведення ефективної посівної кампанії.

3. Подати податкову звітність можна після закінчення дії воєнного стану. Штрафні санкції застосовуватися не будуть. Штрафи за порушення законодавства про РРО не застосовуються. На період до припинення або скасування воєнного стану на території України не застосовуються фінансові санкції за порушення, які пов'язані із застосуванням реєстраторів розрахункових операцій.

4. Оподаткування допомоги армії, наданої суб'єктами господарювання: відповідно до внесених змін до Податкового кодексу України, значно зменшилося податкове навантаження на бізнес.

5. Використання майна, яке знаходиться у податковій заставі. Керівник військово-цивільної адміністрації може прийняти рішення про вилучення майна, яке знаходиться у податковій заставі, без застосування вимог статті 92 Податкового кодексу України та ін. [4].

Таким чином, державою було запроваджено значні зміни щодо зменшення податкового навантаження як на бізнес, так і на громадян. Проте, враховуючи, що від сплати податків до державного чи місцевого бюджету залежить і фінансування обороноздатності держави, важливо для зміцнення обороноздатності країни за наявності можливостей, сплачувати такі податкові зобов'язання вчасно.

На даний час можна стверджувати, що мотиваційними інструментами для податкової системи під час воєнного стану в Україні можуть бути: мобілізація ресурсів, адже воєнний стан часто передбачає виділення ресурсів, як фінансових, так і матеріальних, для вирішення кризи чи конфлікту, а податки можуть бути скориговані або збільшені для ефективної мобілізації ресурсів; підтримка економічної стабільності, що критично важлива під час воєнного стану; впроваджувати та підтримувати податкову політику, яка не перешкоджає певній поведінці чи операціям, що можуть завдати шкоди національній безпеці чи цілям військового часу; підтримка соціальної справедливості та забезпечення справедливого розподілу фінансового тягаря між громадянами (податкова політика може бути спрямована на більш справедливий розподіл витрат від кризи та сприяння солідарності серед населення) тощо.

Стримуючий фактор для чорного ринку та ухилення від сплати податків – одне з правил регуляторного оподаткування на час війни, фактор виявлення та боротьби з тіньовою економікою.

Довгострокове фінансове планування: хоча безпосередня увага під час воєнного стану зосереджена на вирішенні кризи, уряди можуть розглянути довгострокові фінансові наслідки.

Потребують перегляду за ознакою розвитку зацікавленості іноземних партнерів міжнародні відносини: оподаткування під час воєнного стану може мати наслідки для міжнародних відносин України, зокрема в частині торгівлі та дипломатичних відносин. Уряду доцільно розглянути, як податкова політика впливає на зовнішню торгівлю та її відносини з іншими країнами та міжнародними організаціями [5].

Сьогодні склалась унікальна ситуація, коли: одні платники сплачують податки авансом, а інші – не платять за минулі податкові періоди; одні подають декларації про майновий стан і доходи та беруть участь в одноразовому добровільному декларуванні, а інші – досі не видають фіскальні чеки тощо.

Фактичним правилом, на жаль, є ситуація, коли волонтерство стає національною доблестю, а публічні фінанси потребують глибокого переосмислення через розбалансування дохідної частини, зростання зовнішніх і внутрішніх зобов'язань та пріоритизації на етапах вирішення поточних питань фінансування витрат, пов'язаних із веденням війни.

Отже, ситуація щодо оподаткування результатів господарської діяльності потребує урівноваження на принципах зацікавленості в розвитку бізнесу, розбудови та відновлення збалансованої національної економіки, посилення довіри до цільового та раціонального використання фінансування (як від зовнішніх донорів, так і від акумульованих податкових надходжень, першочергово).

1. Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни. URL: <https://tr.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-581820.html> (дата звернення: 24.09.2023). **2.** Податки під час війни. URL: <https://tr.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-581820.html> (дата звернення: 19.09.2023). **3.** Податки воєнного часу. URL: <https://voxukraine.org/podatky-voyennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny> (дата звернення: 19.09.2023). **4.** Податкові стимули в умовах війни. URL: <https://unba.org.ua/publications/7377-podatkovi-stimuli-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 19.09.2023). **5.** Мотивація податкової системи. URL: <https://www.kcl.ac.uk/kri/assets/taxpayer-compliance-and-ukraines-recovery-ukrainian-2023.06.01.pdf> (дата звернення: 19.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Павлюк Ю. Ю.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ПОДАТКОВОГО КОНСАЛТИНГУ

Ніхто в сучасному світі не знає, як має працювати економіка під час війни. Вивчення досвіду управління публічними фінансами України після 24 лютого 2022 року, скоріш за все, стане обов'язковою частиною програми в економічних школах. І якщо військові експерти світу захоплюються нашими успіхами на полі бою, то макроекономісти – тим, як вдалося профінансувати бюджет України. Коротко, дивлячись ретроспективно на фінанси країни у 2022-му, можна сміливо сказати, що з погляду макроекономічної стабільності ми пройшли рік достатньо успішно [1]. Безперечно, велику роль в збереженні доходів суб'єкта, раціональному оподаткуванню зіграли фахівці з питань оподаткування.

Податковий консалтинг є важливою складовою сучасного бізнес-середовища. Податки сьогодні – пріоритетний чинник для кожної компанії та громадянина, адже правильна організація оподаткування може значно вплинути на фінансовий успіх. У зв'язку зі складністю сучасної податкової системи і постійними змінами у законодавстві, вітчизняний бізнес (в т.ч., фізичні особи – підприємці) потребують допомоги професіоналів, які спеціалізуються на податковому консалтингу.

Сучасне бачення податкового консалтингу не передбачає його пряму кореляцію з ухиленням від оподаткування. Податковий консалтинг – процес надання професійних послуг і консультацій щодо оптимізації оподаткування. Головною метою податкового консалтингу є зменшення податкового навантаження для клієнта шляхом використання законних методів та стратегій. Податкові консультанти вивчають податкове законодавство, оцінюють фінансовий стан клієнта та розробляють плани оптимізації оподаткування для досягнення максимальної ефективності та відповідності закону.

Робота податкового консультанта комплексна, включає в себе наступні функції: аналіз ситуації клієнта, розробку податкової стратегії, податкове планування, податковий облік та звітність [2].

Податковий консалтинг відіграє ключову роль у фінансовому управлінні підприємств та фізичних осіб. Ось деякі з основних причин важливості цієї діяльності:

Мінімізація податкових ризиків. Податкові консультанти допомагають клієнтам уникнути податкових санкцій та штрафів,

розробляючи оптимальні стратегії оподаткування та забезпечуючи відповідність податковому законодавству.

Збільшення прибутковості. Шляхом ефективного податкового планування і оптимізації оподаткування підприємства можуть значно збільшити свою прибутковість і фінансову стабільність.

Економія часу і ресурсів. Завдяки допомозі податкового консультанта клієнти можуть заощадити час, який витрачається на вивчення податкового законодавства та ведення податкової звітності, і сконцентруватися на своєму бізнесі.

Підтримка при податкових аудитах. Податковий консультант може надати необхідну підтримку та консультації під час податкових аудитів, допомагаючи клієнту взаємодіяти з податковими органами.

Сфера податкового консалтингу в Україні сьогодні зазнає значних змін і вдосконалень внаслідок розвитку технологій і змін у законодавстві. Серед найбільш знакових факторів таких змін:

- цифрова трансформація: використання інформаційних технологій та програмного забезпечення для автоматизації податкового обліку і звітності;

- міжнародне оподаткування: зростаюча глобалізація бізнесу вимагає комплексних податкових стратегій для міжнародних компаній;

- інноваційні підходи: розвиток нових підходів і стратегій у сфері оподаткування, таких як «зелене» оподаткування і податковий стимулюючий інвестиційний клімат [3].

Діяльність в сфері податкового консалтингу, його удосконалення на засадах дотримання правового поля та оптимізації обігових коштів для бізнесу - незамінна для фінансового успіху підприємницької діяльності навіть в період війни. Податкові консультанти допомагають своїм клієнтам раціонально використовувати ресурси, мінімізувати податкове навантаження, дотримуватися законодавства. Вони є професіоналами, які постійно вдосконалюють свої знання та навички, щоб залишатися впереду податкових змін та економічних тенденцій. У сучасному світі податковий консалтинг є необхідним і важливим інструментом для досягнення фінансового успіху та стійкості як юридичної особи, так і бюджету країни в цілому.

1. Бюджет війни. Як Україна фінансувала видатки у 2022 році? URL: https://lb.ua/economics/2023/01/05/541454_byudzheth_viynei_yak_ukraina_finansovala.html/ (дата звернення: 24.09.2023). **2.** Податковий консалтинг. URL: <https://sci-consulting.com.ua/podatkoviy-konsalting.html> (дата звернення: 20.09.2023). **3.** Шляхи вирішення проблем податкового консультування в Україні. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-7_0-pages-262_269.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Поліщук Д. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ОРГАНІЗАЦІЮ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Фінансова децентралізація, яка визначається перерозподілом фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади, стала однією з актуальних тем в сучасній політичній дискусії в багатьох країнах світу. Фінансова децентралізація сприяє розширенню повноважень та відповідальності місцевих органів влади, роблячи їх більш самостійними та незалежними від центральної влади, а також фінансова децентралізація може мати значний вплив на розподіл фінансових ресурсів між різними регіонами та містами, що може призвести до змін у рівні життя громадян і розвитку регіонів.

Фінансова децентралізація є ключовою складовою сучасних реформ системи влади в багатьох країнах світу. Цей процес передбачає розподіл фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади, а також передача податкових повноважень, що дає можливість місцевим органам влади збирати та управляти місцевими податками, а також власні доходи та бюджетні ресурси.

Ця передача повноважень дозволяє місцеві влади більш ефективно планувати та адаптувати свої фінансові ресурси відповідно до потреб своєї громади. Вони можуть спрямовувати бюджетні кошти на пріоритетні проекти та програми, які найбільше відповідають потребам місцевого населення. Однак, разом з перевагами фінансової децентралізації, існують і серйозні виклики. Недостатній контроль та облік фінансових ресурсів може сприяти корупції та неефективному використанню бюджетних коштів на рівні місцевих органів. Це може спричинити економічні та соціальні дисбаланси та погіршити якість життя громадян.

Важливо розробляти ефективні механізми контролю та обліку фінансових ресурсів, щоб уникнути негативних наслідків такої децентралізації, і сприяти сталому розвитку місцевих громад та покращенню їхнього життя [1].

Швеція є прикладом країни, де фінансова децентралізація стала важливим чинником в розвитку місцевого самоврядування. Місцеві органи влади у Швеції мають значний ступінь автономії та незалежності в управлінні фінансовими ресурсами. Це дозволяє їм зосереджувати увагу на конкретних потребах своїх громад та вирішувати місцеві питання більш ефективно.

Сполучені Штати Америки є прикладом країни, де фінансова децентралізація існує на рівні окремих штатів. Однак ця система також

ставить виклик перед центральним урядом у координації та регулюванні різних правил та податкових ставок між штатами. Фінансова децентралізація у Сполучених Штатах дає можливість різним штатам працювати над вирішенням різних викликів та відповідати на потреби своїх громад.

Важливий фактор успіху розвитку - ефективність проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і бюджету (планів) заходів. Система моніторингу та оцінки результатів повинна бути простою в користуванні та гнучкою з точки зору реагування на фактори зовнішнього та внутрішнього впливу, включаючи механізми оперативного оновлення у необхідних випадках програмних документів.

Слід відмітити, що на даний час завершено лише перший етап децентралізації. Його результати в цілому позитивні (по більшості напрямків – однозначно, по окремих – значною мірою). Реформа отримала широку громадську підтримку. Вона дала поштовх ініціативі громад та прискоренню розвитку територій. Ряд експертів і науковців вбачають необхідність усунення на наступному етапі реформи наявних незгодженостей чинного законодавства і забезпечення збалансованості загальнодержавних і локальних інтересів та програм розвитку [2].

На думку багатьох експертів «м'яка» бюджетна децентралізація повинна поєднуватись з більшою відповідальністю органів місцевого самоврядування громад за фінансову некомпетентність та надмірне поточне споживання бюджетних ресурсів.

Неминуча при бюджетній децентралізації диференціація територій за доходами має бути компенсована ефективною державною системою вирівнювання розвитку цих територій.

Особлива увага сьогодні повинна приділятися системі підготовки кадрів для органів місцевого, враховуючи наявний «кадровий голод» у цій сфері.

1. Мокляк К. В., Левицька С. О. *Розвиток територіальних громад Рівненщини: альтернативи оцінювання результативності*. Сучасний стан України в умовах війни: інформаційна політика, територіальні громади : монографія / Л. Х. Тихончук, Л. О. Маланчук, С. Є. Антонова та ін. Рівне : НУВГП, 2023. С. 257–272. 388 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/2609> (дата звернення: 19.09.2023). 2. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналітична доповідь / Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін. Київ, 2019. С. 69–72. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/%D0%94%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0_0.pdf (дата звернення: 21.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Самолук М. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Згідно статті 1 Конституції Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Соціальна держава – це новий етап у розвитку держави, який став можливим за наявності у держави достатніх ресурсів, щоб забезпечити реальну відповідальність за долю суспільства, кожного громадянина.

Соціальна держава являє собою тип такої держави, яка прагне створити кожному громадянину максимально сприятливі умови існування, реалізації своїх індивідуальних талантів і здібностей, забезпечити високий рівень соціальної захищеності. Прагнення України увійти в Європейський союз неможливе без створення системи правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що впливатимуть та сприятимуть підтриманню соціальної стабільності в суспільстві, створенню умов для зростання добробуту населення, забезпечення належного рівня та якості життя населення [1].

Рисунок. Елементи соціального захисту
Джерело: узагальнено на основі [2; 3]

На державному рівні в системі соціального захисту чітко виділяються такі групи проблем: недосконалість нормативно-правової бази щодо реформування системи соціального захисту населення; необхідність структурних змін у програмах, спрямованих на підвищення адресності соціальної допомоги, в тому числі за рахунок, скасування пільг, наданих багатьом категоріям громадян незалежно від їх матеріального становища, або встановлення там, де можливо, нового порядку надання соціальної допомоги, що базується на перевірці доходів; відсутність взаємоузгодження різних програм соціальної допомоги, наприклад програм дитячих допомог, житлових субсидій і соціальної допомоги родинам; складність переходу до єдиної системи грошових трансфертів у рамках мультипрограмної системи соціального захисту населення [3].

Для кращого розуміння проблем фінансового забезпечення середньостатистичного українця недостатньо обмежуватись показниками соціального прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати: констатації невідповідності зазначених показників недостатньо, оскільки для розуміння проблеми необхідно відслідковувати комплексно – їх динаміку в кореляції з купівельною спроможністю

З урахуванням міжнародної практики підняття прожиткового мінімуму та заробітної плати можна запропонувати наступні шляхи покращення соціальної політики в цьому напрямку:

- особлива увага повинна приділятися активній складовій соціальної політики держави: працездатним громадянам потрібно створити умови для продуктивної праці, забезпечити сприятливий клімат на робочих місцях, достойну заробітну плату. За рахунок податків буде наповнюватись державний бюджет, що дасть змогу забезпечити пасивну складову, а саме захист соціально незахищених верств населення;

- пасивна складова соціальної політики повинна бути спрямована на підтримку тих громадян, які дійсно в силу ряду умов не можуть забезпечити собі рівень доходів, достатній для існування в межах мінімальних стандартів проживання.

Важливим є посилення в законодавстві та, відповідно, на практиці персоніфікованого підходу в питаннях обґрунтування мінімального забезпечення державою соціального рівня доходів, як і до організації розподілу адресної соціальної підтримки.

Останнім часом усе більшої актуальності набуває серед усього переліку державних послуг надання саме соціальних послуг: через повномасштабне вторгнення росії, економічні кризи, старіння та зuboжіння населення, збільшення переліку невиліковних хвороб, катастрофи та стихійні лиха тощо відбувається збільшення чисельності громадян, які потребують надання соціальних послуг.

Міжнародна практика реалізації соціальної політики в розбудові суспільства розкриває цілісність формату соціальної політики на засадах економічного розвитку, соціальної підтримки, екологічного захисту. В такому контексті запропоновано розглядати соціальну політику як дієвий інструмент гармонійного розвитку особистості.

Політика держави повинна бути спрямована як на соціальне забезпечення, соціальну допомогу, житлові програми, охорону здоров'я, освіту, так і на підтримку соціально орієнтованих сфер діяльності (зокрема харчову та легку промисловість), цифровізацію роботи соціальних служб тощо. В більшості, зазначений перелік для нашої країни є не тільки перспективою повоєнної розбудови, але й урядовими питаннями оперативного вирішення сьогодні.

Зважаючи на вагомість та багатовекторність соціальної політики, в умовах економічної нестабільності та катастрофічної нестачі коштів, зростання числа осіб, що потребують державної допомоги, фінансування соціальної сфери залишається пріоритетом бюджетного фінансування, для вирішення якого доцільно залучати не лише державу, а й пересічних громадян та господарюючі структури.

Узагальнюючи, доцільно визначити серед стратегічних наступні напрями розвитку соціального захисту населення територіальних громад: послання уваги органами місцевого самоврядування на демографічну політику держави, яка виконуватиме функцію регулювання психологічної схильності людей до тієї чи іншої демографічної поведінки, що, водночас, потребуватиме соціального захисту і допоможе розв'язати низку питань соціальної політики; створення екологічно та соціально безпечних умов життя на території громади; захист громадян від інфляції не тільки за допомогою своєчасної індексації доходів, але й надання соціально уразливим групам (сім'ям), що проживають в громаді, матеріальної допомоги; обмеження безробіття та стимулювання зайнятості населення, розвиток та підтримка форм само зайнятості населення; погашення заборгованості із заробітної плати та соціальних виплат; розвиток соціальної інфраструктури в територіальній громаді, створення умов для виховання, освіти, духовного розвитку дітей, молоді тощо [2].

1. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/173860/23-Smyrnova.pdf?sequence=1> (дата звернення 20.09.2023). **2.** Сучасний стан соціального захисту в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/233.pdf> (дата звернення 20.09.2023). **3.** Соціальна політика: політико-правові засади та особливості управління соціальними процесами. URL: <https://buklib.net/books/27137/> (дата звернення 20.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Сергійчук В. А.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Сучасний світ асоціюється, насамперед, з діджиталізацією та надзвичайно активним переходом до цифрових технологій у всіх аспектах життя. В розрізі держави цифровий розвиток, в першу чергу, розглядається у економічному та соціальному напрямках. Цифрова економіка – ключовий двигун конкурентоспроможності, продуктивності, інновацій та, загалом, економічного зростання України в глобальному «цифрово-економічному» середовищі.

Розвиток цифрової економіки потребує титанічних організаційних та законодавчих зусиль з боку держави, але успіху ми досягнемо лише тоді, коли покладемося на інноваційний та креативний потенціал нашого бізнесу та громадян.

Ще у 2014 р. у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України було створено цілий департамент цифрової економіки. На той час головними завданнями був розвиток широкосмугового доступу в Інтернет, формування інформаційного суспільства, підтримка інвестицій в інновації та стартапи. Виходячи з цього, можна сказати, що цифрові технології, послуги та системи є надзвичайно важливими для соціального розвитку. Вони можуть забезпечити зростання і створення нових робочих місць в усіх галузях економіки, починаючи з найменших традиційних підприємств і закінчуючи новітніми високотехнологічними виробництвами, що з'являються сьогодні. Згідно з даними, «Цифрового порядку денного України-2020» Україна зараз визначила наступні компоненти на яких зосередилась в цифровому розвитку: цифрова індустрія; «цифрова» інфраструктура; «цифровізація» бізнесу, промисловості; «цифрові» навички, компетенції та лідерство; «цифрова» культура.

«Цифровізація» бізнесу та промисловості – ядро «цифрової» економіки та головний чинник зростання, у тому числі і «цифрової» індустрії. Їх перетворююча сила змінює традиційні моделі бізнесу, виробничі ланцюжки та обумовлює появу нових продуктів та інновацій. «Цифровий перехід» (від. Англ digital transfer) промисловості відбувається завдяки таким технологіям, як «хмарні» обчислення, Big Data, нові промислові додатки, кіберсистеми, «розумні виробництва», робототехніка, 3D-друк, дизайн та ін. [1].

Важливим кроком у напрямку здійснення нормативного забезпечення переходу до цифрової економіки став проект розпорядження

Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. та затвердження плану заходів щодо її реалізації», розроблений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та провідними експертами ІТ-сфери наприкінці 2017 р. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації [2]. Згідно із зазначеним документом передбачається реалізація низки заходів щодо цифрової економіки, суспільної та соціальної сфер, інструменти розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, визначені проекти цифровізації країни, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій.

Розвиток цифрової економіки став можливим завдяки цілеспрямованій державній політиці. На початку 2020-х років пріоритетом Кабінету міністрів та депутатів стала структурна трансформація української економіки: було прийнято Стратегію розвитку цифрової економіки та створено базові умови для її розвитку. Загалом, впродовж 2020–2025 років Урядом було зроблено низку важливих кроків, які вивели цифрову економіку на новий рівень. Держава стала головним гравцем сектору, ключовим споживачем інновацій. Активно реалізовувалися інфраструктурні проекти (підключення інтернету у всіх куточках України); ініційовувалися масштабні проекти цифрової трансформації (було створено умови для появи понад 300 тис. нових робочих місць в секторах цифрової економіки; впроваджено загальнодоступні універсальні цифрові послуги для громадян – освіта, медицина, транспорт, безпека).

Україна впевнено іде на шляху цифрового розвитку. Правильна державна політика та розуміння важливості даної галузі стають запорукою успіху. Розвиток цифрової економіки навіть в період повномасштабного вторгнення росії допоміг отримати хороші результати як на полі бою, так і в налагодженні оперативного адміністрування соціально-економічних процесів у цілому. Тому серед пріоритетних питань повоєнного відновлення цифровізація повинна отримати належну урядову підтримку.

1. Цифрова адженда України-2020. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р., № 67, поточна редакція від 17.09.2020. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents> (дата звернення: 02.10.2023).
3. Україна 2030E. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення: 21.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Придатко Д. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ОРГАНІЗАЦІЮ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

В Україні процес децентралізації розпочато 01 квітня 2014 року з прийняттям розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» № 333-р. [1]. Вказаним розпорядженням було визначено ряд проблем місцевого самоврядування в Україні, зокрема, підкреслено, що тогочасна система не задовольняє потреб суспільства: функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях.

Територіальні громади отримали низку нормативно визначених інструментів щодо об'єднання своїх ресурсів з метою вирішення існуючих проблем, раціонального використання економії бюджету через створення спільних комунальних підприємств, органів і служб, шляхом реалізації спільних проєктів тощо. В умовах триваючого процесу добровільного об'єднання територіальних громад співробітництва, як дієвий спосіб покращення рівня життєздатності громад, залишається ще недооціненим.

Без сумніву, Закон України «Про співробітництво територіальних громад» зробить свою справу в найближчому майбутньому, поступово врегульовуючи відносини правового, економічного, соціального та організаційного характеру суб'єктів співробітництва, що сприятиме запровадженню в Україні реального «міжмуніципального співробітництва» на засадах ефективного виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який був прийнятий Верховною Радою України 5 лютого 2015 року, став одним із ключових законодавчих актів, пов'язаних із реформою місцевого самоврядування та децентралізацією влади в Україні. Закон став важливим кроком у реформуванні місцевого самоврядування в Україні і спрямований на створення більш функціональних та відповідальних місцевих громад, здатних ефективно вирішувати свої проблеми та забезпечувати розвиток територій [3].

Не можна не згадати, що зусиллями вітчизняних фахівців, практиків, науковців, експертів проект змін до Конституції був розроблений та переданий на широке публічне обговорення. Запропоновані зміни підтримало суспільство та високо оцінила Венеційська Комісія. Так, проектом Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 03.02.2016 та Постановою Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» від 31 серпня 2015 року № 656-VIII визначено, що метою цього законопроекту є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення діяльності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні. При цьому, наголошується, що запропоновані зміни відповідають установленій у ст. 2 Конституції України унітарній формі державного устрою, тобто єдиній цілісній державі, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не мають суверенних прав.

Багато хто з політиків стверджував, що дана реформа направлена виключно на збільшення впливу президента на органи місцевого самоврядування і це викликало чималі політичні дискусії. Як результат, цей проект депутати прийняли тільки в першому читанні. Забезпечення ефективного місцевого самоврядування та підтримка соціально-економічного розвитку територій повинні супроводжуватися збільшенням ресурсів та фінансової бази. Децентралізація влади повинна супроводжуватися належними фінансовими ресурсами для виконання своїх завдань. З цією метою з 1 січня 2015 р. внесені зміни до Податкового та Бюджетного кодексів, які надали місцевим органам самоврядування додаткові фінансові ресурси для підвищення їхньої економічної спроможності. Об'єднані територіальні громади відтоді отримали фінансові повноваження, аналогічні містам обласного підпорядкування. Наприклад, 60% податку на доходи фізичних осіб, які сплачуються на їхній території, зараховуються до місцевих бюджетів. До того ж, місцеві громади зберігають доходи від інших податків, таких як єдиний податок, податок на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, а також податок на майно (нерухомість, земля, транспорт).

Варто зазначити, що об'єднані громади мають прямі фінансові відносини з державним бюджетом і отримують трансферти (дотації, освітні та медичні субвенції, субвенції на розвиток інфраструктури тощо) для виконання делегованих їм повноважень. Також їм надано право затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття закону про Державний бюджет.

Ці поліпшення вже призвели до збільшення власних доходів місцевих бюджетів на протязі 2014–2019 років на 200 млрд грн (з 68,6 млрд грн до 267 млрд грн). Крім того, об'єднані громади мають прямі фінансові відносини з державним бюджетом і отримують трансферти (дотації, освітні та медичні субвенції, субвенції на розвиток інфраструктури тощо) для виконання делегованих їм повноважень. Також їм надано право затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття закону про Державний бюджет [2]. Це стало реальним інструментом впливу на досягнення результатів та відповідальністю перед громадами. Окрім росту фінансових можливостей, децентралізація також надала інші інструменти для підтримки економічного розвитку: можливість залучення зовнішніх інвестицій, самостійний вибір установ для управління коштами місцевих бюджетів у сфері розвитку, а також право самостійно визначати місцеву містобудівну політику.

Верховною Радою України було прийнято закони, які передали частину повноважень центральних органів влади щодо надання базових адміністративних послуг на рівень місцевих громад. Законопроекти розроблені з метою чіткого розподілу повноважень у сферах освіти, охорони здоров'я, дозвілля, соціально-економічного розвитку та інфраструктури між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою країни. Розкриті в роботі процеси децентралізації уможливили формування (відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування) значного дієвого інституту місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ). Враховуючи позитивну динаміку адміністративного та громадського самоврядування на Рівненщині, започатковані тенденції збалансованого розвитку територіальних громад мають бути підтримані на регіональному та державному рівнях, оскільки відіграють ключові ролі на етапах збереження та відновлення економіки, розвитку та збереження національних цінностей (особливо, в умовах військового стану).

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження КМУ від 01.04.2014 р. № 333-р. Документ 333-2014-р, чинний, поточна редакція від 01.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2023). **2.** Бутенко В. В. Вплив фінансової децентралізації на організацію місцевого самоврядування. URL: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32023/1/87-91.pdf>. (дата звернення: 05.10.2023). **3.** Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 14.05.2020 562-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 05.10.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Романюк І. Я.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДІЄВІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОГО КОТРОЛЮ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Сучасний бізнес вимагає від компаній постійної адаптації до змінних умов ринку, швидкого реагування на виклики та пошуку нових можливостей з метою забезпечення конкурентних переваг. В цьому контексті управлінський контроль виступає ключовим інструментом, що дозволяє організаціям моніторити свою діяльність, виявляти слабкі місця та вчасно коригувати стратегію розвитку.

Управлінський контроль – це систематичний процес моніторингу, аналізу та оцінки діяльності підприємства з метою виявлення відхилень від запланованих показників та вжиття відповідних заходів для їх усунення. Цей процес спрямований на забезпечення досягнення стратегічних та тактичних цілей суб'єкта господарювання, а також на підвищення його конкурентоспроможності та ефективності.

Історія управлінського контролю налічує багато століть. Ще в давніх цивілізаціях (таких як Єгипет та Вавилон) існували системи контролю за діяльністю державних установ. Проте, сучасний підхід до управлінського контролю сформувався протягом ХІХ–ХХ століть, особливо з розвитком промислової революції та зростанням ролі корпорацій. З появою нових технологій та методів управління, системи контролю ставали все більш складними та інтегрованими.

Управлінський контроль виконує ряд ключових функцій в системі управління суб'єктом:

- діагностична функція: виявлення проблем, відхилень від норм та стандартів, а також причин їх виникнення;
- прогностична функція: прогнозування можливих ризиків та загроз на основі аналізу даних;
- корекційна функція: розробка рекомендацій та заходів щодо усунення виявлених проблем та відхилень;
- мотиваційна функція: стимулювання працівників до досягнення поставлених цілей та підвищення їх відповідальності;
- контрольна функція: перевірка виконання прийнятих рішень, стратегій та планів.

Він дозволяє моніторити виконання завдань та досягнення поставлених цілей, оптимізувати ресурси (зокрема час, фінанси та людські

ресурси); підвищувати якість продукції та послуг шляхом виявлення та усунення причин помилок та недоліків тощо [1].

Прикладами успішного застосування управлінського контролю в практиці бізнесу можуть слугувати Toyota Production System (TPS): японська компанія Toyota розробила унікальну систему виробництва, яка базується на принципах постійного вдосконалення та управлінського контролю. Це дозволило їй досягти високої якості продукції та лідируючих позицій на ринку. Цікавим для запровадження є практика управлінського контролю Six Sigma в General Electric: компанія GE успішно впровадила методологію Six Sigma для оптимізації процесів та підвищення якості продукції. За допомогою управлінського контролю було виявлено та усунено численні відхилення та недоліки [2].

Практика запровадження управлінського контролю підтверджує успіх на раціонально проведених наступних етапах: аналіз поточної ситуації; вивчення існуючих бізнес-процесів, систем управління та контролю на підприємстві; визначення цілей та завдань контролю; розробка стратегії та плану впровадження; вибір методів, інструментів та ресурсів для реалізації контролю; впровадження системи контролю; запуск нових процесів, навчання персоналу, становлення необхідних інструментів; моніторинг та корекція; постійний нагляд за системою контролю, виявлення та усунення проблем.

При цьому однозначного схвалення отримали три ключові фактори успіху: активне залучення топ-менеджменту, комунікація та прозорість, адаптивність – готовність швидко реагувати на зміни та коригувати систему контролю відповідно до потреб бізнесу.

Важливим процесом є наскрізний системний моніторинг та збір та аналіз даних, використання спеціалізованих інструментів для моніторингу показників діяльності, отримання зворотного зв'язку, залучення співробітників до процесу оцінки та вдосконалення системи контролю, корекційні заходи. Управлінський контроль є важливим інструментом для моніторингу, аналізу та оцінки діяльності підприємства, що спрямований на досягнення стратегічних та тактичних цілей його підприємницької діяльності, бути важливим фактором його стабільності та розвитку.

1. Малтиз В., Колодійчук А. Особливості застосування традиційних та інноваційних методів управлінського контролю на сучасних підприємствах. *Молодий вчений*. 2022. № 4 (80). С. 340–343. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-70> (дата звернення: 28.09.2023). 2. Лизунова О. М. Використання інноваційних методів управління персоналом підприємства. Економіка та суспільство. 2018. Вип. 14. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal/14ukr/62.pdf> (дата звернення: 28.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Якимчук Ю. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ АКТИВИ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЛАТІЖНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В УКРАЇНІ

Цифрові фінансові активи (досить часто вживаються під терміном «віртуальні активи») є специфічними об'єктами обліку в сучасному світі, оскільки вони представляють собою новий тип активів, що виникають у результаті розвитку технологій криптовалютного ринку. Поняття «віртуальні активи» у світовому контексті пов'язують з активами, які відповідають таким параметрам: мають цифровий вираз вартості, вільно торгуються на ринку, мають чітку систему обігу та ідентифікації.

Для бухгалтерського та управлінського обліку цих активів потрібно враховувати кілька ключових аспектів:

1. Особливості класифікація активів: цифрові фінансові активи можуть бути класифіковані в різні категорії залежно від їхньої природи. Зокрема, криптовалюти, такі як Bitcoin або Ethereum, можуть бути класифіковані як грошові еквіваленти або фінансові інвестиції.

2. Для бухгалтерського обліку активів може бути використана ринкова вартість або інші методи оцінки, залежно від стандартів бухгалтерського обліку, які застосовуються в конкретному регіоні.

3. Для бухгалтерського обліку цифрових фінансових активів необхідно дотримуватися відповідних бухгалтерських стандартів, таких як МСФО або GAAP.

4. Податковий облік цифрових фінансових активів також може відрізнятися від бухгалтерського обліку, на даний час в Україні не врегульований.

5. Управлінський облік: компанії, що володіють цифровими фінансовими активами, повинні включити їх у свою стратегію управління активами і ризиками (це включає в себе врахування можливих змін в ринковій вартості активів).

Враховуючи активне розширення міжнародної співпраці вітчизняних суб'єктів доцільність включення цих активів в облік і управління передбачає вирішення низки питань не тільки відображення об'єктів платіжної дисципліни, але й оперативності і точності розрахунків: відображення фінансового стану компанії, забезпечення точності фінансових звітів, відслідковування приросту вартості активів, ризиковості таких операцій тощо.

Обіг цифрових фінансових активів потребує вивчення та раціонального запровадження відповідної міжнародної практики. В США, зокрема, криптовалюти і цифрові активи підпадають під юрисдикцію різних регуляторних органів, таких як Комісія з цінних паперів і бірж (SEC), Комісія з торгових товарів та фьючерсів (CFTC) та Фінансова промислова регуляторна влада (FINRA). Для бухгалтерського обліку компанії можуть використовувати стандарти FASB (Financial Accounting Standards Board) та міжнародні стандарти МСФО. Швейцарія відома своєю розвинутою крипто валютною інфраструктурою і регулюванням. У країні діє ряд законів та регуляцій, що стосуються криптовалют і цифрових активів. Для бухгалтерського обліку, компанії можуть використовувати швейцарські гафри, але також мають дотримуватися міжнародних стандартів обліку. Японія прийняла ряд законів, спрямованих на регулювання криптовалют та цифрових активів. Країна визнал абіткоїн і інші криптовалюти як легальні засоби платежу. Для обліку японські компанії повинні дотримуватися національних стандартів обліку та податкового законодавства.

Сьогодні залишаються невирішеними умови повноцінного функціонування та подальшого розвитку ринку цифрових фінансових активів, серед яких: відсутність правового регулювання відносин, що виникають у сфері обігу віртуальних активів; відсутність механізмів оподаткування доходів, отриманих від операцій з віртуальними активами; відсутність правових гарантій захисту права власності учасників ринку віртуальних активів; регулювання діяльності професійних учасників ринку віртуальних активів; відсутність механізмів контролю за обігом віртуальних активів, які можуть використовуватись з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та ін. Україна має шанс отримувати користь від розвитку криптоіндустрії, навіть без дозволу використовувати криптоінструменти у якості платіжного засобу. Державі потрібно вирішити декілька фундаментальних задач, в першу: ускладнити крадіжку електроенергії для майнінгу; внести зміни в Податковий кодекс з метою запровадити мотивоване для розвитку розрахунків крипто валютою оподаткування віртуальних активів; запровадити освітню роботу для населення з метою роз'яснення ризиків інвестування в криптовалюті для інвесторів.

1. Віртуальні активи в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/09/1/664585/> (дата звернення: 08.09.2023).
2. Україна увійшла у ТОП-10 країн з найбільшим заробітком на біткоїнах – Мінцифри. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ukrajina-uviyshla-u-top-10-krajin-z-naybilshim-zarobitkom-na-bitkoini-mincifri-novini-ukrajina-11454487.html>. (дата звернення: 08.09.2023).

Логвин С. Ю., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВИРОЩУВАННЯ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР В ЗАКРИТОМУ ГРУНТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ РІШЕНЬ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Постійні зміни клімату та навколишнього середовища змушують на сьогоднішній день багатьох сільгоспвиробників ягідної продукції вести пошуки новітніх методів та технологій вирощування ягідних культур. Щороку вирощування ягід стає все більш вибагливішим технологічним процесом, який потребує нових методів та інноваційних рішень для отримання високоякісних конкурентних та прибуткових врожаїв.

Крім того, вимоги до якості ягід постійно зростають, створюючи нові виклики для виробників. Технології вирощування ягід в закритому ґрунті дозволяють одночасно вирішувати ряд завдань перед виробником продукції, щоб отримати бажаний і прогнозований результат та прибуток. На сьогодні технології вирощування ягід в теплицях тунельного типу це досить великі початкові інвестиції та капіталовкладення. Проте вони мають більше гарантій та ряд переваг в отриманні врожаю, порівняно з вирощуванням ягід такого ж виду у відкритому ґрунті.

По-перше, вирощування ягід за інноваційними технологіями дозволяє суттєво подовжити сезон вегетації від 4 місяців до 5–6 місяців.

По-друге, отриманий врожай матиме високу якість та товарний вигляд, що складатиме значно більше ціноутворення і дозволить конкурувати на ринку збуту не тільки в межах країни, а й поставлятися на зарубіжні ринки збуту.

По-третє, рентабельність отриманого врожаю до одиниці площі на багато вища порівняно за отриманий врожай на відкритому ґрунті.

Виділені основні переваги даного типу вирощування ягідних культур в теплицях тунельного типу. Найбільш розповсюджені культури, які вирощують в теплицях тунельного типу – суниця, малина, ожина та лохина. Продукція цих культур найбільше користується попитом протягом року.

Проте технологічний процес вирощування потребує більшої кваліфікації працівників, які управляють та контролюють всі етапи вегетації рослин до отримання врожаю. Всі основні фактори в теплицях, такі як вологість, температура, освітлення, живлення рослин, контролює людина, недотримання одного з чинників може глибоко відобразитись на майбутньому врожаї.

Загалом на отримання якісного врожаю впливають основні фактори: конструкція теплиць чи тунелів, якість та відповідність сорту посадкового матеріалу, дотримання технологічного процесу поливу та фертигації поряд з дотриманням мікрокліматичних умов вирощування, використання якісних добрив.

В Україні на сьогоднішній день діють та впроваджуються безповоротні грантові програми для аграріїв, що стосуються вирощування в теплицях чи тунелях, які Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило та затвердило постановою від 21 червня 2022 р. № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу». Програми стосуються розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, а також тепличних господарств. Основана мета цих програм – підтримка суб'єктів підприємництва, агро виробників, створення робочих місць та забезпечення продовольчої безпеки. Діють дані грантові програми для виробників, які починають такий вид діяльності, а також тих хто вже працює в цій сфері та бажає розширюватись і підвищувати технологічний рівень процесу вирощування. Грант може містити до 70% від вартості будівництва для модульних теплиць, але не більше ніж 7 мільйонів гривень.

Воєнні дії в країні ставлять виклики багатьом виробникам ягідної галузі в питаннях збуту продукції та цінової політики. Багатьом довелось змінити місце ведення ягідного бізнесу та реорганізувати технологічний процес. Процес будівництва та реалізації теплиць тунельного типу вирощування ягідних культур досить складний технологічно та потребує значних професійних навичок і безперечно фінансових вкладень. Найбільш важливими компонентами всього технологічного процесу можна виділити: якість конструкцій теплиць, посадкового матеріалу та технологічного обладнання, що задіяне в процесі вирощування.

Місце для будівництва теплиць має свої технологічні вимоги, дотримання яких буде значною мірою впливати на весь процес вирощування. Територія не повинна мати значних схилів та заболочень. Також значною мірою шкодить високий рівень ґрунтових вод та склад ґрунту для майбутнього вирощування ягідних культур.

Система контролю кліматичних показників і система автоматизованого поливу та фертигації відіграють ключову роль в отриманні якісного врожаю. Якість обладнання та висока кваліфікація технологів-операторів та агрономів, що управляють процесом вирощування, в результаті дають змогу отримати економію по багатьом показникам : поливна вода, добрива, електроенергія, кількість задіяних фахівців в технологічному процесі. Збільшення автоматизованих процесів

в технології вирощування, мінімізує ризики впливу людського фактору на загальний процес виробництва.

Прибуток від початкових капіталовкладень може принести перші доходи вже в тому ж сезоні, коли розпочато вирощування та запущений повний технологічний цикл. Така технологія вирощування ягід дозволяє збільшити період отримання якісного врожаю, починаючи з квітня до листопада, а це в свою чергу дає можливість реалізовувати ягоду на ринку збуту за вищою ціною і відповідно мати більшу рентабельність та прибуток. Отримання якісного врожаю дозволяє експортувати продукцію на європейський ринок і бути конкурентоспроможними поряд з великими виробниками ягідної продукції. Господарство при правильному дотриманні всіх етапів і технологій вирощування та при умові стійкої цінової політики на ринку збуту, може повністю покрити залучені інвестиційні кошти та вийти на чистий прибуток вже на 5–6 рік.

Вирощування ягідних культур в теплицях тунельного типу, на сьогоднішній день, потребує значних інвестицій. Проте такі фінансові вкладення є виправданими та перспективними, зважаючи на більшу надійність отриманого прибутку.

1. Розвиток тепличного господарства в Україні: можливості та ризики для інвесторів. URL: https://uk.business-for-sale.com.ua/news/show_31032023_teplichnoe_hozyaystvo_v_ukraine_kak_investicionn_yu_proekt.html (дата звернення: 24.09.2023). **2.** Гранти для тепличного господарства. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/nadannya-grantiv-dlya-stvorennya-biznesu/granti-dlya-teplichnogo-gospodarstva> (дата звернення: 24.09.2023).

Логвин С. Ю., Федун Ю. В., Чата Р. В., здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

Науковий керівник – Скрипчук П. М., д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС стало віхою розвитку України. Переваги для України це імплементація Директив та нормативних документів ЄС. Мета – поступово наблизити законодавство України до норм ЄС, у той же час, не створюючи бар'єрів для торгівлі. Угода дає можливість українським виробникам зробити безпечнішими продукти харчування для національного споживача. Для цього мають бути адаптовані європейські стандарти безпеки продуктів харчування, створені умови для впровадження систем контролю якості, ліквідовані корупційні ризики у вигляді надмірного контролю та обтяжливих дозвільних процедур. Проблемами вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері безпеки та якості продуктів харчування присвячені праці вчених-правознавців та економістів: О. Бородіної, В. Єрмоленка, Т. Коваленко, В. Корнієнко, К. Настечко, Р. Петрова, О. Поліводського, П. Скрипчука, В. Семчика, В. Уркевича, В. Федоровича, Т. Чурилова, Ю. Шемшученка, І. Шуміло, В. Юрчишина, та інших науковців [1–5].

В Україні першочерговою задачею є обґрунтування диверсифікації аграрного виробництва до прийнятних умов для збереження якості земельних і водних ресурсів в перспективних умовах ринку земель на виконання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. А саме: збільшення інвестицій у водне господарство та аграрний сектор; збільшення виробництва конкурентоспроможної якісної продукції; диверсифікація в сфері агропромислового виробництва та експорту рентабельних культур й готової продукції за дотримання положень «водного» і «земельного» слідів, що зробить значний вклад у реалізацію нашою країною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Державних програм розвитку АПК, Стратегій регіонального розвитку України та областей. Для реалізації проекту необхідно використовувати розробки щодо: соціо-еколого-економічні засад економіки аграрного природокористування, концептуальних основ і прикладних методик розвитку органічного виробництва, формування водогосподарського менеджменту за басейновим підходом, концептуальну структуру національної геоінформаційно-аналітичної системи управління аграрним виробництвом

на основі системного підходу, Такі напрацювання потребують продовження щодо: соціо-еколого-економічних засад формування безпеки використання земельних і водних ресурсів у новостворених об'єднаних територіальних громадах в умовах ринку земель, Smart спеціалізації й гармонізації законодавчо-нормативних документів згідно євроінтеграційного вектору держави; формування державної безпеки в умовах глобалізації світових ринків продовольчої та енергетичної сировини; створення методології та інструментарію забезпечення стійкості земельних та водних ресурсів в умовах експорту сільськогосподарської сировини. Розробки за проектом будуть мати географічний контекст, сформовані на міждисциплінарних розробках, володіють унікальними науковими підходами, що не мають аналогів та відповідають потребам національного розвитку в умовах євроінтеграції.

Адаптація законодавства України здійснюється в такій послідовності: визначення актів *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у відповідній сфері; здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідній сфері в Україні та в ЄС; розроблення рекомендацій щодо приведення законодавства України відповідно до *acquis communautaire*; проведення економічного, соціального та політичного аналізу наслідків реалізації та відповідних рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт; підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття; моніторинг імплементації актів законодавства України. Адаптація законодавства України є планомірним процесом, що включає кілька послідовних етапів, на кожному з яких має досягатися певний ступінь відповідності законодавства України до *acquis* Європейського Союзу.

Важливу роль у процесі адаптації відіграють національні та міжнародні аналітико-дослідницькі організації (державні та громадські), зокрема, Урядовий офіс координації європейської та євроантлантичної інтеграції. Створена на сьогодні в Україні модель адаптації схожа на польську: покладання відповідальності за проведення адаптації на галузеві міністерства та інші органи виконавчої влади; роботи з адаптації відбуваються через планування, координації та контроль за нормотворчою діяльністю та роботою з адаптації законодавства центральних органів виконавчої влади. Проведений аналіз адаптації законодавства України на її сучасному етапі свідчить про наявність річних планів в процесі планування відповідних робіт і заходів. Суспільно-політичними передумовами адаптації є європейський вибір України – набуття асоційованого, а згодом і повноправного членства в ЄС, що визначено як стратегічну мету державної політики; спільні кордони України з ЄС та

відповідне збільшення спільних прикордонних і транскордонних проблем, наприклад, водні екосистеми та необхідність забезпечення єдиних підходів щодо їх охорони та використання; узгодження національного природоохоронного законодавства з міжнародними правовими актами.

В основу реалізації процесів євроінтеграції покладені такі методологічні принципи та положення: принцип стратегічної орієнтації та відповідності державній політиці у різних сферах функціонування держави;

- принцип державної підтримки; принципи доцільності (урахування сучасних національних інтересів України, її економічних умов і можливостей); принцип перспективності, ефективності та мінімальної витратності, а також адекватності тенденціям розвитку самого ЄС [5]; принципи системності та пріоритетності; принцип наукового обґрунтування, який передбачає підтримку розвитку фундаментальних і прикладних досліджень та сприяння організації комплексного наукового супроводу реалізації адаптації нормативних актів ЄС; принцип повної відповідності (дотримання ухвалених законів); принцип узгодженості та координації в роботі органів державної влади під час здійснення заходів з адаптації законодавства; принцип інформування та періодичної звітності, що означає необхідність організації цілеспрямованого формування громадської думки на всіх рівнях населення України, забезпечення звітності та інформування широких верств населення.

Отже, головними завданнями є: створення правової бази для інтеграції України до ЄС; розвиток законодавства України в напрямі його наближення до законодавства Європейського Союзу та забезпечення належного рівня підготовки в Україні проектів законів та інших нормативно-правових актів; забезпечення системності та узгодженості в роботі органів державної влади під час здійснення заходів з адаптації законодавства та ін.

1. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с. 2. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. Київ : Інтертехнологія, 2009. 272 с. 3. Корнієвський О. Національна безпека. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с. С. 489–490. 4. Ситник Г. П. Національна безпека. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1. 748 с. 5. Чурилова Т. М. Щодо питання адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу у сфері безпеки продуктів харчування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2015. № 14. С. 60–63.

Лопушинський І. П., д.н. з держ.упр., професор (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Система державного управління в Україні, що існувала ще до недавнього часу, демонструвала свою неефективність, внутрішню суперечливість, відірваність від громадян і, як результат, поставала однією із перепон, що стримувала здійснення модернізаційних процесів та системних перетворень у всіх сферах розвитку суспільства. Водночас глобалізаційні виклики сучасності та суспільні перетворення в Україні вимагали поглиблення та інтенсифікації процесів трансформації публічного управління в Україні на основі принципів демократичності, транспарентності, підзвітності на підконтрольності системи публічного управління громадянському суспільству. У трансформаційних процесах вітчизняного публічного управління останніх років можна прослідкувати певні тенденції та напрямки змін до європеїзації публічного управління, децентралізації влади, запровадження принципів демократичного врядування [3].

Новими тенденціями трансформації сучасного публічного управління названо: консолідація управління, стратегічна діяльність управління, формування гнучкої моделі керування (agile governance), (стрессо) стійке управління (resilience governance) та поствеберівська бюрократія [4]. У сучасних умовах державотворення головний акцент переноситься на створення ефективної системи публічного управління держави, яка б сприяла становленню України як правової європейської держави з високим рівнем життя населення, демократії, політичної та соціальної стабільності, розроблення оптимального механізму функціонування органів публічної влади, що ґрунтується на відповідності сучасним умовам розвитку ринкової економіки, демократичним перетворенням в суспільстві та взаємодії з громадськістю. Як зазначає Н. Колісниченко, глобальний контекст сучасних тенденцій характеризується актуалізацією публічного управління, що пов'язується зі зміною парадигми врядування, формуванням нової культури та нового стилю діяльності публічних органів, орієнтованих на підвищення якості послуг для громадян, підвищенням відповідальності за розподіл послуг і ресурсів [2].

До ключових характеристик публічного управління вітчизняні науковці відносять: потребу здійснення керованого розвитку з орієнтацією діяльності влади на громадянина, застосування ринкових підходів і створення конкурентного середовища з метою надання

якісних публічних послуг, оцінювання діяльності управлінців за кінцевим соціально визначеним результатом з урахуванням думки громадян, підзвітність влади громадськості, формування колективних інтересів і налагодження співробітництва в трикутнику «влада-громадськість-соціально відповідальний бізнес», становлення соціальної відповідальності тощо.

Трансформування системи органів державної влади вітчизняні науковці насамперед пов'язують з побудовою нової моделі управління, що має базуватися на принципах деконцентрації, субсидіарності та децентралізації з урахуванням наявного розподілу влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову. Ця нова модель передусім повинна забезпечити відповідність тим правовим формам публічного управління, що зумовлять її ефективність. Саме поєднання адекватних методів управління з належними формами управлінської діяльності буде сприяти досягненню очікуваної результативності.

Отже, публічне управління та адміністрування як нова методологія соціального управління потребує розроблення ефективних механізмів реалізації. У цьому зв'язку Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 рр. від 21.07.2021 року № 831-р, зазначає, що «належне врядування є одним з основних факторів конкурентоспроможності держави, розвитку її економіки та передумовою європейської інтеграції» [1]. Метою цієї Стратегії є побудова в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, що забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду. Очікуваними результатами проведення реформи державного управління до 2025 р. є забезпечення надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу; формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян [1].

1. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження КМУ від 21.07.2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Колісниченко Н. Тенденції розвитку публічного управління у сфері охорони здоров'я: глобальний контекст. *Державне управління* : науковий вісник. 2022. № 2 (12). С. 38–52.
3. Решота О. Особливості розвитку публічного управління в Україні: сучасні тенденції та проблеми. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/39.pdf. (дата звернення: 24.09.2023).
4. Сидоренко Н. Сучасні тенденції розвитку публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2022. № 3. Т. 10.

Маланчук Л. О., к.е.н., доцент, **Костюк А. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІННОВАЦІЇ В ЕЛЕКТРОННОМУ ДОКУМЕНТООБІГУ: ВІД ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Електронний документообіг – це процес обміну та обробки документів за допомогою електронних систем. Підвищення продуктивності, зниження витрат, безпека управління – все це важливо для конкурентоспроможності та розвитку організацій у сучасному світі. Це неможливо без постійного удосконалення та інновацій у сфері електронного документообігу.

Хмарні технології зробили значний внесок у поліпшення електронного документообігу та сприяли розвитку інших інновацій. Як це покращило електронний документообіг – доступність з будь-якого місця. В свою чергу стало краще працювати в команді онлайн, хмарні сервіси дозволяють користувачам одночасно редагувати та спільно працювати над документами в режимі реального часу, що покращує колаборацію. Одним із вагомих досягнень є відмова від фізичного зберігання та обробки паперових документів знижує витрати на папір та зберігання. Хмарні рішення легко масштабуються, що дозволяє організаціям розширювати свою потужність та обсяги документообігу при необхідності. І звичайно ж більшість хмарних сервісів надають можливість автоматичного резервного копіювання та відновлення даних у разі втрати.

Після впровадження подібних технологій в електронний документообіг, деякі інновації, які були введені, включають в себе штучний інтелект для аналізу даних, блокчейн для забезпечення безпеки та надійності, розширену аналітику для виявлення трендів та покращення ефективності.

Щодо впровадження штучного інтелекту до цифрового документообігу, що ж змінилося? Він може використовуватися для автоматичної обробки та класифікації вхідних та вихідних документів. Може витягувати інформацію з документів, таку як: імена, адреси, дати, номери і багато іншого, і автоматично вносити ці дані в систему, зменшуючи ручне введення, виявляти аномалії у документах, такі як підробка чи неправильно введені дані, і надавати сповіщення про це. Системи стали більш розумними та продуктивними завдяки здатності вчитися на основі даних і вдосконалювати алгоритми, також стали більш доступними та інтегрованими, дозволяючи їх використовувати у різних сферах діяльності, включаючи бізнес, медицину, фінанси та інші. Такі

зміни сприяють покращенню ефективності, точності та рівня автоматизації управління документами.

Також варто звернути увагу на не менш корисні інновації як: електронний підпис та блокчейн – це дві технології, що використовуються для забезпечення безпеки та відстеження електронних документів і транзакцій. Електронний підпис використовується для багатьох цілей, і він має кілька переваг порівняно з традиційним паперовим підписом: безпека та цілісність даних, ефективність, екологічність, зручність та доступність, вартість. Хоча традиційний паперовий підпис все ще використовується в багатьох ситуаціях, його замітник стає все більш популярним і зручним в цифровому світі.

В свою чергу блокчейн був введений для створення децентралізованих та безпечних систем збереження даних та відстеження транзакцій. Він використовується для створення криптовалют, смарт-контрактів та інших додатків, де потрібна надійна реєстрація подій та транзакцій.

Електронний документообіг – це сучасна система обміну, зберігання та управління електронними документами. Інновації включають:

1. Електронні підписи: гарантують безпеку та автентичність документів.
2. Хмарні технології: забезпечують доступність та спільну роботу онлайн.
3. Штучний інтелект: автоматизує обробку та аналіз документів.
4. Блокчейн: забезпечує надійність та непідбірність даних.

Дані нововведення полегшують роботу з документами, знижують ризики та підвищують продуктивність у багатьох галузях.

1. Куршатова І. В. Електронний документообіг і його особливості. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. (дата звернення: 19.09.2023).
2. Чирський Ю. Електронний цифровий підпис: правові аспекти застосування. Довідник секретаря та офіс-менеджера. (дата звернення: 23.09.2023).
3. Бізнес та електронний документообіг: головні переваги. URL: <https://softline.org.ua/news/biznes-ta-elektronnyi-dokumentobih-holovni-perevahy.html> (дата звернення: 20.09.2023).

Маланчук Л. О., к.е.н., доцент, **Корнійчук А. Ю.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У ДОКУМЕНТООБІГУ: ОПТИМІЗАЦІЯ МІНІСТЕРСТВА ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ ТА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Цифрові інновації в документообігу міністерства цифрового розвитку та електронного урядування спрямовані на оптимізацію та поліпшення роботи органу шляхом використання сучасних інформаційних технологій та електронних ресурсів. Цей підхід сприяє підвищенню ефективності управління та забезпеченню більш швидкого та зручного доступу до інформації для всіх зацікавлених сторін.

Цифрові інновації в документообігу міністерства цифрового розвитку та електронного урядування представляють собою перехід від традиційного паперового документообігу до сучасних електронних технологій та віртуальних інструментів. Цей стрибок в майбутнє ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій для оптимізації процесів обробки, передачі, аналізу та зберігання документів [1].

Однією з ключових складових цифрових інновацій є електронний документообіг. Це означає відмову від традиційних паперових документів та перехід до електронних форматів. Застосування електронного документообігу дозволяє полегшити обробку документів, скоротити час їх обробки, а також зменшити матеріальні витрати на друк та зберігання [2]. Всі необхідні документи та дані зберігаються в електронній формі, що спрощує їх пошук, редагування та спільну роботу над ними.

Важливим аспектом є використання спеціалізованих програмних продуктів та платформ для ефективної організації документообігу [3]. Це може бути спеціальне програмне забезпечення для автоматизації обробки документів, електронні системи управління документами, засоби електронного підпису та інші технологічні рішення, що полегшують роботу з документами та забезпечують їх безпеку та конфіденційність.

Такий підхід до документообігу в міністерстві цифрового розвитку та електронного урядування сприяє підвищенню продуктивності роботи, поліпшенню доступу до інформації та сприяє впровадженню сучасних технологій для оптимізації адміністративних процесів.

На момент 2022 року в міністерстві цифрового розвитку та електронного урядування використовувалися сучасні технології для

оптимізації документообігу та підвищення ефективності адміністративних процесів [4]:

1. Електронний документообіг: Це включає в себе використання спеціальних платформ та програм для створення, обробки, підпису та зберігання електронних документів

2. Системи електронного підпису: Ці системи забезпечують автентифікацію осіб та гарантують непередачу підпису до третіх сторін, забезпечуючи безпеку електронних операцій та обміну документами.

3. Хмарні технології: Це дозволяє забезпечити доступ до даних з будь-якого пристрою та зручний спільний доступ до документів для співробітників в межах організації.

4. Автоматизація процесів: Це може бути використання систем розподілу завдань, автоматичних сповіщень та інші засоби для оптимізації часу та зусиль, потрібних для виконання завдань.

Ці інноваційні технології спрямовані на створення оптимальної та ефективної системи документообігу в міністерстві цифрового розвитку та електронного урядування.

Впровадження сучасних цифрових технологій у документообіг міністерства цифрового розвитку та електронного урядування сприяло значній оптимізації процесів, підвищенню ефективності та забезпеченню швидкого та безпечного доступу до інформації. Це дозволило організації пристосуватися до вимог сучасного світу, роблячи управління документами більш продуктивним та адаптованим до сучасних технологічних викликів.

1. Баранов О. А., Демкова М. С. Концептуальні засади розвитку електронного урядування в Україні. 2016. URL: <https://cutt.ly/lwvFOjkY>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Вискуб О. А. Аналіз основних проблем та напрямів реформування електронного урядування в Україні. 2015. URL: <https://cutt.ly/PwvFOMtC> (дата звернення: 18.09.2023).
3. Писаренко В. П. Роль електронного урядування у створенні ефективної моделі державного управління. 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/37.pdf/ (дата звернення: 24.09.2023).
4. Мельничук Л. І., Головченко М. М. Питання впровадження електронного документообігу в органах державної влади. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. № 1, Т. 30 (69). Ч. 2. С. 154–159.

Маланчук Л. О., к.е.н., доцент, **Данильчук Л. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ

В сучасному світі інформація є однією з найцінніших ресурсів і вона стала неодмінною складовою життя суспільства та держави. Однак разом із зростанням обсягів і доступності інформації з'явилися і нові загрози та ризики в галузі інформаційної безпеки. Спроможність захищати конфіденційні дані, забезпечувати цілісність інформаційних систем, а також запобігати їхній зловживаності стала завданням надзвичайної важливості для суспільства.

Загрози та ризики в інформаційній безпеці розповсюджуються на різні сфери життя, включаючи політику, економіку, науку, технології та особисту приватність. Вони можуть включати в себе кібератаки, крадіжку інформації, дестабілізацію інформаційних систем, фейкі та дезінформацію. Наявність таких загроз ставить під загрозу не лише фінансовий стан організацій та держав, але і наше особисте відчуття безпеки в онлайн-середовищі. У зв'язку з цим, вивчення та розуміння цих загроз і ризиків є надзвичайно актуальною та необхідною задачею. Наслідки порушення інформаційної безпеки можуть бути руйнівними, і тому розуміння цих аспектів має величезне значення для сучасного світу.

У будь-якій організації існує безліч потенційних загроз, з якими керівництво постійно стикається, включаючи фінансові та репутаційні ризики, а також питання інформаційної безпеки. Серед поширених загроз інформаційній безпеці важливі випадки витоку конфіденційної інформації, незаконне отримання доступу до секретних файлів за допомогою технічних засобів, впровадження шкідливих програм, використання неліцензійного програмного забезпечення, втрата даних, а також можливість кібервійни і кібертероризму. Оскільки повністю усунути ці ризики неможливо, кращий підхід полягає в їх управлінні. Перш ніж розпочати процес регулювання цих загроз, необхідно ретельно вивчити структуру системи управління ними [1].

Існує широкий спектр методик, прийомів і інструментів для аналізу ризиків інформаційних систем. Ці інструменти дозволяють ризик-менеджерам, фахівцям з інформаційної безпеки і звичайним користувачам ретельно проаналізувати інформаційну систему, в якій вони працюють, і зрозуміти її слабкі сторони, які можуть призвести до можливих інцидентів інформаційної безпеки. Коли людина має доступ до інформації про вразливість системи, вона може вжити заходів для їх виправлення,

використовуючи рекомендації програмних засобів. Це допомагає зменшити ризики загроз для системи або підвищити рівень захищеності інформаційної системи [2]. Класифікація ризиків в інформаційних системах включає групування ризиків на основі певних ознак та критеріїв. Основними критеріями для класифікації інформаційних ризиків є наступні: основні аспекти інформаційної безпеки; час виникнення; джерело виникнення; природа інформаційного активу; характер загрози інформаційної безпеки; характер наслідків; механізм впливу.

Основними аспектами інформаційної безпеки є доступність, цілісність і конфіденційність інформації. Доступність означає, що суб'єкт має можливість отримати доступ до даних за запитом в будь-який час, відповідно до графіку роботи. Ця можливість залежить від працездатності та завантаженості компонентів інформаційної системи і каналів передачі даних. Ризик доступності може виникнути через несправність обладнання, програмні збої або мережеві атаки. Цілісність відображає актуальність і невідомість інформації, рівень її захисту від руйнування, несанкціонованих змін і видалення. Ризик порушення цілісності залежить від можливості відмови обладнання, алгоритмів, надійності засобів доступу, наявності недокументованих можливостей, організаційної структури та дотримання стандартів. Конфіденційність стосується захисту інформації від несанкціонованого доступу і ризик порушення конфіденційності також залежить від алгоритмів аутентифікації [3].

Отже, загрози та ризики в інформаційній безпеці є важливою проблемою в сучасному світі, де інформація стала надзвичайно цінним ресурсом. Аналіз і класифікація загроз допомагають організаціям розуміти потенційні ризики та приймати відповідні заходи для їх запобігання або зменшення. Важливо розглядати аспекти доступності, цілісності та конфіденційності інформації як ключові складові інформаційної безпеки. Порушення будь-якого з цих аспектів може призвести до серйозних наслідків для організації. Тому організації повинні приділяти велику увагу вивченню, аналізу та управлінню ризиками в інформаційній безпеці, щоб захистити свою інформацію та зберегти довіру клієнтів і партнерів.

1. Управління ризиками та захист даних. URL: <https://iitd.com.ua/upravlenie-riskami-i-zashchita-dannyh/>. (дата звернення: 24.09.2023). **2.** Механізми аналізу ризиків захищеності інформаційних систем. *Існуючі методи вирішення задачі*. URL: http://mmsa.kpi.ua/sites/default/files/abstracts/2019_b_sa_sac_matiukh_ai_uk_presentati_on.pdf. (дата звернення: 24.09.2023). **3.** Методи управління інформаційними ризиками. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/14e801ca-799f-4f27-bb04-0eec578651fb/content>. (дата звернення: 24.09.2023).

Маланчук Л. О., к.е.н., доцент, **Клімова А. В.**, доктор філософії, **Борщевич М. С.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність цього дослідження визначається потребою адаптувати менеджмент, публічне врядування та інформаційну діяльність до сучасних викликів, таких як глобальні проблеми, цифрова трансформація, зростання соціальної відповідальності та інформаційна переваженість. Це дослідження допоможе розробити стратегії та рішення для ефективного управління у цьому новому реалітеті.

Мета дослідження – вивчення та аналіз сучасних тенденцій розвитку менеджменту, публічного врядування та інформаційної діяльності з метою зрозуміти їхні впливи та роль у вирішенні актуальних суспільних та організаційних викликів.

Сучасний світ переживає трансформацію, яка відбувається на всіх рівнях суспільства і глобально впливає на бізнес, урядове врядування та інформаційну сферу. Нові технології, зміни у споживацьких поведінках, глобальні виклики та соціокультурні зміни революціонізують підходи до менеджменту, публічного врядування та інформаційної діяльності. У цій статті ми розглянемо найважливіші тенденції в цих сферах та їх вплив на сучасне суспільство [3].

Сучасні організації все більше переходять від традиційних ієрархічних структур до гнучких, децентралізованих моделей управління. Гнучкість стала ключовою для успіху в умовах швидких змін на ринку. Компанії активно впроваджують агільні методології, які дозволяють швидко адаптуватися до нових умов та реагувати на вимоги клієнтів.

Додатково, цифрова трансформація стала необхідністю для більшості організацій. Впровадження штучного інтелекту, аналітики даних та автоматизації процесів допомагає оптимізувати робочі потоки, збільшити продуктивність та забезпечити конкурентоспроможність. Менеджмент повинен бути готовий до впровадження технологій та постійного навчання персоналу.

Сфера публічного врядування також переживає значні зміни. Один із головних трендів – це збільшення прозорості та відкритості. Громадяни вимагають доступу до інформації, бажають бачити дії влади та урядових органів на відкритих платформах. Відкриті дані стають стандартом, а громадська участь в прийнятті рішень набуває обов'язкового характеру [1]

Глобальні проблеми, такі як зміна клімату, міграція та пандемії, вимагають спільних зусиль та міжнародної співпраці. Тенденція до більш активної ролі громадян у вирішенні цих питань стає важливою складовою сучасного публічного врядування.

Інформаційна діяльність переживає революцію завдяки цифровим медіа та соціальним мережам. Фільтрація та персоналізація контенту допомагають користувачам отримувати індивідуально підібрану інформацію, але водночас вони ставлять перед нами питання про об'єктивність інформації та ризик поширення дезінформації.

Зростання кількості інформації призвело до інформаційної перевантаженості, що робить важливим розвиток навичок критичного мислення та медіаграмотності. Грамотне використання інформаційних ресурсів стає ключовим завданням в сучасному світі [2].

Сучасні тенденції у розвитку менеджменту, публічного врядування та інформаційної діяльності і обумовлюють необхідність постійного вдосконалення та адаптації. Успішні лідери та організації повинні бути готові до змін, інновацій та відкриті для співпраці з громадськістю. Сучасний світ вимагає від нас бути гнучкими, громадськість – відповідальними та інформованими, і лише таким чином ми зможемо досягти успіху в цій динамічній епосі.

1. Державне управління : підручник : у 2-х т. / Нац. акад. держ упр. при Президентові України ; ред. кол. Ю. В. Ковбасюк, (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ : НАДУ, 2013. Т. 2. 324 с.
2. Сурмін Ю. П. Проблеми та напрями змін державного управління в Україні в сучасних умовах. *Публічне управління: шляхи розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листоп. 2014 р.) : у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського. Київ : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 13.
3. Туленков М. В. Концептуальні засади організації сучасного менеджменту : монографія. Київ ; Ніжин : ТОВ Вид-во «Аспект-Поліграф2, 2006. 312 с.

Мартинюк Г. Ф., к.пед.н., доцент, **Шинкарук А. Л.**, к.політ.н, доцент, **Борщевич М. С.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ СТАТИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності розуміння та оцінки ролі міжнародних статистичних організацій у сучасному світі, де статистична інформація стає ключовою для прийняття рішень у сферах економіки, охорони здоров'я, екології, торгівлі та інших глобальних питань. Дослідження може виявити способи поліпшення їхньої роботи, забезпечити більш ефективне використання статистичних даних та сприяти розвитку більш стійкого та інформованого суспільства.

Мета дослідження – розгляд функцій та завдань, які виконують міжнародні статистичні організації у контексті глобальних викликів, оцінка їх впливу на стратегічні рішення в сферах політики та економіки, і дослідження співпраці з національними статистичними установами щодо якості та доступності даних.

Міжнародні статистичні організації відіграють надзвичайно важливу роль у сучасному світі, забезпечуючи збір, аналіз та поширення статистичних даних на глобальному рівні. Ця робота має величезне значення для розуміння та вирішення найважливіших проблем, які стосуються економіки, соціальних питань, середовища, охорони здоров'я та багатьох інших аспектів сучасного життя.

Однією з ключових функцій міжнародних статистичних організацій є збір та стандартизація даних. Вони сприяють уніфікації методологій та визначенню спільних стандартів для збору і обробки інформації. Це дозволяє різним країнам порівнювати свої дані та вивчати тенденції на світовому рівні. Наприклад, міжнародні статистичні організації допомагають у вимірюванні та моніторингу прогресу досягнення Цілей сталого розвитку ООН.

Крім того, ці організації сприяють міжнародному співробітництву та вирішенню глобальних проблем. Вони надають об'єктивні дані та аналіз, які можуть бути використані для прийняття рішень в галузі зміни клімату, управління водними ресурсами, контролю за пандеміями та інших глобальних викликів [1].

Співпраця міжнародних статистичних організацій із національними статистичними установами є також важливою складовою їхньої роботи. Вони надають технічну підтримку, сприяють розвитку кадрів та

створюють можливості для обміну досвідом. Ця співпраця допомагає підвищувати якість та надійність статистичних даних, що має критичне значення для прийняття обґрунтованих рішень на національному та міжнародному рівнях.

У світі, який швидко змінюється, робота міжнародних статистичних організацій залишається актуальною та важливою. Вони створюють основу для розуміння глобальних тенденцій та викликів, допомагаючи світовій спільноті вирішувати складні завдання і розвивати більш стійке та справедливе майбутнє [3].

Помітною особливістю роботи міжнародних статистичних організацій є їх здатність вносити інновації та використовувати сучасні технології у зборі та аналізі даних. Цифрові технології, такі як штучний інтелект, аналіз великих даних та інші інформаційні інструменти, стають все більш важливими у роботі цих організацій. Вони дозволяють збирати та обробляти величезні обсяги даних швидше та ефективніше, а також роблять можливим більш точний аналіз і прогнозування тенденцій.

Значення роботи міжнародних статистичних організацій особливо відчутне у часи кризових ситуацій, таких як економічні рецесії або пандемії. Вони надають цінну інформацію для владних структур, яка допомагає у прийнятті ефективних заходів для збереження стабільності та відновлення суспільства.

Незважаючи на важливість їхньої роботи, міжнародні статистичні організації також стикаються з рядом викликів. Одним із найбільших обмежень є фінансування, оскільки збір та аналіз статистичних даних може бути вкрай витратною операцією. Також існує проблема доступу до даних, оскільки деякі країни можуть воліти не надавати інформацію через політичні або конфіденційні питання [2].

Усі ці виклики вимагають постійного вдосконалення та розвитку міжнародних статистичних організацій, а також підтримки та співпраці від національних та міжнародних громадських структур. Тільки шляхом спільних зусиль можна забезпечити доступ до надійних та об'єктивних статистичних даних, необхідних для вирішення найважливіших глобальних завдань та побудови більш справедливого та стійкого світу.

1. Милашко О. Г. Міжнародна статистика : навч. посіб. Одеса : ОДЕУ, ротاپронт, 2002 р. 123 с. **2.** Насінник З. О. Міжнародна статистика : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2000, 195 с. **3.** Підгорний А. З. Теорія статистики : навч. посіб. Одеса : ОДЕУ, ротاپронт, 2001 р. 140 с.

Мартинюк Г. Ф., к.пед.н., доцент, **Корнійчук А. Ю.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ РЕГІОНУ

Вторгнення Росії до України є складною та болочою історичною подією, яка, в тому числі, стала серйозною причиною демографічної кризи в нашій державі. Метою даної доповіді є оцінка стану демографічної ситуації в нашому регіоні для того, щоб зробити висновки про вплив цих явищ на життя населення.

Внутрішнє переміщення громадян, масові міграції закордон та винищення нашого населення сильно змінюють баланс робочої сили та змінюють поділ праці в різних регіонах. Не можна забувати і про те, що на кількість жителів нашого регіону у 2020 році також вплинув COVID-19. Внаслідок цих деструктивних процесів чисельність офіційно зареєстрованих жителів Рівненщини в період з 2019 до осені 2023 року скоротилося 28007 осіб (таблиця).

Таблиця

Населення Рівненської області [1]

Роки	Населення	Чоловіки	Жінки
2019	1138408	527341	611067
2020	1131683	524342	607341
2021	1124776	521255	603521
2022	1117668	518059	599608
2023	1110401	514779	595622

Також доцільно було б описати ситуацію на виробництвах пов'язану з значним перекосом населення на Рівнинщині у бік жінок. Так можна побачити що 54% людей що проживають в нашому регіоні це особи жіночої статті (595622 ос. жін). Уже у 2021 р. спостерігалася нестача кадрів, наприклад, приватний бізнес стикається перед з браком кваліфікованих працівників. Відчувається дефіцит окремих спеціальностей, незважаючи на високий рівень безробіття [2].

Причини такого явища: виїзд до інших країн кваліфікованих працівників, насамперед жінок, як біженців; мобілізація чоловіків до Збройних сил (до 1 млн осіб працездатного віку). Обласна державна адміністрація займається агітацією молоді у вигляді освітніх профілактичних бесід та різних програм демонстрації плюсів даних робіт. Проте потрібно займатися додатковим інформуванням студентства задля вирішенням

проблеми нестачі кадрів шляхом нормалізації цих виробничих професій для жіночої частини населення.

Насправді проблеми з кількістю працездатного населення у нашому регіоні немає так 59,5% людей це особи віком від 20–60 років (рисунок).

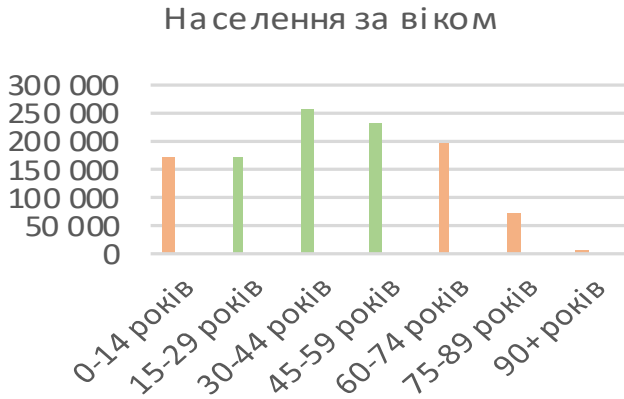

Рисунок. Населення Рівненщина за віком(стовпчикова діаграма)

Джерело:[1].

Хоча ситуація з молодим населенням у нашому регіоні поки, що досить непогана проте можемо спостерігати два негативних явища, які уже чинять вплив на сучасну статистику: зменшення народжуваності та відтік молоді за кордон.

Найвищий рівень народжуваності в Україні зазнав спаду протягом 2022 року, як зазначає провідна наукова співробітниця Інституту демографії та соціальних досліджень ім. Птухи НАН України, Світлана Аксьонова. Це зв'язується з масовим виїздом українських жінок, зокрема вагітних, за кордон під час війни, а також обмеженим збором даних на окупованій території. Порівнюючи поточний, 2023 рік, з аналогічним періодом 2022-го, експертка з демографії вказує на затримку в народженнях через очікування закінчення конфлікту. Аксьонова аналізує статистику, показуючи зменшення народжуваності в Україні на 28% в порівнянні з попереднім мирним 2021 роком. Порівнюючи поточний рік з 2022-м, експертка вказує на максимальне зниження народжуваності на рівні 10% [3].

До того ж можемо спостерігати таке негативне явище як відтік молоді, які виїжають з країни. Приблизно одна десята частина учнів та студентів із

Рівного наразі знаходиться за кордоном. У той же час, в громаді школярів з'явилися менше тисячі дітей, яких було вимушено перемістити. У зв'язку з загальною демографічною обстановкою, кількість учнів у старших класах поступово зменшується. Також частина випускників 9-го класу продовжують навчання в інших закладах освіти та залишають місто. Це веде до того, що багато ліцеїв громади переходять у гімназії та можуть надавати освіту лише для 9 класу. За прогнозами Управління освіти, в разі наступного повномасштабного конфлікту спостерігатиметься тенденція до зменшення кількості учнів [4].

Демографічна ситуація в Рівненській області є складною та надзвичайно вразливою. Проблеми великою мірою зумовлена вторгненням Росії до України та іншими факторами. Серйозні втрати населення через війну та масову міграцію призвели до змін у структурі населення та повпливали на економіку регіону. Однією з ключових причин є значна кількість жінок в населенні, і вони можуть грати важливу роль в компенсації втрат робочої сили, які виникають з масового мобілізування чоловіків до Збройних сил та виїзду кваліфікованих працівників за кордон. Демографічна криза також виявляється в зменшенні народжуваності та відтоку молоді за кордон. Втрата великої частини населення може призвести до серйозних економічних проблем у майбутньому.

Загалом, демографічна ситуація в Рівненській області потребує серйозної уваги та дій з боку влади та суспільства. Вирішення цих проблем може вимагати комплексу заходів, включаючи стимулювання народжуваності, розвиток освіти та спеціалізованої робочої сили, а також заходи, спрямовані на збереження та повернення молоді в регіон. Тільки таким чином можна сподіватися відновити демографічний баланс та забезпечити стабільний розвиток Рівненської області у майбутньому.

1. ZhujiWorld. Рівненська область, Україна – статистика. URL: <https://uk.zhujiworld.com/ua/387077-rivnenska-oblast/> (дата звернення: 24.09.2023).
2. Mind. Хронічний біль усієї галузі. URL: <https://mind.ua/openmind/20260079-logistichna-galuz-golovnij-viklik-nestacha-kadriv> (дата звернення: 24.09.2023).
3. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птух Національної академії наук України. Народжуваність в Україні скоротилася під час війни на 28% — Аксьонова. URL: <https://idss.org.ua/index> (дата звернення: 24.09.2023).

Мартинюк Г. Ф., к.пед.н., доцент, **Клімова А. В.**, доктор філософії, **Поліщук Д. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (КРАЇНИ ЄС ТА США)

Актуальність вивчення стану екологічної безпеки в зарубіжних країнах, зокрема в країнах Європейського Союзу (ЄС) та Сполучених Штатах Америки (США), надзвичайно важлива у сучасному світі. Зростання забруднення довкілля, зниження біорізноманітності, зміна клімату та інші екологічні проблеми постають перед світом серйозні виклики. Ця тема актуальна з огляду на необхідність виявлення прогресу та недоліків у сфері екологічної безпеки для подальших заходів щодо збереження природи та забезпечення довгострокової стійкості [4].

Метою даної наукової статті є аналіз стану екологічної безпеки в країнах ЄС та США, визначення основних проблем та тенденцій, а також висвітлення заходів, які вживаються для забезпечення сталого розвитку та зменшення впливу на довкілля.

Європейський Союз визнаний світовим лідером у сфері збереження навколишнього середовища та екологічної безпеки. Організація несе велику відповідальність перед природою та майбутніми поколіннями і зробила кілька важливих кроків у цьому напрямі. Стратегія «Зелений курс», яку ЄС впроваджує, є найбільшим світовим ініціативним кроком у напрямку боротьби з кліматичними змінами та створенням стійкої екологічної економіки. Однією з головних мет цієї стратегії є досягнення кліматичної нейтральності. Європейський Союз визначив амбіційні цілі щодо зменшення викидів CO₂ та інших газів, які спричиняють глобальне потепління. Це означає значний зсув у використанні вугільної енергії та перехід до більш чистих та екологічно безпечних джерел енергії. Європейські країни активно впроваджують програми з енергоефективності та розвитку відновлювальних джерел енергії, що сприяє зниженню негативного впливу на клімат [1]. Крім цього, ЄС зосереджує увагу на збереженні біорізноманітності. Заходи щодо охорони природи та диких видів стали важливою частиною екологічної політики Союзу. Ініціативи, спрямовані на зменшення втрати біорізноманітності та відновлення природних екосистем, знаходять підтримку серед європейських країн. Незважаючи на всі ці позитивні заходи, важливо відзначити, що в країнах ЄС все ще існують екологічні проблеми. Індустріальне виробництво залишає свій відбиток на навколишньому середовищі та повітрі, забруднення водойм є актуальною проблемою в деяких

регіонах, і існують труднощі в реалізації певних амбітних екологічних політик. Однак Європейський Союз продовжує активно працювати над вирішенням цих проблем та вдосконаленням своїх стратегій для досягнення екологічної стійкості і збереження природи для майбутніх поколінь [5].

Сполучені Штати Америки відзначаються значним рівнем екологічних проблем. Попри певні досягнення, такі як зменшення викидів вуглецю та розвиток відновлювальних джерел енергії, США є однією з найбільших емітерів парникових газів у світі. Адміністрація США активно працює над планами щодо зменшення емісій та заохочення розвитку «зеленої» інфраструктури, проте ці заходи часто стикаються з політичними викликами [3]. Проблемами також є вплив індустріальних діяльностей на водні ресурси, забруднення повітря та води, а також втрати біорізноманітності в деяких регіонах країни.

Країни ЄС та США вживають різноманітних заходів для покращення стану екологічної безпеки. Серед них:

1. Регулювання емісій газів: Обидві сторони встановлюють стандарти щодо обмеження викидів парникових газів та інших забруднюючих речовин.

2. Збереження біорізноманітності: Програми та резервати для збереження різноманіття видів та природних екосистем важливі для підтримки екологічної безпеки.

3. Відновлювальна енергетика: Збільшення використання відновлювальних джерел енергії для зменшення залежності від вуглеводнів.

4. Ефективне використання ресурсів: Програми з підвищення ефективності використання ресурсів, включаючи рециклінг та зменшення відходів.

5. Інформаційні кампанії: Залучення громадськості до питань екологічної безпеки через освітні та інформаційні заходи [2].

Стан екологічної безпеки в країнах ЄС та США є актуальним питанням, яке вимагає системного аналізу та заходів для забезпечення сталого розвитку та збереження природи. Обидві сторони вживають різноманітних заходів для зменшення негативного впливу на довкілля, але виклики залишаються значними. Подальший моніторинг, інновації та співпраця на міжнародному рівні є важливими для досягнення екологічної безпеки в цих країнах і світі в цілому.

1. Environmental Performance Reviews. URL: <https://unece.org/environment-policy/environmental-performance-reviews> (дата звернення: 24.09.2023). 2. Гринів Л., Данилишин Б. Екологічна безпека в європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України. Львів, 2020. 97 с. 3. The European environment – state and outlook 2020: knowledge for transition to a sustainable Europe. URL: <https://www.eea.europa.eu/soer/2020> (дата звернення: 24.09.2023). 4. Environmental Performance Index. URL: <https://epi.yale.edu/> (дата звернення: 24.09.2023).

Мартинюк Г. Ф., к.пед.н., доцент, **Шинкарук А. Л.**, к.політ.н., доцент, **Стеліга О. Г.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

КОМУНІКАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ЕФЕКТИВНОМУ УПРАВЛІННІ МЕДЗАКЛАДІВ, ЯКІ НАДАЮТЬ РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ

Медична реформа відкрила цілий ряд проблем, які необхідно усунути, аби покращити управління галузі охорони здоров'я. Мова йде про створення конкурентного надавача послуг, фінансового управління, ресурсного забезпечення, покращення механізму фінансування, організації внутрішньо організаційного менеджменту закладів охорони здоров'я, які надають послуги з реабілітації.

Саме тому комунікативний менеджмент націлений на збільшення кількості осіб, яким необхідно надати послуги реабілітації. Завдяки цьому покращується комунікація між людьми і організаціями, яка згодом перетворюється на стратегічний ресурс управління. Комунікація – процес обміну смисловою інформацією між людьми (індивідами і групами) за допомогою знаків і символів, при якому інформація передається цілеспрямовано, приймається вибірково у відповідності з певними правилами [1].

Розкриваючи суть комунікаційного менеджменту, як чинника підвищення ефективності медзакладу, який надає реабілітаційні послуги, слід підкреслити двоєдину природу комунікативного менеджменту. Менеджмент сучасного медичного закладу повинен працювати на забезпечення максимального синергетичного ефекту від його функціональної діяльності. Одним із важливих напрямів реформування системи охорони здоров'я, наближення медичної послуги до людини та підвищення якості медичного обслуговування є створення госпітальних округів, а також кластерних та надкластерних лікарень. Забезпечення їх ефективного функціонування та управління ними можливе на основі врахування таких відправних детермінант:

1) ефективність госпітальних округів визначається їх розвитком як динамічних адаптивних функціональних систем, зорієнтованих на виклики й вимоги середовища їх функціонування й об'єктивізацію мережі закладів охорони здоров'я та переліку медичних послуг, що вони надаватимуть;

2) широке коло учасників госпітальних округів зумовлює необхідність запровадження дієвих форм партнерської взаємодії при виробленні й прийнятті стратегічних рішень щодо їх розвитку;

3) управлінська й фінансова автономія закладів охорони здоров'я відкриває значні можливості підвищення якості медичного обслуговування, які можуть бути реалізовані за умови запровадження прогресивних форм і методів надання медичних послуг та налагодження взаємодії з усіма стейкхолдерами.

Комунікаційний менеджмент, з одного боку, вивчає закономірності обміну інформацією, а з іншого – розглядається як самостійна професійна діяльність установи. Це, так би мовити, посередництво між послугою і пацієнтом у рамках комунікаційної стратегії, яка сформована під виклики та конкретних цілей. Мета комунікативного менеджменту – це формування і реалізація стратегії приросту пацієнтів та фахового персоналу задля підвищення якості послуг та набуття позитивного іміджу, співпраці з донорами та виконання вимог пакету з Національною службою здоров'я України. Комунікативний менеджмент використовує наступні технології й інструменти: зв'язки з громадськістю; комунікація з пацієнтами, інвесторами і партнерами; брендінг; формування іміджу і управління репутацією; зв'язки із медіа; програму просування.

Методами поліпшення комунікації можна виділити наступні:

1. Управлінське регулювання: чітке визначення та формулювання завдань; формування чіткого уявлення про потреби в інформації начальника і підлеглих; планування, реалізація, контроль у напрямку поліпшення інформаційного обміну; обговорення планів, завдань, шляхів їх вирішення.

2. Удосконалення системи зворотного зв'язку: переміщення людей з одного підрозділу організації в інше з метою обговорення; опитування працівників, в середовищі яких необхідно виявити: чи чітко доведені до них завдання їх діяльності, з якими потенційними і реальними проблемами стикаються або можуть зіткнутися стратегії змін; чи отримує їх керівник для пропозицій.

3. Удосконалення системи збору інформації з метою зниження тенденції фільтрації ідей або їх ігнорування на шляху знизу вгору.

4. Створення каналів інформаційних повідомлень (статті та ін.).

5. Впровадження сучасних інформаційних технологій (електронна пошта, відеоконференція, соцмережі та ін.). Управління комунікаціями необхідно будувати на принципах, що визначають увагу керівника до цієї сторони його діяльності як менеджера, а також науковий підхід до формування системи комунікацій в установі.

Не існує єдиного, простого інструменту або методики, які могли б оцінити та промоніторити ефективність комунікацій. Зазвичай доводиться використовувати деяку комбінацію різних методів вимірювання.

Необхідно врахувати кожен інструмент окремо або декілька з наступних факторів:

- контент-аналіз і моніторинг повідомлень у засобах інформації;
- просторовий аналіз; опитування і дослідження; спостереження, методи участі. Ефективність комунікації можна виміряти точно, якщо можна поррахувати основні повідомлення установи, ключові групи в цільових аудиторіях, канали розповсюдженнь повідомлення і зворотній зв'язок. Не слід оцінювати комунікаційну кампанію відокремлено, враховуючи тільки компоненти комунікації. Важливо також зв'язати заплановані цілі комунікативної стратегії із поставленими завданнями, об'єднуючи з охопленням.

Для поліпшення висхідних потоків можна використовувати такі допоміжні системи (неформальні): систему дій, що позначається терміном «політика відкритих дверей», яка являє собою готовність керівника будь-якого рангу вислуховувати пропозиції рядових працівників; систему дій «виведення управління за межі кабінету», зокрема обхід керівником підприємства. Неформальна комунікація пов'язана з неформальними групами і неслужбовими питаннями, а також поширення чуток. В цілому, головна перевага системи неформальної комунікації – в її більшій гучності, що нерідко сприяє якнайшвидшому поширенню інформації. При цьому, швидкість розповсюдження інформації та кількість задіяних учасників може бути швидша за численніша ніж у соцмережах [3].

Комунікативний менеджмент в Україні, на жаль, явище маловивчене. Управління комунікаціями відбувається у багатьох випадках стихійно, за натхненням. Українські медзаклади ще не повною мірою використовують можливості, які дають комунікації. Не вивчені питання управління комунікацією на рівні медичної установи та регіону. Це призводить до необхідності розробки спеціального теоретичного підходу до управління комунікацією. Отже, комунікативний менеджмент – це сукупність принципів, методів, засобів і форм інформаційної взаємодії людей, груп, суспільних і політичних формування у процесі спілкуванні з метою вирішення задач. Для ефективного управління підприємством необхідно застосовувати нові, ефективні комунікації як процес становлення і розвитку сучасної культури та зв'язків.

1. Жигайло Н. Комунікативний менеджмент : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 368 с. 2. Панченко В. А. Комунікаційні процеси в ефективному управлінні персоналом. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2016. Вип. 30. С. 147–154. 3. Шпак Н. О. Комунікаційний менеджмент: сутність та розвиток. *Економіка та держава*. 2010. № 2. С. 30–33.

Мельник С. М., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

Науковий керівник – Шпак Ю. В., доктор наук з державного управління, доцент (ДУ «Житомирська політехніка» м. Житомир, Україна)

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

У зв'язку з повномасштабною війною росії проти України, перед українським суспільством постають масштабні виклики щодо відбудови зруйнованої інфраструктури. Економіка держави зазнає значних навантажень, бізнес несе колосальні втрати, проте все суспільство налаштоване на перемогу та вирішення масштабних проблем, зумовлених війною. Щоб ефективно впоратися з викликами, необхідно впроваджувати нагальні рішення органів публічного управління та адміністрування щодо ефективних реформ для створення робочих місць, релокації бізнесу на території, де не ведуться активні бойові дії, наповнення бюджетів, відновлення інфраструктурних і соціальних об'єктів. А отже одним із основних пріоритетів під час відновлення у повоєнний період постає питання пошуку нових, альтернативних джерел фінансування для відбудови України, зокрема із застосуванням переваг державно-приватного партнерства (далі – ДПП).

Інвестиції в інфраструктуру можуть стати рушійною силою економічного відновлення після завершення війни в контексті скорочення фіскального простору. Державно-приватне партнерство обіцяє ефективність за умови ретельного планування та управління, щоб уникнути створення непотрібних фіскальних ризиків. Але фіскальні ілюзії заважають зрозуміти джерела фіскальних ризиків, які виникають у всіх інфраструктурних проектах, і які в ДПП мають специфічні характеристики, на які необхідно звернути увагу. На контракти ДПП також впливають неявні фіскальні ризики, якщо вони погано розроблені, особливо коли уряд підписує контракт ДПП для проекту, який не є фінансово стійким [1].

Відновлення після війни підкреслює важливість інвестицій в інфраструктуру — як визнання недостатності інфраструктури в багатьох секторах і як рушійну силу економічних перетворень, створення робочих місць і інклюзивного зростання. Україна потребує значної підтримки та модернізації існуючої інфраструктури. Крім того, для продовження процесу діджиталізації потрібні великі інвестиції в цифрову інфраструктуру. Нарешті, оскільки Україна буде інвестувати під час повоєнного відновлення, вона повинна обирати проекти, які сприяють

екологічній трансформації її економіки. У світлі обмеженого фіскального простору та фінансових обмежень, Україна змушена буде звернутися до приватного сектора, щоб доповнити державні інвестиції.

Як наслідок, інтерес до публічних інвестицій на основі державно-приватного партнерства ймовірно зросте. Однак важливо, щоб держава вдавалася до ДПП з урахуванням усіх можливих ризиків та проблем. З глобальним збільшенням рівня боргу внаслідок надзвичайних заходів у сфері охорони здоров'я, фіскальних пакетів для підтримки людей і компаній, що постраждали від війни і зменшення доходів, фіскальний простір для державних інвестицій буде значно скорочений. Уряд може спокуситися використовувати ДПП як засіб уникнути використання державних ресурсів, замість того, щоб використовувати ДПП для забезпечення більш ефективного використання обмежених державних ресурсів. Тому ключовим є наявність ефективного управління державно-приватним партнерством, включаючи належне управління фіскальними ризиками, які вони несуть, щоб зберегти фіскальну відповідальність і прийнятність боргу та досягти ефективного використання державних ресурсів. Переоцінка існуючої серії оцінених інфраструктурних проєктів або розробка нових, має бути пріоритетом під час відновлення після війни. Інфраструктурні потреби та недоліки, змінилися через кризу, що потребує загальної переоцінки ролі уряду та спроможності забезпечити такі необхідні інфраструктурні активи, а також ролі та ефективності ДПП. Конкретні дії можуть включати пристосування інвестиційних планів до нових інфраструктурних потреб, переоцінку терпимості уряду до ризику, посилення зв'язку з приватними забудовниками для коригування інвестиційних планів і стратегій розподілу ризиків, перегляд існуючого каналу оцінки проєкту та визначення варіанту ДПП [2].

ДПП відіграє певну роль у державних інвестиційних програмах як у звичайний час, так і у часи післявоєнного відновлення. ДПП можуть відігравати вирішальну роль у складних проєктах. Особливо це стосується інфраструктурних програм, де рівень обслуговування залежить від змінних, у яких приватний сектор зазвичай має більше досвіду, знань і контролю. Успішні ДПП вимагатимуть значних зусиль, які дозволять уряду ефективно управляти фіскальними витратами та ризиками, пов'язаними з ними.

Отже, механізми державного регулювання державно-приватного партнерства покликані підвищити ефективність та якість реалізації проєктів з відбудови та введення в експлуатацію нових об'єктів критичної інфраструктури, автомобільних, залізничних, морських та авіаційних шляхів, промислових і громадських будівель і споруд та інших об'єктів, які зазнали руйнувань і пошкоджень під час воєнних дій. Для цього

необхідні спільні злагоджені дії держави та бізнесу, раціональний розподіл повноважень у співпраці зацікавлених сторін, врахування можливих ризиків і перейняття міжнародного досвіду.

Важливу роль у відновленні України повинна відіграти інвестиційна діяльність на основі механізму ДПП, що забезпечить можливість реалізувати відповідні проєкти, не перевантажуючи державний і місцеві бюджети. Досвід європейських країн, які вели відбудову після військових конфліктів в останні десятиріччя, свідчить про доцільність розвитку інституціонального забезпечення механізму ДПП і прозорість інформації та діяльності відповідних інституцій. Подальше дослідження проблематики застосування механізмів державного регулювання ДПП при відбудові України доцільно проводити за напрямом удосконалення інституціонального забезпечення процесів інвестування в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

1. Данилишин Б. М. Аналіз регуляторного впливу при впровадженні Закону України «Про загальні засади розвитку державно-приватного партнерства в Україні». Департамент інвестиційної та інноваційної діяльності. URL: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article/system>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Вступ до посібника з питань державно-приватного партнерства для України : проєкт Світового банку «Посилення використання державно-приватного партнерства шляхом кращого управління державними капітальними інвестиціями в Україні». 2021. 40 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=e76d7cbe-0434-4fe4-9219-9d46b7c4efc9>. (дата звернення: 24.09.2023).
3. Гарбариніна В. Ю. Сутність і принципи впровадження державно-приватного партнерства в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 2(46). С. 43–49.
4. Єгоричева С. Б., Лахижа М. І. Публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах : монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2020. 304 с.

Мосій Л. Є., Горбатюк В. В., здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, **Струтинська І. В.,** д.е.н., професор (Тернопільський національний технічний університет, м. Тернопіль, Україна)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Цифрова трансформація – це сучасний тренд розвитку менеджменту, державного управління та інформаційної діяльності в Україні та світі. Це стосується інтеграції цифрових технологій у всі сфери діяльності організації, що призводить до фундаментальних змін у тому, як бізнес працює з клієнтами. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження цифрових технологій, і Україна не є винятком.

Цифрова трансформація в Україні є ключовим драйвером економічної модернізації та зростання. Український уряд визнав важливість цифрової трансформації та заохочує співпрацю у цій сфері. Міністерство цифрової трансформації очолює зусилля країни з розбудови цифрової держави, яка забезпечує громадян зручними та ефективними електронними послугами [2; 3]. Реакція уряду на війну у сфері цифровізації структурована навколо трьох ключових стовпів: «Цифрова інфраструктура», «Цифрові послуги» та «Цифрові навички» [4]. Успіх цифрового сектору в Україні до війни та стійкість, яку він продемонстрував під час війни, свідчать про його потенціал для модернізації всіх секторів країни. Його сила, ймовірно, матиме значний позитивний вплив на ВВП України та забезпечить таку необхідну стійкість післявоєнній економіці [2]. Цифрові рішення застосовуються в широкому спектрі секторів, включаючи банківську та фінансову сферу, сільське господарство та виробництво продуктів харчування, енергетику, і це лише деякі з них [2]. Діджиталізація в Україні також є каталізатором модернізації економіки. Інвестиції в цифрові технології створять позитивний відгомін протягом усього процесу відбудови за рахунок підвищення ефективності та зниження витрат у кількох секторах [2].

За надзвичайними досягненнями в цифровій трансформації уряду України стоїть величезна робота, виконана державними службовцями Міністерства цифрової трансформації України. Жінки активно формують цифрову трансформацію влади, надають електронні послуги громадянам України та усувають гендерний розрив у керівництві [3]. Поки Україна на шляху до того, щоб стати найзручнішою цифровою державою у світі, офлайн-центри надання адміністративних послуг стають амбасадорами цифрового світу та екосистеми Дія [3].

Цифрова трансформація не є унікальною для України. Це глобальна

тенденція, яка змінює спосіб роботи бізнесу та уряду. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження цифрових технологій, і багато країн інвестують значні кошти в цифрову трансформацію, щоб покращити свою економіку та державні послуги. У більшості урядів у всьому світі цифрову трансформацію, як і раніше, очолюють переважно чоловіки. Проте Україна вирізняється з-поміж інших, адже саме жінки активно формують цифрову трансформацію влади, надають електронні послуги громадянам України та усувають гендерний розрив у керівництві [3]. Цифрова трансформація впливає на всі сектори економіки та є ключем до добре функціонуючого суспільства, впливаючи на демократичну участь, освіту та державні послуги [2]. Цифрові рішення застосовуються в широкому спектрі секторів, включаючи банківську та фінансову сферу, сільське господарство та виробництво продуктів харчування, енергетику, і це лише деякі з них [2].

Отже, цифрова трансформація – це сучасний тренд розвитку менеджменту, державного управління та інформаційної діяльності в Україні та світі. Вона змінює спосіб роботи бізнесу та урядів і є ключем до добре функціонуючого суспільства. В Україні цифрова трансформація є ключовим драйвером економічної модернізації та зростання, і уряд заохочує співпрацю в цій сфері. Жінки активно формують цифрову трансформацію влади, надають електронні послуги громадянам України та усувають гендерний розрив у керівництві. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження цифрових технологій, і багато країн інвестують значні кошти в цифрову трансформацію, щоб покращити свою економіку та державні послуги.

1. Oneshko S., Kustovska O., Yatskovskyy B., Pashchuk L., Bulkot O., Chynchyk A. Digital Transformation of Public Management of Ukraine's Regional Economy in the Context of the Covid-19 Pandemic: Foreign Experience, Ukrainian Realities. *Financial and Credit Activity-Problems of Theory and Practice*. 2022. Вип. 3(44). С. 298–307.
2. Bandura R., Staguhn J. Digital Will Drive Ukraine's Modernization. CSIS | Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/digital-will-drive-ukraines-modernization> (дата звернення: 16.10.2023).
3. Onyiliogwu K. Women leaders driving digital transformation in government: Inspiring stories of innovation and impact during the war in Ukraine | United Nations Development Programme. UNDP. URL: <https://www.undp.org/ukraine/news/women-leaders-driving-digital-transformation-government-inspiring-stories-innovation-and-impact-during-war-ukraine> (дата звернення: 16.10.2023).
4. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. Digitalisation for recovery in Ukraine. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/digitalisation-for-recovery-in-ukraine-c5477864/> (дата звернення: 17.10.2023).
5. Digital transformation week takes the pulse of progress in Ukraine | United Nations Development Programme. UNDP. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/digital-transformation-week-takes-pulse-progress-ukraine> (дата звернення: 18.10.2023).
6. Razumei H. Y., Razumei M. M. Digitalization of public administration as a component of digital transformation of Ukraine. *Public administration and customs administration*. 2020.

Олійник Н. О., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник – Драган І. І., д.н. з держ.упр., с.н.с. (Державний
університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНІВ

До інструментів управління розвитком інноваційного середовища регіонів належать, насамперед, правові та організаційні інструменти: закони, нормативні акти, програми, стратегії та проекти [1; 2]. Інформаційні інструменти дозволяють налагодити контакт із населенням, з малим та середнім бізнесом у регіоні, і донести можливості, пов'язані з інноваціями та інвестиціями. З їх допомогою може виявлятися освітня та інформаційно-консультаційна підтримка інноваційного середовища у регіоні.

До інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності можна віднести бізнес-центри, центри трансферту технологій, бізнес-інкубатори, особливі економічні зони. Відрізняються один від одного ці інструменти обсягами наданих пільг, преференцій та матеріально-технічної бази.

Формами підтримки цих інструментів з боку держави можуть бути обмеження з виплати платежів до різних державних фондів та позабюджетні форми для користувачів цих інструментів, спрощення митного режиму, підвищення доступності позик для резидентів, розвиток інфраструктури на теренах реалізації інструментів.

Наступною групою інструментів розвитку інноваційного середовища регіонів є фінансові інструменти, що дозволяють стимулювати інвестиційну діяльність на території. Інноваційний розвиток регіонів тісно пов'язаний з інвестиціями і взаємозалежні: без інновацій інвестиції лише продовжуватимуть терміни використання застарілих та зношених фондів та неконкурентоспроможних технологій, а без інвестицій інновації неможливо втілити у життя. Фінансові інструменти можуть бути податковими та інвестиційними. Податкові надають можливість зниження витрат при забезпеченні інноваційної та інвестиційної діяльності. Інвестиційні інструменти – це прямі інвестиції, венчурні інвестиції, лізингові операції та кредитування.

Можна виділити такі проблеми, які будуть пов'язані з впровадженням фінансових інструментів:

- відсутність державно-приватного партнерства, проектного фінансування та фондового ринку.

Наступним інструментом, що дозволяє успішно формувати інноваційне середовище в регіонах, є державно-приватне партнерство (ДПП). Сьогодні ДПП стає одним з основних інструментів розвитку

регіональної інфраструктури, залучення інвестицій, підвищення якості послуг населенню – зростає попит на інфраструктурні інвестиції, з'являються цікаві пропозиції щодо реалізації проектів зацікавленими в довгостроковому партнерстві інвесторами та інфраструктурними підприємствами.

Можна виділити необхідні перші кроки щодо використання ДПП у регіонах, які є, на нашу думку, перспективними «точками зростання» для цього інструменту:

- створення затвердженого порядку прийняття рішення щодо реалізації проекту ДПП, укладання концесійної угоди;
- створення єдиного органу, який би проводив конкурсний відбір приватних партнерів за проектами ДПП;
- створення регламенту міжвідомчої взаємодії щодо ведення проектів ДПП, нагляду та контролю за цими проектами;
- розробка правил прийняття рішень щодо укладання угод про ДПП, концесійних угод на строк, що перевищує термін дії, лімітів бюджетних зобов'язань;
- розробка та затвердження податкових та інших заходів підтримки приватних осіб партнерів та концесіонерів;
- розробка правил та порядку взаємодії органів виконавчої влади на етапі розробки та розгляду проектів ДПП.

Дані напрямки розвитку ДПП як інструменту формування інноваційного середовища вимагають зараз особливої уваги. Ми припускаємо, що проекти ДПП в регіонах можуть бути найбільш ефективними у таких галузях: соціальній інфраструктурі, туристичної діяльності, створення інформаційно-комунікаційної інфраструктури, у сільському господарстві, у благоустрої та створенні транспортної та інженерно-технічної інфраструктури.

Особливо слід зазначити низку моментів під час реалізації проектів ДПП у сфері охорони здоров'я та курортного лікування. Об'єктами концесійних угод у цій сфері є будівлі, споруди та інша нерухомість медичних організацій. Для успішного створення проектів ДПП у цій сфері необхідно: - розробити порядок доказів того, що об'єкт концесійної угоди використовуватимуться за призначенням; розробка заходів контролю; порядок перевірки та отримання ліцензій на медичну діяльність.

1. Дегтярьова І. О. Інструменти інноваційного розвитку регіону: зарубіжний та вітчизняний досвід застосування URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10diovdz.pdf>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Боронос В., Савченко К. Бюджетно-податкові інструменти механізму управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком економіки. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/svfin/2008_4/17-175.pdf (дата звернення: 24.09.2023).

Опанасюк Д. В., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Кінащук А. В., PhD., ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНЬКА ВІЙНА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ДО УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

На сучасному етапі російсько-української війни дедалі частіше у поле зору дослідників потрапляє питання про особливості опрацювання, добування та презентації інформації. У своїх розвідках науковці намагаються визначити особливості ведення інформаційної політики в Україні в умовах війни (Ю. Костюченко), окреслити питання інформаційної безпеки (І. Залевська, Г. Удренас), проаналізувати наявні інформаційні системи у воєнний час (О. Козубенко) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет вивчення впливу російсько-української війни на добування та використання інформації у сучасному недійному просторі.

Мета розвідки – схарактеризувати особливості ведення інформаційної політики в умовах російсько-української війни після російського повномасштабного вторгнення.

Інформаційну війну в Україні можна окреслити як один із вирішальних факторів перемоги. Умови життя, в яких опинилась наша держава, змушують розглядати питання безпеки під іншим кутом зору.

Цілком слушною є думка, що інформаційна безпека передбачає: належний рівень інформаційної культури, тобто теоретичної та практичної підготовки особистості, за якого досягається захищеність і реалізація її життєво важливих інтересів та гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства незалежно від наявності інформаційних загроз; здатність держави створити умови для гармонійного розвитку й задоволення потреб особи в інформації незалежно від наявності інформаційних загроз; гарантування, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особистості; захищеність від різного роду інформаційних загроз [2, с. 776].

Війна з таким токсичним утворенням, як постбільшовитський путінський режим, несе для України неабиякі інформаційні виклики. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки нагадує про такі з них:

- поширення російської пропаганди у світі, особливо, в країнах не західного світу.

- комунікація з громадянами України на тимчасово окупованих територіях.
- ефективне реагування на загрозливі наративи російської пропаганди в Україні.
- комунікації з російською аудиторією [6].

З метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні Указом Президента України від 25.02.2017 р. була затверджена «Доктрина інформаційної безпеки України» [3].

У сучасних умовах війни 18.03.2022 р. прийнято рішення РНБО «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки [5].

Крім того, Верховна Рада ухвалила законопроект про кримінальну відповідальність за незаконну фото- та відеозйомку переміщення ЗСУ та міжнародної військової допомоги під час воєнного стану [4].

Також посилено кримінальну відповідальність за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [3].

Основними напрямками щодо реалізації та захисту національних інтересів на сучасному етапі розвитку України в інформаційній сфері є такі:

- розробка та прийняття довгострокової програми із забезпеченням виходу на рівень провідних країн світу в галузі створення систем інформатизації та управління, що ґрунтуються на новітніх інформаційних технологіях;
- забезпечення свободи отримання та розповсюдження інформації громадянами, іншими суб'єктами суспільних відносин в інтересах формування громадянського суспільства, демократичної правової держави, розвитку науки та культури;
- забезпечення надійного захисту інформаційного потенціалу України від неправомірного його використання; здійснення контролю за експортом з держави інтелектуальної продукції, а також інформаційних банків даних;
- організація ефективної системи підготовки та перепідготовки кадрів в галузі забезпечення інформаційної безпеки;
- розвиток взаємодії державних та комерційних систем інформаційного забезпечення з метою більш ефективного використання інформаційних ресурсів держави [1].

Таким чином, провадження інформаційної політики в Україні у першу чергу має справу із гарантуванням інформаційної безпеки, що може бути досягнуто на законодавчому (шляхом прийняття та введення у дію відповідних законів та підзаконних актів) та виконавчому рівнях (розвиток інформаційної системи країни, її інформаційного забезпечення, збереження інтелектуальної продукції всередині держави та ефективне використання її інформаційного ресурсу). Перспективи подальших розвідок вбачаємо у детальному аналізі особливостей провадження інформаційної політики країн-агресорів в умовах російсько-української війни після повномасштабного вторгнення до України.

1. Гбур З. В. Основи інформаційної безпеки в умовах війни. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6325/13361-1?inline=> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Остроухов В. В., Петрик В. М., Присяжнюк М. М. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти). К. : КНТ, 2010. 776 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» : Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022> (дата звернення: 20.10.2023).
6. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3674668-informacijni-vikliki-dla-ukraini-u-drugij-rik-vijni.html> (дата звернення: 20.10.2023).

Петренко В. П., д.е.н., професор, **Куліковський Р. І.**, **Марич В. Ф.**, здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна)

ПРО СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ В РОЗВИТКУ МЕТОДІВ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ

Для того, щоб привернути увагу до проблеми керівників середньої ланки, яких узагальнено називають менеджерами і яких на цілком слушну думку Т. Джонса (Jones, W. Thomas) слід віднести до «найбільш неправильно зрозумілих, невірно спрямованих, введених в оману, погано керованих, погано навчених та «кинутих напризволяще» членів нашої глобальної робочої сили – керівників середньої ланки», ним було засновано вебсайт «Middle Management 101» [1].

Проблема термінового осучаснення, обґрунтування необхідності і доцільності радикальних змін в принципах, методах, технологіях та інструментах менеджменту стала темою роздумів багатьох експертів з публікаціями результатів під заголовками, як «Смерть і життя менеджменту» (Boston Consulting Group), «Смерть менеджменту» (Gale, A.), «Смерть менеджменту – пошук причин» (Rimler, G. W.), «Смерть менеджменту змін» (Sasseville, S.), «Смерть середнього менеджера» (Denholm M.), узагальнених і підданих аналізу в [2].

Якщо у 2014 році експерти McKinsey&Company говорили про необхідність «Нарощування нових м'язів менеджменту» [3], то уже у 2020 році експерти Boston Consulting Group стверджували про те, що «традиційний менеджмент досягнув точки перелому» [4], а нові орієнтири в обґрунтуванні, розробці і використанні науки управління і менеджменту сформульовані, для прикладу, лауреатом премії А. Нобеля в економіці Дж. Стігліцем (Joseph Eugene Stiglitz) [5], який на першому місці в оновленому «прогресивному капіталізмі» побачив людей, а не інші складові економічної життєдіяльності суспільства. Переконаність в тому, що оновлений менеджмент «повинен стати добрим і гуманним», розвивати і використовувати «не тільки наші сили і навички, але і наш розум» висловив професор Європейського інституту управління бізнесом (INSEAD) Дж. Петріглері (Gianpiero Petriglieri) [6].

Таким чином, на переконання більшості «провідних мислителів менеджменту» потреба в новому менеджменті, орієнтованому на людину – носія інтелекту, людину – джерело інновацій і гармонізованого розвитку, людину – елементарну складову влади, бізнесу і соціуму полягає у зверненні до її розуму через орієнтацію на критерії гуманізації та

інтелектуалізації управління і менеджменту.

При цьому, проблема необхідних змін в методах і технологіях менеджменту сучасної економіки на основі запропонованих Дж. Стігліцем в [7] умов і з врахуванням особливостей переходу до нього шляхом інтелектуалізації управління, менеджменту і лідерства [8] загострюється не тільки і не стільки умовами загальносвітової [9] і секторальних [10] війн за людей і їх таланти, а й тим, що саме системи публічного управління країн стають визначальними складовими їх успіху/неуспіху як результату належного використання ними в першу чергу інтелектуальних ресурсів суспільства і всіх його складових.

Найкращою ілюстрацією залежності успіху країни від рівня інтелектуалізації людських ресурсів може служити висновок авторів статті [11] про те, що сьогодні для країн Європейського Союзу «залучення та утримання інтелектуальних мігрантів є актуальним науковим завданням». Це мотивує звернення до такої важкої і невирішеної свого часу проблеми вітчизняного менеджменту і національної економіки як «чинники антиміграційної мотивації людських ресурсів регіонів України» [12]. При цьому, сьогодні ця проблема непомірно ускладнилась внаслідок агресії, війни і міграційного відтоку населення з України в усі країни світу і, в першу чергу, до країн Європейського Союзу.

Оскільки ж країни ЄС «тепер охоче відкриваються для інтелектуальних мігрантів» [13], то одним із пріоритетних детермінантів повоєнного економічного відновлення держави Україна, галузей її економіки, регіонів, тергромад, суб'єктів господарювання системи публічного управління та адміністрування слід вважати питання збереження, приваблення, розвитку, утримання і використання носіїв інтелекту, інтелектуального ресурсу, потенціалу і капіталу – людських ресурсів нації.

Таким чином, в якості критично важливого орієнтиру необхідних змін в методах і технологіях управління і менеджменту публічного врядування та адміністрування держави Україна є доцільним визначити інтелектуалізацію її персоналу. Вітчизняними науковцями проблема інтелектуалізації давно і досить успішно вирішується на рівні підприємств і галузей національної економіки, то про необхідність і доцільність використання цього досвіду у вітчизняній системі публічного управління та адміністрування ця тематика залишається на рівні «інноваційних підходів» [14] та декларацій намірів і доцільності таких досліджень в цій сфері. Тому, можна прийти до висновку, що напрям наукових досліджень з теоретичного обґрунтування доцільності та формулювання практичних рекомендацій щодо інтелектуалізації системи публічного управління і адміністрування держави Україна на основі розробки, апробації і впровадження методів, технологій та інструментів інтелектуалізованого

менеджменту та публічного врядування заслугоує на подальші дослідження з отриманням корисних для суспільства результатів.

1. «Middle Management 101». URL: <http://www.middlemanagement101.com/>
2. Петренко В. П. «Quo vadis» менеджмент? *Актуальні проблеми менеджменту в умовах сучасних викликів* : матеріали І-ї Міжнар. наук.-практ. конф., (7–8 квітня 2021 року) Івано-Франківськ). 2021. С. 11–13. 165 с.
3. Richard Dobbs, Sree Ramaswamy, Elizabeth Stephenson, Patrick Viguerie. Management intuition for the next 50 years. *McKinsey Quarterly*. Sept. 1, 2014. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/management-intuition-for-the-next-50-years> (дата звернення: 24.09.2023).
4. Vinciane Beauchene, Molly Cunningham. The End of Management as We Know It. *Boston Consulting Group*. May 20, 2020. URL: <https://www.bcg.com/publications/2020/end-management-as-we-know-it> (дата звернення: 24.09.2023).
5. Josef E. Stiglitz. People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent. Penguin Books, 2020. 400 p.
6. Gianpiero Petriglieri, Jennifer Louise Petriglieri. Can business schools humanize leadership? *Academy of Management Learning & Education*. 2015. V. 14, #4. Pp. 625–647.
7. Stiglitz E. J. After Neoliberalism. *Project Syndicate*. 2019. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/after-neoliberalism-progressive-capitalism-by-joseph-e-stiglitz-2019-05> (дата звернення: 24.09.2023).
8. Dzvinchuk D., Petrenko V. «Progressive Capitalism» by J. Stiglitz: Rethinking the Priorities of Its Formation. *Journal of Business and Economic Development*. 2019. Vol. 4, No. 4. Pp. 128–133. URL: <https://doi.org/10.11648/jjbed.20190404.11> (дата звернення: 24.09.2023).
9. Michael Lonnon. The war for talent in the Public Sector rages on. *HSO*. 2023. URL: <https://www.hso.com/blog/war-for-talent-in-the-public-sector> (дата звернення: 24.09.2023).
10. Dutta A., Gardner N. Transforming public sector hiring with data-enabled talent «win rooms». *McKinsey & Company*. 2023. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/transforming%20public%20sector%20hiring%20with%20data%20enabled%20talent%20win%20rooms/transforming-public-sector-hiring-with-data-enabled-talent-win-rooms.pdf?shouldIndex=false> (дата звернення: 24.09.2023).
11. Олійник О. О., Торяник Т. В. Залучення інтелектуальних мігрантів: досвід країн Європейського Союзу. *Вісник НУВГП. Технічні науки*. 2023. Вип. 1(101). С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.31713/10.31713/ve120230>
12. Петренко В. П. Регіональний менеджмент і регіональна економіка як чинники антиміграційної мотивації людських ресурсів регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* : зб. наук. пр. Львів, 2013. Вип. 3(101). С. 119–127.
13. Ситник Й. С. Інтелектуалізація систем менеджменту промислових підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.04. Львів, 2018. 399 с.
14. Дзвінчук Д. І., Петренко В. П. Поведінкова економіка та доцільність інтелектуалізації публічного управління і адміністрування. *Публічне управління та публічна служба в Україні: стан проблем та перспективи розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (07–08 вересня 2018 р., м. Київ)]. Київ : Видавництво Ліра-К., 2018. С. 152–155.

Позняковська Н. М., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЛАНДШАФТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ: ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Піднесення політичної громадської активності українців у період Революції Гідності, порушення кордонів і безпеки країни та її громадян актуалізували широку проблематику принципів суспільної життєдіяльності, взаємин суспільства, влади та громадян. Розмежування громадянського суспільства, економіки і політики на сьогодні має інший характер, ніж у часи становлення держави. Ці процеси, вважаємо, потребують відображення у системі оцінки громадянського суспільства.

Донедавна поняття громадянського суспільства було більше філософською чи політологічною категорією. У проекті Закону України «Про громадянське суспільство в Україні» було зазначено, що громадянське суспільство в Україні – це система правових інститутів, що забезпечує самоорганізацію, структурування і само творення її населення в цілісний і повновладний суб'єкт конституційного права – Український народ [1]. Проте зазначений проект закону не був ухвалений.

Зазначимо, що перші історичні прояви громадської самоорганізації простежуються задовго до здобуття Україною державної незалежності у 1991 році. Історичні традиції боротьби за вольності і державну незалежність України як демократичні вольності та автономія козацьких республік, існування магдебурзького права та практики міського самоврядування від Львова до Глухова, історія різних неформальних об'єднань політичного, просвітницького та культурологічного спрямування, можна назвати проявами вітчизняного протогромадянського суспільства [2]. В 1991 р. в Україні зареєстровано 324 громадські організації, в 1996 – кількість громадських організацій сягнула 3548, а на початок 2014 року в країні було 77286 громадських організацій [3]. Однак, аналітична доповідь про стан громадянського суспільства в Україні [3] засвідчує наявність у 2013 р. значної кількості фіктивних організацій, що існували лише на папері. Зокрема, це могли бути громадські об'єднання, створені від конкретний грантовий проєкт, які після його реалізації перетворювалися на «фантомні» утворення.

Напередодні Революції Гідності відбувся сплеск створення нових громадських організацій, набуття нових якостей громадської самоорганізації, що спричинило стрімке збільшення кількості громадських об'єднань. На загальному тлі поступового кількісного збільшення різновидів громадських об'єднань до подій листопада 2013 суттєвих змін

за спрямуванням та видами діяльності громадських організацій не відбулося. Найпопулярнішими секторами діяльності українських громадських об'єднань, зокрема впродовж 10-ти років, що передували подіям Революції Гідності, були вирішення соціальних питань, діти і молодь, права людини, громадянська освіта, а також захист інтересів членів громадських об'єднань [3, с. 19]. Вочевидь, 2014–2015 рр. позначилися стрімким зростанням кількості громадян, створенням добровільних громадських об'єднань, залучених до доброчинності, благодійної та волонтерської діяльності, моніторингових, аналітичних практик. Після повномасштабного вторгнення агресора в Україну 2022 р. українське суспільство зіткнулося з контекстними змінами діяльності. До волонтерського руху активно і, найбільш ефективно, з точки зору об'єму ресурсів, долучився й бізнес. Так, показник індексу сталості громадянського суспільства в Україні змінився з 3,5 у 2010 р. до 3,2 у 2021. Сталий розвиток громадянського суспільства прийнято оцінювати за категоріями: правове середовище; організаційна спроможність; фінансова життєздатність; громадянське представництво (адвокація); надання послуг; секторальна інфраструктура; ставлення громадськості (рисунок).

Рисунок. Індекс сталості громадянського суспільства України у 2021 році
Джерело: сформовано автором за даними [4]

Отже, світові заміри індексу сталості [4] свідчать, що Україна перебуває на стадії розбудови громадянського суспільства. Зауважимо, що становлення в Україні громадянської культури та суспільства є суперечливим і не завжди вкладається в європейські тренди. Українське громадянське суспільство – це не лише громадські організації та об'єднання, а й соціально активні небайдужі громадяни, волонтерські самоорганізовані мережі. За результатами Національного опитування щодо громадського залучення 2022 [5] в Україні протягом 2021 р. 24% українців брали активну участь у житті своїх громад; 15% долучалися до діяльності громадських організацій, брак зацікавленості більше не є вирішальною

причиною відмови від участі; 72% громадян жертвували кошти на підтримку боротьби з російською агресією, а 59% долучались до волонтерської діяльності на користь армії, ВПО та інших постраждалих від війни. Також значно зросла і участь у діяльності організацій громадського суспільства: 15% респондентів зазначили, що активно долучались до діяльності громадських організацій порівняно з 4% у 2021 році, тоді як 32% брали участь зрідка (29% у 2021 році). Водночас менше людей стверджують, що не брали участі, тому що не були зацікавлені (12% порівняно з 41% у 2021 році). Однією з перешкод, що може впливати на залучення громадян, є відсутність довіри (45% вважають, що громадським організаціям не можна довіряти) [5]. Моніторинг Інституту соціології НАН України типів громадянської культури на основі когнітивних, нормативних і поведінкових індикаторів громадянськості дав змогу виокремити п'ять умовних сегментів населення: «громадяни» (13%), «небайдужі скептики» (24%), «піддані» (40%), «болото» (16%) та «тотально відчужені» (7%) [2, с. 169]. Невисока громадська активність та культура українців пояснюється недовірою до суспільних інституцій, соціальною ізоляцією та державним контролем над публічною сферою. Так лише сегмент «громадяни» за дослідженням є носіями зрілої партиципаційної культури, які використовують свій вплив на соціальні процеси. «Небайдужих скептиків» можна розглядати як проміжний тип між високою громадянською культурою і підданським режимом. Проте за кризових умов, як у лютому 2022 р., громадяни, скептики і, навіть, піддані, згуртувались для виконання завдань захисту і порятунку. Отже, розвиток національної мережі громадських і політичних організацій та громадян стане запорукою визнання їх провідної ролі у вирішенні суспільних питань, забезпеченні економічної спроможності та збереженні середовища громад.

1. Лотюк О. С. Зміст та класифікація інститутів громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2014. Вип. 29. Том 1. С. 32–35. 2. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні : монографія. / за ред. О. Резніка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. С. 65. 3. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 р. : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 112 с. 4. Індекс сталості організацій громадянського суспільства CSOSI - 2017-2022. URL: <http://www.ucipr.org.ua/ua/holovna/proiekt/ndeks-stalost-organ-zac-y-gromadyanskogo-susp-ilstva>. (дата звернення: 24.09.2023). 5. Національне опитування щодо громадського залучення 2022: Зростання активізму, відсіч ворогу та зміна ставлення до корупції. URL: <https://engage.org.ua/cep-2022-zrostannia-aktyvizmu-vidsich-vorohu-ta-zmina-stavlennia-do-koruptsii/>. (дата звернення: 24.09.2023).

Прокопчук Т. І., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, **Тихончук Л. Х.**, д.н. з держ.упр., доцент, **Маланчук Л. О.**, к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОЮ СФЕРОЮ

Невід'ємною частиною сфери життєзабезпечення населених пунктів є підприємства житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ). Їхня діяльність спрямована на задоволення основних потреб населення і створення необхідних умов для функціонування всіх галузей народного господарства. Саме тому проблематика розвитку ЖКГ у складних умовах господарювання є актуальною сьогодні.

Проблеми в ефективному публічному регулюванні ЖКГ завжди гостро стояли перед економікою держави. Відсутність стимулів до зменшення енергоспоживання до війни призвело до того, що досить мала частина українських підприємств провели модернізацію свого обладнання, направлену на енергозбереження.

Економіка України стала цілком залежною від енергоносіїв, оскільки виявилася не готовою до високих цін на них. Дослідження публічного регулювання запровадження енергоефективних заходів в житлово-комунальній сфері є об'єктивною необхідністю та зумовлює актуальність дослідження.

Дослідження здійснено з метою аналізу публічного регулювання житлово-комунальної сфери та визначення перспектив його покращення за рахунок запровадження енергоефективних заходів.

ЖКГ є важливою соціальною галуззю, яка забезпечує надання населенню, підприємствам та організаціям життєво необхідних комунальних послуг, а також істотно впливає на розвиток національної економіки [6, С. 306]. Станом на січень 2022 року в цій галузі функціонувало кілька тисяч підприємств та організацій різних форм власності, які надавали споживачам більше 40 видів послуг на суму понад 6 млрд грн щороку. Тут зайнято близько 6% працездатного населення держави та використовується майже чверть основних фондів країни.

При цьому згідно із інформацією, що розміщена на офіційному сайті Держстату частка капітальних інвестицій в сферах тепло-, водопостачання та водовідведення і поводження з побутовими відходами в загальному обсязі капітальних інвестицій, що здійснюються в Україні є незначною і коливається в середньому від 1,4% до 2%.

Сучасний стан розвитку ЖКГ в Україні характеризується негативними факторами, серед яких: катастрофічна зношеність житлового фонду, каналізаційних, водо- та теплопостачальних мереж, застосування тарифів на житлово-комунальні послуги, що не відповідають економічно обґрунтованому рівню, низька якість наданих послуг, недосконалість механізмів ціно- та тарифоутворення на продукцію та послуги комунальних підприємств, відсутність конкурентного середовища у сфері ЖКГ тощо [5, С. 83].

Станом ще на 01.01.2017 дві третини основних фондів вже вичерпали термін експлуатації (ступінь зносу більше 60%), втрати теплової енергії в житловому фонді сягнули більше 30%, втрати теплової енергії та питної води в зовнішніх мережах на цей час складають від 30 до 60%. Питомі витрати паливно-енергетичних ресурсів вищі ніж у європейських країнах у 2,1–2,7 рази, майже у 5 разів за останні 10 років збільшилась кількість аварій. Як наслідок зростає собівартість послуг (у т.ч. енергетична (паливна) складова) та погіршується їх якість.

Головне завдання в сфері публічного управління даною сферою можна окреслити двома напрямками – впровадження енергозберігаючих заходів та надання якісних послуг споживачам. Лише через реформування галузі можливе виконання цього завдання.

Проведення ефективної енергозберігаючої політики передбачає впровадження новітніх енергозберігаючих технологій з одночасним залученням можливих інвестицій та технічне переоснащення на основі приладів обліку.

Загалом фінансування енергоефективних проєктів можна умовно розділити на три режими.

Самофінансування – за рахунок власних коштів. Інвестування можна здійснювати, використовуючи оцінки майбутніх витрат. Ці витрати можна погасити за рахунок економії від проєкту. У більшості випадків самофінансування є найбільш рентабельним варіантом фінансування енергоефективних проєктів, але не завжди цей варіант є доступним.

Фінансування за рахунок інвестора (третьою стороною). В Україні існує чималий потенціал для залучення інвестицій у сферу енергозбереження та енергоефективності. На сьогоднішній день вже прийнято ряд нормативно-правових актів, які дають можливість іноземним інвесторам вкладати кошти в ці сфери та надають гарантії повернення інвестицій. Створено Фонд енергоефективності, як гарантований інструмент надання державної підтримки та залучення інвестицій у здійснення заходів з енергоефективності та енергозбереження в житловому фонді та бюджетних установах.

Кредитування (стандартне та за спеціальними програмами). Для представників малого та середнього бізнесу спільно з міжнародними донорами були розроблені відповідні кредитні програми. Ключовим аспектом в таких програмах є зменшення витрат на енергоносії, що в подальшому буде використовуватися, як одне з основних джерел погашення кредиту [1, с. 4–6].

Отже, енергоефективність – це той напрямок, який Україна має розвивати, адже це запорука підвищення конкурентоспроможності економіки країни та забезпечення її енергетичної незалежності.

Саме брак інформації, знань та зацікавленості споживачів є однією із причин появи перешкод при впровадженні енергоефективності. Згідно із Директивою 2012/27/ЄС впровадження реформ має супроводжуватися популяризацією енергоефективних заходів. Інформаційні кампанії повинні стосуватися не лише споживачів енергії (населення, бюджетні організації та підприємства), а й органів влади, які впливають на впровадження реформ, і фінансових установ, які можуть фінансувати проекти.

Важливим є також залучення та координація державної донорської підтримки щодо проведення тренінгів та інформаційних кампаній (в т.ч. щодо запуску продуктів Фонду енергоефективності, створення фінансових продуктів для енергоефективності, забезпечення платіжної дисципліни та інших інструментів) тощо.

При повній реалізації перспектив, що стосуються інвестиційного клімату проектів з енергозбереження, проведенні комплексного енерго-аудиту комунального сектору, всебічній комплексній підтримці держави та міжнародних донорів, Україна поступово вийде з переліку енергозалежних країн.

1. Бурцева С. І. Реалізація проектів з енергоефективності та енергозбереження в Україні, як один з ключових напрямків розвитку держави. *Енергоефективність: наука, технології, застосування* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 25 листопада 2020 р. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. Ч. II. 56 с.
2. Дашко І. М., Крилов Д. В. Енергоефективність: проблеми оцінки та наявний стан. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 292. Т. 3. С. 108–112.
3. *Державна установа Фонд енерго-ефективності* : вебсайт. URL: <https://eefund.org.ua/>. (дата звернення: 24.09.2023).
4. Закон України про енергетичну ефективність. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>. (дата звернення: 24.09.2023).
5. Костецький В. В. Перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку житлово-комунального господарства України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 2. С. 82–91. URL: <http://surl.li/kaqav>. (дата звернення: 24.09.2023).
6. Тітяєв В. І. Шляхи покращення технічного стану основних фондів ЖКГ в контексті проведення реформи галузі. *Комунальне господарство міст* : зб. наук. праць. 2010. № 96. С. 306–310.

Свірко С. В., д.е.н., д.н. з держ.упр., професор (Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна за останні 30 років пройшла довгий шлях від мрій про вступ до Європейського Союзу до отримання статусу кандидата на членство в ЄС. Втім, попереду на нас ще очкують важливі завдання до виконання, які офіційних Брюссель сформував у вигляді такої сукупності: реформа Конституційного Суду України; продовження судової реформи; боротьба з корупцією, включно з призначенням керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; боротьба з відмиванням коштів; повноцінне втілення Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»; узгодження аудіовізуального законодавства з європейським; зміна законодавства про нацменшини [1]. Слід зауважити, що вказані завдання не є новими, оскільки за всіма з них за останні 10 років наша країна здійснила відповідні вагомні кроки нормотворчого та функціонального характеру; вони виступають, фактично, об'єктом доопрацювання з боку українського влади на предмет необхідного перегляду та посилення вже існуючих позицій.

Зрозуміло, що виключно керівну роль у цих процесах відіграє уряд України, який являє собою з точки зору кадрового складу сукупність державних службовців уповноважених на виконання відповідних функціональних повноважень за певними галузевими спрямуваннями в межах загальної сукупності функцій держави згідно Конституції України. Отже, державні службовці як діяльнісні суб'єкти державного управління виступають виконавцями та носіями завдань власне останнього.

Запропонований склад поточних та перспективних завдань наших урядовців, без сумніву, має бути відображений в стратегічному документі їх розвитку. При цьому, якщо одновекторно галузеві завдання (посилення правої складової у формі реформування Конституційного суду, формування дієвої Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, реальна дієвість «антиолігархічного» закону, зміна законодавства про нацменшини тощо) мають бути відображені в відповідних нормативно правових актах рівня постанови Кабінету Міністрів, як то Програма діяльності Кабінету Міністрів України, наріжне загальне питання, яким на сьогодні є боротьба з корупцією, не тільки через його надзвичайну вагомість, а й через фактичну непереможність корупції внаслідок довготривалого проростання

останньої у всі органи влади на всіх її щаблях, має право на закріплення в стратегічному документі розвитку вітчизняного управління.

Таким документом на сьогодні виступає Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 рр., що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 831-р від 21 липня 2021 р. [2]. Важливим вбачається те, що базовим документом щодо вказаної Стратегії виступає Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Україною повністю Законом України в 2014 р. [3]. Нагадаймо, що власне вказана Угода в своїй структурі містить [3]: Преамбулу; Розділ 1 «Загальні принципи»; Розділ 2 «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та безпекової політики»; Розділ 3 «Юстиція, свобода і безпека»; Розділ 4 «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею»; Розділ 5 «Економічне та галузеве співробітництво»; Розділ 6 «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством»; Розділ 7 «Інституційні, загальні та априкінцеві положення». Віддаючи належне фундаментальності даної угоди, зазначимо, що остання жодним чином не регламентує положення державного управління, характерного для України, або ж публічного управління, яке характерне для Європейського Союзу. І дійсно, навіть ст.3 Угоди зазначає, що перед усім основу відносин ЄС-Україна становлять принципи вільної економіки. Втім, надалі та ж стаття 3 вказує, що «Верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності є головними принципами для посилення відносин між» ЄС та Україною [3]. Отже, мова йде про належне врядування, як один з головних наріжних каменів або детермінант коєволюції ЄС та України. В свою чергу, належне врядування передбачає застосування сукупності принципів, до яких віднесено [4]: залученість та врахування інтересів, орієнтація на консенсус, підзвітність, відповідальність, прозорість, належне реагування, ефективність та результативність, відповідність принципу верховенства права.

Повертаючись до Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр., зауважимо, що останній нормативний документ визначив метою реформування – побудову в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду, а завданнями – високоякісні послуги та зручні процедури, професійна публічна служба та управління персоналом, ефективне врядування [2]. Шляхами досягнення кінцевих результатів – забезпечення надання послуг високої якості та формування

зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу; формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян; розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави – за кожним з заявлених завдань визначено сукупність підзавдань. Розгляд кожного з заявлених підзавдань свідчить про відсутність будь-якої згадки про вирішення корупційної проблематики. Звісно, на тлі чинного законодавства, і перш за все йдеться про Закон України «Про запобігання корупції», таке положення вбачається прийнятним. Тім, власне сама назва Закону свідчить про об'єкт врегулювання – процес запобігання, в не подання. Тому, в контексті нових реалій розбудови відносин з Європейським Союзом, а отже і тих вимог, що останнє економіко-політичне утворення висуває на адресу України, маємо нагальну потребу у фіксування відповідного завдання з подолання корупції в межах вітчизняного державного управління.

Важливим вбачається піднесення змістовного навантаження державного управління до статусу публічного управління, що характерне для західного світу. Саме останнє характеризує суспільне значення врядування та його спрямування на служіння народові, що, знов таки, відповідає принципам належного врядування. Слід зазначити, що на рівні освіти таке переформатування вже відбулося шляхом виокремлення галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Отже, маємо продовжити розпочатий процес вже на прикладному рівні.

Доповнення Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр. вищевказаними завданнями дозволить здійснити вкрай необхідні кроки на шляху євроінтеграції, що дозволять якісно поліпшити рівень як врядування, так і підвищити рівень стійкості державності в Україні.

1. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Європейська правда*. Субота, 18 червня 2022 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/> (дата звернення: 24.09.2023). 2. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 831-р від 21.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-p#Text> (дата звернення: 24.09.2023). 3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 24.09.2023). 4. Принципи належного врядування. URL: <https://par.in.ua/good-governance/principles-of-good-governance> (дата звернення: 24.09.2023).

Сиротинська А. П., к.т.н, доцент, **Сиротинський О. А.**, к.т.н, доцент, **Онищук В. А.**, здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ БІЗНЕСУ

Бізнес є однією з перспективних сфер застосування інформаційних технологій. Оскільки саме завдяки ним підвищується якість та обсяг опрацьованої інформації, змінюється зміст та умови виконання аналітичних завдань в системі управління. Еволюція бізнесу та інформаційних технологій є взаємозалежними процесами. Суб'єкти господарювання, що функціонують в умовах цифрової економіки, постійно потребують нових можливостей інформаційних систем, в той час як поява новітніх інформаційних технологій спричиняє якісні зміни в бізнес процесах. Отже, вивчення тенденцій їх розвитку є актуальним.

Питання функціонування та розвитку інформаційних технологій останнім часом активно досліджуються як іноземними, так і вітчизняними науковцями. Особливої актуальності вони набувають в умовах цифрової економіки [3; 5] та воєнного стану в Україні. Науковці зазначають, що сучасний процес прийняття управлінських рішень потребує застосування спеціалізованого програмного забезпечення [1; 2]. Наслідком цього є стрімкий розвиток ІТ галузі як в Україні, так і за кордоном [3; 4; 6]. Результати досліджень показали, що сучасні інформаційні технології для бізнесу розвиваються за такими напрямками.

1. Спеціалізація програм для різних сфер бізнесу та розмірів підприємств. Можливості типових програм часто не в повній мірі задовольняють потреби всіх суб'єктів господарювання. Тому, активно розвиваються рішення для різних видів діяльності, таких як сільське господарство, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я тощо.

2. Комплексна автоматизація. Сучасні інформаційні технології передбачають автоматизацію всіх ланок бізнесу, тобто злагоджену роботу в програмах працівників всіх структурних підрозділів підприємства.

3. Взаємодія різних програм та технічних засобів. Зі зростанням обсягів та інтенсивності потоків інформації можливість її передачі від одних програм чи технічних засобів до інших є дуже важливою для успішного функціонування бізнесу. Це стосується обміну даними між обліковою системою підприємства та програмами банків, державних фіскальних служб, електронної подачі звітності, іншими власними системами.

4. Глобалізація. Виклики, які постають перед бізнесом в останні роки: пандемія, війна ставлять завдання збереження безперебійної роботи. Це обумовлює розвиток мережевих (серверних) версій програмних продуктів, SAAS-рішень, мобільних додатків, Інтернет, хмаркових та блокчейн технологій тощо, які забезпечують доступ до інформації, її внесення та обробку в будь який час з будь якого місця.

5. Безпека даних. Кібератаки, комп'ютерні віруси та інші загрози стали повсякденною реальністю сучасного бізнесу. Протистояти цьому вдається використовуючи програми з надійним захистом інформації. Це може забезпечуватись архітектурою інформаційної системи, використанням захищених сховищ баз даних, контролю несанкціонованого доступу до інформації шляхом визначення користувачам прав доступу.

6. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Сьогодні бізнес має ряд обмежень, серед яких час на навчання персоналу. Підприємства, як правило, не можуть собі дозволити довготривале навчання працівників, часто вимагається, щоб фахівець приступив до виконання обов'язків одразу після свого прийому. Розвиток інформаційних систем з інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом значно скорочує час на їх освоєння та характерною рисою сучасних технологій для бізнесу.

7. Удосконалення інформаційного супроводу програм. Розвиток програмного забезпечення супроводжується удосконаленням послуг, що можуть надаватись разом з ним: впровадження, консалтинг, оновлення, доступ до фахових публікацій тощо.

Отже, нами окреслені основні тенденції змін інформаційних технологій для бізнесу. Визначені зовнішні та внутрішні фактори функціонування підприємств, які впливають на процеси розвитку програмних продуктів.

1. Виганяйло С. М., В'юненко О. Б. Тенденції розвитку інформаційних технологій у бізнес-аналітиці. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2021. Том 32 (71). Ч. 1. № 1. С. 51–55. 2. Вовк М. В., Кіндрат О. В. Інформаційні системи та технології в управлінні бізнес-процесами. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького*. 2020. Том 22. № 95. С. 3–9. 3. Сукурова Н. М. Сучасний стан та тенденції розвитку українських підприємств ІТ-галузі в умовах цифрових трансформацій. *Економіка: реалії часу*. 2020. № 4. С. 71–77. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2020/No4/71.pdf>. (дата звернення: 24.09.2023).
4. Чупріна М. О., Орозонова А. А. Світові тренди розвитку ІТ-індустрії та технології. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. І Міжнар. наук.-практ. конф., 23 квіт. 2020 р. С. 144–145. 5. Шматковська Т. О., Дзамулич М. І. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології в професійній діяльності у системі нових тенденцій цифровізації економіки. *Економічні науки* : зб. наук. праць ЛНТУ. 2021. Вип. 18 (71). С. 248–255.

Скрипчук П. М., д.е.н., професор, **Левшук О. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РЕГІОНАЛЬНІ ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ УКРАЇНИ

Регіональні торговельні марки стали актуальною темою у сучасному бізнесі. За останні десятиліття торговельні марки набули особливої актуальності в Україні, ставши критичним чинником розвитку регіонів, привертання інвестицій та підтримки місцевої ідентичності. У світі давно існує така тенденція, але нині гостро постає питання підтримки українського бізнесу.

В умовах повномасштабної війни, дедалі більше російських моно- та олігополій зникають з ринку послуг, що дає можливість для започаткування українського бізнесу у середовищі чистої конкуренції. Зростаюча конкуренція та бажання регіонів створити свою ідентичність та привернути інвестиції роблять цю тему дуже важливою як для власників бізнесу, так і споживачів послуг. Дослідження регіональних торговельних марок потрібні для державних структур, бізнесу та споживачів. Для регіональних урядів це може стати засобом стимулювання економічного зростання, залучення інвестицій, розвитку туризму та створення робочих місць. Для бізнесу це відкриває нові ринки та аудиторії. Для споживачів це означає доступ до якісних місцевих продуктів та послуг.

1. Однією із ключових ролей регіональних торговельних марок є стимулювання економічного росту в регіонах. Шляхом позиціонування своїх продуктів та послуг на ринку, регіони можуть залучати більше інвестицій та привертати туристів. Наприклад, регіони, які славляться своєю кухнею, ремеслами чи природними багатствами, можуть створити бренди, які приваблюють гурманів, колекціонерів та туристів. Це, у свою чергу, стимулює попит на місцеві продукти і послуги, що приносить прибуток регіону.

2. Створення регіональних торговельних марок може слугувати магнітом для інвесторів. Регіональні бренди, які акцентують увагу на потужностях регіону та його перевагах, зроблені з використанням місцевих ресурсів і залученням місцевих фахівців, можуть стати дієвим інструментом привертання інвестицій. Інвестори бачать у регіональних торговельних марках потенціал для росту та виходу на нові ринки.

3. Регіональні торговельні марки створюють сенс спільноти та національної приналежності. Споживачі часто мають схильність підтримувати місцевих виробників та підприємців, особливо коли вони

відчувають, що це сприяє розвитку їхнього регіону. Існування регіональних торговельних марок підсилює почуття гордості та приналежності до конкретного місця. Це спонукає споживачів підтримувати та купувати місцеві продукти та послуги, збільшуючи обсяги продажів і прибуток для регіонів.

4. Регіональні торговельні марки виступають як засіб збереження та популяризації культурної спадщини регіонів. Вони спонукають підприємців використовувати традиційні методи виробництва, ремесла та рецепти, передаючи ці цінності майбутнім поколінням. Такий підхід сприяє розвитку місцевих традицій та збереженню національної спадщини.

5. Регіональні торговельні марки можуть значно підвищити туристичний потенціал регіонів. Туристи, які шукають автентичні та незабутні враження, часто обирають місцеві продукти, їжу та сувеніри, які відображають дух регіону. Це підвищує туристичний потік і сприяє розвитку готельно-ресторанного бізнесу та інфраструктури в регіонах.

Динаміка замовлень у підприємців станом на 21 лютого 2022 р. складає 56% (рис. 1), поступово зростаючи чи спадаючи. 4 вересня 2023 – 107% (рис. 2), що сигналізує про успішні продажі у різноманітних нішах.

Рис. 1

Рис. 2

Отже, регіональні торговельні марки є важливим фактором для економічного та соціокультурного розвитку України. Вони сприяють розширенню ринків, створенню робочих місць, розвитку туризму та залученню інвестицій. Заохочуючи регіони розкривати свій потенціал через торговельні марки, ми сприяємо зміцненню їхньої конкурентоспроможності та забезпечуємо стає і стійке економічне зростання кожного регіону України.

1. Гриценко О. І. Торгова марка та торгові знаки як особливий вид нематеріальних активів. Суми : Ярославна, 2015. 2. Учасники проєктів Вікімедіа. Торговельна марка – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Торговельна_марка (дата звернення: 15.10.2023). 3. Оpendatabot. Огляд економічного фронту: активність кандидатів у пошуку роботи спадає, навіть в ІТ – Оpendatabot. Оpendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-in-war-september-2023> (дата звернення: 24.09.2023).

Скрипчук П. М., д.е.н., професор, **Томчик Є. В.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ

Угода про асоціацію з ЄС стала віхою розвитку України. Науковим проблемам удосконалення вітчизняного законодавства присвячені праці вчених-правознавців та економістів різних інституцій: В. Єрмоленка, В. Корнієнко, К. Настечко, Р. Петрова, О. Поліводського, П. Скрипчука, В. Семчика, М. Микієвич, В. Уркевича, В. Федоровича, Т. Чурилова, Ю. Шемшученка, І. Шуміло, В. Юрчишина, та інших науковців [1–5].

В рамках євроінтеграції Кабінет Міністрів регулює відносини, пов'язані з реалізацією державної політики щодо розвитку економіки України, стимулювання виробництва продукції, розвитку та балансування ринків, створення сприятливих умов для суб'єктів різних форм господарювання у сільському господарстві, продовольчої безпеки та відповідає вимогам актів права ЄС. З метою реалізації євроінтеграційних зобов'язань Кабінетом Міністрів України: визначено пріоритети розвитку сільських територій до 2025 року та передбачено затвердження нормативно-правових актів, які забезпечать впровадження системи електронного адміністрування ПДВ для забезпечення її ефективного функціонування на постійній основі сільськогосподарським товаровиробникам; розроблено Номенклатуру продукції сільського господарства, яка відповідає категоріям Статистичної класифікації продукції і є аналогом Класифікації продукції за видами економічної діяльності ЄС (Statistical Classification of Products according to their Activities of the European Community – CPA2008); спрощено процедури дозвільного характеру та скорочено строки отримання спеціальних ліцензій і сертифікатів для компаній, що працюють у сфері аграрно-промислового комплексу; реалізовано значний обсяг заходів за напрямком «Політика якості». Зокрема було розроблено Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони географічних зазначень».

Горизонтальне законодавство ЄС пов'язане з управління проектами та охоплює різні галузі економіки, на відміну від директив, нормативів, які застосовуються до конкретного сектора (наприклад, у сфері охорони води або повітря). Горизонтальне законодавство встановлює методи і механізми, спрямовані на поліпшення процесу прийняття рішень, а також розробку і впровадження законодавства за методологією управління проектами.

Горизонтальне законодавство ЄС охоплює: стратегічну екологічну оцінку запропонованих планів і програм; оцінку впливу на НПС запропонованих проектів розвитку; доступ громадськості до екологічної інформації; вимоги до звітності; Європейський реєстр викидів і перенесення забруднювачів; інфраструктуру для просторової інформації; створення Європейського агентства з навколишнього середовища, його повноваження; екологічну відповідальність; а також – мінімальні вимоги для екологічних інспекцій; програму «LIFE +» для фінансування певних проектів щодо поліпшення стану НПС.

Горизонтальне законодавство ЄС включає сім директив, три регламенти та одну рекомендацію. Існують відмінності між цими нормативно-правовими актами щодо суб'єктів, відповідальних за їх виконання. Основними учасниками є центральні органи ЄС, які створені та фінансуються з бюджету ЄС, а не безпосередньо з бюджету держав-членів. Одним з них є Європейське агентство з навколишнього середовища, що знаходиться в Копенгагені, а інша – програма LIFE +, керована командою, що працює в рамках Генерального директорату з навколишнього середовища Європейської комісії. У випадку імплементації директив головними суб'єктами, відповідальними за їх виконання є самі держави-члени, хоча Європейська Комісія може відігравати значну роль у їх реалізації як центральний орган влади.

Отже, головними завданнями управління проектами в економіці є: створення правової бази для інтеграції України до ЄС; розвиток законодавства України в напрямі його наближення до законодавства Європейського Союзу та забезпечення належного рівня підготовки в регіональних, бізнесових, екологічних, соціальних проектів за методологією управління проектами.

1. Огляд євроінтеграційних реформ у промисловості України. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://niss.gov.ua> > ekonomika. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік / Україна – Європа : євроінтеграційний портал. Київ, 2022. 86 с. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2... (дата звернення: 24.09.2023). 3. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища : навч. посіб. Львів, 2004. 256 с. 4. Ситник Г. П. Національна безпека. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1. 748 с. 5. Чурилова Т. М. Щодо питання адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу у сфері безпеки продуктів харчування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2015. № 14. С. 60–63.

Скрипчук П. М., д.е.н., професор, **Ковалець Н. Д.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЗАСАДНИЧІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ

Європейський курс України має враховувати концепцію Європи як кліматично нейтрального континенту до 2050 року. Такий курс окреслює нову, стійку та всеосяжну стратегію зростання, яка сприятиме розвитку економіки, покращенню здоров'я та якості життя людей, стабілізації стану навколишнього природного середовища (НПС). Закон про клімат встановлює мету досягти кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року (скорочення викидів парникових газів до 50% порівняно з рівнем 1990 р.). За даними Євростату сільське господарство ЄС – єдиний у світі, хто зменшив викиди парникових газів (на 20% з 1990 р.) (від 543,25 мільйона гігатонн еквіваленту CO₂ в 1990 році до 438,99 мільйона гігатонн у 2017 р. [1–4]). Україна поділяє цілі ЄС у кліматичній політиці. Ключовою ціллю кліматичної політики держави визначено скорочення викидів парникових газів на 65% до 2030 р., заплановано не пізніше 2060 р. досягти кліматичної нейтральності.

В аграрному секторі одним із напрямів управління проектами є реалізація зеленого курсу, наприклад, стратегія «Від ферми до виделки», яка формує новий підхід для забезпечення того, щоб сільське господарство, рибальство та аквакультура, а також виробничо-збутові ланцюги харчування внесли належний внесок у цей процес. Стратегія «Від ферми до виделки» всебічно вирішує проблеми стійких продовольчих систем та визнає нерозривні зв'язки між здоров'ям людей, здоровим суспільством та здоровою планетою. Перехід до стійкої продовольчої системи може принести екологічні, медичні та соціальні переваги, запропонувати економічні вигоди бізнесу. Стратегія «Від ферми до виделки» – це новий комплексний підхід до агробізнесу, це можливість покращити спосіб життя, здоров'я та НПС.

В основу реалізації проєктів покладені такі методологічні принципи та положення: принцип стратегічної орієнтації та відповідності державній політиці у різних сферах функціонування держави; принцип державної підтримки; принципи доцільності (урахування сучасних національних інтересів України, її економічних умов і можливостей); принцип перспективності, ефективності та мінімальної витратності, а також адекватності тенденціям розвитку самого ЄС; принципи системності та пріоритетності; принцип наукового обґрунтування, який передбачає підтримку розвитку фундаментальних і прикладних досліджень та

сприяння організації комплексного наукового супроводу реалізації адаптації нормативних актів ЄС; принцип повної відповідності; принцип узгодженості та координації в роботі органів державної влади під час здійснення заходів з адаптації законодавства; принцип інформування та періодичної звітності, що означає необхідність організації цілеспрямованого формування громадської думки на всіх рівнях населення України.

Як і в політиці інтегрованого продукту так і в стандартах ISO 14006:2011 актуальним є врахування життєвого циклу продукції, виробництва, проектування, просування продукції, що має найменший вплив на НПС протягом її життєвого циклу. Наприклад, потрібно, щоб підґрунтям процесу екологічного проектування було мислення категоріями життєвого циклу, яке полягає в тому, щоб протягом процесу проектування та розроблення було розглянуто суттєві екологічні аспекти на всіх стадіях життєвого циклу продукції. Ключовими елементами мислення категоріями життєвого циклу є: встановлювання цілі щодо мінімізації сукупного несприятливого впливу продукції на НПС; розглядання взаємозв'язку між екологічними аспектами та між різними стадіями життєвого циклу. Тому основоположними напрямками адаптації законодавчо-нормативних документів є пропозиція використання досвіду розробки законодавчо-нормативних документів у Технічних комітетах, наприклад, Науково-дослідний Інститут стандартизації ДП «УкрНДНЦ», який є провідною організацією Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у сфері стандартизації, сертифікації та якості та формує напрямки державної політики у сфері стандартизації та суміжних сферах.

Отже, галузевими завданнями управління проектами є розвиток законодавства України в напрямі його наближення до законодавства Європейського Союзу та забезпечення належного рівня підготовки проєктів для агробізнесу з врахуванням: експорту-імпорту, енергетичної незалежності, розвитку агропереробки тощо.

1. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпечного середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с. 2. Пропозиція Комісії щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради, що встановлює рамки досягнення кліматичного нейтралітету та про внесення змін до Регламенту (ЄС) 2018/1999, COM (2020) 80, 2020/0036 (COD). 3. Green Finance and Developing Countries: Needs, Concerns and Innovations. – UNEP, Inquiry into the Design of a Sustainable Financial System (UN Environment Inquiry), 2016. P. 9. URL: https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/Green_Finance_for_Developing_Countries-1.pdf. (дата звернення: 24.09.2023). 4. Як зміниться сам регулятор та звітність... URL: <https://ucap.io/finansovuj-rynok-stane-sustainable-abo-yak-nbu-zmusyt-banky-zemlyu-lyubyty/> (дата звернення: 24.09.2023).

Скрипчук П. М., д.е.н., професор, **Осіпчук Є. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ В УПРАВЛІННІ ПРОЕКТАМИ

В умовах зростання цін на земельні і водні ресурси та їх фактичної обмеженості варто зазначити, що ефект від впровадження положень управління проектами для агробізнесу буде визначатися на перспективу як сума ефектів від: впровадження інновацій, якості продукції, екологічності технологій, сумісного водо і землекористування. Остання інновація це проекти побудовані на врахуванні життєвого циклу, вуглецевого і водного слідів, превентивності, системності, оперативного регулювання водного режиму полів, запобігання переосушення сільськогосподарських земель, необхідності підвищення стійкості регіональної еколого-економічної системи. Економічний ефект від впровадження управління сільськогосподарськими проектами враховує ефекти від підвищення якості ґрунтів, економії коштів і попередження недобору врожаїв та можливості застосування аутсорсингу в реалізації сільськогосподарського управління.

Так, зрілість та ефективність сумісної взаємодії водогосподарських організацій та сільськогосподарських підприємств суттєво залежить від рівня фінансування та інформаційного забезпечення територіальних органів Держводагентства та регіональних Департаментів аграрного розвитку. Організаційний інструментарій для спільного управління [1] роботою водогосподарських організацій та сільськогосподарських підприємств (таблиця), включає набір інструментів та моделей, які дозволили б удосконалити роботу та підвищити ефективність діяльності водогосподарських організацій та сільськогосподарських підприємств.

Для запровадження сумісного управління водними та земельними ресурсами необхідний адекватний організаційно-економічний механізм, який охоплює його основні складові та орієнтований на застосування існуючих та тих, що розробляються у світі та ЄС: підходів менеджменту, адекватного використання земельних та водних ресурсів, сумісного фінансування оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та водогосподарських організацій, ефективного сільськогосподарського виробництва. При сумісному використанні, в першу чергу, водних та земельних ресурсів, підвищується внутрішня ефективність, знижуються витрати та бізнес-ризики, покращується процес обміну інформацією, менеджмент підприємств виходить на новий, більш високий рівень, що дозволяє значно скоротити транзакційні витрати. Таким чином, для створення дієздатних механізмів

сумісного управління водними та земельними ресурсами необхідне ефективне та інклюзивне управління проектами, а також узгоджені та інтегровані заходи політики у різних секторах, які дозволять вирішити численні завдання, пов'язані з природокористуванням, досягненням необхідних компромісів та станом відповідних екосистем та послуг. У створенні інноваційних проектів управління земельними та водними ресурсами має бути включено взаємодію з громадянським суспільством, науковими колами, місцевими громадами та бізнесом.

Отже, інноваційні та європейські аспекти в управлінні проектами мають багатосторонні та міждисциплінарні підходи.

Таблиця

Організаційні аспекти управління проектами для водогосподарських організацій та сільськогосподарських підприємств

Основні інструменти управління роботою водогосподарських організацій	Основні інструменти управління роботою сільськогосподарських підприємств
<p>Ризик-менеджмент Управлінський облік Підхід good governance (включає принцип результативності та ефективності, який передбачає, що процеси та інституції забезпечують результати, які задовольняють потреби суспільства, найдоцільніше використовуючи доступні їм ресурси). Модель експрес-оцінки рівня виконання показників водозабезпеченості вологістю сільськогосподарських ґрунтів Інформація еколого-меліоративного моніторингу тощо. Управління сумісними проектами. Водний слід.</p>	<p>Контролінг Бюджетування Референтні моделі аналізу стану і тенденцій із сільськогосподарськими ґрунтами. Екологічний аудит стану і тенденцій урожайності сільськогосподарських культур (сертифікація у системі природокористування в цілому території, де використовуються водні та земельні ресурси як один із основних інструментів отримання доходу). Інформація еколого-агрохімічного моніторингу Інвестиції в інновації та потреби ринку (вирощування біомаси, екологічно безпечна продукція тощо). Оцінювання водного та земельного слідів сумісно.</p>
<p>Система коригуючих дій з управління проектами й програмами та раннього попередження ризиків (модель SWAP)</p>	

1. Скрипчук П. М., Судук О. Ю. Моделі та механізми геоуправління аграрними підприємствами : монографія. Рівне : НУВГП. 2020. 315 с.

Тихончук Л. Х., д.н. з держ.упр., доцент, **Шинкарук А. Л.**, к.політ.н., доцент, **Іващук О. М.**, здобувач вищої освіти другого рівня (магістерський), (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Складні часи потребують сильних рішень, лідерства та відповідальності. До запровадження воєнного стану та до початку повномасштабного вторгнення перед Україною поставало чимало викликів щодо розвитку, становлення та управління регіональною інфраструктурою. Сучасний стан економіки, обстріли територій, руйнація, жертви, спад економічного потенціалу, демографічні чинники та міграція посилюють проблеми управління регіональною інфраструктурою.

Аналіз наукових статей дозволяє зробити висновок що управління регіональною інфраструктурою в умовах запровадженого воєнного стану на території України потребує досліджень та нових підходів до врегулювання з метою вироблення сучасних концепцій впровадження реформ для кожного регіону. Зокрема, варто зазначити, що не дивлячись на часте вживання поняття «регіональна інфраструктура» на законодавчому рівні відсутнє правове тлумачення цього терміну.

Для початку, варто зауважити, що уперше термін «інфраструктура» використав у науковому обігу в 1955 р. американський економіст П. Розенштейн – Родан, який увів до цього поняття «базові галузі економіки», вважаючи, що їхній розвиток має йти попереду швидкоокупних і прямопродуктивних інвестицій.

У загальному розумінні регіональна інфраструктура є підсистемою регіональної економічної системи та становить невід’ємну складову фінансового простору регіону, тобто це створений на певному просторі комплекс заходів, що стимулює розвиток фінансової діяльності на певній території. Вагомість інфраструктури в регіональному розвитку полягає у створенні та сприянні взаємовідносин між господарюючими суб’єктами регіонів, адже інфраструктура поглинає значну частину капіталовкладень регіону [4, с. 188]. До основних принципів регіонального управління інфраструктурою належать сполучення централізації й децентралізації; наукова обґрунтованість; стратегічність; інноваційність; державно – приватне партнерство; мобільність та адаптивність; субсидіарність; ресурсне забезпечення закріпленої компетенції; ситуативність дій [2, с. 61]. Маючи значний економічний та соціальний потенціал, українські

регіони поки що не досягли належного рівня розвитку економіки та якості життя.

Серед відповідних регіонів особлива увага приділяється сільській місцевості, територіям, які постраждали від індустріального переходу, і регіонам, які страждають від серйозних і постійних природних або демографічних недоліків, таким як найпівнічніші регіони з дуже низькою щільністю населення та острівні, транскордонні та гірські регіони» [1, с. 99]. Адекватна регіональна політика та політика згуртованості є важливою запорукою існування та неконфліктного розвитку держави. Для України з її розмаїтими регіонами, які відрізняються природними умовами, рівнем урбанізації, структурою регіональної економіки, мовними, історичними, релігійними уподобаннями, етнічним складом, збалансована державна регіональна політика мала би бути ще більш важливою, ніж для ЄС, проте впродовж багатьох років залишалася поза увагою держави. Ще до початку повномасштабного наступу РФ на Україну 2022 року чітко проявився тренд економічного перетікання економіки із східних регіонів у центральні та західні. За різними даними, Україну залишили 6–8 мільйонів осіб, за даними ООН – 6,5 мільйона. Орієнтовно вважається, що повернулося 4 мільйони осіб. На жаль, більш точних даних наразі не існує.

Головна сила країни – люди. Головний інструмент для розвитку людьми територій та країни в цілому – інфраструктура. Війна зруйнувала величезну кількість інфраструктурних об'єктів по всій країні, а особливо значними є руйнації на сході та півдні України. Без людей неможливо відновити інфраструктуру. Без інфраструктури не повернути людей [3]. На нашу думку, в умовах воєнного стану регіональна інфраструктура потребує наступних дій:

- злагодженого плану дій, ефективних програм та механізму їх реалізації від держави, регіону та центральних органів виконавчої влади;
- консолідації населення, органів місцевого самоврядування та держави в пошуках шляхів соціально-економічної підтримки з боку країн Європейського Союзу та іноземних громадян, що своїм наслідком принесє додаткові фінанси;
- проведення органами місцевого самоврядування широкої інформаційної роботи щодо переваг укладання підприємствами або фізичними особами – підприємцями договорів комерційної концесії;
- створення в регіоні стабільного ринку праці шляхом залучення науково-технічного потенціалу та встановлення належного рівня заробітних плат, які обчислюватимуться шляхом особистого внеску в результат роботи;

- надання майна, яке перебуває у власності територіальних громад у лізинг з доступною оплатою, що допоможе модернізувати технічні ресурси;

- заохочення молоді, студентів та учнів до участю в грантах, змаганнях та програмах з метою розвитку різних сфер життєдіяльності та інновацій в регіоні. Окрім того, створювати на рівні регіону програми для осіб з інвалідністю та ветеранів війни з дотриманням принципів гендерної рівності;

- надання доступних кредитів для розвитку сільського господарства та підприємництва в регіоні, що в свою чергу, створить нові робочі місця.

Управління регіональною інфраструктурою в період повномасштабної війни потребує не тільки ефективних рішень, а й додаткового людського, фінансового та науково-технічного потенціалу, швидких обґрунтованих рішень, приведення законодавства у відповідність вимогам військового часу та запровадження достатніх санкцій за вчинення економічних проступків/злочинів.

1. Ковбасюк Ю. В., Вакуленко В. М., Орлатий М. К. Регіональне управління : підручник. Київ : НАДУ, 2014. 740 с. **2.** Сотниченко Л. Л. Методичні підходи щодо регіонального управління розвитком інфраструктури. *Економіка та держава*. 2014. Вип. 12/2014. С. 59–64. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2014/14.pdf. (дата звернення: 24.09.2023). **3.** Ткачук А. Державна регіональна політика 2023: бути чи не бути ? : стаття. 2023. URL: <https://tpr.org.ua/news/derzhavna-rehionalna-polityka-2023-but-y-chy-ne-but-y/>. (дата звернення: 24.09.2023). **4.** Хом'як М. С. Формування інфраструктури у регіональному фінансовому просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 5. С. 188–191. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/5_2015ua/43.pdf. (дата звернення: 24.09.2023).

Тихончук Л. Х., д.н. з держ.упр., доцент, **Піддубний А. С.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

Однією з головних функцій держави є створення сприятливих умов для стабілізації ринкової економіки. Серед заходів спрямованих на допомогу у веденні бізнесу виділено державні програми, доступні кредити, факторинг, грантові можливості та інші фінансові послуги. Натомість покращення бізнес-середовища в громадах передбачено регіональними програмами. Із цією метою органами державної влади та місцевого самоврядування надається фінансова, інформаційна та консультативна підтримка для розвитку підприємництва.

Так, Програма підвищення інвестиційної спроможності міста Павлоград (Дніпропетровська область) [4] спрямована на просування інвестиційного потенціалу міста шляхом поліпшення іміджу населеного пункту та зацікавленості серед ділових кіл інвесторів, донорів та підприємців, формування регіонального інвестиційно-інноваційного кластеру, а також впровадження проєктів із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку міста. Обсяг фінансування Програми становить 761,0 тис. грн із коштів міського бюджету, з яких 35,7% – показник затрат на 2023 рік [4].

Важливим напрямом підтримки є залучення бізнес-структур до участі в загальнодержавних, регіональних виставках-продажах, презентаціях місцевих товаровиробників. Зокрема, на Івано-Франківщині [9], за рахунок коштів обласного бюджету здійснюється випуск буклетів, брошур, каталогів, що спрямовані на просування продукції чи послуг місцевих виробників на міжрегіональні ринки. Цільовою програмою на 2022–2023 роки передбачено фінансування обсягом 20,0 тис. грн за вказаним завданням [9].

На регіональному рівні діяльність органів влади також спрямована на полегшення доступу підприємців громад до фінансових ресурсів на розвиток бізнесу та стимулювання підприємництва. У Боярській ТГ (Київська область) пріоритетним завданням Програми розвитку на 2023–2024 роки [6] визначено підвищення конкурентоспроможності місцевого підприємництва шляхом сприяння навчанню підприємців. Таким чином, за рахунок коштів місцевого бюджету обсягом 15,0 тис. грн передбачено навчання проєктному менеджменту, підготовці бізнес-планів для подачі заявок на гранти та тренінги на актуальні теми (кризовий менеджмент, SMM, стратегічне планування, публічні закупівлі тощо). За умови залучення інших джерел фінансування, заплановані професійні поїздки до

успішних підприємств України та за кордон для пошуку партнерів, залучення іноземних фахівців [6]. А на реалізацію регіональної програми Золотоніської ТГ (Черкаська область) на 2023–2025 роки [5], що спрямована на підтримку діючих суб'єктів підприємницької діяльності та осіб, які мають намір започаткувати власну справу, передбачено фінансування з міського бюджету обсягом 750,0 тис. грн, з яких 27% на поточний рік [5].

Регіональний фонд підтримки підприємництва по Хмельницькій області [10] надає фінансово-кредитну підтримку на умовах конкурсного відбору бізнес-планів, співфінансування інвестиційного проекту. Програмою передбачено пріоритетні напрями господарської діяльності, зокрема, виробництво й переробка сільськогосподарської продукції, легка промисловість, машинобудування, упровадження енергозберігаючих технологій та реалізації енергоефективних проектів, надання соціально-побутових послуг населенню в сільській місцевості тощо [10].

Органами місцевого самоврядування Арцизької ТГ (Одеська область) [8] на конкурсних засадах надається безповоротна фінансова підтримка суб'єктам господарювання на реалізацію проектів у міській громаді, умовами яких передбачається придбання устаткування, обладнання та інших основних засобів виробничого призначення для організації виробництва та (або) надання послуг [8]. В Андріяшівський ТГ (Сумська область) у 2023 р. передбачена часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, залученими в державних банках, за кошти місцевого бюджету обсягом 30,0 тис. грн. Також, відповідно до податкового законодавства, застосовуються пільгові умови оподаткування місцевими податками та зборами, нарахування вартості патентів, орендної плати за використання приміщень, обладнання, земельних ділянок для новостворених переробних підприємств, підприємств випуску товарів народного споживання та для всіх підприємців-початківців сільської місцевості впродовж 1 року з моменту реєстрації підприємницької діяльності, фермерських господарств, а також підприємств, що здійснюють новітні технології [7]. У Вінницькій ТГ реалізовується Програма антикризової підтримки громади на 2023 р. [3], що передбачає компенсацію ЄСВ для створення нових робочих місць суб'єктами господарювання міської громади [3].

В умовах енергетичної кризи для підтримки бізнесу в громадах впроваджуються ваучери на енергозабезпечення. Так у Львівській [1] та Тернопільській ТГ [2] підприємцям, що здійснюють діяльність у закладах ресторанного господарства, роздрібною торгівлі продуктами харчування, приватних ліцензованих закладах освіти та охорони здоров'я, аптек, перукарень та салонів краси передбачено відшкодування, що не перевищує 50% вартості електрогенераторів [1]. Натомість у Хмельницькій ТГ передбачено й компенсацію на придбання засобів супутникового зв'язку

[11].

Отже, дієвим інструментом підтримки та стабілізації бізнес-середовища на регіональному рівні є регіональні програми розвитку підприємництва. Аналіз таких документів свідчить, що пріоритетними напрямками економічного розвитку регіонів є залучення бізнес-структур до вирішення соціально-економічних питань, розширення доступу суб'єктів підприємництва до фінансових ресурсів, покращення бізнес-клімату в громадах та надання додаткових можливостей розвитку в умовах енергетичної кризи. Реалізація заходів, передбачених регіональними програмами, здійснюється за рахунок місцевих та обласних бюджетів.

1. Місто повертатиме закладам харчування та продуктового магазину 50% вартості генераторів. *Львівська міська рада* : вебсайт. URL: <http://surl.li/gqexv>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Про затвердження Положення про фінансову підтримку малого та середнього підприємництва : рішення виконавчого комітету Тернопільської міської ради від 19.12.2022 р. № 8/п21/23. *Тернопільська міська рада*. URL: <http://surl.li/gqexz>. (дата звернення: 24.09.2023). 3. Про затвердження Програми антикризової підтримки громади на 2023 р. : рішення Вінницької міської ради від 23.12.2022 р. № 1344. *Вінницька міська рада*. URL: <http://surl.li/ghdjx>. (дата звернення: 24.09.2023). 4. Про затвердження Програми підвищення інвестиційної спроможності м. Павлограда на 2022–2024 роки : рішення Павлоградської міської ради від 27.07.2001 р. № 319-11/VIII. *Павлоградська міська рада*. URL: <http://surl.li/gqeyr> (дата звернення: 24.09.2023). 5. Про затвердження Програми розвитку малого і середнього підприємництва Золотоніської територіальної громади на 2023–2025 роки : рішення Золотоніської міської ради від 22.12.2022 р. № 25-46/VIII. *Золотоніська міська рада*. URL: <http://surl.li/gqeyf>. (дата звернення: 24.09.2023). 6. Про затвердження Програми розвитку малого та середнього підприємництва у Боярській міській територіальній громаді на 2023–2024 роки : рішення Боярської міської ради від 22.12.2022 р. № 30/1879. *Боярська громада*. URL: <http://surl.li/gqeyh>. (дата звернення: 24.09.2023). 7. Про затвердження Програми розвитку малого та середнього підприємництва в Андріяшівській сільській територіальній громаді на 2023 р. : рішення Андріяшівської сільської ради від 28.11.2022 року № 29. *Андріяшівська громада*. URL: <http://surl.li/gqeyu>. (дата звернення: 24.09.2023). 8. Про затвердження програми розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва в Арцизькій міській територіальній громаді на 2022–2024 роки : рішення Арцизької міської ради від 21.01.2022 р. № 1134-VIII. *Арцизька міська рада*. URL: <http://surl.li/gqeyk>. (дата звернення: 24.09.2023). 9. Про затвердження Регіональної цільової програми розвитку малого та середнього підприємництва в Івано-Франківській області на 2022–2023 роки : рішення Івано-Франківської обласної ради від 12.11.2021 р. № 280-10/2021. *Івано-Франківська обласна рада*. URL: <http://surl.li/gqeyj>. (дата звернення: 24.09.2023). 10. Про Програму розвитку малого і середнього підприємництва Хмельницької області на 2021–2023 рр. : рішення Хмельницької обласної ради від 08.04.2021 р. № 37-4/2021. *Хмельницька обласна військова адміністрація*. URL: <http://surl.li/gqeym>. (дата звернення: 24.09.2023).

Тихончук Л. Х., д.н. з держ.упр., доцент, **Руднік О. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У ВІДДАЛЕНИХ СТАРОСТИНСЬКИХ ОКРУГАХ (НА ПРИКЛАДІ ВАРАСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Запроваджений інститут старости із власними повноваженнями зменшив дистанцію між громадянином та органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами). Розширення видів адміністративних послуг, які надаються старостами старостинських округів є необхідним та затребуваним мешканцями даних округів. Особливо віддалених населених пунктів від центру громади, в тому числі і там, де погіршилось транспортне сполучення в умовах воєнного стану між центром громади та старостинськими округами.

Головним завданням реформи децентралізації, яка розпочалась в Україні в 2014 р., було забезпечення доступу та якості послуг. Громадяни не повинні відчувати погіршення доступу до адміністративних послуг у зв'язку з об'єднанням територіальної громади. В зв'язку з цим у законодавстві передбачено можливість покладання на старост окремих завдань адміністратора ЦНАП. На практиці це відбувається так: у старостатах створюються віддалені робочі місця адміністраторів центрів надання адміністративних послуг із залученням старости до надання цих послуг або без такого залучення. Без створення віддаленого робочого місця староста також може надавати послуги, отримувати заяви та документи і видавати результати надання адмінпослуг в рамках покладення на нього повноважень адміністратора. Шляхом залучення старост до надання адміністративних послуг можуть надаватись «швидкі» послуги: реєстрація народження, смерті, шлюбу; реєстрація місця проживання. Старости надають або сприяють в наданні адміністративних послуг соціального характеру, місцевих послуг – земельні, житлові, в т. ч. довідки, можуть вчиняти окремі нотаріальні дії у сільських населених пунктах. В рамках реформи децентралізації у 2018 р.до територіальної громади міста Вараш Рівненської області приєднано територіальну громаду села Заболоття. В 2020 році приєднано села Більська Воля, Березина, Кругле, Рудка, Сопачів, Діброва, Щоків, Собищиці, Стара Рафалівка, Бабка, Мульчиці, Журавлине, Кримне, Уріччя, Озерці, Городок.

В результаті такого об'єднання було ліквідовано (реорганізовано) 7 сільських рад. Це в свою чергу призвело до певної соціальної напруги в

віддалених населених пунктах. Якщо в місті функціонував ЦНАП – то виникало питання як отримувати адмінпослуги у віддалених селах громади. Рішенням цієї проблеми стало відкриття відділених робочих місць адміністраторів ЦНАПу, які були наділені повноваженнями надання певних послуг, які з часом доповнюються відповідними рішеннями ради.

Важливим моментом в процесі об'єднання Вараської територіальної громади стало те, що при створення старостинських округів за основу брали адміністративні центри колишніх сільських рад. Наприклад: Більськовільська сільська рада – відповідно Більськовільський старостинський округ. При кожному старостаті є призначений староста і відповідно адміністратор ЦНАПу. Важливість полягає в тому, що для прикладу Собіщицький старостинський округ охоплює один населений пункт с. Собіщиці з кількістю жителів близько 1400 чоловік. А Більськовільський старостинський округ охоплює чотири населені пункти з кількістю населення понад 3000 чоловік. Відповідно кількість звернень та послуг в цих округах суттєво різняться. Тому моделі у старостатах надання послуг мають відрізнитись. Досліджені вище процеси виводять державу на шлях схожості з провідними світовими системами надання адміністративних послуг. При цьому існують проблеми у роботі ЦНАП: недостатній рівень забезпечення приміщеннями, відсутність висококваліфікованих кадрів в окремих районах, фінансування тощо [3].

Процес розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг в усіх регіонах України, незважаючи на війну, триває далі. Даний процес обов'язково повинен підтримуватись органами місцевого самоврядування, виконавчою владою громад. До розвитку мережі ЦНАП необхідно залучати кошти грантодавців в рамках реалізації відповідних проєктів громадами. Передача повноважень на старост в частині надання мешканцям нових адміністративних послуг повинна бути підкріплена законодавчо, прописано для старост реальний алгоритм адміністрування ряду послуг.

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Офіційний вебпортал ВРУ*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року № 1487. *Офіційний вебпортал ВРУ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82#Text>. (дата звернення: 24.09.2023). 3. Пальчук В. Особливості розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг в Україні. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. № 9. С. 36–45. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr9.pdf>. (дата звернення: 24.09.2023).

Тихончук Л. Х., д.н. з держ.упр., доцент, **Тельпійська К.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ У КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Туризм є потужним інструментом для підсилення національної ідентичності, адже він дозволяє гостям і місцевим жителям долучитися до культурного обміну та вивчати історію і спадщину країни.

Національна ідентичність – це широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, який становить основу самоідентифікації окремих осіб та груп людей з певною нацією як самобутню спільноту, що має свою історичну територію, мову, історичну пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти поклоніння, національну ідею [1]. Вона є важливою складовою розвитку суспільства, яка визначає спільні цінності, історію та культуру. Вона сприяє єднанню громадян, підтримці національного самоусвідомлення та формуванню позитивного іміджу країни на світовій арені. Національна ідентичність може також служити рушійною силою для соціального, економічного та політичного розвитку, підсилюючи національний потенціал і сприяючи утвердженню країни в глобальному контексті.

Розглядаючи питання національної ідентичності ми чітко вичленуємо у ньому туристичну складову. До неї ми відносимо: пам'ятки архітектури, історії, музеї, культурні інституції, пам'ятники, місця пам'яті, заповідники, а також події, які відбувались або на території України, або до яких були причетні українці, і які становлять туристичний інтерес. Як приклад тут можна назвати З'їзд європейських монархів у Луцьку 1429 року, Грюнвальдську битву тощо.

Основними завданнями як для України, так і для її галузі туризму буде чітке відмежування від росії на усіх рівнях: фізичному, культурному, ментальному. І вже зараз ведеться значна робота у цьому плані як українською державою, так і її громадянами. Після Перемоги цікавість до України значно зросте, і це буде хорошою можливістю транслювати світу правильні національні наративи. Й одним із найдієвіших каналів поширення цієї інформації буде туризм, як внутрішній, так і міжнародний. За рахунок внутрішнього туризму в Україні зміцнюватиметься національна ідентичність через:

- Підвищення самосвідомості: туризм може розширювати знання громадян про історію, культуру та природні багатства своєї країни. Люди, подорожуючи в різні регіони України, дізнаватимуться більше про свою спадщину та традиції.

- Сприяння місцевим громадам: розвиток туризму створюватиме нові можливості для місцевих жителів, підвищуючи зайнятість та підтримуючи розвиток місцевих підприємств і ремесел.

- Підтримку історичних місць: розвиток туризму призводитиме до більшої уваги до збереження та реставрації історичних пам'яток і пам'ятників, що сприятиме збереженню ідентичності.

Якщо поглянути на світовий досвід, то більшість громадян із країн-лідерів туристичного світу надають перевагу відпочинкові у своїй країні. Для таких держав туризм став об'єднавчим чинником, що згуртував націю. У туристичній практиці існує багато прикладів того, як спільними зусиллями державних інституцій, громадськості, професіоналів туристичного бізнесу запроваджувалась така національна стратегія розвитку держави. Взірцями таких інновацій стали Франція, Туреччина, Єгипет, Іспанія. У всіх цих випадках віднайдення національної ідентичності засобами туризму відбувалося шляхом виокремлення унікальності й індивідуальності – природної, історико-культурної, етнографічної, в основу якої покладено національні історичні, духовні, ментальні архетипи [2]. Міжнародний туризм сприятиме чіткій ідентифікації України в світі як окремої самостійної держави зі своєю культурою, мовою, історією; поширенню національної культури: туристи можуть бути важливими посередниками для поширення української мови, традиційної кухні, музики та інших аспектів національної культури.

Ці завдання будуть якісно реалізовані тільки в тому випадку, коли їх здійснюватимуть професійно підготовлені туристичні кадри: менеджери туристичних фірм, гіді, представники галузі гостинності. Підготовка таких кадрів уже сьогодні є першочерговим завданням як профільних державних інституцій (ДАРТ, Міністерство культури тощо), органів місцевого самоврядування, так і ВУЗів, що готують фахівців для туристичної галузі. І враховуючи той факт, що ми говоримо про національну ідентичність, кадрове питання стає одним із першочергових. Загалом, інвестування в туристичну галузь України сприятиме посиленню національної ідентичності та об'єднанню громадян навколо спільних цінностей і досягнень країни.

1. Інститут історії України. НАН України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=identychnist_nacionalna (дата звернення: 24.09.2023). 2. Етнотуризм — як «захисний код» нації. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/etnoturizm-yak-zakhysnyy-kod-natsiyi> (дата звернення: 24.09.2023).

Тихончук Л. Х., д.н. з держ.упр., доцент, **Шинкарук А. Л.**, к.політ.н., доцент, **Токарець Н. С.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток публічного управління пов'язаний з децентралізацією влади, становленням інформаційного суспільства та повільним переходом до ринкової економіки.

Розвиток публічного управління можливий лише шляхом підвищення ефективності діяльності органів публічної влади, сприяння розвитку соціально – економічних програм на державному рівні та дотриманням принципів верховенства права та верховенства закону.

Розвиток системи публічного управління пов'язаний із процесом, який можна назвати роздержавленням управління, що полягає в передачі частини функцій держави органам місцевого самоврядування, приватному сектору та неурядовим організаціям. Це значить, що виконання управлінських функцій у публічній сфері можуть здійснювати не лише органи державної влади, але й інституції, котрі відносяться до місцевого самоврядування, громадські організації або фізичні і юридичні особи. Це відбувається у разі, коли їх діяльність торкається суспільних справ [1, с. 40].

Якщо розглядати розвиток публічного управління через призму інновацій, в результаті, можливо використати наступні інноваційні підходи:

- аутсорсинг (outsourcing) – передача організацією визначених функцій іншій компанії, що спеціалізується у відповідній сфері;
- бенчмаркінг (benchmarking) – використання найкращого досвіду;
- врядування (governance) – управління без уряду;
- електронне урядування (e-government).

Використання того чи іншого інструменту на практиці повинне базуватися з урахуванням накопиченого світового досвіду та наявних фінансових ресурсів, що забезпечить ефективність та результативність управління в органах влади [3, с. 125].

Політика децентралізації в Україні, оптимізація функцій та організаційних структур органів публічної влади все частіше викликають необхідність запровадження різних технологій управлінського реінжинірингу на основі процесного підходу. Одним з них є аутсорсинг, який довів свою ефективність в бізнесі. В аспекті публічного управління

аутсорсинг передбачає передачу зовнішній незалежній організації частини функцій органу публічної влади при збереженні його загальної відповідальності у відповідній сфері. Як свідчить закордонний досвід, використання технології аутсорсингу є наслідком запровадження концепції «нового публічного менеджменту». Зокрема, органи публічної влади на аутсорсинг передають кадрові питання, управління майном, юридичний супровід, матеріально-технічне забезпечення, ІТ-інфраструктуру тощо [2, с. 94].

Так, однією із позитивних тенденцій розвитку вітчизняного публічного управління виступає перебудова системи публічного управління з метою вдосконалення взаємодії інститутів публічної адміністрації з громадянами, надання їм якісних адміністративних послуг в економічній, правовій, соціально-культурній та інших сферах.

Ефективність кінцевого результату публічного управління повинна забезпечити висококваліфікована управлінська еліта, що повинна орієнтуватись на підвищення свого статусу за рахунок гідної заробітної плати і неформального авторитету та на перетворення державних службовців на професійних працівників специфічної системи обслуговування, що зорієнтовані на надання високоякісних управлінських послуг, пошук ефективних інструментів і технологій боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, порушенням прав і свобод громадянина в системі публічного управління [5].

Корисним для України також може бути британський досвід публічного управління. У Великобританії застосовуються методи взаємодії органів влади та громадянського суспільства з використанням ідей програм «Active Citizens» і «Citizens' Jury». Характерним є те, що ці програми спрямовані на налагодження ефективних взаємовідносин влади з організаціями громадянського суспільства шляхом його залучення до розробки та прийняття соціально-політичних рішень на засадах політичного діалогу з представниками інтересів громадян. Концепція цих програм зобов'язує пересічного громадянина залучатися до прийняття та виконання владних рішень [4, с. 234].

В новітніх процесах трансформації публічного управління чітко простежується тенденція до європеїзації публічного управління, що забезпечується впровадженням: європейських законів, норм і стандартів державного управління та місцевого самоврядування; максимальної, аргументованої децентралізації та дерегуляції державного управління; антикорупційних технологій і практик; європейського досвіду «належного», «доброго врядування», польського досвіду реформування місцевого самоврядування; принципово нової системи підготовки державно-управлінських кадрів, яка базується на концепції людського

капіталу, практико-орієнтованому навчанні, лідерстві та командній роботі, чітко визначених професійних компетенціях, патріотизмі та моралі суспільного блага [5].

Отже, сучасний розвиток публічного управління відбувається під впливом кадрової політики, досягнутим кінцевим результатом управління центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

На нашу думку, для подальшого ефективного розвитку публічного управління в Україні необхідно імплементувати демократичні цінності у публічну діяльність, здійснювати розвиток культури публічної служби, заохочення та стимулювання до результативної діяльності та побудови системи кар'єри, заснованої на культурі досягнення результату і ротації кадрів, яка передбачає періодичну зміну робіт, позицій і установ.

1. Зеніна–Біліченко А. С. Конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент» денної та заочної форм навчання. Кам'янське : ДДТУ, 2017. 127 с. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/33/7-33-kl43.pdf>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Калінін С. М. Публічне управління в Україні. *Історія державотворення, виклики та перспективи* : матеріали XI наук. Інтернет-конф. за міжнар. участю для аспірантів та докторантів. Одеса : ОРІ НАДУ, 2020. 286 с. URL: http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/Internet_konf_DU-2020.pdf. (дата звернення: 24.09.2023).
3. Луциків І. В., Сороківська О. А., Котовська І. В. Дослідження особливостей інноваційного розвитку системи публічного управління в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 124–128. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/19.pdf. (дата звернення: 24.09.2023).
4. Лях Ю. І. Зарубіжний досвід модернізації публічного управління та перспективи його застосування в Україні. *Науковий вісник*. 2020. Вип. № 2 (4). С. 229–238.
5. Решота О. А. Особливості розвитку публічного управління в Україні: сучасні тенденції та проблеми. *Державне управління удосконалення та розвиток*. 2020. Вип. 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/39.pdf. (дата звернення: 24.09.2023).

Фроленкова Н. А., к. е. н., доцент, **Янчевський В. Р.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ

Нові технології створюють нові бізнеси. Коли бізнес створюється, технології допомагають йому і роблять його простіш ім. Вони перебувають і завжди перебували у своєрідному симбіотичному зв'язку. Протягом багатьох років технології принесли вибухові зміни в комерцію і торгівлю. Технології трансформували багато традиційних моделей управління та концепцій менеджменту [1]. Технології дали нам можливість бачити речі під новим кутом зору і підходити до того, що ми завжди робили, з нових позицій. Технології також зробили спосіб ведення бізнесу більш ефективним. Сфери, де технології стали невід'ємною частиною бізнесу, включають системи продажів, використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні, системи бухгалтерського обліку та інші складні аспекти повсякденної діяльності. Навіть такі прості речі, як калькулятори, які на той час були революційними, стали можливими завдяки технологіям. Важко уявити повернення до ручної праці, адже це відкинуло б нас на 100 років назад.

Інформаційні системи займають важливе місце в розвитку менеджменту. Управлінські інформаційні системи – це організаційно-технічні системи, які гарантують розробку рішень на основі автоматизації інформаційних процесів у сфері управління. Управлінські інформаційні системи є різновидом інформаційних систем, специфікації яких визначаються з точки зору сфери застосування, тобто управління. Призначення таких систем-сприяти підвищенню ефективності та конкретизації управлінської діяльності, забезпечувати своєчасне виконання та високу достовірність усіх управлінських розрахунків, а також контроль за правильністю виконання управлінських рішень і зворотний зв'язок. Загальною метою такої системи є вдосконалення управлінської діяльності відповідних органів і підприємств та підвищення на цій основі ефективності їхньої роботи [2]. Технології автоматизують багато процесів і підвищують продуктивність. Це стає можливим завдяки зменшенню ресурсів, що використовуються, тим самим покращуючи якість і пришвидшуючи надання послуг клієнтам з меншими витратами. Технології також полегшують зберігання більшого обсягу інформації, зберігаючи її цілісність. Чутлива і цілком таємна інформація тепер може зберігатися у спосіб, менш вразливий до витоку даних. Інформація може бути миттєво отримана, коли це необхідно, і може бути проаналізована для

вивчення минулих тенденцій, а також для прогнозування майбутнього. У свою чергу, це може бути корисним у багатьох сферах, особливо в процесах прийняття рішень, які мають вирішальне значення в управлінні.

Коли йдеться про управління запасами, компаніям потрібно підтримувати достатній запас, щоб задовольнити попит, не перепрацюючи. Системи управління запасами відстежують кількість кожної позиції на складі компанії та ініціюють замовлення на додаткові запаси, якщо їхня кількість падає нижче заздалегідь визначеного рівня. Ці системи найкраще працюють, коли система управління запасами підключена до системи касових терміналів (POS), яка дає гарантію, що кожного разу, коли буде продаж, то одна з його позицій видаляється з запасу, створюючи замкнутий інформаційний цикл між усіма відділами.

Часи великих кімнат для зберігання документів, рядів величезних шаф і розсилки документів поштою швидко відходять у минуле. Сьогодні майже усі компанії зберігають цифрові версії документів на серверах або дисках. Ці документи миттєво доступні для всіх співробітників, незалежно від їхнього географічного розташування. Компанії можуть економно зберігати величезні обсяги історичних даних і керувати ними, а працівники отримують миттєвий доступ до потрібних їм документів [3]. Компанії використовують ІТ технології, щоб покращити спосіб побудови та управління взаємовідносинами з клієнтами, тобто CRM. Системи управління взаємовідносинами з клієнтами фіксують кожну взаємодію компанії з клієнтом і надають можливості для покращення обслуговування клієнтів. Коли клієнт телефонує до кол-центру з проблемою, представник служби підтримки має змогу побачити, що користувач придбав, переглянути інформацію про доставку, відкрити навчальний посібник з цього продукту та ефективно відреагувати на проблему. Всі взаємодії зберігаються в CRM-системі і можуть бути відтворені, коли клієнт зателефонує знову. Клієнт отримує кращий досвід, а компанія виграє від підвищення продуктивності. CRM створюють фундамент для якісного обслуговування клієнтів та правильної організації роботи. Як наслідок, компанія підвищить лояльність користувачів і продажі зростуть. Грамотна база клієнтів, аналітичні звіти та інші функції CRM відкриють нові можливості для бізнесу.

1. Information Technology & Its Uses in Business Management. URL: <https://smallbusiness.chron.com/information-technology-its-uses-business-management-51648.html>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Інформаційні технології в менеджменті. URL: <https://kerivnyk.info/2012/05/mykolyslyn.html> (дата звернення: 24.09.2023). 3. The Uses of Computers in Inventory Control. URL: <https://smallbusiness.chron.com/uses-computers-inventory-control-2239.html> (дата звернення: 24.09.2023).

Хамчук Г. П., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Івано-Франківського національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна)

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УПРАВЛІННІ ПОВОЄННИМ ВІДНОВЛЕННЯМ ТА РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Уже відомі в Україні позитивні результати використання моделі і механізму державно-приватного партнерства (ДПП) [1–3] в самих різних сферах національного господарства продемонстрували значний потенціал їх умілого і ефективного використання в процесі соціально-економічного розвитку держави, її галузей, регіонів і підприємств.

Проте, аналіз поточних проблем процесів децентралізації влади, реформування адміністративного устрою, формування і розвитку системи місцевого самоврядування в регіонах України в комплексі із завданнями повоєнного відновлення і розбудови національної економіки країни, її регіонів, районів, територіальних громад і суб'єктів господарювання дозволяє ідентифікувати в якості однієї із ключових проблем процесів відновлення певні труднощі з масштабним використанням цих інструментів в забезпеченні т. зв. спроможності біля 1.5 тис. територіальних чарунок українського суспільства (територіальних громад – ТГ) як основи сталого (економічного, соціального і екологічного) розвитку країни.

Не дивлячись на появу останнім часом низки досліджень і оцінок науковців і експертів-практиків з публічного управління та адміністрування проблем результативного і ефективного використання всіх видів ресурсів ТГ шляхом використання моделі ДПП, остання ще не отримала належного поширення у процесах створення, модернізації, організації і управління вирішенням різних видів інфраструктурних проблем і проектів з отриманням широкої палітри вигід саме на рівні ТГ, що цілком справедливо було зауважено авторами роботи [2], «...місцеві органи влади не достатньо використовують в розвитку територій окремі інструменти, одним з яких є державно-приватне партнерство».

Адже, якщо припустити, що ТГ виступає суб'єктом господарювання, в розпорядженні якого одночасно присутні ресурси і державної, і комунальної, і приватної власності, то актуальність цієї проблеми проявляється в пошуку нових можливостей їх комбінованого використання в самих різноманітних економічно-, соціально- і екологічно ефективних варіантах ДПП між державою та територіальною громадою,

що робить цілком доцільним дослідження можливостей модифікації відомого моделі і механізму ДПП для удосконалення і використання в процесах управління повоєнним відновленням та розвитком територіальних громад України [4] як управлінського ресурсу налагодження продуктивної і ефективної соціально-економічної взаємодії суб'єктів господарювання [5].

Зауважимо при цьому, що виявляється цілком можливим і доцільним використовувати партнерські взаємини не тільки для утворення і успішного функціонування ДПП, а й використовувати їх в таких інноваційних варіантах, як державно-державні (ДДП), державно-громадівські (ДГП), приватно-приватні (ППП), громадівсько-приватні (ГПП) чи, навіть, державно-громадівсько-приватні (ДГПП) партнерства. [6]. Тому, аналіз вітчизняної практики реалізації державно-приватних партнерств в Україні загалом, в її галузях, в регіонах і, особливо, в її територіальних громадах, сприятиме теоретичному обґрунтуванню рекомендацій щодо адаптації світового досвіду, практичної апробації і впровадження не тільки варіантів ДПП, а й усіх визначених вище видів ДДП, ДГП, ППП, ГПП і ДГПП. Це дозволить задіяти вагомий потенціал спільності управління, взаємодовіри і гармонізації цілей відновлення і розвитку територіальних спільнот. Масштабне поширення в системі публічного управління та адміністрування країни і, особливо, в органах місцевого самоврядування інноваційних механізмів створення та управління на умовах всіх можливих видів партнерств більшістю громадівських суб'єктів господарювання може і повинно стати тим додатковим організаційним ресурсом, який сприятиме відновленню і розвитку територіальних громад.

Адже, навіть в урядовому документі, яким планується порядок комплексного відновлення території ТГ [7], Програма і План відновлення розробляються на засада партнерства «... із залученням фахівців підприємств, установ та організацій». Проекти Програми і Плану оприлюднюються та повинні пройти громадське обговорення з врахуванням (чи обґрунтованим відхиленням) пропозицій всіх зацікавлених учасників-партнерів, що повністю відповідає умовам ефективного використання спільних інтелектуальних ресурсів територіальних людських спільнот [8] у процесі їх залучення з метою забезпечення в громаді раціонального природокористування «... на засадах партнерства влади і соціуму» [9] з метою забезпечення раціонального, результативного і ефективного управління і функціонування ТГ.

Таким чином, якісне планування відновлення і подальшого розвитку ТГ її органом місцевого самоврядування вимагає виконання

останнім на партнерських засадах з усіма приналежними до неї і зацікавленими в цьому людськими ресурсами комплексного аналізу території, всіх видів її природних ресурсів, можливостей, спроможності, обмежень і загроз, стратегічних цілей і завдань. Однак, більшість вітчизняних дослідників концентруються на проблемах впровадження в Україні ДПП, а використання всіх інших можливих форм партнерської взаємодії продовжують залишатися поза їх увагою, в зв'язку з чим вимагають більш детальних досліджень суті і природи партнерських взаємовідносин між всіма варіантами можливих учасників, належне використання яких має значний потенціал корисності для суспільства.

1. Баталов О. А., Валушко І. В. Особливості застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової регіональної політики. Аналітична записка. Національний Інститут Стратегічних Досліджень. 10.07.2013. URL: <http://suurl.li/nnciv>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Мішеніна Н. В., Ярова І. Є. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання в умовах децентралізації. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 1. С. 319–330. 3. Сірик З. О. Ефективність використання механізмів співробітництва територіальних громад в умовах децентралізації влади. *Регіональна економіка*. 2020. № 2. С. 17–32. 4. Хамчук Г. П. Про доцільність модифікації механізму державно-приватного партнерства для вдосконалення управління розвитком територіальних громад України. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи* : зб. матеріалів 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції / за наук. ред. проф. О. В. Чепелюк, І. П. Лопушинського. Хмельницький : ХНТУ, 2022. С. 151–154. 5. Хамчук Г. П. Удосконалення управління партнерствами як основи соціально-економічної взаємодії структурних складових людських спільнот. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 33. С. 101–107. 6. Федулова Л. І., Яненкова І. Г. Організаційний ресурс державно-приватного партнерства в умовах подолання наслідків кризи. *Наукові праці* : науково-методичний журнал. *Економіка*. Вип. 96. Т. 109. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 57–60. 7. Порядок розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них : Постанова КМУ від 14 жовтня 2022 р. № 1159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 24.09.2023). 8. Дзвінчук Д. І., Петренко В. П. Ідентифікація умов ефективної взаємодії інтелектуальних ресурсів людських спільнот у процесі забезпечення раціонального природокористування. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Сер. Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. Т. 33(72). С. 85–95. 9. Панасюк Р. В. Децентралізація влади і трансформаційні процеси в регіонах на засадах партнерства влади і соціуму. Сучасні управлінські технології в умовах трансформації соціально-економічних відносин : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Івано-Франківськ, 19–20 квітня 2018 року). Івано-Франківськ, 2018. С. 169–170.

Хомяк Н. Л., д.е.н. (Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Сільські території відіграють важливе значення у функціонуванні будь-якої держави. Кризові явища в економіці України та її регіонах й повномасштабне вторгнення призвели до загострення проблем у розвитку сільських територій, які становлять близько 90% від загальної площі країни. Вважаємо, що розвиток сільських територій – це динамічний процес, який приводить до структурних змін соціальних, економічних, фінансових, природничо-екологічних, інституціональних об'єктів і явищ, які відбуваються в багатокомпонентній просторовій системі, що сформована на сільських територіях [1].

Н. Васильєва, О. Васильєва та С. Приліпко акцентують увагу на тому, що в Україні сільські території переживають системну кризу, яка проявляється через погіршення демографічної ситуації; бідність і високий рівень безробіття; зниження якості життя, скорочення мережі закладів соціальної інфраструктури, моногалузевий характер економіки села, орієнтованої на сільськогосподарське виробництво; недосконалість розвитку альтернативних сільському господарству сфер зайнятості населення тощо [2]. У зв'язку з цим, як зазначають І. Перевозова та М. Поленкова, впродовж останніх років на рівні держави розробляється та приймається низка документів, які спрямовані на підтримку та забезпечення сталого розвитку сільських територій [3].

Погоджуємося із думкою Д. Богданова, що сталий розвиток сільських територій – це процес якісних змін, спрямованих на стабільне соціально-економічне зростання сільських територій, підвищення ефективності сільської економіки, рівня зайнятості та якості життя сільського населення на основі вжиття комплексу економічних, соціальних та екологічних заходів державного й місцевого рівня [4].

Тому було розроблено організаційно-економічний механізм диверсифікації розвитку сільських територій [5], застосування якого сприятиме досягненню цільових орієнтирів сталого розвитку сільських територій. Інтегрований підхід до використання всього комплексу інструментів та заходів організаційно-економічного механізму диверсифікації розвитку сільських територій (нормативно-правових, інституційних, організаційних, економічних), урахування їх взаємовпливу з дотриманням принципів диверсифікації (системності, пріоритетності, результативності, партнерства, програмності, інклюзивності) і

децентралізації (конституційності та законності, субсидіарності, прозорості й відкритості, відповідальності) дасть змогу отримати синергетичний ефект від їх застосування та сприятиме зростанню доходів сільського населення, зменшенню рівня безробіття на сільських територіях, розвитку соціальної інфраструктури на селі, збільшенню обсягів валової продукції, досягненню продовольчої безпеки, підвищенню продуктивності праці, підтриманню екологічної рівноваги на сільських територіях, раціональному використанню, охороні та відтворенню природних ресурсів [5].

Також вважаємо, що застосування сучасних технологій та інновацій у сільському господарстві та сільському розвитку сприятиме збільшенню продуктивності, зниженню негативного впливу на навколишнє середовище та створенню нових можливостей для розвитку жителів сільських територій. На основі аналізу сільськогосподарського виробництва було обґрунтовано доцільність вирощування нішевих культур, таких як часник, сорго, нут, гірчиця, горіхи ін. На нашу думку, в Україні наявні всі передумови для поширення органічного землекористування як напрямку сталого розвитку сільських територій, що дає змогу не лише отримувати прибутки, а й виробляти екологічно безпечні продукти харчування та зменшити деструктивний антропогенний вплив на навколишнє середовище [5].

Отже, реформа децентралізації сприяла зростанню ефективності використання внутрішнього потенціалу сільських територій, їх соціально-економічному розвитку, наблизженню послуг до потреб населення територіальних громад, залученню місцевих жителів в процес управління сільськими територіям.

1. Хомюк Н. Л. Диверсифікація розвитку сільських територій в умовах децентралізації : монографія. Луцьк : Вежа Друк, 2019. 320 с.
2. Васильєва Н., Васильєва О., Приліпко С. Публічне управління сталим розвитком територій. *Integración de las ciencias fundamentales y aplicadas en el paradigma de la sociedad post-industrial* : Colección de documentos científicos «ΛΟΓΟΣ» con actas de la Conferencia Internacional Científica y Práctica : Plataforma Europea de la Ciencia. 24 de abril de 2020. Barcelona, España, 2020. Vol. 2. P. 12–14. URL: <https://doi.org/10.36074/24.04.2020.v2.03> (дата звернення: 24.09.2023).
3. Перезовова І., Поленкова М. Сталий розвиток сільських територій: сучасний стан проблеми. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 59-1. С. 68–75. URL: <https://doi.org/10.32843/bses.59-11> (дата звернення: 24.09.2023).
4. Богданов Д. С. Завдання сталого розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2017. № 7. С. 60–62.
5. Хомюк Н. Л. Організаційно-економічні засади диверсифікації сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05 / Нац. Акад. наук України ДУ «Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2020. 43 с.

Цецик Я. П., к.і.н., доцент, **Мордас О. М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВІЙНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мінімум інформації краще, ніж брехня [1]. Та якщо людина проінформована, можна вважати її озброєною. Але існує чималий список історій та подій, які несуть за собою інформаційну війну. Наше сьогодні є найкращим прикладом цього. Дезінформація керує суспільством в цілому. Практично всі новини ми дізнаємося з інтернету. Ним щодня ширяться тисячі фейків у які вірить чимала кількість людей. Як сітка мережі Інтернет, так і фейкова інформація шириться поміж українцями по всьому світу. У нашому сьогодні, у період військово-політичних реалій розуміємо, що інформація це як інструмент протистояння, та ж сама зброя. Здатність людини критично сприймати, аналізувати та давати правильну оцінку отриманій інформації гальмує процес маніпуляцій громадською думкою [2]. Та треба чітко розуміти що з війною реальною відбувається й інформаційна й цьому необхідно протидіяти.

Протидія в умовах воєнного стану є надважливим завданням, щоб забезпечити національну безпеку та міжнародну стабільність. Для отримання результату потрібна певна стратегія, яка зможе бути дієвою. Перш за все, потрібно забезпечити правдиву інформацію. Важливим є підтримання доступності, прозорості та відкритості до інформації. В такий спосіб можна запобігти дезінформації суспільства.

Найбільше інформація надходить із соціальних мереж. Телеграм, Вайбер, Інстаграм, Фейсбук та інші соцмережі дезінформують людей. Тому необхідний аналіз та контроль даних мереж. Влада повинна спостерігати, в разі необхідності, вжити заходів щодо обмеження. Уряд також повинен мати контроль над державами ЗМІ та інформаційними ресурсами аби надати інформацію громадянам.

Міжнародна співпраця є важливою в боротьбі з поширенням дезінформації. Є потреба в умовах воєнного стану співпрацювати з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформації та обміну спільних заходів протидії. Необхідне підвищення рівня медіаграмотності громадян для того щоб вони могли розрізнити маніпуляційну та дезінформацію. Кібербезпека: захист інформаційних систем та мереж важливий для запобігання кібератак [3].

Питання інформаційної безпеки в умовах війни є питанням на виживання суспільства, людини і держави. Захист від дезінформації це не

лише інтереси держави, але й людини та забезпечення її прав та свобод. З метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні Указом Президента України від 25.02.2017 р. була затверджена «Доктрина інформаційної безпеки України». На сьогодні, в період війни 18.03.2022 р. прийнято рішення РНБО «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану, в ньому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки».

«Емоційний фейк» – це емоційно забарвлені слова, які поширюються та впливають на психіку людини та дозволяють нею маніпулювати. Оцінювати правдивість інформації потрібно завжди. Необхідно розрізнати правду від брехні, вміти аналізувати сайти на яких поширена та чи інша новина. Маніпуляції є небезпечним чинником в період воєнного стану. Це невидима зброя [4].

Таким чином, інформаційна війна небезпечна в усіх її напрямках та аспектах. Щодня відбувається боротьба з фейками та дезінформацією. Українці сильний, незламний, незалежний та розумний народ, але часто людей вводять в оману саме за допомогою брехні. Протидія інформаційній війні в непростих умовах воєнного стану є надзвичайно важливим завданням для забезпечення національної безпеки та стабільності. Варто пам'ятати, що та інформаційна війна починається з кожного з нас, коли ми розгублені та налякані поширюємо неправдиві факти та інформацію.

1. Цитати про інформацію. URL: <http://surl.li/mcuer> (дата звернення: 13.10.2023).
2. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. URL: <http://surl.li/mcuer> (дата звернення: 13.10.2023).
3. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. URL: <http://surl.li/mcvik> (дата звернення: 13.10.2023).
4. Інформаційна безпека в умовах війни. URL: <http://surl.li/mcufe> (дата звернення: 13.10.2023).

Чата Р. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна)

СТРАТЕГІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ АГРАРНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проблеми розробки дієвих механізмів ефективного регулювання функціонування агропромислового виробництва та ринків продовольчої продукції країн ділових партнерів України є актуальними і розробляються українськими і зарубіжними вченими: Л. Абалкіним, П. Борщевським, В. Бойком, В. Гусаковим, М. Дем'яненком, Онищенком, В. Тарасовим, С. Суховим, В. Протасовим, В. Зимовцем, О. Шпичаком та ін. Економічні аспекти проблем європейської інтеграції України перебувають у центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, І. Єгорова, О. Ковальова зосередили увагу на євроінтеграційному курсі України. Формування доданої вартості у агропромисловому комплексі досліджували: Макконнелл Кемпбелл Р., Стенлі, Л. Брю, Манків Грегорі Н., С. Кваша, Ю. Лузана, А. Філіпенко, В. Чужиков, І. Школа, Lyon & Maxwell, A. Blackman, J. Rivera, W. Tunnessen та опубліковані у програмах ЄС тощо [1–3].

Провідною тенденцією розвитку світового господарства на початку ХХІ століть є глобалізація, яка проявляється, з одного боку, у динамізації інтеграційних процесів, трансформації систем і способу виробництва завдяки впровадженню останніх досягнень та результатів НТП в організації виробництва й методах управління, а, з другого, – у загостренні протиріч економічного розвитку та можливостей навколишнього природного середовища (НПС) забезпечувати населення ресурсами.

Європейський зелений курс (ЄЗК) – це пакет системних політичних рішень для переходу європейського континенту до кліматичної нейтральності до 2050-го року та розвитку справедливого суспільства, що процвітатиме. Хоча ЄЗК – це не закон, але це перший крок до закріплення на законодавчому рівні ефективного споживання ресурсів, озеленення інвестицій, скорочення викидів парникових газів та справедливої трансформації для сталого розвитку та збереження довкілля. Сам Європейський зелений курс містить всього 24 сторінки і не є вичерпним. Проте його доповнюють Стратегії по ключовим напрямкам розвитку. Ключові стратегії Європейського зеленого курсу щодо аграрного природокористування в умовах змін клімату такі:

1. Від ферми до виделки. Сільськогосподарська продукція, наприклад соняшник, під час вирощування може вбирати в себе певні шкідливі речовини. Також спосіб ведення господарства шкодить НПС:

забруднює землю та воду, знищує ліси для збільшення орних площ, вбиває інсектицидами живих істот. У людей має бути вільний доступ до здорової їжі, а її виробництво не має шкодити навколишньому середовищу. Тому Стратегія «Від ферми до виделки» спрямована на скорочення використання пестицидів на 50%, а добрив на 20% за умови збереження родючості ґрунтів на тому ж рівні. При цьому кількість зібраної продукції на гектар не має скорочуватись.

2. Біорізноманіття. Від нього залежить більше половини світового ВВП, що оцінюється у 40 трильйонів євро. Тому економіка держав наряду залежить від збереження НПС. Тим більше, для аграрних держав, таких як Україна, це ключ до виживання. Втрата біорізноманіття загрожує людству зменшенням кількості рослинної і тваринної їжі, води, ліків. У питаннях органічного фермерства та скорочення використання пестицидів рекомендації Стратегії з біорізноманіття повністю збігаються зі стратегією «Від ферми до виделки».

3. Закон про клімат. Вищезгадані стратегії дійсно потужні, але вони потребують відповідного законодавчого підкріплення та фінансового стимулу. Перше має забезпечити цей закон. Він покликаний трансформувати обіцянки політиків на обов'язки. Закон затвердить ціль щодо кліматичної нейтральності на 2050 рік і запропонує шлях до неї. Це дасть європейським громадянам та підприємствам передбачуваність, прозорість та підзвітність, необхідні їм для колективної трансформації.

4. Адаптація. Клімат змінюється і деякі зміни вже стали невідворотними, тому до них необхідно адаптуватися. Оновлена Стратегія рекомендує адаптуватися розумніше, швидше та системніше.

Адаптація до зміни клімату є невід'ємною частиною Європейського зеленого курсу і закріплена в пропонованому Європейському законі про клімат. Щоб Європейський Союз адаптувався до наслідків зміни клімату до 2050-го року Стратегія рекомендує підвищувати обізнаність про вплив клімату та адаптаційних рішень на добробут населення; ретельно оцінювати кліматичні ризики; прискорити адаптацію у ЄС та допомагати підвищити стійкість до зміни клімату у всьому світі.

Україна є підписантом Паризької угоди, приєдналась до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, а отже взяла на себе зобов'язання, які вимагають від країни провадження амбітної кліматичної політики, адаптацію до зміни клімату та стале сільське господарство. Розглянемо Бачення того, які саме стратегічні пріоритети аграрного природокористування в умовах зміни клімату є ключовими та мають бути інтегровані у Дорожню карту участі України у ЄЗК відповідно до позицій самої ЄЗК які наведені у таблиці.

Отже, стратегія екологізації національної економіки, агробізнесу буде враховувати практичні розробки щодо: екологічного, земельного, водного, вуглецевого слідів, що призведе до збільшення собівартості продукції та (або) екологічної модернізації виробництв.

Таблиця

Стратегічні цілі економіки України

Бачення щодо Дорожньої карти участі України у ЄЗК	Європейський зелений курс (ЄЗК)	Рекомендації для України
<i>Кліматична нейтральність до 2050 року в Україні.</i> Україна зобов'язується поступово скорочувати викиди парникових газів протягом 30 років	Кліматична нейтральність до 2050 року на європейському континенті. Фактично ціль означає скорочення на 30% порівняно з викидами які є зараз	Досягнення нетто-нульових викидів до 2050 року. Глобальні фактичні антропогенні викиди CO ₂ зменшуються приблизно на 45%
<i>Адаптація до зміни клімату включена до секторальних цілей та стратегій.</i> Національні плани адаптації та 2НВВ повинні зміцнювати одне одного	Зміна клімату матиме вплив на всіх рівнях суспільства та в усіх секторах економіки, тому дії щодо адаптації також повинні бути системними	Варіанти адаптації відповідні до національної економіки
<i>Фінансові механізми скорочення викидів</i> Підвищення вуглецевого податку, до рівня, який буде стимулювати скорочення викидів парникових газів (менше 500 т)	Підтримка розвитку та впровадження планів адаптації на всіх рівнях управління з трьома наскрізними пріоритетами	Інтеграція адаптації до макрофіскальної політики для адаптації; локальна адаптаційна дія

1. Delivering the European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 24.09.2023).
2. Стратегія «Від ферми до виделки» заради справедливої, здорової та екологічно дружньої продовольчої системи. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/08/EU_-Farm-to-Fork-Strategy-UA_fin.pdf (дата звернення: 24.09.2023).
3. A Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/08/EU_-Farm-to-Fork-Strategy-UA_fin.pdf. (дата звернення: 24.09.2023).

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК, АУДИТ, ОПОДАТКУВАННЯ І ФІНАНСИ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Antoniuk O., Doctor of Economics, Professor (National University of Water and Environmental Engineering, Ukraine)

THE ROLE OF THE REGULATOR IN ENSURING THE QUALITY OF AUDIT ACTIVITY DURING WAR TIME

The issues of the development of audit services on the quantitative and qualitative indicators remain the subject of consideration of scientists in many countries of the world. Attention is paid to the study of the changes in the market of audit services in Ukraine. However, in each country, the development of the market acquires national peculiarities and characteristics [1].

The mission of the Audit Public Oversight Body of Ukraine (APOBU) is to ensure a high level of confidence of owners, investors, and other users of information disclosed in the financial statements as a reliable basis for decision making.

The Audit Public Oversight Body of Ukraine performs supervision and is responsible for overseeing the following areas: registration of auditors and audit legal entities; implementation of international auditing standard; control over attestation of auditors and continuous training of auditors; disciplinary charges against auditors performing statutory audits of financial statements; application of penalties. Since the first days of Russia's armed aggression and the introduction of martial law in Ukraine, APOBU has taken measures to respond promptly to new challenges that have arisen and continue to arise before the system of public supervision of audit activities, auditors and audit firms.

In order for the audit market to maintain its potential, renew and continue its work, APOBU from the first days of the war took measures aimed at supporting auditors and audit firms: postponement of the obligation to pay the contribution paid by the audit firms in favor of APOBU; postponement of the submission of audit firms to organization of information on the provision of services to enterprises of public interest; mandatory audits for quality control of auditing services have been stopped. Quality control inspections are carried out only on the basis of an application by the audit firms, provided there is no threat to the life and safety of persons participating in such an inspection for the period of the introduction of martial law in Ukraine.

The priority tasks to ensure the stable functioning of the system of public supervision of audit activities during the period of martial law and post-war

economic recovery and the results of the search for additional sources of funding were updated. The temporary procedure for passing the qualification exam at the certification of auditors was approved. The information of the register of auditors and subjects of audit activity has become limited and closed. The results of the quality audit of audit firms are presented in the table.

Table

Implementation of the quality control inspection plan*

№	Inspection results	2022		2021	
		<i>the number of audit firms</i>	<i>%</i>	<i>the number of audit firms</i>	<i>%</i>
1	Passed the inspection with mandatory to implementation of recommendations	11	39	25	61
2	Consent for inspection was not granted	10	36	-	-
3	In the process of harmonizing the results of the inspection	4	14	3	7
4	Check not completed due to loss the right to conduct a mandatory audit	2	7	9	22
5	The inspection was started in the current year continued next year	1	4	2	5
6	Passed the inspection	-	-	1	2
7	Did not pass the test	-	-	1	2
8	Total	28	100	41	100

*Source: [2]

Competition forces to maintain the qualifications of staff, to attract employees of the firm who are best suited for the tasks, and, therefore, training is one of the most important factors in the competitiveness of the firm. Performing certain types of tasks requires special skills, may be associated with hiring auditors with special skills, which affects the ability to perform and offer the service which adds arguments for staff development. The personnel issue remains to be difficult one, as training and professional growth of staff can affect a firm's ability to maintain consistent productivity.

1. Ojala Hannu; Niskanen Mervi; Collis Jill; Pajunen K. Audit quality and decision-making in small companies. *Managerial Auditing Journal*. 2014. Pp. 817–800. URL: https://www.researchgate.net/publication/264731906Audit_quality_and_decision-making_in_small_companies. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Official site of Audit Public Oversight Body of Ukraine. Report about the activity of Audit Public Oversight Body of Ukraine for 2022. URL: <https://www.apob.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%90%D0%94-2> (дата звернення: 24.09.2023).

Pavelko O. V., Doctor of Economics, Professor, **Honcharuk V.**, second (master`s) level student of higher education, Specialty «Accounting and taxation» (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)

ORGANIZATION OF INVENTORIES ACCOUNTING

In today's dynamic and competitive business environment effective inventory management is key to an organization's success. One of the most important aspects of this process is the correct organization of inventory records, which plays a vital role in maintaining the financial condition of the company. The methodological bases of the formation of information about stocks in accounting and its disclosure in financial reporting are regulated by NAS 9 «Inventories».

Inventories are defined as assets that: are held for further sale under normal business conditions; are in the process of production for the purpose of further sale of the production product; are kept for consumption during the production of products, performance of work, provision of services, as well as management of the enterprise. Inventories are recognized as assets if it is probable that the company will receive economic benefits related to their use in the future and their value can be reliably determined. It is important to understand the classification of inventories in order to accurately and truthfully depict the information in the reports. The legislation of Ukraine provides for the following classification of inventories to achieve the goals of accounting:

- raw materials, basic and auxiliary materials; component products and other tangible assets, which are intended for the production of products, performed works, provision of services, maintenance of production and administrative needs;
- unfinished production in the form of unfinished processing and assembly of parts, assemblies and unfinished technological processes;
- finished products, which are manufactured at the enterprise, are intended for sale and meet the technical and quality characteristics stipulated by the contract or other regulatory legal act;
- goods in the form of material stocks that are purchased (received) and held by the enterprise for the purpose of further sale;
- low-value and perishable items, which are used for no more than one year or a normal operating cycle) if it is more than one year;
- current biological assets, if they are evaluated according to NAS 9 «Inventories» as well as agricultural and forestry products after their initial recognition.

While accounting for inventories and their organization, it is also worth considering such nuances as accounting accounts of this class are intended to

summarize information on the availability and movement of finished products belonging to the enterprise, goods, items of work intended for processing, processing, use in production and for economic needs, as well as means of labor, which the enterprise includes in the composition of low-value and perishable items; material values accepted by the enterprise for responsible storage, processing, commission, are recorded in accounts of class 0 «Off-balance sheet accounts». Finished products, goods, production stocks, etc., shipped, before the transfer of the risks and benefits associated with ownership of them to the buyer, are reflected in separate sub-accounts of the corresponding stock accounting accounts; on the debit side, they reflect the receipt of stocks at the enterprise, their revaluation, on the credit side - spending on production, processing, release (transfer) to the party, depreciation, etc.

Table 1 contains information that has an impact on the organization of accounting and determines the methods of making calculations and must be disclosed in the order on the accounting policy.

Table 1

Reflection of inventories in company's accounting policy

No.	Name	Options for accounting at the choice of the enterprise	Legal acts
1.	Inventories accounting unit	– Name; homogeneous group (species)	NAS 9 «Inventories»
2.	Methods of estimating inventories when they are removed	– identified cost price; – weighted average cost price; – FIFO; – regulatory costs; – sale prices	
3.	Method of accounting for transport and procurement costs	– direct inclusion of transportation and procurement costs in the initial cost of a unit of purchased stocks; – by the average percentage (when summarizing the amount of transport and procurement costs on a separate sub-account with their further distribution)	
4.	Purpose and conditions of use of reserves	It is set independently by the enterprise	Methodical recommendations on inventory accounting
5.	The basis for the distribution of transport and procurement costs, which are directly included in the initial cost of stocks	by quantitative criterion: – weight; volume; number of seats; – units; according to the value criterion: – the price of a unit of inventory	
6.	Periodicity of determining the weighted average cost per unit of inventory	It is set independently by the enterprise	

Companies can develop forms of primary documentation at their own discretion, but the documents must contain all the necessary details, or use

standard forms of documentation for inventory accounting (table 2).

Table 2

Standard forms of stock accounting and their purpose

No.	Name and form of the document	Purpose of the document
1.	Power of attorney (f. M-2)	Used to receive supplies from the supplier through a proxy
2.	Bill of lading - demand for release (internal movement) of materials (f. M-11)	Process receipts for stocks of own production; internal transfer; disposal and receipt of stocks free of charge, as well as disposal of stocks for sale (except goods in retail trade)
3.	Profit order (f. M-4)	Formalize the receipt of stocks as a contribution to the authorized capital; exchange of stocks for other similar and dissimilar stocks; supplies received free of charge; acceptance and posting of stocks received from suppliers or from third-party processors
4.	Act on acceptance of materials (f. M-7)	Formalize the receipt of stocks as a contribution to the authorized capital; exchange of stocks for other similar and dissimilar stocks; supplies received free of charge; for safe storage
5.	Goods and transport invoice (f. 1-TN)	Formalize the receipt of stocks as a contribution to the authorized capital; exchange of stocks for other similar and dissimilar stocks; stocks received and released free of charge; acceptance and posting of stocks received from suppliers or third-party processors
6.	Commercial act (f. 4-22)	Formalize discrepancies in quality and quantity of stocks with the data of the accompanying documents
7.	Receipt and product label (f. 1-VT, 3-VT)	Prepare the receipt of stocks for sale on the terms of the commission
8.	Purchase act	Register the receipt of stocks from individuals who are not registered business entities
9.	Limit withdrawal cards (f. M-8, M-9)	Register disposal of stocks, the release of which is carried out on the basis of established limits
10.	Act-requirement for the replacement of materials (f. M-10)	Process the release of materials over the established limit or when replacing materials

Inventories as an object of accounting and a source of information for decision-making is reflected in such forms of financial reporting as: Balance Sheet (Statement of Financial Position) and Notes to Financial Reporting. In conclusion we can say that while organizing inventory accounting, it is important to take into account the peculiarities of inventory classification and definition, the use of forms of primary documentation and correspondence of accounts. Adherence to the principles and rules of accounting for transactions with stocks will provide external and internal users of financial statements with quality information for decision-making.

1. NAS 1 «General Requirements for Financial Reporting» dated 07.02.2013 No. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. On the approval of Methodological recommendations for inventory accounting dated 10.01.2007 r. No. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text>. (дата звернення: 24.09.2023).

Pavelko O. V., Doctor of Economics, Professor, **Yefymets V.**, second (master's) level student of higher education, Specialty «Accounting and taxation» (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)

ORGANIZATION OF COMPANIES EQUITY ACCOUNTING: THEORETICAL ASPECTS

Equity is one of the most important indicators and characterizes the provision of the company with its own funds, the value of this indicator is key content in assessing the creditworthiness, solvency and independence of the company. The term «capital» is related to the concept of «property», i.e. when a business entity is established, assets are transferred to it in various forms in various forms by individuals and legal entities that become founders and participants, and as a result, constitute the property of the enterprise. The company's property may consist of various tangible intangible and financial resources that form equity capital.

Equity accounting plays a crucial role in assessing a company's financial stability as well as it provides valuable information about a company's own sources of assets. In Ukrainian legislation: [1; 2], which regulates accounting, equity is defined as the difference between the assets and liabilities of the company, but scientists researching this economic category propose their own identifications (table 1).

Table 1

Interpretation of the own capital essence by various scientists

No.	Scientists	Interpretation
1.	A. P. Bobyak [3]	The total value of funds received from the founders in various forms with the full transfer of ownership of these funds to the enterprise, or left by the founders at the enterprise, received in the course of the enterprise's activities (both as a result of their own activities and received free of charge)
2.	O. Y. Vivchar [4]	The totality of the company's own financial resources, reflected in the first section of the liabilities of the balance sheet, which is in fund (authorized capital, additional capital, reserve fund) and non-fund (retained earnings) forms and belongs to it by the rights of ownership, economic management and full disposal
3.	A. V. Khmelevska and H. M. Nezboretska [5]	The modified volume of the enterprise's debt to its founders in the amount of the value of the assets provided by it
4.	O. I. Pylypenko [6]	The total value of the enterprise's own assets, which belong to it by ownership rights and are used by it to form its assets

Therefore, equity capital can be considered as: the total value of the company's assets, which belong to it by ownership rights and are used for profit;

the category expressing the share of the owners in the means of production; the part of the company's assets that remains after deducting its liabilities; capital invested by the owners (founders) of the enterprise; the source of property formation, the main source of financing [7]. An important aspect in the equity accounting organization is its classification. For the entire accounting it is necessary to carry out the classification of equity capital (table 2).

Table 2

Equity and its classification

No.	Equity component	Contents
1.	Registered capital	This is the registered value of shares for joint-stock companies and the amount of declared registered capital for other enterprises, which is recorded in the statutory documents.
2.	Capital in reassessments	Includes the amount of revaluation of tangible non-current assets, financial instruments and other capital
3.	Additional capital	The amount of the excess of the sale price of shares over the nominal value (issue income) and the value of assets received by the company free of charge from individuals or legal entities, other types of additional capital
4.	Reserve capital	The amount of reserves created by the enterprise in accordance with the current legislation or statutory documents
5.	Retained earnings (uncovered loss)	This is the profit reinvested in the enterprise or the uncovered loss
6.	Unpaid capital	Obligations of owners for contributions to the registered capital
7.	Withdrawn capital	The actual cost of actions of own issue, bought by the company from its shareholders

This classification of equity capital allows compliance with the requirements of Ukrainian legislation, providing information to users for decision-making and analysis. In the context of documenting accounting operations with equity capital it can be noted that most equity accounting operations do not have developed and approved forms of primary documentation, being limited to the use of accounting certificate that are drawn up in an arbitrary form and partially reflect the essence of the economic operation of equity accounting. Primary documents approved for the corresponding type of assets are used to record changes in equity related to the movement of fixed assets, materials, and cash.

Typical business transactions with own capital and their documentation are shown in table 3. While organizing equity accounting an important place is occupied by the correct creation of accounting correspondences. Typical accounting records are shown in table 4.

Table 3

Documentation of business transactions with equity

Business transactions	Documents	The impact of the operation
Making adjustments due to a change in accounting policy	Accounting certificate	Increases or decreases retained earnings (uncovered loss)
Error correction		Increases or decreases retained earnings (uncovered loss)
Revaluation of fixed assets, construction in progress and intangible assets		Increases or decreases the capital in reassessments
Determination of the financial result for the reporting period		Increase in profit or loss
Profit distribution: 1. payments to the owners 2. deductions to the reserve capital	The decision of the participants meeting	1. Decrease in retained earnings 2. Decrease in retained earnings and increase in reserve capital
Direction of profit to registered capital	The decision of the meeting of participants, the new edition of the statute	Decrease in retained earnings and increase in registered capital
Registration of registered capital	Statute (charter)	Increase in registered capital and unpaid capital
Repayment of debts of participants for contributions to capital:		Decrease in unpaid capital and increase of corresponding assets
– money	Receipt cash order, bank statement	
– fixed assets	Act of acceptance and transfer of fixed assets	
– production stocks	Act on acceptance of materials, invoice	
Settlement with the participant in case of withdrawal	Decision of the founders, accounting certificate	Increase in withdrawn capital, decrease in profit, decrease in reserve capital
Free assets received	Act of acceptance and transfer of fixed assets	Increase of additional capital

Equity as an object of accounting and a source of information for decision-making is reflected in such forms of financial statements as: Balance sheet (Statement of financial position), Equity report, Notes to financial statements. In conclusion we can say that the definition of equity capital in the laws is limited only to the explanation of the calculation of equity capital without revealing its important aspects.

Table 4

Accounting for typical equity transactions

No.	Business transactions	Correspondence of accounts	
		Debit	Credit
1.	The size of the registered capital recorded in the founding documents is displayed	46	40
2.	Contributions of the founders are reflected in cash, fixed assets, and production stocks	30, 31, 10, 20	46
3.	The profit is used to increase the registered capital	443	40
4.	The amount of registered capital recorded in the founding documents is reduced by the amount of unpaid capital	40	46
5.	The exit of the founder and the return of his share are shown	40	67
6.	Additional valuation of fixed assets is carried out	10	411
7.	Fixed assets, other non-current assets, intangible assets are received free of charge	10, 11, 12	424
8.	Uncovered losses of previous years are repaid at the expense of reserve capital	43	442
9.	Dividends are accrued to the owner (participant)	443	671
10.	A part of the profit is deducted from the reserve capital	443	43
11.	Financial results are included in profits	79	441
12.	Financial results are included in uncovered loss	442	79
13.	The amount of profit used in the reporting period is written off at the expense of retained earnings	441	443

While organizing accounting it is important to take into account the peculiarities of the classification of equity capital, primary documentation and correspondences of accounts. Adherence to the principles and rules of accounting for equity transactions will provide external and internal users of financial statements with quality information for decision-making.

1. NAS 1 «General Requirements for Financial Reporting» dated 07.02.2013 No. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine dated 16.07.1999 No. 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>. (дата звернення: 24.09.2023). 3. Бобяк А. П. Бухгалтерський облік власного капіталу підприємств різних організаційно-правових форм : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2011. 20 с. 4. Вівчар О. Й., Саварин В. М. Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства. *Науковий вісник НЛТУ*. 2009. Вип. 19.5. С. 41–49. 5. Пилипенко О. І. Облік та аналіз власного капіталу: теорія і практика : автореф. дис.... канд. екон. наук. Київ, 2005. URL: <http://www.disslib.org/oblik-ta-analiz-vlasnoho-kapitalu-teoria-i-praktyka.html>. (дата звернення: 24.09.2023). 6. Хмелевська А. В., Незборецька Г. М. Власний капітал за атрибутами об'єкту бухгалтерського обліку. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 4. С. 192–194. 7. Петришин Л., Жидовська Н., Ростока М. Теоретичні і методологічні аспекти обліку власного капіталу. *Вісник ЛНАУ. Сер. Економіка АПК*. 2020. № 27. С. 71–79.

Piotr Miller, first (bachelor) level student of higher education,
Adam Marcysiak, PhD (Faculty of Social Science, University of Siedlce
Siedlce, Poland)

STRENGTHS AND WEAKNESSES OF THE RAILWAY INFRASTRUCTURE

Rail transport is characterized by features that determine, on the one hand, its strengths and competitive advantages, and on the other hand, they influence limitations in development and accessibility. Modern railways, both in the passenger and cargo transport sectors, create many opportunities that support economic and technological development. The factor determining the development of railways is the ability to transport a large number of passengers or significant amounts of cargo at one time. Transport in this branch is characterized by relatively lower energy consumption and low emissions of harmful compounds into the environment. The railway is also characterized by a low degree of land occupation.

An important aspect of this branch of transport is safety. Its high level results from the way traffic is managed and the route is organized. This is reflected in the low accident rate. Reliability is combined with resistance to unfavorable weather conditions. The answer to the search for new, more effective, less cost-intensive and more environmentally friendly methods of transport is the development of intermodal transport. The advantage of intermodal transport is that it allows you to create modern supply chains combining two or more types of transport into one system. In this case, the need to provide specific infrastructure supporting both the transport and activities related to loading and unloading of goods remains a challenge. There are also barriers associated with rail transport. This transport does not allow for door-to-door deliveries. This requires almost every support from road transport in the transport of goods. The possibility of using substitute infrastructure is also limited, which makes the railway susceptible to difficulties occurring during renovation and modernization works. Another important barrier to railway development is the difficulty of new carriers entering the market – high costs, licenses, access rights to infrastructure, low level of rolling stock availability. Although rail has a large transport capacity, it is often treated mainly as a substitute branch for road transport. This is confirmed by the branch structure of transport, which is clearly dominated by road transport. Observations of the direction of development of railway infrastructure in Poland indicate that railway transport leaves much to be desired. At the same time, the changes brought about by the liberalization of this market in recent years create many opportunities for development.

These include ensuring the continuity of the connection network in countries neighboring the Polish transport network – increasing international

transport accessibility; availability of EU funds for infrastructure development; availability of EU funds for investments in environmentally friendly forms of transport: public transport in cities, increasing transport accessibility; achieving cross-modal integration and European network interoperability – eliminating missing links in the regional and local networks; large infrastructure projects justifying the development of technology and absorbing innovative solutions in an organized manner. However, the opening of the railway market in Poland may also have negative consequences and threats resulting from the entry of the Polish railway sector into the international market. One of the most negative consequences of opening the Polish market to foreign markets is the inflow of foreign companies offering railway services. Such actions may lead to a situation where competitors will steal customers from each other. Other potential threats in this aspect may be: persistence of existing barriers delaying the implementation of infrastructure modernization; disruptions in the operation of the railway transport system caused by the implementation of investments on the existing network and its numerous closures; climate change and the recently increasing threat of natural disasters; unsustainability of network modernization effects caused by inadequate infrastructure maintenance.

A characteristic feature of Poland is the large regional differences in the use of railways as a means of transport. Individual regions differ in terms of the parameters of the railway network, the method and scope of its use, the density of railway lines, and the location of stations. The high level of economic and social activity of the population favors better use of railways. There is also a feedback loop here. The railway also has a positive impact on the region's GDP growth and prevents social exclusion. Good practices implemented in individual regions that support the popularization of rail transport include: resumption of connections on closed sections and revitalization of closed railway infrastructure, investments in comfortable and modern rolling stock, striving to create a cyclical timetable, and cooperation with other local governments. The convergence of regional development policy with changes taking place in railway transport may become a manifestation of a properly implemented sustainable development strategy and contribute to further investments in the development of railway infrastructure.

1. Mendyk E. *Ekonomika transportu. Economics of transport.* 2009. WSL, Poznań.
2. Platje J., Paradowska M., Kociszewski K. *Ekonomika transportu – teoria dla praktyki / Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu.* 2018.
3. *Przewozy intermodalne w 2021 roku, Raport, Report UTK Warszawa 2022.*
4. Vaseltsova I. A., Belov D. O., Zolkin A. L., Gurianov P., & Pakhomova A. I. Essence and Structure of Professional Reliability of Railway Transport Specialists. *Transportation Research Procedia.* 2022. № 61. P. 234–239. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.trpro.2022.01.039> (дата звернення: 24.09.2023).

Regina Demianiuk, PhD, Marta Koval, first (bachelor) level student of higher education (University of Siedlce, Poland)

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ НА ПРИКЛАДІ ALLEGRO

У літературі з предмету інтернет-маркетинг розуміється як процес планування, організації та реалізації маркетингових заходів в Інтернеті з метою задоволення потреб клієнтів і одночасного досягнення цілей організації [1]. Поняття цифрового маркетингу, маркетингу у цифровому форматі, є в сутності більшоб'ємним питанням [2], яке об'єднує в собі онлайн-маркетинг (Інтернет) з іншими цифровими медіа, такими як SMS, MMS, радіо, телебачення, для досягнення аудиторії найшвидшим і найефективнішим способом.

До цифрового маркетингу входять такі дії, серед яких, зокрема: SEM (Search Engine Marketing) – пошуковий маркетинг і тісно пов'язаний з ним SEO (Search Engine Optimization) – оптимізація для підвищення позицій сторінок в пошукових системах, таких як Google, і розуміється як комплекс заходів з метою поліпшення співпраці веб-сайту з пошуковими системами. Інтернет-реклама, Google Ad Words (одна з найпопулярніших систем самообслуговування у світі, де за рекламу платять у режимі CPC (Cost Per Click – вартість за кожне натискання), PPC (Pay Per Click – плата за кожне натискання); Вебаналітика та маркетингова автоматизація – технологія, що дозволяє компаніям автоматизувати та вимірювати маркетингові завдання та робочий процес, щоб збільшити ефективність операцій та прискорити зростання прибутку в компанії; Маркетинг у соціальних мережах – місце збору майбутніх клієнтів в мережі, соціальні мережі є сферою, яка дозволяє побудувати залучену до бренду спільноту електронної торгівлі; Електронний маркетинг (email) дозволяє підтримувати постійний зв'язок з клієнтами, просувати вміст, що є контент; До контент-маркетингу входять текстовий вміст, відео, подкасти, аудіофайли, графіка, інфографіка.

Ведення власного блогу як добра реклама інтернет-компанії, яка допомагає в будованні бренду і іміджу, відеоканал на YouTube. CMS (Content Management System – система управління контентом) – система управління контентом веб-сайту, метою якої є спрощення редагування та публікації різних видів контенту в Інтернеті; Інфлюенсер-маркетинг [3] і Інтернет-PR; Маркетинг SMS та MMS.

Щоб цифровий маркетинг допомагав досягати намічених цілей побудови стійкої конкурентної переваги та був ефективним, він повинен існувати на різних рівнях. Це означає скоординовану діяльність в рамках суб'єкта електронної комерції в основних сферах, які будуть показані нижче на прикладі маркетплейсу Allegro, лідера ринку електронної комерції в Польщі. Згідно зі звітом «E-commercew Polsce 2022», найкращими спонтанно визнаними брендами веб-сайтів для електронних

покупок серед користувачів Інтернету є: Allegro – 85% респондентів, OLX – 36%, Zalando – 19%, Amazon – 17%, Aliexpress – 15%, Shoppe – 11%, Vinted – 8%, Ceneo – 7%.

Серед польських маркетплейсів лідером є Allegro, яке вже кілька років поспіль має приблизно 35% частку на ринку польської електронної торгівлі [4]. У липні 2023 р. Allegro.pl посів 110 місце в глобальному рейтингу найпопулярніші сайти SimilarWeb. Платформа Allegro розглядається як приклад добре розробленої стратегії цифрового маркетингу в контексті платформи електронної комерції (e-commerce). Використовуючи інструменти цифрового маркетингу, Allegro отримує можливість охопити величезну кількість потенційних клієнтів, тим самим збільшуючи свою помітність на ринку електронної комерції. Allegro має веб-сайт, який відповідає принципам UX та UI – UI (User Interface – інтерфейс користувача) і UX (User Experience – взаємодія з користувачем) є ключовими елементами розробки програм, вебсайтів і програмного забезпечення.

Різниця між ними:

1. UI (User Interface) – інтерфейс користувача: Відноситься до зовнішнього вигляду та розташування елементів на екрані, таких як кнопки, меню, піктограми тощо; Зосереджено на естетиці та стилі для створення привабливого вигляду; Спрямований на поліпшення взаємодії користувача з додатком через інтуїтивно зрозуміле розташування елементів.

2. UX (User Experience) – Взаємодія з користувачем: Охоплює загальну якість взаємодії користувача з програмою чи вебсайтом; Зосереджено на розумінні потреб і очікувань користувачів, щоб забезпечити задоволення; Включає дослідження користувачів, тестування зручності використання та оптимізацію для забезпечення простоти навігації та ефективності. На практиці UI та UX пов'язані [5].

Хороший інтерфейс користувача спрямований на створення привабливого зовнішнього вигляду, тоді як UX зосереджується на тому, як користувачі реагують і використовують інтерфейс. Для найкращого ефекту дизайнери намагаються досягти балансу між естетикою (UI) і зручністю використання (UX), щоб забезпечити позитивний досвід користувача. Allegro має багато можливостей використовувати цифровий маркетинг для просування своєї платформи та підвищення активності користувачів. Ось кілька прикладів використання цифрового маркетингу на Allegro: Оптимізований вебсайт і SEO (оптимізація пошукових систем) – Allegro гарантує, що його вебсайт оптимізовано для пошукових систем, що допомагає отримати кращу видимість у результатах пошуку Google. Це означає, що потенційні клієнти часто стикаються з пропозиціями Allegro під час пошуку; PPC (Pay-Per-Click) реклама – PPC реклама є ключовим елементом маркетингової стратегії Allegro. Завдяки рекламним компаніям в Allegro Ads і власному рекламному майданчику Allegro ефективно привертає увагу клієнтів [6; 7].

Модель оплати за клік дозволяє точно відстежувати витрати на рекламу та ефективність кампанії; Інтернет реклама [8], програми лояльності (AllegroSmart, AllegroStrefaRodzica). Allegro апроваджує програми лояльності, які заохочують клієнтів робити частіші покупки, прагнуть покращити досвід покупок, надаючи своїм абонентам додаткову зручність та економію; Allegro активно використовує контент-маркетинг у своїй діяльності, наприклад, публікує статті; веде АкадеміюAllegro на youtube-каналі: онлайн-курси, вебінари, подкасти [9; 10]; Соціальні медіа: Allegro активно бере участь у соціальних мережах, таких якFacebook, InstagramіTwitter. Там він публікує рекламний контент, організовує конкурси та взаємодії з користувачами. Це дозволяє будувати відносини, підвищує впізнаваність бренду та залучає клієнтів [11; 12].

Маркетинг електронною поштою: маркетингові кампанії електронною поштою є ще одним стовпом маркетингової стратегії Allegro. Завдяки їм платформа підтримує контакт з клієнтами, надаючи їм інформацію про нові товари, акції та нагадуючи про покинуті візки [13]. Мобільний маркетинг: зосереджується на наданні зручного для мобільних пристроїв вмісту.

1. Akademia Allegro. URL: <https://www.youtube.com/@AkademiaAllegro/podcasts>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Allegro Smart. URL: <https://allegro.pl/smart>. (дата звернення: 24.09.2023). 3. Borucki B. Co to jest digital marketing? Jakie są elementy marketingu cyfrowego? URL: <https://www.pb.pl/konferencje/marketing/co-to-jest-digital-marketing-jakie-sa-elementy-marketingu-cyfrowego-1140446>. (дата звернення: 24.09.2023). 4. Co to jest Allegro Ads. URL: <https://allegro.pl/pomoc/dla-sprzedajacych/podstawowe-informacje-o-allegro-ads/co-to-jest-allegro-ads-1Mk5XgE85Fb>. (дата звернення: 24.09.2023). 5. E-commerce a UX i UI: jak stworzyć intuicyjny i przyjazny interfejs sklepu internetowego? URL: <https://allegro.pl/artykuly/sprzedajacy/e-commerce-a-ux-i-ui-jak-stworzyc-intuicyjny-i-przyjazny-interfejs-sklepu-internetowego-3APgijB6Ygi> (дата звернення: 24.09.2023). 6. E-commerce w Polsce 2022, Gemius, PBI, IAB Polska. URL: <https://gemius.com/api/downloadReport2022.php>. (дата звернення: 24.09.2023). 7. E-commerce: Programy lojalnościowe dla klientów – czy warto? URL: <https://allegro.pl/artykuly/sprzedajacy/e-commerce-programy-lojalnosciovie-dla-klientow-czy-warto-k1EAWXLm1tO>. (дата звернення: 24.09.2023). 8. Marketplace’y 2022: liderzy e-commerce. Wyzwania i trendy w rozwoju internetowych platform zakupowych, GS1 Polska. URL: https://gs1pl.org/app/uploads/2022/08/raport_marketplace.pdf. (дата звернення: 24.09.2023). 9. Mazurek G., Zach K., Strategia i planowanie e-marketingowe / G. Mazurek (red.), E-marketing. Planowanie, narzędzia, praktyka, Poltext. Warszawa, 2018. 10. Mruk–Tomczak D., Influencer marketing: w roli głównej cziowiek, postać wirtualna czy cyfrowy klon? [w:] H. Mruk, A. Sawicki, Marketing. Konceptje i doświadczenia, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022. 11. Perea P., Giner P. UX Design for Mobile. Design apps that deliver impressive mobile experiences, Wydawnictwo Pact Publishing, 2017. 12. Program lojalnościowy Allegro Strefa Rodzica. URL: <https://allegro.pl/strefa/rodzica>; <https://allegro.pl/regulaminy/regulamin-programu-strefa-rodzica-mGwxd0Bq4Ir>. (дата звернення: 24.09.2023). 13. Spot reklamowy Allegro. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bhHbVpyN7VY>. (дата звернення: 24.09.2023).

Weronika Chudek, first (bachelor) level student of higher education,
Agata Marcysiak, PhD (Faculty of Social Science, University of Siedlce
Siedlce, Poland)

OPPORTUNITIES AND THREATS RESULTING FROM THE USE OF MODERN BUSINESS MODELS

The rapidly changing market and technological progress force entrepreneurs to look for new ways of doing business. Old business models that have been profitable for a long time are no longer effective in the face of new trends and customer expectations. Faced with these challenges, entrepreneurs must find ways to stay ahead of the competition and increase their advantage in the market. One of the new business models is the subscription model. It involves the sale of products or services on a permanent, monthly or annual subscription. The advantages of this model include that thanks to a constant stream of income, it is easier to plan expenses and investments. Customers who subscribe to services for a longer period of time are often more committed to the brand and are more willing to recommend it to others. In addition a business may offer customers additional products or services as an enhancement or complement to their existing subscription, which may increase customer lifetime value.

Risks include the need to provide continuous value – if customers do not see value in the service they have signed up for, they may unsubscribe. In a subscription model, customers have easier access to unsubscribe, which means the business must continually deliver value to retain its customers. Businesses must provide support to their subscribers, and this may generate additional costs. The next model is the model based on advertising monetization, in which the company offers its services or products for free or at a low price, and generates income by displaying advertisements. Ads are displayed to users while using products or services offered by a given company. Advantages include Low or zero cost to users, which makes the product or service more accessible to a wider audience. Possibility to increase brand recognition as advertisements reach a wide group of recipients. Ability to precisely target ads depending on user characteristics and behavior. Possibility to obtain information about user preferences and behavior by analyzing data related to displayed advertisements.

The threats, however, include ad overload, which may lead to irritation and frustration of users. Possibility of displaying ads that are inappropriate for a given user, which may lead to a negative brand image. Possibility of loss of privacy and violation of users' data by collecting and using data about their

online behavior. The volatility of the advertising market, which can lead to difficulties in predicting advertising revenues.

E-commerce with direct shipping is also a new model. This is a business model in which customers make purchases online and products are shipped directly to their homes or other designated locations. The seller conducts his business only online and does not have a stationary store. Customers can shop anywhere, anytime, and products are delivered directly to their homes or selected locations. Compared to traditional stationary stores, e-commerce with direct shipping allows you to reduce the costs of running a business. Easy access to the global market and sale of products around the world. The risks include that due to the low costs of running a business, there is a lot of competition in direct shipping e-commerce. Businesses must compete with other sellers to attract customers and increase sales. Companies must bear the costs associated with packaging, shipping and insuring products. New business models enable entrepreneurs to adapt to changing market conditions and achieve better financial results. Entrepreneurs who decide to introduce a new business model can enjoy a number of benefits. The most important include: Increased profits – thanks to better adaptation to the needs of the market and customers; Improving customer relations - new business models allow for a better understanding of customer needs and adapting the offer to their expectations, which can improve customer relations; Competitiveness – introducing a new business model can help a company achieve an advantage over its competitors; Steady cash flow – Some business models, such as subscription-based, provide steady and predictable cash flow, making financial planning easier; Increasing customer loyalty - business models such as freemium allow you to gain loyal customers who, over time, may decide to pay for additional functionalities.

To sum up, introducing a new business model can bring many benefits to an enterprise. However, before deciding to change the business model, you should carefully analyze the market and adapt the offer to customer needs.

1. Griffin Ricky W., Basics of organization management, PWN Scientific Publishing House. Warsaw, 2013.
2. Koźmiński A. Systemic analysis of organization, National Economic Publishing House, Warsaw, 1979.
3. Makarski S. (ed.) Market mechanisms of quality development, University of Rzeszów Publishing House, Rzeszów. 2005.
4. Nowosielski S. Modeling economic processes in literature and practice. *Scientific Works of the Wrocław University of Economics*. 2009. No. 52. Pp. 183–198.
5. Szafrński M. Effectiveness of activities in quality management systems of enterprises. Research and evaluation. *Effectiveness of actions*. 2006. Pp. 9–20.
6. Wawak T. Macroeconomic problems of the quality of industrial products in Poland, Jagiellonian University, Krakow, 1989.
7. Zieleniewski J., Organization and management, PWN, Warsaw, 1969. 225 p.

Weronika Chudek, first (bachelor) level student of higher education,
Adam Marcysiak, PhD (Faculty of Social Science, University of Siedlce
Siedlce, Poland)

SOURCES OF FINANCING BUSINESS ACTIVITIES

Sources of business financing are various forms that entrepreneurs use to obtain financial resources that will enable the development and running of their business. These include various methods of raising capital, such as using equity capital, obtaining credits or loans from financial institutions, engaging external investors or obtaining grants. Sources of financing are crucial for the development and running of a business. Appropriate sources enable entrepreneurs to obtain the necessary financial resources necessary to invest in the development and expansion of their business. Sources of financing business activities can be divided into several categories, depending on the source of the funds and the method of obtaining them. Financing from their own sources – entrepreneurs can use their savings, sell their property – real estate or cars, or take out loans from family and friends. In the case of financing from own sources, the entrepreneur does not have to worry about having to repay the debt or give up control of the enterprise, but he or she risks losing his or her savings or assets in the event of business failure. However, equity also has some disadvantages. Moreover, equity capital may be insufficient to finance large investments or expansion of the company. External financing – entrepreneurs can obtain funds from investors, banks, government institutions or corporations. An entrepreneur uses loans or credits from financial institutions or other investors to finance his business. In this case, the entrepreneur does not have to invest his own funds, but usually bears interest costs and is obliged to repay the loan. Possible sources of external financing are: bank loans – long-term or short-term loans that an entrepreneur receives from banks; bonds – long-term securities that an entrepreneur sells to investors in exchange for the promise of regular interest payments; venture capital – high-risk financing in which investors introduce equity capital into the company in exchange for shares in the company; private equity – investing in companies that are not listed on the stock exchange in order to obtain high profits by increasing the company's value and selling shares; crowdfunding – is a relatively new source of financing in which entrepreneurs obtain capital from a large number of investors who pay small amounts of money.

Crowdfunding can help entrepreneurs expand the reach of their brand and gain loyal customers. However, it also has its drawbacks. Entrepreneurs must use time and resources to convince potential investors to invest in their project. Moreover, not every project is attractive for crowdfunding, which means that not every company will be able to raise capital this way. Grants - an entrepreneur can apply for grants from various sources, such as government

institutions or non-profit organizations that offer financial support to entrepreneurs who meet certain criteria. If you receive a subsidy, the entrepreneur has more freedom of action than in the case of loans, but may be obliged to meet certain requirements. franchising – an entrepreneur can obtain financing by joining a franchise network. This usually requires an initial investment, but provides the benefits of a ready-made business model and marketing and sales support

Government financing – entrepreneurs can take advantage of government programs such as grants, soft loans or tax breaks to increase their ability to invest. To sum up, choosing the right sources of financing is crucial for the development and running of a business. Entrepreneurs should consider their business goals, financial needs and their financial situation to choose the best sources of financing for their enterprise. Each source of financing has its advantages and disadvantages, so entrepreneurs should carefully analyze each of them to make the best decision. In the case of financing from their own sources, entrepreneurs should pay attention to the risk associated with using their savings or loans. Long-term bank loans are often a cheaper source of financing than short-term ones, but they usually require security, such as a real estate mortgage or a third-party guarantee. External investments often allow for faster development and expansion of the company, but usually require significant control over the company's activities and the division of profits. The conclusion is also that the size of the enterprise has a significant impact on the availability, type and costs of financing. Large enterprises usually have greater opportunities and access to various sources of financing, while smaller enterprises must look for alternative sources of financing and adapt their financial strategies to their scale of operations. Small and medium-sized enterprises may be more limited in their ability to issue shares or bonds on public capital markets. They often rely on external financing. Additionally, larger companies often have access to more complex financial instruments. It is important to remember that the impact of company size on financing is not absolute and there are exceptions depending on industry, market and local conditions. There are also different financial strategies that can be used by businesses of different sizes to optimize financing, as well as different strategies related to liquidity management, development, investment and long-term growth.

1. Filip P., Grzebyk M., Nesterowicz R. Corporate accounting, University of Rzeszów, Rzeszów. 2014. 2. Czerwińska T. Sources of capital and principles of financing development projects, in: Investment projects, financing, budgeting, effectiveness assessment. scientific editor Postuła M., Cieślak R., ed. Difin, Warsaw. 2016. 3. Machała R. Practical management of company finances, PWN Scientific Publishing House, Warsaw. 2001. 4. Siuda W. Elements of law for economists, Contact, Poznań. 2013. 5. Waniak-Michalak H. Support for small and medium-sized enterprises by non-profit organizations, Difin, Warsaw, 2015.

Weronika Gluchowska, first (bachelor) level student of higher education,
Dawid Chmielewski, first (bachelor) level student of higher education
(Uniwersytet w Siedlcach, Koło Ekonomiczne działające przy Instytucie Nauk o Zarządzaniu i Jakości)

INFLACJA JAKO PROBLEM MAKROEKONOMII

Inflacja jest jednym z kluczowych wskaźników gospodarczych, który ma istotny wpływ na kondycję ekonomiczną kraju, jakość życia obywateli i efektywność polityki monetarnej. Wzrost ogólnego poziomu cen dóbr i usług w określonym okresie może wywołać szereg skutków, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Zrozumienie natury inflacji, jej przyczyn i skutków jest istotne dla ekonomistów, polityków oraz osób zajmujących się zarządzaniem gospodarczym. W niniejszym artykule skupimy się na analizie inflacji, prezentując przyczyny, które mogą prowadzić do wzrostu ogólnego poziomu cen w gospodarce. Omówimy również skutki inflacji dla różnych grup społecznych i dla gospodarki jako całości. Rozważymy różne czynniki, które mogą wywoływać inflację, takie jak nadmierna ilość pieniądza w obiegu, wzrost kosztów produkcji, zmiany w popycie i podaży, a także czynniki zewnętrzne, takie jak zmiany cen surowców czy polityka podatkowa. Przyjrzymy się również wpływowi inflacji na gospodarkę, czyli zmniejszeniu siły nabywczej pieniądza, zmianie w alokacji zasobów czy trudności w planowaniu inwestycji.

Artykuł ten ma na celu dostarczenie czytelnikowi wszechstronnej analizy inflacji, jej przyczyn i skutków. Poprzez lepsze zrozumienie tych zagadnień, czytelnicy będą w stanie lepiej ocenić wpływ inflacji na gospodarkę i podejmować bardziej świadome decyzje związane z zarządzaniem finansami osobistymi czy biznesowymi.

Makroekonomia powstała jako samodzielna dziedzina ekonomii w reakcji na Wielki Kryzys. W tym trudnym okresie, który dotknął Stany Zjednoczone i wiele innych części świata, ekonomiści dostrzegli konieczność zrozumienia natury tej gospodarczej katastrofy. Ich celem było skuteczne przeciwdziałanie kryzysowi oraz zapobieganie podobnym zdarzeniom w przyszłości. Te cele nadal stanowią podstawę badań w ramach głównego nurtu makroekonomii [1]. Z biegiem czasu makroekonomia poszerzyła swój zakres zainteresowań, obejmując obszary takie jak długoterminowy wzrost gospodarczy, inflacja oraz procesy zachodzące w gospodarce otwartej. Badacze analizują procesy gospodarcze zachodzące w ramach otwartego systemu gospodarczego, takie jak handel międzynarodowy, przepływ kapitału i ich wpływ na ogólną kondycję gospodarki. Dzięki badaniom makroekonomicznym, ekonomiści i decydenci polityczni mogą lepiej zrozumieć i przewidywać zachowanie się gospodarki, podejmować odpowiednie działania w celu

stymulowania wzrostu gospodarczego, zapobiegania inflacji lub łagodzenia jej skutków. Makroekonomia stanowi ważne narzędzie zarówno w analizie przeszłych zdarzeń, jak i w opracowywaniu polityki gospodarczej mającej na celu osiągnięcie stabilności i zrównoważonego rozwoju [2]. Zjawisko inflacji jest procesem, w którym ogólny poziom cen dóbr i usług wzrasta w danym okresie. Występuje on, gdy wzrasta ogólny poziom cen, a nie tylko ceny w odniesieniu do pojedynczych produktów. Wzrost lub spadek cen konkretnych towarów jest powiązany z relacją między popytem a podażą tych dóbr, co pozwala na odpowiednie kierowanie zasobami w celu produkcji towarów i usług o największym zapotrzebowaniu [3]. Skutkiem opisanego wyżej zjawiska jest spadek siły nabywczej pieniądza, co oznacza, że za tę samą ilość pieniądza można nabyć mniejszą ilość towarów i usług. Wzrost ogólnego poziomu cen sprawia, że koszt zakupu tych artykułów staje się wyższy, co z kolei wpływa na zdolność konsumentów do kupowania tych wyrobów – spada poziom dobrobytu społecznego. Zjawisko inflacji jest negatywnie oceniane przez ludzi, ponieważ kupowane przez gospodarstwa domowe produkty i usługi są coraz droższe [4].

Istnieje wiele teorii i modeli ekonomicznych, analizujących przyczyny inflacji i jej zależności, może być ona spowodowana na przykład różnymi czynnikami takimi jak wzrost podaży pieniądza, który jest jednym z głównych czynników wpływających na wzrost cen [5]. W kontekście wypuszczania zbyt dużej ilości pieniędzy papierowych na rynek, istnieje teoria monetarna, która zakłada, że wzrost podaży pieniądza przewyższający wzrost podaży dóbr i usług w gospodarce może prowadzić do wzrostu cen. Jeśli ilość pieniądza w obiegu jest większa niż potrzeba transakcyjna i popyt na dobra i usługi, to ludzie zaczynają przeznaczать większą ilość pieniędzy na te same towary, przez co ceny rosną. Zjawisko to jest nazywane «nadpodażą pieniądza» [3]. Rządowe deficyty budżetowe mogą przyczyniać się do nadmiernego wypuszczania pieniędzy na rynek. W sytuacji, kiedy rząd wydaje więcej pieniędzy niż zbiera z podatków i innych źródeł, musi finansować deficyt poprzez pożyczki lub emisję nowych pieniędzy. Podczas emisji nowych pieniędzy, wzrost podaży pieniądza może prowadzić do inflacji [6]. Warto jednak zauważyć, że inflacja nie zawsze jest wywoływana jedynie przez wzrost podaży pieniądza. Istnieją również inne czynniki, takie jak wzrost kosztów produkcji, podaż surowców, popyt konsumencki, kwestie podaży i popytu na rynkach zagranicznych, polityka monetarna i fiskalna, inflacja oczekiwana i wiele innych [5]. Przyczyny inflacji są złożone i często współzależne, dlatego analiza zjawiska inflacyjnego wymaga uwzględnienia wielu czynników i kontekstu gospodarczego. Inflacja może być spowodowana przez różne względy, które wpływają na ogólny poziom cen w gospodarce. Do głównych przyczyn inflacji należą: nadmierna ilość pieniądza w obiegu: gdy ilość pieniądza w gospodarce wzrasta szybciej niż podaż dóbr i usług, prowadzi to do zwiększenia popytu na te dobra i wzrostu ich cen, kłopoty

finansowe państwa i deficyt budżetowy: jeżeli państwo ma trudności finansowe i musi realizować swoje wydatki poprzez emisję nowego pieniądza lub zaciąganie długu, może to prowadzić do wzrostu podaży pieniądza i inflacji, nadmierny wzrost płac: gdy płace rosną szybciej niż produktywność pracy, to prowadzi do wzrostu kosztów produkcji, a w efekcie do wzrostu cen dóbr i usług, wzrost cen surowców energetycznych: jeśli ceny surowców energetycznych, takich jak ropa naftowa, rosną znacząco, ma to wpływ na koszty produkcji wielu branż, co może prowadzić do wzrostu cen w gospodarce, ograniczenie podaży dóbr: jeżeli występuje ograniczenie podaży ważnych dóbr, na przykład z powodu nieurodzaju czy ograniczeń wydobycia przez organizacje takie jak OPEC, prowadzi to do wzrostu cen tych dóbr i potencjalnie wpływa na ogólny poziom inflacji, wysokie obciążenia podatkowe: gdy podatki nałożone na przedsiębiorstwa i konsumentów są wysokie, może to prowadzić do wzrostu kosztów produkcji i wyższych cen dla konsumentów, nadmierna ilość monopolów: jeśli gospodarka jest charakteryzowana przez dużą liczbę monopolistycznych firm, które mają znaczny wpływ na ceny i kontrolują podaż dóbr i usług, może to prowadzić do wyższych cen i inflacji [7]. Arto zaznaczyć, że inflacja jest złożonym zjawiskiem, a jej przyczyny mogą się różnić w zależności od konkretnej sytuacji gospodarczej i czynników występujących w danym kraju [5].

Wśród strategii podziału wyróżnia się inflację popytową, w której przyczyną wzrostu cen jest nadmierny popyt w stosunku do istniejącej podaży. Oznacza to, że ludzie chcą nabyć więcej niż globalna gospodarka wytwarza przy pełnym zatrudnieniu i wykorzystaniu mocy wytwórczych. Nazywana jest ona również inflacją pieniężną ze względu na nadmierną ilość pieniądza w obiegu. Inflacja kosztowa, zwana również podażową, w której przyczyn upatruje się we wzrostach płac, cen surowców i innych składników kosztowych. Inflacja strukturalna, która występuje podczas niedostosowania struktury produkcyjnej do zmieniających się potrzeb nabywców, producenci działający na rynku nie są w stanie nadążyć ze zmianami strukturalnymi produkcji, które wymuszane są przez zmieniającą się gospodarkę krajową. Inflacja strukturalna ma charakter inflacji popytowo - kosztowej [8]. Inflację można podzielić ze względu na tempo wzrostu, gdzie rozróżnia się inflację pełzającą, która występuje kiedy wzrost cen nie przekracza kilku procent rocznie oraz nie powoduje ona zakłóceń w przebiegu procesów gospodarczych. Wyróżniamy także inflację kroczącą, która zwana jest inaczej inflacją umiarkowaną, obowiązuje gdy wzrost cen wynosi kilkanaście procent, wywołuje określone zachowania podmiotów gospodarczych, ujawnia tendencje do wymykania się spod kontroli i przyspieszania swojego tempa. Natomiast z inflacją galopującą mamy do czynienia podczas kiedy procent wzrostu cen wyraża się liczbą dwucyfrową i mogą powstawać napięcia o charakterze społeczno – gospodarczym, np. strajki.

Wówczas następuje osłabienie systemów motywacyjnych, a w rezultacie zahamowanie wzrostu gospodarczego. Ostatnim wyróżnikiem ze względu na tempo wzrostu jest hiperinflacja, uniemożliwiająca sterowanie procesami gospodarczymi. W jej efekcie następuje szybka utrata wartości pieniądza i gwałtowny wzrost cen spowodowany finansowaniem przez państwo wydatków budżetowych. [3] Kolejna klasyfikacja występuje ze względu na przejawianie się inflacji oraz jej skutki. Do tego rodzaju podziału możemy przydzielić inflację ukrytą, która przejawia się niedoborem towarów na rynku. Wyraża się w trwałej nadwyżce pieniądza nad ograniczoną podażą dóbr i usług, co jest spowodowane przez niedostosowanie podaży do szybko rosnącego popytu. W odróżnieniu od inflacji ukrytej, inflacja jawna występuje w państwach o gospodarce rynkowej i charakteryzuje się wzrostem cen [5].

Inflacja niesie za sobą szereg konsekwencji, między innymi może wpływać na redystrybucję bogactwa między różnymi grupami społecznymi. Wysoka inflacja może zniechęcać do oszczędzania, ponieważ pieniądz traci na wartości. Osoby mogą być skłonne inwestować swoje oszczędności w bardziej stabilne aktywa, takie jak nieruchomości lub metale szlachetne, aby chronić się przed utratą wartości pieniądza [9]. Wysoka i niestabilna inflacja może wpływać negatywnie na gospodarkę. Firmy mogą mieć trudności z planowaniem inwestycji i prognozowaniem kosztów, co ogranicza rozwój gospodarczy. Inflacja prowadzi do wzrostu kosztów produkcji i zwiększenia cen eksportowanych towarów, co może osłabić konkurencyjność na rynkach międzynarodowych. Inflacja może również prowadzić do wzrostu kosztów życia, ponieważ ceny dóbr codziennego użytku, takich jak żywność, paliwo i mieszkania, mogą wzrastać. To z kolei ingeruje w standard życia i zdolność do zaspokajania podstawowych potrzeb. W okresach wysokiej inflacji przedsiębiorstwa mogą skupić się na obronie przed wzrostem kosztów, zamiast inwestować w rozwój i innowacje, w następstwie prowadzi do niewłaściwej alokacji zasobów i ogranicza potencjał wzrostu gospodarczego. Ostateczne skutki inflacji zależą od wielu czynników, takich jak poziom i tempo wzrostu cen, polityka monetarna i fiskalna oraz ogólny stan gospodarki. Konsekwencje te bywają dotkliwe zarówno dla przedsiębiorców jak i całego społeczeństwa bowiem w ich wyniku następuje powszechne zubożenie. Dochody osobiste osiągają coraz niższą realną wartość, czyli za taki sam bieżący dochód konsumenci mogą kupować coraz mniej towarów i usług. [10] Wysoka inflacja może powodować również brak stabilności w prowadzeniu działalności gospodarczej oraz naciski pracowników na wzrost płac. W warunkach wysokiej bądź wahającej się inflacji przedsiębiorcy mogą mieć trudności z ustalaniem cen dla towarów i usług oraz utrudnienia w rozliczaniu transakcji zagranicznych. Skutkiem dynamicznie zmieniającej się inflacji jest trudniejszy dostęp do kredytów i ostrożniejsze podejście przedsiębiorców do inwestycji. Z

perspektywy rozwoju gospodarek, zarówno wzrost średniego poziomu cen, jak i ich spadek, nie są pożądane. Wysoka inflacja prowadzi do utraty wartości pieniądza i zaufania do niego, podczas gdy deflacja w dłuższej perspektywie stwarza trudności w pobudzaniu aktywności gospodarczej [8].

Z konsekwencjami kryzysu społecznego i gospodarczego do jakiego doprowadziła pandemia koronawirusa będziemy zmagać się jeszcze przez wiele lat. Patrząc w skali makroekonomii należy podkreślić, że większość krajów, aby ratować gospodarkę uruchomiło programy pomocowe, często decydując się na dodruk «pustego» pieniądza. Tarcze antykryzysowe – mające ograniczyć skutki lockdownu – spowodowały wzrost cen. W Tabeli zostało przedstawione jak kształtowała się stopa inflacji w państwach Europy i strefie Euro w pierwszym półroczu 2023 roku. Według danych Eurostatu najwyższy poziom inflacji w Europie odnotowano w lutym 2023 roku na Węgrzech (25,8%), z wysoką stopą inflacji przyszło się również zmierzyć mieszkańcom: Łotwy (20,1%), Czech (18,4%), Estonii (17,8%) oraz Polski i Litwy (w obu państwach po 17,2%). Natomiast najniższą stopę inflacji zaobserwowano w: Luksemburgu (2%), Belgii (2,7%) oraz Hiszpanii (2,9%). W badanym okresie we wszystkich państwach zaobserwowano spadek inflacji, oprócz Holandii – tam stopa inflacji w maju wzrosła o 1 punkt procentowy w porównaniu do kwietnia 2023.

Tabela

Inflacja w państwach Europy w 2023 roku

Państwo	02.2023	04.2023	05.2023
Luksemburg	4,8%	2,7%	2,0%
Belgia	5,4%	3,3%	2,7 %
Hiszpania	6,0%	3,8%	2,9%
Cypr	6,7%	3,9%	3,6%
Grecja	6,5%	4,5%	4,1%
Dania	8,3%	5,6%	-
Holandia	8,9%	5,8%	6,8%
Irlandia	8,1%	6,3%	5,4%
Finlandia	8,0%	6,3%	5,2%
Malta	7,0%	6,4%	6,4%
Francja	7,3%	6,9%	6,0%
Portugalia	8,6%	6,9%	5,4%
Państwa EURO	8,5%	7,0%	6,1%
Niemcy	9,3%	7,6%	6,3%
Szwecja	9,7%	7,7%	-

kontynuacja tabeli

UE	9,9%	8,1%	-
Włochy	9,8%	8,7%	8,1%
Chorwacja	11,7%	8,9%	8,3%
Słowenia	9,4%	9,2%	8,1%
Austria	11,0%	9,5%	8,7%
Bułgaria	13,7%	10,3%	-
Rumunia	13,4%	10,4%	-
Estonia	17,8%	13,2%	11,2%
Litwa	17,2%	13,3%	10,7%
Polska	17,2%	14,0%	13,0%
Słowacja	15,4%	14,0%	12,3%
Czechy	18,4%	14,3%	-
Łotwa	20,1%	15,0%	12,3
Węgry	25,8%	24,5%	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Z punktu widzenia rozwoju gospodarek proces zarówno wzrostu przeciętnego poziomu cen, jak również ich spadku nie jest pożądany. Wysoka inflacja oznacza zmniejszenie wartości i zaufania do pieniądza, natomiast deflacja w dłuższej perspektywie rodzi trudności z pobudzeniem aktywności gospodarczej.

1. P. Krugman, Powrót recesji. Kryzys roku 2008, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012. 2. P. Krugman, R. Wells Makroekonomia Wydawnictwo Naukowe PWN red. naukowa przekładu J. J. Michałek, W. Siwiński Warszawa, 2012. 3. M. Noga Makroekonomia ze szczególnym uwzględnieniem polityki pieniężnej CeDeWu.pl Warszawa, 2012. 4. E. Adach-Stankiewicz, J. Białek, R. Bielak, A. Bobel, A. Dominiczak-Astin, D. Turek, B. Wyżnikiewicz; Co warto wiedzieć o inflacji Główny Urząd Statystyczny; Departament Handlu i Usług, we współpracy z Departamentem Opracowań Statystycznych; Warszawa, 2009. 5. S. Marciniak Mikro- i makroekonomia, podstawowe problemy współczesności, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2013. 6. H. Hazlitt Inflacja wróg publiczny nr 1, Fijorr Publishing Company, Warszawa 2007. 7. Europejski Bank Centralny, Stabilność cen – dlaczego jest ważna także dla Ciebie? Hünstetten Niemcy, 2009. 8. Meredyk K., TEORIA EKONOMII Makroekonomia TOM 2, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2000. 9. Związek przedsiębiorców i pracodawców, Inflacja w Polsce i na świecie, 2022. 10. Kamińska A., Inflacja w Polsce w latach 2010–2021 i jej znaczenie dla gospodarki, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.

Антонюк О. Р., д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна),

Мамонтова Н. А., д.е.н., професор (Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна)

РИЗИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ФІНАНСОВОМУ УПРАВЛІННІ ТА КОНТРОЛІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Згідно чинного законодавства громади України можуть створювати для задоволення інтересів та потреб населення комунальні підприємства. За своєю організаційно-правовою формою вони є комерційними, діяльність яких спрямовано на те, щоб приносити прибуток до місцевого бюджету. Тільки за період 2020 року місцеві ради створили 1,4 тис. комунальних підприємств і зараз їх понад 14 тисяч [2]. Перевірки діяльності комунальних підприємств в рамках проведення державних фінансових аудитів вказують на проблеми у використанні коштів, ефективній діяльності [1]. За даними аналітичного звіту Національного агентства з питань запобігання корупції, «така кількість не спричиняє позитивний ефект для розвитку територіальних громад, а навпаки зумовлює втрати коштів місцевих бюджетів через неефективність управління підприємствами комунальної власності, які у непоодиноких випадках спотворюють конкуренцію» [2].

Діяльність комунальних підприємств пов'язана з різними ризиками діяльності. При здійсненні управління підприємствами виникають ризики діяльності, неефективне управління активами та, як наслідок, збитковість підприємств, порушення при здійсненні публічних закупівель. Управління - система, через яку здійснюється керівництво установою, що стосується структури та процесів прийняття рішень, підзвітності та контролю. Ефективне управління забезпечує досягнення цілей установи шляхом створення правильних політик, процедур та процесів, а також забезпечує управління ризиками, пов'язаними зі стратегіями установи. Ключову роль в цьому відіграє система внутрішнього контролю. В рамках функціонування системи внутрішнього контролю суб'єктів державного сектору пріоритетним є управління ризиками, що здійснюється в рамках фінансового управління та контролю. Діяльність з управління ризиками передбачає їх ідентифікацію, проведення оцінки, визначення заходів реагування та запобігання настанню ідентифікованих ризиків, перегляду ідентифікованих та оцінених ризиків для виявлення нових та таких, що зазнали змін. Для ідентифікації ризиків важливо розуміти типові відхилення в діяльності комунальних підприємств, що дозволить краще

вархувати їх в діяльності окремих комунальних підприємств (рисунок).

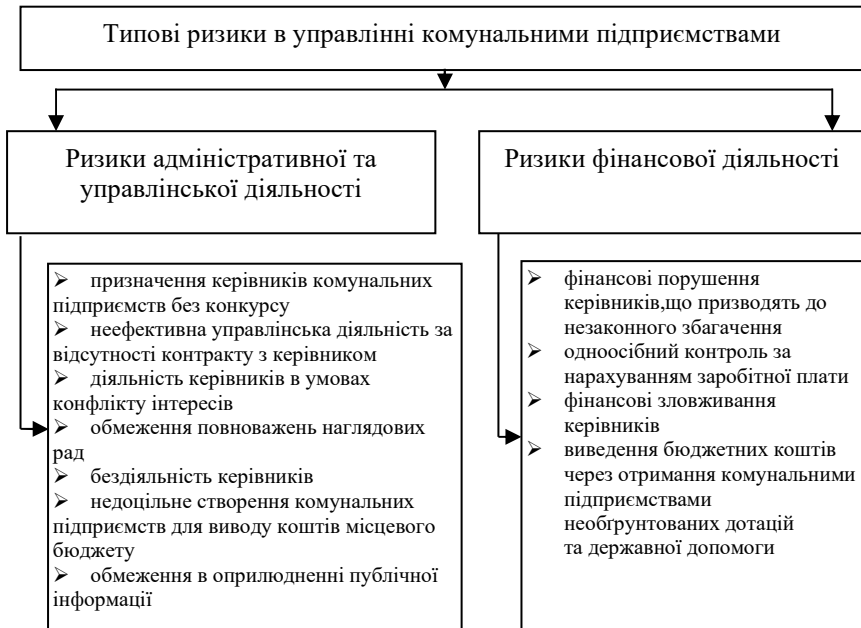

Рисунок. Типові ризики діяльності комунальних підприємств України*

* складено на підставі [2]

Отож, для запобігання ризикам діяльності комунальних підприємств при розробці внутрішніх регламентів варто враховувати типові ризики діяльності. На макрорівні ми підтримуємо висловлені ідеї НАЗК щодо створення єдиного відкритого порталу зведеної інформації про діяльність комунальних підприємств, що включатиме у тому числі повну інформацію про діяльність комунальних підприємств, фінансових плани та звітність, результатів внутрішніх та зовнішніх перевірок тощо. Потребує покращення діяльність наглядових рад та забезпечення проведення моніторингу та здійснення контролю за наданням державної допомоги комунальним підприємствам.

1. Державна аудиторська служба України : офіційний сайт. Звіти. URL: <https://dasu.gov.ua/>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Корупційні ризики в управлінні комунальними підприємствами. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Koruptsiyni_ryzyky_pry_upravlinni_komunalnymy_pidpryemstvamy.pdf (дата звернення: 24.09.2023).

Антонюк О. Р., д.е.н., професор, **Мойсієвич А. С.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МЕТОДИЧНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ ПОСЛУГИ З ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ АУДИТОРСЬКИМИ ФІРМАМИ

На терені вітчизняних досліджень аудиторської діяльності ґрунтовний аналіз неаудиторських послуг достатньо не проводився, що виокремлює актуальність дослідження даного питання для українського ринку аудиторських послуг. За останні 20 років ринок аудиторських послуг в Україні зазнав суттєвих змін, у тому числі в частині зміщення акценту на неаудиторські послуги. Аналіз змістового наповнення інших аудиторських послуг чітко визначив перевагу у наданні консультативних послуг, що в середньому в останні 10 років становить 55%, а також послуги з ведення обліку [1; 2]. Слід зазначити, що суб'єкти аудиторської діяльності активно надають послуги з відновлення бухгалтерського обліку та представлення інтересів замовника з питань обліку, аудиту, оподаткування в державних органах, організаціях або в суді.

Аудиторська фірма може взяти на себе ведення бухгалтерського обліку, що включає обробку первинних документів, розрахунок податків, складання звітності. Підприємству залишаються у цьому випадку лише обов'язки з формування первинних документів та взаємовідносини з зовнішніми контрагентами. Під час виконання даної послуги аудиторська фірма розробляє для замовника облікову політику, формує робочий план рахунків бухгалтерського обліку, перелік субрахунків, склад аналітичних рахунків і реєстрів, рекомендує форму обліку. Аудиторська фірма здійснює підбір комплексу технічних засобів і встановлення програмного забезпечення, баз даних. Ведення обліку аудиторської фірмою часто супроводжується і складанням звітності.

Забезпечення якості аудиторських послуг значною мірою залежить від організації процесу виконання послуги. Виконання послуги з ведення обліку вимагає глибоких і системних знань про предметно-змістові особливості цього виду аудиторських послуг. Зважаючи, що на сьогодні відсутні стандарти міжнародного та національного рівнів, інші документи, які визначають організаційні етапи виконання різних неаудиторських послуг, ми вважаємо актуальним окреслити та уніфікувати певні етапи їх виконання. Важливою умовою при реалізації зазначених нижче етапів є наявність відповідних знань з предмета виконання послуги та обґрунтованих критеріїв, на основі яких формуватимуться процес та результати виконання послуги. Для того щоб уникнути неправильного

розуміння сторонами взятих на себе зобов'язань, умов їх виконання та прийнятого ступеня відповідальності, необхідно максимально чітко обумовити в договорі всі ключові аспекти взаємодії, які виникають у зв'язку з його укладанням, включаючи предмет договору

На рисунку наведено етапи виконання послуги з ведення обліку.

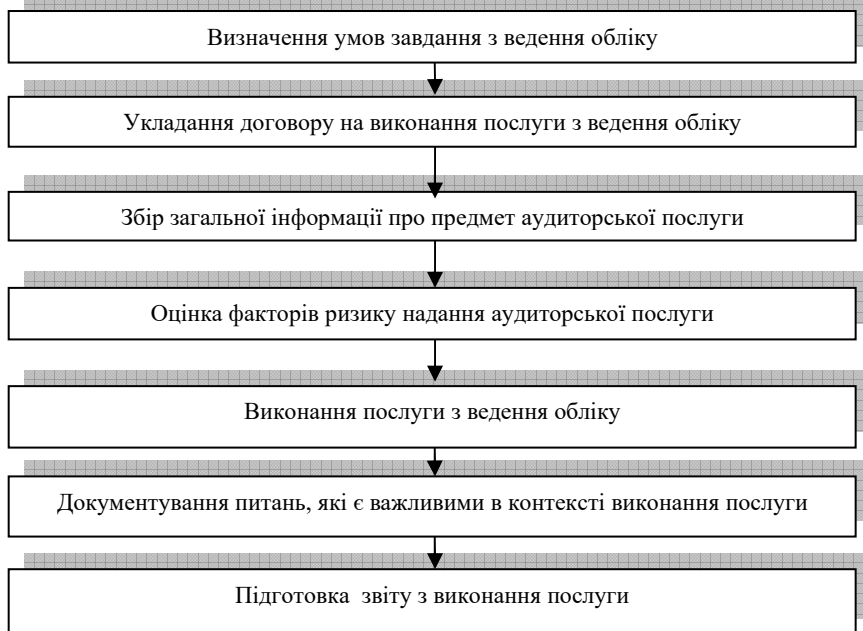

Рисунок. Етапи виконання послуги з ведення обліку

Джерело: розроблено авторами

Аудитори повинні планувати свою роботу таким чином, щоб мати можливість своєчасно і ефективно виконати замовлення. Характер планування залежить від виду послуги (консультування на довгостроковій основі, відновлення обліку, розробка документів тощо). У процесі планування аудиту традиційно розробляють два основних види документів – план і програму аудиту. Такий підхід доречно застосувати і щодо інших аудиторських послуг, віддаючи перевагу програмі виконання аудиторської послуги.

Вкрай важливо чітко ідентифікувати особливості виконання послуги з ведення обліку, його мету та ідентифікацію фінансової інформації, яка потрібна для виконання послуги. Аудитор має впевнитися

в тому, що представники суб'єкта господарювання чітко розуміють завдання з ведення послуги та його умови. Питання, які слід узгодити, охоплюють таке:

- характер послуги з ведення обліку;
- висловлення мети послуги з ведення обліку;
- характер, строки та обсяг конкретних процедур, які слід застосувати для виконання завдання;
- форма підсумкової документації.

Підвищити якість професійної діяльності аудиторської фірми можна розробивши та впровадивши в практичну діяльність аудиторської фірми модель здійснення внутрішньофірмового контролю якості аудиторських послуг. Питання забезпечення якісного виконання аудиторської послуги може бути забезпечене шляхом внутрішньої стандартизації аудиторських послуг. Стандартизації підлягають питання якості неаудиторських послуг, а також етичні вимоги до аудиторів в процесі їх виконання. Таким чином, зміст стандартизації включає:

- вимоги до порядку здійснення аудиторських послуг;
- вимоги до оформлення аудиторських послуг;
- вимоги до оцінки якості аудиторських послуг;
- вимоги до порядку підготовки та кваліфікації аудиторів для виконання аудиторських послуг.

Важливо забезпечити контроль якості надання послуги з ведення обліку. Аудиторська фірма здійснює перевірку контролю якості інших послуг у випадках, коли вони відповідають критеріям оцінки для визначення необхідності проведення перевірки контролю якості аудиторських послуг, встановлених фірмою.

1. *Аудиторська палата України* : офіційний сайт. Звіти. URL: <https://www.apu.com.ua/2019/06/27/%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f-%d0%bf%d1%80%d0%be-%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bd-%d0%b0%d1%83%d0%b4%d0%b8%d1%82%d0%be%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be%d1%97-%d0%b4%d1%96%d1%8f-2/>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. *ОСНАД* : офіційний сайт. Звіт з моніторингу якості ринку аудиторських послуг та конкуренції за 2019–2020 роки. URL: https://www.apob.org.ua/?page_id=269 (дата звернення: 24.09.2023).

Біла Ю. А., к.е.н., доцент (Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БІОМАСА»

Широкий спектр визначень поняття «біомаса» у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі свідчить про суперечність у дефініціях, що потребує аналізу еволюції терміну та дослідження його на предмет актуальності для сучасних потреб біоенергетики. Вперше поняття «біомаса» згадується у дослідженнях проведених 1940 р., які пов'язані з підводною фауною на протоці Ла-Манш [1]. Дефініція, в головній мірі, відображала органічну речовину підводного походження. Активізація наукових праць у даному напрямку набула актуальності після 1950-х років, що було зумовлено початком нафтової кризи. Це свідчить про те, що вже тоді біомаса розглядалася як альтернатива викопному паливу і джерело енергії. Підтвердженням цього є масштабне дослідження, проведене Х. Чен та Ю. Хо [2], щодо кількості праць і цитувань у розрізі країн, галузей, журналів з 1900 по 2013 рік. Згідно з ним, найбільше наукових досліджень було здійснено у США, Англії та Німеччині. Щодо галузей, то поняття «біомаса» найчастіше використовується у екології, доквіллі та біотехнології, про що свідчать назви журналів, у яких публікувалися відповідні статті («Екологія», «Біологія та біохімія» та «Природа»). Отже, біомаса має органічне походження та позитивно впливає на екологію за рахунок відновлювального характеру.

Окремі автори вважають, що біомаса є визначенням для всіх органічних матеріалів і включає наземну та водну рослинність, а також усі органічні відходи [3; 4; 5]. Отже, аналіз наукових джерел свідчить про те, що біомасою вважають сукупність органічних речовин, залишків та відходів. Т. Гумартіні вважає, що біомаса є широкою, гетерогенною та міждисциплінарною концепцією, оскільки біомасу можна класифікувати в першу чергу за сектором, у якому вона виробляється, тобто сільське господарство, лісове господарство, промислове виробництво та міські відходи [6]. Ці дослідження цінні переліком галузей, які виготовляють біомасу, що є важливим у формуванні відповідної дефініції. Для кращого розуміння поняття необхідно дослідити види біомаси та її основні складові. П. Маккендрі [7] визначає чотири основні типи біомаси: деревні рослини, трав'янисті рослини, водні рослини та гній. Ф. Краусман та інші [8] класифікують види біомаси відповідно до її використання: їжа для людей, ринковий корм, інші види сільськогосподарської біомаси, промислова деревина та дрова. Дослідження структури дозволяють краще

зрозуміти суть біомаси та сформувані теоретичний підхід щодо відображення її в обліку в розрізі аналітичних рахунків. Варто зауважити, що визначення біомаси також аналізується з точки зору технології, коли основна увага приділяється біомасі як джерелу енергії [2; 9; 10; 11]. Вітчизняні науковці пропонують наступні дефініції поняття «біомаса» (таблиця).

Таблиця

Визначення поняття «біомаса» у працях вітчизняних науковців

№ з/п	Науковці	Визначення
1.	Г.Г. Гелетуха, Т.А. Железна	Вуглецевмісткі органічні речовини рослинного та тваринного походження (деревина, солома, рослинні залишки сільськогосподарського виробництва, гній, торф)
2.	С.С. Дев'яткіна, Т.Ю. Шкварницька	Органічні речовини, що утворюються в рослинах в результаті фотосинтезу, які можуть бути використані для одержання енергії
3.	В.М. Сінченко, М.Я. Гументик, В.С. Бондар	Біологічно-відновлювана речовина органічного походження, що зазнає біологічного розкладу (продукти, відходи та залишки лісового та сільського господарства, рибного господарства і пов'язаних з ними галузей), а також складова промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу
4.	Ю. М. Рудь	Невикопна, біологічно відновлювальна, біорозкладна частина продуктів, відходи та залишки біологічного походження, що отримуються з сільського господарства, лісового господарства та суміжних галузей, враховуючи рибальство, а також частина промислових та побутових відходів, що здатна до біологічного розкладу»
5.	О.Ф. Томчук, В.Ю. Фабіанська	Продукт виробництва, основними ознаками якого є невикопний характер отримання, органічне походження, здатність до біологічного розкладу та наявність наміру суб'єкта господарювання в подальшому використовувати її в енергетичних цілях

Джерело: сформовано автором на основі [12; 13; 14; 15; 16].

Аналіз визначень доводить, що біомаса є речовиною, що утворюється та розкладається у результаті біологічних процесів. Визначення, подані у працях науковців, розширюють або звужують перелік галузей, у результаті діяльності яких формується біомаса. Не у всіх дефініціях міститься інформація про те, що ця речовина є енергетичним ресурсом та одним з продуктів біоенергетики. На основі проведеного аналізу можемо виділити наступні ознаки, що впливають на визначення біомаси: походження – органічне; склад – продукти, залишки і відходи тваринництва та рослинництва; галузі виробництва – сільськогосподарська, лісова, рибальство, промислова; призначення – створення енергії. Враховуючи зазначені ознаки та проведений аналіз пропонуємо наступне визначення: біомаса – це органічна речовина, виготовлена у сільському, лісовому, рибному та суміжних господарствах, а також промислові і

побутові відходи біологічного походження, що можуть бути використані в енергетичних цілях.

1. Holme N. A. The biomass of the bottom fauna in the English Channel off Plymouth. *The Biomass of the Bottom Fauna in the English Channel off Plymouth* : Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom. 1997. № 32. P. 1–49. 2. Chen H., Ho Y. S. Highly cited articles in biomass research: A bibliometric analysis. *Renew. Sustain. Energy Rev.* 2015. № 49. P. 12–20. 3. Tiwari A. K., Chauhan P. R. Biomass Valorization as Energy Production Using Waste Biomass. In: Pal, D.B., Tiwari, A.K. Sustainable Valorization of Agriculture & Food Waste Biomass. Clean Energy Production Technologies. 2023. Springer, Singapore. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-99-0526-3_2 (дата звернення: 24.09.2023). 4. Lewandowski I. Bioeconomy. In Shaping the Transition to a Sustainable, Biobased Economy; University of Hohenheim: Stuttgart, Germany, 2018. 356 p. 5. Sudyn Y. Innovative methods of evaluating goodwill in increasing the competitiveness of the company. *Przedsiębiorstwo i Region.* 2015. Vol. 7(1). P. 105–112. 6. Gumartini T. Biomass energy in the Asia-Pacific region: Current status, trends and future setting. In Asia-Pacific Forestry Sector Outlook Study II; Working Paper No. APFSOS II/WP/2009/26; Food and Agriculture Organization of the United Nations. Bangkok, Thailand, 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/258403229_Global_Increase_in_the_Consumption_of_Lignocellulosic_Biomass_as_Energy_Source_Necessity_for_Sustained_Optimisation_of_Agroforestry (дата звернення: 24.09.2023). 7. McKendry P. Energy production from biomass. *Overview of biomass. Bioresour. Technol.* 2002. № 83. Part 1. P. 37–46. 8. Krausmann F., Erb K. H., Gingrich S., Lauk C., Haberl H. Global patterns of socioeconomic biomass flows in the year 2000. *A comprehensive assessment of supply, consumption and constraints. Ecol. Econ.* 2008. № 65. P. 471–487. 9. Sudyn Yu. Goodwill in the accounting system: components and classification. Accounting and audit. *Bulletin of TNEU.* 2016. № 2. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/3952/1/Судин_Ю..pdf (дата звернення: 24.09.2023). 10. Brosowski A., Thrän D., Mantau U., Mahro B., Erdmann G., Adler P., Stinner W., Reinhold G., Hering T., Blanke C. A review of biomass potential and current utilisation—Status quo for 93 biogenic wastes and residues in Germany. *Biomass Bioenergy.* 2016. № 95. P. 257–272. 11. Zadorozhny Z.-M. V., Krupka Y. D., Ometsinska I. Ya. Concept of development of accounting, analysis and audit in Ukraine: monograph. Ternopil : TNEU, 2015. 320 p. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/5793/1/Kontseptsia_rorvytku_buhgaltersko_go_obliku-2015.pdf (дата звернення: 24.09.2023). 12. Гелетуґа Г. Г. Сучасний стан та перспективи розвитку біоенергетики в Україні. *Промислова теплотехніка.* 2010. № 3. Ч. 1. С. 73–79. 13. Дев'яткіна С. С., Шкварницька Т. Ю. Альтернативні джерела енергії : навч. посіб. К. : НАУ, 2006. 92 с. 14. Сінченко В. М., Гументик М. Я. Законодавче регулювання розвитку біоенергетики в Україні та адаптація його до законодавства Європейського Союзу. *Біоенергетика.* 2013. № 2. С. 8–11. 15. Рудь Ю. М. Визначення поняття біомаса за законодавством України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. Право.* 2014. Вип. 197 (3). С. 163–169. 16. Томчук О. Ф., Фабіянська В. Ю. Поняття біомаси як особливого об'єкта обліку. *Економіка. Фінанси. Менеджмент* : актуальні питання науки і практики. 2018. № 3. С. 91–103.

Герман М. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ

Оцінка фінансового стану підприємства – це важливий етап управління будь-яким бізнесом, і вона має вирішальне значення для прийняття рішень та забезпечення фінансової безпеки підприємства, вирішує три важливі завдання:

1. Допомогає приймати обґрунтовані управлінські рішення, визначати пріоритети і ресурси.

2. Забезпечує фінансову безпеку, дозволяючи вчасно виявляти фінансові ризики.

3. Посилює можливість залучення зовнішніх ресурсів, таких як кредити або інвестиції [1].

Оцінка фінансового стану підприємства є ключовим етапом у керуванні будь-яким бізнесом. Вона дозволяє отримати вичерпну картину фінансового здоров'я компанії, виявити її сильні та слабкі сторони, а також зрозуміти, які перспективи її розвитку.

Для оцінки фінансового стану підприємства використовують різні ключові показники, такі як рентабельність, ліквідність, фінансова стійкість та справність активів. Фінансова звітність, включаючи баланс, звіт про прибутки та втрати, та звіт про рух грошових коштів, грає важливу роль у цьому процесі. Порівняння показників із галузевими стандартами та історичними даними допомагає виявити тенденції та зрозуміти фінансовий розвиток підприємства. Загалом, оцінка фінансового стану є ключовим інструментом для прийняття рішень, забезпечення фінансової стабільності та можливості залучення зовнішніх ресурсів [5].

Фінансовий стан підприємства підпорядкований впливу різних факторів, які можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори є тими, що поза межами безпосереднього контролю підприємства, і вони можуть значно впливати на його фінансовий стан. Глобальна економічна ситуація, така як світові фінансові кризи та зміни валютних курсів, може суттєво впливати на фінансовий стан, а рецесія може знизити попит на продукцію та послуги компанії. Галузеві тенденції, такі як новий технологічний розвиток чи зміни в попиті, також можуть мати велике значення. Політичні та правові умови, такі як зміни в податковому законодавстві, можуть впливати на операції та фінанси підприємства, а ситуація на ринку праці, включаючи зростання рівня заробітної плати та недостачу кваліфікованого персоналу, може вплинути на витрати та

конкурентоспроможність підприємства [6].

Внутрішні фактори також мають вирішальне значення для фінансового стану підприємства, оскільки вони визначають стратегію та операційну діяльність компанії. Стратегія, структура та специфіка операцій підприємства визначають його потужність та спроможність генерувати прибуток. Кваліфікація та досвід керівництва та персоналу впливають на прийняття рішень та виконання стратегії. Крім того, спосіб управління фінансами, включаючи управління бюджетом, прийняття кредитних рішень та визначення дивідендної політики, може вплинути на стійкість та фінансовий стан підприємства. Аналіз фінансового стану підприємства вимагає ретельного розгляду цих зовнішніх та внутрішніх факторів для виявлення можливих ризиків і можливостей. Тільки за умови врахування цих аспектів підприємство може розробити ефективну стратегію для досягнення фінансового успіху [2].

Щоб покращити фінансовий стан підприємства, варто розглянути комплекс стратегічних заходів. По-перше, розробка ефективної бізнес-стратегії є важливим кроком, спрямованим на збільшення прибутковості та рентабельності підприємства. Це може включати розширення ринків, розробку нових продуктів чи послуг або оптимізацію бізнес-процесів. Далі, збільшення оборотності активів допоможе підприємству підвищити ліквідність шляхом оптимізації використання активів. Це може бути досягнуто шляхом зменшення запасів, збільшення обороту запасів чи оптимізації структури активів. Далі, зниження витрат через ретельний аналіз дозволить ідентифікувати області для зменшення витрат без втрати якості чи ефективності. Оптимізація процесів, впровадження нових технологій чи перегляд постачальницьких угод можуть бути корисними методами. Нарешті, підвищення ефективності управління активами, включаючи краще використання обладнання та ресурсів, сприятиме збільшенню продуктивності підприємства [7].

На тактичному рівні існують різні заходи, які можна вжити для поліпшення фінансового стану підприємства. По-перше, використання фінансових інструментів для управління ризиками, таких як форварди чи опціони, є ефективним методом захисту від коливань валютних курсів чи цін на сировину. Далі, оптимізація фінансової структури шляхом розумного розподілу між власним та позиковим капіталом може допомогти знизити фінансові ризики та витрати. Пошук нових джерел фінансування, таких як емісія акцій або інвестиції, може забезпечити потрібний капітал для розвитку підприємства. Збільшення продажів та зменшення дебіторської заборгованості сприяють поліпшенню грошового потоку. Нарешті, удосконалення системи управління грошовими потоками

дозволить підприємству краще контролювати витрати та операційну активність [8].

Для реалізації цих заходів та досягнення фінансової стабільності підприємство повинно враховувати зовнішні та внутрішні фактори, проводити ретельний аналіз ризиків та можливостей, розробляти конкретні стратегії і тактики, а потім активно впроваджувати їх, періодично оцінюючи результати.

Рекомендації щодо оптимізації фінансової діяльності та управління ресурсами на підприємстві включають в себе декілька ключових заходів. Перш за все, автоматизація фінансових процесів за допомогою сучасних фінансових систем та програм може значно покращити точність та швидкість обробки фінансових даних. Впровадження системи бюджетування допоможе у ретельному плануванні та контролі бюджетних видатків, що сприятиме більш ефективному управлінню фінансами [3].

Додатково, впровадження системи управління запасами допоможе оптимізувати запаси та логістику, що в свою чергу призведе до зниження витрат. Іншою важливою рекомендацією є впровадження системи управління дебіторською та кредиторською заборгованістю для ефективного контролю над взаєморозрахунками і подолання проблем, пов'язаних з заборгованістю [5].

Отже, оцінка фінансового стану підприємства є надзвичайно важливою для забезпечення його стабільності та успішної діяльності. Цей процес дозволяє приймати обґрунтовані рішення, забезпечувати фінансову безпеку та залучати зовнішні ресурси для подальшого розвитку.

1. Дорошенко Н. М. Оцінка ліквідності та платоспроможності в контексті діагностики загального фінансового стану підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. С. 23–25.
2. Захарова Н. Ю. Методичні підходи щодо оцінки фінансового стану підприємства. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки*. 2013. № 2(3). С. 128–133.
3. Кундицький О. О. Про прибуток як основне джерело заощаджень підприємств. *Науковий вісник* : зб. наук.-техн. пр. Львів : НЛТУУ, 2016. С. 151–156.
4. Нагорний П., Базюк Д. Оцінка фінансового стану як передумова ефективного управління підприємством. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 1 (01). С. 44–49.
5. Опачанський Д. Методи визначення приросту фінансових ресурсів підприємства, напрямків та ефективності їх використання. *Економіст*. 2006. № 12. С. 44–47.
6. Семенова К. Д. Аналіз фінансового стану підприємств України та тенденцій розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 5–6. С. 77–82.
7. Швиданенко Г. О., Олесью О. І. Сучасні технології діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства : монографія. Київ : КНЕУ, 2002.
8. Яцух О. О., Захарова Н. Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Сер. Економіка і управління*. 2018. № 3. Т. 29 (68). С. 173–180.

Гура Н. О., д.е.н., професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ

В умовах застосування МСФЗ та імплементації в Україні Директиви 2013/34/ЄС важливе значення має удосконалення облікового забезпечення діяльності суб'єктів різних форм господарювання, особливо досить нових для нашої країни.

Об'єднання підприємств у формі холдингу є відносно новим для України, але їх діяльність вже забезпечена окремим законом [1]. Холдингові компанії є акціонерними товариствами, в структурі яких є материнська компанія і ряд дочірніх, які у свою чергу також можуть мати дочірні компанії, а також інвестиції в інші підприємства холдингу. Відповідно, в усіх підприємствах холдингу є акціонерний капітал і у більшості – фінансові інвестиції. При цьому інвестиції в дочірні підприємства становлять більше 50% їхнього капіталу і, відповідно, обліковуються за методом участі в капіталі, а взаємні інвестиції асоційованих підприємств можуть становити незначний відсоток і обліковуватись за справедливою вартістю. Тому основними особливостями обліку в холдингових компаніях порівняно з іншими організаційно-правовими формами господарювання, можна визначити: облік акціонерного капіталу; облік фінансових інвестицій (у першу чергу за методом участі в капіталі); крім того, холдингові компанії повинні подавати консолідовану фінансову звітність.

Щодо обліку акціонерного капіталу (АК), він включає облік його формування (по кредиту субрахунку 401 «Статутний капітал»), змін у ньому, викупу і перепродажу акцій та нарахування дивідендів акціонерам. Новим законом «Про акціонерні товариства», чинним з 2023 року [2], формування 100% статутного капіталу здійснюється до початку функціонування АТ. При чому так можуть створюватись тільки приватні АТ, публічні АТ можна створювати тільки шляхом реорганізації з ПрАТ або інших господарських товариств.

Зміни акціонерного капіталу включають його збільшення шляхом підвищення номінальної вартості акцій за рахунок прибутку (Д-т 443 К-т 401), розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості та конвертації облігацій в акції (Д-т 521 К-т 401); зменшення шляхом зменшення номінальної вартості акцій (Д-т 401 К-т 672) або анулювання акцій, зменшення їх загальної кількості (Д-т 401 К-т 45); зміна структури

шляхом дроблення або консолідації акцій, що не відображається бухгалтерськими проведеннями і не призводить до зміни розміру АК.

Основні відмінності в обліку акціонерного капіталу із зарубіжними країнами полягають у наступному – можливість випуску акцій тільки з номінальною вартістю, виплата дивідендів виключно грошовими коштами, необхідність відображення формування статутного капіталу через рахунок неоплаченого капіталу, відсутність окремого субрахунку емісійного доходу внаслідок викупу акцій.

Дивіденди, які один учасник холдингу виплачує іншому, є дивідендами юридичним особам і, як правило, не оподатковуються. Авансовий внесок з податку на прибуток може виникнути тільки у разі непогашеного зобов'язання з податку на прибуток та перевищення суми нарахованих дивідендів над величиною прибутку; на практиці такі ситуації маловірогідні.

Щодо підприємства – інвестора в холдингу, для нього суттєвою ділянкою обліку є облік фінансових інвестицій у статутний капітал емітента (для материнського підприємства- за методом участі в капіталі). Зазначимо, що до первісної оцінки інвестиції включається її вартість і усі витрати, пов'язані з придбанням; на відміну від інвестиції в облигації, інвестор окремо не відображає в обліку номінальну вартість акцій.

Метод участі в капіталі полягає в тому, що інвестор збільшує або зменшує балансову вартість інвестицій пропорційною своїй частці у власному капіталі об'єкта інвестування при збільшенні або зменшенні його капіталу [3].

Основними операціями, пов'язаними зі змінами капіталу емітента є збільшення чистого прибутку і зменшення його на суму нарахованих дивідендів. Відповідно, інвестор збільшує вартість своєї фінансової інвестиції на відповідну частину прибутку емітента і зменшує на частину нарахованих дивідендів, пропорційну своєму внеску (таблиця). У випадку інших змін в капіталі об'єкта інвестування (дооцінка або безоплатне отримання необоротних активів, збитки, збільшення емісійного доходу тощо) інвестор відображає відповідну частку у вартості своєї інвестиції.

Облік інвестицій за справедливою вартістю, який ведуть асоційовані підприємства в холдингу при відсутності суттєвого впливу на об'єкт інвестування, полягає у відображенні фінансового доходу у інвестора при нарахуванні дивідендів (Д-т 373 К-т 731).

В таблиці наведено приклад відображення в обліку інвестора інвестиції, а в обліку емітента змін в його капіталі, пов'язаних з цією інвестицією на прикладі:

Таблиця

Відображення в обліку материнського і дочірнього підприємства емісії акцій і фінансової інвестиції за методом участі в капіталі

Дата	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Кореспонденція рахунків для підприємства «А»				
10.02.21	Придбано акції «В»	141	311	400000
01.02.22	Визнано частину прибутку «В»	141	721	720000
15.03.22	Відображено нараховані дивіденди	373	141	120000
20.04.22	Отримано дивіденди	311	373	120000
Кореспонденція рахунків для підприємства «В»				
10.02.21	Отримано внесок до статутного капіталу від «А»	311	46	400000
15.03.22	Нараховано дивіденди «А»	443	671	120000
20.04.22	Сплачено дивіденди «А»	671	311	120000

Материнське підприємство «А» придбало 10.02.21 р. 80000 акцій дочірнього підприємства «В» номіналом 5 грн. за акцію, що складає 60% статутного капіталу «В».

За 2021 рік прибуток «В» склав 120 тис. грн

15.03.22 «В» оголосило дивіденди 1,5 грн/акцію.

20.04.22 «А» отримало дивіденди.

Урахування особливостей діяльності холдингових компаній, її законодавчого забезпечення і змін у ньому дозволило виокремити найбільш характерні ділянки обліку і визначити порядок обліку за ними з акцентом на найбільш специфічних або проблемних операціях.

1. Про холдингові компанії : Закон України від 15.03.2006 р. № 3528. **2.** Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.22 р. № 2465. **3.** Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» затверджене наказом МФУ від 30.11.2001 р. № 559.

Демчук В. О., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ КРИПТОАКТИВІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Регулювання ринку криптоактивів у Європі стосується насамперед емітентів та постачальників послуг віртуальних активів. Нещодавно прийняте положення МіСА покликане забезпечити правову визначеність для ринку віртуальних активів, а саме: окреслюються види токенів та послуг, що надаються, а також встановлюються регулювання, які стосуються майнінгу.

Згідно з положенням МіСА емітенти віртуальних активів можуть випускати 3 види токенів: utility, asset-referenced та e-money токени. І для того, щоб отримати доступ до ринку ЄС учасникам потрібно буде виконати певні умови. Так, «емітенти всіх зазначених токенів будуть зобов'язані опублікувати офіційний документ (англійською мовою або офіційною мовою держави ЄС) з інформацією про характеристики токену, основну технологію, ризики та сам проєкт» [1]. Окрім цього, постачальники послуг та емітенти utility токенів повинні мати офіс у ЄС, а також володіти коштами на суму від 50 тис. євро до 350 тис. євро, у залежності від характеру послуг, які надаються. Також положенням визначаються види послуг, які здійснюються учасниками на ринку віртуальних активів і відповідно будуть регулюватись. Хоча видів послуг є дев'ять, варто зазначити, у більшості випадків усі вони надаються у рамках діяльності криптовалютних бірж. У контексті вищеописаних положень потрібно оцінити поточний стан ринку віртуальних активів в Україні. У законодавчій сфері головним надбанням є Закон України «Про віртуальні активи», який: визначає правовий статус віртуальних активів; дозволяє ставити біткоїн на баланс та оподатковувати; передбачає методи оподаткування. Однак даний закон все ще не набрав чинності, так як його положення потрібно було адаптувати під європейське законодавство у т. ч. регламент МіСА. Улітку 2023 р. Нацкомісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) завершила розробку законопроекту про оподаткування криптоактивів і оновила текст закону «Про віртуальні активи». Та незважаючи на доопрацювання, нова версія законопроекту про віртуальні активи, на думку фахівців, не зовсім відповідає майбутньому європейському регулюванню, включаючи МіСА [2].

Загалом передбачається, що оподатковуватимуться як фізичні, так і юридичні особи, однак для фізичних осіб податковою базою

передбачається інвестиційний прибуток (рисунок). З новим законом, компанії з ліцензіями у ЄС, сподівались на зниження податкових ставок, щоб отримати перевагу у вигляді менших витрат, релокувавшись в Україну. Однак через високу потребу держави у податкових надходженнях для фінансування бюджету у ході війни, неможливе надання податкових пільг, які були б вигіднішими порівняно з іншими країнами.

ПОДАТКИ	
Фізичні особи	Синий податок
0%	З операцій в створенні (включно з зарплатою) об'єктом оподаткування є обороти з оборотів віртуальних активів (Параметр 103.1.6.1 ПКУ)
0%	З застаточного прибутку* на суму 400,000 грн. (100 КВЕД) (процент відносно доходу) (Параметр 103.1.6.1 ПКУ)
5% + 1% за кожний рік	З застаточного прибутку* з віртуальних активів в НСД, більше 200 днів (Параметр 103.2.1 ПКУ)
18% + 1% за кожний рік	З застаточного прибутку* з усіх інших видів операцій з віртуальними активами (Параметр 103.2.2 ПКУ)
Юридичні особи	Платити на дивиденди
0%	Платити для дивидендів економічно-розвитку ДНЄС, на умови, що дивиденди не використовуються програмно з оподаткуванням доходу (Параметр 103.3.1 ПКУ)
18%	В усіх інших випадках, стандартно стовідсотково на прибуток (ст. 136 ПКУ)
Юридичні особи	Платити на дивиденди
0%	Платити для дивидендів економічно-розвитку ДНЄС, на умови, що дивиденди не використовуються програмно з оподаткуванням доходу (Параметр 103.3.1 ПКУ)
18% + 1% за кожний рік	В інших випадках (Параметр 103.2 ПКУ)

Рисунок. Податкові ставки та умови їх застосування [3]

Іншою сферою, яка стосується функціонування українських учасників ринку у рамках європейських регуляцій є e-money токени В Україні починаючи з 2019 розпочалась робота над створенням і тестуванням e-гривні. На даний момент продукт розвивається і планується, що пілотний проект буде запущений у 2024 році.

Отже, ЄС знаходиться на завершальній стадії у регулюванні віртуальних активів. Положення MiCA набере чинності уже у 2024. Воно забезпечує правову визначеність і стає основою для регуляторів, таких як, наприклад, Федеральне управління фінансового нагляду Німеччини, у ліцензуванні та вирішенні питань пов'язаних з учасниками ринку віртуальних активів. В Україні також відбувається процес формування регуляційних законів і їх публічне обговорення, а також розробка інших елементів, наприклад, e-гривня. Однак, положення розроблених законів не багато у чому схожі до європейських і певною мірою обмежать доступ за поточної версії учасників європейського ринку до українського.

1. Златін В. Регулювання ринків віртуальних активів (MiCA). Juscutum. 2022. URL: <https://www.juscutum.com/news/regulyuvannya-rinkiv-virtualnih-aktiviv-mica>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Легалізація криптовалют в Україні: чого чекати власникам крипто активів вже з осені? Juscutum. 2023. URL: <https://www.juscutum.com/news/legalizaciya-kriptovalyut-v-ukrayini-chogo-chekati-vlasnikam-kripto-aktiviv-vzhe-z-oseni>. (дата звернення: 24.09.2023). 3. Павловський І. Вижимка стріму: «Легалізація криптовалют в Україні: чого чекати власникам криптоактивів восени?» Incrypted. 2023. URL: <https://incrypted.com/ua/vizhimka-strimu-legalizaciya-kriptovalyut-v-ukrayini/>. (дата звернення: 24.09.2023).

Дерій В. А., д.е.н., професор, **Гуменна-Дерій М. В.**, к.е.н.
(Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ У ЖИТЛОВОМУ БУДІВНИЦТВІ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Нині однією із найбільших проблем економіки України є руйнування житлового фонду, що спричинене російською агресією. Оскільки житло належить до потреб першої необхідності, його відновлення в післявоєнний період є одним із першочергових завдань. Крім цього, нові житлові будівлі повинні бути міцними, оснащені бомбосховищами та гарантувати фізичну безпеку і виживання населення протягом тривалого часу. Примітно, що сума прямих збитків, завданих житловому фонду України в результаті повномасштабної війни, станом на кінець травня 2023 р. становить понад \$54 млрд. Найбільших руйнувань зазнав житловий фонд Донецької, Луганської, Харківської, Київської, Миколаївської та Чернігівської областей. За оцінками експертів, у Донецькій області повністю зруйновано понад 18 тис. будинків, у Київській – 6,7 тис., у Луганській – понад 2,5 тис. [1]. До часу закінчення війни, в Україні, як на державному рівні, так і на рівні будівельних підприємств слід виробити нові підходи до відбудови житлових приміщень або повної їх зачистки для нового будівництва. Необхідно: оцінити стан руйнувань; кількість об'єктів будівництва, які потребують відбудови; загальну суму коштів необхідних для залучення у будівництво або зачищення територій; шляхи залучення інвестицій; способи залучення іноземних інвесторів. Облік і контроль за таких умов теж потребує уточнень на нормативно-законодавчому рівні та в практичній діяльності.

Для залучення іноземних інвестицій варто, щоб ведення обліку і контролю в будівельних підприємствах України відповідало чинному законодавству, а використання грошових коштів здійснювалось через фінансового посередника. Ще однією прерогативою нині є те, що створено додатковий контроль за використанням коштів інвестора, адже згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність» інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управління, може здійснюватися виключно через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, а також шляхом емісії цільових корпоративних облігацій, виконання зобов'язань за якими здійснюється

шляхом передачі об'єкта житлового будівництва. Інші способи фінансування будівництва визначаються виключно законами [2]. Погоджуємося, що використання цих способів розрахунків може збільшити довіру іноземного інвестора до вкладання коштів у відбудову житлового будівництва.

Поліпшення обліку і контролю будівельних компаній в умовах післявоєнної відбудови полягає у застосуванні нових підходів до будівництва. Перш за все, вважаємо за необхідне відмовитись від російської програми «1: С. Бухгалтерія». Для рекомендовано перенести дані в інші програмні продукти. З іншого боку, застосування іноземних програмних продуктів може бути дорожчим у використанні та створювати деякі труднощі у введенні даних, але їх використання сприяє збільшенню довіри іноземного інвестора до українських будівельних компаній. По-друге, вважаємо, національним будівельним підприємствам необхідно переглянути внутрішню звітність, зокрема, в частині використання матеріальних, технічних та фінансових ресурсів. Звідси, деякі із існуючих звітів можуть потребувати вдосконалення, а деякі внутрішні звіти необхідно запровадити у практичну діяльність підприємства з метою постійного контролю за використанням ресурсного потенціалу підприємства. По-третє, варто застосовувати нові матеріальні та технічні ресурси з метою здешевлення будівництва. Відображення операцій із придбання та використання таких ресурсів можуть вимагати: формування додаткових аналітичних рахунків, застосування різних методів оцінки щодо вибуття різних за фізичними та хімічними властивостями матеріалів, потребу у складанні нових управлінських звітів. По-четверте, посилення документального та фактичного контролю за всіма об'єктами будівництва передбачає прозору систему щодо ведення обліку за матеріальними, нематеріальними, технічними й фінансовими ресурсами.

Підсумовуючи вищезазначене відмітимо, що крім фінансової складової, будівельні підприємства повинні вдосконалювати соціальну, зокрема формувати звітність за GRI, щоб збільшити рівень довіри іноземних інвесторів, бо це свідчить про добре ім'я компанії і вміння бути соціально відповідальним. Звідси, відбудова житлового будівництва в Україні після війни ставить нові виклики до обліку і контролю у будівництві та ресурсного потенціалу підприємств.

1. Коваленко О. В. Україні підрахували збитки житлового фонду через рф: цифра шокує. УНІАН. 27.06.2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/zbitki-zhitlovogo-fondu-ukrajini-perevishchili-54-milyardi-12309504.html>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 24.09.2023).

Дорошенко О. О., к.е.н., доцент, **Кублік І. С.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ВІЙСЬКОВИМ ЧАСТИНАМ

У зв'язку з введення воєнного стану в Україні та відповідно до Указів Президента України було утворено військові адміністрації. Новостворені військові адміністрації різних рівнів, від сільських до обласних, створені для відновлення управління на окупованих територіях, для допомоги військовим частинам у відсічі збройної агресії російської федерації.

При виконанні військовими адміністраціями покладених на них функцій, вони зіткнулися з проблемою обліку основних засобів, які придбані для передачі військовим частинам та військовим формуванням.

Основні засоби, відповідно до НПСБОДС 121 – це матеріальні активи, які утримуються для використання їх у виробництві/діяльності або при постачанні товарів, виконанні робіт і наданні послуг для досягнення поставленої мети та/або задоволення потреб суб'єкта державного сектору або здавання в оренду іншим особам і використовуються, за очікуванням, більше одного року [1].

Основні засоби, згідно із Податковим кодексом України – це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких перевищує 20000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 20000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [2].

Об'єднані сили угруповань військ (ОСУВ) та військові частини звертаються з проханням придбати певні основні засоби та передати їм у користування для відсічі збройної агресії.

Військові адміністрації, придбавши дані основні засоби не завжди можуть передати їх для військових частин, оскільки в останніх не завжди є створена комісія для приймання-передачі основних засобів, визначені матеріально-відповідальні особи, можливості підписати та передати

документи (оскільки вони знаходяться у зоні бойових дій), що гальмує передачу дуже необхідних основних засобів.

Ще однією з проблем щодо основних засобів, придбаних для військових частин, є оприбуткування та списання цих основних засобів в обліку військових адміністрацій, оскільки виникають питання, як саме їх відобразити на рахунках обліку: чи вони є активами для продажу та передачі (субрахунок 1815), чи основними засобами (субрахунок 1014); як ці основні засоби відобразити в цільовому фінансуванні (субрахунок 5411)?

Військова адміністрація може безпосередньо надавати благодійну допомогу лише тим військовим організаціям (військовим частинам), які є неприбутковими організаціями і внесені до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Зауважимо, Міністерство оборони України, в т. ч. Збройні Сили України, до складу яких входять з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, є неприбутковими організаціями, внесеними до Реєстру. Якщо військова організація не входить до Реєстру, установа не може надати їй таку допомогу напряму, а лише через благодійну організацію [3].

Військовий стан значно посилив ризики як для приватних підприємств, так і для бюджетних установ. Багато з них уже зазнали прямих матеріальних втрат, інші – втратили значну частину прибутку. Незважаючи на це, підприємства, установи та організації і надалі продовжують виконувати покладені на них функції та завдання, одними з яких є допомога збройним силам України та придбання усього необхідного для військових. Військовий стан в Україні дуже вплинув на всі сфери життя, і звичайно вніс свої корективи як в бухгалтерський облік в цілому, так і в облік основних засобів зокрема.

1. Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі : наказ Міністерства фінансів України від 12.10.2010 № 1202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10#Text>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> second (master's) level student of higher education, Specialty «Accounting and taxation» (дата звернення: 24.09.2023).
3. Лебедик А. Благодійна допомога армії: облік та оподаткування. Головбух. 2022. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9327-blagodyna-dopomoga-arm-oblk-ta-opodatkuvannya> (дата звернення: 24.09.2023).

Дума В. Л., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану суттєво позначились на функціонуванні ринку боргових цінних паперів в Україні. Зокрема це відбулося через зміну інвестиційного клімату, на який вплинуло зниження довіри іноземних інвесторів до ринку; зміну монетарної політики країни, пов'язаної із зміною відсоткових ставок для забезпечення фінансової стабільності країни та необхідного фінансування потреб оборони; зміну джерел фінансування для покриття дефіциту бюджету; зміни у правовому регулюванні емісії та обігу боргових цінних паперів; зростання ризику неплатоспроможності країни тощо.

В умовах війни інвестування коштів у військові облигації є одним з універсальних способів підтримки економіки. Військові облигації (також відомі як військові бони або облигації оборони) є фінансовими інструментами, які використовуються урядами для залучення коштів на потреби оборони та військових витрат. Основна ідея випуску облигацій полягає в тому, щоб привернути гроші від громадян, інвесторів та інших учасників ринку, які хочуть підтримати зусилля країни у веденні війни або в сфері національної оборони.

Ці облигації можуть бути різних типів, включаючи:

- військові позики – форма позики, яку уряд випускає та обіцяє повернути разом із відсотками в майбутньому;
- спеціальні військові облигації – призначені для фінансування конкретних проектів військового характеру;
- військові іпотечні облигації – цей тип облигацій може бути випущений для залучення грошей на будівництво чи покращення житла для військовослужбовців;
- особисті військові облигації – можуть видаватися як пам'ятка для громадян, які хочуть підтримати армію та військову справу.

Військові облигації, які відносяться до облигацій внутрішньої державної позики, являють собою інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів [1]. В Україні ці облигації вперше випущено в 2014 році, з початком військових дій на сході країни, завдяки чому до бюджету було залучено 1 млрд грн [2].

Нормативно-правове регулювання емісії та розміщення військових облигацій, як облигацій внутрішньої державної позики, здійснюється

Бюджетним кодексом України, Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (від 23 лютого 2006 р.), та Законом України «Про депозитарну систему України» (від 6 липня 2012 р.).

Після початку повномасштабної війни Росії проти України, КМУ було прийнято Постанову від 25 лютого 2022 р. № 156 «Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації», а у березні Міністерство фінансів вже розпочало проводити аукціони з продажу військових облігацій, з метою здійснити державні внутрішні запозичення в обсязі до 400 млрд гривень. І станом на кінець грудня 2022 року вже продано ОВДП на суму 239,3 млрд грн.

Особливості військових облігацій:

- немає податку на доходи фізичних осіб (18%) та військового збору (1,5%);
- дохідність річних ОВДП вища, ніж за річними депозитами у державних банках та банках з іноземним капіталом (від 11,3% до 18%);
- немає брокерських комісій на операції з цими цінними паперами;
- відсутність обмежень за статусом фізичних осіб та компаній;
- мінімальний поріг входу – 1000 грн (1 облігація);
- спрощена верифікація індивідуальних інвесторів, не потрібно підтверджувати дохід у межах 400 тис. гривень [3].

Важливим, на нашу думку, є можливість придбання облігацій без довідки про доходи, відсутність оподаткування та додаткових брокерських комісій. Основними перевагами інвестування у військові облігації, крім відсутності оподаткування, є низький рівень ризику, адже Міністерство фінансів України зобов'язується виплачувати 100% від суми придбаних ОВДП [4].

У процесі емісії та розміщення ОВДП задіяні органи виконавчої влади: Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та Національний банк України [5].

Міністерство фінансів забезпечує розміщення облігацій для їх купівлі Національним банком та під час складання проекту державного бюджету України на відповідний рік має передбачати кошти на їх погашення та обслуговування. Мінфін відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 року № 80 «Про випуск облігацій внутрішніх державних позик» здійснює розміщення ОВДП у формі аукціонного продажу через Національний банк України, який виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані з розміщенням ОВДП, їх погашенням і виплатою доходів за ними, а також провадить депозитарну діяльність щодо цих цінних паперів. Розміщення ОВДП здійснюється, виходячи з поточних потреб фінансування Державного

бюджету України. Кожен вівторок Мінфін проводить аукціони з продажу військових ОВДП [6].

Національний банк України здійснює за зверненням Міністерства фінансів України купівлю облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації». Обсяги купівлі погоджуються Правлінням Національного банку України із урахуванням ситуації на фінансовому ринку та стану державних фінансів [7].

Купівля облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» здійснюється за номінальною вартістю, збільшеною на суму нарахованого купонного доходу на дату придбання. Договір купівлі/продажу облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» укладається шляхом обміну повідомленнями/листами між Національним банком України та Міністерством фінансів України. Облігації внутрішньої державної позики «Військові облігації» визнаються у портфелі Національного банку України за номінальною вартістю, збільшеною на суму нарахованого купонного доходу на дату придбання.

В умовах війни, органи державного управління у сфері фінансів мають додаткове навантаження щодо забезпечення стабільності національної грошової одиниці, рівня цін та валютних курсів, з однієї сторони, та збалансування доходів та видатків державного бюджету – з іншої сторони. Облігації внутрішньої державної позики, і, зокрема, військові облігації є тим універсальним інструментом, який дає можливість залучати кошти на покриття дефіциту державного бюджету, при цьому не збільшуючи розмір державного зовнішнього боргу країни.

1. Григораш Т. Ф., Мягков О. С., Воеводський Г. Ю. Облігації як інструмент залучення грошових ресурсів. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3(14). С. 362–368. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/61.pdf. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Чи дійсно інвестиції у військові облігації допомагають Україні перемагати? Розбираємо на прикладі інших країн. URL: <https://forbes.ua/money/chi-diysno-investitsii-u-viyskovii-obligatsii-dopomagayut-ukraini-peremagati-rozbiraemosya-na-prikladi-inshikh-krajin15092022-8337/>. (дата звернення: 24.09.2023).
3. Як інвестиції у військові облігації допоможуть вашому бізнесу втриматися на плаву. URL: <https://eba.com.ua/yak-investytsiyi-u-viyskovii-obligatsiyi-dopomozhut-vashomu-biznesu-vtrymatysya-na-plavu/> (дата звернення: 24.09.2023).
4. Державні послуги в Україні : офіційний сайт. URL: <https://diia.gov.ua/>. (дата звернення: 24.09.2023).
5. Грубляк О. М., Урсакі Я. С. Особливості функціонування ринку державних облігацій в Україні. *Економічні студії*. 2017. № 1(14). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewbyfileid/588968.pdf>. (дата звернення: 24.09.2023).
6. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572/. (дата звернення: 24.09.2023).
7. Національний банк України : офіційний вебсайт. URL: <http://bank.gov.ua/Statist/index.htm>. (дата звернення: 24.09.2023).

Дума В. Л., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна), **Дума В. Ю.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна)

ФАКТОРИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ

Організаційна поведінка є важливою галуззю для розвитку ефективних команд та створення сприятливого робочого середовища. Поняття «організаційна поведінка» пройшло значну еволюцію протягом часу і розвивалося разом з розширенням досліджень та поглибленням розуміння способу функціонування організацій та поведінки їхніх учасників.

У сучасному світі організаційна поведінка виступає як комплексна система, яка включає в себе елементи психології, соціології, економіки та менеджменту. Вона допомагає розуміти та управляти внутрішніми процесами та динамікою організацій з метою досягнення їхніх стратегічних цілей.

Організаційна поведінка включає аналіз таких аспектів:

- комунікація, тобто аналіз способів, якими люди обмінюються інформацією, включаючи вербальну, невербальну та письмову комунікацію, а також ефективність передачі інформації;
- мотивація - визначення тих факторів, що стимулюють працівників на досягнення професійних цілей та високої продуктивності;
- лідерство та керівництво – вивчення стилів управління, які використовуються в організації та аналіз їхнього впливу на команду;
- групова динаміка – розуміння та аналіз взаємовідносин в групах, включаючи динаміку команд, роботу групових проектів та вирішення конфліктів;
- організаційна культура та цінності – вироблення норм, генерування традицій, цінностей та культурних аспектів організації та вивчення їх впливу на поведінку працівників;
- розвиток та навчання – сприяння процесам навчання та розвитку працівників у контексті організаційних цілей;
- адаптація до змін – аналіз реакції працівників та організації на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, включаючи зміни в організаційній структурі, процесах та політиці підприємства [1].

Вищеперераховані фактори взаємодіють між собою та можуть впливати на тон та атмосферу в організації. Розуміння цих аспектів допомагає керівництву та співробітникам в управлінні та підтримці

ефективного та гармонійного робочого середовища. Неможливо точно визначити один конкретний фактор організаційної поведінки, який є найбільш значущим в усіх ситуаціях. Значущість різних факторів може залежати від конкретного контексту, типу організації, галузі та багатьох інших чинників [2, с. 109]. Так, в одній ситуації важливою може бути ефективна комунікація, щоб уникнути непорозумінь та конфліктів, в іншій – важливою може стати мотивація працівників для досягнення конкретних цілей. За інших обставин, наприклад, при змінах в організаційній структурі, адаптація працівників може стати найбільш важливою [3, с. 99].

Покращення організаційної поведінки може бути досягнуте через різноманітні стратегії та практики, зокрема:

- створення чіткої організаційної культури, та сприйняття її всіма працівниками компанії;
- забезпечення відкритої та ефективної комунікації всередині організації;
- створення сприятливого робочого середовища через забезпечення комфортних умов для праці та підтримку організаційних стандартів безпеки та здоров'я;
- формування мотиваційної стратегії, забезпечення можливостей для професійного росту та розвитку, заохочення працівників брати участь в прийнятті рішень та пропонувати власні ідеї;
- забезпечення можливостей для навчання та розвитку працівників, що дозволить їм бути більш ефективними;
- формування адаптивних команд через розвиток групової динаміки, конструктивне та ефективне розв'язання конфліктів;
- прикладання принципів соціальної відповідальності, розвиток та підтримку програм, спрямованих на покращення спільноти та навколишнього середовища;
- ефективне керівництво та лідерство, яке саме є прикладом етичної поведінки та показує вміння працювати з командою.

Ці практики можуть сприяти покращенню організаційної поведінки та підвищити робочу ефективність організації. Важливо також слідкувати за змінами та адаптувати стратегії відповідно до конкретних потреб та контексту організації.

1. Лепейко Т. І. Організаційна поведінка : навч. посіб. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 156 с. 2. Коваленко Н. В. Теоретичні аспекти корпоративної культури та її вплив на трудовий потенціал українських підприємств. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2013. № 25(2). С. 103–111. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/esmeri> (дата звернення: 24.09.2023). 3. Гакова М. В. Теоретичні аспекти поведінки персоналу в готельно-ресторанному господарстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. 2015. Вип. 15. Ч. 5. С. 97–100.

Засадний Б. А., д.е.н., доцент, **Гончар А. С.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ НЕФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДЛЯ ОЦІНКИ УЧАСТІ БІЗНЕСУ У СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Сучасні умови господарювання передбачають нові виклики та можливості для підприємств, особливо у контексті їх соціальної ролі та відповідальності. Важливим аспектом корпоративного управління стає нефінансова звітність, яка набуває особливої актуальності в умовах глобальних економічних викликів. Цей вид звітності відіграє ключову роль у комунікації підприємства зі стейкхолдерами, представляючи інформацію про екологічні, соціальні аспекти діяльності та управління, яка доповнює традиційну фінансову звітність.

Нефінансова звітність може служити механізмом забезпечення прозорості та відкритості діяльності компаній, що в свою чергу посилює довіру з боку інвесторів, партнерів, споживачів, та громадськості в цілому. Це особливо важливо в контексті соціально-економічного відновлення після криз, коли актуалізується питання відповідальної участі бізнесу у реалізації національних та глобальних цілей сталого розвитку.

У таких умовах постає проблема комплексної оцінки вкладу бізнесу у соціально-економічне відновлення України. Нефінансова звітність містить в собі інформацію, яка може слугувати ключем до розуміння цього вкладу на різних рівнях – національному, регіональному та глобальному. Водночас, для інтеграції цієї інформації у систему управління та стратегічного планування потрібен глибокий аналіз та адаптація існуючих практик нефінансового звітування [1].

Нефінансова, соціальна та звітність зі сталого розвитку представляють собою документовані набори інформації від комерційних структур, що відбивають умови, в яких функціонує компанія, основи та методики взаємодії з інфлюентними групами, а також результативність її діяльності в економічному, соціальному та екологічному контекстах суспільного розвитку. Згідно з концепцією Глобальної ініціативи зі звітності (GRI), «звітність зі сталого розвитку» об'єднує в собі економічні, екологічні та соціальні грані ділової активності.

Нефінансова звітність виступає механізмом соціальної відповідальності бізнесу (СВБ), яка, у свою чергу, є ідеєю добровільного включення соціальних та екологічних принципів у щоденну комерційну практику та в інтеракції із заінтересованими партіями, як визначено ЄС у

2001 році. Таким чином, фінансова звітність повинна бути інтегрованою частиною системи управління СВБ підприємства [2].

Для наочності, місце нефінансової звітності в механізмі управління СВБ можна прослідкувати на прикладі моделі управління соціальною відповідальністю іспанської телекомунікаційної фірми Telefonica. Модель передбачає п'ять стадій: внутрішня діагностика – самооцінка всіх потенційних нефінансових ризиків, які можуть виникнути в ході діяльності компанії; зовнішня діагностика – включення інфлюентних груп у процес оцінки; схвалення та реалізація ініціатив та програм; прогрес – досягнення запланованих цілей в рамках реалізації проєктів; комунікація – інформування зацікавлених сторін про результати [3].

Обґрунтування необхідності нефінансової звітності у сучасному бізнес-середовищі посилюється зростаючою вимогою соціальної відповідальності бізнесу та акцентом на стейкхолдерський підхід у корпоративному управлінні. Споживачі, інвестори, та громадські організації очікують більшої прозорості щодо соціальних та екологічних аспектів діяльності компаній. У такому контексті, нефінансова звітність стає не просто засобом інформування, а інструментом управління ризиками, репутацією та стосунками зі стейкхолдерами [3].

Соціальна відповідальність бізнесу вимагає від компаній не тільки дотримання законодавства, але й активного внеску у соціальний захист, збереження довкілля та розвитку спільноти. Це передбачає наявність відкритих, зрозумілих та перевірених методів документування впливу діяльності підприємства на суспільство та навколишнє середовище, що й реалізується через нефінансову звітність. Стосовно принципів та стандартів нефінансової звітності, вони включають ряд міжнародно признаних норм та рекомендацій. Одними з ключових є стандарти GlobalReportingInitiative (GRI), які надають методологічні вказівки щодо відображення у звітах екологічних, трудових та соціальних питань. Іншим важливим документом є Настанови з інтегрованої звітності від Міжнародної ради з інтегрованої звітності (IIRC), які визначають як поєднати у звітності фінансові та нефінансові дані [4]. Також актуальними є принципи UN GlobalCompact, Стандарти SASB (Рада зі стандартів бухгалтерського обліку з питань стійкості) та інші, які регламентують зобов'язання компаній перед суспільством та довкіллям. Водночас, національні особливості нефінансової звітності залежать від місцевого законодавства, культурних та економічних умов, проте глобальні стандарти мають вплив і на цей процес, сприяючи гармонізації та стандартизації підходів до корпоративної відповідальності та звітності на міжнародному рівні.

Методологічні підходи до аналізу та вимірювання участі корпорацій у соціально-економічному відновленні мають стратегічне значення,

оскільки допомагають оцінити різні аспекти впливу підприємницької діяльності:

1. Внутрішньо-корпоративний підхід: концентрується на внутрішньому середовищі компанії. Основні критерії оцінки – це як компанія впливає на своїх працівників, зокрема через збереження та створення нових робочих місць, інвестиції в розвиток персоналу (наприклад, навчання та професійний розвиток), а також покращення умов праці. Цей підхід дозволяє виявити, наскільки підприємство відповідає за потреби своїх працівників і як це відображається на їхньому благополуччі.

2. Зовнішньо-корпоративний підхід: акцент робиться на впливі компанії на зовнішнє середовище, включаючи місцеві громади та екосистему. Оцінюються екологічні зобов'язання (наприклад, ініціативи зі зниження викидів, рециклінгу тощо), соціальні програми (підтримка місцевих заходів, освітніх програм тощо) і благодійна діяльність. Це дає змогу зрозуміти, як фірма сприяє сталому розвитку території, на якій вона здійснює діяльність.

3. Економічний підхід: фокусується на тому, як підприємство сприяє економічному розвитку на ширшому рівні. Це означає оцінку інвестицій, сприяння інноваціям, внесок у державний бюджет через податки, створення нових ринків тощо. При цьому аналізується, як компанія сприяє зміцненню економіки країни або регіону.

4. Мультиплікативний підхід: метод розширює рамки аналізу, враховуючи не лише безпосередній вплив компанії, а й ті ланцюжки цінностей, на які вона має вплив. Зокрема, оцінюється вплив на постачальників, партнерів, дилерську мережу, споживачів і т.д. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти широкомасштабні ефекти від діяльності підприємства, включаючи як позитивні, так і негативні аспекти.

Узагальнюючи, кожен з цих підходів підкреслює різні аспекти соціальної та економічної ролі підприємств і вони найефективніші, коли використовуються у комплексі, створюючи цілісну картину впливу бізнесу на суспільство.

Результати нефінансової звітності можуть бути критично важливими для підприємств, які прагнуть формувати ефективні стратегії відновлення та розвитку. До прикладу декілька способів, як компанії можуть використовувати ці дані для підвищення своєї результативності:

1. Ідентифікація слабких місць та можливостей: аналізуючи нефінансові показники, такі як соціальні та екологічні, підприємства можуть виявити області, які потребують поліпшення, а також нові можливості для бізнесу. Це може стосуватися різних аспектів - від енергоефективності до мотивації персоналу.

2. Покращення репутації та відносин зі стейкхолдерами:

нефінансова звітність часто включає дані про взаємодію компанії зі спільнотою, її екологічні ініціативи, корпоративну культуру тощо. Позитивні звіти в цих областях можуть покращити корпоративний імідж, що, у свою чергу, зміцнює відносини з клієнтами, інвесторами та місцевою громадою.

3. Залучення та збереження талановитих співробітників: показники, що стосуються корпоративної культури, умов праці, професійного розвитку, можуть використовуватися для залучення та збереження талантів. Підприємства, які показують зобов'язання до цих питань, зазвичай сприймаються як привабливі роботодавці.

4. Визначення стратегічних напрямів: нефінансова звітність може надати важливу інформацію для стратегічного планування. Наприклад, аналіз ризиків у сфері сталості може вказувати на необхідність інвестицій у «зелені» технології або стратегії зменшення викидів.

5. Сприяння інноваціям: розуміння екологічних, соціальних та управлінських викликів, з якими стикається бізнес, може стимулювати інновації, оскільки компанії шукають нові способи оптимізації своєї діяльності, зменшення витрат і максимізації впливу на суспільство.

6. Підготовка до регулятивних змін: інформація, зібрана через нефінансову звітність, може допомогти підприємствам антиципувати майбутні законодавчі та регулятивні ініціативи, дозволяючи їм бути на крок попереду і адаптуватися до змін швидше та ефективніше [1].

Підсумовуючи, ефективне використання результатів нефінансової звітності дозволяє компаніям не тільки відповідати сучасним викликам та вимогам, але й використовувати цю інформацію як потужний інструмент для стратегічного планування, інновацій та створення стійких конкурентних переваг.

1. Король С. Я. Аудит нефінансової звітності: проблеми та напрями вдосконалення. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. Економічні науки.* 2017. Вип. 44(2). С. 55–63. URL: www.vsn.chdtu.edu.ua/article/view/110663. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Non-Financial_Reporting_UA.pdf (дата звернення: 24.09.2023). 3. Managing for sustainability published by the Economist Intelligence Unit. URL: http://graphics.eiu.com/upload/eb/Enel_Managing_for_sustainability_WEB.pdf (дата звернення: 24.09.2023). 4. Non-financial reporting by Ernst&Young. URL: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Non-financial_reporting/\\$FILE/Climate%20change_Non-financial-reporting.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Non-financial_reporting/$FILE/Climate%20change_Non-financial-reporting.pdf) (дата звернення: 24.09.2023).

Зінкевич О. В., к.е.н., доцент, **Дерманська М. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансовий стан підприємства характеризується станом фінансових ресурсів, якимирозпоряджається суб'єкт господарювання. Оцінити фінансовий стан підприємства можна використавши інформацію фінансової звітності.

Для підприємств фінансовий стан є важливим показником їх фінансової стійкості та можливості функціонування на ринку. Його оцінка є важливою для інвесторів, які зважують потенційні ризики та доходи, пов'язані з інвестиціями в конкретне підприємство. В цілому оцінка фінансового стану визначається сукупністю фінансових активів і зобов'язань та може служити показником економічної стабільності підприємства.

Діагностику фінансового стану підприємства як складову аналізу фінансової безпеки доцільно проводити за допомогою інструментарію, методів, показників фінансового аналізу.

Методика аналізу фінансового стану підприємства в контексті фінансової безпеки визначається метою та чинниками (час; необхідна глибина аналізу; інформаційне, методичне, кадрове, технічне забезпечення). Залежно від часу і необхідної глибини аналізу фінансового стану підприємства для прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень щодо фінансової безпеки можна застосувати методику експрес-аналізу фінансового стану та поглибленого аналізу фінансового стану [1, с. 106]. Основні елементи аналізу фінансового стану підприємства представлено на рисунку.

Актуальність фінансового аналізу обумовлена вивченням всієї сукупності фінансових ресурсів. Він характеризується визначеною системою показників наявності, розміщення та використання ресурсів підприємства.

Основним завданнями фінансового аналізу (аналізу фінансового стану) є: вивчення теоретичних основ фінансового аналізу; загальна оцінка фінансового стану підприємства; аналіз ринкової стійкості підприємств; аналіз фінансової стійкості; аналіз платоспроможності та ліквідності; аналіз грошових потоків; аналіз ефективності використання капіталу; оцінка кредитоспроможності підприємства; оцінка виробничо-фінансового

левериджу; оцінка ділової активності підприємства; прогнозування фінансових показників підприємства; аналіз фінансового стану неплатоспроможних підприємств та пошук шляхів запобігання банкрутству; стратегічний аналіз фінансового ризику та пошук шляхів їх зниження [2, с. 7–8].

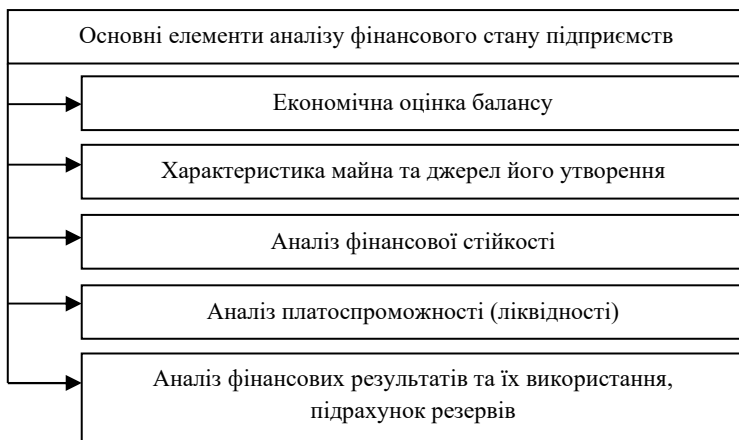

Рисунок. Основні елементи аналізу фінансового стану підприємства [2, с. 7]

Оцінка фінансового стану як важливого елемента механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства здійснюється з використанням сукупності показників, що детально та всесторонньо його характеризує. Вказані розрахунки проводяться систематично та в динаміці. Це дозволяє критично оцінити фінансовий стан підприємства як за певний період, так і в динаміці за кілька періодів, та надає можливість визначити «слабкі місця» у фінансовій діяльності, способи ефективного використання та раціонального розміщення фінансових ресурсів. Неєфективне використання фінансових ресурсів є причиною низької платоспроможності підприємства, зниження рентабельності тощо. Практична значущість систематичної оцінки полягає у забезпеченні стабільного фінансового стану підприємства.

1. Жук Н. Аналіз фінансового стану як домінуючий індикатор фінансової безпеки підприємств. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 4. С. 97–112. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.04.097>. 2. Ткаченко І. П. Конспект лекцій з дисципліни «Фінансовий аналіз» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування». Кам'янське : ДДТУ, 2020. 223 с.

Зінкевич О. В., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна), **Павелко Н. М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Приватна установа «Університет «Київська школа економіки», м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ЗАМОВНИКА В ОБЛІКУ ПІДРЯДНИКА

Зважаючи на те, що будівництво є досить матеріаломістким, на увагу заслуговують питання отримання підрядником матеріалів від замовника, які можуть бути реалізовані замовником підряднику, передані замовником підряднику в рахунок оплати наданих підрядником послуг або виконаних робіт чи передані замовником підряднику для цільового використання. За умови використання першого варіанта відбувається звичайна процедура за аналогією до придбання підрядником ТМЦ у постачальників. У такому випадку підприємство-замовник одночасно зі списанням будівельних матеріалів і віднесенням їх собівартості до складу витрат відображає дохід від реалізації і нараховує ПЗ з ПДВ. Відображення в обліку передачі матеріалів (у вигляді реалізації) генпідрядником для субпідрядника міститься на рисунку.

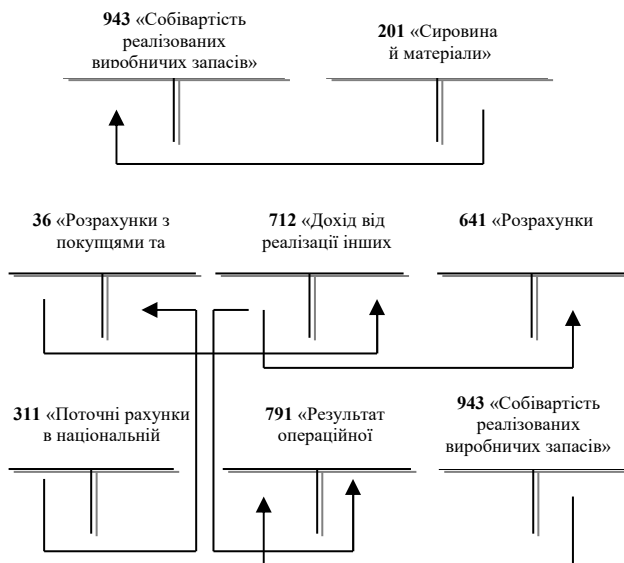

Рисунок. Схема обліку передачі матеріалів (у вигляді реалізації) генпідрядником для субпідрядника

Відповідно до ст. 837 Цивільного кодексу України [1] за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Підрядник зобов'язаний виконати роботу, визначену договором підряду, із свого матеріалу і своїми засобами, якщо інше не встановлено договором (ст. 839 ЦКУ). Згідно зі ст. 840 Цивільного Кодексу України [1] підрядник зобов'язаний надати замовникові звіт про використання матеріалу та повернути його залишок. Якщо робота виконується з матеріалу замовника, у договорі підряду мають бути встановлені норми витрат матеріалу, строки повернення його залишку та основних відходів, а також відповідальність підрядника за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків. Підрядник відповідає за невиконання або неналежне виконання роботи, спричинене недоліками матеріалу, наданого замовником, якщо не доведе, що ці недоліки не могли бути ним виявлені при належному прийманні матеріалу. Матеріальні ресурси передаються відповідно до графіка їх передачі та у порядку, визначеному договором підряду. Будівельні матеріали у такому випадку є власністю замовника і при передачі їх виконавцю для надання ним робіт (послуг) право власності до виконавця не переходить, а тому за такими операціями податкові зобов'язання з ПДВ замовником не нараховуються.

У якості первинних будівельних документів переміщення матеріалів на будівельний майданчик може супроводжуватись складанням акту передачі в довільній формі або накладної. Слід відзначити, що дані документи формуються без виокремлення ПДВ. Для списання використаних матеріалів (після підписання форми № КБ-2в) підрядник складає акт про використання матеріалів, що слугує підставою: у замовника – для віднесення вартості використаних матеріалів до вартості об'єкта будівництва (Дт 151), а у підрядника – для списання матеріалів з підзвіту матеріально-відповідальної особи. Для оформлення використаних матеріалів відкритого зберігання, що належать замовнику, але витрачаються підрядником, який виконує роботи на об'єкті будівництва, застосовується документ типової форми № М-23 «Акт про використання давальницьких матеріалів». Для повернення замовнику залишків невикористаних будівельних матеріалів підрядник повинен скласти акт приймання-передачі довільної форми. Якщо ж невикористані матеріали залишаються у підрядника, сторони повинні узгодити умови: за плату – необхідно оформити договір купівлі-продажу; безкоштовно – у такому випадку операція трактується як безоплатна передача.

У бухгалтерському обліку будівельні матеріали, одержані від замовника для цільового використання, підрядник обліковує на позабалансовому субрахунку 021 «Устаткування, прийняте для монтажу»

рах. 02 «Активи на відповідальному зберіганні». Замовник, передаючи матеріали підряднику, не списує їх зі свого балансу [2].

Загалом на рахунку 02 обліковуються матеріальні цінності, прийняті на зберігання, у таких випадках:

- ✓ одержання від постачальників матеріальних цінностей, за якими підприємство (організація) на законних підставах відмовилось від акцепту рахунків, платіжних вимог та їх оплати;

- ✓ одержання від постачальників неоплачених матеріальних цінностей, заборонених до витрачання до їх оплати;

- ✓ при надходженні матеріальних цінностей у процесі технічного приймання, лабораторних випробувань і з інших причин.

У міру виконання БМР підрядник інформує замовника про використання його будівельних матеріалів і списує їх із позабалансового обліку. Інформація про списання матеріалів підрядником використовується замовником для здійснення відповідних облікових записів у бухгалтерських регістрах.

Деякі економічні експерти наполягають на тому, що вартість будівельних матеріалів, переданих підряднику, замовником повинні відображатись на субрахунку 206 «Матеріали, передані в переробку», інші – пропонують використовувати субрахунок 205/1 «Будівельні матеріали, передані підряднику для виконання БМР». Оскільки субрахунок 205 «Будівельні матеріали» відповідно до Інструкції про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку дозволено використовувати забудовникам, то більш доцільно буде «Будівельні матеріали, передані підряднику для виконання БМР» обліковувати на субрахунку другого порядку 205.1.

Отже, слід відмітити, що одержання будівельних матеріалів підрядником від замовника відбувається у будівництві досить часто і залежно від методу такої передачі (реалізації замовником підряднику; передачі замовником підряднику у рахунок оплати наданих підрядником послуг або виконаних робіт; передачі замовником підряднику для цільового використання) виникає необхідність правильного відображення на рахунках бухгалтерського обліку їх оприбуткування та подальшого використання.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24.09.2023).

2. Павелко О. В. Фінансові результати основної діяльності будівельних підприємств: організаційно-методологічні засади обліку : монографія. Рівне : НУВГП, 2020. 604 с. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/20055/> (дата звернення: 24.09.2023). 3. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 24.09.2023).

Ізмайлов Я. О., д.е.н., професор (Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна)

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Внаслідок здійснення глобалізаційних процесів, посилення конкуренції та швидких змін ринкових умов перед суб'єктами господарювання постають нові завдання, котрі потрібно вирішувати спільними зусиллями персоналу та в найкоротші терміни. Декларуючи підтримку принципів концепції сталого розвитку, Україна повинна прагнути до формування системи суспільних відносин на засадах солідарності, свободи, партнерства, екологічності, довіри, турботи про майбутні покоління, етичні та духовні цінності. Прийняття ефективних управлінських рішень, які забезпечують позитивні результати діяльності не тільки підприємству, але і суспільству в цілому, є можливим лише за допомогою отримання своєчасної, повної, достовірної, об'єктивної інформації про господарську діяльність підприємств, що надає система бухгалтерського обліку та звітності. Тому поліпшення організації бухгалтерського обліку господарської діяльності набуває важливого значення на шляху реалізації концепції сталого розвитку.

Інформаційні системи і технології бухгалтерського обліку (ІСТБО) стали невід'ємною частиною корпоративного автоматизованого інформаційного середовища управління господарською діяльністю підприємств. Вони створюють більш якісний рівень співпраці, координації та комунікації інформаційних зв'язків облікового підрозділу та підприємства в цілому. В результаті розвитку ІСТБО відбуваються два різноспрямовані процеси. З одного боку, здійснюється спрощення рутинної технічної процедури для фахівців з обліку. Це призводить до вивільнення часу, який можна спрямувати на розвиток професійних здібностей бухгалтерів та покращення рівня інформаційного забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. З іншого боку, через розвиток ІСТБО зменшується кількість облікових працівників на підприємствах та виникає необхідність в межах однієї посади бухгалтера об'єднувати облікові, аналітичні, контрольні, управлінські, та інші функціональні обов'язки, що може значно ущільнити робочий графік фахівця. Існує ризик, що така тенденція може негативно позначитись на якості, швидкості та результативності прийняття рішень, що знаходяться у компетенції економічної та бухгалтерської служби підприємства. З огляду на динамічний та незворотній процес ІСТБО виникає початкова потреба в

удосконаленні організації обліку для підвищення ефективності господарської діяльності підприємства.

В сучасних умовах розвитку економіки України відбувається модифікація існуючих та поява нових завдань організації бухгалтерського обліку та оподаткування. Це обумовлено переорієнтацією даних бухгалтерського обліку та оподаткування на нових користувачів, трансформацією мотивів та запитів всіх зацікавлених в обліковій інформації учасників господарських відносин, що надається через офіційні сайти в мережі Інтернет. Складові організації бухгалтерського обліку та оподаткування господарської діяльності в суспільстві знань доцільно розглядати крізь призму відносин на двох рівнях: 1) внутрішній (характеризує відносини всередині підприємства між бухгалтерами, іншими працівниками, менеджерами, інвесторами тощо); 2) зовнішній (характеризує взаємовідносини підприємства з покупцями, постачальниками, потенційними інвесторами, конкурентами, державними органами, а саме фіскальною службою, місцевою владою, міністерствами та відомствами всіх рівнів, пенсійним фондом, соціальними фондами, екологічною інспекцією тощо).

Оновлення принципів організації обліку господарської діяльності підприємств за уточненими змістовно-класифікаційними ознаками та їх застосування на практиці є важливим для достовірного відображення об'єктів бухгалтерського обліку в мінливих умовах господарювання. Рекомендована система принципів організації бухгалтерського обліку із запропонованим визначенням їх сутності забезпечить отримання облікової інформації, властивості якої дозволяють приймати ефективні, раціональні, обгрунтовані та зважені управлінські рішення, що є надійним підґрунтям для забезпечення розвитку українських підприємств на інвестиційно-інноваційних засадах.

В процесі переосмислення традиційної методології ведення обліку та оподаткування потрібно застосовувати сучасні методи організації бухгалтерського обліку та оподаткування господарської діяльності підприємств України. Одним з напрямків удосконалення організації бухгалтерського обліку підприємств є розробка чіткої та структурованої облікової політики. На сьогоднішній день не існує законодавчо визначеного документу, який визначає вимоги до організації роботи бухгалтерської служби на підприємстві. Тому суб'єктам господарювання рекомендовано оформлювати управлінський документ, що визначатиме: функції та завдання бухгалтерського обліку господарської діяльності підприємства; порядок діяльності бухгалтерської служби в конкретних умовах та відповідальність за якість, швидкість та достовірність інформації; прямий та зворотній зв'язки між бухгалтерією та іншими

службами підприємств; посадові обов'язки, внутрішній розпорядок та відповідальність працівників бухгалтерської служби; структуру бухгалтерії і порядок співпраці з менеджерами організації.

Резервами удосконалення системи бухгалтерського обліку та оподаткування на підприємствах України є оптимізація виконуваних функцій підрозділами та обліковими працівниками, менеджерами, аудиторами, економістами, фінансистами, через розподіл додаткових або об'єднання існуючих посадових обов'язків і повноважень. Для підвищенні рівня організації бухгалтерського обліку та оподаткування на українських підприємствах також слід звернути особливу увагу на ергономічне і соціальне забезпечення облікових працівників, формування моделей мотивації праці та покращення якості рівня компетентнісних якостей персоналу.

1. Andrushchenko V. L. Conceptual Fundamentals to develop tax state in Ukraine – in monograph Fedosov V. Modern Ukrainian financial science. Oklahoma City: Draft2Digital Publishing House, 2018. 447 p.
2. Chukurna O., Niekrasova L., Dobrianska N., Izmaylov Ya., Shkrabak I., Ingram K. Formation of methodical foundations for assessing the innovative development potential of an industrial enterprise. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2020. № 4. P. 146–151. URL: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-4/146> (дата звернення: 01.10.2023).
3. Hooper T., Lassou Ph., Soobaroyen T. Globalization, accounting and developing countries. *Critical Perspectives of Accounting*, 2017. Vol. 43. Pp. 125–148. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2016.06.003> (дата звернення: 01.10.2023).
4. Бухгалтерський облік та оподаткування в умовах застосування інформаційних технологій: теорія і практика : монографія / В. О. Осмятченко, С. В. Шевчук, Я. О. Ізмайлов та ін. ; за заг. ред. В. О. Осмятченка. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 394 с.
5. Ізмайлов Я. О. Облік та оподаткування в умовах інвестиційно-інноваційного розвитку, цифровізації та глобалізації економічних відносин. Київ : Вадекс, 2021. 408 с.
6. Ізмайлов Я. О. Шляхи вирішення проблем податкового консультування в Україні з використанням досвіду зарубіжних країн. *Бізнес-Інформ*. 2020. № 7. С. 262–269. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-262-269> (дата звернення: 01.10.2023).
7. Імплементация европейских ценностей та технологий оподаткування в Україні : монографія / Т. Тучак, Л. Кашпур, І. Прокопенко та ін. ; за заг. ред. д.е.н. В. Л. Андрущенко. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 284 с.
8. Осадча О. О. Податкове планування та податкова оптимізація в системі управління підприємством. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Економіка* : науковий журнал. Острого : Вид-во НАУОА, вересень 2019. № 14(42). С. 125–130.
9. Податкова система : навч. посіб. / Т. Тучак, В. Осмятченко, Я. Ізмайлов та ін. ; за заг. ред. д.е.н. В. Л. Андрущенко. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 485 с.

Кондрацька Н. М., к.е.н., доцент, **Котик М. І.**, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ МІКРОФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН, ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Із початком повномасштабного вторгнення суттєво погіршилася платоспроможність населення України. За оцінками Міністерства економіки у 2022 році понад 30% від працездатного населення втратило роботу у зв'язку з руйнуванням підприємств чи зміною місця проживання. Крім того, від численних обстрілів постійно пошкоджується майно та житло громадян. За таких умов зростає попит на кредитні кошти. Окрім банків, отримати кошти можна і в небанківських фінансових інституціях, вимоги яких суттєво нижчі. Найбільш популярними серед населення є ломбарди та макрофінансові організації (далі – МФО). Попри те, що обидві інституції виконують схожі функції, між ними є чимало відмінностей, насамперед – це розмір відсоткових ставок. Зважаючи на наявність застави ломбарди вимагають меншу винагороду. Позики ж фінансових компаній, які теж видаються населенню на короткий термін, не передбачають жодних застав і компенсуються безпосередньо самими відсотками. На відміну від клієнтів ломбардів, позичальники МФО не бояться втратити коштовну річ, що виступає предметом застави і постійно зростаючі відсотки виступають єдиним стимулом повернення боргу.

Перші МФО почали з'являтися одразу після проголошення незалежності, проте активно розвиватись даний вид фінансових послуг почав лише в останні десять років. Так, на кінець 2021 року на ринку налічувалось 733 фінансових компанії, що видали 3473 тис. кредитів. Середній розмір кредиту, який видав МФО одній особі становив 5030 грн. Проте, активні бойові дії на території України негативно відобразились і на діяльності фінансових компаній. За даними НБУ їх кількість скоротилась до 521 учасника, тобто з різних причин менш ніж за півтора роки з ринку вибуло 215 фінансових компаній. Кількість укладених договорів із надання коштів у позику, у тому числі й на умовах фінансового кредиту за цей же період скоротилась на 1,911 млн договорів, що становить 48%. Суттєво скоротились також і суми укладених договорів із надання коштів у позику на 18471 млн грн, тобто на 44%. Одночасно, на 11% зросла заборгованість за виданими кредитами і на кінець другого кварталу 2023 року і становила 84615 млн грн. За даним НБУ найбільше скорочення відбулось у сфері онлайн-позик [1].

Можна визначити декілька причин погіршення активності в даному сегменті. По-перше, незважаючи на зростання потреби у коштах, більшість громадян більш відповідально ставляться до їх витрачання. До війни кошти позичали для купівлі нових гаджетів, наразі кошти залучаються лише для купівлі найнеобхідніших речей. По-друге, після 24 лютого проблемою стало стягнення проблемних боргів, при цьому деякі МФО навіть призупинили нарахування відсотків. Як наслідок, компанії зазнали значних збитків, на покриття яких потрібен значний час.

Проведений аналіз виявив ряд проблем регулювання діяльності фінансових компаній, що можуть надавати кошти у позику, у тому числі й на умовах фінансового кредиту. Насамперед, очікується запровадження більш жорстких вимог до власників істотної участі в небанківських фінансових компаніях. Зокрема, згідно з постановою № 177 від 12.08.2022 р. НБУ планує перевірити походження коштів власників та підвищити їх фінансову відповідальність. Протягом трьох місяців компанії повинні подати регулятору документи про наявність у їхніх акціонерів достатніх коштів та запевнення використати їх для докапіталізації в разі потреби [2]. Це дозволить збільшити стійкість фінансових компаній, прозорість ринку, виявити номінальних власників та мінімізувати вплив іноземних компаній, насамперед російських. З іншого боку, представники компаній вважають, що реалізація даних заходів збільшує корупційні ризики, ймовірність втрати активів та скорочення кількості фінансових компаній. Ще однією проблемою залишаються дуже високі відсоткові ставки за кредитами та недостатньо прозоре інформування про них позичальників. В даний час відсоток для мікрокредитів становить у середньому 2,5% на день або 913% річних. У деяких компаніях реальна річна ставка може сягати 1000% і 1500%. За таких умов, доцільним є регуляторне обмеження розміру кредитних ставок. Встановлення граничних процентних ставок за кредитами є усталеною практикою регуляторів у країнах ЄС, Великій Британії та США. З цією метою необхідно внести зміни до Закону України «Про споживче кредитування» [3]. Зокрема, пропонується обмежити загальний розмір витрат за споживчим кредитом, виражений у відсотках на день на рівні 0,8%. Ще одним напрямом удосконалення діяльності МФО, на нашу думку, є встановлення мінімальних вимог до процесу перевірки кредитоспроможності позичальника. Це дозволить суттєво зменшити надмірне боргове навантаження на одного споживача. В даний час фінансові компанії не мають подібних вимог та практично не здійснюють оцінку кредитоспроможності позичальника. Одночасно, через неможливість стягнення проблемних боргів під час дії воєнного стану зростає розмір неповернених кредитів, а відповідно – і збитки компаній.

Більшість мікрофінансових організацій не використовують комплексні системи ризик-менеджменту та сучасні технології для оцінки

кредитоспроможності позичальників. Прийняття рішень про видачу кредиту часто не має належного обґрунтування, що негативно впливає на фінансовий стан МФО і на кредитний ринок загалом [4]. Отримання інформації про сумлінність виконання позичальниками зобов'язань перед фінансово-кредитними установами в рамках розвитку бази кредитних історій є ефективним інструментом оцінки та зниження кредитних ризиків. У підсумку зменшення ризику кредитного портфеля є одним із визначальних факторів зниження розміру відсоткової ставки.

В цілому, сегмент мікрокредитування залишається одним із джерел доступних та швидких коштів для населення. Проте, обсяги мікрокредитування з початком повномасштабного вторгнення знизились більш ніж на половину. Саме тому необхідність реформування та регулювання сектору мікрофінансових організацій у контексті війни та нових економічних викликів суттєво зростає. Важливою проблемою залишаються високі відсоткові ставки за кредитами у МФО. Пропозиція обмеження розміру відсоткових ставок може полегшити фінансовий тиск на позичальників. Додатковим поліпшенням в діяльності МФО може стати встановлення мінімальних вимог до оцінки кредитоспроможності позичальників, що допоможе зменшити ризики неповернення коштів і сприятиме зниженню розмірів відсоткових ставок. Необхідно впровадити комплексні системи ризик-менеджменту та сучасні технології для оцінки кредитоспроможності позичальників у МФО, щоб прийняття рішень про видачу кредитів було належно обґрунтованим.

Узагальнюючи, відмітимо, що впровадження обмежень відсоткових ставок, збільшення прозорості умов кредитування та встановлення мінімальних стандартів для оцінки кредитоспроможності може допомогти полегшити фінансове становище населення та покращити функціонування сектору мікрофінансів в Україні.

1. Основні показники діяльності фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>. (дата звернення: 24.09.2023). **2.** Про особливості застосування процедур реєстрації та ліцензування учасників ринку небанківських фінансових послуг у період дії воєнного стану та внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39 : Постанова Правління Національного банку України від 12 серпня 2022 року № 177. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_12082022_177 (Дата звернення: 12.10.2023). (дата звернення: 24.09.2023). **3.** Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>. (дата звернення: 24.09.2023). **4.** Неррей М. В., Мудрук Т. Г. Моделювання управління кредитним ризиком у мікрофінансових організаціях. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 21. С. 155–161.

Котик О. В., ст. викладач, **Щур О. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ

Сьогодні Україна переживає серйозні економічні зміни. Під час конфлікту чи війни інвестиційний клімат у будь-якій країні може суттєво постраждати. Триваючий конфлікт у деяких регіонах України справді вплинув на її інвестиційний клімат. Невизначеність і нестабільність, викликані конфліктом, створили проблеми для бізнесу та інвесторів. У цій ситуації покращення інвестиційного середовища та підвищення ефективності інвестиційного процесу є одним із основних напрямків державної політики на даному етапі. Повномасштабна війна в Україні стала вирішальним фактором погіршення інвестиційного середовища країни. Руйнування інфраструктури та промислового потенціалу, логістичні проблеми, зміни попиту населення, зниження купівельної спроможності громадян і невизначеність щодо перебігу військових дій унеможливають безпечне планування інвестицій компаніями. У цьому контексті важливо знайти шляхи формування інвестиційного клімату в Україні в умовах війни.

Вивченням проблем розвитку інвестиційного клімату в Україні в умовах війни займаються О. Безкровний, Н. Давиденко, Г. Гончар, С. Іванов, С. Ковальов, Т. Лобунець, Г. Разумова, І. Стояненко та інші.

Варто зауважити, що новим та основним негативним фактором, який впливає на інвестиційну привабливість України, є повномасштабна війна в Україні. Це також підтверджують результати опитування Європейської Бізнес Асоціації, проведеного в першому півріччі 2022 року [1]. Так, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року впав більше ніж на пів пункту та склав 2,17 бали з 5-ти можливих. Це значення – найнижче з 2013 року. Також результати проведеного серед 102 генеральних директорів опитування свідчать, що у 1-му півріччі 2022 року оцінка інвестиційного середовища в Україні очікувано погіршилась. Так, відсоток CEO, які вважають інвестиційний клімат вкрай несприятливим, зріс у десять разів – з 5 до 53% за останні пів року. Ще 34% вважають його швидше несприятливим. Нейтрально оцінюють поточний інвестиційний клімат 9% директорів, і ще 4% вважають його сприятливим.

Перший у списку факторів, що мають негативний вплив на інвестиційний клімат України, є російсько-українська війна. Значний вплив на погіршення інвестиційного стану чинить корупція і слабка

система правосуддя. Серед позитивних змін у підвищенні інвестиційної привабливості Україні варто відмітити отримання Україною статусу кандидата в ЄС, скасування мит і квот на український експорт, а також «транспортний безвіз» із Європейським Союзом.

За даними платіжного балансу, опублікованого на сайті Національного банку, за вісім місяців 2023 року чистий приплив прямих іноземних інвестицій оцінено у 2,9 млрд дол. США. Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України в 2022 році склали 409660,0 млн грн. Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами освоєння капітальних інвестицій, в 2022 році залишаються: промисловість – 30,8%, сільське, лісове та рибне господарство – 12,6%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 12,1%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 9,0%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 8,9%, будівництво – 8,0%, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги 4,3%, інформація та телекомунікації – 4,1%, операції з нерухомим майном – 3,5%.

Варто зазначити, що інвестиційний клімат в Україні, особливо у сфері інновацій, з року в рік однак покращується. Сьогодні незрозуміло, що буде зі стартапами в майбутньому. Основним ресурсом для підтримки та сприяння розвитку інноваційних проєктів в Україні є венчурні компанії, які інвестують значні кошти на початкових етапах розробки та розширення проєкту. Стримує розвиток інвестиційного клімату в Україні недосконале верховенство права та пов'язаний з цим надмірно високий ризик, який значно підвищує необхідні мінімальні очікування прибутку та, таким чином, знижує інвестиційну привабливість [4].

Дослідження показують, що не менш важливу роль у розвитку економіки України під час війни відіграє Міжнародна підтримка через участь представників бізнесу в різних міжнародних програмах і проєктах. Враховуючи останні тенденції підтримки українських підприємств, варто підкреслити, що інвестиції є основним інструментом забезпечення нормального функціонування підприємств та відновлення економіки України у воєнний та післявоєнний період [3]. Навіть попри війну Україна залучає значні інвестиції від компаній з усього світу. Це й близькі країни-партнери, як то Німеччина чи Туреччина, так і більш відділені: США та Ізраїль. Суми їх інвестицій також різні: від десятків тисяч до сотень мільйонів доларів. Дуже важливо, що більшість компаній-інвесторів мали досвід роботи в Україні до війни та інвестують у розвиток чи розширення вже запущеного виробництва. Для залучення іноземних інвесторів в українську економіку вже створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine. Зазначається, що вже зібрано понад 500 інвестиційних

проектів та можливостей у десятих секторах економіки [2]. Важливим кроком для покращення інвестиційного клімату в Україні стала ратифікація Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень Законом України «Про ратифікацію Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах» від 01.07.2022 р. № 2342-XI [6].

Також варто зазначити, що Кабінет Міністрів України схвалили проект зміни законодавства у плані збільшення надходження значних інвестицій на економіку. 18 жовтня уряд схвалив проект змін до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні» [5]. Основна мета таких змін – створити найбільш сприятливе інвестиційне середовище. Це особливо актуально, враховуючи необхідність залучення інвестицій у рамках реалізації плану відновлення економіки України. У перспективі Україна прагне створювати високотехнологічні військово-промислові парки завдяки європейським і світовим військовим технологіям, залучати інвестиції в розробку проектів і будівництво військових заводів [7]. Зазначимо, що Україна має значний потенціал для постачання чистої енергії і в майбутньому стане надійним постачальником до Європи, оскільки близько 70% її електроенергії до війни вироблялося за рахунок атомної, гідроенергії та відновлюваних джерел енергії. Щоб залучити інвестиції, Україна відновила приватизацію, посилила дерегуляцію та створила умови для швидкого інвестування.

1. Дослідження. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytika>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Deta-il?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325b_a53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEko_nomiki&isSpecial=true. (дата звернення: 24.09.2023).
3. Лобунець Т., Гончар Г. Особливості інвестування бізнесу в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 8 (26). С. 155–164.
4. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robo-chi-grupi>. (дата звернення: 24.09.2023).
5. Про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні»: проект Закону України від 19.10.2022 р. № 8138. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/JI08258I?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress02. (дата звернення: 24.09.2023).
6. Про ратифікацію Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах: Закон України від 01.07.2022 р. № 2342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-20#Text>. (дата звернення: 24.09.2023).
7. Україна налаштована максимально залучати інвестиції. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/uk-rayina-nalashtovana-maksimalno-zaluchati-investi>. (дата звернення: 24.09.2023).

Крупка Я. Д., д.е.н., професор, **Назаров О. М.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна)

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ У КОРПОРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ

Корпоративне управління здійснюється на основі повної, об'єктивної та своєчасної обліково-звітної інформації. Головними користувачами такої інформації, які проявляють найбільший інтерес до неї, є засновники, учасники, акціонери, тобто власники об'єднань корпоративного типу. Такі завдання стосуються вирішення багатьох питань як поточного так й стратегічного характеру. Засновники корпоративних об'єднань можуть передавати ряд повноважень з поточного управління правлінням, раді директорів, тобто найманим менеджерам компанії. Разом з тим вони зацікавлені в одержанні фірмою максимальних результатів, найперше прибутку для його розподілу як винагороди за здійснені інвестиційні вкладення. Власники також зацікавлені у виборі правильних напрямів щодо стратегії розвитку, розширення діяльності, мінімізації інвестиційних ризиків. Таке управління має враховувати інформаційні запити ще й багатьох інших користувачів, як внутрішніх, так і зовнішніх. До внутрішніх користувачів інформації, окрім власників, слід віднести керівництво фірми, найманих менеджерів, працівників підприємства. Зовнішніми користувачами вважаються різні державні контролюючі органи (фіскальні, статистичного узагальнення, установи дозвільної системи), партнери щодо веденню бізнесу (постачальники і підрядники, покупці та замовники), а також широкі верстви громадськості як потенційні інвестори.

Найперше, об'єднання корпоративного типу мають забезпечувати обліково-звітною інформацією внутрішніх користувачів. Серед них можна виокремити такі дві групи: Засновники, учасники, акціонери, що створили корпоративну структуру і є власниками її майна. Для таких користувачів важливою є інформація про результати діяльності – отримання максимального прибутку від вкладених інвестицій, а також дані про фінансове становище суб'єкта господарювання для визначення стратегії його розвитку, мінімізації ризиків, недопущення втрати платоспроможності чи банкрутства. Менеджери – правління, дирекція суб'єкта господарювання, техніко-економічні служби, менеджери різних рівнів, включаючи економічні відділи, обліковий апарат. Ця група користувачів може не бути власниками.

Проте економічні служби забезпечують необхідною інформацією про діяльність фірми усіх інших користувачів. Вони формують показники звітності, у якій намагаються представити бізнес вигідно для себе з метою реалізації, у першу чергу, своїх особистих інтересів. Тому між даними двома групами користувачів може проявлятися певний конфлікт інтересів. Власники фірми зацікавлені у зростанні прибутковості та стійкому фінансовому становищі підприємства. У той час менеджери та інші працівники, намагаючись одержати якнайвищу заробітну платню, різні інші соціальні блага, спричиняють збільшення витрат фірми, що призводить до погіршення зазначених критеріїв.

Можуть також виникати певні протиріччя між окремими групами зовнішніх користувачів інформації. Наприклад, високе податкове навантаження держави призводить до погіршення кінцевих результатів діяльності підприємства. У той час інші контрагенти хочуть мати відносини з фінансово стабільним партнером, а широке коло громадськості, які є потенційними інвесторами, воліють вкладати власні кошти у високоприбуткові та фінансово стійкі компанії. Такий державний орган як Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку створена для захисту і контролює дотримання встановлених прав акціонерів та інших інвесторів. Вона розглядає діяльність корпоративних утворень не так з позиції фінансово-економічних досягнень, як здійснює контроль за дотриманням суб'єктом правових основ щодо емісії та обігу емітованих цінних паперів, слідкує за об'єктивністю розподілу фінансових результатів між учасниками корпоративних об'єднань. Вона вимагає значно ширшої економічної інформації, ніж та, що подається у фінансовій звітності. Така інформація стосується формування статутного капіталу, купівлі-продажу акцій (часток), їх розподілу між учасниками, встановленої у корпорації дивідендної політики та вирішення багатьох інших питань.

Виникають протилежні інтереси й серед різних контрагентів в процесі господарської діяльності корпоративного об'єднання. Так постачальники, інші кредитори для забезпечення своєчасності розрахунків бажають співпрацювати із фінансово сильними клієнтами. В той же час покупці та замовники намагаються відстрочити оплату придбаної продукції, товарів і тим самим погіршують фінансове становище та платоспроможність партнерів.

Деякі суперечності та дискусії можуть виникати й всередині корпоративної групи щодо встановлення правил трансферного ціноутворення при обміні матеріальними ресурсами, взаємними послугами, а також при розподілі між господарськими одиницями рекламних, представницьких та інших загальногосподарських витрат. Можуть бути непорозуміння у визначенні на підставі облікових даних

величини внутрішніх інвестицій, внесення до обсягів реалізованої продукції внутрішньогрупових оборотів, відображення в обліку та консолідованій звітності нереалізованих прибутків чи збитків від таких внутрішніх операцій. На основі інформаційних потреб основних користувачів має будуватися система бухгалтерського обліку корпоративного об'єднання, формуватися показники фінансової та іншої звітності. Облік в корпоративних об'єднаннях має певні особливості. Кузіна Р. В. пропонує навіть увести до облікової термінології поняття «корпоративний облік», який має відображати принципові особливості та характерні відмінності такого обліку від інших видів бухгалтерського обліку [1, с. 5]. Основою для ведення обліку та побудови фінансової звітності має бути прийнята та затверджена облікова політика корпорації. Під обліковою політикою слід розуміти прийнятую компанією сукупність методів групування та оцінки фактів господарської діяльності, амортизації та списання вартості активів, організації документообороту, проведення інвентаризації, застосування системи бухгалтерських рахунків і облікових регістрів, способів обробки та передачі інформації тощо. Формування облікової політики корпоративного об'єднання має будуватися з врахуванням різних принципів і допущень, затверджених національними і міжнародними стандартами ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, зокрема:

1) дольової участі у капіталі об'єднання – обліку внесених коштів до статутного капіталу у відповідності із статутними документами з деталізацією в системі обліку інформації про суми і частки, що належать кожному учаснику, акціонеру;

2) майнової відокремленості – усі активи і зобов'язання в обліку корпорації формуються окремо та не пов'язані з активами і зобов'язаннями її власників;

3) безперервності діяльності – очікується, що корпорація буде й надалі продовжувати діяльність у майбутньому і в неї немає намірів та необхідності у ліквідації чи суттєвому скороченні діяльності, що гарантує своєчасне погашення майнових та фінансових зобов'язань;

4) ступеня централізації обліку – визначення централізованих та децентралізованих ділянок ведення облікової роботи, передача частини облікових функцій від низових підрозділів до централізованої бухгалтерії корпоративного об'єднання;

5) організації управлінського обліку – встановлення єдиних правил ведення внутрішньокорпоративного управлінського обліку за операціями з передачі майна, проведення розрахунків між учасниками об'єднання у відповідності до встановленої трансферної цінової політики;

6) послідовності застосування облікової політики – прийнята корпорацією облікова політика застосовується із року в рік послідовно усіма учасниками корпоративної групи;

7) єдиної економічної політики – встановлення єдиної системи документування та документообороту, єдиних підходів до оцінки майна і зобов'язань, однакових правил формування доходів, витрат і результатів діяльності в усіх підрозділах корпоративної групи;

8) поділу результатів за звітними періодами – господарські операції відносяться до того звітного періоду, у якому вони виникли, незалежно від часу надходження чи оплати грошових коштів, пов'язаних з цими операціями;

9) ступеня контролю та узагальнення результатів діяльності – до складу доходів, витрат, результатів діяльності об'єднаної корпоративної групи включаються лише операції із зовнішніми контрагентами. Внутрішні інвестиції, поточні внутрішньогрупові операції при складанні узагальненої консолідованої звітності взаємовиключаються. Відокремлено у звітності відображаються як неконтрольована частка активи і пасиви учасників, що не входять до корпоративної групи;

10) паритетності у визначенні результатів діяльності – розподіл фінансових результатів між учасниками об'єднання здійснюється у відповідності з реальними вкладками учасників або за дольовою участю кожного у капіталі об'єднаного товариства;

11) комунікативності – запровадження передових обліково-інформаційних, комп'ютерних та комунікаційних технологій до обробки та віддаленої передачі інформації внутрішнім та зовнішнім користувачам.

Слід звернути увагу на останнє правило. Корпоратизовані об'єднання з широкою структурою територіально віддалених підрозділів повинні мати добре налагоджені і технічно оснащені комунікаційні канали прийому-передачі, обробки і подання облікової та звітної інформації, її централізації та акумулювання у вищих органах управління. За приклад можна взяти ТОВ «Vodalands», виробничо-господарські підрозділи якого розосереджені у багатьох країнах Європи і Азії (від Казахстану і до Іспанії), є представництва навіть у США та Канаді. А поставки багатьох видів сировини, комплектуючих матеріалів до початку розпочатої Росією повномасштабної війни здійснювалися морським транспортом з Китаю. Основний же інформаційний центр, куди стікається оперативна інформація виробничого характеру, у том числі й облікова, розміщений у м. Тернополі. Без надійних та добре захищених комунікаційних каналів і зв'язків така робота була б неможлива.

Саме ці та інші особливі умови вирізняють бухгалтерський облік та звітність у корпоративних об'єднаннях від порядку побудови такого

обліку у інших підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання. Проте багато ділянок обліково-інформаційної роботи є ідентичними і не відрізняються від підприємств іншого організаційно-правового статусу.

Загалом, бухгалтерський облік у корпоративних структурах повинен базуватися на сучасних інформаційних технологіях щодо формування, передачі та обробки інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. До того ж, мають бути враховані особливі умови їх діяльності та чітко визначені завдання такого корпоративного обліку щодо забезпечення надійною інформацією внутрішніх і зовнішньої користувачів.

1. Кузіна Р. В. Корпоративний облік і звітність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Херсон : Грінв Д.С., 2015. 416 с.

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Власюк І. І.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО – БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Правова держава передбачає дотримання будь-яким суб'єктом господарювання чинного законодавства та його сумлінного застосування у в практичній реалізації статутних завдань. Разом з тим, зростає кількість судових справ, що стосуються порушення саме податкового законодавства та правил ведення обліку. Виявлення і профілактика правопорушень у сфері економіки – важливі завдання, вирішенням яких займається судово-бухгалтерська експертиза.

Експертиза є одним із способів дослідження, за допомогою яких з'ясовують обставини здійснення певних дій у конкретних справах. Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень однією з видів судових експертиз є економічна експертиза, що включає: експертизу бухгалтерського та податкового обліку (судово-бухгалтерська експертиза); фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій [2]. Судова бухгалтерська експертиза – це фінансово-економічне дослідження спірних фінансових ситуацій в господарській діяльності компанії або підприємства [4]. Об'єктом судово-бухгалтерської експертизи є документи, бухгалтерські реєстри та бухгалтерська звітність, в яких відображена господарська діяльність підприємств (у тому числі, протиправна). Саме документи створюють специфічний об'єкт судово-бухгалтерської експертизи. На підставі дослідження документів експерт робить висновки щодо законності господарських операцій та правильності відображення їх у бухгалтерському обліку. До суб'єктів судово-бухгалтерської діяльності належать судові експерти державних спеціалізованих експертних установ і приватні судові експерти. Судово-експертну діяльність в Україні здійснюють спеціалізовані установи та відомчі служби [3; 5]:

- науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;
- науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;
- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України.

- на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), а також громадянами за разовими договорами.

Основним призначенням судово-бухгалтерської експертизи є встановлення фактичних обставин господарської діяльності юридичної особи, які мають значення для розв'язання справи, що знаходяться на досудовому розслідуванні чи розгляді справи в суді. Виходячи з цього судово-бухгалтерська експертиза у судовому процесі виконує ряд завдань [1; 6]: виявлення недоліків в організації бухгалтерського обліку, звітності та контролі господарської діяльності підприємства; встановлення відповідності відображення в бухгалтерському обліку здійснених господарських операцій вимогам чинних нормативних актів; підтвердження правильності визначення оподаткованого прибутку підприємств різних форм власності й обчислення розмірів податків; відтворення за спеціальною методикою відсутніх записів; встановлення ступеня впливу помилок на господарські операції.

Основною проблемою у регулюванні судово-бухгалтерської експертизи в Україні є відсутність спеціальних нормативів, які надають визначення та регулюють проведення саме судово-бухгалтерської експертизи, а не судової експертизи в цілому. Також, проблемою залишається практична відсутність у більшості вітчизняних закладів вищої освіти підготовки судово-бухгалтерських експертів: із 15 проаналізованих закладів вищої освіти (таблиця) дисципліна «Судово-бухгалтерська експертиза» була присутня в освітній програмі 071 «Облік і оподаткування»: для освітнього ступеня «Бакалавр» у 13% закладів, а для освітнього ступеня «Магістр» у 27% закладів.

Таблиця

Аналіз освітньої програми 071 «Облік і оподаткування» закладів вищої освіти на наявність дисципліни «Судово-бухгалтерська експертиза»

№ з/п	Назва навчального закладу	Бакалавр	Магістр
1.	Національний університет біоресурсів і природокористування України	-	+
2.	Національний авіаційний університет	+	-
3.	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	+	-
4.	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	-	+
5.	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	-	-
6.	Волинський національний університет імені Лесі Українки	-	-

продовження таблиці

7.	Державний податковий університет	-	+
8.	Львівський національний університет імені Івана Франка	-	+
9.	Національний університет водного господарства та природокористування	-	-
10.	Національний університет «Острозька академія»	-	-
11.	Поліський національний університет	-	-
12.	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	-	-
13.	Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»	-	-
14.	Донецький національний університет імені Василя Стуса	-	-
15.	Західноукраїнський національний університет	-	-

Узагальнено на основі: [4; 6]

Боротьба зі злочинами у сфері економіки – невід’ємна складова державного та публічного регулювання для забезпечення високого рівня економічної безпеки держави. Серед альтернативних шляхів подальшого вдосконалення та розвитку судово-бухгалтерської експертизи в Україні варто зазначити: впровадження спеціальних нормативів, які будуть надавати визначення та регулювати проведення саме судово-бухгалтерської експертизи; наявності обов’язкової навчальної дисципліни при підготовці фахівців з обліку і оподаткування.

1. Бухгалтерська експертиза. Київська незалежна судово-експертна установа. URL: <https://kise.ua/buhgalterska/> (дата звернення: 18.09.2023). **2.** Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства Юстиції України від 03.11.1998 р. № 705/3145 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2023). **3.** Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.09.2023). **4.** Проведення бухгалтерських експертиз. Київ. НІСЕ. URL: <https://nise.com.ua/buhgalterska-ekspertiza> (дата звернення: 15.09.2023). **5.** Тема 1. Теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%A7%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C/page3.html (дата звернення: 15.09.2023). **6.** Факультет управління фінансами та бізнесу. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Sudovo-bukhhalterska-ekspertyza-lektsii.doc> (дата звернення: 18.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Карповець Н. І.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПЕРСПЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА

Перспективний розвиток облікової системи підприємства - важливе завдання для забезпечення ефективного управління фінансами, контролю за фінансовою діяльністю та відповідності законодавству. Загалом, перспективний розвиток облікової системи підприємства є комплексним процесом, що вимагає детального планування та відданості. Проте, з правильними кроками та інвестиціями такий процес уможливує підвищення ефективності, зниження ризиків та забезпечення стабільності фінансової діяльності підприємства.

Серед визначальних напрямків розвитку облікової системи підприємства сьогодні доцільно зазначити, насамперед:

- автоматизацію процесів: використання сучасного облікового програмного забезпечення та інформаційних систем допомагає автоматизувати облік, оптимізувати робочі процеси та зменшити ризики помилок. Важливо вибрати програмні продукти, що відповідають конкретним виробничим та управлінським потребам;

- інтеграцію з іншими системами: забезпечення взаємодії облікової системи з іншими фінансовими, логістичними та управлінськими системами допоможе збільшити ефективність обробки інформації, покращити прийняття рішень;

- упровадження аналітики обліково-звітних даних: використання аналітичних інструментів допомагає виявити тенденції та важливі зв'язки фінансових параметрів, що уможливує реалізацію більш обґрунтованих рішень, прогнозування результатів господарської діяльності;

- забезпечення безпеки даних: важливо ретельно захищати фінансові дані від несанкціонованого доступу та втрати. Встановлення надійних систем захисту і регулярне оновлення паролів сприяють цьому;

- оптимізацію фінансового контролю: розробка чітких процедур фінансового контролю, включаючи перевірки та баланси, дозволить уникнути фінансових ризиків та забезпечити дотримання внутрішніх та зовнішніх стандартів;

- навчання персоналу: співробітники повинні мати достатні знання та навички у сфері обліку, мати можливість проходити навчання та підвищення кваліфікації;

- залучення консультантів: звертання до фахівців у сфері обліку та фінансів може бути корисним для отримання порад та рекомендацій щодо оптимізації системи обліку та ін. [1; 2].

Перспективний розвиток облікової системи підприємства включає елементи сталого розвитку та суспільної відповідальності. За допомогою облікової системи можна відстежувати вплив бізнесу на навколишнє середовище та суспільство, вимірювати і контролювати показники екологічної стійкості, соціальної відповідальності та інших аспектів корпоративної суспільної відповідальності (CSR).

Зазначений підхід до перспективного розвитку облікової системи підприємства слід розглядати як інвестицію в майбутнє, стратегічний крок у забезпеченні стабільності та конкурентоспроможності. Важливо мати на увазі, що розвиток облікової системи не є одноразовим процесом, а вимагає постійного оновлення, моніторингу та вдосконалення відповідно до змін у бізнес-середовищі, законодавстві та технологіях. Всі ці зусилля, однак, варто брати на увагу як інвестицію, що приносить користь у вигляді покращення управління, підвищення ефективності та зменшення ризиків.

Для успішного розвитку облікової системи підприємства, крім вищезазначених кроків, також важливо враховувати кілька ключових аспектів, серед яких: інтернаціоналізація та мультивалютний облік, підтримка оптимальних валютних стратегій; акцент на роботизації та штучному інтелекті; урахування регуляторного середовища (постійну зміну законодавства); співпрацю зі стейкхолдерами та клієнтами тощо.

Перспективний розвиток облікової системи підприємства - складний, але надзвичайно важливий процес. Він вимагає постійного моніторингу, аналізу і адаптації до змін у бізнес-середовищі. Це ключовий фактор у досягненні фінансового успіху та стабільності, що допомагає підприємству не лише зберігати інформацію про свою фінансову діяльність, але й раціоналізувати процеси, підвищити контроль та готуватися до майбутніх викликів.

1. Хомин П., Кіляр О., Павликівська О. Бухгалтерський облік на тлі віртуалій. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/52/41.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).
2. Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності і оподаткування в умовах євроінтеграції : монографія / за ред. д.е.н., проф. Г. М. Колісник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2021. С. 230–238. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38795/1/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%3.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Кондратюк В. М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІНФОРМАТИВНІСТЬ ВНУТРІШНЬОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Звітність є основним джерелом інформації і відображає результати виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій. Тому вона має відповідати завданням управління сучасним підприємством і, відповідно, задовольняти певні вимоги. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» ст. 1 передбачено поділ обліку на бухгалтерський та внутрішньогосподарський (управлінський) [1]. На відміну від бухгалтерської звітності, яка розробляється на основі даних фінансового обліку й орієнтується на зовнішніх користувачів, управлінська звітність формується для внутрішніх користувачів – керівників різних рівнів управління підприємством. Управлінська звітність – це комплекс взаємопов'язаних фінансових і нефінансових показників, розрахункових даних, що відображають функціонування підприємства як суб'єкта господарської діяльності, згрупованих у цілому по підприємству та у розрізі структурних підрозділів.

Основна мета управлінської звітності – задоволення інформаційної потреби керівників різних рівнів управління. Виходячи з цього, по відношенню до управлінської звітності не можуть бути встановлені загальні правила формування та представлення, застосовані єдині звітні форми. З позиції використання системного підходу існує необхідність розширення складу елементів бухгалтерської управлінської звітності: крім активів, зобов'язань, капіталу, доходів та витрат, які традиційно розглядаються як елементи звітності, додатково до їх складу можуть бути включені трудові ресурси, результати інвестиційної діяльності та зовнішнє середовище підприємства. Доцільним є, формувати їх постатейно, а в разі виникнення сумнівів про їх виникнення слід створити нову статтю, що дасть змогу реально оцінювати структуру витрат, виручки й ефективно управляти цими показниками. Ще один вид показників, що знаходить своє відображення в управлінській звітності – нефінансові показники. Це, наприклад, кількість клієнтів, що здійснили оплату, або чисельність заявок, показники трафіку та його структура, рівень конверсії тощо. Так, такі показники не мають фінансової оцінки, однак генерують грошовий потік.

Як показує практика ведення управлінського обліку, управлінську звітність можна розбити на такі блоки: управлінська звітність про фінансове становище, результати діяльності та зміни фінансового становища підприємства; за ключовими показниками діяльності; для прийняття рішень щодо максимізації прибутку; в управлінні ризиками підприємства; про виконання бюджетів підприємства.

Принципи формування внутрішньої управлінської звітності досить тісно корелюють з принципами фінансової звітності, оперуючи суттєво вищими аналітичними обліковими даними. При цьому, найбільш важливими в питаннях аналітичного вибору облікових даних можна назвати принцип адресності, оперативності, конкретності, корисності, психології людини (повинна враховувати психологічні особливості й рівень підготовки її користувачів) [2].

Серед функцій управлінського обліку: забезпечувальна, аналітична, прогностна, координаційна, організаційна, мотивуюча, контрольна, що дозволяють всебічно (індивідуально) визначати предмет, об'єкти, техніку та інструментарій даної облікової системи. Форма звітності може складатися з одного і більше розділів. Розділ форми управлінської звітності – це система взаємопов'язаних показників, що характеризують окремий бік об'єкта системи управління. Формат управлінської звітності – це спосіб розташування показників звітності, що дає змогу більш своєчасно та оперативно задовольняти потреби внутрішніх користувачів в інформації про стан об'єктів управління. Джерелом інформації для складання управлінської звітності є різні складники, що знаходяться за межами системи бухгалтерського обліку. Зазначене спричинює використання розширеної інформаційної бази підприємства та інших додаткових джерел. На відміну від інших звітних форм управлінська звітність формується як на основі інформації, що призначена для складання інших форм звітності, так і на основі спеціальних інформаційних джерел. Управлінська звітність належить до узагальнюючих форм та повинна будуватися на аналогічних джерелах інформації, що й інші форми звітності.

Отже, із усього вищесказаного можна зробити висновок, що для ефективного управління підприємством недостатньо лише тієї інформації, що надає фінансовий облік. Для ефективного функціонування підприємства слід звертати увагу на майбутні результати діяльності, щоб за можливості уникнути їх, а фінансова звітність дає уявлення про фінансовий стан і результати діяльності лише минулих і звітного періоду, тому кожне підприємство повинно самостійно розробляти також управлінську звітність, як джерело цільової управлінської інформації.

Військовий стан в Україні безперечно вплинув на практичні підходи організації управлінського обліку, оскільки така облікова система може мати значний вплив на управлінську звітність суб'єкта з кількох причин, зокрема:

- фінансові аспекти: виходячи з того, що військовий стан часто вимагає значних фінансових витрат (наприклад, на закупівлю зброї та спецтехніки, тренування військовослужбовців, утримання військових об'єктів тощо), управлінська звітність повинна відображати ці витрати та їх вплив на стан фінансових ресурсів суб'єкта;

- організаційна структура: військовий стан може впливати на організаційну структуру, зокрема на розвиток окремих підрозділів або налагодження співпраці між підрозділами підприємства. Управлінська звітність повинна відображати цю структуру з характерними виробничими комунікаціями, показувати, як співпраця між різними військовими підрозділами впливає на досягнення цілей організації;

- людські ресурси: військовий стан значно вплинув на управління та розвиток персоналу підприємства. Управлінська звітність повинна відображати поточний стан кадрового складу, професійний розвиток військовослужбовців, їх внесок у досягнення організаційних цілей;

- ризики та безпека: військовий стан може викликати певні ризики і проблеми безпеки для організації. Управлінська звітність не може не відображати ці ризики, важливо показувати, як суб'єкт діє для запобігання невдачам або мінімізації їх наслідків;

- суспільна відповідальність: військовий стан може вплинути на сприйняття суб'єкта господарювання суспільством та зацікавленими сторонами, відображати діяльність в рамках міжнародних стандартів, розкриваючи дотримання прав людини та міжнародного гуманітарного права, а також показувати виконання своїх соціальних та екологічних зобов'язань.

За наслідками запровадження в країні військового стану управлінська звітність суб'єкта господарської діяльності отримала специфічний організаційно – методичний розвиток: для відображення зазначених впливів (досить часто фарс – мажорного характеру), забезпечення стандартів контролю якості управління очевидними є зміна пріоритетів в організації центрів відповідальності, аналітиці до рахунків бухгалтерського обліку, системі управління ризиками тощо.

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України. URL: <http://195.78.68.18/minfin/control/uk/archive/docviewpeId>. (дата звернення: 24.09.2023). 2. Гладій І. О. Управлінська звітність підприємства: принципи формування. Миколаїв, 2018. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/118.pdf>. (дата звернення: 24.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Мазурець А. І.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ

Глобалізація економіки та інформатизація суспільства торкаються усіх сфер життя та впливають на розвиток усіх без винятку галузей знань. Економічна реформа змінила ставлення до фінансового обліку. Перспектива збільшення ризику внаслідок інфляції та з інших причин підтвердили потребу і актуальність вирішення теоретико-методологічних проблем обліку. До напрямків розвитку об'єктів обліку та облікової системи в умовах економічних системи в умовах економічних трансформацій можна віднести: адаптацію облікових об'єктів, оптимізацію процесів обліку, удосконалення системи звітності, автоматизацію, управління ризиками та забезпечення надійності інформації, удосконалення контролю та аудиту та ін. [1].

Сьогодні актуальним є оновлення системи контролю та аудиту для відповіді на ці зміни, забезпечення надійності фінансової звітності. Серед першочергових завдань вітчизняної облікової регуляторної практики – врахування нових правил та стандартів, що передбачає: адаптацію до міжнародних стандартів, врахування змін в законодавстві, ефективне використання інформаційних сучасних технологій, використання аналітики даних, використання блокчейн-технологій тощо.

Обліково-аналітичне забезпеченням підприємств – це стійка система збору, оцінки, аналізу своєчасної, достовірної та повної інформації про стан та розвиток ринку для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень (рисунок).

Аналітична система підприємства включає в себе наступні складові:

— підсистему бухгалтерського обліку, що виступає основним джерелом економічної інформації і об'єднує фінансовий, управлінський і стратегічний облік. Фінансовий облік обслуговує зовнішніх користувачів фінансової інформації, а також використовується для отримання даних для фінансового менеджменту. Управлінський облік призначений для операційного менеджменту і прийняття оперативних рішень. Стратегічний облік (контролінг) обслуговує керівництво підприємства і надає прогнозу інформацію для прийняття рішень у системі стратегічного управління;

— підсистему аналізу, що включає в себе: фінансовий аналіз (аналіз фінансових результатів діяльності підприємства, аналіз фінансового стану підприємства, аналіз інвестиційної діяльності

підприємства); управлінський аналіз (аналіз реалізації продукції, аналіз виробництва, продукції та послуг, аналіз витрат на виробництво та собівартість продукції, аналіз зовнішньоекономічної діяльності); стратегічний аналіз (порівняльний конкурентний аналіз, аналіз зовнішнього середовища, стратегічний аналіз фінансових результатів і фінансових потреб).

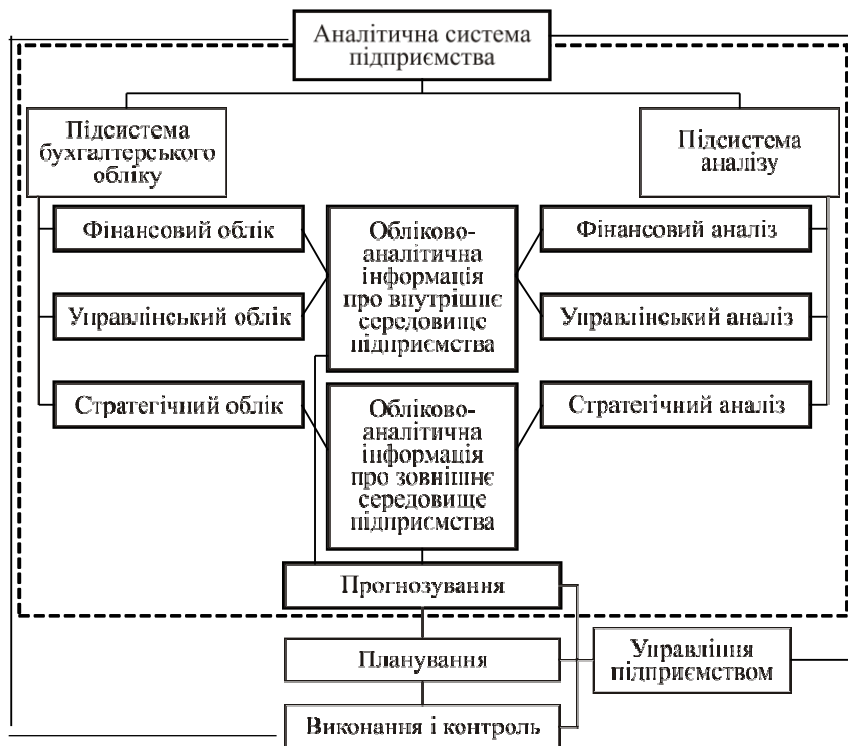

Рисунок. Елементний склад аналітичної системи та її місце в управлінні підприємством

Узагальнено на основі: [2; 3]

Упровадження національної реформи бухгалтерського обліку відповідно до вимог ринкової економіки, яка базується на Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, повинна здійснюватись за такими напрямками:

- формування нормативної бази – національних положень (стандартів);

- законодавче закріплення принципів ведення бухгалтерського обліку;
- кадрове забезпечення (підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів бухгалтерського обліку);
- методичне забезпечення (інструкції, методичні вказівки, коментарі);
- міжнародне співробітництво (вступ і активна робота у Міжнародних спеціалізованих професійних організаціях) [4].

Щодо професійної підготовки бухгалтерів: щоб стати фахівцем у бухгалтерській справі, бухгалтер повинен знати не тільки бухгалтерський облік і т.д., а крім того знати законодавство країни, в якій він працює і мати аналітичний склад розуму. Від навичок бухгалтера напряму залежить успішність роботи підприємства, тому зараз професія бухгалтера є надзвичайно важливою.

Сьогодні, щоб отримати роботу, мало мати просто вищу освіту, спокійно працювати – потрібно бути постійно в курсі подій на підприємстві, слідкувати за змінами в законодавстві (адже зараз в нас в країні дуже багато різних поправок, що вносяться досить часто). Сучасний бухгалтер повинен не тільки досконало знати облікову справу, а й в разі потреби виступити фінансовим аналітиком, або ж фінансовим радником.

Ефективне адміністративне та фінансове забезпечення є важливими факторами для успішного перспективного розвитку облікової системи підприємства. Облікова система повинна бути готовою до швидких змін у господарській діяльності та приймати відповідні заходи для адаптації до нових умов. Оновлення облікової системи та адаптація облікових об'єктів дозволять підприємству ефективно управляти своїми ресурсами та досягати стратегічних цілей в умовах змінного бізнес-середовища.

1. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197227822.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Пріоритетні напрямки розвитку бухгалтерського обліку в Україні. Державний торговельно-економічний університет. Київський національний торговельно-економічний університет. URL: <https://knute.edu.ua/file/MTI1OTk=/167778a5289ce70c368c440e27056d7a.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Проблеми й перспективи розвитку системи обліку в Україні. DSpace at West Ukrainian National University. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2938/1/Цар%20ОБС-31.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах глобалізації та інформатизації суспільства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158807115.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, **Попчук Д. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРОФЕСІЙНІ ПІДХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО КОНСАЛТИНГУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Процес дослідження еволюції системи податкового консультування як нового виду консалтингових послуг актуалізує широке коло проблем як на законодавчому, так і на економічному та фінансовому рівнях. Потужний внесок у розробку даної теоретичної проблематики було здійснено в рамках сучасних економічних та наукових досліджень. Проте, тема податкового консультування досі залишається інноваційною та мало дослідженою: інститут податкового консультування на сьогодні так і не закріпився у вітчизняному законодавчому полі.

Сутність податкового консультування у більшості країн світу визначається однаковим чином. Вона полягає в наданні клієнтам послуг у вигляді консультацій у системі оподаткування. До цієї діяльності включають фахівців з питань ведення бухгалтерського обліку та податкової документації, складання необхідних декларацій тощо. У Податковому кодексі України під податковим консультуванням розуміється допомога контролюючого органу конкретному платнику податків стосовно практичного використання певної норми закону (або нормативно – правового акту) з питань адміністрування нарахування та сплати податків, контроль за справлянням яких покладено на такий контролюючий орган. Податкове консультування як різновид професійної діяльності, націленої на співпрацю фахівця з питань оподаткування та клієнта щодо врегулювання різнобічних аспектів податкової політики, яка передбачає пошук оптимальних варіантів та гарантує законність їх реалізації [1].

Значення податкового консультування та його суть у всіх європейських країнах визначається однаковим чином: такий вид консалтингових послуг полягає в наданні клієнтам допомоги у вигляді консультацій у сфері оподаткування, а саме – ведення бухгалтерського обліку та податкової документації, складання необхідних декларацій. Однією з важливих складових, які безпосередньо здійснюють вплив на ефективність фіскальної системи країни є інститут податкового консультування. У західних країнах інститут податкового консультування як і професія «податковий консультант» з'явилася давно і наразі вже стала поширеною та престижною. Вивчаючи системи податкового консультування в європейських країнах, можна однозначно сказати, що

вони мають свої характерні особливості. Зародження консалтингу як самостійної сфери діяльності відбулося в Англії, де на той момент, це поняття охоплювало надання спеціалізованими консалтинговими компаніями послуг у вигляді консультацій, яких потребували продавці, виробники та покупці для досконалого вивчення питань з економіки, права, оподаткування та фінансів [2].

В європейських країнах виділяють дві системи: система «державного регулювання», за якої нормативна база кодифікується законом та за необхідності доповнюється з часом (Німеччина, Австрія, Польща); та система «саморегулювання» – базується на самостійному регулюванні нормативної бази певними дійовими особами (Бельгія, Великобританія, Швейцарія). У світі зустрічаються і приклади застосування комбінованої моделі консалтингу – своєрідного співіснування державного регулювання та саморегулювання податкового консалтингу (Республіка Казахстан). Система податкового консультування Чеської республіки, Польщі та Німеччини зорієнтована на наявність нормативно-правового підґрунтя, що включає регламентовані вимоги до професійної кваліфікації податкового консультанта, його прав та обов'язків щодо клієнта і держави [3].

Якщо звернути увагу на підготовку та навчання податкових консультантів в європейських країнах, то, наприклад, в Польщі та Нідерландах ця система побудована на чіткому розгалуженню прав та обов'язків, наданню якісних та професійних консультацій, ретельному підході до навчання податкових консультантів для набуття професійних навичок. В Польщі для професії податкового консультанта головним є проходження іспиту та дворічна професійна практика, а в Нідерландах – навчання тривалістю три роки та відвідування тренінгів. В Україні існує декілька професійних організацій, які в своїй назві містять термін «податковий консультант». Серед них ВПГО «Спілка податкових консультантів», ГО «Палата податкових консультантів», Асоціація податкових радників [4].

Основними факторами активізації процесів запровадження податкового консультування в українську практику можна вважати: довгострокову тенденцію до подальшого ускладнення національних податкових систем; внесення частих змін та доповнень до податкового законодавства; бажання підприємств та організацій заощадити власні фінансові ресурси на законних підставах; намагання суб'єктів оподаткування мінімізувати податкові ризики, переадресувати взаємовідносини з фіскальними органами та відповідальність на професіоналів; недостатня ефективність замикання всіх питань щодо правильності нарахування та своєчасності сплати податків та зборів тільки

на головних бухгалтерів підприємств тощо. Для того, щоб податкові консультанти могли належним чином виконувати свої обов'язки, мати права, нести відповідальність, необхідно законодавче визначення їх місця у системі податкових правовідносин [5].

З метою побудови ефективної системи податкового консультування в Україні необхідно здійснити, насамперед:

1. Доопрацювання, оновлення та прийняття Закону України «Про податкове консультування», який би чітко визначав стабільне підґрунтя для організації діяльності податкових консультантів.

2. Розробка та запровадження проекту, націленого на звільнення повного або часткового від оподаткування суб'єктів господарської діяльності, що надають ліцензійні послуги з податкового консультування.

3. Надання можливості фізичним особам – платникам податків скористатися правом податкової знижки шляхом віднесення до податкового кредиту суми коштів, витрачених за послуги податкового консультування [6].

Ринок консалтингових послуг є досить розвиненим та різнобічним, практично щороку стає більш перспективним, розвиненим та правильно орієнтованим, Зазначене потребує запровадження відповідної міжнародної практики з урахуванням вітчизняних особливостей національної економіки та системи оподаткування. Європейська модель функціонування системи податкового консультування цілком може бути поетапно імplementованою в Україні, адміністративно і раціонально корелюючи зі специфічними особливостями фіскальної системи.

1. Навчально-методичні рекомендації до вивчення теоретичної частини курсу «Податковий консалтинг та аудит». Кропивницький : ЦНТУ, 2022. 67 с.
2. Тучак Т. В., Крутень Х. О. Європейська модель функціонування системи податкового консультування. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/view/88/833> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Офіційний сайт Європейської Конфедерації податкових консультантів (Confédération on Fiscale Européenne). URL: <http://www.cfe-cutax.org/about> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Вакуленко Є. Податковий консультант як джерело компромату. *Адвокат* : фаховий журнал. URL: <https://iadvocate.com.ua/podatkovyj-konsultant-yakdzherelo-kompromatu/> (дата звернення: 20.09.23).
5. Ткачик Ф. П. Податкове консультування як спосіб мінімізації ухилення від оподаткування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. С. 204–208.
6. Швець К. І. Система податкового консультування в Україні на основі Європейської моделі. URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/data/download2961164.pdf#page=59> (дата звернення: 20.09.2023).

Левицька С. О., д.е.н., професор, Стецюк І. І., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТА ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ (НА ПРИКЛАДІ УКРГАЗБАНКУ)

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є абсолютно всі суб'єкти господарювання, що надають фінансові послуги на території України, а саме: оператори поштового зв'язку, інші установи, які надають послуги з переказу коштів (поштового переказу) та здійснення валютних операцій; суб'єкти аудиторської діяльності; бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріуси тощо [1]. Більш детальний перелік наведено на рисунку.

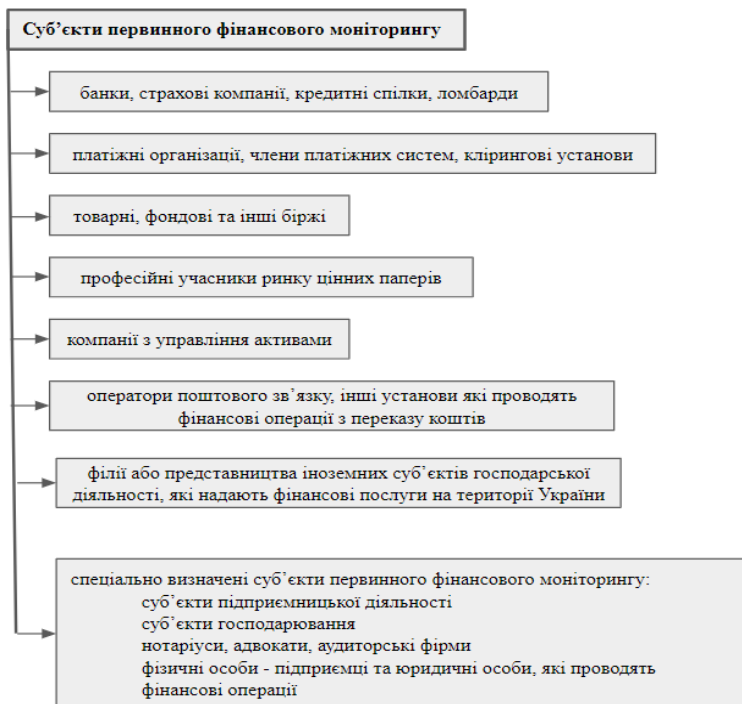

Рисунок. Суб'єкти первинного моніторингу
Складено на основі [2]

Щоб умовно потрапити під фінансовий моніторинг, достатньо всього лиш здійснити операцію, яка відповідно до чинного законодавства підпадає під фінансовий моніторинг. Наприклад, згідно статті 20 Закону України 361-ІХ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення фінансові операції є пороговими, якщо сума, на яку здійснюється кожна із них, дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – 55 тисяч гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів 400 тисяч гривень на момент проведення фінансової операції, за наявності визначених законодавством певних ознак [4].

Крім того, до таких об'єктів фінмоніторингу належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Держмоніторинг на практиці приймає досить рішучі кроки. Так, Національний банк України оштрафував державний Укргазбанк на 64,62 мільйона гривень за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Банк не забезпечив належну організацію внутрішньобанківської системи запобігання і протидії та проведення первинного фінансового моніторингу, а також порушив цілу низку вимог законодавства у цій сфері.

Укргазбанк визнав, що недосконалістю системи в частині забезпечення внутрішнього моніторингу і контролю за дотриманням асоційованими та афілійованими учасниками правил безготівкових розрахунків в роботі з компаніями індустрії грального бізнесу, відтак, цим скористалася низка недобросовісних учасників цього ринку.

Цікаво, що як тільки Укргазбанк дізнався про систематичний характер таких порушень, одразу заблокував термінали компаній-порушників з індустрії грального бізнесу, а також запустив процес розірвання укладених договорів еквайрингу з афілійованими та асоційованими учасниками.

Практика підказує для суб'єктів первинного моніторингу є невід'ємні кроки внутрішнього контролю:

1. Аналіз визначених НБУ тез підозрливості.

2. За можливості уникнення саме запропонованого таким контрагентом шляху, сценарію, способу здійснення фінансової операції.

3. Якщо цього уникнути неможливо, заздалегідь необхідно продумати аргументи захисту, підготувати необхідні документи.

4. У разі виникнення у фінансової установи запитань, демонструвати відкритість та прозорість, у найкоротший термін надати запитовані документи/інформацію/коментарі [5].

Також, при здійсненні будь-якого виду діяльності під час виробництва нової продукції та при реалізації нових проектів виникають ризики, а саме ймовірність втрат при вкладанні коштів у очікуваний товар через нестачу попиту або провал проекту.

Фінансовий моніторинг має впроваджуватися і підтримуватися суб'єктом первинного моніторингу відповідно до правил і норм законів. Відкритість бізнесу, урядових структур сьогодні має визначальну роль для пересічного українця.

На «вагових шальках» – доступність нашої держави до міжнародних цільових коштів на відновлення економіки та суспільства як під час війни, так і по її закінченню. Діяльність кожного суб'єкта господарської діяльності має бути спрямована на протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, на формування системи послідовного аналізу клієнтів і контрагентів, захисту репутації. Санкційні процедури будуть свідчити про надійність компанії як контрагента, та, беззаперечно, відкривають нові можливості для співпраці.

1. Фінансовий моніторинг банківської діяльності. URL: https://pidru4niki.com/1685030362034/bankivska_sprava/finansoviy_monitoring_bankivskoyi_diyalnosti (дата звернення: 16.09.2023). 2. Фінмоніторинг під час війни: нюанси, ризики, наслідки. URL: <https://youcontrol.com.ua/articles/finmonitorynh-pid-chas-viynu/> (дата звернення: 18.09.2023). 3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України № 361-IX. Статті 5, 20. URL: «<https://ips.ligazakon.net/document/T190361?an=1> (дата звернення: 18.09.2023). 4. Фінансовий клуб. НБУ оштрафував Укгазбанк на 65 млн грн за фінмом, березень 2023. URL: <https://finclub.net/ua/news/nbu-oshtrafuvav-ukrhazbank-na-65-mln.html> (дата звернення: 11.09.2023). 5. Які операції підлягають фінмоніторингу та за яких умов. 2023. URL: https://buh.ligazakon.net/analytics/217955_yak-operats-pdlyagayut (дата звернення: 11.09.2023).

Ляхович О. О., к.е.н., доцент, **Остапчук Ю. Ю.**, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах через військову агресію, а також кризовий стан економіки, страховий ринок має обмежені можливості для успішного розвитку. Війна та її наслідки, а саме руйнування та завдання шкоди інфраструктурі становить загрозу для сталого ефективного функціонування фінансової системи нашої держави, що впливає на швидкість реагування щодо впливу зовнішніх факторів для відновлення життєдіяльності. Основними способами попередження та мінімізації ризиків є страхування. Хоча повний масштаб економічних збитків, завданих війною в Україні, ще не розкритий, страхові компанії вже відчувають деякі безпосередні наслідки. Тому об'єктивно необхідним є дослідження нових особливостей та нових правил роботи страхових компаній на фінансовому ринку в умовах воєнного стану. Страховики зіткнулися з багатьма проблемами, причому найбільше хвилювань у перші місяці воєнного стану викликали перерозподіл персоналу та віддалена робота, розірвання контрактів чи відстрочка платежів. Саме страхування, як особливий вид фінансової діяльності, несе основні виклики ризиків і небезпек, з якими стикаються громадяни та комерційні структури. Суть страхової діяльності полягає в прийнятті ризиків непередбачених подій, негативних факторів і збитків споживачів послуг [1].

Здійснюючи свою основну діяльність, страхові компанії накопичують значні капітали, які вони як інвестори можуть направляти в різні галузі економіки. Інвестиції ресурсів страхових компаній значною мірою впливають на розвиток країни, а розвинутий страховий ринок забезпечує необхідний захист потреб населення та суб'єктів господарювання. Водночас військові дії безпосередньо скоригували і масштаби діяльності страхових компаній. Саме тому вітчизняним страховим компаніям довелося діяти швидко, щоб зберегти свій бізнес і задовольнити потреби своїх клієнтів. Залежно від характеру військової операції та встановлених обмежень страхові компанії можуть реагувати по-різному [4]. На ситуацію на страховому ринку негативно впливають такі чинники, як скорочення обсягів страхових премій, руйнування нерухомого майна, труднощі у виїздах до місць настання страхових випадків, і зокрема у вирішенні страхових випадків всередині країни, де відбуваються активні бойові дії. Досвід роботи під час COVID-19

забезпечив швидкий перехід в онлайн-режим, а пропозиція НБУ щодо спрощення процесу вирішення страхових випадків дає можливість налагоджувати діяльність і продовжувати працювати в надзвичайно складних умовах. Міграція та еміграція населення під час воєнних дій значно загострили існуючі проблеми. Їх вирішення повинні впроваджуватися повсюдно як регуляторами (для контролю за високою якістю послуг, що надаються), так і страховими компаніями (для підтримки належного рівня довіри до бізнесу та покращення якості управління). У цьому контексті особливо важливим є збереження та підвищення рівня довіри населення до страхових компаній. На даний момент український страховий ринок розвивається досить помірно: на ринку функціонують 128 страхові компанії із загальними активами 70,338 млрд грн. З 2019 по 2022 рік кількість компаній на ринку скоротилася в 2,3 рази, що свідчить про посилення нагляду з боку регулятора (з 2019 року – НБУ) та жорстку конкуренцію. Незважаючи на скорочення кількості страхових компаній, ринкова капіталізація тих операторів ринку, які продовжували діяти, значно зросла. У 2019 році активи компанії становили 274,1 млн грн, у 2021 році – 410,5 млн грн, а у 2022 році вони досягли 549,5 млн грн [5].

Отже, в умовах воєнного стану ринок страхування продемонстрував спад у діяльності та зменшенні кількості учасників. Попри це, варто зазначити, що страхові компанії, які мають фінансово стабільний стан змогли швидко адаптуватися та налагодити роботу, продовжуючи стабільно працювати. З метою забезпечення фінансової стабільності на початку масштабного вторгнення, НБУ спростив регуляторні вимоги до страхових компаній, щоб вони могли зосередитися на продуктивному веденні своєї професійної діяльності. Через 6 місяців після введення воєнного стану ці вимоги були оновлені, щоб не допустити погіршення ситуації на страховому ринку та врахувати адаптацію страхових компаній до викликів війни. Для страхових компаній введено додаткові вимоги до якості активів та обов'язкові аудити активів, щоб уникнути завищеної оцінки наявних активів нерухомості та зменшення необоротних активів [3]. Крім того, було обрано низку ознак, за якими можна визначити ризикову діяльність, що є сигналом для анулювання ліцензії, а також визначено перелік умов невідповідності, за якими у страхової компанії може бути відкликана ліцензія. Обов'язкові зміни на страховому ринку сприятимуть наближенню законодавчого забезпечення страхової діяльності до європейських стандартів, активізують позитивну тенденцію у розвитку страхової, фінансової та інвестиційної діяльності страхових компаній, а також сприятимуть зміцненню фінансової безпеки країни. Страховий ринок України наразі перебуває у стані поступового відновлення після шоку, спричиненого військовою агресією, і водночас

напрацьовує низку інструментів із сильними перспективами позитивного впливу на розвиток страхування самого ринку і всієї економіки країни. Об'єктивно показники роботи страхового ринку в умовах війни знижуються, але навіть у таких кризових ситуаціях страхові компанії гарантують прибутковість своєї діяльності та продовжують безперервно працювати.

На розвиток страхового ринку України вплинуло багато політичних, економічних, соціальних і технологічних чинників, одні з яких сформувалися в довоєнний період, а інші – у військовий час. Особливо серед політичних проблем найбільш помітними є відсутність повного законодавства для сприяння розвитку страхового ринку, формування та використання страхових резервів, а також запобігання підозрілим операціям. Серед економічних проблем можна зосередити увагу на використанні страхування для уникнення податків або виведення коштів через страхування. Найважливішими соціальними проблемами можна вважати низьку платоспроможність населення та недовіру до операторів страхового ринку. Серед технічних питань можна відзначити [2]: невідповідність структури активів багатьох страхових компаній прийнятим зобов'язанням; необхідність покращення якості послуг; потреба в розширенні сфери послуг; потреба в інноваціях в управлінні та послуги, відсутність планів страхування від воєнних ризиків, потреба в певних послугах клієнтів тимчасово обмежена. Від цілей зацікавленості всіх сторін у вирішенні вищезазначених питань залежить не тільки розвиток вітчизняного страхового ринку, а й можливість залучення інвестицій в економіку країни. Не менш важливим напрямом подальшого розвитку ринку є активна участь страхових компаній в розробці низки заходів щодо залучення коштів для післявоєнної відбудови країни.

1. Братюк В. П. Сучасні реалії в Україні та страховий ринок. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклик* : зб. тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. конф. Мукачєво : МДУ, 2022. С. 19–21.
2. Бурбель Л. Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни. Interfax Ukraine. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html>. (дата звернення: 24.09.2023).
3. Дума В. В. Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні перспективи. *Scientific works of National Aviation University. Ser. Air and Space Law* : Law Journal. 2022. No 2(63). С. 160–166.
4. Татаріна Т. В. Функціонування вітчизняного ринку перестраховування в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. Вип. 12 (30). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3259/3274> (дата звернення: 15.04.2023).
5. Огляд страхового ринку України. *Національний банк України* : офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-strahovogorinku-ukrayini-za-i-pivrichchya-2022-roku> (дата звернення: 03.11.2023).

Ляхович О. О., к.е.н., доцент, **Чича М. О.**, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ

Державний борг є невід'ємною частиною фінансових систем більшості країн світу. Лише незначна кількість держав не мають державного боргу. У науковій літературі боргове фінансування розглядається як ефективний інструмент макроекономічного регулювання та реалізації довгострокових цілей розвитку. Продумане використання позикових ресурсів може стати додатковим стимулом для економічного та соціального розвитку країни. Проте, непослідовне управління державним боргом може призвести до ризиків дестабілізації фінансової системи та банкрутства держави.

Впродовж десятиліть після здобуття незалежності в Україні формування державного боргу відбувалося переважно під впливом потреб оперативного фінансування поточних бюджетних видатків, що зумовлювало відповідні його обсяги та структуру. До основних причин швидкого зростання державного боргу України у цьому періоді належать: необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; значні бюджетні дефіцити; залежність від імпорту енергоносіїв; потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки; нестабільність податкового законодавства, його відірваність від тенденцій зміни державних витрат; вплив політичних бізнес-циклів - збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності виборців та збереження влади [2].

Політичні фактори вплинули на зростання державного боргу України в період з 2008 по 2011 рік. Криза державних фінансів, викликана економічною рецесією, а також політичне протистояння, яке ускладнювало проведення реформ, призвели до швидкого зростання боргу. На кінець 2011 року державний борг України становив 59,2 млрд дол. США, або 35–36% ВВП. Цей показник був нижчим за критичний рівень, який становить 60% ВВП, але негативним моментом було те, що запозичення використовувалися не для інвестицій, а для фінансування дефіциту поточних витрат бюджету. За таких умов збереження високих темпів зростання державного боргу могло призвести до його трансформації в одну з головних загроз фінансовій стабільності [1].

З 2014 року в Україні виникли нові виклики для управління державним боргом. Іноземна агресія, масштабне розкрадання бюджетних коштів, окупація значної частини території країни та глибока девальвація

гривні призвели до зростання державного боргу та загрози фінансової катастрофи. Уряд України вжив заходів для відвернення дефолту. Він активізував співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, залучив зовнішнє фінансування та провів реструктуризацію державного боргу. До кінця 2015 року рівень державного боргу до ВВП зріс до 67%. Це стало результатом як нарощування боргових зобов'язань України, так і глибокої девальвації національної валюти. Реструктуризація державного боргу дала можливість знизити борговий тиск на державу та відвернути ризик дефолту. Уряд домовився про відтермінування виплати боргів та списання частини державної заборгованості.

В 2015–2019 роках Україна наслідувала зважену бюджетну та боргову політику, переслідуючи ціль збереження дефіциту бюджету на рівні до 3% ВВП та намагаючись утримувати первинний (до виплати відсотків) профіцит бюджету, і знизила своє боргове навантаження із 79% ВВП до 49% ВВП. А у 2022 році почалася повномасштабна війна. За рік фінансування надвисоких для України воєнних видатків та пов'язано із ними бюджетного дефіциту (16,3% ВВП у 2022 році), загальна сума державного та гарантованого боргу зросла до 120 млрд дол. Україна не мала ані доступу до зовнішнього ринку, ані ресурсу на ринку внутрішньому, тому зросли зобов'язання уряду перед НБУ, оформлені через довгострокові ОВДП (емісійне фінансування), а також зовнішній борг – з 48 млрд дол. у 2021 році до 71 млрд дол. станом на 31 березня 2023 року через те, що фінансова допомога від західних партнерів, не завжди була у грантовій формі [3].

До того ж, майже на третину впала економіка країни – втрата 12% (20% на піку вторгнення) територій 2021 року, масова міграція населення, брутальні обстріли міст та енергетичної інфраструктури та багатократне зростання ризиків ведення бізнесу спричинили падіння ВВП на 29% у 2022 році. Девальвація гривні спричинила переоцінку вартості боргу, номінованого у валюті. У підсумку на кінець 2022 року, державний та гарантований борг у відношенні до ВВП складав 78%. Великий обсяг фінансової міжнародної підтримки у формі грантів (17,7 млрд дол. із січня 2022 року по березень 2023) дозволив уповільнити зростання боргового навантаження, що в іншому випадку перевищило би 86% [4].

Станом на кінець березня, зовнішній борг становив близько 65% державного та гарантованого боргу. Більше половини його це пільгові довгострокові кредити від донорів та іноземних країн (ЄС, МБРР, МВФ, Канада та ЄІБ – найбільші кредитори нашої держави), що надаються на винятково вигідних умовах з терміном погашення до 35 років, пільговими періодами на погашення тіла кредиту до 10 років та під низькі процентні ставки. Також, є заборгованість за єврооблігаціями та комерційні кредити банків та інших іноземних фінансових установ. Найбільшим внутрішнім

кредитором уряду, що тримає майже половину ОВДП, є Національний банк, ще близько 30% тримають державні банки, решта розподілена між приватними комерційними банками, компаніями, нерезидентами та українським населенням.

Очікується, що державний борг України в 2023 році зросте на 65% до 102% ВВП. Це пов'язано з продовженням війни в Україні, яка призвела до значних витрат на оборону та відновлення.

Швидке зростання державного боргу може мати негативні наслідки для фінансової стійкості країни. Це може призвести до зменшення доступу до фінансування для уряду та підприємств; подорожчання кредитів; падіння довіри до країни серед інвесторів; зниження рівня життя населення. Уряд повинен вжити заходів для пом'якшення негативного впливу зростання державного боргу.

До таких заходів можуть входити:

- зменшення видатків бюджету;
- залучення безповоротної фінансової допомоги;
- реструктуризація боргу [2].

З огляду на зазначене, управління державним боргом має стати одним з пріоритетних завдань фінансової політики держави, умовою стабільності її фінансової системи. Основні зусилля уряду мають бути сконцентровані на тому, щоб за рахунок безповоротної фінансової допомоги стримати темпи нарощування боргових зобов'язань, а користуючись увагою та співчуттям до України як країни, що зазнала неспровокованої агресії – провадити політику реструктуризації існуючих боргів та поліпшення умов їхнього обслуговування. У довгостроковому плані основні перспективи поліпшення боргової ситуації та зниження боргового навантаження на вітчизняну економіку пов'язані, перш за все, із активізацією економічної діяльності, створенням сприятливого бізнес середовища, що дасть можливість нарощувати економічну базу формування доходів держави, а отже, належним чином обслуговувати боргові зобов'язання держави, підвищувати рівень стійкості фінансової системи України.

1. Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2009 по 2023 рр. Minfin : інформаційно-аналітичний портал. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 24.09.2023).

2. Лісовенко В. В. Державний зовнішній борг України: оптимізація формування та управління : монографія. К. : Світ, 2008. 222 с. 3. Маршалок Т., Маркуц Ю. Війна і державний борг – що маємо і що буде. URL: <https://voxukraine.org/vijna-i-derzhavnij-borg-shho-mayemo-i-shho-bude>. (дата звернення: 24.09.2023). 4. Нова програма з МВФ: Україна отримала перший транш на 2,7 мільярда доларів. *Економічна правда*. 5. Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 24.09.2023).

Ляхович О. О., к.е.н., доцент, **Шевчук Д. О.**, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності (далі – ССО) – це особливий механізм справляння податків і зборів, при якому окремі податки і збори замінюються на сплату єдиного податку та ведеться спрощений облік та звітність [1]. ССО є одним із важливих інструментів підтримки малого підприємництва, оскільки вона дозволяє бізнесу зменшити податкове навантаження та полегшити бухгалтерський облік. Воно застосовується в багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні, проте не повною мірою. Серед практиків та теоретиків постійно точаться суперечки, щодо побудови ефективної спрощеної системи оподаткування в Україні. Наприклад, у Верховній Раді в наш час обговорюють скасування пільгової системи оподаткування, яка дозволяє сплачувати лише 2% від доходу, впровадити рішення пропонують з середини 2024 року. Нещодавно голова податкового комітету Верховної Ради Данило Гетманцев повідомив, що Україна розглядає можливість запровадження польської моделі оподаткування фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі [2]. Проте існує американська, німецька, японська моделі та багато інших, вивчення досвіду яких дозволить впровадити у вітчизняну практику ефективні підходи спрощеної системи оподаткування.

Як відомо, в Україні ССО була запроваджена в 1998 році. З того часу вона зазнавала неодноразових змін. На сьогоднішній день дана система передбачає чотири групи платників податків. Спрощена система оподаткування створена на підставі Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» з метою стимулювання розвитку малого бізнесу, а також зменшення неформальної діяльності підприємств та неформальної зайнятості [3]. Компанія може самостійно обрати спрощену систему оподаткування ФОП, у разі, якщо відповідає вимогам, встановленим для груп платників ЄП.

Серед переваг українською моделі ССО слід зазначити те, що у нас були спрощені податкові процедури. Платники податків на єдиному податку звільняються від сплати податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб, а також від обов'язку вести бухгалтерський облік. Також зменшується податковий тиск на ФОПів. Платники податків на єдиному податку сплачують податки

за єдиною ставкою, яка залежить від групи платника податків. На жаль вітчизняна модель має велику кількість недоліків та прогалин в системі. В першу чергу вони пов'язані зі зловживаннями з боку суб'єктів господарювання та ухиленням від сплати платежів, породженням соціальної несправедливості, різноманітними правовими колізіями та ризиками понесення збитків через недосконале законодавство. Бувають моменти з неузгодженістю нормативно-правової бази оподаткування в деяких аспектів. Часто суб'єкти застосовують різні хитрощі з метою обходу системи. Недосконалість механізму нарахування та стягнення єдиного податку, є вразливим місцем ССО. Адже він по суті не є єдиним – платники сплачують і інші платежі (ПДВ, ЄСВ тощо). Також слід згадати про такий недолік, як неможливість використання спрощених процедур суб'єктами, які на невеликий відсоток перевищують межу за масштабами діяльності; незацікавленість суб'єктів малого підприємництва перейти на спрощену систему оподаткування [5].

Україні слід застосовувати світовий досвід успішних моделей, де спрощені податки використовують для стимулювання малого та середнього бізнесу. Наприклад, у США існує система оподаткування малого бізнесу (Small Business Tax Schedule), яка передбачає знижені ставки податку на прибуток для підприємств з оборотом до 250 000 доларів. Ця система доступна для компаній, які відповідають певним критеріям, зокрема: Річний дохід не повинен перевищувати 250 000 доларів для компаній, що працюють у сфері торгівлі та послуг, і 157 500 доларів для компаній, що працюють у сфері сільського господарства. Дохід від бізнесу оподатковується за ставкою податку на прибуток фізичних осіб, яка становить 10, 12 або 22% залежно від доходу. Компанії, які використовують спрощену систему оподаткування США, можуть подавати податкову декларацію за допомогою простого онлайн-формуляру та не зобов'язані надсилати ряд звітів, які вимагаються від компаній, що не використовують спрощену систему. Використовуючи спрощену систему оподаткування, підприємці можуть скористатися більш низькими ставками податку на прибуток.

Однак спрощена система оподаткування у США також має ряд недоліків, зокрема: вона не є доступною для всіх організацій. Ви просто можете не відповідати певним критеріям. Також корпорації такого типу оподаткування часто втрачають доступ до деяких податкових пільг, які доступні компаніям, які не використовують спрощену систему. Серед ще одного недоліка, потрібно виділити відсутність достатньої інформації для правильного визначення свого податкового зобов'язання. У цілому, спрощена система оподаткування може бути хорошим варіантом для малого бізнесу, який відповідає певним критеріям. Ця система дозволяє

компаніям подавати податкову декларацію за спрощеною процедурою, що може заощадити час і гроші.

У Великобританії діє система оподаткування малого бізнесу (Small Business Rate), яка передбачає знижену ставку податку на прибуток для підприємств з оборотом до £150 000. Ця система доступна для компаній, які: є зареєстрованими в Великобританії, не є компаніями з обмеженою відповідальністю, мають річний дохід від нерухомості не більше 150 000 фунтів стерлінгів, та не є підприємствами, які надають професійні послуги, такі як юридичні, медичні або бухгалтерські послуги. Якщо ви відповідаєте цим критеріям, ви отримуєте можливість сплачувати податок на нерухомість за ставкою 0,1% від загальної вартості нерухомості. Це означає, що ваша організація буде заощаджувати до 90% від звичайної ставки податку на нерухомість, яка становить 0,9%. До переваг цієї системи відносять: знижена ставка податку на нерухомість про яку нещодавно йшлося, просте ведення бухгалтерського обліку та зручна система подання податкової декларації. Компанії в Великобританії повинні подавати податкову декларацію до 31 липня та щорічно підтверджувати, що вони відповідають цій системі. Серед недоліків – низька ставка доходу, зважаючи на середньорічні доходи для цієї країни.

Найбільш раціональним для нашої країни є прийняття польської спрощеної системи, яка є дуже гнучкою та передбачає широкий діапазон ставок – від 2 до 20%, застосування яких залежить від економічного виду діяльності підприємця.

Таблиця

Порівняння української та польської систем спрощеного оподаткування [5]

Показники	Українська спрощена модель оподаткування	Польська спрощена модель оподаткування
Ставка	5% від доходу	від 2 до 20% від доходу, залежно від виду діяльності
Дохід	Дохід не може перевищувати 1,5 мільйона гривень на рік	Дохід не може перевищувати 2 мільйони злотих на рік (17 418 356 грн)
ПДВ	Не потрібно сплачувати ПДВ	Не потрібно сплачувати ПДВ, якщо дохід не перевищує 225 тисяч злотих на рік
ЄСВ	Єдиний соціальний внесок (ЄСВ) за себе для пенсійного стажу у розмірі 22% від мінімальної заробітної плати	Єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування (ZUS) у розмірі 14,76% від мінімальної заробітної плати

Переваги польської моделі ССО для економіки країни:

стимулювання за рахунок якого з'являється можливість зменшити податкове навантаження, що сприяє його розвитку та зростанню; Збільшення податкових надходжень. Адже ССО дозволяє збільшити податкові надходження за рахунок збільшення кількості платників податків. ССО може сприяти покращенню інвестиційного клімату в країні, оскільки вона може бути одним із факторів, що приваблює іноземних інвесторів. У Польщі ставки податку для спрощенців можуть бути вдвічі нижчими, ніж в Україні. Наприклад, підприємець, який займається виробництвом або торгівлею, може платити лише 3% податку від доходу, тоді як в Україні ставка для всіх спрощенців становить 5%. Також варто згадати про можливість не сплачувати ПДВ. У Польщі спрощенці можуть не сплачувати ПДВ, якщо їхній дохід не перевищує 225 тисяч злотих на рік. Це може бути особливо вигідно для малих підприємців, які не мають великого обороту. Ще одною перевагою є більш низький ЄСВ. Єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування в Польщі становить 14,76% від мінімальної заробітної плати, тоді як в Україні він становить 22%. Це означає, що польські підприємці мають менше витрат на соціальне страхування.

Отже, для підвищення ефективності спрощеної системи оподаткування в Україні потрібно поступово проваджувати польську модель. Для початку потрібно виконати наступні рекомендації: розширити перелік видів діяльності, які можуть бути включені до ССО. Це дозволить залучити до цієї системи більшу кількість платників податків. Покращити адміністрування, що дозволить зменшити можливості для зловживань. Створити механізм стимулювання переходу підприємств на потрібну модель, яка дозволить збільшити кількість платників податків, які використовують цю систему.

1. *Державна податкова служба України* : офіційний портал. URL: <https://kyivobl.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-406892.html>. (дата звернення: 24.09.2023).
2. Гетманцев анонсував зміну спрощеної системи оподаткування для боротьби із «зарплатними ФОПами». *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/01/10/695845/> (дата звернення: 24.09.2023).
3. Інтернет-енциклопедія. Wikipedia. URL: <https://cutt.ly/1wQPvDws> (дата звернення: 24.09.2023).
4. *Групи платників єдиного податку в Україні* : інтернет-видання Дебет-Кредит. 2023. URL: <https://services.dtkf.ua/catalogues/indexes/14> (дата звернення: 24.09.2023).
5. Коба О. В. Шинкар Ю. Л. Порівняльний аналіз загальної та спрощеної системи оподаткування: особливості застосування, проблеми та напрями їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 25. Ч. 1. С. 116–119.

Мельник Л. В., д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЗВИТОК РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на війну та її руйнівні наслідки для економіки, Україна активно рухається вперед у розвитку віртуальних активів, інтенсивно впроваджуючи процес цифровізації практично у всіх галузях державного управління та бізнесу. Криптовалютний ринок доволі динамічний, і найпопулярніші криптовалюти можуть варіювати в часі, проте на сьогодні найбільш поширеними криптовалютами в Україні є:

- Bitcoin (BTC) є найпопулярнішою та найвідомішою криптовалютою у всьому світі. В Україні також він є однією з найпопулярніших криптовалют;

- Ethereum (ETH) – це друга за популярністю криптовалюта. Його блокчейн використовується для запуску смарт-контрактів і децентралізованих додатків;

- Binance Coin (BNB) є власною криптовалютою біржі Binance. Вона може використовуватися для оплати комісій та інших послуг на платформі Binance [1, с. 410].

Правовий режим криптовалют в Україні ґрунтується на регулюванні ринку криптовалют. Тому, з прийняттям Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 року в Україні офіційно легалізували зв'язки з обороту так званих біткоїнів. Відповідно до Закону [2], крипта офіційно отримала статус нематеріального активу, який має власну цінність. Крім того, було законодавчо встановлено, що цифрові активи стали об'єктом цивільних прав. За свою відносну не довгу історію існування курс біткоіна двічі показував аномальну поведінку: у 2017 р., коли він зріс з 25 тис. грн січні до 540 тис. грн у грудні, та у 2020 р., коли протягом року курс виріс до 915 тис. грн за біткоін. А з 2021 р. спостерігається падіння ціни біткоіна. Так за підсумками 2022 р. біткоін подешевшав більш ніж на 60% (рисунок). Загальні тенденції, які характеризують стан ринку криптовалют в умовах воєнного стану, полягають у наступному:

- збільшення інтересу до криптовалют – в умовах нестабільності традиційних фінансових ринків інтерес до криптовалют, як альтернативного способу збереження та переміщення капіталу, зростає;

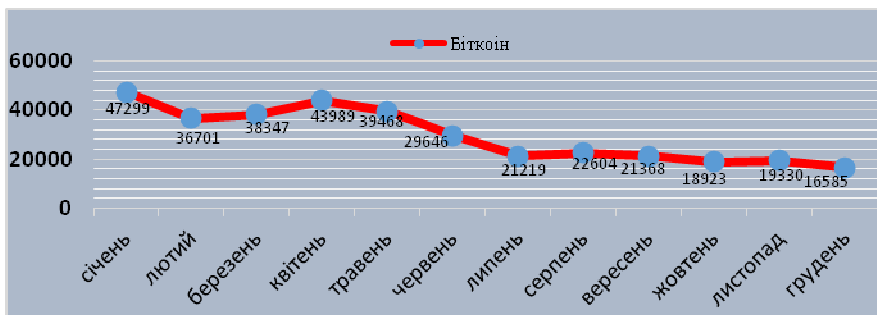

Рисунок. Динаміка курсу біткоїна по відношенню до долара США у 2022 р.
Джерело: [2]

- зміна валютних курсів – війна призводить до зниження цін на криптовалюти, особливо якщо військові дії відбуваються в регіоні з високою економічною значимістю;

- зростання обсягу торгів – в разі нестабільності традиційних валютних ринків збільшується обсяг торгів криптовалютами, оскільки інвестори шукають швидкі та менш ризиковані способи переміщення капіталу;

- збільшення ризику і волатильності – криптовалюти вже відомі своєю високою волатильністю, а в умовах воєнного стану цей ризик може збільшитися через нестабільність та невизначеність на ринках;

- зростання кіберзлочинності – як правило під час військових дій збільшується кількість кібератак та спроб шахрайства в сфері криптовалют, оскільки хакери намагаються використати ситуацію;

- зростання попиту на анонімність та децентралізацію – в умовах війни, де приватність та анонімність є більш важливими, попит на криптовалюти, які надають високий рівень анонімності та децентралізації (наприклад, Monero або Zcash), зростає.

Разом з тим, вплив воєнних дій на ринок криптовалют може бути дуже непередбачуваним і залежить від багатьох факторів, включаючи масштаб та тривалість конфлікту, рішення уряду та реакцію інвесторів.

1. Архірейська Н. В., Кучкова О. В. Механізм функціонування криптовалют. *Економіка. Фінанси, грошовий обіг і кредит*. 2019. № 2. С. 407–413. 2. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 32074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20/ed20220217#Text>. (дата звернення: 24.09.2023). 3. Курс Bitcoin. URL: <https://minfin.com.ua/currency/crypto/bitcoin/>. (дата звернення: 24.09.2023).

Мельник Л. М., к.е.н., доцент, **Трофимчук С. М.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ МАСШТАБІВ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Сьогодні все більше уваги приділяється антикризовому фінансовому управлінню в діяльності підприємства. Це включає в себе заходи, спрямовані на запобігання виникненню кризових ситуацій, а також об'єктивну оцінку господарського суб'єкта та визначення його подальших перспектив розвитку [1, с. 412].

Сучасне розуміння антикризового управління доволі неоднозначне. Одні економісти визначають антикризове управління як сукупність заходів, спрямованих на діагностику кризи та створення відповідних передумов для їх своєчасного запобігання. Інші автори визначають антикризове управління як комплекс стратегій, методів та дій, спрямованих на управління ситуаціями кризового характеру в організації з метою мінімізації негативних впливів та забезпечення подальшого розвитку чи відновлення нормального функціонування [2, с. 411]. Останнє трактування сутності антикризового управління співпадає з поняттям антикризового менеджменту. Антикризовий менеджмент важливий для забезпечення виживання та подальшого розвитку організації в умовах негативних факторів та непередбачуваних обставин. Організації, які мають ефективну систему антикризового менеджменту, можуть краще впоратися з викликами, що стоять перед ними. Масштаб кризового стану підприємства в системі антикризового менеджменту визначається на основі оцінки різних факторів та показників, що свідчать про серйозність та обсяг проблем, з якими стикається підприємство. Можна виокремити основні ключові критерії для визначення масштабу кризового стану:

- фінансовий стан, який характеризують насамперед такі фінансові показники як прибуток, заборгованість, оборотність активів, ліквідність та інші;
- заборгованість перед постачальниками, кредиторами, працівниками та іншими зацікавленими сторонами;
- зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на діяльність підприємства, включаючи ризики економічного, політичного, соціального та технологічного характеру;
- можливі втрати та ризики, що виникають в результаті кризового стану, включаючи фінансові, репутаційні, правові та інші;

- наявні резерви, ресурси та можливості для подолання кризового стану.

Існує багато моделей та підходів для визначення масштабів кризи на підприємстві в системі антикризового менеджменту, зокрема:

- модель Олдріча (Oldrich's Model) – оцінює масштаб кризи на основі чотирьох основних показників: фінансові втрати, репутаційні втрати, втрати людського капіталу та втрати партнерських стосунків;

- модель Fischhoff – аналізує вплив кризової ситуації на різні сфери діяльності організації, такі як фінанси, репутація, робота персоналу тощо;

- модель ICS-CERT – використовується для визначення масштабу кібербезпекового інциденту в інформаційних технологіях та кібербезпеці;

- модель Парсонаса – розроблена для оцінки рівня кризової готовності організацій за допомогою чотирьох основних критеріїв: фінансові, організаційні, технічні та соціальні;

- модель Альтмана – розроблена для оцінки фінансового стану компанії та передбачення ймовірності банкрутства. Вона враховує різні фінансові показники та надає числові значення, яке вказує на загрозу кризи.

Модель Олдріча, може бути корисною для визначення масштабу кризової ситуації в конкретних випадках, оскільки ця модель враховує фінансові, репутаційні, людські та партнерські аспекти кризи. Модель Альтмана особливо корисна для фінансових організацій та компаній, де фінансовий аспект грає ключову роль. Однак вона може бути доповнена іншими моделями та підходами для комплексного аналізу ситуації. Моделі Ліса та Спрингейта (Lisa and Springate Model) – це ще один інструмент для визначення фінансової стійкості та ймовірності банкрутства компанії. Ці моделі базуються на аналізі фінансової стійкості, але враховують інші фактори крім фінансових.

Важливо розуміти, що жодна з названих моделей (Олдріча, Альтмана, Ліса та Спрингейта) не є універсальним інструментом для визначення масштабу кризи. Вибір моделі для конкретної ситуації повинен бути здійснений з урахуванням багатьох факторів, включаючи тип організації, її сферу діяльності, специфіку кризової ситуації та інші обставини.

1. Косарева І. П., Сало А. В. Характеристика сутності та поняття антикризового фінансового управління. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 412–418. 2. Мельник Л. М., Автонас О. Механізм реалізації політики антикризового фінансового управління на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2018. № 16. С. 411–416.

Мельничук Н. Л., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Науковий керівник – Павелко О. В., д.е.н, професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

Ефективне управління виробничими запасами будь-якого господарюючого суб'єкта можливе лише за умови існування дієвої підсистеми його облікового забезпечення. В умовах глобалізації економіки та становлення інформаційного суспільства відбувається трансформація теорії та практики обліку виробничих запасів. Виробничі запаси є важливою складовою частиною діяльності багатьох підприємств, особливо тих, що займаються виробництвом, обробкою або переробкою продукції. Ефективне управління виробничими запасами вимагає уваги до таких аспектів, як забезпечення належного рівня запасів для безперерійного виробництва, уникнення перевищення запасів, зниження витрат на зберігання та оптимізація ланцюга постачання.

Трактування економічної сутності поняття «виробничі запаси» є досить дискусійним. В результаті вивчення обліково-економічної літератури і проведеного аналізу змісту таких термінів, як «матеріальні ресурси», «запаси», «виробничі запаси» нами встановлено, що серед авторів не існує єдиного підходу відносно використання визначеного терміну для відображення поняття запасів і їх суті. В багатьох випадках автори об'єднують достатньо різні за своєю суттю поняття, які визначають необхідність в уточненні суті й особливостей їх застосування. Так, Чабанюк О.А. в дисертаційній роботі [1] обґрунтувала, що під виробничими запасами слід розуміти матеріальні ресурси, які одноразово споживаються у виробництві, становлять основу собівартості і характеризуються речовою формою, макроекономічним змістом, мікроекономічним призначенням та наявністю облікової складової.

Дубініна М.В. характеризує виробничі запаси як матеріальні цінності, що знаходяться на складі підприємств виробничої сфери і призначені для подальшого використання; товарні запаси – матеріальні цінності, які знаходяться на складі, але призначені для продажу [2, с. 47].

Лопатіна В.В. характеризує виробничі запаси як сукупність предметів праці, які знаходяться на підприємстві у вигляді складських запасів основних та допоміжних матеріалів, а також палива, запасних частин, зворотних відходів, тари та інших матеріалів, які призначені для використання як у виробничому процесі, так і для будь-яких інших потреб підприємства за умови їх повного споживання в одному операційному

циклі [3, с. 70]. Коваль Н.І. визначає, що виробничі запаси – це придбані або самостійно виготовлені запаси, що підлягають подальшій переробці на підприємстві або утримуються для іншого споживання у ході нормального операційного циклу і характеризуються речовою формою, макроекономічним змістом, мікроекономічним призначенням та наявністю облікової складової [4, с. 96]. Критична оцінка існуючих визначень поняття «виробничі запаси» дає підстави науковцям виокремити такі основні підходи: переважна більшість економістів і вчених при висвітленні питань обліку запасів використовує визначення, наведене в НП(С)БО 9; окремі вчені ототожнюють поняття «виробничі запаси» і «матеріальні ресурси»; ототожнюються також такі поняття, як «запаси» й «виробничі запаси»; в окремих джерелах застосовується термін «товарно-матеріальні цінності»; ряд авторів до виробничих запасів, як частини предметів праці, не відносять МШП та незавершене виробництво.

Ми вважаємо, що під виробничими запасами слід розуміти частину матеріальних ресурсів підприємства, які представляють собою сукупність предметів праці, які знаходяться на підприємстві у вигляді сировини, матеріалів, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих, палива, тари і тарних матеріалів, будівельних матеріалів, запасних частин та інших матеріалів, що складають основу продукції підприємства, надають їй необхідних якостей, беруть участь у виробництві впродовж одного операційного циклу і повністю переносять свою вартість на вартість готової продукції. На відміну від існуючих визначень, запропоноване визначення підкреслює матеріальну та витратну природу виробничих запасів, одночасно з цим відокремлює їх від сукупних матеріальних ресурсів підприємства, визначає джерела відшкодування їх вартості.

1. Чабанюк О. А. Економічна сутність виробничих запасів та їх класифікація на підприємстві. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. Одеса : ОНЕУ, 2022. № 10 (162). С. 110–117. 2. Дубініна М. В. Сутність виробничих запасів як складової частини процесу виробництва. *Тенденції та закономірності розвитку обліково-аналітичного забезпечення в Україні* : тези доп. на вузівській наук.-практ. конф. Миколаїв : НУК, 2017. 156 с. 3. Лопатіна В. В. Економічна сутність виробничих запасів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. Економіка. 2022. Вип. 177. Т. 189. С. 67–71. 4. Коваль Н. І. Сутність виробничих запасів як економічної категорії: обліковий та управлінські аспекти. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 93–105.

Осадча О. О., д.е.н., професор, **Галян Д. В.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА

Основні аспекти управління людським капіталом в умовах розвитку цифрової економіки зображено на рисунку.

1 принцип. Принцип задоволення потреб підприємств. За розвитку штучної інтелектуалізації дія даного принципу спрямована не на традиційне задоволення реальних потреб суб'єкта господарювання, але на задоволення сформованих нових потреб у професії найвищої категорії «Знання». При цьому слід враховувати, що критичної маси попиту на знання немає. І це задоволення відбуватиметься у разі інвестування в головний ресурс, який ніколи не буде вичерпним – інтелект.

2 принцип. Принцип наявності ризику, який в умовах штучної інтелектуалізації є досить високим, адже зумовлений інформаційною асиметрією. Інформаційна асиметрія може бути обумовлена самим середовищем, спрямованим на постійний розвиток, а також іншими численними причинами: зростанням обсягу управлінської інформації, її складності, проблемою великих масивів даних.

3 принцип. Принцип керованості зосереджений не на високу керованість, організаційну структуру управління, що має бути стабільною, ієрархічною, з чітким розподілом функцій управління. Даний принцип проявляється в низькій керованості, гнучкій автоматизованій структурі за відсутності розподілу функцій управління. Це зумовлено тим, що в умовах розвитку штучного інтелекту технології, які не потребують залучення людини, є найбільш гнучкими та можуть реалізуватися у гнучкій виробничій системі.

4 принцип. Принцип прийняття рішень спрямований на передбачення, пошук та аналіз проблем, творчий пошук, тоді як при традиційному підході дія даного принципу була спрямована на наявність стандартних проблем, при цьому рішення приймалися із затримками у відповідь на проблему, а сам пошук рішення здійснювався на основі минулого досвіду. Важливими якостями у людському капіталі виступають креативність, творче мислення, використання широкого спектра способів генерації ідей, аналізі та оцінці нових ідей; у латеральному мисленні, що виявляється у пошуку нестандартного вирішення завдань; творчому підході у спільній діяльності.

5 принцип. Принцип стилю управління проявляється у командній

роботі. Основою такого управління є динамічна мережева організаційна структура, заснована на формуванні робочих груп, у яких робочі процеси стануть більшою мірою опиратися на конкретні проекти, ніж на функції.

Рисунок. Принципи управління людським капіталом: аналіз трансформацій, зумовлених переходом до Індустрії 5.0 та розвитком цифрової економіки
Узагальнено авторами за [1; 2; 3]

6 принцип. Принцип результативності полягає у переході управління на новий рівень, тобто в управлінні змінами, а не збереження на колишньому рівні. Управління змінами дозволить підвищити ефективність проектної роботи за рахунок синтезу підготовки персоналу та бізнес-середовища підприємства до прийняття цієї зміни, що передбачає проект.

7 принцип. Принцип підвищення кваліфікації працівників. Традиційний підхід до управління людським капіталом, заснований на принципах періодичного навчання, більше не відповідає на запити часу та ринку праці. Тому роль навчання в університетах, а також в інших освітніх закладах набуває іншого, вагомого, значення у цій парадигмі.

8 принцип. Принцип розвитку компетенцій. При цьому особливого значення набуває інтелектуалізація навчання, що полягає у «наповненні голів» учнів кодифікованими знаннями, «прищепленні» їм певних компетенцій, таких як володіння іноземною мовою – Foreign Language Skills, володіння навичками роботи з великими цифрами – Big Data Skills також навичками використання цифрових технологій – Digital Skills.

1. Hiroki Iwamoto, Masako Takahashi. A Quantitative Approach to Human Capital Management. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 27 January 2015. Vol. 172. P. 112–119. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.343> (дата звернення: 07.10.2023).
2. Yugeswarae Sheoraj, Roopesh Kevin Sungkur. Using AI to develop a framework to prevent employees from missing project deadlines in software projects – case study of a global human capital management (HCM) software company. *Advances in Engineering Software*. August 2022. Vol. 170. P. 103143. URL: <https://doi.org/10.1016/j.advengsoft.2022.103143> (дата звернення: 07.10.2023).
3. Carsten Herbes, Benedikt Rilling, Lars Holstenkamp. Ready for new business models? Human and social capital in the management of renewable energy cooperatives in Germany. *Energy Policy*. September 2021. Vol. 156. P. 112417. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2021.112417> (дата звернення: 07.10.2023).

Павелко О. В., д.е.н., професор, **Лящук І. А.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення в Україну з боку агресора значною мірою вплинуло на всі сфери життя, зокрема і на економіку, важливими суб'єктами якої виступають банки. Саме банки кредитують суб'єктів ринку, завдяки чому вони отримують можливість розвиватися, збільшуючи при цьому обсяги виробництва готової продукції, надаючи більш якісні послуги та забезпечуючи населення робочими місцями. Все це за умови належного рівня оподаткування вносить великий вклад у розвиток економіки в цілому.

Хід російсько-української війни продемонстрував, що війна ведеться не тільки зброєю та технологіями. Надважливу роль відіграє економіка країни. Її рівень розвитку впливає на можливість вести довготривалу війну, а також на прогрес в інших сферах життя. Складні умови господарювання, спричинені війною, обумовлюють зростання рівня інфляції, яка безпосередньо пов'язана з обліковою ставкою і процесом кредитування загалом. Саме тому для повного розуміння окресленої тематики потрібно звернути увагу на такі чинники, як: облікова ставка (рис. 1) та рівень інфляції.

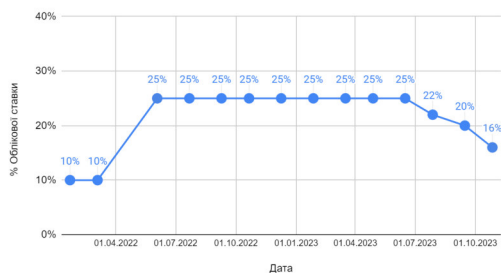

Рис. 1. Динаміка зміни облікової ставки за 2022–2023 рр.

Облікова ставка – це монетарний інструмент, за допомогою якого НБУ встановлює для банків орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів. Вона є основним індикатором змін у грошово-кредитній політиці, що чинить непрямий вплив безпосередньо на ціну кредитів, депозитів, облігацій тощо.

З розвитком ринкової економіки збільшується попит на позиковий капітал, оскільки використання кредиту дає можливість швидко підвищити ефективність виробництва. Проте, в Україні, на жаль, дуже мала частка, фінансується за рахунок банківського сектору. Банки, оцінюючи всі можливі ризики, віддають перевагу низько технологічним галузям. Також суб'єкти ринку мало зацікавлені в даному джерелі отримання коштів, насамперед, через складність оформлення, необхідність надання майна під заставу, постійне зростання вартості кредитних ресурсів [2].

На початку повномасштабного вторгнення росії НБУ затвердило рівень облікової ставки у межах 25%, що було вмотивовано протидією інфляції. Результатом цих рішень стала стійкість гривні як валюти та відповідно загальна макроекономічна стабільність (рис. 2).

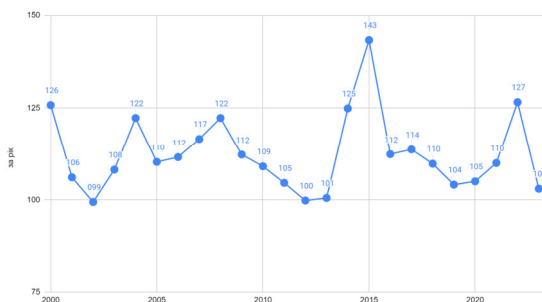

Рис. 2. Індеси споживчих цін

Порівнюючи дані, зображені на рис. 1 і рис. 2, бачимо, що НБУ вдало використав свій регуляторний монетарний інструмент, а ставка 25% виконала свою основну функцію – стримування інфляції. Примітно, що рівень 25% облікової ставки негативно впливає на економіку, адже держава не спонукає до створення нового бізнесу, що своєю чергою стримує розвиток економіки з огляду на те, що не створюються нові робочі місця і сплачується менше податків. Саме тому облікова ставка поступово знижує свій рівень (з 01.10.23 р. – 16%) (рис. 1).

Модернізація операційного дизайну монетарної політики посилить сигнальну роль облікової ставки в умовах структурного профіциту ліквідності. Такі зміни, зокрема, дадуть змогу НБУ утримувати короткострокові гривневі міжбанківські ставки близькими до облікової ставки. У результаті зросте спроможність НБУ впливати на очікування економічних агентів та мотиви їхньої економічної поведінки. Високий рівень невизначеності щодо тривалості повномасштабної війни зберігається. Швидша перемога України посприє стрімкішому

економічному зростанню та знівелює значну кількість інфляційних ризиків, пов'язаних із війною. Натомість, триваліше, ніж очікується, збереження безпекових ризиків може призвести до додаткових втрат потенціалу вітчизняної економіки та суттєвішого інфляційного тиску на прогнозованому горизонті. Актуальними все ще залишаються такі ризики: зниження обсягів чи втрата ритмічності надходження міжнародної допомоги; виникнення додаткових бюджетних потреб (для підтримання обороноздатності, ліквідації наслідків терактів тощо) і значних квазіфіскальних дефіцитів, зокрема в енергетичній сфері; суттєві пошкодження портової та енергетичної інфраструктури, які обмежуватимуть експорт; негативні міграційні тенденції [4].

Окремі вчені стверджують, що це мало вплине на розвиток бізнесу, основна проблема кредитування в сучасних економічних реаліях полягає не в тому, що ми маємо великі ставки кредитів, а в ризиках, пов'язаних з кредитуванням у воєнний час [6].

В кінцевому випадку ми маємо ситуацію, де більшість банків замість реінвестування коштів, залучають їх у НБУ. Своєю чергою це посилює макроекономічну стабільність, проте не дає повною мірою реінвестувати кошти, що негативно впливає на економіку. Жорстка монетарна політика придушує економічну активність.

Отже, облікова ставка відіграє важливу роль у формуванні кредитної політики та має значний вплив на інфляційні процеси. Ключова ставка 25% виконала свою основну функцію – стримування інфляції, що позитивно вплинуло на макроекономічну стабільність. Проте незважаючи на це внаслідок продовження військових дій, рівень ризикованості є значно вищим, що безпосередньо впливає на динаміку кредитування.

1. Шпанель-Юхта О. Особливості банківського кредитування в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-96> (дата звернення: 07.10.2023). **2.** Помилуко Є. О. Аналіз сучасного стану, кредитування, як метода фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Світ наукових досліджень* : Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. 2023. № 1. С. 45–48. **3.** Перегінєць Ю. Особливості банківського кредитування під час воєнного стану. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти* : VII Всеукраїнська науково-практична конференція. 2022. С. 188. URL: <http://surl.li/mtymbj>. (дата звернення: 07.10.2023). **4.** НБУ встановив облікову ставку на рівні 16% та водночас залишив незмінними процентні ставки за своїми операціями з банками URL: <http://surl.li/mnygz>. **5.** Разумова Г. В., Оскома О. В. Шляхи вдосконалення кредитної політики НБУ в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер. Економіка та управління*. 2023. № 9. URL: <http://surl.li/mtybr>. (дата звернення: 07.10.2023). **6.** Шаповал Ю. І. Грошово-кредитна політика України у воєнний та повоєнний періоди. *Вісник НАН України*. 2023. № 7. С. 79–85.

Павелко О. В., д.е.н., професор, **Онищук О. Ю.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

КЛАСИФІКАЦІЯ РОЗРАХУНКІВ НА ПРИКЛАДІ ТЗОВ «РІВНЕБУДАЛЬЯНС»

Актуальність своєчасного здійснення розрахунків з контрагентами пояснюється тим, що такі розрахунки є необхідною складовою життєдіяльності підприємств, оскільки без їх вчасного здійснення неможливе належне функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта. Проте, вони мають не завжди позитивну характеристику, тому що це є заборгованість на тривалі терміни погашення. Причиною її виникнення стає недосконалість розрахунків з контрагентами та у результаті — порушення розрахункової дисципліни. Вирішення окресленої проблеми стає можливим за умов правильної, налагодженої організації бухгалтерського обліку та ефективного управління розрахунками.

Теоретичним підґрунтям обліково-аналітичного забезпечення розрахунків за товари, роботи і послуги є науково-обґрунтована їх класифікація. З метою вирішення проблеми неповноти та неякісності інформаційного забезпечення управління відносинами між підприємством і контрагентами слід використовувати вдало розроблену класифікацію, яка б узагальнювала існуючі на сьогодні класифікаційні ознаки та розкривала б економічну природу взаємодії, враховувала основні аспекти розрахунків та різноманітність контрагентів. Наявна різноманітність розрахункових операцій будь-якого суб'єкта господарювання зумовлює необхідність їх класифікувати за такими основними ознаками (таблиця).

Зупинимось детальніше на окремих видах розрахунків, які здійснюються підприємством. Розрахунками завершується обіг втіленої в готову продукцію вартості активів підприємства і створюються умови для початку нового економічного обігу. Грошові кошти, одержані в результаті цього обігу, дозволяють своєчасно, на новій інформаційній, технічній і технологічній основі формувати та використовувати в новому виробничому циклі фактори виробництва, розраховуватися за зобов'язаннями з державою, постачальниками, банками, працівниками підприємства, акціонерами. Розрахунки за товарними операціями, пов'язані з переміщення товару, – це розрахунки з постачальниками і підрядниками, покупцями, в т.ч. планові платежі, які здійснюються за допомогою платіжних інструкцій. Платіжна інструкція – розпорядження ініціатора надавачу платіжних послуг щодо виконання платіжної операції. Розрахунки за нетоварними операціями – це розрахунки з бюджетом і

фондами, засновниками фірми, підзвітними особами. При цьому розрахунки за нетоварними операціями під час безготівкових розрахунків оформлюються тільки платіжними інструкціями.

Таблиця

Види розрахунків ТзОВ «Рівнебудальянс»

№ з/п	Ознаки	Види розрахунків
1.	За суб'єктами проведення розрахунків	Розрахунки з юридичними особами;
		розрахунки з фізичними особами;
2.	За економічним змістом розрахунків	Розрахунки за товарними операціями;
		розрахунки за нетоварними операціями;
3.	Залежно від спрямованості розрахунків	Внутрішні розрахунки
		зовнішні розрахунки
4.	Залежно від форми проведення розрахунків	Готівкові розрахунки
		безготівкові розрахунки
5.	Залежно від платіжних інструментів, які використовуються	Розрахунки платіжними інструкціями
		розрахунки іншими документами
6.	За видами товарів, робіт і послуг	Розрахунки за послуги оренди нерухомого майна;
		розрахунки за транспортні послуги та послуги автостоянки;
		розрахунки за реалізовані ТМЦ;
		розрахунки за придбані товарно-матеріальні цінності
		розрахунки за отримані роботи і послуги
7.	Залежно від контрагента	Розрахунки з постачальниками і підрядниками;;
		розрахунки покупцями та замовниками;
		розрахунки з різними дебіторами та кредиторами;
		розрахунки з бюджетом та позабюджетними фондами
		розрахунки з підзвітними особами
		розрахунки з персоналом (з оплати праці та за іншими операціями);
		розрахунки з учасниками та засновниками
		внутрішньогосподарські розрахунки
8.	За часом проведення розрахунків	Розрахунки, проведені вчасно
		розрахунки, проведені невчасно

Відносини між підприємствами, організаціями й установами, а також між ними і населенням, що зумовлені дією ринку, мають характер грошових розрахунків. Ці відносини ґрунтуються на використанні грошей у їхніх функціях – коштів обігу і коштів платежу. При цьому ТзОВ «Рівнебудальянс» водночас є постачальником для одних і покупцем для інших. У сучасних умовах механізм розрахунків не можна розглядати як систему комунікаційних структур, методичних та технологічних прийомів,

призначених для їх здійснення. Досліджуване підприємство переважно здійснює безготівкові розрахунки, які є в умовах сьогодення електронними. Під електронними розрахунками слід розуміти операції з нарахування боргових зобов'язань чи перерахуванням грошових коштів із застосуванням електронних телекомунікаційних засобів, що супроводжуються виникненням, погашенням або зміною заборгованості платника та отримувача.

Електронні розрахунки можна представити у кількох форматах (блоках), які мають певні особливості в реалізації й обліковому забезпеченні. Однак слід звернути увагу лише на перший блок. Першим блоком можна виокремити дистанційне банківське обслуговування (Remote Banking), яке за допомогою спеціального програмного забезпечення дає змогу здійснювати надання банками послуг своїм клієнтам на основі розпоряджень, які клієнт передає віддаленим способом, тобто без відвідування банку. Така система будується на основі підсистем: клієнт-банкінгу, інтернет-банкінгу (з доступом до персональних кабінетів на спеціальних вебсайтах), мобільного банкінгу (із застосуванням портативних мобільних пристроїв) [1].

Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг, що затверджена постановою Правління НБУ від 29.07.2022 р. № 163 і є досить новою, безготівкові розрахунки – перерахування коштів із рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, унесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів [2]. Розвиток безготівкових платежів безумовно сприяє прискоренню економічного зростання країни та зменшенню тіньової економіки, позитивно впливає на фінансову систему, дозволяє скоротити готівковий обіг і операційні витрати банківської системи, а також має ключове значення для розвитку електронної комерції. Традиційно вважається, що відсоток безготівкових розрахунків – один з показників розвиненості економіки. Що стосується готівкових розрахунків, то існують певні обмеження. Зважаючи на це, підприємство їх проводить вкрай рідко.

Таким чином, класифікація розрахунків є важливою у фінансовому управлінні та обліку. Вона допомагає структурувати різні типи фінансових операцій, що відбуваються. В цілому, відповідна класифікація розрахунків є ключовим елементом для ефективного фінансового управління та планування, забезпечення високого рівня прозорості та внутрішнього контролю в організації.

1. Назарова І. Сутність та обліково-інформаційне забезпечення електронних розрахунків. *Вісник економіки*. 2022. № 3. С. 123–139. 2. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг : Постанова Правління НБУ від 29.07.2022 р. № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#> (дата звернення: 07.10.2023).

Павелко О. В., д.е.н., професор, **Попчук Д. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ НА ПРИКЛАДІ ПП «ДЕЛІСС»: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ Й ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ

У зростанні доходів зацікавлені всі господарюючі суб'єкти незалежно від форми власності, сфери діяльності чи кількості працюючих. Дохід безпосередньо залежить від обсягів продажів підприємства, рівня його розвитку, наполегливості робітників та їх керівників, мотиваційних та інших чинників (зовнішніх і внутрішніх). Дохід підприємства є одним із найважливіших показників, які відображають його фінансовий стан та основну мету діяльності. Категорія доходу й проблематика його класифікації завжди була предметом широких дискусій серед представників різних економічних шкіл та напрямів. Однією з найбільш суперечливих вона залишається і нині, що обумовлює актуальність даного дослідження. Ознайомлення з теоретичними роботами зарубіжних і вітчизняних економістів свідчить про відсутність єдиного, загальноприйнятого визначення поняття «дохід». Відомий англійський економіст Джон Річард Хікс зазначав, що «багато вчених приймали різні визначення доходу, які були досить суперечливими та не завжди задовільними. Це викликало у них певні непорозуміння» [1]. Відповідно в економічній теорії наявні різні тлумачення залежно від спектру досліджень конкретних течій (класична, маржиналістська, неокласична маржиналістська, неокласична, марксистська економічні теорії) [2]. Як свідчить історія економічної думки, дефініції доходів були масштабним дискусійним питанням ще за часів економічних шкіл: класичної, маржиналістської, неокласичної маржиналістської, кейнсіанської, неокласичної, марксистської. Проте, таку розбіжність можна пояснити широкою сферою застосування категорії доходу на мікро- і макрорівнях (наприклад: національний дохід, дохід держави, дохід підприємства, дохід сім'ї тощо).

Проведений аналіз також засвідчує відсутність чіткого розмежування економістами категорій «дохід» і «прибуток». Категорія доходу все ще залишається однією з найбільш дискусійних. Сучасне тлумачення сутності доходу науковцями та нормативними документами представлено в таблиці [3]. У умовах сьогодення цей термін набуває ширшого значення і тлумачення: по-перше, його трактують як основне

джерело прибутку (чистого доходу); по-друге, як складну за структурою категорію, що вимагає теоретичного й методологічного уточнення.

Таблиця

Визначення поняття «дохід» вітчизняними науковцями

№ з/п	Науковці	Визначення дефініції
1.	В. В. Сопко, В. П. Завгородній	Валове надходження економічної вигоди протягом звітного періоду, виникає під час операційної діяльності підприємства
2.	В. І. Блонська	Надходження, одержані внаслідок господарської діяльності підприємства за певний період у вигляді конкретних економічних вигід, отриманих внаслідок процесу використання залучених для цього ресурсів в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику
3.	М. І. Крупка, П. І. Островець	Певна сума грошей, яка надходить від продажу фірмою певної кількості товарів і послуг
4.	Г. Г. Кірейцев	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції
5.	О. О. Беляев, А. С. Бебело	Сукупність економічного (різниця між загальною виручкою підприємства і загальною сумою витрат) та нормального прибутку (мінімальний дохід підприємства, необхідний для залучення й утримання відповідного ресурсу в цьому виробничому процесі)
6.	Ф. Ф. Бутинець	Потік грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманий від продажу продукції, товарів, робіт, послуг
7.	Т. Г. Камінська	Збільшення економічних вигід протягом звітного періоду внаслідок надходження активів і / або підвищення їх вартості, і / або зменшення зобов'язань, які приводять до збільшення капіталу організації, за винятком внесків власників
8.	Л. О. Болтянська, Л. О. Андреева, О. І. Лисак	Фінансові ресурси, які формуються внаслідок виробництва та реалізації товарів, забезпечують кругообіг основного та оборотного капіталу
9.	П. С. Рогожин, А. Ф. Гойко	Форма чистого прибутку підприємства, включно з оплатою праці та прибутком

Джерело: [4]

Відповідно до НП(С)БО 15 дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена [6]. Наведене визначення доходу підлягає критиці вчених-економістів як не зовсім коректне. Вважаємо, що доцільним є погодження із таким зауваженням, оскільки не кожне збільшення активів та зменшення зобов'язань може стати моментом отримання доходу. Щодо отримання доходу, то свідченням його виникнення є власне процес реалізації з відповідним документальним супроводом. Щодо зобов'язань суб'єкта господарювання, то при їхньому безпосередньому погашенні ніякого зростання капіталу насправді не відбувається. До зростання капіталу призводить відмова кредитора від своїх прав, тобто тоді, коли активи отримані підприємством на безоплатній основі [7]. Відповідно до МСФЗ 18 дохід – це валове надходження економічних вигід протягом певного періоду, що виникає в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не у

результаті внесків учасників власного капіталу [8]. Основною відмінністю у трактуванні сутності доходу за стандартами є те, що у МСФЗ 15 акцентується увага на тому, що дохід повинен бути отриманий у звітному періоді. Також наведено визначення доходу («revenue» – виручка), яке у НП(С)БО 15 завуальоване, як і згадка про звичайну діяльність [7].

Для ефективного управління доходами доцільною є їх науково обґрунтована класифікація за певними ознаками для цілей обліку, аналізу, планування й аудиту. Відповідно до НП(С)БО 15 доходи класифікуються в бухгалтерському обліку за певними групами [6]. Результати аналізу показали, що найбільшого поширення отримала класифікація доходів за наступними ознаками: залежно від видів діяльності; за періодом формування; з метою визнання доходу та визначення його суми [10]. Розглянемо класифікацію доходів на прикладі ПП «ДеЛісс», що займається деревопереробним виробництвом, виробляє пелети деревні, дошки обрізні, гранули паливні, заготовки для піддонів, тирсу для пелетів, піддони, пелети для твердопаливних котлів, дрова колоті. На підприємстві класифікують доходи таким чином: дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інші операційні доходи. При цьому використовуються такі рахунки для обліку доходів: «701» – Дохід від реалізації готової продукції; «702» – Дохід від реалізації товарів; «703» – Дохід від реалізації послуг; «714» – Дохід від операційної курсової різниці; «717» – Дохід від списання кредиторської заборгованості.

Для забезпечення збільшення доходів підприємства «ДеЛісс» та їх стабільного отримання в майбутньому доцільно розширити класифікацію. Пропонуємо доповнити її і класифікувати доходи за такими ознаками: за планом (фактичні, планові, бюджетні), за чинниками впливу (доходи, що залежать від внутрішніх та зовнішніх чинників), за рівнем отримання (дохід загалом підприємства та дохід структурних підрозділів). Це дасть змогу формувати дані про доходи від реалізації із різним ступенем їх деталізації для забезпечення можливості поглибленого аналізу і прогнозування. Також доцільно доходи класифікувати залежно від форми торгівлі (дохід від реалізації товарів через магазин, дохід від реалізації товарів через мережу «Інтернет»), за формою розрахункових операцій (дохід від реалізації товарів за готівку або безготівковим шляхом), що забезпечить можливість виявлення впливу на динаміку обсягів одержаних доходів. Залежно від факту отримання доходів – нараховані, але не отримані (оцінка в грошовому вимірюванні є, але грошові кошти від покупця не отримані) та одержані (кошти надійшли готівкою в касу або на поточний рахунок у банк). Визначаючи правильно величину отриманих доходів та використовуючи обґрунтовану їх класифікацію шляхом розроблення відповідних номенклатур та субрахунків, ПП «ДеЛісс» має можливість посилити аналіз результативності, більш якісно окреслюючи економічну стратегію підприємства. Також запроваджена класифікація

доходів впливає на інвестиційну і податкову політику підприємства, дає змогу ухвалювати раціональні управлінські рішення, спрямовані на їх максимізацію. Отже, аналіз тлумачень більшості вчених дозволяє зробити висновок, що основне значення доходу підприємства таке: це гроші, матеріальні цінності чи інші вигоди, отримані від ведення господарської діяльності. Кожне підприємство прагне до максимізації доходів, тому необхідно застосовувати раціонально побудовану їх класифікацію, що уможливить якісне проведення аналізу дохідності і результативності й сприятиме подальшому розвитку господарюючого суб'єкта.

1. Панченкова Ю. В. Економічна суть доходів основної діяльності промислового підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. праць. 2011. Том 21. № 10. С. 239–247.
2. Яворська Т. І., Соболевська О. О. Теоретичні аспекти сутності доходів та їх класифікація. *Економічні науки* : зб. наук. праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного. 2020. № 2(42). С. 101–107. URL: <http://clar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/13657/1/%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82%20%e2%84%962%20%2842%29%202020-97-103.pdf> (дата звернення: 07.10.2023).
3. Павелко О. В. Теоретичний аспект дослідження сутності поняття «дохід» та особливості його класифікації. *Наукові записки. Сер. Економіка. Фінансова система України*. 2018. Вип. 10. Ч. 1. С. 285–293.
4. Мусієнко Ю. Ю., Гевлич Л. Л. Поняття та класифікація доходів та витрат підприємства як основна організація їх управління. *Вісник студентського товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. С. 236–239. URL: <file:///D:/Downloads/12848-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-25539-1-10-20221130-2.pdf> (дата звернення: 07.10.2023).
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Верховна Рада України (офіційний сайт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 07.10.2023).
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290. Верховна Рада України (офіційний сайт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення: 07.10.2023).
7. Козаченко А. Ю. Доходи суб'єктів господарювання: економічна сутність та класифікація. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 6, Том 2. С. 35–43. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/03/en2021-6-t2-06.pdf> (дата звернення: 07.10.2023).
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами» : виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. URL : <https://mof.gov.ua/> (дата звернення: 07.10.2023).
9. Фальченко О. О., Побережна Н. М., Юр'єва І. А. Особливості класифікації доходів торговельних підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління* : електрон. наук. фах. вид. 2020. Вип. 2 (25). С. 426–429. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/54570fc3-20c2-4d6c-82cc-f4dea0b050f5/content> (дата звернення: 07.10.2023).
10. Павелко О. В. Доходи і витрати основної діяльності будівельних підприємств у системі обліку та контролю : монографія. Рівне : НУВГП, 2012. 236 с. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/2178/> (дата звернення: 07.10.2023).

Позняковська Н. М., к.е.н., доцент, **Мазурець А. І.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Повномасштабна війна в Україні вимагає перегляду підходів до формування політики у сфері державного регулювання економіки, зокрема ролі, методів і форм державного фінансового контролю. Закон України «Про режим воєнного стану» [1] виокремив певні регулятивні повноваження владних структур, що можуть впливати на сфері господарювання і відповідну структуру економіки. Вже у березні 2022 р. прийнято Закон «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [2], яким відтерміновано подання фізичними особами документів на строк до трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період обов'язку подати документи.

Постанова КМУ «Деякі питання здійснення державного фінансового контролю» [3] визначила певні особливості щодо здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану. Встановлено, що Державна аудиторська служба та її міжрегіональні територіальні органи під час воєнного стану та протягом місяця після його припинення або скасування виконують свої повноваження з урахуванням воєнного стану, не включають строк до визначених порядком проведення заходів контролю, під час якого захід не здійснювався через воєнний стан, а також обіг документації відбувається як у паперовій так і в електронній формі.

Після запровадженням воєнного стану, законодавцем було введено мораторій на проведення більшості перевірок. Постановою «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» [4] передбачено припинення проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду на період воєнного стану. Законом України «Про внесення змін до ПКУ та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» [5] було поновлено податковий обов'язок платників податків, у яких є можливість своєчасно виконувати свої податкові обов'язки, щодо дотримання строків реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних, подання податкової звітності, сплати податків. Також передбачено, що податкові перевірки не розпочинаються,

а розпочаті перевірки зупиняються, крім камеральних перевірок, фактичних перевірок, документальних позапланових перевірок, що проводяться на звернення платника податків, а також при отриманні податкової інформації, що свідчить про порушення платником валютного законодавства в частині дотримання граничних строків надходження товарів за імпортними операціями та/або валютної виручки за експортними операціями.

Проте з 1 серпня 2023 року законодавством [6] запроваджено часткове зняття обмежень на проведення контролюючими органами документальних перевірок, поновлено на невикористаний строк перевірки, які були розпочаті та не завершені до 24 лютого 2022, крім тих, для яких встановлено мораторій.

Окрім того, новим законом [6] передбачено скасування штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та пені, у разі сплати платником податків протягом 30 календарних днів з дня, наступного за днем отримання податкового повідомлення-рішення, суми податкового зобов'язання, нарахованого за результатами документальних перевірок, які будуть відновлені або розпочаті з 1 серпня 2023 року та завершені до дня припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України.

Водночас сума сплаченого податкового зобов'язання не підлягає оскарженню. Новації оподаткування пов'язані із виконанням Україною зобов'язань перед МВФ та вжиття заходів, які допоможуть уникнути невинуватених втрат доходів бюджету та встановити справедливі умови оподаткування з урахуванням об'єктивних обставин, спричинених воєнним станом.

Однак Верховною Радою України 16 жовтня 2023 року зареєстрований законопроект № 10016 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок» [7], який на даний час схвалений для розгляду у другому читанні. Законопроектом передбачено з 1 грудня поточного року повернення документальних планових податкових перевірок, щодо яких був встановлений мораторій на період воєнного стану. Мораторій на перевірки фізичних осіб-підприємців першої та другої групи планують зберегти до грудня 2024 р.

Отже, незважаючи на запроваджені державою заходи дерегуляції, спрямовані на спрощення дозвільної документації і податкової системи, зусилля уряду мають бути спрямовані на підтримку вітчизняного бізнесу під час війни, розширення можливостей відновлення підприємств та започаткування власної справи.

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.10.2023). **2.** Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 3.03.2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення: 07.10.2023). **3.** Деякі питання здійснення державного фінансового контролю : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 року № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-2022-п#Text> (дата звернення: 07.10.2023). **4.** Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.10.2023). **5.** Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 12.05.2022 року № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text> (дата звернення: 07.10.2023). **6.** Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану : Закон України від 30.06.2023 року № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text> (дата звернення: 07.10.2023). **7.** Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок : проект Закону України від 06.09.2023 року № 10016. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/242477.html> (дата звернення: 04.11.2023).

Попівняк Ю. М., к.е.н., доцент (Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна)

ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ CHATGPT: БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АСПЕКТ

Стрімкий розвиток теорії штучного інтелекту відбувся в середині 1970-х років у США [1, с. 101] й відтоді з'являються щоразу нові його інструменти й сфери використання. Одним із популярних нині прикладів застосування штучного інтелекту в бізнесі є ChatGPT, розроблений американською дослідницькою лабораторією OpenAI. Користь цього інструменту для бухгалтерському обліку вбачається у автоматизації рутинних завдань, забезпеченні швидкої обробки інформації та вдосконаленні процесу прийняття рішень.

У сфері бухгалтерського обліку ChatGPT може бути використаний за багатьма напрямками, серед яких управління ризиками, бюджетування й фінансове планування, виконання повторюваних рутинних операцій (як от нарахування податків чи складання звітності), прийняття рішень про інвестування коштів, фінансовий аналіз, автоматизована підтримка клієнтів, виявлення загроз [2, с. 129], оподаткування.

Користь від впровадження технологій штучного інтелекту зумовила підтримку їх розвитку на законодавчому рівні. Так, у 2020 р. прийнято Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 р. (з подальшим затвердженням плану заходів щодо її реалізації) [3]. Концепція покликана інтегрувати технології штучного інтелекту в економічно важливі сектори держави і охоплює дев'ять сфер його застосування, серед яких – економіка.

Варто зазначити, що, починаючи з 2020 р. компанією Tortoise Media формується рейтинг країн за показником Global AI Index, який вказує на рівень розвитку штучного інтелекту у кожній з них у трьох розрізах: інвестиції, інновації та впровадження [4]. Станом на дату складання останнього рейтингу (червень 2023 р.) з-поміж 62 країн, які найефективніше інвестують у технології штучного інтелекту (у першій трійці – США, Китай та Сінгапур), Україна, однак, не фігурує. Серед іншого, це відставання пов'язане з недостатніми масштабами їх використання у господарській діяльності підприємств.

Для успішної інтеграції ChatGPT з бізнес-процесами підприємства й впровадження його у практику ведення бухгалтерського обліку слід зважити на виклики й проблеми, пов'язані з використанням цього інструмента. По-перше, ефективність роботи ChatGPT залежить від точності, повноти й доступності даних, які він використовує. Також

важливо розробити механізми для пояснення й перевірки результатів, отриманих за допомогою цього чат-бота.

По-друге, проблемою при використанні ChatGPT в бухгалтерському обліку є захист конфіденційної інформації та даних підприємства від кібератак і несанкціонованого доступу.

Правові та етичні питання, пов'язані з відповідальним використанням даних (їх безпекою, конфіденційністю і правом інтелектуальної власності), – ще один виклик для підприємства, яке для допомоги у здійсненні облікових робіт застосовує ChatGPT.

Не варто забувати й про додаткові витрати, пов'язані з потребою у трансформації корпоративної культури і адаптації існуючих бізнес-процесів, й, відтак, перекваліфікації й навчанні персоналу. Деякі працівники можуть чинити спротив інтеграції ChatGPT у свою роботу через боязнь втратити робоче місце, почуття власної унікальності або зміни своєї ролі на підприємстві. До того ж, впровадження цієї технології в практику ведення бухгалтерського обліку, як і навчання й покращення ChatGPT, можуть самі по собі бути витратними завданнями, особливо на початкових їх етапах.

ChatGPT недосконало розуміє принципи і концепції бухгалтерського обліку, складні бухгалтерські запити. У процесі обробки й видачі результатної інформації він не завжди враховує положення численних нормативних актів і стандартів ведення бухгалтерського обліку.

Зауважимо, що, які і будь-яка інша технологія, ChatGPT має переваги й недоліки. Беручи за основу той факт, що її застосування сьогодні — невідворотна реальність, слід знати можливості вдалого використання ChatGPT в бухгалтерському обліку, а також досконало вивчити виклики й загрози такого використання, щоб мінімізувати їх негативні наслідки, підвищити ефективність облікових робіт та знизити ризики виникнення помилок.

1. Лучик В. С. Штучний інтелект: міф чи реальність. *Нові інформаційні технології управління бізнесом* : зб. тез VI Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Спілка автоматизаторів бізнесу, 2023. С. 101–103.
2. Сиротенко А. О. Штучний інтелект ChatGPT для бізнесу. *Нові інформаційні технології управління бізнесом* : зб. тез VI Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Спілка автоматизаторів бізнесу, 2023. С. 129–131.
3. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
4. The Global AI Index. Tortoise Media. URL: <https://www.tortoisemedia.com/intelligence/global-ai/#rankings> (дата звернення: 18.10.2023).

Свірко С. В., д.е.н., д.н. з держ.упр., професор (Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна)

БЮДЖЕТНИЙ ОБЛІК УКРАЇНИ: ЗАВДАННЯ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна прискореними темпами наближається до своєї геополітичної мрії – Європейського Союзу. В своєму інтерв'ю Der Spiegel, що відбулося на початку жовтня 2023 року, Президент Європейського Союзу Шарль Мішель оптимістично зауважим, що Україна може приєднатись до ЄС вже у 2030 році за умов виконання домашнього завдання, яке, перед усім, пов'язане з прискоренням ухвалення відповідних рішень, проведенням відповідних реформ, подоланням корупції та відповідністю вимогам законодавства ЄС [1]. Не останнім завданням в їх широкому переліку є завдання з розбудови ефективної системи управління державними фінансами.

Сучасні об'єктивні зовнішні та внутрішні запити системи управління вітчизняними державними фінансами всебічно викладено в Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 рр., що затверджена розпорядженням КМУ від 29.12.2021 р. № 1805-р.; при цьому основними проблемами визначено [2]:

«відсутність цілісної системи стратегічного планування, слабкий зв'язок між стратегічним плануванням, бюджетним плануванням і плануванням державних інвестицій; відсутність повноцінного впровадження середньострокового бюджетного планування;

неналежна якість бюджетного планування з боку головних розпорядників бюджетних коштів, що призводить до частих перерозподілів цих коштів та їх неефективного використання;

недосконале управління ліквідністю єдиного казначейського рахунка та валютних рахунків державного бюджету в процесі виконання державного бюджету;

відсутність чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; недостатня прозорість та підзвітність щодо використання коштів місцевих бюджетів;

формальний підхід розробників нормативно-правових актів до здійснення фінансово-економічних розрахунків впливу виконання актів на надходження та втрати бюджетів».

Основними стратегічними цілями реформування обрано [2]:

– дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі;

– забезпечення ефективного виконання державного та місцевих бюджетів;

– підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики та рівня прозорості й підзвітності в управлінні державними фінансами;

– розвиток управління людськими ресурсами у сфері державних фінансів.

І хоча, згідно Стратегії проблематика бюджетного обліку представлена у вигляді окремого кластеру в межах цілі 3, аналіз представлених цілей вказує, що цілі 1–4 безпосередньо пов'язані з бюджетним обліком. В свою чергу в межах вказаного облікового кластеру передбачено [2] удосконалення НП(С)БОДС, організаційних засад та якості виконання функцій бухгалтерських служб; підвищення якості інформації про загальний майновий стан і результати діяльності суб'єктів; удосконалення розкриття в бухгалтерському обліку інформації про виконання бюджетів.

На виконання цих цілей і спрямовані закріплені Стратегією модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі на період до 2025 р. завдання, зокрема [3]: удосконалення нормативно-правової бази з бухгалтерського обліку та фінансової звітності; удосконалення системи бухгалтерського обліку; підвищення прозорості та якості фінансової звітності; удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників бухгалтерських служб; створення та впровадження інформаційно-аналітичної системи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності суб'єктами державного сектору.

Нагадаймо, що реформування методології та методики бюджетного обліку здійснюється на основі положень МСБОДМ або IPSAS, які на сьогодні налічуються 48 позицій. На користь дієвості МСБОДС беззаперечно свідчить пряме застосування останніх такими потужними авторитетними організаціями як: Секретаріатом Співдружності націй; Радою Європи; ЄС; Європейською космічною агенцією; Європейською організацією з експлуатації метеорологічних супутників; ІНТЕРПОЛОМ; НАТО; ІТЕР; ОЕСР; ЮНЕСКО; ЮНІСЕФ тощо; на сьогодні всі країни світу поступово здійснюють імплементацію облікових підходів Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору, а такі країни як США, Великобританія, Австралія, Канада, Колумбія, Франція, Нова Зеландія повністю перейшли на застосування МСБОДС в публічному секторі [4].

В той же час НП(С)БОДС 136 «Біологічні активи» було затверджено в грудні 2017 р. [5]. Таким чином, спостерігається певний розрив у розвитку міжнародної облікової теорії та практики в бюджетній сфері та

вітчизняного аналогу. З іншого боку, повноцінне запровадження програмно-цільового методу у вітчизняний бюджетний процес, а отже застосування результативних показників бюджетних програм, потребує запровадження науково обґрунтованої підсистеми управлінського обліку в усіх без виключення суб'єктах сектору загального державного управління. При цьому, враховуючи специфіку діяльності бюджетної сфери загалом та необхідність досить суворої регламентації бюджетного обліку зокрема, пропонується формування окремих стандартів з управлінського обліку в бюджетних установах, позабюджетних цільових фондах та органах державної казначейської служби. Варто здійснити формування галузевими міністерствами та іншими органами виконавчої влади методичних рекомендації щодо ведення управлінського обліку в підвідомчих установах.

Повертаючись до вищезаявлених завдань з реформування бюджетного обліку, зазначимо, що попри вагомість останніх, в умовах значних недоліків, що спостерігаються в системі управління бюджетними коштами, потребує наголосу завдання з посилення контрольної функції бюджетного обліку. Важливою вбачається постановка питання про здійснення фахівців з бюджетного обліку вже на освітньому рівні «бакалавр», що надасть можливість отримати бюджетній сфері добре підготовлених та обізнаних з усіма особливостями бюджетної сфери фахівців-обліковців. Не можна уникнути б питання наскрізного облікового програмного продукту «виконання бюджетів – виконання кошторисів», який би дозволив як оперативню вливати на використання бюджетних коштів, так і здійснювати контроль за таким використанням.

Вочевидь, за описаних акцентів, завдання з реформування вказаної підскладової національної системи бухгалтерського обліку мають бути доповнені наступними позиціями: забезпечення належної реалізації контрольної функції бухгалтерського обліку в секторі загального державного управління з метою досягнення ефективного та результативного управління державними фінансами; формування в просторі бухгалтерського обліку в секторі загальнодержавного управління єдиного наскрізного для всіх суб'єктів програмного забезпечення на засадах повноцінної автоматизовано-інформаційної підсистеми системи управління державними фінансами; здійснення профільної підготовки фахівців з бухгалтерського обліку в секторі загального державного управління на рівня «бакалаврів» та «магістрів» послідовно; впровадження управлінського обліку в обліковий процес усіх без виключення суб'єктів сектору загального державного управління. Саме виконання цих завдань наблизить державне фінансове управління в нашій країні до найкращих

світових аналогів, що сприятиме прискоренню інтеграції України до ЄС, як нашої найбільш важливої стратегічної перспективи.

1. Голова ЄР Мішель бачить Україну в ЄС у 2030 році. Українські національні новини: URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2049242-golova-uevroradi-mishel-bachit-ukrayinu-v-yes-u-2030-rotsi> (дата звернення: 07.10.2023).
2. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації : Розпорядження КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text>. (дата звернення: 07.10.2023).
3. Про схвалення Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року : Розпорядження КМУ від 20 червня 2018 р. № 437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-p#Text> (дата звернення: 07.10.2023).
4. IPSASB. URL: <https://www.ipsasb.org> (дата звернення: 07.10.2023).
5. Свірко С. В., Самчик М. Ю. Бюджетний облік в Україні: новачі XXI ст. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу* : міжнар. зб. наук. пр. Житомир: ЖДТУ, 2017. Вип. 1 (36). С. 221–246.

Скаковська С. С., к.е.н., доцент, **Вінюкова А. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ ЗА РАХУНОК МАЛОГО БІЗНЕСУ

Підтримка розвитку та розвитку малого бізнесу є одним із напрямків економічного розвитку України. Завдяки прогресуванню підприємництва воно є однією з найважливіших і необхідних умов економічного розвитку. Представники малого бізнесу мають величезний потенціал для покращення стану економіки завдяки своїм якостям гнучкості та динамічності. підприємницька діяльність в умовах ринкової економіки характеризується великою кількістю економічних процесів, які характеризуються динамічністю, великою кількістю факторів, що впливають на поведінку економіки. Учасники малого бізнесу швидко і повністю засвоюють запити споживачів, вони мобільні під час впровадження нових товарів чи послуг. Малі підприємства не є капіталомісткими, можуть працювати на базі наявної інфраструктури, ефективно використовують місцеві трудові та матеріальні ресурси. Це сприяє створенню значного обсягу потенційного виробництва за відносно короткий проміжок часу. Малий бізнес став важливим для високорозвиненої ринкової системи, це сучасне зображення ринкової економіки. З економічної боку роль та значення малого підприємництва можна визначити за допомогою таких показників, як:

- частка валового внутрішнього продукту (ВВП) в малому бізнесі;
- частка національного доходу, що виробляється в малому бізнесі;
- частка малих підприємств у загальній кількості комерційних підприємств;
- частка працездатного населення, зайнятого в малому бізнесі.

Зростання малих підприємств має вирішальне значення для економічного потенціалу та інноваційності країни. Малі компанії в Україні є основоположними для економічного розвитку країни, оскільки вони є джерелом додаткових робочих місць і формою самореалізації, знижуючи рівень безробіття, мають інноваційний підхід до бізнесу, вони також здатні впливу на конкуренцію, і вони можуть наситити ринок товарами, послугами та робочими місцями. Наявність численних малих підприємств в економіці країни сприяє гнучкості, маневреності та адаптованості до складної ситуації та мінливих ринків. Питання становлення малого підприємництва в Україні пов'язані зі створенням механізмів політичної стабільності, валютних, податкових, митних, економічних змін, широкої

приватизації та соціальної демократії. Економічний простір України потужний і має численні можливості для розвитку малого бізнесу та підприємств загалом. Саме малі компанії сприяють економічному зростанню. Системи нашої країни взаємопов'язані та мають прямий зв'язок зі споживачами. малий бізнес здатний вирішувати такі фінансові питання, як створення робочих місць у країні. жорстке економічне середовище, яке приваблює приватні інвестиції та конкуренцію. зовнішні позики та вдосконалення існуючих технологій. виробництві, в той же час ці організації мають найбільше значення в країні – дають робочі місця громадянам, створюють справжні джерела їхнього доходу та гарантувати створення товарів. ефективність праці та надання послуг населенню збільшення доходів бюджетів різних рівнів. Умова економічної вигідності малого бізнесу полягає у його постійному збільшенні, а саме, у зростанні обсягів виробництва компанії, що веде до переходу малого бізнесу на рівень середнього, а потім великого.

Переваги малого бізнесу включають швидку реакцію на зміни ринку та нові ідеї, добре розвинені особисті комунікації та соціальні навички. У малого бізнесу є вихід із безробіття. Соціальна значущість малого бізнесу зумовлена ще й тим, що сьогодні він становить більшість середнього класу населення, який сприяє стабільності в суспільстві та сприяє фінансовому розвитку країни. У багатьох країнах є малі підприємства, які сприяють розвитку регіонів, які мають недостатні соціально-економічні показники. Необхідність грошей та інших ресурсів для зміни характеру діяльності безпосередньо пов'язана зі складністю та взаємодією системи. У результаті ці прості системи більш залежні одна від одної, мобільні та здатні реагувати швидше, ніж більші системи, які мають реакційний підхід. В умовах ринкової економіки суб'єктам малого підприємництва належить значна роль у збільшенні кількості робочих місць у населення, наповненні місцевих ринків якісною продукцією та послугами, витрачання доходів бюджетів своїх територій. Це сприяє економічному розвитку країни та підвищує добробут її громадян. Проте малому бізнесу в Україні бракує впливу, необхідного для впливу на перераховані показники соціально-економічної успішності. Насамперед це пов'язано з низькими темпами зростання фінансових результатів як малого вітчизняного бізнесу, так і індивідуальних інвесторів. Спочатку це пояснюється тим, що обсягу інвестицій, спрямованих на суб'єкти малого підприємництва, недостатньо для забезпечення їх належного економічного зростання. Вирішення цих питань зумовить необхідність підвищення рівня знань власників та керівників суб'єктів малого підприємництва щодо фінансового потенціалу їх інвестицій. Основними завданнями системи фінансування малого підприємництва в Україні є

розвиток фондового, фінансового та кредитного ринків, розширення співпраці з міжнародними організаціями та фондами підтримки малого підприємництва, реалізація комплексної державної політики у цій сфері. До внутрішніх факторів, що стримують розвиток національного бізнесу, ми відносимо брак фінансування, пов'язаний із низькою капіталізованістю компаній, потребою в залученні ресурсів, потребою в технічному оснащенні, модернізації підприємств та забезпеченні їх сировиною, і відносно низький рівень кваліфікації працівників і власників. Це створює труднощі із залученням інноваційних технологій; на створення відповідної документації йде багато часу, це призводить до ухилення від сплати податків. На сьогоднішній день практика тіньових операцій, виплата заробітної плати частково або повністю або порушення ними фіскальної політики є звичним явищем. Витратність і доступність банківського кредиту, недостатня ефективність державного компенсаційного механізму з точки зору макроекономічної стабільності, його недостатня конкурентоспроможність є причинами порушення макроекономічної стабільності. Крім того, гнучка природа малого бізнесу, його вразливий статус порівняно з більшими організаціями чудово проілюстровано в контексті політичної та економічної нестабільності. Мале підприємництво-дуже чутливий сектор економіки, який є найвразливішим для таких несприятливих чинників, як фінансові труднощі, недоліки системи оподаткування, циклічні коливання, інфляція, податковий тиск тощо. Особливого значення слід надавати формуванню малого підприємництва з огляду на його специфічну та фундаментальну роль у ринковій економіці і критерії визнання.

1. Бондар О. А., Куліков П. М., Капінос О. М. Оцінка фінансового потенціалу підприємства. *Економічний вісник*. 2017. № 4. С. 161–165. 2. Говорушко Т. А., Буняк В. Л., Говорушко С. С. Аналіз теоретичних підходів до трактування малого підприємництва і малого бізнесу як загальнонаукових суміжних понять. *Економічні науки*. 2017. № 27. С. 10–14. 3. Нечивілова Н. І. Концептуальне осмислення базових категорій підприємницької діяльності «малий бізнес», «мале підприємництво», «мале підприємство». *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»*: зб. наук. пр. Темат. вип. *Технічний прогрес і ефективність виробництва*. 2011. № 26. С. 148–155. 4. Підтримка малого і середнього підприємництва. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/pidtrim-kamalogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>. (дата звернення: 07.10.2023). 5. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. 6. Юрко Т. С. Теоретичні засади визначення сутності малого підприємництва. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. Хмельницький : «Видавничий дім «Гельветика». 2014. № 8. С. 22–27.

Скаковська С. С., к.е.н., доцент, **Федчук А.М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Державне регулювання діяльності малого та середнього бізнесу – важлива складова сучасної економічної політики.

У різних країнах світу малі та середні підприємства (МСП) як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються, відіграють важливу роль. Тема стає все більш актуальною в контексті глобальних проблем і можливостей. Держава вдосконалює свій підхід до регулювання малого та середнього бізнесу, зокрема, за рахунок покращення податкової системи, спрощення адміністративних процедур, надання фінансової підтримки та надання доступу до нових ринків. Малі та середні підприємства відіграють важливу роль у сталому економічному розвитку. Вони створюють робочі місця, стимулюють інновації та сприяють економічному зростанню.

Державне регулювання надає малим і середнім підприємствам доступ до фінансових ресурсів, податкових пільг і консультаційних послуг, тим самим вони розширюють доступ на ринки і підтримують експорт.

Фінансова підтримка часто може бути ключовим фактором для малого бізнесу, який має обмежений доступ до кредитів. Уряд може надавати субсидії, кредитні гарантії або інші форми фінансової підтримки малим і середнім підприємствам.

Податкові пільги допомагають малому бізнесу зменшити податковий тягар та звільнити ресурси для інвестицій та розвитку. Уряди можуть надавати податкові пільги малому бізнесу, такі як знижки податку на прибуток, податку на майно або податку на робочу силу.

Спрощення адміністративних процедур допоможе малому бізнесу заощадити час та ресурси. Уряд може вжити заходів щодо спрощення реєстрації бізнесу, отримання дозволів та інших адміністративних процедур.

Активно підтримується діяльність приватних та громадських консалтингових кампаній, які здійснюють консультації для бізнесу в умовах війни. Консалтингові послуги можуть допомогти малим та середнім підприємствам у таких сферах, як менеджмент, маркетинг, продажі та міжнародна торгівля. Уряди можуть надавати консультаційні послуги малим та середнім підприємствам через державні установи та приватні організації.

Розширення доступу на ринки допомагає малому бізнесу збільшити продажі та прибуток. Уряди можуть сприяти доступу МСП на міжнародні ринки за допомогою програм підтримки експорту.

Допомога в експорті може включати надання інформації про ринок, допомогу в пошуку партнерів та фінансування експортних операцій. Уряди можуть підтримувати експорт малих та середніх підприємств через державні установи та приватні організації.

Освіта та перепідготовка допоможуть забезпечити кваліфікованими кадрами малі та середні підприємства. Уряд може надавати освітні програми та професійну підготовку для підприємців та найманих працівників малого бізнесу. Урядові нормативні акти спрямовані на сприяння сталому розвитку шляхом заохочення малих та середніх підприємств до більш ефективного використання ресурсів, зменшення їх впливу на навколишнє середовище та створення робочих місць у своїх громадах. Тягар регулювання може бути проблематичним для малих підприємств, які часто мають обмежені ресурси для дотримання нормативних вимог. Уряди можуть вжити заходів для зменшення регуляторного навантаження на МСП, таких як спрощення правил та процедур.

Ефективне регулювання діяльності малих і середніх підприємств сприяє економічному зростанню і сталому розвитку. Для досягнення ефективного регулювання важливо враховувати такі питання, як фінансова нестабільність та зміни в міжнародних торгових операціях.

Державне регулювання може сприяти підвищенню конкурентоспроможності малих і середніх підприємств. До прикладу: правила захисту прав споживачів можуть допомогти малому бізнесу завоювати довіру клієнтів.

Державне регулювання може допомогти малому бізнесу уникнути незаконної діяльності. До прикладу: антимонопольні правила можуть допомогти малому бізнесу конкурувати на рівних умовах.

Державне регулювання може допомогти малим і середнім підприємствам розвиватися в нових галузях. До прикладу: правила захисту інтелектуальної власності можуть допомогти малому бізнесу інвестувати в дослідження та розробки інноваційних пректів. Важливо відзначити, що регулювання малого бізнесу є доволі складним та багатоетапним питанням. Уряду необхідно брати до уваги ряд факторів які безпосередньо впливають на малі та середні підприємства, включаючи розмір їх бізнесу, галузь діяльності та вплив нормативних актів на конкурентоспроможність.

В умовах перехідної економіки України необхідне теоретико-методологічне переосмислення проблем вибору найбільш доцільних шляхів і методів розвитку малого та середнього бізнесу, що враховують

особливі зовнішніх умов її існуючої реальності, зростання ролі держави у процесі регулювання відносин у сфері бізнесу у кризових ситуаціях, що підтверджує вітчизняний та зарубіжний досвід її діяльності в період пандемії, а також після введення воєнного стану в Україні. В умовах пандемії і, особливо, воєнного стану спостерігалася концентрація влади для виконання першочергових завдань. Проте українська влада намагалася з'ясувати і врахувати громадську думку. Суттєвими для прийняття рішень стали результати опитування підприємців, які регулярно проводилися громадськими інституціями. Важливим є виокремити питання правового та інформаційного забезпечення державного регулювання малого та середнього бізнесу. Значну роль у даному питанні відіграє публічно-приватне партнерство для врахування точки зору бізнесу на вироблення і реалізацію державної політики. Ми переконались що в умовах пандемії та воєнного стану українська держава змогла забезпечити функціонування економіки та соціальний захист громадян. У результаті відзначається зростання довіри підприємців до органів влади, що проявляється, зокрема, у планах розширення бізнесу, зростанні податкових надходжень тощо.

Отже, ситуація щодо функціонування малого підприємництва в Україні залишається на стадії становлення.

1. Донських А. С. Державна підтримка – складова ефективної політики розвитку малого бізнесу. *Ефективна економіка*. 2012. Дніпропетровський державний аграрний університет. Дніпропетровськ : видавництво ТОВ «ДКС-центр», 2012. № 10.
2. Левицький В. Державне регулювання підприємницької діяльності. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах* : IX Міжнародна науково-практична конференція. 2022. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль, Україна. ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 73–75.
3. Носков О. М., Державне регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах пандемії та воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер. Право, публічне управління та адміністрування*. 2023. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. № 7.
4. Фертікова Т. М. Напрями вдосконалення державного регулювання малого бізнесу в Україні. *Ефективна економіка* : електронне наукове фахове видання. 2021. Чорноморський національний університет ім. П. Могили. № 5.
5. Стешенко О. О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Класичний приватний університет. Університету державної фіскальної служби України. Вип. 3(08). С. 82–87.

Шило Ж. С., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ НА ПІСЛЯВОЄННУ ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ

Відновлення та реконструкція України потребуватимуть величезних фінансових ресурсів, і міжнародні партнери готові розділити частину цих потреб, але держава повинна буде продовжити проводити свою податкову політику та посилювати мобілізацію внутрішніх доходів для фінансування соціальних та інфраструктурних потреб. Для післявоєнної України це повинно стати основною передумовою стійкого та тривалого економічного зростання. З цього логічно постає, що заходи, які зменшують податкові надходження або руйнують наявну податкову базу, обмежують її здатність досягати цілей реконструкції та розвитку, негативно впливають на її довгострокове економічне зростання.

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що аналіз та дослідження напрямів реформування податкової системи і регулювання оподаткування є найбільш актуальними питаннями в умовах воєнного стану та будуть не менш визначними в період її післявоєнної відбудови.

Певні напрацювання в дослідженні теоретичних та практичних аспектів реформування податкової системи мають такі економісти як: В.М. Федосова, В.М. Опарін, В.І. Островецький, Н.С. Рязанов, О.В. Мірчев, Б.Я. Панасюк, П.П. Дубенецька, В.А. Савчук та інші.

Основною метою даного наукового дослідження є визначення впливу реформування податкової системи, податкових ставок та податкового навантаження для післявоєнної відбудови держави.

Враховуючи досвід проведення податкових реформ США, Великобританії, Кіпру, Ірландії та Болгарії наша країна готова обґрунтовано доводити необхідність внесення до податкового законодавства деяких винятків як стимулу для бізнесу, який братиме участь у відбудові після війни.

Основним завданням держави в умовах повоєнного відновлення країни має стати максимальне спрощення структури податкової системи для забезпечення стабільності податкових надходжень до бюджету та розширення бази оподаткування. У такий спосіб Україна, готуючи майбутню реформу, повинна знайти баланс між завданнями з мобілізації ресурсів до держбюджету та формуванням стимулів для економічного зростання. Також слід зменшити ставку ПДВ, посилити моніторинг податкових пільг, послідовно впроваджувати антикорупційні заходи,

забезпечити прозорість судової системи, гарантувати право власності та стабільність для розвитку приватного сектора.

Провідну роль у післявоєнній відбудові та економічному відновленні країни відіграватимуть підприємства приватного сектора. А тому потрібно вже зараз створювати для бізнесу сприятливі умови для розвитку і формувати надійні перспективи капіталовкладень, щоб запобігти витоку підприємців за кордон. Необхідно перезавантажити правоохоронну та судову системи, надати бізнесу доступ до фінансування, подолати корупцію та оптимізацію податків, запровадити такі ставки оподаткування, щоб економіка вийшла з «тіньової сфери». Мета майбутньої податкової реформи – назавжди прибрати корупцію з податкової сфери та запропонувати умови оподаткування не гірші чим закордонном, а також здійснити успішний перехід від занепаду під час військових конфліктів до швидкого економічного зростання.

Одним з інструментів сприяння такому економічному зростанню є ефективна та справедлива податкова політика, що дає змогу перерозподіляти держресурси для задоволення соціальних та інфраструктурних потреб країни з одночасним підвищенням конкурентоспроможності шляхом забезпечення рівних умов для бізнесу. Система податків, яку пропонують для післявоєнної відбудови України, не повинна програвати конкурентам, таким як Польща, Болгарія, Угорщина, Румунія в яких податок на прибуток 10%, 10%, 9%, 10% відповідно (в Україні 18%). На наш погляд, зниження основних податків для бізнесу та громадян допоможе зупинити відтік кадрів за кордон та збільшить інвестиційну привабливість України. Тому необхідно не тільки знизити податкові ставки, але й продовжити формування сприятливого бізнес-клімату в країні загалом. Основними напрямками для цього є: спрощення процедур отримання дозволів на придбання земельних ділянок та будівництво, перезавантаження правоохоронної та судової систем, створення національної інфраструктури фінансування бізнес-проектів, що приведе в країну значні інвестиції.

Не менш важливим аспектом привабливого інвестиційного клімату слід вважати оподаткування оплати праці. В Україні цей показник в комплексі з єдиним соціальним внеском та військовими зборами сягає 51,5%, тоді як в багатьох європейських країнах він не перевищує 30%. Більша частина вітчизняних роботодавців вдається до схем з ухилення від оподаткування в повному обсязі. А іноземні компанії не готові займатися ухиленням від податків, а тому не можуть запропонувати працівникам конкурентні умови. Лібералізація податкової системи – це один з важливих кроків для інтенсифікації темпів відновлення та зростання інвестиційної привабливості після збройних конфліктів.

Також в рамках антикорупційної податкової реформи, пропонується скасувати виплати єдиного соціального внеску (ЄСВ), мінімальна ставка якого наразі складає 22%. Важаємо недоречною сплату пропорційних внесків без урахування фактичних виробничих ризиків. Проведення такої податкової реформи повинно знищити схеми з ухилення від оподаткування та мінімізації податкових зобов'язань, а також корупцію в податкових органах, підвищити конкурентоспроможність України та підняти її інвестиційну привабливість до рівня решти європейських країн.

Слід зазначити, що від початку повномасштабного вторгнення Україна за рахунок податків, зборів та інших доходів забезпечує лише близько половини видатків державного бюджету, тоді як друга половина фінансується за рахунок зовнішньої грантової та кредитної допомоги. Через брак коштів минулого року 400 млрд. грн. видатків було покрито емісійним фінансуванням Нацбанку, якого з 2023 року вдається уникати.

Для проведення стабілізаційних заходів, Урядом пропонується розробка Національної стратегії доходів (НСД), яка у практичному плані допоможе узгодити мобілізацію доходів з урядовими пріоритетами розвитку та середньостроковими потребами у видатках, включно з реконструкцією та соціальними потребами. НСД повинна стати «дорожньою картою», що містить чіткі цілі щодо забезпечення надходжень та інші цілі політики, які охоплюють і політичні, і адміністративні реформи. Відповідно до поданого українською стороною Меморандуму економічної та фінансової політики стратегія передбачатиме п'ять основних кроків. Зокрема, це заходи щодо підвищення рівня надання податкових і митних послуг, перегляд спрощеної системи оподаткування для вирішення проблеми ерозії податків на працю та узгодження законодавства про ПДВ і акцизні збори з законодавством ЄС. Крім того, НСД передбачає посилення антикорупційних заходів і процедур управління для усунення ризиків недобросовісності та податкові реформи для післявоєнної реконструкції та інвестицій.

1. Гречко А. В. Перспективи реформування податкової системи України в умовах євроінтеграції. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. № 3. С. 60–70. 2. Концепція реформування податкової системи України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/infografika/kontseptsiya-reformuvannya-podatkovoi-sistemi-ukraini.pdf>. (дата звернення: 07.10.2023). 3. Котіна Г. Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний та світовий досвід. *Економіст*. 2018. № 5. С. 31–35. 4. Міжнародний досвід реформування податкових систем: види податків та електронна звітність. URL: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvidrozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid/>. (дата звернення: 07.10.2023). 5. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія та практика становлення : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. 2018.

Шило Ж. С. к.е.н., доцент, **Житкова С. С.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАБІЛІЗАЦІЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На сьогодні значний вплив на економіку нашої держави здійснює тіньовий сектор, який є потужним джерелом тінізації фінансово-економічної діяльності не тільки в масштабах окремих регіонів, але і в цілому національної економічної системи. Така невизначеність з тіньовим сектором створює можливість приховування реальних надходжень до бюджету знижуючи ефективність державної політики, стримуючи економічне зростання окремих секторів господарського комплексу і в цілому може нести загрозу фінансово-економічній безпеці нашої держави.

В сучасних умовах окремими питаннями, що стосуються досліджень в секторі тінізації та детінізації економіки займалися зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема Варналій З.С., Олійник Т.Г., Гуда Н.Е., Ткаченко А.В., Кіржецький Ю.І. та ін. Основним завданням нашого дослідження є визначення ролі тіньової економіки та її проявів у фінансово-економічній діяльності, її впливу на стабілізацію фінансово-економічної безпеки держави, а також застосування певних шляхів для зниження впливу тіньового сектора на економічну діяльність держави.

Проведені нами дослідження сутності та причин існування тіньових процесів в системі фінансово-економічної безпеки держави дають можливість виокремити чотири підгрупи чинників, які включають економічні процеси, правові фактори та соціальні і політичні ризики. Розглядаючи економічний вплив чинників на зростання тіньових процесів, слід виділити економічний стан держави в цілому та наявність кризових явищ. Таке становище в економіці значним чином впливає на діяльність підприємств незалежно від форми власності, які прагнуть залишитись «на плаву», використовуючи при цьому такожі незаконні методи збагачення. Правові та соціально-політичні фактори, які також мають значний вплив на фінансово-економічний стан держави, відносять до непрямих чинників тіньової діяльності. Серед яких можемо навести наступні: недосконале податкове законодавство, в якому існує безліч прогалин, що дають можливість проводити неофіційну та незаконну діяльність окремим економічними суб'єктами. Діючі нормативно-правові документи не мають достатньої сили для ефективного регулювання фінансово-економічних відносин в державі. Також існуючий на сьогодні високий рівень податкового тиску на підприємства та нерівномірний його

розподіл між ними, недосконале грошово-кредитне регулювання бюджетної системи, судової та правоохоронної діяльності, системи обліку та звітності, значна частка проблем на ринку праці та інші фактори змушують велику кількість підприємців переходити у тіньовий сектор або частково закривати свої підприємства.

Аналізуючи існування тіньового сектору економіки в окремих державах, слід зауважити, що він має місце в будь-якій державі незалежно від рівня розвитку національної економіки. Розмір тіньового сектора України в структурі економіки у 2022 році оцінюється у 25% від обсягу ВВП, що на 2,5% більше показника 2021 року. Про це свідчать попередні розрахунки Міністерства розвитку економіки. Враховуючи такі дані, можемо стверджувати, що це створює перешкоди для впровадження ефективної економічної політики, дії соціальних програм та інтеграції нашої держави у світове економічне співтовариство.

Зростання напруги у суспільстві через введення карантинних умов, а потім через дію військового стану та воєнне перезавантаження економіки, призвело до відтоку значної частини працездатного населення в тіньовий сектор економіки. На наш погляд, вплив тіньової економіки на фінансово-економічну безпеку держави не слід оцінювати однозначно, адже окремі види тіньової економіки можуть об'єктивно швидше допомагати розвитку офіційної економіки, ніж їй перешкоджати. Серед таких позитивних наслідків, можна виділити наступні: вона згладжує окремі види перепадів в економічній кон'юктурі за допомогою переливання наявних ресурсів між легальною і тіньовою економіками. Також за допомогою тіньових методів здійснюється зменшення небажаних соціальних витрат (так неформальна зайнятість полегшує матеріальне становище малозабезпечених, зменшуючи цим самим соціальну напругу в суспільстві). Існування тіньової економіки може підживлювати легальну (неофіційні доходи населення використовуються для придбання товарів і послуг у легальному економічному секторі, а з «відмитих» злочинних капіталів стягуються податки) [1].

Сутність тіньової економіки впливає на зростання політичної і соціальної рівноваги у суспільстві, оскільки існує пропозиція для тих хто не задоволений певними доходами в офіційній економіці знаходити альтернативні можливості для їх підвищення без будь-яких соціально-політичних потрясінь в тіньовому її секторі. Функціонування в державі тіньової економіки також впливає на загальний розподіл ресурсів, що певним чином сприяє її економічному зростанню. Враховуючи те, що будь-яка нелегальна праця продукує легальну економічну діяльність шляхом використання коштів від неї на придбання товарів і послуг, створених легально, то в цілому ВВП держави буде зростати.

Але наведені позитивні фактори впливу тіньової економіки на жаль не переважають її негативного впливу на фінансово-економічну безпеку держави. Тіньова економіка, на наш погляд, є одним із негативних сегментів, що перешкоджає надходженню коштів до бюджету, і як наслідок, має негативний вплив на соціально-економічний розвиток держави в цілому. Загалом при цьому має місце порушення правових основ функціонування підприємницького сектору, що викликає прояв дезінформаційних явищ у визначенні критеріїв майбутнього прогнозування розвитку окремих економічних суб'єктів держави. Існуючим небезпечним наслідком розвитку тіньової економіки для фінансово-економічної безпеки є постійна криміналізація суспільства: зростання кількості фінансово-економічних злочинів, розвиток організованої злочинності в окремих регіонах, що призводить до втрати державою регулюючих, контролюючих та інших соціально важливих функцій. Враховуючи те, що тіньова діяльність не сприяє повному надходженню коштів до бюджету, то відбувається деформація податкової системи, яка впливає на розподіл податкового навантаження і, як наслідок, на зменшення витрат бюджету та часткову деформацію структури. Все це в підсумку буде негативно впливати на політику зайнятості в державі при відсутності достовірних даних про масштаби тіньового обороту капіталу. При цьому зайняті в тіньовій економіці можуть враховуватися як безробітні, тоді оцінка рівня безробіття може виявитися вище реальної. В результаті виникає відсутність достатньої кількості робочої сили, і як наслідок зростання інфляції.

Дослідження впливу тіньової економіки на стабілізацію фінансово-економічної безпеки в державі надало можливість визначити основні напрями її детінізації. До них можливо віднести: проведення антикорупційної реформи, що має стосуватись не тільки органів влади, але інших структурних підрозділів, що сприяють надмірній бюрократизації; проведення реформи в системі оподаткування (зменшення ставок окремих видів податків, скорочення структури податкового навантаження); реформування фінансово-банківського сектора економіки (зростання безготівкового сектора розрахунків дасть можливість збільшення контролю за джерелами надходження коштів та оперативного виявлення порушень зумовлених надмірними витратами; реформування ринку праці в державі.

І. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні : монографія. Львів: Ліга-Прес, 2019. 198 с.

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І МАРКЕТИНГ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ МИРОБУДІВНИЦТВА

Shymko O. V., Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor (Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne, Ukraine), **Veretin L. S.**, Candidate of Economics (Ph.D.), Senior Lecturer (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)

TRADING THROUGH MACHINES IN THE SYSTEM MARKETING CHANNELS

The analysis of technological and behavioral trends in the field of retail trade shows that under the influence of digital technologies and in the conditions of turbulence of the market environment, consumer habits and technologies of sale and purchase are rapidly evolving, ways of purchase and the nature of interaction with commercial objects are radically changing. Proof of this is vending (selling goods and services with the help of automated systems – vending machines (vendors) or terminals).

The advantages of vending include no barriers to entry and ease of business from a legal point of view and the process of service; relatively fast and, if you choose the right location of vending machines, a high level of payback; high liquidity of assets – as a rule, there is a possibility of quick sale of equipment with small losses; requires mostly insignificant spatial resources for placement (area up to one square meter); the sales process is carried out on the basis of full self-service 24/7; attracting a minimum of human resources (one person is enough to fully service 10–20 machines and maintain all financial accounting for them); the possibility of relatively easy movement (transportation) of equipment, provided that the location is changed; practically does not require advertising costs – vending machine is an advertising medium that attracts the attention of the consumer; the possibility of using modern control technologies (using telemetry technology, via mobile phone); minimization of customer service time (variant of solving the problem of queues and waiting) [1–5].

However, the vending business has a number of limitations, including:

- the possibility of a vending machine breakdown;
- vandalism. Given the specifics of a number of people's psychotypes, and especially if the vending machine is located on the street, there is a significant risk of vandalism;
- problems with water supply and electricity;

– high dependence on the location (offices, medical facilities, airports, railway stations, etc;)

- the machine requires maintenance;
- relative novelty of vending in Ukraine;
- psychological unwillingness to use
- to use automated services [1–5].

As the main types of vending for sales are:

- product (sale of packaged food products; preparation of hot/cold drinks; sale of cooked culinary and confectionery products), etc.;

- artificial – non-food (umbrellas, headphones, ties, socks, napkins, clothes, clothes, etc.)

- lakshery or expensive goods (expensive cars, gold bars, black caviar and other similar goods);

- floral-souvenir or gift;

- services (chairs for automatic massage, machines for cleaning shoes, vending machines, blind boxes;

- gambling or event (oriented organization of entertainment events (karaoke, dance, playing grounds, etc.) and focused on the sale of toys);

- medical, aimed at the organization of remote provision of some medical services and/or sale of goods for the protection of health;

- ecological or secondary processing, focused on the solution of the target installations of the so-called circular economy;

- printing (book (including returning the book as a kind of library services); mail (from the sale of envelopes and/or postcards), from the printing of posters (for example, for a meeting at the airport), etc.;

- mixed, when the vending machine is supposed to sell not homogeneous, but differentiated by the intended consumption of products [4].

Efficiency in vending trading directly depends on the quality of vending machines. With the development of digitalization of business, the demand for automatic machines is growing, which allow you to use not only different payment formats, but also remotely monitor the balances of goods, sales, change the price, issue goods, control and control the temperature inside the machine, download content, timing of advertising, etc.

Vending is an ideal high-tech type of business that does not require high investment for entrepreneurs, as well as large time costs for management. The simplicity of the business model in the market makes it quite attractive for both novice entrepreneurs who have a small start-up capital, and for large businesses – as a diversification of their activities.

At the moment, the Ukrainian market can be described as unsaturated, but with a stable positive dynamics. So, in Japan, the world leader in the development of the vending business, one vending machine accounts for 16

people, in the United States – for 35. The Ukrainian industry of automated trading is just beginning to form – one vending machine accounts for more than 1600 inhabitants [4].

The main problems of vending machines in Ukraine are:

- competition for profitable places (auto-, railway stations, hospitals, business centers, etc.);
- absence of official statistical data (number of machines, assortment, regional structure, etc.);
- unregulated legislation on the vending business;
- low loyalty of consumers.

Further formation and saturation of the vending market will contribute to:

- availability of equipment prices, which requires the development of not only the existing distribution model, based on the import of vending machines and/or their parts from abroad, but also the organization of its own production, taking into account the latest technological developments;
- high-quality service vending machines by suppliers (technical support, repair) and providing services to operators (delivery, installation of vending machines);
- organization of production and distribution of high-quality ingredients and fillers for vending machines;
- the introduction of telemetry technologies to ensure high-quality remote control of automatic machines, which is extremely important in the conditions of a pandemic and the need to minimize communications such as «man-man».

1. Biliavská Y., Mykytenko N. Vending in the conditions of COVID-19 pandemic. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. 2020. Вип. 40. С. 13–18.
2. Bilyavskiy V., Bilyavska Y. The impact of the COVID-19 pandemic on the development of the vending business. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Економіка*. 2021. № 20. С. 31–37.
3. Horbal N. I., Keller Z. Y., Nychuk-Khrushchev M. B. Vending startup in the Ukrainian market. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. № 27 (2). С. 53–57.
4. Pyatnitska G., Grigorenko O., Tarasyuk M. Vending ovatrade: Typification, advantages and risks. *Commodities and markets*. 2021. № 1. С. 47–61.
5. Hurday V. D., Sitenko N. Y. Vending as an alternative retail channel. *Infrastructure of the market*. 2020. Vol. 41. Pp. 176–180.

Блищик В. П., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Попчук Д. О., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
 (Національний університет водного господарства та природокористування,
 м. Рівне, Україна)

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ: ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

В умовах децентралізації економіки, що супроводжуються трансформаційними процесами, нерівномірністю розвитку підприємств та посиленням дезінтеграції практично усіх економічних явищ та процесів, рівень розвитку держави все більше залежить від підприємницького потенціалу кожного суб'єкта господарювання та їх ініціативності перетворити бізнес-ідею в успішний бізнес. Теоретичні та прикладні аспекти дослідження проблематики розвитку підприємницького середовища, формування підприємницького потенціалу та активізації підприємницької діяльності знайшли своє відображення в роботах провідних вчених, зокрема М. Грачова, Т. Гринчук, Б. Карапінського, А. Миргородської, І. Репіної та ін. Проте, незважаючи на значні напрацювання, і досі залишаються відкритими питання сутнісної характеристики підприємницького потенціалу.

У вітчизняній економічній літературі не існує єдиної точки зору щодо визначення сутності поняття даної категорії (таблиця).

Таблиця 1

Трактування поняття «підприємницький потенціал»

№ з/п	Автор, джерело	Зміст поняття
<i>Як сукупність ресурсів та здатність їх трансформувати у результат</i>		
1.	А. Миргородська	Сукупність можливостей та здатностей реалізації ідейного портфелю підприємця у товари, роботи, послуги, через ведення обраного виду діяльності для отримання максимального прибутку
2.	Б. Карапінський Т. Щира	Сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних тощо), навичок і можливостей менеджерів різного рівня ієрархії та безпосереднього виконавчого персоналу щодо виробництва товарів, надання послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку
3.	І. Репіна	Сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних і т.п.), навичок та можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу, щодо виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства

продовження таблиці

<i>Як індивідуальні характеристики підприємця</i>		
4.	Т.Гринчук	Здатність, можливість членів домогосподарств і суб'єктів господарювання формувати підприємницьку поведінку, орієнтовану на отримання прибутку на основі використання природно-ресурсних, економічних і соціальних факторів
5.	Ф.Хайек, І.Кірцнер	Індивідуально-психологічні особливості підприємця, управлінські здібності, самостійність при виборі та прийнятті рішень, спроможність реагування на зміни економічної та соціальної ситуацій
6.	Н. Краснокутська І. Бубенець	Сукупність здібностей, знань і навичок людей щодо здійснення підприємницької діяльності
7.	М. Грачов	Сукупність орієнтації на досягнення успіху, особистої і колективної відповідальності, свободи самовираження і творчості
8.	В. Хачатрян	Сукупність особистих якостей, набутого досвіду, професійної підготовки, психологічної готовності до змін, готовності до постійного самовдосконалення та здатності передбачати та запобігати ризику, що виникає в процесі діяльності
<i>Як сукупність бізнес-ідей</i>		
9.	Ю. Рубін	Сукупність бізнес-ідей і способів їх реалізації, які є у його розпорядженні

Джерело: [1]

Відтак, проведений огляд літератури дозволив виділити три підходи до трактування змісту поняття: підприємницький потенціал як сукупність ресурсів та здатність їх трансформувати у результат; як індивідуальні характеристики підприємця; як сукупність бізнес-ідей. Найбільш узагальнено його варто трактувати як здатність сукупності інтелектуальних характеристик підприємця ефективно використовувати наявні ресурси успішно генерувати та реалізовувати бізнес-ідеї для досягнення поставлених цілей. Такими цілями можуть бути зростання прибутковості підприємства, розширення ринків збуту продукції, забезпечення довгострокового економічного зростання підприємства [1].

Важливого значення в процесі визначення сутності категорії «підприємницький потенціал» набуває така креативна складова, яка визначається творчою активністю. Вона характеризує приріст продуктивності праці, кількості професійних надбань та обґрунтованих професійних пропозицій протягом певного періоду. Крім креативної та кваліфікаційної складової, велике значення має психологічна складова, що проявляється, передусім, у розумінні індивідуумом відповідальності за власну діяльність та власне ставлення до професійних обов'язків, а крім того за наслідки, які матимуть місце в результаті прийняття певних рішень чи виконанні дій. Характерною особливістю підприємницького потенціалу є й те, що він неодмінно вдосконалюється в міру еволюції людства від

нижчих шаблів життєдіяльності до вищих і залежить, в передусім, від рівня розвитку продуктивних сил, а отже, і від властивого суспільству технологічного способу виробництва. Отже, підприємницький потенціал – сукупність особистих якостей, набутого досвіду, професійної підготовки, психологічної готовності до змін, готовності до постійного самовдосконалення та здатності передбачати та запобігати ризику, що виникає в процесі підприємницької діяльності [2]. Важливим при його дослідженні є його структуризація. Визначення структури підприємницького потенціалу підприємства дозволить більш детально та ґрунтовно оцінити його рівень, тенденції зміни, та на цій основі розробити відповідні механізми щодо підвищення ефективності використання. Виходячи зі змістового наповнення його структуру представимо наступним чином: ресурсний потенціал підприємства (основні засоби, персонал, матеріальні ресурси, оборотні активи, фінансові ресурси); інтелектуальний потенціал підприємства (освіта, кваліфікація, підготовка персоналу, генеровані бізнес-ідеї, реалізовані проекти); інноваційний потенціал підприємства (комп'ютеризація робочих місць, автоматизація робіт, науко місткість виробництва, оновлення продукції, оновлення технології) [3]. Запропонована структуризація підприємницького потенціалу дозволить визначити та оцінити його рівень та розробити відповідні механізми по підвищенню ефективності використання як в цілому, так і по окремих структурних елементах [4].

Підприємницький потенціал виступає необхідною умовою реалізації підприємницьких здібностей і є інструментом по формуванню унікальних комбінацій конкурентних переваг підприємства і вибору найкращого (оптимального) методу досягнення раціональних цілей, що формуються в обставинах інформаційної невизначеності. Перспективами подальшого дослідження є розгляд забезпечення конкурентоспроможності підприємства на основі управління його економічним потенціалом.

1. Ковальська Л. Л. Підприємницький потенціал підприємства: економічна сутність та методика оцінки. *Економічний форум*. 2019. № 4. URL: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyu_forum/article/view/23/20 (дата звернення: 07.10.2023). **2.** Хачатрян В. В., Богацька Н. М. Змістовні особливості категорії «Підприємницький потенціал» в умовах євроінтеграції та глобалізації. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/21.pdf> (дата звернення: 07.10.2023). **3.** Федонін О. С., Рєпіна О. І. Олексюк І. М. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 316 с. **4.** Терон І. В. Інтелектуальний капітал як основне джерело багатства в постіндустріальному суспільстві. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. № 7. С. 90–94.

Ковальчук Я. Л., здобувач вищої освіти третього рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна), **Кізім В. В.**, здобувач вищої освіти другого рівня (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Рівне, Україна)

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДИВЕРСИФІКОВАНОГО РОСТУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В сучасному швидкозмінному світі існує ряд світових трендів, які спонукають до змін та розвитку нових напрямків бізнесу, що створюють продукт, який відповідає вимогам сучасного споживача. Незважаючи на ситуацію, що склалася із загостренням економічної кризи через війну та карантинні обмеження, потреба в їжі була і є базовою. Якщо ж говорити про світові тренди у сфері продуктів харчування, то вони залишаються практично незмінними. Коротко їх можна охарактеризувати так:

1) Тренд на продукти здорового харчування [1].

Бажання жити довго і якісно заставляє задуматись над споживанням продуктів, які є безпечними і корисними для нашого організму. Це є причиною розробки та використання інноваційних технологій при виробництві продуктів харчування, використання натуральної сировини, зменшення використання синтетичних добавок та транс-жирів, які призводять до зростання серцево-судинних захворювань, ожиріння та ракових захворювань.

2) Екологічність [2].

Ми живемо в світі високих технологій та масового споживання і складається враження, що жити екологічно практично неможливо. Екологічний спосіб життя включає в себе дотримання низки правил: споживання натуральних продуктів, їзда на екологічно – безпечному транспорті, відмова від пластику, використання енергозберігаючих технологій, використання екосумок, екоупаковок, економія природних ресурсів тощо. Екологічними є продукти, які виготовлені з натуральних складників, безпечні для здоров'я та не забруднюють навколишнє середовище. Сучасне життя з його темпами диктує свої правила, тому все більше споживачів віддають перевагу готовій їжі та продуктам швидкого приготування. В Україні ще досить не розвинений ринок продуктів швидкого приготування. В той же час, за нашими підрахунками 70% експортованих з України макаронних виробів є локшина швидкого приготування.

Беручи до уваги сучасні тренди ринку, наявні ресурси підприємства та компетенції, пропонується рішення щодо виходу підприємства харчової промисловості ПП «ВІЛІС» на новий ринок з новим продуктом, який відповідає світовим тенденціям та є більш цінним для сучасного

споживача. Основною діяльністю ПП «ВІЛІС» є виробництво та реалізація макаронних виробів з 1999 р. За цей період продукція підприємства завоювала місце на ринку України, про що говорить постійне зростання попиту. Тому на сьогоднішній день постає питання збільшення виробничих потужностей, розширення асортименту продукції, виходу на нові ринки збуту.

Макаронні вироби відносяться до одного з основних продуктів харчування населення в Україні. Стабільний попит на макаронні вироби пояснюється споживчими перевагами цього харчового продукту, серед яких основне місце належить невисокій ціні, високій поживній цінності, легкості приготування, тривалого терміну зберігання. Макаронні вироби є обов'язковою складовою асортименту торговельних підприємств різних видів та розмірів.

Нашою пропозицією став проєкт виготовлення продуктів швидкого приготування, які є безпечними, смачними та поживними, які не наносять шкоди здоров'ю людини та максимально безпечні для навколишнього середовища. Тренд на споживання здорової та безпечної їжі впливає на розвиток виробництва продовольчих товарів та сприяє пошуку та впровадженню безпечних технологій.

Фактично пропонується розвиток підприємства через реалізацію стратегій масштабування та диверсифікованого росту [3]. Для ефективної реалізації даних стратегій необхідні певні зміни як в системі корпоративного управління, так і зміни корпоративної культури, а саме: встановлення системи внутрішнього контролю та управління ризиками, оптимізація бізнес-процесів, введення повноцінної функції HR, формалізація кадрової політики. Варто відмітити, що на підприємстві створено автоматизовану систему управлінської звітності для ведення обліку продажів, контролю стану рахунків, а також впроваджується система повної автоматизації інформації для покращення комунікації працівників та керівників.

Розрахунки показали, що запропонований проєкт випуску інноваційного продукту (виробництво здорової локшини швидкого приготування) та виходу на новий ринок продуктів швидкого приготування є економічно вигідним для підприємства.

1. Страшинська Л. В. Світові тенденції розвитку ринку харчових продуктів. *Економічний розвиток України в контексті євроінтеграційних перспектив* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 21 жовтня 2020 р., м. Київ. Київ : Громадська організація «Інститут освіти та суспільного розвитку», 2020. С. 58–61. 2. Магльований В. В. Оцінка екологічності сучасного типу харчування. 2020. 3. Брінь П. В., Голтвянська Ю. В. Стратегія розвитку підприємства: сутність та класифікація. *Підприємство та інновації*. 2021. Вип. 21. С. 31–34.

Копилов Д. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

На сьогодні, в умовах ускладнення перебігу соціально-економічних процесів, посилення нестабільності економічного середовища та умов підприємницької діяльності, суб'єкти господарювання при прийнятті управлінських рішень опиняються в умовах невизначеності.

Першим економістом, що ґрунтовно розкрив сутність та важливість невизначеності майбутнього при плануванні соціально-економічних заходів, був Дж. Кейнс. Вчений вважав, що невизначеність являється межею між тим, що відомо напевно, та тим, що відомо ймовірно [1]. У «Загальній теорії зайнятості, проценту та грошей» Дж. Кейнс трактує невизначеність як «події, що не мають наукової бази для обчислення ймовірності їх настання, але потребують від нас певних дій щодо їх усунення» [2].

У сучасній економічній теорії існують різні трактування невизначеності. Так, Решитило В., визначає цю категорію як «стан неоднозначності розвитку певних подій у майбутньому, незнання і неможливості точного передбачення основних величин і показників розвитку певного явища» [3], Черкасов В. розуміє її як «постійну мінливість умов, швидку та гнучку переорієнтацію виробництва, мінливість ринку взагалі» [1]. Тобто невизначеність втілюється у різноманітні перетворень можливостей у дійсність та існуванні множини станів, у яких об'єкт, що розглядається у динаміці, може знаходитись у майбутньому.

Ситуація невизначеності характеризується тим, що вибір конкретного плану дій може зумовити будь-який результат із певної множини варіантів, але ймовірність впливу випадкових факторів невідома.

Варто відмітити, що значний вплив невизначеності на діяльність підприємства, а отже, і на процес прийняття управлінських рішень, пов'язаний з факторами зовнішнього середовища непрямої дії, зокрема [4]:

- невизначеність майбутньої ринкової ситуації в країні, у тому числі відсутність достовірної інформації про майбутні дії постачальників у зв'язку з мінливими перевагами споживачів;

- невизначеність, пов'язана з коливаннями цін (динамікою інфляції), облікових ставок, валютних курсів та інших макроекономічних показників;

- невизначеність, породжена нестабільністю законодавства і

поточної економічної ситуації, політичною ситуацією, діями інститутів громадянського суспільства у масштабі країни;

- зовнішньоекономічна невизначеність, пов'язані із ситуацією в інших країнах і міжнародних організаціях.

Відтак, керівнику доводиться прогнозувати майбутнє, приймати рішення й діяти, буквально «потопаючи» в океані невизначеностей. При цьому, він може знайти та проаналізувати додаткову інформацію, або діяти відповідно до минулого досвіду, інтуїції та власних припущень. Тож можна вважати, що управлінське рішення в умовах невизначеності – це результат аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування і вибору альтернативи в умовах недостатньої кількості відомостей, повної або часткової відсутності інформації

Методи прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності повинні базуватися на зборі інформації з різних джерел, аналізу цієї інформації і врахуванні ризиків [5]. До методів, якими часто користуються управлінці в умовах невизначеності, варто віднести наведені на рисунку.

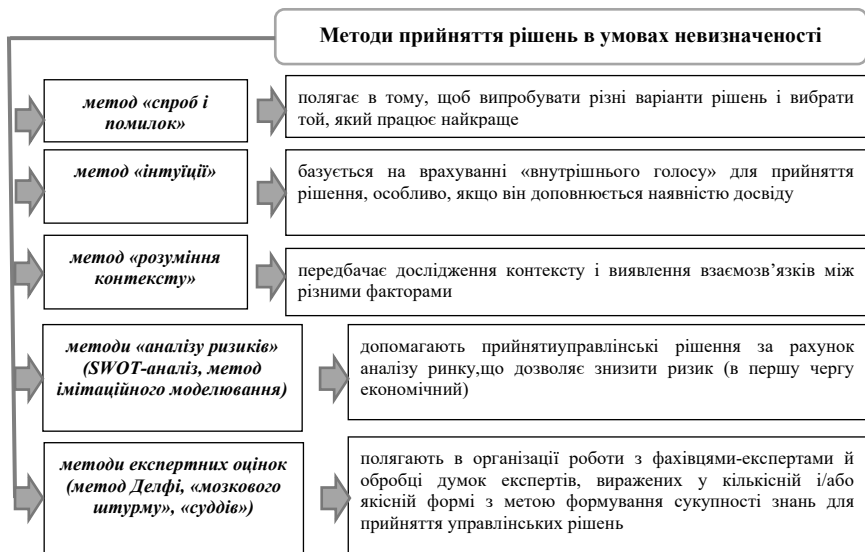

Рисунок. Методи, що використовуються для прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності

Процес прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності має вписуватись у певний алгоритм дій, що включає такі складові [5]:

- виявлення та визнання суті проблеми;
- ідентифікація проблеми на предмет її збігу з тими, що вже були у минулому, тобто встановлення наявності/відсутності досвіду у вирішенні подібних проблем;
- прийняття рішення за наявності досвіду або визначення «робочої групи», яка проаналізує проблему та запропонує варіанти рішень;
- порівняння варіантів рішення запропонованих робочою групою з «власним баченням» та прийняття остаточного рішення.

Варто відмітити, що вміння керівника вчасно прийняти відповідне рішення і передбачити при цьому його достовірні наслідки, за необхідності своєчасно скоригувати його відповідно до зміни умов функціонування підприємства та ступеня досягнення поставлених цілей – все це забезпечує адаптивне управління та знижує рівень невизначеності [5]. Безумовно, сучасні реалії суттєво ускладнили процеси управління персоналом для керівників та HR-менеджерів вітчизняних підприємств, оскільки їм доводиться приймати управлінські рішення в умовах невизначеності та значних викликів (наслідки пандемії, кадрові втрати, релокація бізнесу, військові дії та ін.).

Зокрема, військова агресія з боку рф, негативно вплинули на демографічну ситуацію, змусили значну частину працездатного населення виїхати за межі країни або стати внутрішньо переміщеними особами. За даними Конфедерації роботодавців України, з початку 2022 р. було втрачено доступ до 5,5 млн населення працездатного віку (близько мільйона громадян мобілізовано на захист України, 4,6 млн – перебувають за межами України), а це становить понад 30% усієї робочої сили [6]. Крім того, з'явилися нова особливість наявного трудового потенціалу – зростання чисельності осіб з інвалідністю внаслідок військових дій і травмувань як фізичних, так і психологічних, зокрема на початку 2023 р. їх чисельність становила 2,8 млн осіб [6].

Тому вирішувати проблему із нестачею трудових ресурсів необхідно через створення робочих місць для людей з інвалідністю та сприяння розвитку післявоєнної економіки, щоб стимулювати працездатних людей, які виїхали за кордон, повертатися і працювати в Україні [6]. При цьому, керівникам підприємств є вкрай важливо приймати такі управлінські рішення, щоб зберегти та втримати наявний кадровий потенціал, і це в умовах економічної невизначеності.

1. Корчева В. Концепція невизначеності в економічній науці. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 1. С. 41–53.
2. Keynes John Maynard. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. 1936. London : Macmillan.
3. Решетило В. П., Федотова Ю. В. Невизначеність та ризик: співвідношення понять та специфіка прийняття рішень. *Економіка та*

управління підприємствами. 2020. № 3 (77). С. 149–154

4. Теорія прийняття рішень : підручник / М. П. Бутко та ін. ; за заг. ред. М. П. Бутка. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 360 с.

5. Махун А. П. Методи прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20 квітня 2023 року). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2023. С. 44–45.

6. Хромушина Л. А. Виклики і перспективи управління персоналом у контексті теорії поколінь та в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2492> (дата звернення: 14.10.2023).

Коротун О. П., к.е.н., доцент, **Данилюк Н. В.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЗРОБКА КОМПЛЕКСУ МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Комплекс маркетингу представляє систематизовану сукупність інструментів маркетингу за допомогою яких організація цілеспрямовано впливає на ринок та його учасників. Також його називають маркетинг-мікс або «4Р». Саме за допомогою використання цих інструментів підприємство забезпечує розробку і створення, збут і просування своїх товарів / послуг, отримуючи тим самим прибуток. Важливою властивістю комплексу маркетингу є керованість елементів. Маркетолог може управляти інструментами з метою необхідного впливу на попит, вибирати найбільш перспективні комбінації елементів [1].

Головна мета розробки комплексу маркетингу – забезпечення стійких конкурентних переваг підприємства, завоювання міцних ринкових позицій. Комплекс маркетингу – це оперативна діяльність, кожна складова якої - результат глибокого економічного аналізу. Розглянемо кожен елемент комплексу [2]:

1. Продукт (послуга) для задоволення потреб споживача.

2. Ціна – це компонент, що формує прибуток. Споживачі товарів і послуг готові платити високу ціну у тому випадку, коли виробники демонструють додаткові особливості товару / послуги або ж додаткові характеристики у вигляді якості обслуговування або кваліфікації персоналу підприємства.

3. Канал розподілу – це шлях, по якому товар/послуги рухаються від виробників до споживачів. Його завдання - забезпечити переміщення і зміну в праві власності на послуги і продукти, а також запобігти виникаючим проблемам у потоках.

4. Просування – це усі канали і способи донесення інформації, які не лише максимально притягнуть увагу споживача до продукту, але якнайповніше сформулюють про нього думку і навіть потребу у ньому.

Це основні елементи комплексу маркетингу, але також до нього можна віднести: персонал представляє професіоналізм і кваліфікацію співробітників; фізичне оточення – середовище, в якому відбувається надання послуги, а також деякі суттєві об'єкти, використовувані в процесі обслуговування; процес – це процедури, послідовності дій і механізми, що забезпечують надання послуг або продажу товару.

Досягнення поставлених цілей можливе за умови ефективності кожного з чотирьох «Р». Проте товар і товарна політика практично завжди

впливають на характер і особливості інших складових комплексу маркетингу [2].

Комплекс маркетингу розробляється на підставі результатів маркетингових досліджень, які забезпечують отримання необхідної інформації про макро- і мікросередовище, ринок і власні можливості підприємства. Це є початковим етапом розробки комплексу. В ході дослідження необхідно провести: аналіз ринку, аналіз конкурентів, що надають аналогічні товари/ послуги, аналіз споживачів.

Далі здійснюється моделювання комплексу маркетингу. Необхідно скласти бажану модель комплексу маркетингу для товару/послуги з усіх елементів на основі проведеного аналізу. Визначаються які складові комплексу вже використовуються в роботі підприємства, а які необхідно додати або вдосконалити.

Таким чином, розробляється товарна політика, цінова політика, збутова політика, комунікаційна політика. Підсумковий результат – це детальний опис змісту кожного елементу комплексу маркетингу з кожного напрямку підготовки.

Наступне що треба зробити це план з формування або вдосконалення комплексу маркетингу. Визначаються заходи і критерії ефективності організації комплексу маркетингу, тобто співвідношення між результатами діяльності і витратами.

Кінцевим етапом в розробці комплексу маркетингу буде контроль і оцінка ефективності організації комплексу маркетингу. Мета - зіставити фактично досягнуті результати із запланованими. Показники для аналізу і контролю – це наявність чинників реалізації комплексу маркетингу товару / послуги.

У теоретичних і прикладних дослідженнях, присвячених оцінці результативності використання інструментів маркетингу, можна виділити наступні основні системи [3]: понятійна система оцінки результативності маркетингової діяльності фірми; система оцінки результативності використання фірмою інструментів маркетингу за допомогою моделювання; управління результативністю маркетингу.

Необхідність в постійному вдосконаленні комплексу маркетингу полягає в тому, щоб впливати на контрольовані чинники середовища і створювати умови для ефективного функціонування підприємства.

1. Зоріна О. І., Сиволовська О. В., Дергоусова А. О. Рекламний менеджмент : навч. посіб. / за ред. О. І. Зоріної. Харків : УкрДУЗТ, 2015. 257 с. 2. Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу : підручник. 5-те вид. Київ : Наук. світ, 2020. 880 с. 3. Окландер М. А., Кірносорова М. В. Маркетингова товарна політика : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 246 с.

Коротун О. П., к.е.н., доцент, **Правник Д. Р.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

CRM-СИСТЕМИ: ІСТОРІЯ, СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Для формування ефективного процесу комунікації з клієнтами, створення ефекту приналежності до компанії і завдяки цьому підвищенню обсягів продажів існують різні технології, однією з яких є Customer Relationship Management (далі CRM) – це управління взаємодією з клієнтами. Існують різні визначення CRM у вітчизняній і зарубіжній літературі. До прикладу, CRM – це автоматизована система, яка допомагає компаніям налагоджувати і підтримувати стосунки з клієнтами [3].

Проте, не можна сказати, що до появи автоматизованих CRM не існувало взаємовідносин із споживачами. Прообразом нинішньої системи до появи персональних комп'ютерів були картки клієнтів, на яких зазначалися наступні дані: кількість і обсяг покупок, телефон і адреса, а також інша необхідна інформація. Багато підприємств вели клієнтську картотеку.

Далі з'явився «Rolodex», який був перекидним каталогом, що обертався, з картками, в яких зберігалася контактна інформація клієнтів [4], він став синонімом взаємовідносин з клієнтами.

Революційним стало створення в 1980-х рр. програмного продукту «АСТ», який позиціонувався як система управління контактами, проте це програмне забезпечення (ПЗ) мало набагато більший функціонал: управляло взаємодією з клієнтами. Ера маркетингу, ґрунтованого на даних, принесла велику популярність цьому ПЗ, приміром, одними з перших клієнтів стала компанія Fogex, яка займається трейдингом.

Поступово продажі стали все більше автоматизуватися, з'явилися Sales Force Automation (SFA) системи, які поєднували в собі управління продажами, бізнесом і угодами.

Наступною віхою розвитку CRM вважається створення компанією Zibel програмного забезпечення, яке було заснованого на складних розрахунках і впровадженні аналітичних показників, що дозволяють оцінити ефективність продажів, клієнтську лояльність, задоволеність і багато іншого. Це вже була не просто база даних, а саме система, що охоплювала всі аспекти взаємовідносин з клієнтами.

Нині існують два напрями розвитку CRM:

- соціальні, які орієнтуються на соціальний портрет клієнтів, у тому числі за допомогою дослідження його профілів в соціальних мережах;

- засновані на інтернеті речей (IoT) та великих даних (BigData), що дозволяє бізнесу краще аналізувати дані про продажі.

Слід зазначити, що найбільш ефективним буде проникнення цих трендів один в одного і отримання за рахунок цього синергетичного ефекту.

У зарубіжній літературі існують наступні визначення.

Управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) – це процес створення і підтримки довгострокових стосунків між компанією і її клієнтами для гри з позитивною сумою. CRM забезпечує переваги як для клієнтів, так і для компанії [1]. У цьому визначенні уточнюється, що ефектом від CRM повинно стати не самі взаємовідносини, а отримання компанією доходу. Оскільки впровадження системи не повинно стати самоціллю для підприємств, а лише засобом для отримання доходу.

Польські дослідники Мілан К., Скопур А. і Савета В. вважають, що CRM – це передусім бізнес-поняття або філософія, яка ставить користувача в центр бізнесу з метою максимізації прибутку, що досягається шляхом збільшення кількості клієнтів, а також їх утримання, і включає визначення цінності, що має важливість для користувачів, автоматизацію бізнес-процесів для підвищення ефективності продажів в галузі маркетингу і обслуговування [2].

Розглянемо детальніше класифікацію CRM за рівнем обробки інформації:

- операційні CRM характерні для компаній, які одночасно реалізують декілька проектів з великою кількістю етапів і взаємодією персоналу з різних відділів або з матричною організаційною структурою. Компонент операційної CRM дозволяє автоматизувати процеси маркетингу, продажів і послуг, обмінюватися призначеними для користувача даними між різними підрозділами на виробництві і забезпечувати щоденне спілкування з користувачем, а також збір, зберігання, експорт, інтерпретацію і звітність за призначеними для користувача даними. Перевагами є: швидка реєстрація, оперативний доступ до усієї інформації;

- аналітичні CRM – спрямовані на створення аналітичних звітів про клієнтів компанії, їх переваги, обмеження і відгуки. Ця інформація є обов'язковою для зберігання і зіставлення в динаміці, для виявлення розбіжності і оцінки зміни в споживацькій поведінці. Компонент аналітичної CRM обробляє безліч зібраних даних, і на основі результатів обробки генерує пропозиції рішень, що стосуються форми поведінки користувачів, і служить для персоналізації пропозиції, яка допомагає в плануванні маркетингових заходів. При обробці даних використовуються аналітичні методи, що дозволяють створити масштабну картину про

споживача та його потреби.

- комбіновані CRM є симбіозом попередніх варіантів. Вони висвітлюють рівень організаційної взаємодії співробітників із зацікавленими споживачами, при цьому демонструють вплив клієнта на внутрішню систему компанії. При цьому проводиться анкетування для виявлення змін якостей продукту або системи обслуговування, які допомагають клієнтам відстежувати статус товару на вебсторінках і отримувати інформацію по SMS про події, пов'язані із замовленням або особовим рахунком, дають клієнтові можливість самостійно вибрати і замовити в режимі реального часу продукти і послуги, а також інші інтерактивні можливості. Компонент комбінованої CRM забезпечує просту взаємодію між виробником і замовником, партнером і постачальником. Клієнт бачить в спілкуванні тільки спільну CRM-систему. Комбінована CRM включає безліч каналів зв'язку, які збирають інформацію через центр обробки викликів (телефон, факс), електронну пошту, Інтернет (інтерактивний діалог / вікно чату, форум / чат, група новин), конференції (онлайн-зустріч / електронна конференція, відеоконференція, голосові повідомлення, відеоповідомлення) і пряму взаємодію з користувачем. Його головна мета – поліпшити якість зв'язку з клієнтом, що насправді означає більше способів системи збору інформації про користувача. Такі CRM-системи, що працюють без серйозних помилок і технічних несправностей, є еталонними.

Вибір CRM має бути усвідомленим, що підходить одній компанії, може не підійти іншій компанії, навіть якщо вони функціонують в одній галузі. Тому варто спробувати декілька різних варіантів, для цього усі розробники надають безкоштовний тестовий період. Якщо ж нічого не влаштовує, то слід піти складним, але у результаті, ефективнішим шляхом – розробки власної CRM.

1. Alam S. M. Ikhtiar. The Customer Interaction Cycle: The Moments of Truth in CRM. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/358044964_The_Customer_Interaction_Cycle (дата звернення: 10.10.2023). 2. The Moments of Truth in CRM (дата звернення: 01.10.2023). 2. Milan Krstić & Skorup Ana & Saveta Vukadinović. From Product Customization To Customer Relationship Management. *International Review*. 2014. № 1–2. Рр. 59–72. 3. Бойчук І. В., Музика О. М. Інтернет в маркетингу : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2010. 512 с. 4. Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу : підручник. 5-те вид. Київ : Наук. світ, 2020. 880 с.

Костриченко В. М., к.е.н., доцент, **Шпак В. А.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СКЛАДОВОЇ АНТИКРИЗОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Для розвитку будь-якого підприємства важливе значення має аналіз його антикризового потенціалу. На практиці здійснення такого аналізу передбачає вивчення багатьох аспектів діяльності підприємства. Нами проведено оцінювання маркетингової складової антикризового потенціалу ПП «ВІЛІС», яке займає вагому частку ринку в галузі виробництва і реалізації макаронних виробів та плодоовочевої консервації.

На кожному етапі розвитку ПП «ВІЛІС» стикалося з різними викликами ринку. Деякі з них залишаються незмінними, а саме: зростання конкуренції на внутрішньому ринку; зростання цін на сировину; падіння цін на продукцію; зниження прибутковості бізнесу через виробництво низькомаржинальної продукції; постійні зміни в потребах клієнта.

Споживачами макаронних виробів є фізичні особи. Особливу популярність макаронні вироби ПП «ВІЛІС» набули серед споживачів із середнім та низьким рівнем доходів, через поєднання низької ціни та достатньо високої якості товару. Так як підприємство не має власних роздрібних точок торгівлі, то основними споживачами продукції вважаються суб'єкти господарської діяльності, що є посередниками, які займаються подальшим продажем даної продукції.

Досліджуючи маркетинговий антикризовий потенціал підприємства, ми вивчали клієнтську базу, забезпечення її збереження і розширення, а також частку підприємства на ринку макаронних виробів. Асортимент макаронних виробів дуже широкий, але його різноманіття залежить від якості борошна, технічного обладнання виробництв, присутності рецептурних додатків, наявності пакувальних матеріалів. Відповідно, і клієнтська база формується з урахуванням різноманіття видів продукції.

Однією з ключових характеристик, що впливає на маркетинговий антикризовий потенціал, є ціна продукції. З цією метою нами проведений порівняльний аналіз рівня поточних цін на основні, найбільш популярні, види макаронних виробів, за якими вони реалізуються нашим підприємством і найближчими його конкурентами (табл. 1). Практично за всіма позиціями ціни ПП «ВІЛІС» є найбільш конкурентоспроможними.

З метою пошуку можливостей і загроз для маркетингового антикризового потенціалу, які містяться у зовнішньому середовищі нами проведено аналіз сильних та слабких сторін ПП «ВІЛІС» (табл. 2).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівня поточних цін на основні види макаронних виробів, грн/кг

Найменування продукції	Підприємство			
	ПП «ВІЛІС»	«Тая»	«КМФ»	«Київ-Мікс»
Макарони завитки	33,30	38,70	38,10	29,00
Макарони довгі	30,09	40,00	38,40	44,60
Макарони павутинка	45,00	45,00	42,60	40,00
Спагетті	31,70	41,40	29,70	35,00

Джерело: сформовано авторами за даними інтернет-ресурсів

Таблиця 2

SWOT-аналіз ПП «ВІЛІС»

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони 1. Виробництво високоякісної продукції, яка користується попитом 2. Збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції 3. Збільшення обсягу власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку 4. Зростання кількості покупців продукції	Слабкі сторони 1. Збільшення дебіторської заборгованості (неплатоспроможність покупців продукції) 2. Розбалансування дебіторської і кредиторської заборгованості 3. Зростання кредиторської заборгованості
Зовнішнє середовище	
Можливості 1. Стабільний попит на продукцію 2. Можливість отримання кредиту за Програмою «Доступні кредити «5-7-9%» під 0%» 3. Вихід на зовнішні ринки макаронних виробів	Загрози 1. Воєнні дії на території країни 2. Енергетична криза в країні 3. Ріст цін на сировину та матеріали (інфляційні процеси) 4. Неплатоспроможність населення 5. Загострення конкуренції на внутрішньому ринку

Джерело: сформовано авторами

Спираючись на аналіз маркетингового антикризового потенціалу, можна сформулювати стратегічні завдання розвитку ПП «ВІЛІС», які найбільше відповідають ситуації, що склалася на підприємстві, а саме: збільшення прибутку підприємства у короткотерміновому періоді; розробка системи сканування економічного середовища підприємства на базі маркетингових досліджень, які пов'язували б підприємство зі споживачами через інформацію; забезпечення стійких потоків готівки підприємства у довгостроковому періоді завдяки мінімізації слабких сторін підприємства на основі використання зовнішніх можливостей; збільшення власних оборотних коштів та, відповідно, прибутку підприємства за рахунок прискорення розрахунків з контрагентами та зменшення витрат на утримання дебіторської заборгованості.

Крижановський Б. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль, Україна)

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії на територію нашої держави започаткувало новий етап в розвитку України. Наразі є два ключових і найбільш важливих вектори функціонування держави, це оборона та економіка. Очевидно, що війна надзвичайно негативно вплинула не тільки на загальний економічний стан країни, а й на кожного громадянина окремо, однак навіть в таких умовах, органи влади продовжують виконувати свої функції та закладають фундамент подальшого відновлення та економічного розвитку.

На нинішньому етапі функціонування, економіка України зустрілася з величезною кількістю нових викликів, що матимуть вплив на неї в короткостроковій та середньостроковій перспективі, серед них: значне скорочення трудового потенціалу населення за рахунок міграції в інші держави; втрата величезної кількості виробничих фондів унаслідок окупації; руйнування логістичних ланцюжків; енергетична та демографічні кризи; хронічний дефіцит бюджету, що покривається за рахунок іноземної допомоги та запозичень; стрімке нарощування зовнішнього боргу.

Стає очевидно, що за таких умов стандартний механізм управління не є ефективний і постає необхідність в застосуванні інноваційних та креативних підходів для забезпечення економічного зростання держави. Нинішнім пріоритетом державного управління має стати забезпечення потреб розвитку економіки, захист населення та фінансування оборони.

На нашу думку, ключовим фактором забезпечення стійкого економічного зростання є створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності та залучення іноземних інвестицій в середину держави. Для стимулювання інвестиційної діяльності доцільно розвивати фінансовий ринок, ефективно боротися з корупцією та поглиблювати співпрацю з країнами партнерами, проте навіть за успішної реалізації вказаних заходів інвестори будуть активними лише в результаті досягнення військової перемоги та досягнення зниження інтенсивності бойових дій.

В той же час, традиційно актуальним питанням є забезпечення розвитку бізнесу в середині держави. Якщо з великими підприємствами ситуація стабілізувалася за рахунок наявності запасу міцності та резервів фінансових ресурсів для переформатування діяльності, то з малим

підприємництвом вона є плачевною.

На нашу думку, важливим напрямком стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання є максимальна лібералізація податкових та адміністративних умов їх діяльності. На початку розгортання військових дій урядом було впроваджено ряд пільг для представників малого бізнесу та самозайнятих фізичних осіб, однак попри всі обіцянки, частина з них вже відмінена. Подібний підхід є недопустимим у відносинах держави з бізнесом, тому пропонуємо повернути та доповнити вже існуючі системи пільг та стимулювання до кінця війни з метою максимального заохочення ділової активності, що в результаті має позитивний вплив не тільки на окремо взятих громадян, а й на економіку в цілому.

Тим не менш, вже зараз прослідковуються позитивні тенденції, зокрема: за результатами 2023 року прогнозується зростання реального ВВП на рівні 0,6% в порівнянні з минулорічним падінням на 35%; уповільнення інфляції до рівня 7,1% станом на вересень 2023 року; укладення десятків договорів та меморандумів, щодо участі іноземних держав у відбудові держави, тощо [1, с. 4].

Отже, до кінця війни державні фінанси та економіка України залишатимуться в пригніченому стані, тому держава не матиме можливості збільшувати обсяги податкових вилучень без завдання шкоди економіці. Проте в післявоєнний період держава об'єктивно постане перед необхідністю нарощування бюджетних доходів, з огляду на потреби у ресурсах для відбудови та надання допомоги постраждалим від війни. У цих умовах уряд має вже зараз створювати передумови для формування сильної та незалежної економіки на засадах ефективності, прозорості та цілеспрямованості.

Ключовими напрямками розвитку вітчизняної економіки в нинішніх умовах має стати стимулювання ділової активності в середині держави, запровадження широких програм підтримки населення, відмова від непродуктивних видатків та напрямлення всіх доступних резервів коштів на потреби оборони та економіки. Лише застосовуючи подібні радикальні заходи ми матимемо шанс ефективно розвиватися в період війни та швидко відновити темпи економічного зростання в післявоєнний період.

1. Обіход Т. В. Головні засади економіки України в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер. Економіка та управління*. 2022. Вип. 1(4). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-03-02> (дата звернення: 07.10.2023).

2. Онешко С., Башлай С., Короленко О. Особливості збереження та підтримання економічного потенціалу України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-4> (дата звернення: 07.10.2023).

Кріль В. В., PhD., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРОВАНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА

Попри те, що неоголошена повномасштабна війна в Україні триває вже понад півтора роки, все ж найбільш гостру фазу із максимальним ступенем невизначеності пройдено. Попри умовну стабілізацію ситуації з ВПО все ж не втрачає актуальності формування цілісного концептуального бачення проблем, потреб та перебігу процесів суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючі громади. В межах проекту «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343) у вересні-жовтні 2023 р. було проведено опитування 38 експертів щодо оцінки проблем, потреб та суспільної інтеграції ВПО у приймаючі громади в умовах посилення загроз соціальній безпеці через війну в Україні.

Економічна інтегрованість є одним із п'яти критеріїв комплексного інтегрального показника інтегрованості ВПО до приймаючих громад та включає показники матеріальної забезпеченості ВПО, потребу в житлі та безпеці, рівень трудової активності тощо [1]. Оцінюючи рівень економічної інтегрованості ВПО експертам запропоновано провести оцінку семи складових за шкалою від 1 до 6 балів, де: оцінка 1 відповідає показнику «переважна більшість ВПО не беруть жодної участі у відповідній складовій відносин, має суттєво нижчий рівень інтересу порівняно з місцевими мешканцями»; оцінка 5 – «переважна більшість ВПО беруть активну участь, сформована громадянська позиція відповідає рівню активного місцевого мешканця; оцінка 6 – «частина ВПО демонструють вищу активність, ніж місцеві мешканці».

За усіма запропонованими для оцінки складовими експерти оцінюють рівень економічної інтегрованості ВПО високим. Так, за складовою активності в пошуку роботи та інших легальних способів отримання доходів 47,4% опитаних респондентів визначили високим ступінь інтегрованості. 55,3% експертів також високо оцінюють ступінь дій ВПО у трудових відносинах на засадах рівності прав, справедливої конкуренції та поширюють ці принципи в своєму середовищі; 34,3% вважають, що ВПО докладають зусиль щодо захисту прав споживачів. 42,1% експертів відмітили, що ВПО активно залучаються до грантової й проектної діяльності для самоактуалізації й розвитку місцевої громади (таблиця).

Таблиця

Експертна оцінка рівня економічної інтегрованості ВПО, % до числа респондентів

№	Складові критерію інтегрованості	Рівень інтегрованості					
		1	2	3	4	5	6
1	Активно шукають роботу та інші легальні способи отримання доходів.	5,3	10,5	26,3	31,6	15,8	10,5
	Сумарні показники	15,8			47,4		
2	У трудових відносинах діють на засадах рівності прав, справедливої конкуренції та поширюють ці принципи в своєму середовищі.	0	15,8	21,1	34,2	21,1	7,9
	Сумарні показники	15,8			55,3		
3	Докладають зусиль щодо захисту прав споживачів	0	28,9	31,6	21,1	13,2	5,3
	Сумарні показники	28,9			34,3		
4	Керівники релокованих підприємств та організацій мають таке ж ставлення з боку влади та населення, що і місцеві суб'єкти господарювання, у своїй діяльності виявляють повагу до світогляду та цінностей місцевих мешканців, повністю інтегрувались до нових умов.	2,6	15,8	28,9	28,9	15,8	7,9
	Сумарні показники	18,4			44,7		
5	Релокований бізнес та ВПО отримують доходи та беруть участь у формуванні місцевих бюджетів на однакових з місцевим бізнесом та населенням принципах, без жодного тиску чи преференцій у діяльності.	7,9	10,5	28,9	23,7	23,7	5,3
	Сумарні показники	18,4			47,4		
6	Активно залучаються до грантової проектної діяльності для самоактуалізації й розвитку місцевої громади.	2,6	15,8	23,7	23,7	18,4	15,8
	Сумарні показники	18,4			42,1		
7	Докладають зусиль до створення нового бізнесу, реалізації бізнес-проектів, залучення інвестицій у громаду.	2,6	23,7	23,7	18,4	15,8	15,8
	Сумарні показники	26,3			34,2		
	Середні оцінки експертів, %	3	17,3	26,3	25,9	17,7	9,8
	Сумарні показники	20,3		43,6			

Важливу роль в приймаючих громадах відіграє релокований бізнес. Тому до складових оцінки економічної інтегрованості було віднесено ряд питань, що дозволяє оцінити рівень інтеграції підприємств, які вимушено перенесли свою операційну діяльність до нових територіальних громад.

За оцінками експертів 44,7% керівників релокованих підприємств та організацій мають таке ж ставлення з боку влади та населення, що і місцеві суб'єкти господарювання, у своїй діяльності вони виявляють повагу до світогляду та цінностей місцевих мешканців та повністю інтегрувались до нових умов. Також, 47,4% експертів вважають, що релокований бізнес та ВПО отримують доходи та беруть участь у формуванні місцевих бюджетів на однакових з місцевим бізнесом та населенням принципах, без жодного тиску чи преференцій у діяльності. 34,2% експертів вважають високим рівень здатності ВПО до створення нового бізнесу, реалізації бізнес-проектів, залучення інвестицій у громаду.

Отже, результати опитування експертів вказують на високий рівень економічної інтегрованості ВПО – таким його оцінюють 43,6% експертів. Респонденти визначили високим рівень інтегрованості за сімома запропонованими для оцінки критеріями економічної інтегрованості. За рядом складових економічної інтегрованості експерти вважають активність ВПО вищою, ніж у місцевих мешканців приймаючих громад. До них належать: активність в пошуку роботи та інших легальних способів отримання доходів – 10,5 %; залучення до грантової й проектної діяльності для самоактуалізації й розвитку місцевої громади – 15,8%; створення нового бізнесу, реалізації бізнес-проектів, залучення інвестицій у громаду – 15,8%. Наявність таких категорій може свідчити про так званій «ресурс розвитку» приймаючою територіальною громадою. Адже це не просто люди, які проживають на конкретній території, і, навіть, не сума їх знань, навичок, здібностей, мотивацій та здоров'я, а можливість використання всієї вище названої сукупності складових для одержання відповідних корисних результатів для громади.

Публікацію підготовлено за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

1. Федоренко О. Теоретична модель соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаді. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 1. С. 17–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkhucozrob_2018_1_6 (дата звернення: 07.10.2023).

Кріль В. В., PhD., доцент, **Літвиненко Д. О.,** здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства природокористування, м. Рівне, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Безпрецедентні умови, в яких опинилась Україна внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення росії, спровокували кардинальні зміни в усіх сферах суспільного життя, функціонуванні державних і недержавних інституцій в країні. Завдяки значній світовій підтримці економічна система України витримала потужні удари та змогла адаптуватись до нових обставин. Протягом 2022 р. серйозні випробування відбувались на ринку праці, однак відсутність статистичних даних значно обмежила можливості оцінки реального стану й характеру змін, що відбуваються в Україні. Планування програм післявоєнної відбудови України є важливим етапом повоєнної відбудови країни. Адже економічна система та повоєнне відновлення країни безпосередньо залежать від кількості й ефективності зайнятого населення [3].

Для ринку праці України відтік талантів завжди був, хоч і негативним, але характерним процесом. Проте особливо гострою ця проблема постала через повномасштабну війну та її наслідки. Люди масово покидають своє житло в пошуку безпеки й можливості працювати, вітчизняні підприємства та бізнеси втрачають найманих робітників через масштабний виїзд українців. Згідно даних ООН станом на 23 жовтня 2023 року в Європі зареєстровано в статусі біженці близько 5,8 млн громадян України, загалом у світі цей показник становить 6,2 млн осіб [4]. Проте особливо важливим в дослідженні ринку праці є показник кількості осіб, які планують повернутися додому. Соціологічні опитування показують, що 85% наших громадян хочуть повернутися: 21% з них — найближчим часом, а 19% покладаються на ситуацію в Україні [2].

Серед основних трендів ринку праці України, згідно даних опитування Європейської Бізнес Асоціації, виділяється підвищення заробітних плат (76% респондентів) та збільшення функціоналу і найм нових працівників (51%). В планах компаній на 2024 рік – підвищення заробітних плат, збільшення штату, збільшення бюджетів на розвиток персоналу. Основними можливостями з підтримки працівників у цей час компанії називають стабільну виплату заробітної плати, бонусів і премій, надання психологічної підтримки. У 19% опитаних компаній усі співробітники наразі в Україні, у 33% за кордоном не більше 5% співробітників. При цьому 61% мають можливість працювати

дистанційно, а 49% компаній не планують повертати людей в офіс найближчим часом [1].

Повернення українців з-за кордону могло б збільшити український економічний потенціал, втім для цього потрібні такі передумови як безпека, інфраструктура, економічні можливості. Що більше часу українські мігранти знаходяться за кордоном, то більше вірогідність, що вони залишаться там назавжди, оскільки вимушені мігранти стають трудовими мігрантами та створюють нові соціальні зв'язки. Відтак українська діаспора збільшуватиметься, однак вона також може зіграти важливу роль у відбудові країни.

Проте щоб повернутися додому, людям потрібно бути впевненими в підтримці від роботодавців та держави. Для досягнення цього рівня довіри роботодавці мусять розвивати внутрішню політику, а держава — сприяти створенню безпечних і стабільних умов життя, зважаючи на ряд факторів (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори забезпечення повосенного відновлення ринку праці

Економічне й фінансове регулювання	Знижені податкові ставки та субсидії дадуть підприємствам можливість відновлюватися. Країна має бути приваблива для бізнесу, а бізнес — для талантів. Це й буде тим показником стабільності та фінансової безпеки.
Відбудова інфраструктури та зруйнованих Міст	Інфраструктура забезпечує нормальне життя, тож швидкість її відбудови є пріоритетною. Щоби зберегти довіру громадян, країна має долучитися до створення різноманітних суспільних програм. Наприклад, надання житла за умови працевлаштування, відкриття нових бізнесів або перенесення виробництва на територію України.
Перекваліфікація кадрів	Через скорочення робочих місць більшість українців не мають можливості працювати за професією. Це змушує їх шукати будь-які варіанти за кордоном. Перекваліфікація кадрів допоможе знаходити собі місце в Україні. Роботодавці за умови державної підтримки й фінансування зможуть надавати безоплатне стажування та гарантувати працевлаштування.
Залучення українців до інвестицій	Часто наші співвітчизники виступають інвесторами, переказуючи кошти з інших країн. Перекази заробітчан за 2021 рік становили близько 14 млрд. дол. Держава може запропонувати громадянам, що працюють за кордоном, можливість збереження та збільшення заощаджень в українських банках, а також інвестування в нові бізнеси.
Популяризація всього українського	Можна впевнено сказати, що Україна має сильний бренд на міжнародній арені. Репутація країни і її населення як символу свободи, нескореності та квінтесенції демократичного суспільства заохоче громадян не тільки повертатись, а й виступати амбасадорами українських товарів, сервісів і самої України. Необхідно підтримувати такі активності й збільшувати зв'язок та ініціативу населення за кордоном.

Ще під час воєнних дій потрібно шукати можливості для відновлення економіки та соціально-трудової сфери на тих територіях, де не відбуваються активні бойові дії. Будь-які можливості повинні бути використані для відновлення підприємств, ринків, установ та інфраструктури, відновлення довіри та очікувань населення.

Забезпечення робочих місць для гідної зайнятості є одним з основних з для швидкого завдань відновлення економіки. Наразі необхідні зміни основних принципів та цілей для перегляду політики зайнятості економіки. Це має включати три основні напрямки. Перший має бути спрямований на швидке забезпечення зайнятості та доходів, за умови стабілізації безпеки та соціально-гуманітарної стабільності для жертв війни. Другий напрям має сприяти відновленню та реінтеграції місцевої економіки приймаючих громад. Третій шлях створення та розвитку робочих місць базується на гідній праці та створює ідеї створення інституційних сприятливих ринків праці, а також соціального діалогу на національному рівні.

На так званих тилових територіях, доцільно впроваджувати пілотні програми зайнятості для окремих сегментів робочої сили, які базуються на таких керівних принципах :

- системність, яка базується на попередніх оцінках стану ринку праці та ефективності програмних заходів до початку війни та адаптації до реалій повоєнного відновлення ;

- інклюзивність і сталість, що означає, що запропоновані заходи мають базові ідеї гідної праці та ефективної та продуктивної зайнятості;

- чутливість до зростання військової агресії та конфлікту - впроваджені заходи повинні зменшити наслідки мілітаризації суспільства та виявленої криміналізації.

1. Аналіз ринку праці: січень – серпень 2023. Європейська Бізнес Асоціація. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/Doslidzhennya-rynku-pratsi-Ukrayiny_compressed.pdf (дата звернення: 23.10.2023). **2.** Вісімнадцяте загально національне опитування: Психологічні маркери війни (8–9 жовтня 2022). Соціологічна група Рейтинг. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_1000_ua_psychomarkers_102022_xviii_press.pdf (дата звернення: 23.10.2023). **3.** Судаков М., Лисогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf (дата звернення: 23.10.2023). **4.** Ukraine Refugee Situation. URL: [SituationUkraineRefugeeSituation \(unhcr.org\)](https://www.unhcr.org/situation-ukraine-refugee-situation) (дата звернення: 23.10.2023).

Курило Р. М., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ОЦІНКИ РИЗИКУ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

Для будь-якого бізнесу існує ймовірність в певний момент зіткнутися з кризою, яка може поставити під загрозу його функціонування та імідж. Кризова ситуація характеризується підвищеним ризиком банкрутства, слабкою конкурентною позицією, фінансовою нестабільністю. Кризу також можна визначити як період у розвитку системи/підприємства, що характеризується підкресленим накопиченням труднощів і конфліктним вибухом напруги, що унеможливує нормальне функціонування та викликає сильний тиск до змін [2].

Можливе виникнення банкрутства – це кризовий стан підприємства. Для ефективного управління підприємством необхідний аналіз і діагностика фінансового стану підприємства, свого роду «тривога», яка попереджає керівництво про небезпечні бізнес-ситуації. У сучасній науковій літературі широко досліджені такі теми, як оцінка фінансового стану, результатів діяльності, ризику, особливо після початку ситуації, пов'язаної з економічною та фінансовою кризою підприємства, що призводить до низької прибутковості, обмеження діяльності або навіть початку банкрутства. Особливу увагу слід приділити саме ризику банкрутства та моделям, які використовуються для успішного визначення цього типу ризику.

Кризова ситуація – це нестабільний стан підприємства, коли звичні господарські операції дають збій і результати діяльності підприємства знижуються. Проте є автори, які вважають, що криза, хоча й небезпечна для життєвого циклу організації, все ж дає підприємства можливість стати сильнішою. Ознаками кризи всередині фірми зазвичай є: «зниження ліквідності та прибутковості, втрата фінансової стабільності, зростання витрат, втрата ринку та конкурентоспроможності» [2]. Якщо підприємство не може або не хоче помітити сигнали ранньої кризи та передбачити ризики, які можуть загрожувати підприємству, то необхідно застосовувати законні інструменти: процеси санації та банкрутство. Для підприємств, які досягли цієї стадії, реорганізація часто є єдиним способом уникнути банкрутства та зберегти розвиток бізнесу. У разі банкрутства існує великий шанс, що підприємство припинить своє існування [1].

Банкрутство – нерозривне явище, пов'язане з сучасною ринковою економікою. Крім того, велика кількість банкрутств, про які повідомляють

підприємства, може призвести до негативних наслідків на місцевому рівні – для економічного розвитку та економічної ситуації в регіоні та – в національному масштабі – для економіки всієї країни [4].

Оцінка ризику банкрутства особливо важлива для інвесторів при прийнятті інвестиційних рішень вкладень в акції чи облігації, а також для менеджерів при прийнятті фінансових рішень щодо політики фінансування, інвестицій і розподілу. Моделі оцінки ризику банкрутства є важливими інструментами для банкірів, рейтингових агентств і навіть підприємств, які перебувають у скрутному становищі.

Найчастіше на практиці при аналізі банкрутства використовують так званий метод оцінки – це метод внутрішньої та зовнішньої діагностики, який спрямований на вимірювання ризику інвесторів, кредиторів і самого економічного агента в його майбутній діяльності. Цей метод займає важливе місце у фінансовому аналізі та базується на дискримінантному аналізі. Дискримінантний аналіз використовується для розробки моделей для класифікації/прогнозування відповідності спостережень певним апріорно визначеним класам. З цією метою в дискримінантному аналізі створюється класифікатор на основі набору спостережень і деяких характерних показників для цих спостережень. Перевагами дискримінантного аналізу є «однозначна інтерпретація та висока точність результатів оцінки ризику банкрутства підприємства, які також враховують галузеву спеціалізацію та таймінг у внутрішніх моделях» [3]. Найбільш поширені моделі, що використовують метод оцінок є моделі Конана і Холдера та Таффлера. Вони належать до відомих шкіл: модель Конана і Холдера належить до європейської школи, а модель Таффлера до азійської школи [2].

Модель Конана-Холдера розроблена в 1978 р. з безпосередньою метою аналізу деградації малих і середніх підприємств у Франції та базується на аналізі попиту на ліквідність. Це міжнародна модель, яка є частиною континентально-європейської школи моделей оцінки ризику банкрутства. Модель, розроблена двома авторами, належить до статистично перевірених методів. Дослідники створили вибірку малих і середніх підприємств, які вони вивчали через фінансово-облікові змінні. Вибірka складалася з 95 малих і середніх підприємств, половина з яких збанкрутувала між 1970 і 1975 рр. Проаналізовані підприємства були статистично згруповані для визначення функції балів, застосовної до промислових, будівельних, оптових та транспортних підприємств. Модель Конана-Холдера застосовується до промислових підприємств із кількістю працівників від 10 до 500 осіб. Модель Таффлера була розроблена в 1983 р. англійськими вченими Р. Таффлером і Г. Тішоу, які запропонували модель Z, засновану на розрахунку чотирьох факторів. Згідно з

Тафлером, першим кроком у побудові цієї моделі було «розрахувати понад 80 ретельно відібраних звітів із звітності всіх зареєстрованих промислових фірм, які збанкрутували між 1968 і 1976 рр., і 46 випадково вибраних платоспроможних промислових фірм» [2]. Потім, використовуючи, серед іншого, поетапний лінійний дискримінантний аналіз, модель була отримана шляхом визначення найкращого набору звітів, які, взяті разом і належним чином зважені, шляхом оптимального розрізнення між двома вибірками. Оцінка ймовірності неплатоспроможності суб'єкта господарювання є складним завданням. Обидві оцінкові моделі дають значення (z-оцінка), яке використовується для оцінки ризику банкрутства та платоспроможності бізнесу. Кожна модель зосереджена на різних фінансових звітах і різних сферах інтерпретації для оцінки Z. Кожна модель може виявити іншу область проблеми, і з цих причин на практиці доцільно застосовувати обидві моделі разом, щоб отримати більш повну картину ризиків, які загрожують підприємству. Важливо зазначити, стверджувати про ризик банкрутства суб'єкта господарювання можна лише за умови проведення фінансово-бухгалтерської діагностики, яка б визначала стан неплатоспроможності, як такий стан майна суб'єкта господарювання, який характеризується недостатністю коштів для сплати певних визначених, ліквідних і прострочених боргів.

У світлі поточних економічних реалій і криз, що перетинаються (військова, політична, енергетична, економічна), міжнародне бізнес-середовище зазнало серйозного впливу зі збільшенням кількості неплатоспроможних підприємств. У цьому контексті існує необхідність розробки нових моделей для оцінки ризику банкрутства або адаптації поточних моделей до сучасних економічних реалій, щоб підприємства могли запобігти матеріалізації своїх ризиків, а не просто виявляти їх на кінцевій фазі.

1. Cho E., Okafor C., Ujah N., Zhang L. Executives' gender-diversity, education, and firm's bankruptcy risk: Evidence from China. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*. 2021. № 30. P. 100500–100500. 2. Grosu V., Chelba A. A., Melega A., Botez D., & Socoliuc M. I. Bibliometric analysis of the literature on evaluation models of the bankruptcy risk. *Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management*. 2023. 3. Neskorodieva I., Megits N., Rodchenko V., Pustovhar S., Stamatina O. The methodical approach of bankruptcy probability estimation in an anti-crisis management system of enterprise. *Journal of Eastern European and Central Asian Research*. 2019. Vol. 6(2). P. 259–269. 4. Pisula T. An ensemble classifier-based scoring model for predicting bankruptcy of Polish companies in the Podkarpackie Voivodeship. *Journal of Risk and Financial Management*. 2020. Vol. 13(2). P. 37–37.

Мазур Н. О., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕКСПЕРТА НА ОЦІНКУ АКТУАЛЬНОСТІ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Повномасштабна російська збройна агресія створила нові виклики соціальній безпеці України, пов'язані з активізацією як переміщення громадян у межах держави, так і вимушеної еміграції. Значне зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в країні, розширення спектру проблем, на які держава та суспільство мають активно реагувати, зумовлює актуальність пошуку ефективних шляхів та інструментів задоволення потреб цієї категорії населення у житлі, товарах першої необхідності, працевлаштуванні, медичних і освітніх послугах, першим кроком якого є проведення компетентного експертного оцінювання актуальності потреб ВПО. Командою проекту «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» розроблено анкету експерта з проблем, потреб та суспільної інтеграції ВПО у приймаючі громади в умовах війни та посилення загроз соціальній безпеці. Для формування питань блоку «Оцінка потреб ВПО» попередньо визначено 11 груп потреб з уточненням змісту окремих з них. Анкета зорієнтована на експертів, які представляють основні інституції, долученні до вивчення та вирішення проблем ВПО: органи та структури державної і регіональної влади; органи місцевого самоврядування; державні заклади соціального захисту населення; підприємців та роботодавців, які залучають ВПО; медичні заклади; волонтерські або інші громадські організації та об'єднання; заклади науки та освіти. Питаннями анкети передбачено можливість диференціації оцінки експертів залежно від їхніх демографічних характеристик (стать, вік), рівня освіти і регіону проживання та виявлення впливу даних факторів на загальну оцінку з огляду на небезпеку впливу демографічних стереотипів експертів на об'єктивність їхніх суджень, на якій наголошують вчені-соціологи [1].

Найбільш важливою і першочерговою для ВПО експертами визнано потребу в забезпеченні житлом (у 76,3% відповідей для даного виду потреби зазначено ранг 1). Водночас, середній ранг актуальності даної групи потреб жінками-експертами визначено на 0,9 пункта вищим, ніж чоловіками. Більш актуальною потребу житла ВПО порівняно з іншими вважають експерти вікової категорії 36–59 років (таблиця).

Таблиця

Вплив демографічних характеристик експертів на оцінку актуальності потреб ВПО

Групи потреб	Середній ранг групи потреб*					
	Усі експерти	Стать експерта		Вік експерта		
		чоловіки	жінки	35 років і молодші	36-59 років	60 років і старші
- у забезпеченні житлом	2,6	3,2	2,3	3,5	2,2	3,0
- у працевлаштуванні й трудовій реалізації	3,6	3,6	3,6	4,0	3,5	3,8
- у соціальній підтримці (відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат; доступність соціальних послуг; послуги соціальних працівників; сторонній догляд)	4,4	4,6	4,4	3,9	4,5	5,3
- у гуманітарному забезпеченні (кошти від благодійників, одяг, взуття, теплі речі, продукти харчування)	4,6	3,7	4,9	4,6	4,5	5,0
- в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації (збереження здоров'я; фізична та соціально-психологічна реабілітація; медпослуги)	5,4	5,5	5,3	5,3	5,5	4,8
- у підприємницькій активності (релокація та розвиток бізнесу на новому місці, започаткування нового бізнесу)	6,3	5,4	6,7	6,6	6,2	6,0
- в здобутті освіти, у перекваліфікації, професійному розвитку	7,1	7,4	7,0	7,4	6,9	8,3
- у правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі (відновлення втрачених документів, оформлення статусу ВПО)	7,1	7,5	7,0	6,5	7,4	6,8
- в суспільній повазі та визнанні	8,2	7,1	8,7	7,9	8,3	8,0
- у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище (соціальні зв'язки та комунікації, моральна підтримка в новому соціальному середовищі)	8,2	9,1	7,9	8,4	8,2	8,0
- у захищеності прав і свобод	8,4	8,9	8,2	8,0	8,7	7,3

*Ранги експертами присвоєно від 1 – найважливіша потреба до 11 – найменш важлива потреба.

Джерело: складено автором

Актуальним визнано також задоволення потреб у працевлаштуванні й трудовій реалізації (73,7% відповідей присвоєно у межах рангів 1–4), без особливих відмінностей у думках експертів залежно від статево-вікових характеристик. Однак, оцінка актуальності задоволення потреб у підприємницькій активності, спрямованій як на забезпечення цих категорій громадян джерелами доходів, так і на створення вигоди іншим групам населення, не отримала чіткої підтримки в судженнях експертів, і характеризується наданням певної переваги саме чоловіками. Респонденти вважають більш важливими для ВПО задоволення потреб у гуманітарному забезпеченні шляхом отримання коштів від благодійників, одягу, взуття, теплих речей, продуктів харчування (пріоритетність – у відповідях чоловіків) та потреб у соціальній підтримці у вигляді відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат, доступності соціальних послуг, соціальної допомоги, наданої соціальними працівниками, отримання стороннього догляду (найбільше відповідей з високими рангами – від молоді; помітно нижча актуальність оцінки даної групи потреб – у експертів пенсійного віку). Відносна узгодженість думок експертів виявлено при оцінюванні актуальності потреб ВПО у медичній допомозі, лікуванні та реабілітації. Досить рівномірно оцінені різними експертами такі потреби ВПО, як важливість задоволення ними потреб у правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі, в суспільній повазі та визнанні, у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище, у захищеності прав і свобод. Досить низькою також є експертна оцінка актуальності потреб ВПО у здобутті освіти, перекваліфікації, професійному розвитку, з чітким відхиленням у бік зниження оцінки важливості задоволення освітніх потреб ВПО експертами у віці понад 60 років.

Таким чином, за результатами аналізу впливу демографічних характеристик експертів на оцінку актуальності потреб ВПО виявлено типову стереотипізацію в судженнях різних груп опитаних, що свідчить про необхідність залучення до вибірки респондентів різних демографічних груп і погоджує правильність підходу команди Проекту щодо вибору експертів під час проведення першого етапу дослідження. Публікацію підготовлено за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

I. Barton K., Tucker B. G. Exploringpublicspeaking. 2020. URL: <https://cool4ed.calstate.edu/handle/10211.3/215936>. (дата звернення: 07.10.2023).

Мальчик М. В., д.е.н., професор, **Завалій Т. О.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСНОВНІ ВИДИ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Основним завданням будь-якої бізнес-моделі є генерування цінності як для бізнесу (отримання прибутку та інших видів ефектів), так і для клієнтів (отримання позитивного клієнтського досвіду).

Процеси цифровізації зумовлюють появу нових бізнес-моделей у цифровому просторі, зміни яких пов'язуються з появою цифрових каналів, цифрових продуктів, цифрових послуг, електронної комерції тощо. Проблематику, пов'язану з бізнес-моделями у цифровому середовищі досліджували такі автори як А.М. Бортнік, Ю.М. Завдов'єва, Н.О. Іванченко, О.І. Карінцева, Я.О. Колешня, О.В. Кубатко, Ж.В. Кудрицька, Л.Г. Мельник, І.В. Сломніков, І.М. Сотник, Л.В. Фролова, Н.М. Шведа та ін.

Існує багато видів і модифікацій бізнес-моделей у цифровому просторі, основними серед яких вважаються наступні:

1) *Модель Free* передбачає безоплатно надавані послуги натомість збирає дані користувачів, які використовуються для націлювання персоналізованої реклами, прикладом якої є пошукова система Google, яка є лідером на ринку пошукових систем: за вересень 2023 року частка ринку цього пошуковика склала 91,58% від загалу [1].

2) *Модель Freemium* передбачає безоплатний доступ до базового пакету послуг і платний доступ до повного пакету послуг. Сервіс SimilarWeb, який аналізує трафік вебсайтів, надає своїм користувачам обмежену аналітичну інформацію у безоплатному доступі, натомість ширший функціонал можна придбати за умови різних видів підписок. Компоненти Freemium у маркетингових програмах обмежені вартістю, яку компанія надає на постійній основі у формі контенту, досвіду або послуг, корисних клієнтові [2, с. 139].

3) *Модель на вимогу* передбачає миттєвий доступ до продуктів або послуг, коли вони потрібні користувачам. Прикладом є американська компанія «Uber», що створила однойменний мобільний застосунок для пошуку, виклику та оплати таксі або приватних водіїв. Українським прикладом є онлайн-сервіс замовлення послуг «Кабанчик», у межах якого об'єднуються замовники, яким потрібно виконати певний вид робіт (клінінгові послуги, ремонт техніки, будівельні роботи, дизайн, бюро перекладів тощо), та виконавці, які готові її виконати за грошову

винагороду.

4) *Модель електронної комерції* передбачає організацію продажу та купівлі товарів і послуг через онлайн-майданчики (вебсайти). Одним з перших осередків e-commerce став, заснований у 1994 році, інтернет-магазин «Amazon». Наразі він переріс формат простого інтернет-магазину і став маркетплейсом.

5) *Модель маркетплейсу* передбачає використання сторонньої онлайн-платформи продавцями та покупцями для торгівлі товарами та послугами. Для визнання маркетплейсом сайт має відповідати певним вимогам (на ньому можуть продавати різні продавці; він отримує винагороду за надання послуг як майданчику для організації e-commerce; на його сайті має бути розміщена інформація для потенційних продавців щодо умов співпраці; у структурі сайту має бути передбачений функціонал, що дозволяє оформлення замовлення товару, його оплати та доставлення [3, с. 95]. Прикладами українських маркетплейсів є сайти prom.ua, rozetka.com.ua, epicentrk.ua, allo.ua, comfy.ua, crafta.ua тощо.

6) *Модель цифрової екосистеми* передбачає створення та використання власної внутрішньої екосистеми для компанії або екосистем, заснованих на партнерстві між компаніями. Прикладами можуть бути екосистеми компаній, які називають групою «BigTech» (Alphabet (Google), Amazon, Apple, Meta, Microsoft).

7) *Модель спільного доступу* передбачає використання товару (пропозиції) протягом певного періоду без права володіння ним. Наприклад, один з найбільших сайтів оренди житла в світі «Airbnb» є брокером, тобто отримує частку з кожного бронювання приміщень.

8) *Модель досвіду* передбачає додавання цінності пропозиції через використання цифрових технологій. Прикладом є компанія «Tesla», яка постійно вдосконалює та оновлює конструкцію і програмне забезпечення автівок. Через мобільний застосунок Tesla власники мають змогу стежити за зарядкою, розігрівати або охолоджувати автівку, знаходити її й навіть одержувати віддалений доступ [2, с. 19].

9) *Модель підписки* передбачає отримання регулярних доходів через підписки. Прикладами є американський медіасервіс «Netflix» і український медіасервіс «Megogo». У межах такої бізнес-моделі нагальною є необхідність створення та підтримання постійної цінності для користувачів задля утримання клієнтської бази. Це зумовлюється тим, що доходи бізнесу забезпечуються через регулярні платежі клієнтів, яким паралельно можуть пропонуватися кращі (цінніші) умови пропозицій інших учасників такого ринку.

10) *Модель відкритого коду* передбачає отримання регулярних доходів через підписки, тому необхідно створювати постійну цінність для

користувачів. Прикладами такої моделі є безкоштовний веббраузер Firefox та безкоштовна відкрита операційна система Linux. Бізнес-модель Firefox покладається на пошукові системи для винагороди та партнерства: так, наприклад, у 2004 році Фонд Mozilla провів кампанію зі збору коштів на підтримку запуску веббраузера Firefox 1.0. Упродовж менш ніж одного року, веббраузер цієї версії був завантажений понад 100 млн разів [4].

Вибір виду бізнес-моделі у цифровому середовищі зумовлюється різними чинниками: від особливостей діяльності та ринку, на якому буде реалізовуватися пропозиція, до етапу розвитку бізнес-одиноці. Наприклад, на етапі входження на ринок із вже сформованими гравцями першочерговим завданням для бізнесу є питання захоплення певної частки ринку, що буде актуалізувати увагу до таких моделей, як Free чи Freemium. Якщо питання вибору бізнес-моделі пов'язане зі сферою електронної комерції, то тут визначальними будуть питання ресурсних можливостей бізнесу задля формування траєкторії просування через відповіді на такі питання як: «Використовувати вже наявні цифрові майданчики (маркетплейси) з напрацьованими високими показниками трафіку?»; «Створювати власний вебсайт для електронної комерції, тобто інтернет-магазин?»; «Залишатися на рівні продажів через сторінку в Instagram?»; «Обирати комплексний підхід, тобто використовувати різні цифрові майданчики для просування власних пропозицій?».

Отже, вибір бізнес-моделі у цифровому середовищі – це індивідуальна траєкторія розвитку бізнесу через відповідний узгоджений концепт, що передбачає відповіді на питання «Що?», «Де?», «Коли?», «Як?» і «Кому?» буде пропонуватися. На прикладі основних видів бізнес-моделей у цифровому просторі було продемонстровано, наскільки урізноманітнися перелік підходів до створення бізнесу та просування відповідних пропозицій у цифровому просторі. Це зумовлює необхідність досліджень різних видів ринків з огляду на те, які бізнес-моделі використовуються їхніми учасниками.

1. Search Engine Market Share Worldwide. September 2023. URL: <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share> (дата звернення: 15.10.2023).
2. Смарт Р. Agile-маркетинг: перетворення досвіду клієнтів на вашу конкурентну перевагу / пер. з англ. Л. Герасимчука. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 220 с.
3. Завалій Т. О., Шахрай В. Ю. Similarweb як діджитал-інструмент конкурентної розвідки: українські реалії. *Маркетинг і цифрові технології*. 2023. Том 7. № 2. С. 86–104.
4. Історія проєкту Mozilla. URL: <https://www.mozilla.org/uk/about/history/> (дата звернення: 16.10.2023).

Мальчик М. В., д.е.н., професор, **Попко О. В.**, д.е.н., професор
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна), **Наливайко Н. Я.**, к.е.н., доцент (Національний
лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком широкомасштабної війни в Україні відбулися незворотні процеси, що визначили нову реальність для українських підприємств. Руйнівні наслідки, які були завдані та продовжують завдаватися вітчизняним промисловим підприємствам, вимагають тривалого періоду відновлення. Незважаючи на воєнні турбулентності, бізнеси в Україні проявили достатню адаптивність і продовжують свою діяльність, забезпечуючи українців роботою та державу податками.

Станом на початок вересня 2023 року загальні втрати України від пошкодження фізичної інфраструктури склали (за попередніми розрахунками) понад 150 млрд дол. США [1] (рисунок).

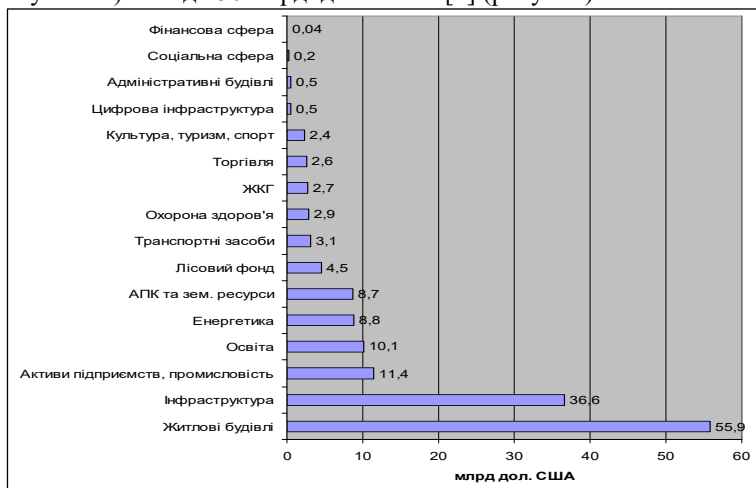

Рисунок. Прямі втрати України від пошкодження фізичної інфраструктури у 2022–2023 рр. [1]

При цьому, найбільших пошкоджень зазнали такі п'ять типів майна як: житлові будинки, інфраструктура, активи підприємств, освіта та енергетика. Сумарно вказані втрати складають понад 80% від усіх втрат.

Своєю чергою, за час воєнного стану лісовий фонд України поніс

втрат на суму понад 4,5 млрд дол. США. Такі втрати безумовно відобразились на діяльності деревообробних підприємств, частина з яких була розташована у Харківській, Миколаївській, Луганській, Запорізькій, Сумській та Чернігівській областях, та які повністю або частково призупинила свою діяльність. Окремі підприємства були знищені чи пограбовані окупантами. Невеликий відсоток галузевих підприємств, що опинилися в зоні активних дій, було релоковано на захід України для збереження своєї діяльності.

Руйнування інфраструктури стало однією з найвагоміших проблем, які виникли в умовах воєнного стану перед деревообробними підприємствами. Інша проблема з якою зіткнулася низка підприємств була відсутність доступу до сировинної бази. Здебільшого це пов'язано з труднощами у проведенні лісозаготівельних робіт через пошкодження транспортних маршрутів, значне замінування території та відсутності відповідної техніки.

Ще однією проблемою, з якою гостро зіткнулися підприємства деревообробної галузі – кадровий голод. Брак кваліфікованого персоналу зумовлений тим, що значна частка працівників деревообробної галузі – це чоловіки призовного віку, які зараз знаходяться в лавах ЗСУ. Частина підприємств зіткнулася з проблемою втрати клієнтської бази. Виконання контрактів підприємствами, які зараз знаходяться в умовах активних бойових дій, є фізично неможливим. Тому перед багатьма підприємствами постало питання переорієнтації на нові ринки збуту своєї продукції. Практично усі підприємства галузі зіткнулися з проблемою енергопостачання. Після значних обстрілів критичної інфраструктури перед деревообробниками постало питання пошуку альтернативних джерел енергопостачання. Зазвичай такі джерела є короткотерміновими та значно дорожчими у використанні, що збільшує вартість виготовленої продукції. Все це вплинуло на обсяги виробництва та реалізації деревообробної продукції. Так у IV кварталі 2022 р. було оброблено близько 800 тис. м³ деревини, а продано – 550 тис. м³. У I кварталі 2023 р. обсяги оброблення деревини зменшилися і склали лише 520 тис. м³, а продажу – 260 тис. м³ [2]. Фактично обсяги виробництва деревообробної продукції зменшилися на 35%, а реалізації – на 53%.

Загальною проблемою для всієї деревообробної галузі є те, що Forest Stewardship Council (FSC) та Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC) – світові меблеві ритейлери припинили роботу з перевірки легальності походження деревини на території України, а відтак – перестають купляти перероблені українські товари з високою доданою вартістю все більше іноземних компаній [3]. З огляду на вищевикладене, найбільш доцільними є наступні рішення:

– запровадити систему кредитування, яка б передбачала нульові або дуже низькі відсотки за користуванням кредитом і надала б можливість деревообробним підприємствам відновити в повному обсязі свою діяльність;

– надати можливість підприємствам, що втратили свою виробничу діяльність внаслідок війни, мати доступ до лісових ресурсів за встановленими державою фіксованими цінами;

– використання сучасного ресурсо- й енергоощадного обладнання, впровадження безвідходних і маловідходних технологій, що надасть можливість ефективно використовувати такий цінний ресурс як ліс;

– розроблення нових видів екологічно чистої продукції, яка могла б успішно конкурувати на Європейських ринках. Санкції, які наклали європейські країни на Росію, забороняють експортувати її деревину та товари, що виготовлені з деревини. Звільнену нішу потрібно якнайшвидше зайняти нашим виробникам;

– поліпшення кадрового потенціалу та структури управління може бути забезпечене шляхом надання психологічної підтримки, навчання молоді, гнучким графіком роботи, мотивацією, додатковими грошовими виплатами та ін.;

– надати можливість малим і середнім деревообробним підприємствам, які найбільше постраждали від війни отримувати в довгострокове безоплатне використання виробничі потужності лісогосподарських державних підприємств.

Отже, деревообробна галузь зазнала значних трансформаційних змін, спричинених військовим конфліктом. Особливо це стосується підприємств східного регіону України. Для їх відновлення потрібно чимало часу та ресурсів. Запропоновані нами рішення та рекомендації вимагають комплексного підходу до їх вирішення. Без цілеспрямованої підтримки держави деревообробним підприємствам буде вкрай важко відновитися та знову стати конкурентоспроможними.

1. Загальна сума збитків, завдана Україні через війну. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/6/685311/>. (дата звернення: 07.10.2023).

2. Шевчук К. Як війна вплинула на українських виробників. Приклад деревообробної галузі. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/12/695865/>. (дата звернення: 07.10.2023).

3. Місюра О. Деревообробна галузь в умовах війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685777/>. (дата звернення: 07.10.2023).

4. Analysis of the Current State of Investment Activity in Ukraine: Macro- and Micro-level / N. Nalyvaiko, H. Fedorova O. Shumilo, V. Babenko, O. Ocheredko, S. Sukhoniak. *WSEAS Transactionson Business and Economics*. 2022. № 19. P. 1271–1279. URL: <https://wseas.com/journals/articles.php?id=7119> (дата звернення: 07.10.2023).

Мальчик М. В., д.е.н., професор, **Прокопець В. Е.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

КЛЮЧОВІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

У сучасному світі ефективність роботи будь-якого суб'єкта господарювання в аспекті його здатності адаптуватись до умов турбулентності зовнішнього середовища, зокрема у маркетинговій діяльності, є одним із ключових аспектів успіху. Та ж закономірність спрацьовує і у закладах вищої освіти (далі – ЗВО), де обов'язковою умовою є врахування специфіки функціонування: від традиційного надання послуг здобувачам освіти до створення бізнес-середовища з високою конкурентоспроможністю на освітянському ринку. Серед найбільш вагомих факторів, які визначають адаптивність ЗВО до турбулентних викликів, ми виділяємо: а) зміни в законодавстві, б) велику кількість різних стейкхолдерів, які одночасно є і цільовою аудиторією, в) включеність в робочий багатовекторний процес не лише працівників, а і здобувачів вищої освіти.

Що стосується поняття «турбулентність», то воно застосовується дослідниками по відношенню до ринку товарів та послуг, також має значення у фізиці. По відношенню до маркетингових процесів автори статті використовують це поняття одними з перших. Турбулентність може виникати по різним причинам, наприклад через швидкі зміни в споживчих попитах, появу та динамічний розвиток нових конкурентів на ринку, зміни в комунікаційних каналах, які прямо чи опосередковано впливають на маркетингову політику. У цьому контексті турбулентність означає нестабільність та невизначеність, які вимагають від суб'єктів господарювання готовності до швидкого реагування, здатності швидко адаптуватися до змін, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку.

Серед науковців, що працювали з подібними дефініціями, виділяють праці як закордонних Маршала Голдсмита, КонгаФенда, Шеріл Накати, так і українських вчених Миколи Шевченка, Романа Гавриша.

Введення поняття «турбулентність» в сферу маркетингу є корисним для аналізу та управління сучасними діловими середовищами. ЗВО, а особливо державної форми власності, є досить забюрократизованими та слабоадаптивними структурами, а, отже, вплив на них внутрішніх та зовнішніх факторів турбулентності є відчутним. Саме тому актуальним постає питання забезпечення ефективного функціонування через призму дослідження особливостей управління маркетингом ЗВО в умовах

турбулентності. У випадку сучасної України турбулентність зовнішнього середовища диктується в першу чергу російсько-Українською війною та її різновекторними наслідками. У застосунку до ЗВО ми пропонуємо турбулентність в маркетингу класифікувати за трьома аспектами, як представлено на рисунку.

Рисунок. Класифікація турбулентності у маркетингу ЗВО

Джерело: розроблено авторами

Ця класифікація є корисною для аналізування впливу турбулентності на маркетингові рішення ЗВО в залежності від обставин, які характеризують його функціонування на певний момент.

Ефективне управління маркетингом ЗВО в умовах турбулентності вимагає дотримання ряду підходів, ключовими з яких, на наш погляд, є:

1. Аналіз ринку і цільової аудиторії (передбачає постійне вивчення ринку, запитів, потреб стейкхолдерів, відслідковування змін в конкурентному середовищі ЗВО);

2. Створення гнучких маркетингових стратегій (розробка стратегій, які можна швидко змінювати та адаптувати до нових обставин) [1];

3. Використання різноманітних засобів комунікацій, включаючи соціальні медіа, вебсайти, електронну пошту, вебінари та інші інструменти для зв'язку з потенційними та поточними здобувачами послуг ЗВО;

4. Зосередження на персоналізації у маркетингу, щоб відповідати на індивідуальні потреби здобувачів послуг ЗВО;

5. Робота з даними про ефективність маркетингових кампаній, щоб приймати обґрунтовані рішення та вдосконалювати стратегії;

6. Співпраця зі стейкхолдерами через залучення викладачів, адміністраторів, здобувачів послуг ЗВО тощо до процесу розробки маркетингових стратегій;

7. Адаптація до технологічних змін;

8. Розробка кризових планів (підготовка до можливих кризових ситуацій, таких як пандемія, воєнні дії або інші подібні виклики);

9. Моніторинг законодавчих та регуляторних змін, які можуть впливати на один або кілька напрямів діяльності ЗВО;

10. Фокусування на якості навчання як одному з базових репутаційних показників ЗВО.

Загалом, дотримання перерахованих нами ключових підходів до управління маркетингом ЗВО в умовах турбулентності покликане забезпечувати успішність реалізації стратегічних планів розвитку та високу конкурентоспроможність на ринку послуг.

1. Brand response to environmental turbulence: A framework and propositions for resistance, recovery and reinvention. *International Journal of Research in Marketing*. June 2022. Vol. 39, Issue 2. P. 583–602.

Мальчик М. В., д.е.н., професор, **Прокопчук В. В.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ НА РИНКУ B2B

У сучасному світі під впливом потужного розвитку інтернет-технологій спостерігається значне зростання угод, що укладаються в онлайн-режимі. Різні за географічним розташуванням, сферою діяльності, об'ємами виробництва компанії знаходять шляхи максимального використання онлайн технологій для розширення своєї присутності на ринку. Використовуються можливості інтернет-простору для досліджень ринків, здійснення рекламних компаній та інших управлінських функцій. Створення моделі електронного бізнесу B2B у 1990-х рр. можна вважати докорінною зміною форми взаємовідносин представників бізнесу, коли встановлюються ділові контакти та укладаються контракти між незалежними господарськими структурами, які самостійно функціонують на ринку [1, с. 198].

Компанії, що функціонують на промисловому ринку в сегменті B2B, оцінили переваги електронного бізнесу, що виражаються у глобальному зростанні масштабу діяльності, можливості відстежувати ланцюжки поставок, кастомізувати продукт, швидко виводити продукцію на ринок та успішно її позиціонувати, скоротити пороги виходу на ринок. Висока ефективність електронного бізнесу визначається невеликими фінансовими інвестиціями, широким охопленням клієнтури, можливістю отримати зворотний зв'язок від покупців [2, с. 312]. Саме технологій вплинули на такий стрімкий розвиток ринку B2B, який на сьогодні є найбільшою площадкою співпраці як великих корпорацій так і малих компаній.

У процесі дослідження маркетингу на ринку B2B пропонуємо визначити стратегії, які використовують компанії [4, с. 47–48]:

- Бізнес-блоги для розміщення унікального контенту та різних видів сервісу для потенційних клієнтів. B2B-маркетинг часто включає використання контент-маркетингу та на додаток до відео часто використовуються статті та інфографіка.

- Пошукова оптимізація (SEO), як і раніше, розглядається як один з найкращих каналів B2B-маркетингу. Маркетологи використовують SEO для залучення споживачів, які використовують Інтернет для пошуку інформації, пов'язаної з певним продуктом або послугою.

- Соціальні мережі для B2B-ринків, у соціальних мережах створено форуми, де присутні тисячі спеціалістів і де щодня піднімаються та

обговорюються десятки актуальних тем, до прикладу Facebook використовує контекстну рекламу та підтягує рекламу в пошуковиках, таких як Google. Таким чином, виробився певний функціонал, що дозволяє використовувати соціальні мережі з метою B2B-маркетингу.

- Електронна пошта, інтегрована з web-аналітикою та підпискою на отримання новин про компанію.

- Подієвий маркетинг (event-маркетинг) – комплекс маркетингових заходів, спрямованих на просування продукту або компанії у прив'язці до певної події. Найчастіше це всесвітньо відомі заходи чи події, створені спеціально для компанії (наприклад, тематичні флешмоби).

- Відео, присвячене компанії, її продукції та конкретним пропозиціям, адресованим потенційним партнерам. Однак для збільшення саме цільового трафіку найефективнішим буде розміщення відеоматеріалів на спеціалізованих майданчиках, цікавих професіоналам.

- Власний сайт компанії є основним і найбільш ефективним засобом просування та розповсюдження інформації про фірму та здійснювану нею діяльність. Веб-сайт компанії як основа є платформою для формування всіх видів рекламних інтернет-комунікацій.

З метою завершення дослідження на основі запропонованих бізнес-стратегій, на нашу думку, є можливим застосування на ринку B2B наступних бізнес-моделей, які логічно випливають із стратегій продажу:

1. Партнерська програма (пов'язана з рекламною моделлю, але має деякі специфічні особливості – в основний контент вставляються партнерські посилання).

2. Кастомізація (стандартні послуги, товари модернізуються, до них включаються елементи, які роблять їх унікальними для певного споживача).

3. Краудсорсинг (приклад бізнес-моделі проекту може бути об'єднання великої кількості клієнтів, що забезпечує сайт бізнесу контентом).

4. Модель торгового майданчика, тобто створення майданчика, де виставляються на реалізацію продукти та послуги (своєрідне місце обміну контактами). Плата може стягуватись з власника або клієнта за право користування. Ця бізнес-модель дозволяє отримувати дохід з різних джерел, включаючи збори з покупця або продавця за успішну угоду, додаткові послуги, що допомагають рекламувати товари продавця тощо. Модель може використовуватися як для продуктів, так і послуг.

5. Передплатна, тобто стягнення абонентської плати за користування пакетом послуг на обумовлений час. Тепер вона поширюється на програмне забезпечення, онлайн-послуги, інколи застосовується і у сфері послуг.

Запропоновані нами бізнес-стратегії та сукупність інструментів інтернет-маркетингу можуть дозволити керівникам B2B-компаній досягти стратегічних цілей та покращити свої фінансові показники. Загалом, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку бізнесу для вдосконалення маркетингової діяльності на ринку B2B необхідно не лише урізноманітнювати підходи до маркетингової діяльності компаній за допомогою Інтернет-технологій, не лише проводити маркетингові заходи професійно підготовленими співробітниками, а й постійно оцінювати ефективність інструментів маркетингу та реалізованих заходів як кількісно, так і якісно.

1. Самойлик Ю. В. Міжнародний досвід формування стратегії та маркетингової політики підприємств готельного бізнесу. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 3. С. 197–202 **2.** Касян С. Я. Міжнародна маркетингова комунікаційна та логістична інтеграція високотехнологічних підприємств. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2018. № 15. С. 308–319. **3.** Share of digital ad spending in 2020 by countries. 2021. URL: <https://www.insiderintelligence.com/content/worldwide-ad-spending-2022> (дата звернення: 15.10.2023). **4.** Хамініч С. Ю., Сокол П. М., Бабіч А. Д. Digital-маркетинг як сучасний засіб просування товарів та послуг. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємство*. № 6. С. 45–50. **5.** Садовська І. І., Петропавловська С. Є. Особливості та основні відмінності комунікаційної політики на b2b та b2c-ринках. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3. С. 327–334.

Мартинюк О. В., к.е.н., доцент, **Лисик Н. Б.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОРІЄНТОВАНOSTІ У ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ БРЕНДУ КОМПАНІЇ

У сучасному світі, де чи не кожного дня з'являються нові продукти та послуги, конкуренція стає все більш жорстокою. В таких умовах досягнення успіху та утримання позицій на ринку стає складним завданням для будь-якої компанії. Великого значення набуває створення сильного бренду для залучення уваги потенційних споживачів та завоювання їх довіри.

Концепція успішного бренду – це критично важливий фактор при розробці стратегії просування та масштабування бізнесу. Бренд безпосередньо впливає на досягнення соціальних та економічних цілей підприємства, взаємодію із потенційними споживачами та клієнтами, а також створення ідентичності компанії. Бренд є певний образом, що пробуджує у свідомості споживачів конкретні емоції та почуття по відношенню до підприємства, його товарів чи послуг. Таке визначення не вичерпує усього потенціалу даного поняття, адже бренд – це не лише про візуальну ідентичність, а й про вирішення безлічі важливих завдань:

- підвищення конкурентоспроможності компанії;
- зростання рівня впізнаваності у суспільстві;
- управління лояльністю та довірою споживачів;
- сприяння швидшому прийняттю рішення про покупку;
- стійке розширення клієнтської бази;
- зростання фінансової результативності компанії.

Стійка ідентичність бренду виступає вирішальним фактором успішності компанії, адже саме вона сприяє підвищенню лояльності та довіри споживачів, а також високому рівню впізнаваності. Усе це запускає безупинний процес збільшення обсягів продажів та розширення частки ринку. Ідентичність бренду є найефективнішим механізмом передачі ключових цінностей, місії та принципів компанії, а також важливих посилів для суспільства через систему дієвих маркетингових каналів. Це усі видимі елементи, які визначають візуальний стиль бренду та сприяють виділенню з-поміж конкурентів у свідомості цільової аудиторії. Існує ціла система елементів ідентичності бренду і окрім візуальних складових до неї належить цінності бренду та інші важливі елементи, які формують зміст бренду для цільової аудиторії (рисунок).

Рисунок. Складові ідентичності бренду

Оскільки екологічні проблеми набувають глобальних масштабів, тому тема збереження навколишнього середовища гостро постає перед мільйонами людей. Бажання мінімізувати екологічний слід змінює поведінку споживачів і все частіше стає ключовим фактором при прийнятті рішення про покупку. Відповідно, питання екологічної орієнтованості не оминає й сферу бізнесу.

Чимало компаній завойовують додаткову лояльність своєї аудиторії акцентуючи увагу на своїй відповідальності за навколишнє середовище. Екологічний брендинг стає все більш поширеним та ефективним завдяки зусиллям компаній у задоволенні потреб та прагнень споживачів у мінімізації екологічного сліду, а також росту екологічної свідомості.

Світова частка споживачів, які з більшою ймовірністю придбають екологічну продукцію зросла до 43%. Зацікавленість у екологічному брендингу також пояснюється перевагами «зеленого» росту: попередженням економічних криз, зменшенням виробництва масштабних продуктів, зниженням витрат і залученням інноваційних технологій.

Н. Саркар, у своїх наукових роботах стверджує, що бренди, які позиціонуються як екологічно орієнтовані, матимуть зростаючі тенденції у майбутньому. Унікальність екологічного бренду дає можливість отримати конкурентні переваги на ринку, привернути увагу споживачів та розширити впізнаваність компанії. Усе це у поєднанні з відповідністю дій та позиціонування компанії формує емоційний зв'язок, що підвищує лояльність та створює середовище для впливу на свідомість споживачів. Відповідно, екологічний бренд не лише отримує потік попиту, а й стає інструментом боротьби з екологічними проблемами.

Підсумовуючи, варто зазначити, що побудова стратегії екологічного бренду є складним та багатограним процесом, що повинен охоплювати усі етапи формування цінності та візуальної ідентичності бренду, акцентуючи головну увагу на його екологічних перевагах.

Миронець М. А., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

Науковий керівник – Павелко О. В., д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Основні принципи євроінтеграції підприємництва включають як соціальний, економічний так і екологічний напрями. Країна, що прагне до євроінтеграції, повинна привести свої закони, норми та стандарти у відповідність до європейських. Створення конкурентоспроможної економіки включає вдосконалення умов для підприємництва, підтримку інновацій та підвищення якості продукції. Розроблена Державна стратегія управління лісами України до 2035 року визначає цілі та шляхи їх реалізації з метою забезпечення сталого ведення та управління лісовим господарством збереження біорізноманіття та економічного зростання [1].

Однією з ключових переваг євроінтеграції для лісового господарства є доступ до програм фінансування та підтримки ЄС. Ці фінансові ресурси дозволяють впроваджувати інноваційні практики, такі як сталі методи лісозаготівлі, ініціативи з лісовідновлення та створення природоохоронних територій. Завдяки цим програмам лісовий сектор може підвищити свою ефективність, зменшити вплив на навколишнє середовище та сприяти збереженню цінних лісових екосистем. Крім того, євроінтеграція сприяє обміну знаннями та кращими практиками між європейськими країнами. Співпраця з країнами-членами ЄС дозволяє передавати досвід управління лісовим господарством, проводити дослідження та впроваджувати технологічні досягнення.

Іншим важливим аспектом вектору розвитку для лісового сектору є встановлення спільних екологічних стандартів і правил. Дотримання екологічних директив ЄС гарантує, що практика ведення лісового господарства відповідає суворим критеріям сталості, мінімізуючи негативний вплив на екосистеми та сприяючи збереженню біорізноманіття. Ці стандарти також підвищують конкурентоспроможність лісової продукції, оскільки гарантують споживачам її легальність та екологічність. У монографії О. Дзюбенко зазначає, що «в умовах зближення національної системи ведення лісового господарства з європейською, особливої ваги набуває модернізація системи лісового менеджменту, в першу чергу, в частині формуванні сучасної системи інформаційного забезпечення процесів відновлення, відтворення та охорони лісових ресурсів, що потребує застосування сучасних методів

обліку, контролю, інвентаризації та сертифікації лісів, а також застосування ГІС-технологій» [2]. Розвиток лісового сектору пов'язаний з іншими суміжними галузями, такими як деревообробка та виробництво біоенергії. Така інтеграція створює нові можливості для бізнесу, стимулює економічне зростання та сприяє створенню робочих місць.

Євроінтеграція лісового сектору приносить численні переваги для сталого управління лісами, збереження біорізноманіття та економічного розвитку. Доступ до фінансування, обмін знаннями, дотримання спільних стандартів та інтеграція з суміжними галузями сприяють зростанню та модернізації лісового сектору. Шляхом євроінтеграції країни можуть забезпечити довгострокову життєздатність своїх лісів, одночасно сприяючи екологічній стійкості та економічному процвітання. Лісова галузь протягом багатьох років демонструє процес реформування [3]. Стале управління лісовим господарством призведе до збереження та покращення лісових екосистем, біорізноманіття та надання різноманітних екосистемних послуг. Лісовий сектор відіграє життєво важливу роль в економіці. Він забезпечує можливості для працевлаштування, особливо в сільській місцевості, та сприяє регіональному розвитку. Практики сталого управління лісами, такі як лісорозведення, лісовідновлення та зменшення вирубки лісів, сприяють загальному скороченню викидів парникових газів. Біомаса з лісів використовується для виробництва біоенергії, забезпечуючи альтернативу викопним видам палива та зменшуючи залежність від невідновлюваних ресурсів. Ефективна співпраця та механізми управління між європейськими країнами сприяють обміну знаннями, кращими практиками та інноваційними рішеннями в лісовому секторі. Досягнення в галузі лісової генетики, діджиталізації та точних методів ведення лісового господарства покращують управління лісами.

Таким чином, євроінтеграційний напрямок розвитку лісового сектору перебуває в процесі у впровадженні сталого лісокористування, що сприяє розвитку економіки, пом'якшенню наслідків зміни клімату та розвитку відновлюваної енергетики. Співпраця, дослідження та природоохоронні заходи стали ключовими факторами у формуванні позитивної траєкторії розвитку галузі.

1. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text/> (дата звернення: 07.10.2023). 2. Дзюбенко О. М. Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку лісового сектору України: інституціональні засади та напрями диверсифікації: монографія. Житомир : Житомирська політехніка, 2019. 384 с. 3. Концепція реформування та розвитку лісового господарства України. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=148451&cat_id=134717/ (дата звернення: 07.10.2023).

Михайлова С. В., к.філол.н., докторант, **Миколіук А. М.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕКОНОМІЧНІ ВПЛИВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

В інформаційному суспільстві, де будь-які процеси відбуваються в інформаційному полі, де економічний, політичний, культурний та навіть психологічний вплив відбувається через інформацію, виникає нове явище «інформаційна війна». Ще В. Вернадський писав про те, що ефективність наукових досліджень та впровадження їх результатів у всіх сферах життєдіяльності суспільства безпосередньо залежить від стану національного інформаційного потенціалу [1].

В межах дослідження інформаційних екстерналій велика кількість сучасних наукових робіт присвячено таким формам зовнішнього впливу як інформаційна війна.

Так М. Лібікі [2] називав однією із форм інформаційної війни психологічну, завданням якої є знищення не фізичної сили, а соціуму. На думку Г. Почепцова [3], інформаційна цивілізація не сприймає дій у фізичному просторі, перемогу вона вбачає в інформаційному і віртуальному просторах.

Вперше термін «психологічна війна», який потім, із розвитком технологій, трансформувався в інформаційну, був запропонований в 1920 році британським ученим Д. Фуллером [4]. Пізніше, у 1976 році, поняття «інформаційна війна» для широкого загалу ввів радник колишнього президента США Д. Буша-старшого Т. Рона, який проводив відповідні дослідження та керував групою фахівців, що спеціалізувалася на інформаційній безпеці.

Аналізуючи сучасну війну українські дослідники В. Жугай та В. Тарасюк [5], визначають її як війну цінностей, війну наративів, війну за громадську думку та емоції, війну, що використовує інформацію як зброю. Дезінформація, пропаганда, фейки, вербальне озброєння та роззброєння, лінгвістичні агресія та збитки, інформаційне гетто тощо – складники воєнного протистояння.

Структуру сучасної інформаційної війни можна представити трьома компонентами, що виокремлюються на основі інформаційних технологій:

– *високі технології (hi-tech)* – сучасні високі технології цифрових комунікацій, що в основі мають системи телебачення, радіо, Інтернет, месенджерів, стільникової, супутникової та інших видів сучасного зв'язку

та базуються на таких гаджетах, як стаціонарні комп'ютерні пристрої, планшети, смартфони, пристрої індивідуального та групового зв'язку;

– *людський капітал (hi-human)* – сучасні високі соціально-гуманітарні технології створення, зберігання, розповсюдження та пошуку інформації, до яких відноситься SMM, SEO, таргетинг, контекстна реклама, медіа-віруси та ін.;

– *прагма-психологія (hi-sensor)* – сучасні високі психотехнології, що дають можливість регулювати та керувати соціальними комунікаційними процесами на рівні соціальних груп та окремих індивідуумів. Типовими в цьому аспекті є соціальна психологія, прикладний психоаналіз та НЛП.

В інформаційних війнах, які розгортаються в інформаційно-комунікативному полі, де обмін інформацією відбувається засобами масової інформації, ЗМІ виступають основним інструментом формування людської думки. Сьогодні актуальною є позиція України, в якій головним предметом проведення інформаційно-психологічного впливу є засоби масової інформації. ЗМІ стають ареною боротьби і пропаганди в сучасному інформаційному протистові, оскільки вони створюють реальність. Сучасні пропагандисти використовують дві базові людські схильності – прагнення користуватися розумовими стереотипами і раціоналізацію поведінки, – створюючи різні види тактики, що грають на упередженнях та емоціях.

Інформаційні війни універсальні, оскільки вони можуть бути реалізовані в усіх сферах життя – економічній, політичній, соціальній, військовій та духовній, а також можуть відбуватися як із поєднанням з іншими видами бойових дій, так і без.

Як і будь-який вплив, інформаційні війни теж мають свої наслідки: окупація певних територій агресором внаслідок дестабілізації ситуації в державі або в окремих її областях; посилення різних заходів, спрямованих проти владних структур міжнародними організаціями; міжнародна ізоляція держави, в результаті чого держава, не зможе впливати будь-яким чином на міжнародній арені; поява недовіри суспільства до правлячої верхівки та масова еміграція у пошуках кращого майбутнього; розкол населення як національного та культурного середовища, що призведе до його зникнення або пристосування до традицій і мови агресора.

В інформаційному суспільстві будь-яка подія (політична, економічна, культурна, соціальна та ін.) реалізується у двох площинах: фізичній та інформаційній. Крім того, інформаційна площина не рідко відіграє головну роль, оскільки саме в інформаційному полі формується сприйняття події, визначається на неї реакція у суспільстві.

Нові економічні кризи, що виникають в глобалізованому світі, спричинені швидше не фінансовими чи економічними чинниками, а

інформаційними. Інформаційна війна постійно залишається генератором постійних загроз та ризиків поглиблення економічних криз не тільки підприємства, а й сфери загалом. На тлі інтенсифікації взаємного обміну інформацією дедалі більш затребуваними стають єдині регламенти норм суспільного життя, економічної оцінки господарської діяльності. В XXI столітті міжнародна інтеграція соціально-економічних систем сприяє посиленню економічних та громадських зв'язків, взаємопроникнення ринків праці, товарів та послуг

Отже, інформаційна війна впливає на ефективність національної економіки, зниження якої виражається певними індикаторами, що передують кризі: падіння попиту та зниження купівельної спроможності населення; скорочення пропозиції сировинних і матеріальних ресурсів; стагнація їх науково-технічного та економічного потенціалу; зниження конкурентного статусу підприємства; несприятливі зміни діяльності державних і владних структур; нестабільність зовнішньої політики іноземних держав-партнерів по бізнесу; погіршення технічних ресурсів; ослаблення кадрового потенціалу.

1. Фомін О. Сутність поняття «інформаційна безпека». URL: defpol.org.ua/site/index.php/en/publikaci/doc_download/25 (дата звернення: 07.10.2023).
2. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? URL: <http://viysko.com.ua/tehnologiji-voyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/> (дата звернення: 07.10.2023).
3. Почепцов Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291> (дата звернення: 07.10.2023).
4. Шевчун К. Інформаційна війна. URL: <http://blogs.korrespondent.net/blog/2340/3650100/> (дата звернення: 07.10.2023).
5. Жугай В. Тарасюк В. Особливості роботи журналістів в умовах інформаційної війни. *Інформатизація та інтелектуалізація соціуму – проблеми взаємин*. Образ, 2018. Vol. 1 (27). С 128–139.

Оплачко І. О., к.е.н., доцент, **Єзгор В. П.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ РЕАЛІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ КОМПАНІЇ

У сучасних умовах невизначеності та стрімких технологічних змін важливою для компаній є оперативна оптимізація бізнес-процесів, що є частиною так званої «стратегії воєнного часу». У таких умовах власники компаній не просто адаптуються з урахуванням змін, а й переосмислюють їх і «закривають» наявні запити споживачів за допомогою інноваційних рішень. Враховуючи це, варто виокремити низку актуальних тенденцій та інструментів, які можуть бути використані при реалізації маркетингової стратегії у 2023 році.

Одним із важливих інструментів, що дозволяє підвищити ефективність реалізації маркетингової стратегії, на сьогодні є штучний інтелект. Згідно з даними The AI MarketingBenchmarkReport 2023, 61,4% маркетологів використовували штучний інтелект у своїй маркетинговій діяльності, 44,4% використовували його для створення контенту, 19,2% витратили понад 40% свого маркетингового бюджету на кампанії, що керовані штучним інтелектом. Найбільше при реалізації маркетингових стратегій технологія штучного інтелекту застосовується у: створенні чат-ботів; рекомендаціях та створенні контенту; автоматизації; соціальних мережах; продажах. При цьому, маркетологи повинні стежити за якістю згенерованого контенту і коригувати його за необхідності, щоб забезпечити релевантність та актуальність інформації для клієнтів.

Ще одним важливим фактором підвищення ефективності реалізації маркетингової стратегії є автоматизація маркетингу, що включає набір інструментів, призначених для оптимізації та спрощення трудомістких процесів, починаючи з кваліфікації лідів та закінчуючи роботою з рекламними кампаніями. Якісно підібрані інструменти автоматизації маркетингу допоможуть швидко й ефективно сегментувати аудиторію, створювати релевантний та цікавий контент та оптимізувати всі взаємодії з клієнтами. Автоматизація дозволяє також підвищити ефективність омніканального маркетингу, основним завданням якого є створення такої системи комунікації, в якій користувач отримуватиме потрібну інформацію найзручнішим способом. Не важливо, як потенційний клієнт зв'язався з компанією (дзвінок, соціальні мережі або пошта), менеджер одразу бачитиме історію взаємодії з ним, зможе швидко відповісти на запитання. Головна ідея полягає в тому, щоб забезпечити однаковий рівень

обслуговування незалежно від обраного каналу зв'язку. Це дозволяє покращити досвід клієнта, підвищити лояльність і, відповідно, збільшити обсяг продажів. В сучасних умовах утримати увагу споживача все складніше. Люди швидко перемикаються між екранами та тривалістю відео. Багато авторів вибирають коротші форми контенту. У YouTubeShorts зараз 1,5 мільярда активних користувачів на місяць і понад 30 мільярдів переглядів на день. Для створення захоплюючого короткометражного відеоконтенту важливо використати досвід яскравої розповіді. Відповідно до трендів digital-маркетингу, відео має одразу переходити до дії. Маючи всього від 10 до 60 секунд доступного рекламного часу, не потрібно створювати сюжетну лінію з великою кількістю додаткового контексту. Зараз в маркетингу активно тестуються інструменти машинного навчання, які перетворюють альбомні відео на квадратні чи вертикальні формати залежно від того, як хтось дивиться YouTube. Популярність TikTok та InstagramReels буде зростати, адже короткі відео – перевірений спосіб запам'ятатись користувачу надовго. Також при реалізації маркетингової стратегії не варто ігнорувати тренд персоналізації. З кожним роком клієнти прагнуть її все більше: спочатку клієнти прагнули, щоб їм підібрали ідеальний продукт. Далі – щоб зверталися по імені. У 2022-му році значну увагу приділяли контенту користувача: відгукам, історіям, оглядам. Такі матеріали викликали довіру і прихильність. У 2023-му році користувачі хочуть, щоб компанії зважали на їхні особливості і взяли в партнери в досягненні цілей сталого розвитку. Урахування особливостей клієнтів є частиною DEI-підходу. DEI, або різноманітність, рівність та інклюзія (Diversity, Equity, andInclusion), – це підхід, спрямований на створення середовища, в якому особливості та унікальні якості відзначаються, а не критикуються або замовчуються.

Принципи DEI допомагають компанії створювати контент з огляду на побажання аудиторії та ставати до неї ближчою.

Отже, сучасні інструменти маркетингу відкривають перед підприємствами нові можливості для досягнення успіху в конкурентному бізнес-середовищі. Підприємства, які зможуть використовувати ці інструменти належним чином, матимуть можливість підвищити ефективність своїх маркетингових стратегій та забезпечити стійкий ріст прибутковості та збільшення кількості клієнтів.

1. Artificial Intelligence Marketing Benchmark Report. Influencer MarketingHub. 2023. URL: <https://influencermarketinghub.com/ai-marketing-benchmark-report/>. (дата звернення: 07.10.2023). 2. AI in digital marketing – a super-hot trend in 2023. URL: <https://ad-maven.com/ai-in-digitalmarketing-a-super-hot-trend-in-2023/> (дата звернення: 07.10.2023).

Оплачко І. О., к.е.н., доцент, **Кадіра О. Є.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ БРЕНДА КОМПАНІЇ

Сучасні умови перенасиченості ринку різноманітними товарами та послугами актуалізують необхідність пошуку компаніями нових засобів виокремлення себе у висококонкурентному середовищі. Все більшу роль у цьому процесі відіграє бренд товару, послуги або компанії. При цьому успішність бізнесу залежить від міцної ідентичності бренду, формування якої сприяє зростанню лояльності та довіри клієнтів, високому рівню впізнаваності, що, в свою чергу, впливає на збільшення обсягу продажів та, відповідно, частки ринку. До того ж, будь яка компанія, яка вже має свій бренд, намагається перевести його на найвищий етап розвитку – «lovemark».

Ідентичність бренду є потужним інструментом для трансляції цінностей та принципів компанії, передачі важливих повідомлень через всі маркетингові канали. Вона також сприяє знаходженню однодумців та споживачів, які поділяють ці цінності та, в результаті, стають лояльними та постійними клієнтами. В свою чергу, імідж бренду відображає уявлення споживача про певний бренд після взаємодії з ним. Тобто, це результат зусиль команди підприємства зі створення фірмового стилю. Якщо це вдається, то вони формують позитивний імідж компанії. Тоді як ідентичність бренду складається з видимих елементів, таких як логотип, дизайн і колір, що допомагають бренду виділятися серед конкурентів у свідомості споживачів. Окрім наявності візуальних або графічних елементів (візуальної ідентичності) можна виділити так само важливі елементи ідентичності бренду, за якими сприймають зміст бренду споживачі. Історія бренду – це розповідь, що використовується компанією для передачі важливих моментів історії свого походження, основних переконань, мети і цінностей бізнесу. Розповідь про те, чому бренд існує, що спонукало або надихнуло власників на його створення, які цілі та переконання вони відстоювали, можуть дозволити людям (цільовій або ж потенційній аудиторії) краще та глибше пізнати даний бізнес.

Цінності бренду допомагають налагодити зв'язки зі своєю цільовою аудиторією та залучати нових клієнтів, які ці цінності розділяють. Вони відіграють вагомую роль у позиціонуванні бренду, оскільки цінності можуть бути найчіткішою та головною відмінністю бренду від інших. Асоціації бренду є тим, що споживачі пов'язують із товаром або послугою при

взаємодії з ним. Асоціації можуть бути сформовані у свідомості споживачів за допомогою візуальних елементів, або ж за допомогою передачі певної атмосфери. «Голос» бренду – це спосіб комунікації, який використовує компанія. Toneofvoice відіграє важливу роль при формуванні контакту з цільовою аудиторією, об’єднуючи індивідуальність бренду з його цінностями. Сприйняття якості. Якість продукту або послуги – основа успіху бренду. Жоден стильний дизайн чи рекламна кампанія не зможуть замінити якість товару або послуги. Позиціонування бренду визначає, що саме пропонує бренд та для кого він це робить. Споживачі мають чітко розуміти, чим саме бренд відрізняється від конкурентів, і для кого призначений. Бренд – це не лише матеріальний аспект, а й емоційний. Тобто, бренд включає в себе асоціації, емоції, упередження. Структуру бренду можна представити у чотиривимірній моделі (рисунок).

Рисунок. Чотиривимірний модель структури бренду

Таким чином, товар і його властивості є лише частиною усіх складових, з яких складається бренд. Саме тому, так важливо працювати над розвитком бренду та впроваджувати бренд-стратегію.

Споживачі більше не обмежують свій вибір товарів чи послуг лише якістю і ціною. Вони також оцінюють бренд з точки зору його цінностей, соціальної відповідальності, сталого розвитку тощо. Бренд служить основою для взаємодії зі споживачами, встановлення довіри, створення лояльності та розвитку плідних відносин.

У сучасному підприємницькому середовищі, де конкуренція насичена та споживачі добре інформовані, створення міцного бренду стає стратегічною необхідністю.

1. Вілер А. Ідентичність бренду. Базові рекомендації щодо створення фірмового стилю. Київ : Вид-во «КМ-Букс», 2020. 336 с. 2. Adam Marquardt. A Simple Brand Development Strategy. URL: <http://www.adherecreative.com/blog/bid/65021/A-SimpleBrand-Development-Strategy> (дата звернення: 13.10.2023).

Оплачко І. О., к.е.н., доцент, **Нагорнюк Є. Ю.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ SMM У МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

З урахуванням широкого поширення соціальних мереж серед української аудиторії та їх впливу на прийняття рішень ефективне використання цих каналів комунікації стає важливим фактором успіху для закладів ресторанного обслуговування в Україні. Згідно з останніми статистичними даними від Kyiv International Institute of Sociology (2022 р.), 87% українських користувачів соціальних мереж використовують соціальні мережі для отримання інформації про заклади ресторанного обслуговування, а 45% заявили, що саме соціальні мережі відіграють вирішальну роль для вибору місця для вечері або відпочинку. Таким чином застосування SMM є обов'язковим для просування бізнесу, але вимагає глибокого розуміння цих платформ, розробки цілеспрямованих стратегій та постійного аналізу результатів для досягнення успіху в онлайн та офлайн просторі. Для цього потрібно вміло застосовувати усі наявні інструменти маркетингу в соціальних мережах.

Аналізуючи інструменти SMM, які можуть використовуватись закладами ресторанного обслуговування, особливу увагу слід приділяти саме створенню контенту, адже це саме те, що гість бачить, відразу перейшовши на сторінку чи сайт закладу ресторанного обслуговування. Саме якісний контент допомагає вирішити найважливіші для бізнесу завдання: генерацію трафіку; створення та підтримання позитивної репутації; підвищення лояльності існуючих та потенційних гостей; отримання нових каналів комунікації закладу із цільовою аудиторією; інформування цільової аудиторії про послуги та продукти; збільшення продажів.

Щоб використання цього інструменту було ефективним, варто для кожного сегмента цільової аудиторії визначити теми, які будуть цікаві сегменту та відповідатимуть запитам користувачів, не забувати про тональність – визначити чи використовувати офіційний, напівофіційний чи інший стиль, застосовуючи сленг чи виключно літературну мову. Створюючи контент, важливо також запланувати, де він буде публікуватися: власні канали – сторінка в соціальних мережах/сайт; гостьові канали – це сторонні майданчики, на яких не потрібно платити за

розміщення; платні – реклама в інших соцмережах, контекстна реклама, розміщення у блогерів тощо.

Наступними важливими інструментами є AI маркетинг та чат-боти, адже саме вони зараз мають найбільший вплив на тенденції соціальних мереж. ШІ-інструменти можуть значно підвищити ефективність процесу створення контенту, оскільки маркетологи можуть скористатися перевагами – починаючи з написання публікації в соціальних мережах і закінчуючи миттєвим створенням реклами в соціальних мережах, а чат-боти для ресторанної індустрії зі штучним інтелектом – це зручний інструмент для автоматизації маркетингу, бо тепер вони можуть відповідати на запитання про час роботи, пункти меню та останні пропозиції. З їх використанням можна приймати бронювання та реєструвати відгуки клієнтів.

Серед інструментів SMM робота з інфлюенсерами також відіграє важливу роль, адже це ті особистості, які мають широке охоплення різних цільових сегментів та вплив на них.

Виділяють такі типи інфлюенсерів:

- наноінфлюенсери: 1–10 тисяч підписників;
- мікроінфлюенсери: 10–100 тисяч підписників;
- макроінфлюенсери: 100 тисяч – 1 млн підписників;
- мега-або знамениті впливові особи: 1 м+ підписників.

Хоча рівень охоплення може бути вищий у мега блогерів, потрібно враховувати, що зараз у період насиченості контенту впав рівень залучення, але це ніяк не вплинуло на більшість нано та мікро інфлюенсерів. Окрім залучення, ці типи впливових людей також мають кращі показники конверсії сторінок, тому потрібно звертати увагу не на кількість підписників, а на якість цільової аудиторії. Також такі витрати на просування через такі типи інфлюенсерів для закладів ресторанного обслуговування будуть нижчими. Невеликі блоги найкраще підходять для нативної реклами, адже інтеграції у них сприймаються менш гостро, ніж у великих блогерів. Головне – знайти баланс між «правильною» платформою та впливовою особою для бренду закладу ресторанного обслуговування. Такі тенденції в інфлюенс-маркетингу підтверджує дослідження Sprout Social, у якому стверджується, що:

- Instagram пропонує найвищу рентабельність інвестицій для інфлюенс-маркетологів, за якими йдуть YouTube і Facebook;
- 56% маркетологів використовують TikTok для маркетингу впливу, що робить його найпопулярнішим маркетинговим каналом впливу;
- 67% маркетологів планують витратити більше на маркетингові кампанії для впливових людей у 2023 році;

- 49% споживачів стверджують, що вони залежать від рекомендацій впливових осіб у соціальних мережах, щоб прийняти рішення про покупку.

Для залучення трафіку важливим є такий інструмент, як таргет. При цьому важливо правильно вибрати ціль рекламних оголошень і тип взаємодії рекламної кампанії – кліки, перегляди, покази, лайки, поширення тощо.

І найважливішим інструментом можна вважати комунікацію з клієнтами закладу ресторанного обслуговування, маркетингова команда закладу повинна дякувати користувачам за позитивні відгуки, і не повинна ігнорувати критику чи скарги, які є важливими аспектами управління репутацією закладу в інтернеті (SERM).

Для досягнення цілей маркетингу у соціальних мережах закладами ресторанного обслуговування потрібна розробка комунікаційної стратегії на основі маркетингових та бізнес-стратегій закладів, а також тривалий процес ретельної роботи. Такий маркетинг у соціальних мережах може мати різні форми: від простого створення та управління акаунтом до глибокого дослідження, аналізу та розробки комплексу заходів для розвитку соціальних мереж і закладу в цілому, що може включати рекламу, вірусні відеокампанії, управління репутацією, взаємодію з гостями через соціальні мережі та інші інструменти.

1. Instagram influencer marketing: what brands really need to know. URL: <https://sproutsocial.com/insights/instagram-influencer-marketing/> (дата звернення: 01.10.2023). 2. Restaurant Social Media Marketing: Ultimate Guide. URL: <https://www.upmenu.com/blog/restaurant-social-media-marketing/> (дата звернення: 02.10.2023).

Попко О. В., д.е.н., професор, **Зайдель І. В.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Будівництво має вирішальне значення для економіки будь-якої країни. У Європі, де макроекономічна ситуація є переважно стабільною, будівельна галузь у середньому складає 5–7% від загального ВВП [1]. До порівняння, частка будівництва у вітчизняному ВВП України становила у 2015 році 2,3% та зросла у 2020–2021 роки до 3,3–3,2% відповідно [2].

Негативно на динаміці розвитку вітчизняної будівельної галузі позначились вплив епідемії коронавірусу Covid-19, починаючи з 2020 року, а також вплив повномасштабної війни в Україні, починаючи з лютого 2022 року.

В умовах пандемії коронавірусу Covid-19 підприємства будівельної галузі зіткнулися з рядом проблем, зокрема: високою волатильністю ринку та неможливістю достовірно спрогнозувати потреби ринку; частими простоями виробництва в зв'язку з дефіцитом будівельних матеріалів, ускладненою логістикою; високим рівнем захворюваності працівників на коронавірус. Проте попри «затягування» термінів постачання й зростання вартості логістичних операцій, спостерігалось збільшення обсягів будівництва, нарощувалось виробництво будівельних матеріалів.

Наслідки широкомасштабної війни в Україні відчули й глобально. Учасники будівельного ринку в більшості країн Європи та США якщо не зупинили, то були змушені сповільнити свою діяльність на поточних проєктах та обмежити запуск нових. До основних причин – зміни логістичних маршрутів і зростання витрат на енергоносії – додавались локальні [2], серед яких: неможливість забезпечення безперебійної та безпечної роботи у зв'язку з частими повітряними тривогами; незатребуваність (неактуальність) деяких видів будівельних робіт, які здійснювались до війни; брак кваліфікованих робітників. До нових проблем додалися також руйнування усталених ланцюгів постачання сировини та матеріалів, і, як наслідок, пошук інших, частіше дорожчих ресурсів. Частина підприємств галузі були змушені здійснити релокацію з південних і східних областей до західних областей України. Їм потрібен був час, щоб знову налагодити виробництво, відновити логістичні маршрути постачання сировини та матеріалів.

У цілому широкомасштабна війна в Україні позначилась на здоров'язі вартості будівництва, яке потребує великої кількості енергії на всіх своїх етапах: від виготовлення та перевезення будівельної продукції до безпосереднього виконання будівельно-монтажних робіт. Загалом така тенденція триватиме до завершення війни [2].

Проте не зважаючи на існуючі зовнішні виклики та загрози, зараз можна говорити й про позитивні зрушення у будівельній галузі України. Зважаючи на значні руйнування в наслідок російської агресії, особливо в південних і східних областях України, а також на зростаючу потребу в житлі для тимчасово переміщених осіб, постає питання щодо збільшення обсягів виконання будівельно-монтажних робіт, що, своєю чергою, потребує значних обсягів будівельних матеріалів. Також варто позитивно відзначити стимулювання будівельної галузі державою. Це, насамперед, програма державної підтримки придбання житла Е-оселя, що дало змогу залучити багато підприємств будівельної галузі до впровадження цієї програми. Також збільшується кількість державних замовлень на будівництво чи відновлення державних установ, об'єктів критичної інфраструктури. Окремо можна наголосити на програмах відновлення будівництва приватних житлових комплексів. Проте у даному разі відбувається чіткий розподіл за територіальним принципом. На сьогодні, найбільш затребуваним є житло у західних областях України, зокрема у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській областях. За ними йдуть Рівненська, Тернопільська, Волинська та Хмельницька області. Відбувається й відновлення будівельних робіт в місті Києві та Київській області на фоні загального спаду на початку широкомасштабної війни.

Тож можна констатувати, що проблематика будівельного ринку України дедалі змінюється. Деякі проблеми, такі як зменшення попиту - нівелюються, а інші, такі як брак робочої сили – залишаються і навіть посилюються, у тому числі через виїзд робочої сили за кордон, а також призов осіб чоловічої статі на службу у Збройні сили України. Таким чином, ми можемо прослідкувати наступну сучасну тенденцію: позитивні зрушення на будівельному ринку України, коли попит на виконання будівельних робіт збільшується, проте, які дуже тісно переплітаються з проблемою недостатньої кількості кваліфікованих робітників. На думку багатьох експертів будівельної галузі, в недалекому майбутньому це призведе (або уже призводить) до вимушеного збільшення оплати праці кваліфікованих робітників будівельної галузі.

1. Проблеми та виклики будівельної галузі України. URL: <http://surl.li/kwtqt>. (дата звернення: 07.10.2023). 2. В умовах війни: що відбувається у будівельному секторі. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/896001.html>. (дата звернення: 07.10.2023).

Попко О. В., д.е.н., професор, **Сліпецький О. Є.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Розвиток подієвого туризму, характерними особливостями якого є видовищність, насиченість програм, яскравість та привабливість атмосфери проведення, обумовлений збільшенням попиту споживачів щодо отримання нових яскравих вражень від певних подій – фестивалів і карнавалів, спортивних змагань, конференцій тощо. При відвідуванні розважальних заходів відчуття учасників мають бути захоплюючими, автентичними, унікальними, персоналізованими, інтерактивними та доступними для спільного використання.

З початком повномасштабної війни в Україні в 2022 р. вітчизняна туристична галузь опинилася в складному становищі – втрата частини туристично-рекреаційних ресурсів, зруйнована інфраструктура, порушення логістики, значна кількість переміщених осіб, що спричинило значне зменшення туристичних потоків, як внутрішніх, так і міжнародних [1]. Для того, щоб у майбутньому відновити вітчизняну туристичну галузь, необхідно пропонувати нові продукти та послуги, використовувати нові підходи до їх просування та збуту. Важливу роль при цьому відіграватиме подієвий туризм [2].

Розвиток подієвого туризму вимагає розвинутої інфраструктури туристичних ресурсів, зокрема: наявності туристичних компаній, закладів тимчасового проживання та харчування, спортивних комплексів, туристично-інформаційних центрів, перевізників, підприємств, що будуть забезпечувати технічні можливості проведення подієвих заходів. На сьогодні до найбільш важливих об'єктів подієвого туризму в Україні належать спортивні комплекси «Олімпійський» та «Арена Львів», основні характеристики яких наведені у таблиці. Ці спортивні комплекси є багатофункціональними, тобто крім спортивних заходів, вони пропонують проведення конференцій, виставок, екскурсій, бенкетів, екстремальних розваг тощо. Це дає можливість для забезпечення більшої атракційності подати спортивну подію як багатоденний фестиваль, організувати проведення додаткових заходів, що дозволить продовжити тривалість подієвого туризму. Необхідно врахувати, що значна кількість відвідувачів спортивної події не гарантує великої кількості відвідувачів стадіону у майбутньому. Тому необхідно забезпечити творчий підхід до індустрії подієвого туризму. Цінність події можна посилити, якщо додати місцевий

колорит до проведення подій і посилити місцеві враження, що дозволить відвідувачам відрізнити місце проведення даної події від інших.

Таблиця

Основні характеристики спортивних комплексів
«Олімпійський» та «Арена Львів»

Характеристики	СК «Олімпійський»	СК «Арена Львів»
Кількість ярусів	2	2
Загальна кількість глядацьких місць	70050	34725
Загальна кількість місць для людей з особливими потребами	150	104
Загальна кількість бізнес-місць	3546	408
Кількість корпоративних VIP-лож (скай-бокси)	40	14
Президентська ложа	1	1
Кількість конференц-залів	15	8
Можлива кількість фаст-фудів	42	26

Джерело: [3–4]

В умовах карантинних обмежень у світі, а в Україні і в умовах широкомасштабної війни та у післявоєнний період, безпека учасників спортивних подій, зокрема спортсменів, команд і глядачів є важливою проблемою у розвитку спортивного туризму. Тому працівники інфраструктурної сфери туризму подій повинні навчити своїх власних співробітників правилам і процедурам поведінки у надзвичайних ситуаціях. Співробітники стадіонів частково повинні нести відповідальність за реалізацію плану евакуації спортсменів і глядачів у випадку пожежі, терористичних актів, витоку газу чи виникнення інших загроз для відвідувачів.

Отже, повноцінне відновлення розвитку подієвого туризму можливе лише після закінчення воєнних дій на території України та вимагає належної інфраструктури туристичних ресурсів. Це стосується як туристичних компаній, так і закладів тимчасового проживання та харчування, туристично-інформаційних центрів, перевізників і різноманітних сервісних комунікацій.

1. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6403/13255-1?inline=1> (дата звернення: 18.10.2023). 2. Сіра Е. О., Голубець І. М., Безрученков Ю. В. Післявоєнне відновлення туризму в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 68. С. 155–158. 3. *Арена Львів* : офіційний сайт ДП. URL: <https://arenalviv.com.ua> (дата звернення: 15.10.2023). 4. *Олімпійський* : офіційний сайт НСК. URL: <https://fcdynamo.com/pages/nsk-olimpijskij> (дата звернення: 15.10.2023).

Попко О. В., д.е.н., професор, **Філатов В. В.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДО ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ ЛОЯЛЬНІСТЮ КЛІЄНТІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

У сучасних умовах ведення бізнесу управління лояльністю клієнтів стає критичним стратегічним підходом для підприємств у електротехнічній галузі в Україні. Збереження постійних і залучення нових клієнтів стає необхідністю для підвищення доходів, утримання конкурентоспроможності й підсилення конкурентних позицій на ринку.

Сучасні аспекти в управлінні лояльністю визначаються комплексним підходом, який охоплює різноманітні методи та стратегії. Пропозиція якісних продуктів і послуг, високий рівень клієнтського сервісу, активна підтримка й розвиток програм лояльності — це лише частковий перелік методів, які використовуються в електротехнічній галузі.

Важливим фактором є розуміння потреб й очікувань клієнтів, що надає можливість створювати персоналізовані комерційні пропозиції та налагоджувати ефективні комунікації. Для досягнення цієї мети необхідно провести детальний аналіз ринку та сегментацію клієнтів, визначивши основні групи цільової аудиторії [1].

Сучасні технології дозволяють здійснювати збір інформації про клієнтів шляхом опитувань, фокус-груп, аналізу даних інтернет-ресурсів і соціальних мереж. Це дозволяє створювати детальні профілі для різних типів клієнтів, враховуючи їхні потреби, характеристики, проблеми та цілі.

Аналіз даних грає ключову роль у виявленні ключових тенденцій, звичок, проблем і потреб клієнтів. Використання аналітики даних допомагає ідентифікувати цільові сегменти клієнтів, визначати їхні основні потреби й встановлювати пріоритети [2].

Сучасні підходи до управління лояльністю ставлять під сумнів традиційні методи та акцентують увагу на інноваційних стратегіях, використанні технологій персоналізованого маркетингу та ефективної взаємодії з клієнтами. Ефективне впровадження сучасних методів управління лояльністю може визначити успіх електротехнічних компаній в умовах конкурентного ринку (табл. 1).

Враховуючи результати аналізу, електротехнічні підприємства можуть розробити індивідуалізовані комерційні пропозиції, включаючи програми лояльності та персоналізовану комунікацію. Це сприятиме не тільки утриманню існуючих клієнтів, але й залученню нових, побудові міцних взаємовідносин і збільшенню конкурентних переваг компанії.

Таблиця 1

Сучасні підходи оцінки клієнтів електротехнічних компаній України

Аспекти та категорії даних	Ключові дані та параметри	Тенденції та висновки
Динаміка залучення клієнтів	Зменшення кількості нових клієнтів	Наскрізна цифра залучення клієнтів показує стійку тенденцію до спадання
Секторна аналітика	Галузі діяльності клієнтів	Розширення взаємодії з енергетичними, технологічними підприємствами
Розподіл Замовлень за категоріями	Співвідношення продажів електротехнічних компонентів	Високий попит на компоненти та системи для вдосконалення інфраструктури
Попит на інноваційні продукти та послуги	Запити на сучасні «зелені» технології	Зростання інтересу до продуктів, спрямованих на підвищення енергоефективності
Фінансова стійкість клієнтів	Оцінка стабільності фінансового стану клієнтів	Необхідність уважного моніторингу нестабільних фінансових ситуацій
Характер проектів та їх розміри	Зміни у величині нових будівництв і тих, що ремонтуються	Збільшення кількості ремонтних та реконструкційних ініціатив
Рейтинг задоволення клієнтів	Оцінки задоволення та рекомендації клієнтів	Високий рівень задоволення, зокрема за рівнем якості продукції та обслуговуванням
Сертифікація та відповідність стандартам	Виконання вимог щодо сертифікації та стандартизації	Зростає попит на сертифіковані продукти у відповідності до стандартів якості
Ефективність системи підтримки	Час відповіді на клієнські запитання	Застосування автоматизованих систем сприяє швидкій відповіді на запитання
Інтереси та потреби клієнтів	Зміни в пріоритетах та основних потребах	Виділення значущих потреб в енергоефективних та інноваційних рішеннях

Ключовий момент управління лояльністю клієнтів полягає в постійному моніторингу та адаптації до змін на ринку (табл. 2). Оновлення даних, аналіз поведінки клієнтів і вдосконалення стратегій маркетингу є важливим етапом для ефективного управління лояльністю.

Таблиця 2

Ключові фактори успіху вітчизняних електротехнічних компаній

Ключові фактори успіху	Характеристика
Інноваційні технології та діджиталізація	Активне впровадження інноваційних технологій, включаючи цифрові платформи, штучний інтелект та автоматизацію процесів для посилення взаємодії з клієнтами та вдосконалення їхнього досвіду
Гнучка стратегія ціноутворення	Розробка гнучких цінових стратегій, що враховують конкурентоспроможність, динаміку ринку та індивідуальні потреби клієнтів. Знижки, акції та програми лояльності підтримуються адаптованими цінами
Оmnіканальний сервіс та взаємодія	Забезпечення послуг в усіх каналах зв'язку, включаючи онлайн, офлайн, мобільний та соціальні медіа. Здійснення персоналізованої комунікації та підтримки в режимі реального часу
Стратегії соціальної відповідальності	Впровадження та активна підтримка програм соціальної відповідальності та сталого розвитку. Залучення клієнтів до спільних цінностей, що сприяє позитивній репутації та лояльності клієнтів
Ефективна система збору та аналізу даних	Застосування передових систем для збору та аналізу даних клієнтів. Використання інсайтів для персоналізації пропозицій та стратегій лояльності
Екологічна урбанізація	Розвиток та впровадження «зелених» технологій, зменшення вуглецевого сліду та прийняття екологічної свідомості в усіх аспектах діяльності, що сприяє підвищенню рівня лояльності клієнтів

На сьогодні існує значний потенціал для розвитку управління лояльністю в електротехнічній галузі України. Проте досягнення успіху вимагає не лише збору та аналізу даних, але й використання інноваційних технологій та залучення всього персоналу підприємства.

Правильна стратегія та використання відповідних маркетингових інструментів дозволять забезпечити високу лояльність, залучити нових клієнтів та підтримувати стабільний розвиток бізнесу. Проте багато підприємств у цій галузі ще не використовують повноцінно системи управління відносинами з клієнтами та не враховують належним чином інформацію про клієнтів.

1. Попко О., Філатов В. Аналітичний інструментарій управління лояльністю клієнтів електротехнічних компаній України. *Вісник НУВГП. Сер. Економічні науки*. 2023. № 2 (102). С. 161–171. 2. Руденко М. Моніторинг задоволеності споживачів підприємства: методичний аспект. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 2. С. 142–149.

Попко О. В., д.е.н., професор, **Ятчук В. Ф.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, **Твардовський Ю. В.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЛОГІСТИЧНОГО ОПЕРАТОРА НА РИНКУ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Криза, спровокована широкомасштабною війною в Україні, призвела до зменшення кількості вантажних автомобільних перевізників у 2022 році, коли невеликі автотранспортні підприємства мали намір закрити бізнес, у той час, як сильніші гравці були готові до розширення діяльності. За даними опитування української маркетингової агенції Dive&DiscoveryResearch [4], більш ніж половина (58%) власників автопарків прогнозують стагнацію ринку, проте намагаються утримувати оптимізм і вірять, що працювати на ринку все ж таки буде можливо. Разом з тим, попит на вантажні автотранспортні перевезення з боку замовників дедалі зростає через переформатування логістики в умовах війни, коли основними видами перевезень лишаються залізничні та автомобільні перевезення.

Різним аспектам дослідження з питань транспортної логістики присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: П. Арімбекова П., В. Герасимчук, І. Грицук, М. Изтелеуова, Є. Крикавський, М. Мальчик, М. Окландер, М. Олісевич, О. Попко, О. Похильченко, І. Сокур, Л. Сокур, Сміт Д. та ін. [1; 2; 3]. Разом з тим, потребують більш детального вивчення питання формування конкурентних переваг вітчизняних логістичних операторів, зокрема вантажних автоперевізників на основі клієнтоутворюваності.

Сучасним способом представлення інформації своїй цільовій аудиторії щодо рівня якості та швидкості надання послуг є формування оператором ринку власного логістичного профілю. У широкому розумінні логістичний профіль – це сума ознак, які характеризують можливості логістичного оператора і є способом позиціонування логістичних послуг на ринку, у тому числі послуг з вантажних автомобільних перевезень, що, своєю чергою, дозволяє суттєво посилити конкурентні переваги за умови повної відповідності послуг очікуванням замовника. Своєю чергою, замовники вантажних перевезень на основі вивчення логістичного профілю обирають релевантного оператора послуг, після чого співставляють рівень якості отриманої послуги зі своїми очікуваннями. Якщо отримана послуга не відповідає очікуванням, замовники втрачають

до вантажного автомобільного перевізника інтерес і звертаються до інших операторів. Якщо ж отримана послуга цілком відповідає очікуванням замовника – це спонукає клієнтів звертатися до даного оператора послуг знову. При цьому задоволений клієнт виступає в ролі промоутера, поширюючи позитивну інформацію про власний клієнтський досвід співпраці з таким оператором ринку своїм знайомим, діловим партнерам, що є найкращою рекламою для будь-якого автомобільного перевізника.

За результатами проведених маркетингових досліджень замовників послуг з вантажних автомобільних перевезень [4], більшість замовлень вантажних автотранспортних перевізників (60%) здійснюється через інтернет-платформу «Lardi-Trans», 15% клієнтів знаходять інформацію про послуги підприємства завдяки органічній видачі в інтернеті, 15% респондентів дізнаються про послуги компанії завдяки «сарафанному радіо», 10% замовників приходять завдячуючи контекстній рекламі. Саме тому оператор послуг повинен якомога точніше виявляти потреби й очікування своїх цільових замовників і чітко формулювати свій логістичний профіль. Обслуговування замовників у цілому покликане забезпечувати вигоду, наділену доданою вартістю, усім ланкам логістичного ланцюга. Для досягнення успіху оператором послуг необхідно, щоб його базові сервісні можливості відповідали певним критеріям. Даний підхід ґрунтується на ідентифікації набору ключових безконфліктних критеріїв і стандартів обслуговування в розрізі базових послуг і послуг з високою доданою вартістю, що дозволить у практичній площині посилити конкурентні переваги та зайняти більш вигідну позицію відносно основних конкурентів на ринку. Основними критеріями базового рівня обслуговування замовників, зокрема вантажними автомобільними перевізниками, є швидкість, якість, доступність.

Окреслені підходи можуть бути спрямовані не лише на залучення нових клієнтів шляхом формування логістичного профілю і чіткого дотримання заявлених у профілі стандартів обслуговування, а й на утримання існуючої клієнтської бази за рахунок якісного задоволення базових потреб в послугах вантажних автомобільних перевезень та збільшення частки пропозицій послуг з високою доданою вартістю.

1. Організація логістики перевезень / Ізтелеуова М. С., Грицук І. В. та ін. К. : ОЛДІ+, 2021. 264 с. 2. Крикавський С., Похильченко О., Фертч М. Логістика та управління ланцюгами поставок. Львів : Видавництво «Львівська політехніка», 2019. 948 с. 3. Окландер М. Логістика. К. : Центр навчальної літератури, 2018. 346 с. 4. Popko O. V., Yatchuk V. F., Ozarchuk K. S. The question of the formation of competitive advantages of a logistics operator in the cargo transportation market. *Вісник НУВГП. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 2 (102). С. 172–183.

Рошик І. А., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІНТЕГРАЦІЯ ВПО: СУТЬ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Україна щільно стикнулася із проблемою внутрішнього переміщення у 2014 році з початком російсько-української війни. А у 2022 році внаслідок широкомасштабного вторгнення обсяги внутрішнього переміщення в Україні сягнули 16,9 млн осіб, тобто 28% загальносвітових обсягів внутрішнього переміщення і 60% загальносвітових обсягів внутрішнього переміщення у зв'язку із конфліктами і насильством [3].

Враховуючи те, що внутрішнє переміщення не є запланованим і передбаченим, а реактивним, таким, що зумовлене руйнацією стабільних умов для здійснення життєвих планів [2], у переміщеного населення виникають різноманітні додаткові потреби і проблеми щодо їх задоволення: житло, харчування, медичне обслуговування та працевлаштування, погіршення психічного здоров'я, дискримінація і виключеність із життя громади [6; 7; 8].

Внутрішнє переміщення має також негативні наслідки для приймаючих громад, які разом із центральною владою мають обов'язком вирішувати проблеми ВПО: додаткове навантаження на місцеві бюджети, органи соціального захисту, соціальну інфраструктуру, ринок праці тощо, збільшення соціальної напруги. Разом з тим, багато досліджень свідчать, що інтеграція ВПО у приймаючі громади не тільки сприяє вирішенню цих проблем, а й може створити позитивні регіональні наслідки: поживлення економічних процесів, збільшення податкових надходжень до бюджетів, залучення додаткових трудових ресурсів для розвитку громади, зміцнення національної ідентичності між мешканцями різних регіонів [4].

Попри велику кількість публікацій з психології, соціології, економіки, соціальної політики, соціальної роботи тощо, присвячених ВПО, чітке визначення поняття «інтеграція ВПО» є рідкістю (таблиця).

Узагальнюючи думки більшості авторів, під терміном «інтеграція» варто розуміти процес взаємодії ВПО і приймаючої громади з метою відновлення стабільних умов для здійснення життєвих планів ВПО [2], задоволення потреб ВПО у таких сферах життя як соціально-психологічна, культурно-комунікаційна, соціально-економічна і суспільно-політична [1].

Важливість оцінювання інтеграції на предмет ефективності, успішності зумовлена можливістю ліквідації статусу ВПО після завершення інтеграції [10]. Залежно від інформації, яка береться за основу, можна виокремити два підходи в оцінюванні успішності інтеграції ВПО: оцінювання потенційної і фактичної успішності інтеграції ВПО.

Визначення терміну «інтеграція» (складено автором)

Автор, рік, джерело	Поняття і визначення
Тітар, 2016 [10]	Інтеграція – зближення ідентичностей ВПО та громад, що їх приймають, і подолання культурних бар'єрів між ними; процес налягодження ВПО та громадами, що їх приймають, спільного використання ресурсів без суттєвих конфліктів
Куделя та ін., 2018 [6]	Інтеграція – взаємна адаптація між приймаючою громадою та мігрантами, в результаті чого поведінка мігрантів наближається до поведінки місцевого населення за різними показниками: володіння мовою, розмір заробітної плати, ймовірність знайти роботу, користування соціальною допомогою, наявність власного житла чи оренда, частота спілкування з сусідами, участь у виборах
Химинець та ін., 2022 [4]	Соціальна та економічна інтеграція ВПО (за рівнями): 1) тимчасове розміщення і формування тимчасових умов для проживання на новій території, 2) максимальне залучення людського капіталу ВПО в рамках регіональної економіки, 3) долучення ВПО до життя громади, посилення згуртованості місцевого населення та ВПО
Коваліско та ін., 2022 [5]	Інтеграція – прояв «соціального самопочуття ВПО» як інтегральної характеристики задоволеності наявними соціальними благами відповідно до рівня ресурсних можливостей; різними аспектами суспільного життя; соціальним становищем порівняно з іншими індивідами й групами; самореалізацією й якістю життя.

Так, потенційну успішність інтеграції пропонує оцінювати Куделя [6] на основі Індексу інтеграції ВПО, що вимірює можливості інтеграції ВПО в містах, в які вони переїхали, за такими субіндексами: доступ до міської інфраструктури, спроможність міської влади та взаємодія. Окремі показники доступності до механізмів задоволення потреб ВПО знаходимо у Тітар [10]: компенсація майна, державні послуги (медицина, освіта тощо), засоби виживання (вода, їжа, житло), працевлаштування та генерування доходів.

Для оцінювання фактичної успішності інтеграції ВПО найчастіше проводяться опитування, які передбачають встановлення рівня задоволеності життям, рівня щастя, співвідношення позитивних і негативних емоцій, соціального настрою, соціального самопочуття [1; 5; 7]. Тітар з цією метою пропонує визначати такі окремі показники: кількість конфліктів і сила напруженостей між ВПО та громадою, яка їх приймає, значення соціальної дистанції, соціально-демографічне та економічне благополуччя осіб і сімей, які переселились, відсоток ВПО, які не залишились на відповідному місці, до якого вони переселились [10]. Показники, запропоновані Чуйко, наступні: відсутність мотивації повертатися до попереднього місця проживання, рівень довіри громади, працевлаштування, забезпеченість житлом та загальна задоволеність житлом, рівень поточного фінансового стану, неформальне спілкування з

представниками громади, ідентичність з місцевим населенням, висока зимостійкість [1]. Окреме місце в другій групі варто відвести дослідженням, що пропонують вимірювати рівень інтеграції за розривом «суб'єктивного благополуччя» ВПО і місцевого населення [5; 7] або за розривами окремих показників успішності інтеграції, наприклад, середнього доходу на одного члена домогосподарства Slobodian [9].

Публікацію підготовлено за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальної безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

1. Chuiko O., Fedorenko O. Levels of Social Integration of Internally Displaced Persons in the Host Community. *Regional Formation and Development Studies*. Vol. 31, Issue 2. 2020. Pp. 7–16.
2. Draper J. Justice and Internal Displacement. *Political Studies*. 2023. Vol. 71(2). Pp. 314–331. URL: <https://doi.org/10.1177/003232172111007641>. (дата звернення: 07.10.2023).
3. IDMC_GRID_2023. Internal Displacement Monitoring Centre. *Global Report on Internal Displacement*. 2023. URL: https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/IDMC_GRID_2023_Global_Report_on_Internal_Displacement_LR.pdf. (дата звернення: 30.10.2023).
4. Khymynets V., Holovka A. Principles of social and economic integration of internally displaced persons. *Strategic Panorama*. 2022. № 2. Pp. 68–76. URL: [10.53679/2616-9460.2.2022.06](https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.06). (дата звернення: 07.10.2023).
5. Коваліско Н. В., Бубняк С. М. Соціальне самопочуття внутрішньо переміщених осіб в Україні: соціологічний дискурс : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 294 с. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/Sotsialne-samopochuttia-vnutrishno-peremishchenykh-osib.-Kovalisko-N.V.-Bubniak-S.M..pdf>. (дата звернення: 07.10.2023).
6. Kudelia M., Slobodian O., Solodko A., Zheriobkina T. Internally displaced persons integration index. Cedoss. 29.07.2018. URL: <https://cedos.org.ua/en/researches/vpo-integration-index/> (дата звернення: 02.11.2023).
7. Perelli-Harris B., Zavisca J., Levchuk N. and Gerber P. Th. Internal Displacement and Subjective Well-Being: The Case of Ukraine in 2018. *Social Forces*. 2023. Pp. 1–23. URL: <https://doi.org/10.1093/sf/soad124>. (дата звернення: 07.10.2023).
8. Quirke E., Klymchuk V., Gusak N., Gorbunova V. and Sukhovii O. Applying the national mental health policy in conflict-affected regions: towards better social inclusion (Ukrainian case). *Mental Health and Social Inclusion*. Vol. 26. No. 3. Pp. 242–256. URL: <https://doi.org/10.1108/MHSI-01-2022-0002>. (дата звернення: 07.10.2023).
9. Slobodian O. How to Measure Integration of Internally Displaced Persons. Cedoss. 27.12.2019. URL: <https://cedos.org.ua/en/researches/yak-vymiryaty-intehratsiiu-vnutrishno-peremishchenykh-osib/> (дата звернення: 02.11.2023).
10. Titar I. Concepts and criteria of internally displaced persons' adaptation and integration and terms of idp status withdrawal. *Ukr. socium*. 2016. Vol. 4(59). P. 57–68. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2016.04.057>. (дата звернення: 07.10.2023).

Савіна Н. Б., д.е.н., професор, **Іськів Р. Б.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ МИРОБУДІВНИЦТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ

У період безперервного нарощування виробничих потужностей у світовому співтоваристві спостерігалася тенденція абсолютизації економічного зростання на шкоду вирішенню соціальних та екологічних проблем. Однак з кінця ХХ століття актуальним є питання нових шляхів розвитку економіки, що враховують ці аспекти. Розуміння, до яких наслідків може призвести нераціональне споживання природних ресурсів, ігнорування екологічних факторів призвело до появи нових економічних концепцій та моделей, таких як зелена економіка.

Експерти вважають, що екологічно відповідальне виробництво та споживання – це гарант подальшого соціально-економічного розвитку суспільства та світу загалом. Перехід до зеленої економіки – це реальна необхідність, спричинена загостренням диспропорції між безпрецедентним економічним розвитком та екологічною деградацією. Стрімке зростання світового ВВП подарувало людству безліч благ і підвищило рівень нашого життя в рази, проте було досягнуто за рахунок суттєвого виснаження природних ресурсів, що спровокувало цілу низку екологічних проблем [1].

Метою цих тез є розгляд теоретичних аспектів концепції зеленої економіки та її значущості для вітчизняних підприємств особливо в умовах екологічного миробудівництва. На наш погляд, зелена економіка є однією з найперспективніших концепцій підтримки цінностей сталого розвитку, гармонійного довгострокового розвитку соціального, екологічного та економічного середовища підприємств.

На сьогодні поширеним є визначення сталого розвитку, запропонованого Г. Х. Брундландтом – це «розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу проте не загрожує можливостям майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [2]. Україна сьогодні стикається з серйозними викликами антропогенного характеру, військової агресії і постійними терористичними діями агресора, що не сприяє розбудові миробудівництва. Ці виклики подані у матеріалах слухань у комітеті ВРУ з питань екологічної політики. Військова агресія вплинула на кожен компонент довкілля, зокрема, постраждали ландшафти, забруднюється повітря, водні ресурси, ґрунти, знищується тваринний та рослинний світ, середовища їх існування. Значні пошкодження спостерігаються на

об'єктах інфраструктури природоохоронного значення, зростають загрози на об'єктах атомної енергетики, хімічної, нафтохімічної, металургійної промисловості. Серед багатьох промислових підприємств, які зазнали пошкоджень або порушень роботи в результаті бойових дій, опинилися і найбільш екологічно небезпечні, такі як Чорнобильська, Запорізька, Хмельницька, Рівненська та Південноукраїнська АЕС, Київська, Дніпровська, Кременчуцька, Дністровська та Каховська ГЕС, численні теплові електростанції та теплоелектроцентралі, хімічні та металургійні підприємства, шахти, нафтопереробні підприємства, сховища нафтопродуктів тощо. Внаслідок цього спостерігається збільшення концентрації шкідливих речовин у повітрі, воді, ґрунтах, зростають ризики надзвичайних ситуацій [4].

Враховуючи подану вище інформацію і з метою миробудівництва як головного механізму сталого розвитку в умовах воєнного стану, державі необхідно здійснити напрацювання критеріїв екоциду, виявлення шкоди, обрахунку впливу шкоди, збору доказів, притягнення до відповідальності та розроблення плану дій ліквідації наслідків війни. Вважаємо, що такі поступові і постійні дії в майбутньому забезпечать і відновлення довкілля, і сталий розвиток, який є триединою концепцією, що поєднує економічну, соціальну та екологічну складові. У зв'язку з цим поширення набули відразу декілька концепцій: зелена економіка (greenesconomy); економіка з урахуванням зеленого зростання (greengrowth); низьковуглецева економіка (low-carbonconomy); біоекономіка (bioeconomy); синя економіка (blueconomy); циркулярна економіка (circulareconomy). Незважаючи на зазначене різноманіття нових економічних моделей, що враховують екологічні аспекти виробничої діяльності підприємств, багато авторів дотримуються погляду, що вони є різновидами саме зеленої економіки.

Таким чином, економічний розвиток, що базується на основі безмежного, нерационального використання природних ресурсів, не може бути стійким у довгостроковій перспективі. Що стосується підходів до розуміння сутності зеленої економіки, у науковій літературі немає єдиної точки зору. У літературі виділяють кілька підходів відповідно до ідей, на яких базується зелена економіка: вирішення проблеми бідності; енергозбереження та переходу на використання альтернативних джерел енергії; економіки нового типу.

Основою першого підходу становить доповідь Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) «Назустріч «зеленій економіці»: шлях до сталого розвитку та викорінення бідності». Згідно з визначенням цієї програми, зелена економіка «підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість і при цьому суттєво знижує ризики для довкілля та його деградації» [3].

Другий підхід пов'язаний із безпосередніми практичними діями, спрямованими на активне використання поновлюваних джерел енергії.

Третя група думок концентрується на необхідності концептуального виділення зеленої економіки як економіки нового типу, де екологізація торкнеться всіх сфер життя суспільства та забезпечить взаємодію влади, бізнесу та суспільства. Досягнення ефекту досягається при виконанні таких умов: ефективне використання природних ресурсів; збереження і збільшення природного капіталу; зменшення забруднення; низькі вуглецеві викиди; запобігання втрат і екосистемних послуг та біорізноманіття; зростання доходів і зайнятості [3]. Виконання перерахованих умов потребує великих зусиль від держави, при цьому керівництво країн має не лише спрямовувати інвестиції у відновлювані джерела енергії, сільське господарство і туризм, а й вживати заходів щодо зниження рівня бідності в країнах, підвищення зайнятості й покращення загального добробуту населення. Відмітимо, перехід на зелену економіку в умовах миробудівництва має здійснюватися не лише за підтримки держави, й за участі вітчизняних підприємств. У зв'язку з цим нами були виділені основні цілі, яких зможуть досягти українські підприємства, які дотримуються принципів зеленої економіки: вибудовування партнерських відносин; формування іміджу соціально-відповідального підприємства, підвищення лояльності клієнтів; нарощування акціонерної вартості; дотримання трендів та ін.

Отже, для ефективного впровадження принципів зеленої економіки є чітке розуміння її цілей, завдань, інструментів, глибинної сутності поняття, які дозволять консолідуватися експертам, українському бізнесу, владі країни і ЄС задля відновлення та розвитку економіки на засадах сталості шляхом створення зеленої стратегії для країни. Це особливо важливо на етапі відновлення економіки в умовах миробудівництва. Основою такої стратегії мають стати принципи сталості з урахуванням вимог європейської та євроатлантичної інтеграції, міжнародного партнерства, а також викликів воєнного стану.

1. Зелену стратегію України створять на Міжнародному форумі сталого розвитку ISF2023 в Києві та Гаазі. *Всесвітній фонд дикої природи* : офіційний сайт. URL: <https://wwf.ua/?11726316/greenstrategy-of-ukraine>. (дата звернення: 07.10.2023). 2. Our Common Future: A Perspective by the United Kingdom on the Report of the World Commission on Environment and Development. Велика Британія : Department of the Environment, 1988. 3. На зустріч «зелених» економіці: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності. *ЮНЕП 2011* : офіційний сайт. URL: <http://www.unep.org/green-economy/>. (дата звернення: 07.10.2023). 4. Вплив воєнних дій на довкілля в Україні та його відновлення до природного стану : матеріали слухань у Комітеті ВРУ з питань екологічної політики. 10.11.2022 р. Київ, 2023. С. 8–9.

Саламаха О. О., Саламаха К. С., здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, **Ковшун Н. Е.**, д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЗВИТОК МАРКЕТИНГУ ХІМІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА В АНАЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

В останні роки спостерігається поява нового етапу у розвитку суспільства, який відомий як «постіндустріальне суспільство». Постіндустріальне суспільство визначається зсувом пріоритетів в економіці внаслідок науково-технічної революції та значного зростання доходів населення. У цьому типі суспільства переважає виробництво послуг над виробництвом товарів. Головними ресурсами стають інформація та знання, а наукові розробки виступають важливим каталізатором економіки [2].

Наукові дослідження теорій постіндустріального суспільства, зокрема щодо умов розвитку підприємств, привертають увагу вчених, таких як А. Фішер, К. Кларк, Д. Белл, О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, В. М. Шаповал, Т. О. Загорна. Важливі риси постіндустріальної економіки:

1. Зсув у сферу виробництва нематеріальних цінностей та послуг.
2. Збільшення витрат на отримання інформації та використання інформаційних технологій.
3. Інтеграція новітніх технологій і інноваційних процесів.
4. Розширення системи освіти, супроводжується значними інвестиціями у знання.
5. Зростання ролі інтелектуальної праці.

Відтак, суб'єкти господарювання пристосовуються до нового середовища постіндустріальної економіки, пов'язаного з активним переходом суспільства до інформаційної фази.

На цьому тлі підприємства акцентують свою увагу на виробництві, поширенні та обслуговуванні галузей знань і інформації. Це охоплює три основні сфери: генерацію знань (дослідження та розробки), їх поширення (освіта, інформаційна та культурна індустрія), і обслуговування галузей знань (професійні послуги, деякі медичні послуги, державні та громадянські служби) [1].

На сьогоднішній день маркетинг виступає як метод діяльності підприємців та особливий підхід до управління підприємством у ринкових умовах. Сучасний маркетинг є важливою галуззю економічної науки, яка

спрямована на раціоналізацію в широкому розумінні через розробку відповідного інструментарію.

Основним відзначенням маркетингу є його фокус на задоволення потреб. Потреби споживачів є головним об'єктом уваги виробників товарів і послуг. Багато компаній відзначають девізи, такі як «Знайдіть потреби та задовольніть їх», «Виробляйте те, що можна продати, а не намагайтеся продати те, що виробляється», «Любіть клієнта, а не товар». Задоволення потреб споживачів є головною метою виробників і основою для досягнення прибутку. Маркетинг пропонує комплексний підхід до досягнення цієї мети, а не просто окремі заходи.

Маркетинг має велике значення в умовах ринкової економіки, оскільки допомагає фірмам краще адаптуватися до складних умов конкурентного середовища. Зараз виробники у розвинених країнах стикаються з великими викликами, оскільки ринки насичені конкурентами і різноманітними товарами. Маркетинг надає фірмам можливість зберігати конкурентоспроможність. Точно так само масштаби маркетингу дуже широкі, і значна частина населення пов'язана з маркетинговою діяльністю. Однак дослідження показують, що ця діяльність часто відбувається без відповідних фахових знань та розуміння її суті і важливості.

Завдяки маркетингу підприємства можуть знаходити та задовольняти потреби споживачів. Однак відсутність своєчасного розпізнавання цих потреб може призвести до надмірних витрат і неефективних маркетингових зусиль в продажі непотрібних товарів. Таким чином, маркетинг є ключовим інструментом для підвищення ефективності діяльності підприємства [3].

Мета планування маркетингової діяльності полягає в установленні найвищого рівня системності в рамках довгострокових стратегічних цілей підприємства та одночасно в уменшенні ступеня невизначеності і ризику завдяки використанню результатів маркетингових досліджень. Це дозволяє підприємству спрямувати ресурси на обрані пріоритети маркетингового розвитку.

Організація маркетингової діяльності включає в себе створення організаційних структурних одиниць для виконання маркетингових функцій. Вона також визначає місце відділу маркетингу в загальній структурі управління підприємством, його позицію в управлінській ієрархії, підпорядкованість і відповідальність. Надто важливе значення має визначення посадових функцій працівників відділу маркетингу, їхні повноваження та відповідальність [5].

Інформаційне забезпечення є ключовим елементом для ефективного виконання усіх маркетингових функцій, оскільки воно забезпечує оперативну організацію збирання, обробки та аналізу маркетингової

інформації та її використання в режимі реального часу. Рішення цієї проблеми на сучасному рівні включає створення маркетингових інформаційних систем, які сприяють спрощенню процесів роботи з маркетинговою інформацією.

Контроль маркетингової діяльності спрямований на вимірювання та оцінку результатів стратегій, планів та програм, а також на визначення корекційних заходів, необхідних для досягнення маркетингових цілей. Контроль завершує один цикл планування та одночасно розпочинає наступний [4].

Отже, планування, організація та контроль маркетингової діяльності є важливими елементами успішного підприємництва у хімічній сфері, спрямованими на досягнення стратегічних маркетингових цілей. Інформаційне забезпечення та організаційна структура відіграють значущу роль у забезпеченні ефективності цих процесів.

1. Макогон Ю. В., Подунай В. В. Передумови переходу національної економіки України на етап постіндустріального розвитку. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 57–63.
2. Чирак І. М. Нова економіка : навч. посіб. / відп. за вип. В. В. Козюк. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 236 с.
3. Данилишин Б. М., Корецький М. Х., Дацій О. І. Інвестиційна політика в Україні : монографія. Донецьк : «Юго-Восток, Лтд», 2006.
4. Шмален Г. Основи і проблеми економіки підприємства / за ред. проф. А. П. Поршнева ; пер. з нім. М. : Фінанси і Статистика, 2006.
5. Зінов'єв Ф. В., Брустінов Д. В., Пижинський Я. І. Сутність і складові організаційної культури підприємства. *Держава та регіони*. 2010. № 3. С. 46–50.

Самолук Н. М., к.е.н., доцент, **Марчук Л. М.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, **Денисюк С. І.**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ КОМПАНІЇ ЯК НАПРЯМ ЇЇ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

До основним чинників конкурентоспроможності компанії та її ефективного функціонування на відповідному ринку можна віднести наявність людських ресурсів, здатних компетентно вирішувати поставлені перед ними завдання. Провідна роль кадрового потенціалу у забезпеченні перспектив розвитку вітчизняних компаній обумовлює об'єктивну необхідність забезпечення відповідності компетенцій працівників профілю їх посад/робочих місць, що відбувається шляхом безперервного професійного розвитку.

Варто відмітити, що інвестиції у розвиток персоналу є одним із важливих чинників збільшення продуктивності праці, подолання кризових явищ, в тому числі і в кадровій політиці компанії. Як показують результати дослідження LinkedIn – 94% працівників не звільнилися б з компанії, котра інвестувала б кошти у їхні потреби в навчанні [6]. При цьому, у компаніях, які уже інвестують у навчання своїх співробітників, плинність кадрів знизилася на 53% [6]. Тобто, розвиток персоналу, як внутрішня складова соціальної відповідальності бізнесу, має пряме відношення до утримання працівників в компанії.

Загалом, реалізація внутрішньої складової корпоративної соціальної відповідальності з погляду інтересів бізнесу спрямована на те, щоб гармонізувати соціально-трудові відносини, і завдяки цьому забезпечити компанію професійними, мотивованими, лояльними працівниками. Якраз управління розвитком персоналом і передбачає здійснення таких комплексних і управлінських дій компанії, які послідовно спрямовані на отримання працівниками необхідної компетенції, вмінь і мотивації з урахуванням їх особистих здібностей.

Відтак, однією з основних цілей компанії, при здійсненні розвитку персону, є створення умов, за яких будуть реалізовані всі можливі резерви зростання потенціалу працівників і забезпечена їх висока вмотивованість щодо досягнення стратегічних завдань. Тож, до соціальні програми у сфері розвитку персоналу, зазвичай включають такі заходи [3]:

- ✓ організація навчання і професійного розвитку;
- ✓ застосування мотиваційних схем для заохочення працівників до розвитку свого потенціалу;

- ✓ створення умов для навчання і розвитку;
- ✓ підтримка внутрішніх комунікацій, які сприяють обміну знаннями в компанії;
- ✓ залучення працівників до прийняття управлінських рішень.

На думку Батік О.В., надзвичайно актуальним є питання системного підходу до організації процесу навчання й розвитку персоналу. На її думку, котру ми розділяємо, вирішити цю проблему може корпоративний навчальний центр, у якому працівники компанії могли б підвищували кваліфікацію та здобувати необхідні компетентності [1]. Загалом виділяють два базові підходи до створення корпоративних навчальних центрів:

- альянс з традиційними навчальними закладами чи спеціалізованими сервісними фірмами;
- формування самостійної структури.

При цьому, серед навчальних програм, що реалізуються навчальними центрами виділяють: індивідуальні програми, призначені виключно для працівників компанії (закрита навчальна система); спеціальні цільові програми, відкриті для працівників інших компаній (відкрита навчальна система) [1].

Важливо відмітити, що до основних переваг корпоративного формату навчання відноситься те, що освітній процес в навчальних центрах організовано з урахуванням всіх особливостей конкретної компанії, і відбувається підготовка фахівців, максимально сумісних з компанією, що певним чином пов'язано із зануренням та розділенням її корпоративної культури. Додатковою перевагою навчання персоналу у власних корпоративних навчальних центрах є потужний командоутворюючий ефект, здатний мати іноді вирішальний вплив на підвищення продуктивності праці.

При цьому, реалізація компетентнісного підходу в умовах підготовки персоналу безпосередньо в компанії чи у корпоративному навчальному центрі передбачає [2]:

- 1) розроблення проактивної моделі компетенцій;
- 2) узгодження цілей з очікуваннями персоналу;
- 3) діагностика рівнів компетентності;
- 4) проведення навчання;
- 5) аналіз результатів і корегування моделі компетенцій.

Прикладом успішного корпоративного навчального центру можна вважати започаткований у 2010 р. корпоративний університет (академію) енергетичної компанії ДТЕК. Дана компанія розробила спільний курс з КМБШ (Києво-Могиллянською бізнес-школою), випускники якого отримують диплом магістра ділового адміністрування (МВА). На

реалізацію цього проекту й ще однієї програми для топ-менеджерів – «Енергія лідера» – компанія витратила 20 млн гривень. При цьому, співробітникам ДТЕК корпоративний MBA не вартував ні копійки, тобто навчання було безкоштовним [4]. Дана компанії і надалі реалізовувала багато соціальних програм спрямованих на власний персонал і не тільки. Зокрема, у 2018 р. ДТЕК потрапила до топ-компаній за рівнем корпоративної соціальної відповідальності, зокрема за реалізацію програм навчання та підвищення кваліфікації співробітників державних органів і установ України [5].

Отже, ефективне управління розвитком людських ресурсів компанії передбачає спрямованість кадрової політики на зростання професійної компетентності працівників, що передбачає безперервність і системність процесу підготовки персоналу і кадрового резерву. Відтак, розвиток персоналу (разом з іншими складовими соціальної відповідальності бізнесу) стає основою стійкості компанії у стратегічному вимірі [3].

1. Баніт О. В. Професійне навчання персоналу в умовах корпоративних навчальних центрів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/713174/1/Баніт_стаття.pdf (дата звернення: 07.10.2023). **2.** Баніт О. В. Реалізація компетентнісного підходу в умовах внутрішньофірмової підготовки персоналу. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2015. Вип. 43(47). С. 168–177. **3.** Гуменюк К. Б., Хачатрян В. В. Розвиток персоналу як пріоритетний напрям реалізації соціальної відповідальності бізнесу. *Економічний вісник*. 2015. № 13. С. 15–19. **4.** Красношапка В. В., Буданова, Я. Р. Корпоративні університети у системі професійного навчання та розвитку персоналу. *Ефективна економіка*. 2013. Вип. 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2590> (дата звернення: 18.06.2017). **5.** Паладієва Я. Соціальна відповідальність бізнесу: що це означає та чому важливо. URL: <https://mainbusinesspartner.ua/sotsialna-vidpovidalnist-bisnesu> (дата звернення: 07.10.2023). **6.** Workplace Learning Report. LinkedIn In Learning. 2018. URL: <https://learning.linkedin.com/content/dam/me/learning/en-us/pdfs/linkedin-learning-workplace-learning-report-2018.pdf> (дата звернення: 07.10.2023).

Самолук Н. М., к.е.н., доцент, **Міщук В. А.**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВETERАНСЬКИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

За даними Opendatobot станом на 23 квітня 2023 р. в Україні зареєстровано 1,2 млн компаній та майже 2 млн ФОП (202 тис. нових ФОП зареєстровано з 22 лютого 2022 р.) [2]. При цьому, за даними Міністерства у справах ветеранів України (Мінветеранів), наприкінці лютого 2022 р. в країні було зареєстровано близько 12 тис. бізнесів, які належали ветеранам та їхнім родинам. І це при загальній чисельності ветеранів війни на початок 2022 року біля 500 тис. За попередніми підрахунками після перемоги кількість учасників бойових дій становитиме понад 3 млн осіб. Тож закономірно, що і ветеранів-підприємців може стане більше в рази [6].

На сьогодні підтримка ветеранського бізнесу розглядається органами влади як один із інструментів реалізації Стратегії переходу військових від військової служби до цивільного життя, що розробляється Мінветеранів. Однак, щоб забезпечити надання ефективної допомоги суб'єктам ветеранського бізнесу, потрібно, насамперед, оцінити готовність ветеранів до підприємницької діяльності [1]. Результати другого онлайн-опитування «Потреби ветеранів» проведеного 6–12 лютого 2023 р. Українським ветеранським фондом (УВФ), показали, що 63,6% респондентів (з опитаних з 1247 чинних та майбутніх ветеранів) хочуть мати власну справу. Даний результат є надзвичайно оптимістичний [8].

Відтак, командою Мінветеранів у співпраці з партнерами вже реалізовано низку успішних кейсів щодо підтримки ветеранських підприємницьких ініціатив, зокрема з надання мікрофінансування на розвиток власної справи. На порталі національного проєкту з розвитку підприємництва та експорту Дія. Бізнес з'явився новий розділ «Ветеранський бізнес». У даному розділі ветерани, члени їх сімей та родини полеглих Захисників і Захисниць України можуть знайти всю необхідну інформацію щодо розвитку та підтримки власної справи: як заснувати власне підприємство, правильно вести бухгалтерську звітність, скласти фінансовий план, отримати фінансування на розвиток своєї бізнес-ідеї, просувати продукт і управляти командою [7].

Для започаткування і розвитку будь-якої власної справи потрібні фінансові та інвестиційні ресурси. До джерел таких ресурсів можна віднести державні, місцеві програми/заходи підтримки ветеранів війни, а також гранти програм та проєктів міжнародної технічної допомоги.

Наймасштабнішою державною грантовою програмою підтримки ветеранів стала грантова програма «eРобота» [3], яка охоплює всі сфери діяльності малого бізнесу і спрямована на створення робочих місць. Вказана програма реалізується Міністерством економіки України спільно з Ощадним банком та Мінагрополітики. На сьогодні, переможцями ветеранського компоненту «Власна справа» грантової програми «eРобота» стали 88 ветеранів та членів родин учасників бойових дій – вони отримали гранти на 32 млн грн. Зі слів, Дениса Шмигала, прем'єр міністра України, у 2024 р. за програмою «eРобота» урядом планується надати ще 1300 грантів для старту ветеранського бізнесу [9].

Досить потужним джерелом надання фінансової підтримки ветеранам та членам їх сімей є програми Українського ветеранського фонду. Так, переможці різних конкурсних програм УВФ отримали фінансування на майже 117 млн грн, а в межах програми мікрофінансування (до 20 тис. грн) на відновлення бізнесу ветеранів – надано підтримку на суму понад 5 млн грн. Основними конкурсними програмами фонду впродовж 2022–2023 рр. були наступні: «ВАРТО», «ВАРТО 2.0», «ВАРТО+ГО», «ВАРТО: Робити своє», «ВАРТО: підтримка ветеранського бізнесу», «ВАРТО: Золоті руки», а також програма мікрофінансування бізнесу ветеранів та членів їхніх родин [5].

Однак, створення сприятливих умов для реалізації підприємницьких ініціатив ветеранів має базуватися на інтегрованій взаємодії держави, бізнесу та громадських секторів, що передбачає застосування широкого спектра механізмів та інструментів [12].

Тож варто відмітити спільний проєкт Мінветеранів та фонду «Повернись живим» щодо інформаційно-іміджеву підтримку ветеранів-підприємців. Розроблений ними бренд «Створено Захисниками» має на меті просувати ветеранський бізнес, зробити його видимим та впізнаваним. Українські споживачі зможуть легко ідентифікувати продукцію ветеранів завдяки графічному зображенню, яке підтверджує, що продукція дійсно виготовлена ветеранами [10]. Крім того, Міністерство у справах ветеранів уже підписало Меморандум про співпрацю з мережею супермаркетів «Сільпо», що надає можливість ветеранам-підприємцям розмістити свою продукцію як крафтового виробника під торговою маркою «Створено Захисниками» на полицях мережі (проєкт «Сільпо») для малих виробників «Лавка

Традицій») [11].

Також на підтримку ветеранського бізнесу створюються різноманітні недержавні інституції, коаліції, організації. Так, задля залучення громадськості до підтримки ветеранського бізнесу, зокрема у якості споживачів їх продукції, Український ветеранський фонд, ЛУН і Uklon розробили інтерактивну карту ветеранських бізнесів у межах концепції «Шлях ветерана. Бізнес». На одній платформі представлено бізнеси ветеранів і їхніх родин у різних регіонах України. Так, відтепер можна буде легко знайти у своєму місті ветеранський бізнес, розвиток якого варто підтримати [4].

Краус К.М., Краус Н.М., Ігнатюк, А.І. до проблем та викликів з якими зіштовхуються ветерани при бажанні заснувати власний бізнес віднесли: прогалини у знаннях, відсутність наставників, проблеми фінансування, доступ до капіталів, відсутність належної якісної інституційної підтримки, висока вартість оренди приміщень, землі та інших активів, відсутність пільгових умов для підприємців-початківців, бюрократія, перевірки, величезні штрафи, а також поточна економічна ситуація [7].

Відтак, основними детермінантами, що сприяють розвитку ветеранського бізнесу можна вважати [7]:

- пільги при започаткуванні бізнесу;
- бізнес-інкубатор (консультування, навчання, супроводу бізнесу);
- промоція (просування) ветеранських бізнесів на локальному рівні;
- важливими є й обмін досвідом між власниками бізнесу та ветеранами;
- переваг, що надаються для ветеранів-підприємців у тендерах оголошених державними чи місцевими органами влади;
- відшкодування відсотків за кредитами;
- навчання із започаткування власного бізнесу тощо.

Тож не можна не погодитися з Тарновською І. В. та Власовою В. П., котрі вважають, що головним чинником сприяння ветеранського бізнесу є комплексний підхід, який розкривається у продуманій цілісній довгостроковій політиці та містить такі елементи: навчання підприємництва, різноманітні джерела фінансової підтримки, менторський супровід протягом реалізації всього бізнес-проекту ветеранів війни [12].

Загалом, створенням сприятливих умов для започаткування та розвитку ветеранського бізнесу в Україні уряд переслідує мету стимулювати реєстрацію ФОП ветеранами війни, легалізувати бізнес, збільшити суми податкових надходжень до державного бюджету, збільшити кількості самозайнятих осіб та найманих співробітників, знизити безробіття та тіньову зайнятість, а відтак підсилити економіку

України у воєнний та післявоєнний період.

Публікацію підготовлено за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

1. Ветеранське підприємництво: проблеми та можливі рішення. *Запорізька міська рада*: офіційний сайт ZP.gov.ua. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/dodatok_veteranske_pidpriemnictvo.pdf (дата звернення: 11.10.2023). 2. Війна не зупинила бізнес: відкривається більше нових справ, аніж закривається. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-growth-in-war> (дата звернення: 11.10.2023). 3. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. eРобота. ДІА.gov.ua. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej> (дата звернення: 11.10.2023). 4. Карта ветеранських бізнесів. URL: https://veteranfund.com.ua/projects/map_bussiness/?fbclid=IwAR0IiNg96FMrNWdn1pJfEigMo0YzW41gJ-KTTvwyEuY1VtJaFwvrDnFwbc (дата звернення: 10.10.2023). 5. Конкурсні програми з фінансування проєктів ветеранського бізнесу. URL: <https://veteranfund.com.ua/contests/#2023> (дата звернення: 11.10.2023). 6. Корінець Р., Гончаренко Л. Абетка фермерства для ветеранів війни : монографія. 2023. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/Абетка%20фермерства%20для%20ветеранів%20овійни.pdf> (дата звернення: 10.10.2023). 7. Краус К. М., Краус Н. М., Ігнатюк А. І. Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. № 1(11). С. 98–111. 8. Портрет ветерана. Блок «Потреби ветеранів». URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/opituvanna-6-12-02-2023/> (дата звернення: 10.10.2023). 9. Промова Прем'єр-міністра України Д. Шмигала на засіданні Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu-29-9-23> (дата звернення: 10.10.2023). 10. Створено захисниками. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/stvoreno-zahisnikami> (дата звернення: 10.10.2023). 11. Створено Захисниками: продукція українських ветеранів з'явиться у відомому супермаркеті. URL: <https://money.comments.ua/ua/news/economy/stvoreno-zahisnikami-produkciya-ukrainskih-veteraniv-z-yavitsya-u-vidomomu-supermarketi-706086.html> (дата звернення: 10.10.2023). 12. Тарновська І. В., Власова В. П. Активізація підприємницької ініціативи як спосіб забезпечення зайнятості ветеранів АТО/ООС: українська практика та світовий досвід. *Проблеми економіки*. 2021. № 4. С. 203–210.

Сова О. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна)

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС

Глобальна економіка пов'язана з різними формами ризиків, тому підприємства в усьому світі розробляють інноваційні зміни у внутрішньому контролі та ланцюжках створення вартості, регулюючи витрати та залучаючи можливості. Численні експертизи стверджують, що оцінка ризику має важливе значення для підвищення корпоративної ефективності та захисту конкурентної позиції компанії в галузі.

Інтерес до управління ризиками зріс протягом останніх десятиліть, оскільки конкурентне середовище бізнесу стає все більш складним. Управління ризиками підприємства (ERM) запропоновано як цілісну основу для управління ризиками організацій. Замість оцінки ризиків у кожному з функціональних підрозділів організації, таких як маркетинг або фінанси, управління ризиками розглядається як інтегроване в процеси організації. У контексті зростання складності ризиків та розвитку інформаційних технологій в оцінці ризиків актуальність ERM зростає. ERM є відносно новою сферою діяльності, і, враховуючи заклики установ і регуляторів до фірм прийняти ERM, багато організацій все ще шукають практичних порад щодо його впровадження.

Загалом процес управління ризиками можна розділити на три фази (рисунок) [4].

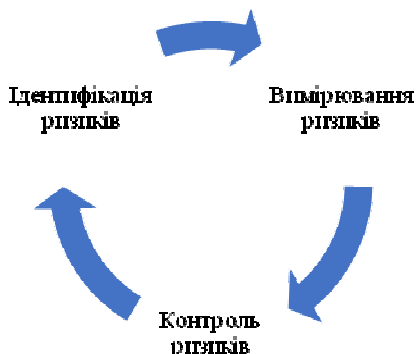

Рисунок. Процес управління ризиками підприємства [4]

Перший етап стосується визначення ризиків. Необхідною умовою ідентифікації ризику є те, щоб фаховий персонал був достатньо обізнаний

з практикою оцінки ризиків. Це сприятиме кваліфікованій оцінці ризиків підприємства, розумінні необхідних дій, розподілу ролей та обов'язків в управлінні ними та прогнозуванню змін у операційному середовищі.

Другий етап – це вимірювання ризиків. Одним із способів вимірювання ризику є обчислення VaR (Value-at-risk). Вимірюванням VaR може бути, наприклад, те, що з достовірністю 95% максимальні втрати проєкту становлять 2 мільйони гривень. Коли підприємство впроваджує проєкт, воно може збільшити свій буфер капіталу на основі вимірюного ризику проєкту, щоб зберегти свою позицію капіталу. Недоліком VaR є те, що хоча він визначає максимальні втрати на певному рівні довіри, до прикладу 95%, проте не має даних, якою може бути сума втрат у випадку решти 5%.

Третя фаза, контроль ризиків, пов'язана з тим, які дії пов'язані з ризиком підприємство вирішує вжити: прийняти ризик, пов'язаний з подією; уникати ризиків, тобто взагалі не вживати заходів; зменшувати ризики, що означає намагання зменшити ймовірність або вплив ризику; здійснити передачу ризику – «делегувати» наслідки на «іншу» сторону, наприклад, шляхом страхування.

Зростаюча важливість управління ризиками призвела до появи ряду структур і методологій, які пропонують вказівки щодо стратегії ERM. Стандарти ISO (Міжнародна організація стандартизації), COSO (Комітет організацій-спонсорів) і NIST (Національний інститут стандартів і технологій) є одними з найбільш широко використовуваних структур ERM. Архітектура ISO (Міжнародної організації зі стандартизації) була створена для впровадження моделі процесу «План-Виконання-Перевірка-Дія» (PDCA), яка використовується для побудови всіх процесів системи управління інформаційною безпекою (ISMS) для організації. Єдина мета цієї системи – гарантувати доступність, конфіденційність і справедливість даних суб'єкта. Ця міжнародна стандартна компанія забезпечує управління ризиками, а також операційний контроль організації.

Концепція COSO була сформована з трьома внутрішніми цілями організації, а саме: ефективний і результативний моніторинг загальних внутрішніх операцій організації; отримання точного фінансового звіту організації; підтримка компанії, якщо вона прагне дотримуватися зовнішніх правил. Система COSO забезпечує компанію засобами для регулювання її організаційного клімату, який встановлюється вищим керівництвом для нагляду за навчанням працівників щодо цінності, контролю, стягнень для працівників (включаючи керівників), уваги керівництва та інші питання правління [3]. Виділяють п'ять компонентів системи COSO: контрольне середовище, оцінка ризиків, інформація та комунікація, діяльність з моніторингу та аудит. Ці п'ять компонентів є

надійними, стійкими, масштабованими та економічно ефективними для оцінки та впровадження системи внутрішнього контролю організації [1].

Система NIST забезпечує широке поле інформаційної безпеки та зону контролю організації для запобігання загрозам кібербезпеки. Вона містить основні елементи комп'ютерної безпеки, позначає відповідні обов'язки та функції та розкриває ризики.

Ці три системи управління ризиками поділяють спільну мету – керувати організаційним моніторингом ризиків за допомогою поєднання масивних методологій, які проходять через усі рівні організації [2]. Однак між ними є багато відмінностей. Вони мають різні набори позитивних і негативних якостей, які можна об'єднати для задоволення потреб організації. У США система управління ризиками NIST здебільшого перевірена та зосереджена на державних організаціях, тоді як ISO та його допоміжні матеріали прийняті на міжнародному рівні та можуть бути адаптовані для використання в державному, приватному та громадському секторах. У США COSO часто схвалюється та спрямована на приватні організації. Система NIST зосереджена на забезпеченні інформаційних активів і кібербезпеці. Крім того, система містить багато загальнодоступних знань, які допомагають державним і приватним установам впроваджувати стратегії управління ризиками. Для порівняння, під час різноманітних галузевих операцій і за відсутності відповідних міркувань контролю ISO надає загальні вказівки щодо управління ризиками. COSO також спеціалізується на внутрішньому контролі та точному звітуванні як механізмах зниження ризиків.

Хоча сучасні фреймворки, такі як COSO, ISO та NIST, не є суперниками, вони доповнюють одна одну з точки зору використання. Як і COSO, NIST пропонує корпоративний погляд на управління ризиками, а NIST надає компанії методи безпеки для ІТ-середовища. ISO, з іншого боку, забезпечує структуру для управління інформаційною безпекою в ІТ-середовищі, а також фізичні та людські аспекти та бізнес-цілі.

1. Приказюк Н., Мендрик Д. Модель управління ризиками coso: еволюція та трансформація. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-63> (дата звернення: 07.10.2023).
2. Albarraq A., Alkayyal A., Bawareth R. Risk Management Frame work Analysis. *Int J EngTech&Inf*. 2023. Vol. 4(1). P. 1–8.
3. Braim S. J., Mohammed R. B. The (COSO) Framework: Implications of Internal Control Components on the Performance Manufacturing Companies. *Qalaai Zanist Journal*. 2023. Vol. 8(1). P. 1203–1227.
4. Hardy C., Maguire S., Power M., Tsoukas H. Organizing risk: Organization and management the forthe risk society. *Academy of Management Annals*. 2020. Vol. 14(2). Pp. 1032–1066. URL: [doi:10.5465/annals.2018.0110](https://doi.org/10.5465/annals.2018.0110) (дата звернення: 07.10.2023).

Тимейчук Ю. О., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОЗДРІБНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Війна Росії проти України має далекосяжні наслідки для України. Окрім безпосередніх геополітичних та гуманітарних наслідків, цей конфлікт також суттєво вплинув на економіку країни та, в свою чергу, на сектор роздрібної торгівлі. Одним із найглибших наслідків війни для українського сектору роздрібної торгівлі стала економічна дестабілізація, яку вона спричинила. З огляду на це, на сьогодні торговельні мережі застосовують низку організаційно-економічних заходів забезпечення стійкості, які повинні гарантувати стійкість їх функціонування не лише в умовах ринкової економіки та конкуренції, але й в умовах війни. Метою є аналіз впливу війни на організаційні та економічні засади стабільності роздрібної торгівлі в Україні.

За даними опублікованого дослідження Швейцарського національного банку, конфлікт в Україні призвів до зниження економічного зростання в Європі та значного підвищення рівня інфляції на всьому континенті. Від моменту вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, в Європі помітно зросла ціна на енергоносії, стали відчутними турбуленції на фінансових ринках, і спостерігалось різке скорочення економіки як в Росії, так і в Україні. Більше того, аналізуючи вплив війни на економіку Німеччини, Великобританії, Франції, Італії та Швейцарії, можна помітити, що якби країна-агресор не напала б на Україну, обсяги виробництва в ІV кварталі 2022 р. були би вищим на 0,1%–0,7%. Також припускають, що споживчі ціни в кожній з країн знизилися б на 0,2%–0,4%. Ця робота призначена для заохочення дискусії і може не обов'язково відображати точку зору ШНБ [1].

Російське вторгнення в Україну не лише спричинило політичний та геополітичний кризис, але й вдарило по економічній стабільності країни. Девальвація національної валюти призвела до втрати купівельної спроможності громадян та збільшила вартість імпортованих товарів [2]. Зі зменшенням іноземних інвестицій, багато компаній втратили доступ до зовнішніх ресурсів та ринків, що завдало удару по їхній конкурентоспроможності. Зростання цін на базові товари та послуги обтяжило бюджети сімей. Обмеження імпорту викликало дефіцит певних

товарів, що створювало додаткові виклики для роздрібних мереж, які мали швидко адаптуватися до нових умов постачання та зміненого попиту споживачів.

Асоціація ритейлерів України (РАУ) та Українська рада торгових центрів (УРТЦ) встановили, що фінансові втрати від російської агресії склали 50,7 мільярдів гривень, при цьому обсяг торгівельних операцій за перші місяці конфлікту зменшився до 25% від показників до війни. До літа 2022 року, приблизно за три місяці після старту конфлікту, десять лідерів роздрібною торгівлі припинили роботу більше ніж 300 своїх магазинів, однак змогли утримати більше трьох тисяч продажних місць [2].

В умовах кризи та нестабільності, яка постала перед роздрібними торговельними мережами України через Російсько-Українську війну, адаптаційні стратегії набули особливої актуальності. Однією з ключових стратегій є оптимізація витрат. Тут важливими інструментами стають перегляд логістичних ланцюгів для зниження вартості доставки, а також ревізія асортименту з метою зосередження на найбільш вигідних позиціях. Інша суттєва стратегія – локалізація постачань. У зв'язку з перекриттям імпорتنих каналів або зростанням тарифів, багато мереж переглядають свої угоди з постачальниками, давши перевагу місцевим виробникам та товарам [2]. Це не тільки сприяє економіці країни, але й забезпечує стабільність поставок. Крім того, щоб уникнути залежності від одного постачальника або ринку, роздрібні мережі активно диверсифікують свої джерела постачання.

Соціальна відповідальність підприємств набула особливої актуальності під час військового конфлікту в Україні. Роздрібні мережі не лише продовжували свою основну діяльність, але й активно залучалися до соціальних ініціатив. Вони розробляли та реалізовували благодійні програми, спрямовані на допомогу військовослужбовцям на передовій та їхнім сім'ям. Крім того, зусилля були спрямовані на підтримку постраждалих місцевостей, де інфраструктура була зруйнована або пошкоджена. Магазины надавали безкоштовні товари, забезпечували розподіл продуктів харчування та медичних засобів в регіонах, що найбільше постраждали від війни [3; 4].

В умовах військового конфлікту взаємодія роздрібних мереж з державними структурами стає особливо актуальною. Багато компаній активно взяли участь у реалізації державних програм, спрямованих на підтримку та стабілізацію економіки в критичний період. Це включало фінансові ін'єкції, інвестиційні проекти та ініціативи зі створення нових робочих місць. Роздрібні мережі також активізували співпрацю з місцевими адміністраціями, щоб врегулювати проблеми, пов'язані з логістикою та постачанням товарів. Спільні зусилля бізнесу та держави

спрямовані на те, щоб мінімізувати негативний вплив кризових явищ на ринок роздрібної торгівлі та забезпечити нормальне функціонування в умовах непевності. За 17 місяців війни майже відновлено довоєнну кількість діючих магазинів. Проведене дослідження серед членів Асоціації ритейлерів України вказує, що з 17 040 торгових об'єктів вже працює 16 964. Зокрема, продовольчий ритейл відновився на 98,5% від початкового числа магазинів до війни [5].

Військові дії породили низку економічних та соціальних викликів для роздрібних мереж. Адаптивні стратегії, гнучкість у прийнятті рішень та здатність швидко реагувати на змінне оточення стали ключовими факторами успіху в умовах кризи. Це вимагає від бізнесу високого рівня професіоналізму, дієвого кризового менеджменту та глибокого розуміння ринкових умов. Активна взаємодія з державою дозволяє координувати дії, отримувати підтримку та доступ до ресурсів, а співпраця зі спільнотою зміцнює позиції роздрібних мереж на ринку, надаючи їм соціальний капітал та довіру споживачів.

1. Ukraine war expected to have bigger impact on European economies – Swiss study. Reuters, 22 September 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-war-expected-have-bigger-impact-european-economies-swiss-study-2023-09-22/> (дата звернення: 17.10.2023). 2. Лошакова Н., Біроваш М., Циганок О. Ціна змін: трансформація роздрібної торгівлі під час війни. Kyivstar Business Hub. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/czina-zmin-transformacziya-rozdribnoyi-torgivli-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 17.10.2023). 3. Підтримай захисника: у магазинах АТБ з'явилися благодійні сертифікати для допомоги ЗСУ. TSN. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/pidtrimay-zahisnika-u-magazinah-atb-z-yavilisya-blagodiyni-sertifikati-dlya-dopomogi-zsu-2271814.html> (дата звернення: 17.10.2023). 4. Metro. Україна направила ЗСУ та переселенцям понад 40 млн грн за рік війни. TSN. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/metro-ukrayina-napravila-zsu-ta-pereselencyam-ponad-40-mln-grn-za-rik-viyuni-2271325.html> (дата звернення: 17.10.2023). 5. Провідні торговельні мережі України за 17 місяців війни майже відновили довоєнну кількість діючих магазинів: Інфографіка. UA-Retail, September 2023. URL: <https://ua-retail.com/2023/09/providni-torgovelni-merezhi-ukra%D1%97ni-za-17-misyaciv-vijni-majzhe-vidnovili-dovoyennu-kilkist-diyuchix-magaziniv-infografika/> (дата звернення: 17.10.2023).

Юрчик Г. М., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МЕХАНІЗМИ ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

В умовах військової агресії проти України, а відтак формування значного потоку вимушених внутрішніх мігрантів, надзвичайно гострим питанням стало забезпечення їх житлом. Кризова ситуація у житловій сфері особливо відчутною стала у зв'язку з внутрішнім переміщення громадян в межах країни та неготовністю держави вирішувати їхні житлові проблеми через відсутність ресурсів, необхідних для задоволення потреб переміщених осіб. Це актуалізує необхідність досліджень у відповідній сфері в цілях моніторингу чинних механізмів вирішення житлових проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО), виявлення та усунення наявних проблем. ВРУ у 2014 р. було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII, що встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів ВПО. Одним із таких прав є гарантоване ст. 47 Конституції України право кожного на житло, для реалізації якого передбачено цілий ряд інструментів в цілях житлозабезпечення ВПО (таблиця).

Таблиця

Узагальнення та оцінювання переваг та недоліків існуючих інструментів житлозабезпечення ВПО

Характеристика	Переваги / недоліки
1	2
Державна підтримка будівництва / придбання доступного житла	
Надається для сімей ВПО офіційний середньомісячний грошовий дохід, який разом із доходом членів їхніх сімей з розрахунку на одну особу не перевищує трикратного розміру середньомісячної заробітної плати у відповідному регіоні. Забезпечення ВПО доступним житлом здійснюється шляхом надання державної підтримки, яка полягає у сплаті державою 50% вартості будівництва житла та/або іпотечного кредиту для ВПО	<i>Переваги:</i> реальне вирішення проблеми житла для ВПО не на тимчасових засадах. <i>Недоліки:</i> недостатні обсяги фінансування; поширення лише на ВПО з середнім та вище рівнем доходу.
Надання довгострокових кредитів, які надаються індивідуальним забудовникам житла на селі	
Приймати участь у програмі можуть ВПО за умови, що вони можуть підтвердити свою платоспроможність; мають зареєстроване місце проживання на території села або розглядають варіант переселення для постійного проживання у сільську місцевість; працюють на підприємствах, в особистих селянських господарствах. Кредит надається на строк до 20 років, але не більш як до досягнення позичальником пенсійного віку, а молодим сім'ям - до 30 років під 3% річних. Сума кредиту визначається фондом і не може перевищувати кошторисної вартості об'єкта кредитування та граничного розміру кредиту в сумі 400 тис. грн для спорудження нового житлового будинку, 250 тис. грн для реконструкції житлового будинку або добудови житла, 300 тис. грн для придбання житла та 100 тис. грн для спорудження інженерних мереж та підключення їх до існуючих комунікацій	<i>Переваги:</i> реальне вирішення проблеми житла для ВПО не на тимчасових засадах. <i>Недоліки:</i> незначні обсяги фінансування в межах держави може поширюватися лише на ВПО з середнім та вище рівнем доходу; адресна спрямованість лише на сільських мешканців.

1	2
Безоплатне отримання у тимчасове користування з оплатою житлово-комунальних та інших послуг житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання	
<p>Можуть приймати участь у програмі ВПО за умови: відсутності у власності житлового приміщення/частини житлового приміщення, придатного для проживання. ВПО та членам її сім'ї безоплатно надається житлове приміщення з фонду за місцем фактичного проживання в межах території уповноважених органів (в розрахунку не менше 6 м на одну особу) на строк до одного року з можливістю продовження на наступний строк у разі відсутності змін у їх статусі та якщо вони не набули іншого місця проживання. Пріоритетність надання ВПО житлових приміщень із фонду визначається за кількістю балів, що набере ВПО/сім'я, за визначеною системою нарахування балів</p>	<p><i>Переваги:</i> значні обсяги залучення ВПО, можливість вирішення проблеми житлозабезпечення для значної кількості ВПО. <i>Недоліки:</i> можливість надання житла з невисокими якісними параметрами; тимчасове вирішення проблеми надання житла для ВПО.</p>
Отримання у платне користування житла із житлового фонду соціального призначення	
<p>Участь у програмі мають право ВПО за умови: перебування на соціальному квартирному обліку; відсутності іншого житла для проживання на підконтрольній українській владі території, або житло зруйноване чи пошкоджене до стану, непридатного для проживання, внаслідок проведення АТО; середньомісячний сукупний дохід яких за попередній рік з розрахунку на одну особу в сумі меншій від величини опосередкованої вартості найму житла в даному населеному пункті та прожиткового мінімуму, встановленого законодавством. Квартири або садибні (одноквартирні) жилі будинки з житлового фонду соціального призначення надаються громадянам, які перебувають на соціальному квартирному обліку, у порядку черговості</p>	<p><i>Переваги:</i> можливість вирішення проблеми житлозабезпечення на прийнятних фінансових умовах <i>Недоліки:</i> поширюється тільки на категорії ВПО з низьким рівнем доходу; застосування принципу черговості для отримання житла.</p>
Надання податкової знижки за договором оренди житла	
<p>ВПО має право на податкову знижку за наслідками звітного податкового року на суму коштів у вигляді орендної плати за договором оренди житла (квартири, будинку), оформленим відповідно до вимог чинного законодавства, фактично сплачених платником податку. Платник податку з числа ВПО має право скористатися податковою знижкою виключно за умови, що він та/або члени його сім'ї першого ступеня споріднення: не мають у власності придатної для проживання житлової нерухомості, розташованої поза межами тимчасово окупованої території України; не отримують передбачених законодавством України бюджетних виплат для покриття витрат на проживання. Розмір такої знижки не може перевищувати 30 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного року.</p>	<p><i>Переваги:</i> доступність для ВПО, які фінансово спроможні орендувати житло. <i>Недоліки:</i> орієнтований лише на субектів, які офіційно уклали договір оренди житла.</p>
Надання грошової компенсації на придбання житла	
<p>Можуть приймати участь у програмі ВПО за умови, що вони: брали безпосередню участь в АТО; визнані особами з інвалідністю внаслідок війни III групи відповідно до пунктів 11-14 ч. 2 ст. 7 або учасниками бойових дій відповідно до пунктів 19-20 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; не менше року перебувають на обліку як ВПО за місцем фактичного проживання у межах м. Києва або в межах однієї області; перебувають на квартирному обліку як такі, що потребують поліпшення житлових умов; не володіють та не володіли протягом останніх 5 років. Розмір компенсації визначається комісією, виходячи з встановлених нормативів.</p>	<p><i>Переваги:</i> фінансування житла у межах визначених нормативів, що не завгли відповідують його ринкової вартості. <i>Недоліки:</i> поширюється лише на ВПО, які мають певні заслуги перед державою.</p>
Компенсація витрат за тимчасове розміщення (перебування) ВПО	
<p>Компенсація надається фізичним особам – громадянам України віком від 18 років, які є власниками житла або їх представниками, наймачами (орендарями) житла державної або комунальної власності, спадкоємцями, які прийняли спадщину, і безоплатно розміщували в цих приміщеннях ВПО, крім членів своєї сім'ї у розумінні Сімейного кодексу України для покриття понесених ними витрат, пов'язаних з розміщенням ВПО.</p>	<p><i>Переваги:</i> мотиваційна спрямованість. <i>Недоліки:</i> поширюється здебільшого на осіб, які розміщують в себе ВПО з числа знайомих / родичів.</p>

Таким чином, аналізуючи існуючі інструменти житлозабезпечення ВПО, можна стверджувати, що значна кількість з них є мало дієвими. Зокрема, програма державної підтримки будівництва/придбання доступного житла та надання довгострокових кредитів, які надаються забудовникам житла на селі, фінансується за рахунок державного та місцевих бюджетів за посередництвом відповідних Фондів. В той же час недостатність державного фінансування придбання чи будівництва житла за кошти місцевого бюджету є непомірним навантаженням на бюджет, а тому практично в місцевому бюджеті відсутні фінансові ресурси на згадані вище цілі, що призводить до майже повної втрати можливості поповнення житлового фонду соціального призначення в умовах зростання неабиякої потреби у ньому. Безоплатне отримання у тимчасове користування з оплатою житлово-комунальних послуг житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання, а також отримання у платне користування житла із житлового фонду соціального призначення є найбільш дієвими та масштабними програмами житлозабезпечення ВПО.

Проте, вони характеризуються певними недоліками, серед яких надання житла, як правило, досить низької якості лише у тимчасове користування. Крім того, стримуючим фактором реалізації даних програм є обмежені можливості для інвентаризації на державному рівні реальної наявності соціального житла та його якості. Надання грошової компенсації на придбання житла є програмою, яка спрямована виключно на обмежене коло ВПО, які мають особливі заслуги перед державою (учасники АТО, УБД, інваліди) та не володіли житлом протягом останніх 5 років. Надання податкової знижки за договором оренди житла, попри її ринкову спрямованість, на жаль не знайшла значного поширення в Україні. Так, за даними ДПС цією програмою у 2021 р. скористалася лише 31 ос. Компенсація витрат за тимчасове розміщення ВПО є досить ефективною програмою, проте на разі вона поширюється здебільшого на ВПО, які проживають у родичів або знайомих. Адже переважна більшість мешканців умовно безпечних регіонів України готові прийняти для проживання ВПО лише з числа знайомих та родичів.

Публікацію підготовлено за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 07.10.2023).

Юрчик Г. М., к.е.н., доцент, **Ступницька С. П.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Поширене в Україні таке соціально-економічне явище як тіньова економіка (ТЕ) являє собою суттєву перешкоду для поступального економічного розвитку держави, але і прямою загрозою її економічної безпеки. Значною проблемою є те, що переважна більшість операцій, які відносять до тіньових, можна провести в легальному нормативно-правовому полі, а доведення факту здійснення тіньової діяльності потребує значних зусиль органів державної влади. Крім того, розвиток тінізації загрожує стабільності таких фундаментальних інституцій як держава та її правова система.

Проведений аналіз зарубіжних і вітчизняних літературних джерел щодо визначення поняття «тіньова економіка» свідчить про відсутність єдиного підходу. Так, зарубіжні дослідники надають перевагу так званому операційному визначенню, для якого характерне трактування ТЕ через види тіньової діяльності та дії щодо їх приховування. Вітчизняні дослідники в основному використовують теоретичний підхід, згідно з яким ТЕ – це економічна категорія, що відображає складну систему соціально-економічних відносин, що не відповідають чинному законодавству, у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг. Попри те, що в наукових колах відсутній також єдиний підхід до визначення структурних складових ТЕ, все ж більшість вчених у своїх розробках вказують на наявність трьох основних сегментів ТЕ: неформальна, нерегульована та кримінальна економіка. Їх основні характеристики комплексно представлені на рис. 1. Як бачимо, найбільш негативні соціально-економічні наслідки має кримінальний сегмент ТЕ, який зумовлює колосальні втрати бюджету та відверто злочинну діяльність. В той же час, неформальна економіка як особливий сегмент ТЕ, зумовлює найменш негативні наслідки та в умовах бідності та низького рівня життя навіть є свого роду «соціальним амортизатором», який стримує загострення цих проблем. Щодо нерегульованої економіки, то вона зумовлює значні фіскальні втрати бюджету, проте не є злочинною.

В наукових колах переважає думка про переважно негативні функції та наслідки функціонування ТЕ, що є цілком зрозумілим. Однак, поряд з цим, ряд вчених виділяють позитивні функції ТЕ.

Неформальна, незареєстрована економіка (unrecorded)	Нерегульована економіка (irregular)	Кримінальна, чорна, незаконна економіка (black)
Сутність, характер економічної діяльності		
<i>Сегмент економіки, який вкрай важко контролювати, пов'язаний із вживанням, бажанням отримати хоча б незначні доходи, більш характерна для фізичних осіб або ж малого бізнесу</i>	<i>Порушення в межах дозволеної економічної діяльності, пов'язана із отриманням додаткового прибутку, небажанням діяти згідно законів; позалегальна діяльність</i>	<i>Здійснення заборонених видів діяльності; пов'язана із здійсненням злочинних вчинків, протиправних дій, заборонене виробництво та продаж товарів / послуг</i>
Причини тінізації		
<i>Вимушені</i>	<i>Навмисні</i>	<i>Не може бути легальною</i>
Наслідки, результати		
<i>Отримання доходів для власного вживання, недоотримання бюджетом частини коштів у вигляді сплати податків</i>	<i>Збільшення доходів для задіяних у даному сегменті економіки. Недоотримання бюджетом країни коштів, створення засрозфінансової стійкості та безпеки країни, сприяння розвитку умов для відтоку капіталу</i>	<i>Максимізація прибутків задіяних у даному сегментів економіки. Вкрай негативний вплив на суспільство; антисоціальна, аморальна діяльність; виток капіталу за кордон</i>
Необхідність подолання		
<i>Саморегулюється в залежності від економічної ситуації, потребує незначного впливу</i>	<i>Сегмент, який потребує основної уваги з боку фінансових регуляторів, на який можна дієво вплинути за допомогою фінансових важелів</i>	<i>Найнебезпечніша частина тіньової економіки, подолання якої у більшій мірі стосується силових структур та правових діячів</i>
Приклади діяльності		
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>виробництво та продаж товарів у домашніх господарствах</i> ⇒ <i>надання послуг на непостійній основі (репетиторство, ремонт) здавання квартир, гаражів тощо в оренду</i> ⇒ <i>випадкові підробітки</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>нелегальне виробництво офіційно дозволених товарів (послуг)</i> ⇒ <i>ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів у межах офіційної економіки</i> ⇒ <i>заробітна плата «у конвертах»</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>кримінальний промисел (наркотики, військова зброя, проституція тощо)</i> ⇒ <i>розкрадання</i> ⇒ <i>шахрайство</i> ⇒ <i>рекет</i> ⇒ <i>корупція</i> ⇒ <i>контрабанда</i>

Рисунок. Характеристика структурних складових тіньової економіки

Зокрема, швейцарський економіст Дітер Кассел сформував три позитивні функції тіньової економіки, які мають стабілізуючий вплив в ринковій економіці: «економічне мастило» – згладжування перепадів в економічній кон'юктурі за допомогою перерозподілу ресурсів між легальною і тіньовою економікою, наприклад, під час кризи; «соціальний амортизатор» – пом'якшення небажаних соціальних суперечностей (зокрема, неформальна зайнятість полегшує матеріальне становище бідних); «вбудований стабілізатор» – тіньова економіка поповнює своїми ресурсами легальну (неофіційні доходи використовуються для закупівлі товарів і послуг в легальному секторі, збільшуючи тим самим споживчий попит) [1].

Проте, все ж таки, функціонування ТЕ має більше негативних наслідків, а ніж позитивних. На нашу думку, найбільш вдалий перелік позитивних та негативних наслідків від функціонування ТЕ наводить П'ясецька-Устич С.В. у дослідженні (таблиця).

Таблиця

Узагальнення наслідків функціонування тіньової економіки [2]

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ ефективність роботи підприємств тіньового бізнесу вища, ніж ефективність легально існуючих підприємств ⇒ учасники тіньових відносин мають можливість додаткових заробітків і збільшення своїх доходів ⇒ тіньова діяльність дає можливість запобігати банкрутству приватних осіб і підприємств ⇒ частково згладжує перепади в економічному розвитку держави, коли ресурси між офіційною економікою і тіньовою складовою перерозподіляються ⇒ тіньові доходи інвестуються у виробничу і фінансову сферу легальної економіки ⇒ створює нові робочі місця і нові джерела доходів ⇒ збільшує зайнятість населення ⇒ тіньова зайнятість полегшує матеріальне становище всіх верств населення ⇒ зменшує соціальну напругу в суспільстві, пом'якшує небажані суперечності між багатими і бідними ⇒ дозволяє згладити надмірну нерівність в доходах населення 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ деструктивно впливає на режим конкуренції, деформує механізм ринку ⇒ деформує податкову систему країни, не забезпечує достатніх податкових надходжень в бюджети всіх рівнів ⇒ негативно впливає на стан державних фінансів, скорочує державний бюджет, деформує його структуру і бюджетну сферу ⇒ здійснює негативний вплив на грошово-кредитну систему, деформує макроекономічну політику держави ⇒ здійснює негативний вплив на галузеву структуру економіки, економічне зростання ⇒ негативно впливає на створення ефективно працюючих легальних підприємств ⇒ призводить до деформації інвестиційних процесів ⇒ створює невидимі бар'єри для підвищення ефективності офіційно працюючих виробничих підприємств ⇒ тіньові товаровиробники не вкладають засоби у фундаментальні наукові дослідження ⇒ призводить до деформації соціальної сфери та споживання внаслідок несправедливого перерозподілу доходів, а також розширення ринків нелегально виготовлених товарів і послуг ⇒ негативно впливає на відтворення робочої сили в легальній економіці ⇒ наносить серйозну шкоду екології країни ⇒ підприємства в межах ТЕ в більшій мірі порушують права споживачів ⇒ є однією з причин корумпованості суспільства ⇒ негативно впливає на міжнародні економічні відносини ⇒ система неформальних відносин, встановлена в тіньовому секторі економіки, є гальмом економічних реформ

Таким чином, можна констатувати, що ТЕ є негативним явищем, що має власну структура та включає неформальну, нерегульовану та кримінальну економіку. Попри наявність незначного позитивного ефекту від її функціонування, все ж негативні наслідки тінізації переважають.

1. Морицан О. М. Тіньова економіка та її роль в економіці України. *Вісник Прикарпатського університету*. 2014. Вип. 10. С. 61–66. 2. П'ясецька-Устич С. В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження тіньових економічних відносин в умовах трансформації. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 37. С. 6–12.

СЕКЦІЯ 5. ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, МЕДІА, ОСВІТА

Kinashchuk A. V., PhD. in Philology, Senior Lecturer (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)

NATIONAL IDENTITY IN A LINGUISTIC WORLDVIEW OF THE BRITISH, GERMANS AND UKRAINIANS: COMPARATIVE ASPECT

Nowadays the issue of national identity and native language relations seems to be up-to-date as it finds its revelations in various research in Ukraine and abroad as well. For instance, I. Terliuk provides his survey within the phenomenon of the nation and national genesis in the context of state development, religion, language, and economic or cultural features. M. Stepyko and T. Chernenko consider the language in the paradigm of national identity through the Ukrainian state development. Moreover, V. Kukyк describes the relations of the nationality, identity and language in the aspect of a post-soviet Ukraine where the contradictions between the regime and democratic policy were presented. Even deeper in this question Ya. Hrytsak provides his research discussing Lviv and Donetsk and exploring their national identity during the years. Thus, mentioned articles demonstrate the necessity to research the issue of the identity and language analyzing not only the policy but economics and culture as well.

The aim of the research is to characterize national identity in a linguistic worldview of the British, Germans and Ukrainians in a comparative aspect.

There is not any doubt that any language is presented as a powerful tool to express cultural values, heritage and brings up a common feeling of belonging to the nation. Particular attention is drawn to the language influence on the national identity and vice versa. It is shown that the language may be a unifying factor that brings together the individuals under a common linguistic umbrella. It is highlighted the power a language obtains to strengthen the collective identity. Judging by the experience of the previous research it may be stated that the language preserves a nation's heritage including its stories, traditions and wisdom through the several generations.

S.Yermolenko describes the term of identity as a set of features acquired by the ethnic community in the process of its existence [7]. The Pew Research Center survey demonstrates the results where the language is seen by the recipients from 14 countries as the most critical to national identity. Those who were asked about the relations between the language and identity say that it is

highly important to speak the native language if those ones want to be a part of a nation.

Eight out of ten British and Germans present language as a key factor to be a member of their societies. Besides, others from the USA (70%) find the language issue even more important to national identity than a birthplace [3]. Nevertheless, there is some difference in language and national identity perception caused by age. The Pew Research Center highlights 50-aged and older Americans who are convinced to be truly Americans means to speak English. In addition, educational degree deals with national and language identity as well: Americans (79%) who have obtained a high school education vote for the English language as an indicator of their nationality more than those (59%) who have graduated from a college.

If to start with Europe, the issue of the language and nationality identifying is not omitted as well. For example, it is considered the sovereignty of Norway and its relation to the Kingdom of Denmark whose difference was interpreted as a quite invisible. However, the people who speak Norwegian do not identify themselves as Danish ones, so, this implies a strong connection between the language and national identity as well [2]. Another example is Wales where the Welsh language is said to be an extremely significant part of Welsh identity. As a result, now this language is spoken and it is thought to be an essential indicator of a «true» Welsh citizen [5].

And one more example is given in Germany where the German language became a key reason to unite Germany in the past. Thus, today the Germans (79%) agree with the importance of total German in their everyday life beginning with window-shops and finishing with political statements [5].

Dealing with the language and national identity relations in Ukraine it is said about the decades when the Ukrainian language was downplayed. However, times have changed and the use of the Ukrainian language in everyday life has been increasing since 2022 when the war had started. The survey presented by the Kyiv International Institute of Sociology proves that respondents (41%) use the Ukrainian language in their everyday life. Nowadays the business in Ukraine concerns with the Ukrainian language as well (50% of those who were asked speak Ukrainian). What is even more important deals with the national identity where the results are more impressive than ever before: Ukrainian citizens (80%) support the idea of speaking Ukrainian and being a true Ukrainian at the same time [6].

Thus, the research in different countries and conducted by different surveyors demonstrate a strong connection between the language and national identity phenomenon. Nowadays the trend to identify you with a native country and speak the native language is becoming more and more popular. The prospects of the following research concern with more detailed analysis of the

language and national identity relationship according to the other European countries' cases in a comparative aspect.

1. How does a language contribute to national identity in multicultural societies? URL: <https://www.languagesunlimited.com/how-does-a-language-contribute-to-national-identity-in-multicultural-societies/>. (дата звернення: 07.10.2023). 2. Kloss H. Abstand Languages and Ausbau Languages. *Anthropological Linguistics*. No. 9(7). P. 29–41. 3. Stokes B. What it takes to truly be «one of us»? URL: <https://www.pewresearch.org/global/2017/02/01/language-the-cornerstone-of-national-identity/>. (дата звернення: 07.10.2023). 4. Taylor A. How do people define their national identity? By speaking the language, study says. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/01/when-it-comes-to-national-identity-language-trumps-religion-culture-and-place-of-birth-study-finds/> (дата звернення: 07.10.2023). 5. The Connection Between Language and National Identity. URL: <https://www.verbalplanet.com/blog/languages-and-national-identity.asp> (дата звернення: 07.10.2023). 6. The Ukrainian language in everyday life or as a nightingale language has become a trend in 2022: survey results. URL: <https://visitukraine.today/blog/1410/the-ukrainian-language-in-everyday-life-or-as-a-nightingale-language-has-become-a-trend-in-2022-survey-results>. (дата звернення: 07.10.2023). 7. Yermolenko S. National identity in the era of globalization. URL: [file:///C:/Users/uzer/Downloads/320-Article%20Text-562-1-10-20220223%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/uzer/Downloads/320-Article%20Text-562-1-10-20220223%20(1).pdf). (дата звернення: 07.10.2023).

Голубєва І. В., к.пед.н., доцент, **Мартінова Т. І.**, асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНО ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Більшість програм для вербально обдарованих в основному орієнтовані на вербальне міркування, читання, іноземну мову та творче письмо. Значна частина наукової літератури з навчання обдарованих орієнтована на ці сфери, хоча, деякі дослідження можуть зосереджуватися також на письмовій формі та граматиці. Лише в окремих випадках проводяться дослідження з метою визначення переваг конкретної стратегії або змісту.

Одним з помітних прикладів є дослідження Дж. Ван Тассел-Баски про переваги викладання латинської мови для вербально обдарованих. Вона виявила, що латинська мова розширює англійську лексику і граматичну компетентність. Крім цього, вона встановила, що допомога обдарованим розвивати навички творчого та роз'яснювального письма покращила дивергентне мислення і призвела до виграшу у вербальних міркуваннях. Це дослідження стосувалося не тільки аспекту мовного мистецтва, а й ефективності інтегрованої моделі навчальної програми, яка поєднує літературний аналіз, переконливе письмо та граматику [2, с. 168].

Дж. Ван Тассел-Баска додає, що лінгвістично обдаровані можуть отримати багато користі від вивчення другої мови, щоб підвищити їхню словесну обдарованість. Іноземна мова може поліпшити розуміння своєї рідної мови [3, с. 175].

У дослідженні ефективності інтегрованого навчального плану з мовного мистецтва Дж. Ван Тассел-Баска виявила, що обдаровані змогли підвищити свою мовну компетентність. Проте, частина навчального плану, присвяченого вивченню мови, асоціювалася з граматиною, пов'язаною з читанням, а дослідники визначили мовну компетентність, як ідентифікацію та використання відповідних синтаксичних форм і функцій, тобто, граматику і використання [3, с. 180].

Словесно обдарованим слід надавати великі можливості для написання, оскільки ці можливості не тільки покращать їхні навички письма, а й допоможуть розвивати їхню здатність мислити. Вивчення іноземної мови також може дати можливість мислити. У випадку вивчення іноземної мови, однак, мислення походить від інтелектуального змісту поезії та прози іншої мови.

Дж. Ван Тассел-Баска створила перелік характеристик словесно обдарованої молоді: читає добре і швидко; зацікавленість у нових словах; використовує розширений словник; обробляє ключові ідеї в тому, що читається; дивується новою літературою; лише описово повідомляє історію; читання часто на заняттях і дома; користується словесними головоломками та іграми; відтворює мову в усній та письмовій формах; розкриває розуміння структури мови у мовленні та письмі [4, с. 200].

Розглядаючи методики відбору молоді для обдарованих і талановитих програм, науковці виявили, що в додаток до інтелекту і досягнень тестів на ідентифікацію обдарованості, дослідження спиралися на соціально-економічний статус, етнічну приналежність, комунікабельність і поведінку молоді [1, с. 27].

Педагоги шукали способи ідентифікувати лінгвістично обдарованих, але часто не були впевнені, які методики застосувати. Ефективними виявилися характеристики молоді, зроблені про те, що вони є вихованими, урівноваженими, успішні у навчанні, і тому їх можна рекомендувати до участі в спеціальних програмах для талановитих і обдарованих.

Особлива увага зверталася при цьому ще й на інші мовно-культурні та етнічні особливості і здібності до оволодіння ще однією мовою та її соціокультурним компонентом. За результатами довготривалих досліджень було визначено низку особливостей або підходів до ідентифікації лінгвістично обдарованої молоді, а саме: кількість обдарованих значно більша, ніж ми собі уявляли; батьки такої молоді – найкращі фахівці у сфері виявлення їхньої обдарованості; обдарованість не є особливістю еліти, вона зустрічається у представників різних соціоекономічних груп; обдаровані розвиваються асинхронно до їх вікових особливостей розвитку інтелекту та інших здібностей.

Ще одним важливим і дуже ефективним засобом діагностики лінгвістичної обдарованості є використання невербальних тестів, що дає змогу оцінювати мовні досягнення практично всіх вікових категорій. Частина науковців стверджують, що навчальні досягнення базуються на вербальних або кількісних показниках, а не на невербальних здібностях, тому успішними є ті, які володіють вмінням словесної аргументації. Але виникає питання, що робити з тими, які недостатньо володіють англійською мовою, щоб виявити їхні лінгвістичні таланти. Для цього є альтернатива: оцінити їх у трьох аспектах мови, а саме: в словесній аргументації, невербальній аргументації та кількісному аналізі, що є прерогативою невербальних тестів.

Такі невербальні тести використовуються для діагностики академічних здібностей у сфері математики, природничих і суспільних

наук та іноземних мов. Шкали тестів базуються на інформації від педагогів, які працюють з обдарованими, а їх рекомендації доповнюють академічні тести досягнень у тій чи іншій сфері обдарованості.

Таким чином, у процесі виявлення лінгвістично обдарованих за стратегіями збагачення, прискорення та диференціації навчання, необхідно враховувати три складові: пізнавальну або когнітивну сферу, емоційну або афектну та психомоторну або поведінкову сфери особистості, так як усі вони однаково важливі під час педагогічного супроводу лінгвістично обдарованої молоді.

1. Ebel R. L. The uses of standardized tests. Bloomington, IN : Phi Delta Kappa Educational Foundation, 1977. 49 p. 2. Van Tassel-Baska J. Effective curriculum and instructional models for talented students. *Gifted Child Quarterly*. 1986. № 30(4). P. 164–169. 3. Van Tassel-Baska J. Curriculum policy development for gifted programs: Converting issues in the field to coherent practice. *Rethinking gifted education* / ed. J. Borland. Danvers, MA : Teachers College Press, 2003. P. 173–185. 4. Van Tassel-Baska J., Johnsen S. K. Teacher education standards for the field of gifted education: A vision of coherence for personnel preparation in the 21st century. *The Gifted Child Quarterly*. 2007. № 51. P. 182–205.

Гром В. М., ст. викл. (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

«УКРАЇНЦІ – НЕСПОДІВАНА НАЦІЯ»: НАЦІОТВОРЧИЙ ОБРАЗ УКРАЇНИ У НАУКОВИХ ВИДАННЯХ 1990-2000-Х РОКІВ

Концепт України та українців як «несподіваної нації» набув поширення у зарубіжних виданнях у 1990-х роках у зв'язку з розпадом СРСР та проголошенням суверенної української держави. Незважаючи на обширну територію і значну чисельність населення, Україні відводилося мало місця в наукових студіях з історії Центрально-Східної Європи, оскільки українська державність не вкладалася в звичні західноєвропейські схеми історичного розвитку, а в історіографії панували російськоцентричні підходи.

Відразу після проголошення незалежності в Україні 100-тисячним тиражем вийшов переклад англomовної праці «Україна: історія» канадського історика українського походження, професора Йоркського університету (Торонто) Ореста Субтельного (1941–2016). Ця книга, вперше опублікована у 1988 році, була визнана кращим викладом української історії в західному світі, а в Україні протягом 1991–1993 рр. тричі перевидавалася масовим тиражем.

У передмові до українського видання автор зазначав: «Україна – друга за величиною країна Європи. За чисельністю населення вона наближається до Франції, а за обсягом валового національного продукту – до Італії. Проте політичні права українців як нації мінімальні – не лише на європейській арені, а й у власному благодатному, високорозвиненому краї... В той час, як найубогіші країни світу користуються повним суверенітетом, Україна тільки-но проголосила його. Ця кричуща невідповідність є загадкою історії, що спонукає пильніше розглянути минуле України й українців, минуле, яке так часто лишалося поза увагою і ще частіше не знаходило розуміння» [8, с. 15].

Орест Субтельний зосередився переважно на двох центральних темах: національна державність і модернізація українського суспільства. На його переконання, саме бездержавність і чужоземний контроль над соціально-економічними процесами великою мірою допомагають пояснити, «чому така багата країна була постійно убогою і нещасливою, чому почуття національної ідентичності було таким слабким серед українців і чому вони були практично непомітними у світовій спільноті» [8, с. 496].

Стислий «Нарис історії України» діаспорних істориків Аркадія Жуковського та Ореста Субтельного, підготовлений на основі

«Енциклопедії Українознавства» та виданий Науковим товариством імені Т.Шевченка у Львові у 1992 році, був рекомендованим Міністерством освіти як підручник для учнів і студентів, і теж витримав декілька видань. Тоді ж перекладено «Коротку історію України» Романа Шпорлюка. У 1993 році опубліковано курс лекцій з історії модерної України, що їх читав у декількох навчальних закладах Києва Тарас Гунчак.

Отже, діаспорні і зарубіжні видання в добу утвердження державного суверенітету, разом з поверненням історичної правди та забороненої, призабутої і репресованої національно-культурної спадщини, стали надзвичайно популярними в Україні. Найважливіші проблеми української історії та культури, національного самовизначення та ідентифікації в контексті світового розвитку активно обговорювалися в наукових виданнях, у періодиці, в доповідях на міжнародних конгресах та конференціях, в навчальних аудиторіях.

З утворенням Міжнародної асоціації українців (МАУ) та Республіканської асоціації українознавців (РАУ) процеси включення української науки у світовий простір значно активізувалися. Також в Україну переїхав засновник і перший директор Українського наукового інституту Гарвардського університету та Інституту сходознавства імені А.Кримського НАН України Омелян Прицак (1919–2006).

У 1994 році в Києві за редакцією Франка Сисина було видано двотомник наукових та публіцистичних праць професора Альбертського університету (Канада) Івана Лисяка-Рудницького (1919-1986), званого дослідника української політичної та інтелектуальної історії XIX–XX ст. [6]. Тут знаходимо важливі міркування і зауваги до таких проблем, як Україна між Сходом і Заходом, формування українського народу і нації, «історичні» і «неісторичні» нації, роль України в новітній історії, напрями української політичної думки, спостереження щодо націоналізму, тоталітаризму, консерватизму тощо.

Ініціатором, упорядником та одним з перекладачів цього видання виступив Ярослав Грицак, який у 1996 році на основі своєї докторської дисертації опублікував ґрунтовний посібник з історії України XIX–XX ст. під кутом зору формування модерної української нації [3]. Три видання цієї книги (1996, 2000, 2019) підкреслюють її важливість у національному самоусвідомленні українців на межі тисячоліть. Як стверджував сам автор у передмові до читача, її підставовою тезою є ствердження принципової нормальності української історії, незважаючи на винятково несприятливі обставини творення модерної нації.

Варто також згадати, що у 1996 році британський історик Норман Дейвіс опублікував світовий бестселер з європейської: історії, перед тим

здобувши широке наукове визнання завдяки ґрунтовній праці з історії Польщі («Боже грище», 1981).

Вказуючи на важливість європейської «периферії», дослідник вживає щодо українців такий несподіваний термін, як «прикра нація», та зазначає, що українці аж до 1990-х років не мали свободи слова. «Найкраще, що можна було вчинити з такою прикрою нацією, – вдати, ніби її не існує, і прийняти давню царську вигадку, що українці – це «малоросіяни». Насправді, українці ані малі, ані росіяни». Більше того, «українців репрезентували західному світові як «росіян» чи «радянських людей», коли їх годилось похвалити, а «українцями» називали лише тоді, коли вони чинили зло» [5, с. 59, 73].

На Заході довготривало «образ України пов'язувався з ксенофобічним націоналізмом, кривавим антисемітизмом та нацистським колабораціонізмом, відповідно теза, що Україна є європейською нацією, а тому може претендувати на повноправне членство в Європейській Унії, у свідомості багатьох європейців граничила з абсурдом» [4]. Тому можна погодитися з твердженням Ярослава Грицака, що «у повоєнні десятиліття українська історія як повноцінний об'єкт історичної науки майже перестала існувати. Ті, хто займався нею, за означенням були українськими націоналістами. Їм затикали рота на комуністичному Сході, їх зневажали на капіталістичному Заході» [2, с. 11].

Загалом несприятливу для світового українства ситуацію не врівноважували навіть ґрунтовні дослідження таких авторитетних діаспорних істориків, як Любомир Винар, Тарас Гунчак, Дмитро Дорошенко, Зенон Когут, Іван Лисяк-Рудницький, Олександр Оглоблин, Наталія Полянська-Василенко, Омелян Пріцак, Орест Субтельний, Ігор Шевченко, Роман Шпорлюк та ін. Повоєнні покоління українських емігрантських істориків, що здобули освіту в престижних західних університетах, критично переоцінили здобутки національної історіографії та завдяки новим методикам досліджень ліквідували її ізольованість і відставання від світової науки, відновили наукову легітимність історії України в західному академічному світі [3, с. 5]. Але українські наукові інституції на Заході не могли належним чином конкурувати з потужними, добре фінансованими промосковськими осередками, університетськими кафедрами, різноманітними програмами, ЗМІ тощо. «Які б аргументи на користь європейського характеру України не приводили українські історики та політики, їхні голоси до останнього часу не були чутні на Заході» [4]. Відповідно, якщо розпад СРСР для багатьох на Заході став несподіванкою, то ще більшим відкриттям стала поява України як суверенної держави та великої сорокамільйонної європейської нації. Для багатьох західних істориків Україна стала «несподіваною нацією», що

довготривало існує й таки має свою історію. Це різко підважило достовірність західної історичної науки, для якої поява великої, аж сорокамільйонної, нації стала несподіванкою» [2, с. 11].

Підтвердження цьому знаходимо в досить обширній книзі англійського історика і політолога Ендрю Вілсона «Українці: несподівана нація», що вийшла трьома виданнями у 2000, 2002, 2009 рр. та перекладена українською мовою у 2004 році (без хронологічної таблиці і бібліографічного нарису) [1]. Обґрунтовуючи назву своєї книги автор зазначає, що «постання незалежної української держави 1991 року стало великою несподіванкою для західних урядовців, науковців і промисловців. Несподіванкою, до якої багато хто досі пристосовується» [1, с. 9]. Реальними причинами того, що Україна розглядалася як малоімовірний кандидат на нову національну державу, були притаманні їй етнічне, мовне, релігійне та регіональне різноманіття.

Рецепція українців у Західній Європі як «несподіваної нації» суттєво контрастує з поширеними в Україні міфологізованими конструкціями про національно-державне будівництво ледь не від трипільських племен. Саме тому Ендрю Вілсон у своїй книзі намагається уникати таких, на його думку, «незграбних» понять, як «національна ідея», «державотворення», «націєтворення» тощо.

Як відомо, історики-модерністи заперечують існування націй від найдавніших часів та практику «перенесення» модерних націй в минуле, як також національного історіописання лише на основі поразок та перемог своїх націй. Насправді ж нації формуються обставинами, нагодами та можливостями, а саме поняття «нація» належать до сфери політичних і культурних ідей. На переконання Е. Вілсона, «Україну» треба представляти як продукт різноманітних уявлень, українських і «чужих», як культурний конструкт. Відповідно, деконструкція є основним підходом у цій книжці.

Книга Ендрю Вілсона викликала значний інтерес у критиків та читачів на Заході і в Україні. Як зазначає у своїй рецензії Франк Сисин, замість традиційних для української історіографії підходів, що намагалися показати безперервність розвитку українського народу та української ідентичності від найдавніших часів, тяглість етнічної ідентичності, що ровивається в націю, автор, навпаки, вдається до деконструкції національного міфу. На основі підходів альтернативної історії (contrafactual history) Ендрю Вілсон досліджує невикористані можливості та ідентичності, що не розвинулися, вказує на важливість різноманітних проєктів, не лише національних, але й імперських і панславистичних.

Книга англійського дослідника певним чином підсумовувала історичний досвід українців минулих століть та першого десятиліття

суверенної національної держави. Розповідаючи західному світові, хто такі українці, автор був переконаний, що «несподівана нація все ж є нацією – не більшою й не меншою мірою, ніж багато інших... Якщо не станеться катастрофи – вона існуватиме завжди» [1, с. 9].

1. Вілсон Ендрю. Українці: несподівана нація / пер. з англійської Н. Гончаренко, О. Гриценко. Київ : Вид-во «К.І.С», 2004. 552 с. **2.** Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с. **3.** Грицак Ярослав. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ : Генеза, 1996. 360 с. **4.** Грицак Ярослав. Україна як надія для нової Європи. Про центри та периферії. *Українська правда*. 2023. 15 листопада. **5.** Дейвіс, Норман. Європа: історія / пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 1463 с. **6.** Лисяк-Рудницький Іван. Історичні есе : в 2 т. Київ : Основи, 1994 (перевидання 2019). **7.** Сисин Франк. (Не)сподівані українці. *Критика*. 2002. Ч. 5 (55). С. 17–21. **8.** Субтельний Орест. Україна: історія / пер. з англ. Ю. І. Шевчука ; вст. ст. С. В. Кульчицького. Київ : Либідь, 1991. 512 с.

Гуменюк С. М., к.філос.н., доцент, **Киричук Б. С.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІНКЛЮЗИВНА ПІДТРИМКА МОЛОДІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Складність, плинність і різноманітність нашого світу перетворюють принципи інклюзії на визначальний параметр функціонування всіх сфер суспільного існування. Попри виклики воєнного стану, сьогодні ми продовжуємо спостерігати за процесом формування дискурсів інклюзивного суспільства, зокрема, становлення в Україні інклюзивних інститутів економічного, політичного й освітнього спрямування.

Зважаючи на те, що вперше термін «соціальна інклюзія» почав вживатися у вітчизняній літературі ще наприкінці 1990-х років, проблема інклюзивної підтримки молоді України тривалий час залишається предметом активного обговорення багатьох вчених у галузі педагогіки та психології. Теоретичну й практичну основу даного дослідження складають наукові праці таких вітчизняних вчених, як Андрійчук Н.К., Дрозд Л.В., Ільїної А.В., Ліпіна М.О., Ляски О.П., Миронової С.П., Пшеничної Н.С., Франчук Т.Й. У той же час, віддаючи належне напрацюванням дослідників, зауважимо, що питання інклюзивної підтримки молоді України під час дії режиму воєнного стану все ще залишається недослідженим, а відтак потребує переосмислення, враховуючи сучасний досвід становлення України як держави європейського зразка.

За нещодавніми дослідженнями Всесвітньої організації охорони здоров'я, лише 70% народжених дітей вважаються цілком здоровими, натомість решта 30% – або страждають на розумові та фізичні вади з раннього дитинства, або виявляють такі особливості в більш зрілому віці [2, с. 856]. Довгий час базовим закладом здобуття освіти для дітей і підлітків з різними захворюваннями вважалися спеціальні школи, орієнтовані на виховання дітей з особливостями розвитку. На наше переконання, поява таких спеціальних шкіл – це позитивний стимул для батьків залучати своїх дітей до активної взаємодії з суспільством, однак, погодьмося, що далеко не в кожному (навіть великому) місті України є такі спеціалізовані заклади. Крім того, навіть якщо підліток закінчує таку школу, перед ним неминуче постає проблема пошуку спеціалізованих закладів вищої освіти, а згодом й відповідного місця працевлаштування.

У 2001 році в Україні почалася розробка «Проекту соціальної адаптації та інтеграції у соціум дітей з особливими потребами», метою якого було визнано організацію процесу навчання дітей і підлітків з особливими потребами в звичайних загальноосвітніх закладах освіти України. Однак, як слушно відзначає Л. Потапюк, відсутність закріплення механізму організації навчання за принципами інклюзивності на найвищому, законодавчому рівні призвело до того, що тривалий час педагоги залишалися осторонь від урядових ініціатив у сфері інклюзії [4, с. 121]. Як наслідок, активне впровадження механізму навчання дітей з особливими потребами було відкладене аж до 2014 року, коли Верховна Рада України прийняла Закон № 1324-6, яким врешті регламентувала право таких дітей на безкоштовне навчання у будь-якому освітньому закладі України, а також право отримувати психологічно-педагогічну й корекційну терапію безпосередньо під час освітнього процесу.

Також змінами, внесеними до законодавства України в 2021 року впроваджено поняття індивідуальної програми розвитку дітей, яка ґрунтується на командному психологічно-педагогічному супроводі. До складу такої команди повинен входити не тільки сам педагог, який викладає навчальні предмети для учнів з особливими потребами, але й помічник педагога інклюзивної групи, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-логопед, а також за потреби - вчитель-дефектолог. Для досягнення дитиною або підлітком високих освітніх результатів, команда психолого-педагогічного супроводу тричі на рік переглядає індивідуальний освітній план, щоб коригувати та оцінити успіхи таких учнів.

Як наслідок, за офіційними даними Міністерства освіти й науки України, в Україні до повномасштабного вторгнення Російської Федерації налічувалося понад 13,5 тис. спеціалізованих інклюзивних класів, в яких навчалося майже 19 тис. учнів з особливими освітніми потребами. Заклади дошкільної освіти відвідували більше 5,5 тис. дітей з особливими потребами, а вищі та професійно-технічні навчальні заклади – більше 1300 студентів [3].

3 лютого 2022 року навчання дітей з особливими освітніми потребами залежно від безпекової ситуації відбувалося за очною, дистанційною або змішаною формами навчання. Порівняно з даними, наведеними вище, у 2022 році функціонувало 25,3 тис. спеціалізованих інклюзивних класів, що майже у два рази більше, ніж в попередні роки. Цілком закономірно, що збільшилася й кількість учнів з особливими освітніми потребами – у 2022 Україна навчала за інклюзивними програмами більше 39,4 тис. учнів [1, с. 22].

Крім статистичного моніторингу, Міністерство освіти й науки України продовжує реалізувати нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти. Майже всі уточнення до чинних положень спрямовані на забезпечення особливих освітніх потреб учнів, у тому числі під час дії режиму воєнного стану. У зв'язку з цим варто наголосити, що нині всі учні закладів освіти України відчувають труднощі, породжені психологічними травмами через агресивні дії Російської Федерації. Постійне відчуття небезпеки, зумовленої повітряними тривогами, втратою рідних, артилерійськими обстрілами і знищенням інфраструктури негативно впливають на емоційний стан дитини. З огляду на це, важливо впроваджувати в освітній процес різні механізми підтримки, які допоможуть мінімізувати наслідки психологічних травм у дітей.

Так, у розроблених інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти протягом 2022–2023 років особливу увагу акцентовано на необхідності вдосконалення вмінь педагогів надавати першу психологічну допомогу для дітей з особливими освітніми потребами. Така необхідність зумовлена тим, що діти можуть швидко впадати в істерику й не розуміти з об'єктивної точки зору значення своїх дій та необхідності повторного переміщення в безпечне укриття. Такі рекомендації існують для заспокоєння дітей і надання підтримки під час війни, максимально враховуючи їх інтелектуальні здібності та мінімізуючи наслідки можливої психологічної травми.

Таким чином, розвиток сучасного суспільства визначає повагу до людського різноманіття, солідарність і безпеку основними ціннісними орієнтирами. Практичне втілення таких положень забезпечує захист та повну інтеграцію в суспільство всіх груп населення, особливо людей з обмеженими можливостями. Іншими словами, принципи інклюзії перестають бути чимось спеціальним і відособленим та претендують стати універсальними імперативами організації і функціонування всіх сфер суспільного буття українця.

1. Бондар Т. І. Інклюзивна освіта в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми освітньої галузі України* : зб. матеріалів доп. учасн. рег. наук.-практ. конф. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2023. С. 21–23.
2. Дрозд Л. В., Пшенична Н. С., Ляска О. П. Інклюзивна освіта: реалії сьогодення та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 2(7). С. 853–863.
3. Інклюзивна освіта в Україні: засади та розвиток. *BUKI* : вебсайт. URL: <https://buki.com.ua/news/inkluzyvna-osvita/> (дата звернення: 18.10.2023).
4. Потапюк Л. М. Організація інклюзивної освіти у вітчизняному просторі. *Вісник університету ім. Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія*. 2021. № 1(22). С. 119–126.

Демчук О. А., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, асистент (Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІТЛІ ІМАГОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Проблема національної ідентичності в культурному, історичному, політичному й інших континуумах гостро постала в часи глобалізаційних зрушень і міграційних переплетень. Відповідно виникла необхідність точніше диференціювати межі свого й чужого на різних рівнях соціального буття. Одним із таких рівнів, що документує людську реальність і репрезентує проблематику існування особистості, є література. Таким чином, сучасне літературознавство тяжіє, враховуючи взаємодію свого й чужого в текстах і поза текстами, до вивчення категорії етноідентичності, або ж національної ідентичності, у світлі імагологічних студій.

Науково-методологічною базою цієї розвідки стали праці Манфреда Беллера, Жана Бодріяра, Мартіна Бубера, Жилія Дельоза, Хуго Дизерінка, Джоєпа Лірсена, Поля Рікера, Ентоні Д. Сміта, Мішеля Фуко, Карла Ясперса та інших, які так чи так порушували питання національної ідентичності в своїх наукових і філософських трактатах. Серед вітчизняних дослідників питання етнічної приналежності як буттєвої категорії людини вивчали Олексій Дедуш, Микола Козловець, Дмитро Наливайко, Олексій Сінченко, Дмитро Шевчук, Мадлена Шульгун, Ярослав Поліщук та інші. Відповідно актуальність роботи зумовлена зацікавленістю сучасної наукової думки питанням національної ідентичності та її впливу на різні сфери життя індивіда чи соціальної групи. Метою цієї розвідки є аналіз й осмислення проблеми етноідентичності й дослідження її функцій як визначального маркера диференціації іміджів свого й чужого в імагологічному дискурсі.

Хоча й концепція національної ідентичності була сформована в західній філософській традиції на початку ХХ сторіччя, про неї, як про поєднання самоусвідомлення й соціуму, йшлося ще в Античності. Зокрема Платон у своїх знаменитих «Діалогах» розмірковував щодо причин можливої втрати відчуття приналежності до етносу на прикладі греків. Філософ пов'язував можливість відмирання здатності до національної ідентифікації з дуальністю людської душі, де одне начало завжди переважає над іншим. Мартін Гайдеггер у своїй фундаментальній праці «Ідентичність і диференціація» розкрив досліджуване поняття виключно

як категорію самоусвідомлення й внутрішнього світу людини, маргіналізуючи зовнішні чинники як засіб впливу на самовизначення індивіда. Схожі погляди також висловлював й Едвард Гуссерль, маркуючи етноідентичність як категорію мікрокосму людини.

1983 року вийшло дискусійне дослідження Ернеста Геллнера «Нації та націоналізми», де вчений запропонував сприймати категорію національної ідентичності як таку, що вигадана ідеологами націоналізму XIX сторіччя із метою маніпуляції етносами за допомогою створення в їхній свідомості фальшивої колективної пам'яті. Утім, ця праця викликала чимало суперечок і дискусій, у яких погляди науковця розкритикували, вказавши на те, що національна ідентичність – поняття більш багаторівневе й комплексне, а не маніпулятивне й примітивне, яким воно постає в рецепції Ернеста Геллнера. Зокрема, як стверджує Ентоні Д. Сміт у роботі «Національна ідентичність», етноусвідомлення містить у собі безліч об'єднувальних чинників: «національна ідентичність та нація – це складні конструкції, що складаються з багатьох взаємопов'язаних компонентів – етнічних, культурних, територіальних, економічних та політико-юридичних. Вони означають зв'язки солідарності між членами спільнот, об'єднаних спільною пам'яттю, міфами та традиціями, і ці зв'язки можуть, а то й не можуть утілюватись у формі національних держав, проте вони нітрохи не схожі на чисто юридичні чи бюрократичні узи держави» [7, с. 25]. Тобто ідентичність, як важливий аспект людської існування, є складним явищем, котре поєднує психологічні, інтелектуальні, соціальні, духовні, антропологічні, територіальні та історико-культурні складники. Цю тему активно вивчали в філософії XIX–XX століть. Наприклад, Артур Шопенгауер вважав, що самоусвідомлення відбувається через особистісні риси характеру, Серен К'єркегор бачив можливість ідентифікації лише в здобутті свободи, а Фрідріх Ніцше розглядав ідентичність як унікальність тощо. Позаяк ідентичність означає урахування різноманітних аспектів щодо власної особистості, включаючи світоглядні переконання та цінності, осмислення самого себе та розуміння власної природи. Проте цілісна ідентичність не може сформуватися без взаємодії з іншими людьми. За словами Миколи Козловця, «формуючись у певному соціокультурному середовищі, ідентичність є як наслідком, так і елементом соціальної взаємодії. Кожна ідентичність пов'язана з певною культурою, цінності та взірці якої інтернаціоналізуються у процесі соціалізації та культурації. Унаслідок цього культура спільноти є важливим джерелом соціокультурних ідентичностей та ідентифікацій» [4, с. 42]. Дмитро Шевчук у статті «Культурна ідентичність та глобалізація» прирівнює культурну й національну ідентичності, стверджуючи, що вони взаємопов'язані, доповнюють і пояснюють одна

одну: «Зіставлення культурної ідентичності з національною ідентичністю є, так би мовити, найпростішим розумінням феномену культурної ідентичності та окреслення проблем, пов'язаних із нею в умовах глобалізації» [8, с. 6].

Однозначно, коли йдеться про ідентичність, ідеться і про унікальність, а тому й – індивідуальність, але національна ідентичність – це більше категорія спільності, приналежності, однак це відчуття приналежності до певної унікальної культурно-історичної спільноти, яке дає водночас і розуміння колективного «ми», й унікальну диференціацію серед інших спільнот. Тобто, як бачимо, національна ідентичність – категорія дуальна, яка є складником як і макро-, так і мікрокосму.

Розуміння ідентичності як питання національного у співвідношенні й зіставленні свого з іншим було започатковане Жаном-Марі Карре й Маріусом-Франсуа Гюаром, які також стали засновниками методології імагології в літературознавстві. Наступниками дослідження етноідентичності в контексті імагологічних студій стали Манфред Беллер, Хуго Дизерінк, Джоєп Лірсен, Даніель-Анрі Пажо, Едвард Саїд, Іхаб Хассан та інші. Науковці окреслювали проблематику національної ідентичності як визначальної категорії під час застосування імагологічної методології. Загалом термін «імагологія» 1922 року ввів у науковий дискурс соціолог Волтер Ліппман, де розглядав категорії свого й чужого, або ж іншого, як соціальні конструкти. Потім імагологія стала культурологічною методологією для дослідження способів і засобів передавання літературних образів під час перекладу текстів із однієї мови іншою, і лише як самостійна галузь порівняльного літературознавства, методологія якої зосереджена на дослідженні взаємодії свого й чужого, вивченні національних образів у літературі, імагологія, або ж етноімагологія (за визначенням В. Будного й М. Ільницького), закріпилась о другій половині ХХ сторіччя після Другої світової війни у зв'язку з виникненням потреби гостріше й точніше розуміти й приймати відмінності між різними етносами. Олексій Дедуш у статті «Національна ідентичність крізь призму імагології» наводить таку дефініцію: «Ідентичність як категорія людського буття та свідомості, беззаперечно, тісно пов'язана з образним мисленням, що займає ліву частку всіх мислинневих процесів. Національна ідентичність – це комплекс уявлень про власну націю та її зв'язки з подібними формаціями. Образи інших етнічних спільнот і націй часто детермінують відносини з цими утвореннями» [2, с. 68]. Відповідно категорія національної ідентичності виконує диференційну функцію в імагологічних студіях, і насамперед питання етнічного усвідомлення стосується автора тексту, оскільки національна самоідентифікація письменника окреслює чинники, у тому числі такі як територія, ідея *patria*,

мова, колективне несвідоме, за якими під час застосування методології імагології відбувається класифікація образів тексту відповідно до категорій свого й чужого. Авторська етнічна приналежність стає детермінативом: усі етнотипи, зображені в тексті, які належатимуть до тієї ж нації, що й письменник, будуть належати до представників свого, тобто будуть автообразами, або ж автоіміджами, а етнотипи-репрезентанти інших націй, набуватимуть статусу чужого, а відповідно стають гетерообразами, або гетероіміджами.

Утім, дихотомія своє–чуже (або ж своє–інше) може перетворюватись у трихотомію своє–інакше–чуже. На думку Юрія Барабаша, такі трансформації відбуваються в межах етнокультурного пограниччя, де межі національної ідентичності трохи тьмяніють, оскільки пограниччя – це мультикультурний простір, де стираються кордони між своїм і чужим у зв'язку з тривалим перебуванням різних етносів на одній території. Таким чином, представник певного етносу, який із тих чи тих причин потрапляє в інонаціональний та іншомовний простір, котрий «через якісь обставини, з правила біографічного характеру, не зовсім чужий для нього, та все ж не свій, у кожному разі інакший» [1, с. 11], зазвичай мирно співіснуватиме з культурою чужого, не асимілюючись й не асимілюючи одне під одного, а утворюючи багатоголосся різних націй, приймаючи й розуміючи свої спільності й відмінності, поважаючи їх, навіть попри те, що в такому середовищі очевидно не вдасться уникнути певних конфронтацій.

Проблема етнокультурного пограниччя тісно пов'язана з питанням складності визначення національної ідентичності в глобалізаційному й мобільному світі, оскільки у зв'язку з міграціями з різних причин (вимушених і добровільних), мандрівним штибом життя, який усе частіше обирають люди, подорожами в стилі інтелектуального кочівництва тощо можна втратити відчуття національної приналежності. Особа, котра з тих чи тих причин змінила місце проживання може перебувати в стані загубленості, екзистенційного бездомів'я. Олексій Сінченко називає такий стан індивіда безґрунтянством, адже це буттєва криза людини, пов'язана з відсутністю свого простору в житті, а отже – й неможливістю ідентифікувати себе з котримсь етносом. На думку дослідника, «справжнє буття можна верифікувати лише до наявності державної нації» [6, с. 166]. Така теза суголосна поглядам одного із основоположників імагології, Хуго Дизерінка, який вважає, що індивід, позбавлений усвідомлення приналежності до певного етносу (окрім того, не обов'язково генетично рідного), не може до кінця бути щасливим. Відповідно до поглядів науковця, це пов'язано відчуттям прихистку, що виникає з етноідентичності, тому національна приналежність – це передусім потреба

і «людська істота модерного часу задовольняє цю потребу (як усім відомо) через національні почуття» [3, с. 391–392], котрі дають відчуття дому, запобігаючи екзистенційній кризі й стану безґрунтяства. Таким чином, у випадку еміграції письменника чи кочівного способу життя в дослідників виникає проблема розмитості етнічної ідентичності автора, а значить – і труднощі диференціації образів свого й чужого у текстах. Утім, визначальними в такому випадку будуть певні чинники: мова, якою автор пише твори; внутрішня самоідентифікація письменника; ностальгійна поетика у репрезентації того чи того етнотипу в тексті. Останнє пов'язано з тим, за словами Богдана Рубчака, що «з роками будинки, вулиці, парки, люди десь там, на батьківщині, почали блякнути, їх образи почали розпливатися, і їх негайно треба було підкращувувати мрією, ілюзією» [5, с. 91].

Отже, категорія етноідентичності насамперед ментальна і є частиною мікрокосму людини, основою її екзистенції. Однак зовнішні чинники, зокрема територіальний, політичний, історичний, мовний складники, відіграють також чималу роль у процесі визначення приналежності до певної нації. Категорія етнічної ідентичності має визначальне значення в імагологічному дискурсі, оскільки її застосовують під час використання методології імагології з метою визначення авто- й гетерообразів у літературних текстах.

Вплив національної ідентичності на диференціацію свого й чужого заслуговує подальшого дослідження у сфері літературознавства, культурології, суспільних наук тощо, оскільки аналізовані питання стрімко набувають актуальності в епоху глобалізації, коли кордони країн стають усе розмитішими, а проблема етнічної самоідентичності – усе складнішою.

1. Барабаш Ю. Чуже – Інакше – Своє. Етнокультурне пограниччя: концептуальний, типологічний та ситуативний аспекти. *Слово і час*. 2020. № 2 (710). С. 3–32.
2. Дедуш О. Національна ідентичність крізь призму імагології. *Народна творчість та етнологія*. 2017. Вип. 1. С. 69–72.
3. Дизерінк Х. Імагологія та питання етнічної приналежності. *Літературна компаративістика*. К. : СтилоС, 2011. Вип. IV. Ч. II. С. 382–395.
4. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
5. Рубчак Б. Кам'яні баби чи світовид? С. 89–100. URL: <http://sites.utoronto.ca/elul/Struk-mem/RubchakWorks/Kamiani-baby.pdf>. (дата звернення: 07.10.2023).
6. Сінченко О. «Безґрунтяство» як екзистенціальна проблема в повісті «Без ґрунту» В. Домонтовича й «Еней та життя інших» Юрія Косача. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. Філологічні науки*. 2015. Вип. 6. С. 159–167.
7. Сміт Е. Д. Національна ідентичність. К. : Основи, 1994. 224 с.
8. Шевчук Д. Культурна ідентичність та глобалізація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Культурологія*. Острог : Видавництво НауОА, 2010. Вип. 5. С. 4–15.

Дзюба М. М., к.філол.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

НЕОЛОГІЗМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАДИСКУРСУ ЯК МОВНА ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ 2022/2023 РР.

Лексична система, як і мова загалом, – явище динамічне. На зміни лексики особливо впливають межові екзистенційні ситуації: російсько-українська війна докорінно змінила життя багатьох українців, викликала бурхливі емоції в суспільстві, що закономірно відбилосся в мові появою новотворів із образливим для супротивника відтінком. Такі лексичні інновації своєю чергою актуалізували дві функції мови – експресивну, яку традиційно кваліфікують як властивість мовної одиниці викликати емоції, виражати почуття, передавати афективні стани та пов'язують зі сферою емотивно-психічної діяльності людини, й ідентифікаційну, суть якої – вказівка через слово на національну належність, маркування, що визначає «свого» і «чужого» в російсько-українській війні 2022/2023 рр.

Найчастотніше експресивно забарвлені неологізми представлені в ЗМІ, тому аналіз неологізмів як складника медіадискурсу є актуальною лінгвістичною проблемою. Неологізми як мовне явище завжди були об'єктом зацікавлень багатьох дослідників (І. Андрусак, Г. Вокальчук, В. Герман, А. Калетник, І. Самойлова, О. Сербенська, Н. Стратулат, О. Стишов та ін.). Неологізмом вважаємо «слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на певному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми [1, с. 377].

Українськомовним новотворам у період російсько-української війни 2022/2023 рр. властиві дотепність і сарказм, які є реакцією на очевидну кремлівську брехню та перекручування фактів і слугують захистом від агресора на вербальному рівні [2]. За результатами нашого спостереження, в українському медіадискурсі найпоширеніший неологізм рашизм, який виник як поєднання англійського слова *russia* (раша) і загальновідомого терміна фашизм, адже дії загарбників за характером відображають ідеологію диктатора Гітлера. Про появу цього українського неологізма писали провідні світові медіа (напр, ««Рашизм» sounds like «fascism,» but with an «r» sound instead of an «f» at the beginning; it means, roughly, «Russian fascism»» (The New York Times, 22.04.2022). Щобільше, Верховна Рада України ухвалила заяву «Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму (тут і далі виділення наше – М.Д.) та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик

як тоталітарних та людоненависницьких», тобто цей неологізм використано в офіційному дискурсі, що свідчить про його поширеність в українській мові. Проте чи виправдано це з погляду юридичної чи політичної лінгвістики? Погоджуємося із застереженнями Б.Бахтеєва про недоречність перенесення цього новотвору з медійного дискурсу в політичний: «Рашизм» – то неймовірно вдала, блискуча публіцистична знахідка. От саме публіцистична. Тонка гра слів із прозорим натяком. От тільки ані гра слів, ані натяки не можуть бути мовою законодавчих актів, правити за юридичні та політологічні терміни: законодавчі акти вимагають юридично точної, а політологічні терміни – академічно точної мови. Експресія в науковому стилі мови, рівно як і в юридичному – недоречна річ (Детектор медіа, 8.05.2023).

Найчисленнішу групу неологізмів аналізованого періоду становлять мовні одиниці на позначення загарбників: українці вклали в ці новотвори всі свої негативні емоції, презирство, злість і ненависть. Поширеною моделлю з-поміж згаданих неологізмів є композити, окремі складники яких попередньо можуть зазнавати стилістичного переосмислення, напр., русонацисти утворено з словосполучення російські нацисти, де прикметник замінено частовживаною в західному світі зневажливою формою русо (русо туристо, напр.): «На Харківщині русонацисти пошкодили рекордну кількість будинків за добу (ua.news, 28.04.2022).

Окремі з таких неологізмів настільки набули популярності серед українських ЗМІ, що від них почали утворювати похідні. Так, спершу з'явився неологізм для позначення прізвища президента Росії – путлер (результат злиття прізвищ Путіна та німецького диктатора Гітлера), який у період 2022/2023 рр. став основою для творення похідного новотвору на позначення його прихильників – путлерівці: «У Бучі путлерівці застосували смертоносну зброю часів Першої світової війни» (інформаційний портал «Моя Київщина», 20.04.2022). Окремі неологізми на позначення росіян поєднують у своєму складі новітні символи російської агресії – витвір кремлівської пропаганди: «МраZота на помсту за синьо-жовті серця дітей кує «путлерюгенд» (Укрінформ, 24.07.2022). Як бачимо з останнього прикладу, в одному тексті трапляється кілька новотворів, породжених загарбницькою війною РФ проти України: путлерюгенд – новотвір, що виник як асаціяція з сумнозвісним Гітлерюгендом – молодіжною організацією НСДАП, членами якої ставали з 10-ти років (із 1936 року членство в Гітлерюгенді стало обов'язковим).

Ще один поширений неологізм – пушкіністи – цікавий з погляду лінгвістики тим, що в українському медіадискурсі його використовують з різними значеннями: цей новотвір позначає то росіян («Пушкіністами» я називаю російських нацистів, носіїв імперської шовіністичної свідомості.

Тобто, фактично, всіх росіян. Це ідентичність. ... В нас іде війна з пушкіністами, то я про пушкіністів і пишу (The Ukrainians, 03.10.2022)), то українців, які є прихильниками Пушкіна і його творчості (Об'єктивно, пушкіністи у меншості, бо соціологія показує, що є чіткий запит суспільства на перейменування. Наскільки я пам'ятаю, дані групи рейтинг – 76% українців підтримують очищення від російської імперської спадщини, тобто і Пушкіна, і багатьох інших (Громадське радіо, 29.10.2022)). Яке значення буде закріплено за цим новотвором остаточно, визначить час і українці, хоча очевидно, що актуалізація другого значення в українському соціумі дуже небажана.

З початком російсько-української війни актуалізувався неологізм Толстоевський – однойменна назва статті Євгена Маланюка, опублікованої 1936 року, зі значенням узагальненої назви для російських письменників: «Толстоевський і пушкіністи: правда про міфічне «велічіє» москальської культури (Україна молода, 06.09.2023), «Толстоевський» – прегарний неологізм Євгена Маланюка – почав прикривати всю мерзенність державної політики, всю відсталість культурну. У розбудову культури Толстого / Достоевського було вкладено грандіозні кошти, фінансовий і людський капітал» (Тиждень, 01.03.2022).

Результати дослідження уможливають висновок, що не тільки українські неологізми на тему російсько-української війни проникають у світові медіа (напр., рашизм), а й українська мова запозичує іншомовні неологізми, як-от путінферштеерам: «Чи відкрила війна Росії проти України очі «путінферштеерам»? В англomовній «Вікіпедії» з'явилося німецьке слово «Putinverstehet». Так у Німеччині називають тих, хто з розумінням ставиться до Путіна. Через війну в Україні цей неологізм став майже лайкою» (DW, 11.05.2022).

Отже, у зв'язку з війною РФ проти України в медіадискурсі з'явилося багато неологізмів, які актуалізували, окрім номінативної, експресивну та ідентифікаційну функції мови. Мовотворчість українців закумулювала в собі весь спектр негативних емоцій до агресора, його політичних прихильників у світі, а також ставлення до бездіяльності та пасивності переважної більшості росіян, що розглядаємо як мовну протидію російській агресії щодо України. Стилiстичне забарвлення неологізмів зумовлює використання їх тільки в публіцистичному та розмовному стилях і небажане в офіційній комунікації.

1. Українська мова : енциклопедія / за ред. В. М. Русанівського, і О. О. Тараненка. Київ, 2000. 2. Дзюба М., Малевич Л. Іронічні інвективи як протидія новомові російської пропаганди (на матеріалі блогу Сергія Стерненка в «Газеті по-українськи»). *Лінгвостилістичні студії*. Червень 2023. Вип. 18. С. 28–35. doi:10.29038/2413-0923-2023-18-28-35.

Дуброва А. С., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Входження України у світовий простір, соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві вимагають інноваційних підходів до навчання мов з метою інтенсифікації та оптимізації навчального процесу.

Нашому суспільству потрібні сучасно освічені фахівці, спроможні приймати відповідальні рішення. Необхідність задовольняти сучасні потреби суспільства зумовлює пошук науковцями та викладачами нових ефективних форм і засобів навчання, зокрема у закладах вищої освіти. Проблемою методики викладання іноземної мови займалися багато вітчизняних і зарубіжних науковців, такі як І. Ігнатова, Т. Самосенкова, А. Chamot та інші. Проблему формування готовності до міжкультурного спілкування порушували такі вчені: Л. Гапоненко, Є. Злоцька та інші.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених цьому питанню, низка питань потребує більшої деталізації.

Традиційні засоби й методи викладання у вищій школі все частіше не спрацьовують. Використання інноваційних підходів у процесі вивчення іноземних мов займає основне місце серед інших нововведень, особливого розвитку мовної, мовленнєвої, соціокультурної компетенції. Основною метою вивчення іноземної мови на нефілологічних факультетах стає навчання іноземної мови як реального способу спілкування між фахівцями різних країн. Спілкування іноземною мовою та професійна діяльність стають тісно пов'язаними процесами.

Сучасні вимоги щодо вільного руху фахівців через національні кордони й культурні бар'єри вимагають знання іноземної мови, спільної для спілкування з міжнародними партнерами, та готовності працювати під впливом інших культур щоразу в іншому робочому оточенні [3].

Беручи до уваги сучасний стан іноземної підготовки на немовних факультетах, можна зауважити, що викладачі іноземних мов стикаються з низкою проблем навчання професійно спрямованої іноземної мови. Низька комунікативна спрямованість занять іноземної мови зумовлена насиченістю навчального процесу формальними мовними вправами, що зводить до мінімуму кількість комунікативних вправ, виконуючи які, студенти навчаються виражати певний зміст фахової ситуації в процесі іноземного спілкування. Низький рівень інтенсивності навчання іноземної мови за професійним спрямуванням спричинений недостатньою кількістю часу на активне тренування та практику використання мови [2].

Традиційно іноземну мову вивчають на немовних факультетах на першому та другому курсах. А оскільки спеціальні дисципліни вивчаються на старших курсах, то визначити професійну обізнаність студентів неможливо. Існує думка, що було б бажано викладати іноземну мову на третьому, четвертому курсах, оскільки студенти старших курсів уже готові до сприйняття професійно орієнтованих текстів і мовленнєвих ситуацій.

Важливе місце під час навчання іноземної мови займає застосування мультимедійних засобів навчання. Мультимедійні засоби навчання, за С. У. Гончаренко – це комплекс апаратних і програмних засобів, що дозволяють користувачеві спілкуватися з комп'ютером, використовуючи різноманітні природні для себе середовища: графіку, звук, анімацію, відео [1]. До найбільш ефективних способів використання можливостей Інтернет в навчанні іноземної мови належать:

- листування по електронній пошті;
- участь в телекомунікаційних міжнародних проектах;
- участь в телекомунікаційних конкурсах, олімпіадах, тестуванні;
- можливість публікації творчих робіт студентів;
- отримання самоосвіти на курсах дистанційного навчання.

Вивчення та застосування на практиці інноваційних методологічних підходів надають можливість викладачам впроваджувати та удосконалювати нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань студентів.

Одним із факторів підвищення мотивації щодо вивчення іноземної мови є можливість продовжити навчання в одному з Європейських вищих навчальних закладів. Без пошуку ефективних методів та методик викладання не може йти мова про ефективне оволодіння іноземними мовами.

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-ге, допов. і виправлене. Рівне : Вилінські обереги, 2011. 522 с. **2.** Можаровська О. Формування готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування майбутніх фахівців у коледжах технічного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2016. 221 с. **3.** Пілішек С. Міжкультурне спілкування як складова професійного спілкування іноземною мовою у міжкультурному середовищі. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2979. (дата звернення: 07.10.2023).

Кінащук А. В., PhD., ст. викладач, **Смокович Б. Р.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРОБЛЕМА РЕЛОКАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

На сучасному етапі російсько-української війни дедалі частіше у поле зору дослідників потрапляє питання про переміщення підприємств, цілих виробництв та закладів інфраструктури до більш безпечних регіонів країни або й взагалі за кордон. У своїх розвідках науковці намагаються визначити основні загрози релокації підприємств в умовах війни та окреслити важливість розроблення державної програми релокації бізнесу з передбаченими відповідними фінансовими стимулами (М. Мельник, І. Лещух), окреслити регіони, куди переміщення установ наразі можливе (А. Кириченко), проаналізувати процес експансії українського бізнесу на закордонні ринки (Я. Михайлюк) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет вивчення переміщення підприємств у межах України та за кордон в умовах російсько-української війни.

Мета розвідки – схарактеризувати проблему релокації українських закладів вищої освіти в умовах війни.

Попри сучасні фінансові, організаційні труднощі, а також проблеми щодо забезпечення якості освіти, Міністерством освіти і науки України докладено чимало зусиль, аби адаптувати заклади до теперішніх умов та забезпечити продовження навчального процесу. Наразі через окупацію певних територій Херсонської, Запорізької, Харківської областей в Україні більше 40 ЗВО є переміщеними. З питання релокації закладів вищої освіти в умовах війни за підтримки «Stabilization Support Services» у межах програми «СИЛА – Єднання через спільні дії молоді» була проведена сесія з переміщеними закладами освіти на тему: «Діяльність ЗВО в умовах переміщення: виклики та нові перспективи». Учасники заходу мали змогу представити своє бачення щодо викликів подвійного переміщення та юридичних аспектів релокації, реалізації принципу якості освіти в умовах тривалого дистанційного навчання та презентувати інструменти, які дозволяють забезпечити ефективне врядування, вдосконалити викладання і навчання в умовах воєнного стану. Крім того, учасники обговорили питання актуалізації стратегії інституційного розвитку університету та адаптації до сучасних викликів, створення комунікації зі стратегічними партнерами в умовах воєнного стану та інтернаціоналізації освіти [1]. Не лишився осторонь цієї проблеми також і ректор Херсонського державного університету О. Співаковський, який долучився до семінару «Управління

та стратегічне партнерство між ЗВО в умовах війни» за підтримки фонду Фулбрайта в Україні, де було відзначено, що релоковані ЗВО втратили лише один ресурс – безпосередній доступ до своєї матеріальної інфраструктури, тоді як репутація, учасники освітнього процесу, інтелектуальний потенціал, інновації, цифрові сервіси повністю або значною мірою збережені. При цьому варто на державному рівні звертати увагу на факт присутності людського потенціалу на тій чи тій території, бо якщо територія звільнена, але там немає людей, туди не повернулася молодь, то мова про розвиток не йде: «Тому наше спільне головне завдання поряд зі стратегічним планом відродження країни – уже зараз розпочинати велику реконструкцію людського капіталу: до Херсонського державного університету зараховано понад 600 здобувачів всіх трьох рівнів освіти, більшість яких вступали за квотою-2, тобто зареєстровані на особливо небезпечних територіях» [2].

Наведемо ще один приклад релокації ЗВО в Україні: кейс Луганського медичного університету, який переїхав до Рівного з Рубіжного у березні 2022 р. Для цього закладу весняна релокація стала вже другою – перша відбулася у 2014 р. із Луганська. На новому місці у Рівному працівники зіткнулися із проблемою пошуку відповідного місця проживання для студентів та його оснащення. Завдяки власним коштам університету, активному пошуку донорів адміністрацією закладу фонд матеріального забезпечення тепер відповідає усім стандартам та нормам для комфортного проживання на безпечній території [3].

Із проблемами релокації зіткнувся і Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Уже зараз голова вченої ради В. Курило думає про майбутнє так: «Як тільки стихне ситуація, будемо спочатку все збирати до купи у Полтаві. А потім будемо дивитися, що на Луганщині... Ми всі віримо у перемогу, у наші Збройні Сили, у звільнення України, бо нам – у Луганськ. Там дуже багато людей, які чекають України. Я знаю» [5]. Першим же переміщеним ЗВО в Україні став Донецький національний університет імені Василя Стуса, який був релокований з окупованої території до Вінниці у 2014 р., а у 2022 р. цей університет успішно реалізував проект з консультування 17 переміщених закладів освіти. Крім цього, відзначаємо і зміну ролі університету в суспільстві під час війни. У Донецькому національному університеті імені Василя Стуса відчули гостру потребу у підготовці кадрів для відновлення України. Через це з літа 2022 р. розпочато набір на п'ять нових спеціальних освітніх програм: «Управління постконфліктними територіями», «Соціальне підприємництво», «Психологічна реабілітація в надзвичайних умовах», «Екохімбезпека», «Цифрова бізнес дипломатія», куди йдуть свідомо ті студенти, які бачать власну місію у відновленні України після війни. Відкриття програм не випадкове, адже навчання в університеті практико-орієнтоване, позаяк є великий досвід реалізації

короткострокових сертифікатних освітніх програм на потребу місцевого бізнесу, місцевої влади чи самоврядування («Індикатори моніторингу та реалізації стратегії розвитку Вінницької міської територіальної громади МТГ 3.0», «Підготовки медіаудиту та інформаційна політика», «Розвиток управлінських компетенцій 3.0») для підприємств Вінниччини). Тобто, ми працюємо у постійному партнерстві з владою та бізнесом, розуміємо, що потрібно суспільству і виконуємо свою місію через наші освітні програми. Коли розпочалась війна, деякі студенти Донецького національного університету імені Василя Стуса перебували за кордоном на навчаннях за програмами «Еразмус+» чи двосторонніми угодами. Тож вони фактично були амбасадорами України в закордонних країнах – брали участь у волонтерських рухах, організовували демонстрації та проводили різні заходи, аби показати світу, що відбувається, та що Україна потребує допомоги. У зв'язку з повномасштабним вторгненням університет розірвав кілька угод про співробітництво із ЗВО республіки Білорусь. Що стосується ЗВО РФ, то співпраця припинилась ще з 2014 р. [4].

Таким чином, релокація ЗВО в Україні в умовах російсько-української війни постає як непростий виклик у роботі науково-педагогічного та адміністративного складу, а також студентської спільноти університету. Тим не менш, передовим у подоланні такого виклику характеризуємо Донецький національний університет імені Василя Стуса, досвід якого можуть сміло запозичувати й інші вітчизняні і не тільки заклади освіти. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у детальному аналізі названої проблеми на прикладі закордонних ЗВО.

1. Панін І. Переміщені ЗВО обговорили нагальні проблеми подвійного переміщення та релокації. URL: <https://snu.edu.ua/index.php/2022/08/24/perem-schen-zvo-obgovorili-nagaln-problemi-podv-ynogo-perem-schennyu-ta-relokats/>. (дата звернення: 07.10.2023).
2. Співаковський О. Ректор ХДУ поділився досвідом управління релокованого ЗВО. URL: <https://www.kspu.edu/PublisherReader.aspx?newsId=15976&lang=uk>. (дата звернення: 07.10.2023).
3. Назарук В. Як у Рівному облаштували гуртожиток студентам релокованого Луганського медичного університету. URL: <https://osvita.rayon.in.ua/topics/595823-yak-u-rivnomu-oblshtuvali-gurtozhitok-studentam-relokovanogo-luganskogo-medichnogo-universitetu>. (дата звернення: 07.10.2023).
4. Праведна Д. Університет у Вінниці став взірцем роботи після релокації зі сходу. URL: <https://i-vin.info/news/universitet-u-vinnici-stav-vzircem-roboti-pislya-relokaciyi-zi-shodu--5931.html>. (дата звернення: 07.10.2023).
5. Білик Ю. Знову переміщений, але живий: воєнна історія Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://voxukraine.org/znovu-peremishhenyj-ale-zhyvyj-voynna-istoriya-luganskogo-natsionalnogo-universytetu-imeni-tarasa-shevchenka>. (дата звернення: 07.10.2023).

Клинова-Дацюк Г. Д., к.і.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування м. Рівне, Україна)

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Український вільний університет (УВУ) єдиний вищий навчальний заклад, який функціонує за межами України з українською мовою викладання і має понад столітню освітню традицію. В історії діяльності УВУ можна виокремити три періоди – віденський (січень–вересень 1921 р.), празький (жовтень 1921 – початок травня 1945 рр.) та мюнхенський (від осені 1945 р. до сьогодні). За час свого функціонування університет став потужним осередком розвитку української наукової думки, європейської освітньої традиції та збереження національної ідентичності.

У сучасній українській історіографії функціонуванню УВУ присвячено низку наукових досліджень: віденському періоду – В. Потульніцького, Т. Сидорчук, празькому – С. Наріжного, С. Віднянського, С. Ульяновської та В. Ульяновського тощо. Окремі фрагменти історії мюнхенського періоду, в тому числі й Ді-Пі, оглядово розкрито у розвідках та спогадах викладачів Н. Полонської-Василенко, І. Мірчука, які намагались зберегти для майбутніх поколінь традиції розвитку вишу. Відомості про діяльність УВУ також містяться у працях Л. Винара, В. Маруняка, Г. Клинової-Дацюк, М. Палієнко, О. Подобед, М. Шафвала. Втім, не зважаючи на наявність публікацій, детальної уваги потребує вивчення ролі Українського вільного університету в збереженні національної ідентичності.

Університет засновано в січні 1921 р. у Відні, а в жовтні того ж року його було перенесено до Праги. Саме в Празі, в стінах університету зібралися відомі науковці: О. Колесса (перший ректор), І. Горбачевський, Д. Дорошенко, С. Дністрянський, Д. Антонович, Ф. Щербина, Л. Білецький, А. Яковлів, С. Смаль-Стоцький, С. Рудницький та ін. Цей період був особливо сприятливим у розвитку вишу, тому що університет мав державну підтримку, зокрема фінансові субсидії, а також отримав дозвіл на провадження навчальної діяльності в приміщенні Карлового університету. Однак із початком Другої світової війни УВУ опинився в складному становищі, що було пов'язано із входженням чеських земель до складу Третього Райху. Зі вступом Червоної армії до Праги у травні 1945 р. закінчився празький період в історії університету. Напередодні цієї події частина Сенату УВУ висловила за доцільність евакуації навчального закладу до Західної Німеччини.

Після завершення Другої світової війни Західна Німеччина стала центром концентрації українства за кордоном. У таборах для переміщених осіб (т.зв. таборах Ді-Пі, від англомовного терміну «displaced persons camps», скорочено – D.P.) перебувало близько 250 тисяч українців, представників різних професій, серед них великий відсоток становила інтелігенція, зокрема науковці та освітяни. Вони доклали чималих зусиль для розвитку української вищої освіти в еміграції, зокрема заснували нові навчальні заклади – Українську високу економічну школу, Богословсько-педагогічну академію УАПЦ, Греко-католицьку духовну семінарію, а також перенесли з Чехословаччини, окупованої радянськими військами, діяльність Українського технічно-господарського інституту (УТГІ) та Українського вільного університету.

Восени 1945 р. розпочався процес поновлення роботи УВУ. Ініціатором цієї справи виступив останній ректор університету в Празі історик Вадим Щербаківський. Його починання підтримали відомі науковці Д. Дорошенко, П. Курінний, І. Мірчук, П. Ковалів та інші. Варто зауважити, що місцева влада позитивно поставилася до відновлення роботи вишу. Навчальний процес в УВУ в Німеччині розпочався у літньому семестрі 1946 р. Водночас одразу ж виникли перші перешкоди і труднощі в діяльності освітнього закладу, зокрема відсутність власного приміщення [1].

З метою злагодженої діяльності університету в 1948 р. було прийнято статут вишу. Відповідно було визначено мету навчального закладу: плекати всі галузі науки, а зокрема ті, що безпосередньо або посередньо стосуються до української нації, розвивати основи української культури як складової частини культури людства; навчати і готувати український фаховий та науковий доріст [4, с. 80]. У структурі університету в Німеччині, так як і в Чехословаччині, функціонувало два факультети: філософічний з відділами філософії та педагогіки, історії, географії, археології, етнології, мистецтвознавства, української, класичної, слов'янської філології та факультет права та суспільно-економічних наук з однойменними відділами.

Важливе значення для подальшої діяльності університету мало ухвалення міністерського розпорядження № 60710 від 16 вересня 1950 р. Баварського державного Міністерства освіти, відповідно до якого Український Вільний Університет визнано приватним з правом промоції та габілітації (правом присуджувати наукові ступені доктора і габілітованого доктора) [2]. Таке ж право було підтверджено й у 1978 р. Фінансування університету відбувалося з бюджету федерального уряду Німеччини, земельного уряду Баварії та пожертв української діаспори.

Особливе місце у функціонуванні УВУ займала видавнича

діяльність. Видавничі проекти університету ознайолювали широке кола науковців, студентів та громадськості з результатами напрацювань професорсько-викладацького складу. В університеті Ді-Пі періоду було продовжено традиції празьких видань окремих навчальних і наукових праць, а також започатковано нові книжкові серії. Серед таких – скрипти – аналоги сучасних посібників, конспектів лекцій, які готували викладачі вишу для полегшення вивчення навчального матеріалу. Для прикладу, упродовж 1946–1952 рр. було видруковано циклостилом 31 скрипт. У 1950 р. було започатковано інформаційне видання «Бюлетень Українського вільного університету», на сторінках якого вміщувалася інформація про діяльність навчального закладу [4, с. 83].

Новий етап в історії УВУ розпочався у 1990-х роках, після відновлення незалежності України. Низка українських вчених отримала можливість здобути докторські ступені в УВУ. Серед них – С. Квіт, М. Кугутяк, Ю. Микитенко, Л. Пекарська, І. Срібняк та ін. У 2000 р. у структурі УВУ був заснований факультет україністики. На сьогодні університет провадить активну навчальну діяльність на трьох факультетах (державних економічних наук, філософичний та україністики), дослідницьку та наукову. Особливою формою роботи є організація літературних і культурних вечорів. Ректор університету професор Марія Пришляк зауважила, що УВУ виконує роль посла культури України в Німеччині, оскільки знайомить німців із українською культурою [6].

Одним із результатів діяльності УВУ в Німеччині стало формування цінного архіву, матеріали якого є важливим джерелом до історії функціонування вишу та повоєнної української еміграції в Європі. Структурно архів УВУ умовно поділити на чотири основні частини. Першу частину складають архіви українських еміграційних організацій, громадських об'єднань, партій, освітніх, наукових і культурних закладів у Німеччині. Серед них цікавий дослідницький інтерес викликають документи Центрального представництва української еміграції в Німеччині, Українського центрального допомогового об'єднання в Австрії, Наукового товариств ім. Шевченка, Української вільної академії наук, Німецько-українського товариства та ін. Друга частина – особові архіви (або фрагменти архівів) громадсько-політичних діячів та представників української науки і культури в еміграції. Особливе місце займають особові архіви відомих українських істориків, які в силу політичних причин опинилися в еміграції Б. Крупницького, П. Курінного, І. Мірчука, О. Оглоблина, Д. Оляччина, Н. Полонської-Василенко, В. Щербаківського, які містять особові документи, епістолярій та рукописи й машинописи праць. Третю групу складають тематичні збірки (колекції) документів, зміст яких стосується певних країн, подій, державних або міжнародних

проблем, історичних пам'яток. матеріали про Голодомор 1932–1933 років, збірки документів про дисидентів та автографів видатних діячів (автографи О. Кобилянської, Б. Лепкого, О. Грицяя, П. Феденка, Б. Кравціва, В. Витвицького, Леоніда Полтави); колекція з історії українського мистецького життя 1930–1990-х рр. Четверта – кінофотофоноархів. Особливе місце в архіві займають магістерські, докторські та габілітаційні роботи з відгуками та рецензіями експертів, які захищені в УВУ з 1946 до сьогодні [3]. Отже, в архіві УВУ зберігаються унікальні документи, які є важливими джерелами як до вивчення діяльності відомих українських вчених, громадських діячів, так і наукових, культурних, політичних установ.

Таким чином, УВУ, заснований українськими інтелектуалами в еміграції у 1921 р. активно провадить науково-освітню діяльність до сьогодні. Університет підготував велику кількість висококваліфікованих фахівців. У Німеччині УВУ став центром збереження архівної спадщини повоєнної української еміграції, національно-культурної ідентичності українців, консолідації вчених та став осередком співпраці України та Німеччини.

1. Архів ІР НБУВ. Ф. 381. Од. зб. 12. Звіт з діяльності Українського Вільного Університету в академічному році 1947/8. 7 арк. 2. Архів ІР НБУВ. Ф. 381. Од. зб. 1. Satzungen der Ukrainischen Freien Universität, genehmigt durch das Bayerische Staatsministerium für Unterricht und Kultus in München (Erlaß Nr. XI 60710 vom 16. Sept. 1950). 12 арк. 3. Архів УВУ в Мюнхені. URL: <https://ufu-muenchen.de/arhiv/>. (дата звернення: 07.10.2023). 4. Клинова-Дацюк Г. Д. Український вільний університет Ді-Пі періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. Острог, 2020. Вип. 31. С. 79–86. 5. Пришляк М. 100-ліття Українського вільного університету 1921–2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LEmusbPe5ok> (дата звернення: 07.10.2023).

Кочубей А. В., к.пед.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальним для сучасної методики викладання є інноваційний підхід. Закономірно, що саме активні методи навчання науково-педагогічні працівники (НПП) закладів вищої освіти (ЗВО) визнали ефективним засобом впровадження нових освітніх технологій. Проте слід визнати, що використання їх у практиці ЗВО має не системний характер, адже ці технології не достатньо розроблено і переважна більшість НПП не на належному рівні підготовлені або й не бажають використовувати інформаційно-комунікаційні технології.

Мета дослідження – аналіз активних методів навчання, особливості їх використання в освітньому процесі.

Тепер вища психологічна освіта орієнтується на формування здатності до психодіагностичної діяльності і фахової комунікації з клієнтами і вимагає створення психолого-педагогічних умов, за яких майбутній фахівець проявить не лише інтелектуальну активність, але й соціальну позицію, індивідуальність. НПП ЗВО необхідно виконати важливе завдання – мотивація та зацікавлення майбутніх психологів фаховими освітніми компонентами. Майбутні психологи відрізняються за індивідуальними нахилами, за знаннями та здібностями. Проте, вважаємо, що особливу увагу на заняттях слід приділяти тим, хто здатен узагальнювати, виокремлювати головне, нестандартно підходити до завдань, адже такі студенти хочуть і можуть активно працюють: дискутувати, створювати проекти тощо. Завдання НПП – підтримати в них інтерес до освітнього компонента. Як зазначав Я. А. Коменський: «Усе, що тільки можливо, представляти для сприйняття відчуттями: видиме для сприйняття – зором; те, що можна чути, – слухом, запахи нюхом; те, що належить брати на язик, – смаком; доступне огляду – шляхом огляду. Якщо які-небудь предмети зразу можна сприймати декількома відчуттями, нехай вони зразу ж схоплюються декількома відчуттями» («Золоте правило» дидактики) [6].

Розуміємо, що в кожній навчальній групі є студенти середнього та доброго рівня успішністю. Важливо під час заняття помічати їх зростання. Науковці створення ситуації успіху позиціонують як інноваційний підхід. Принагідно зазначимо, що під керівництвом академіка В. Моляко та О. Кульчицької, М. Гнатка, О. Музики та ін. в Україні створено вітчизняну

наукову школу, яка займається дослідженням проблеми обдарованості та розвитком творчого потенціалу особистості. Вони пропонують етапи впровадження технології «Створення ситуації успіху»:

1. Діагностика інтелектуального фонду колективу. Мета – виявлення школяра з групи невпевнених (недостатній рівень інтелектуального розвитку, трохи лінивий до навчання, але доброзичливий і покладистий).

2. «Вибір інтелектуального спонсора». Мета – виявлення школяра, який із задоволенням буде ділитися своїми знаннями з іншими (високий рівень інтелектуального розвитку, упевнений у своїх силах, активний і відповідальний).

3. «Фіксація результату і його оцінювання». Мета – створення умов для самовираження та самоствердження учнів, заохочення до такого виду діяльності інших [5].

На жаль, є і третя група майбутніх психологів із низьким рівнем підготовки, які не впевнені у власних знаннях і не вміють застосовувати їх на практиці. Основне завдання НПП під час роботи з цим студентами – зміцнити їхню впевненість у власних силах, підняти занижену самооцінку, заохотити до ініціативи. Вищезазначене спонукає НПП підбирати та застосовувати нові технології навчання, які б сприяли підвищенню інтересу до освітнього компонента. Такі методи, без сумніву, збагачують арсенал викладання у ЗВО.

На кафедрі суспільних дисциплін ННІЕМ НУВГП ми провели письмове інтерв'ю та анкетування зі студентами 1–3 курсів спеціальності 053 «Психологія» для з'ясування ставлення студентів до застосування традиційних й інноваційних методів навчання. Проаналізувавши відповіді студентів на запитання, які методи навчання найчастіше застосовують викладачі, робимо не зовсім втішний висновок – переважно традиційні і часто теоретичні методи переважають над практичними. Позитивно, що більшість (94%) студентів розуміють значення практичних методів, адже в анкетах зазначали, що вважають найдієвішими наочний, евристичний та дослідницький і хотіли б, аби НПП «комбінували й адаптували методи до конкретних навчальних завдань, умінь і навичок професійного спрямування». 60% опитаних назвали і аргументували, яких методів їм не вистачає в процесі навчання: «практичних методів навчання», «методів стимулювання інтересу», «віртуальних (віртуальне консультування, віртуальна діагностика тощо)». Студенти наголошували, що важливий «збалансований підхід (зберігати баланс між різними методами навчання і практикою); «орієнтація на практичні навички»; «використання сучасних технологій». 20% опитаних зазначили, що «вистачає всіх методів», а «викладачі стараться використовувати всі методи по черзі».

Студенти (86%) розуміють, що таке активні методи навчання: «Активний метод навчання визначається роботою студентів один з одним під час заняття, а не просто пасивним слуханням викладача», «Активний метод – це взаємодія і розуміння учня вчителем, а вчителя учня», «Активні методи навчання – це форма навчання, в ході якої активними є всі учасники, тобто як вчитель. так і учні взаємодіють один з одним», «Це методи. в яких багато активного спілкування та взаємодії».

Опитані мають власний погляд, що сприяє підвищенню якості навчання: «Цікавий матеріал, представлення матеріалу в презентаціях, знання викладачем предмету, який він викладає», «Використання різних моделей навчання», «Зміна середовища навчання», «Створення різного контенту», «Відслідковування прогресу студентів», «Компетентність викладача, актуальність його знань та вмінні пояснити складне просто, залучення студентів до практичного навчання дискусії, адекватне оцінювання та зворотний зв'язок, використання сучасних технологій, постійне самовдосконалення як викладачів, так і студентів».

Практично всі студенти, у кого ми брали письмове інтерв'ю, мають власне бачення, яким чином можна підвищувати інтерес до викладання дисципліни і пропонують свою методiku: «Лекційний матеріал подавати з супроводом презентацій, на лабораторних та практичних заохочувати студентів до обговорення/виконання цікавих практичних завдань в тому числі групами студентів», «Поряд із основними методами і прийомами мотивації, а також стимулювання навчання добре було б застосовувати й такі, як комунікативна атака; доведення та переконавання; сутестія (навіювання); подолання перешкод; делегування; закріплення позитивного враження» «Показати, що знання із цієї дисципліни можуть бути корисними у житті, надавати можливість вибору завдань, зважати на думку студентів(учнів), створювати дружню атмосферу, коли хочеться ділитись думками, без страху засудження, пов'язати навчання з інтересами, застосовувати різні методи навчання».

Студенти (52%) позитивно відгукуються про використання викладачами комп'ютерних технологій у навчальній роботі. Зокрема, відзначають як позитивну таку роботу: «Демонстрація лекційних матеріалів, оцінювання в електронному журналі, демонстрація прикладу виконання тих чи інших завдань, пошук додаткових матеріалів», «усі викладачі комп'ютерні технології застосовують з метою забезпечення контролю засвоєння начального матеріалу та для контролю оволодіння знаннями», «Електронні навчальні платформи, відеолекції, відеоматеріали, оцінювання та звітування, електронна пошта, форуми для зв'язку з колегами та студентами, спільна робота та обмін навчальними матеріалами».

Неочікуваними, але мотиваційними для викладачів були відповіді на запитання «Чи можливо застосовувати активні методи навчання під час дистанційного спілкування?». Опитані (98%) зазначили, що «На мою думку, можна застосовувати активні методи навчання під час дистанційного спілкування, адже дистанційне навчання не має складатись лише з пасивного слухання. Активні методи навчання можна успішно впровадити, використовуючи різноманітні онлайн-інструменти та ресурси. Наприклад, онлайн-групові проекти, використання віртуальних дошок для спільної роботи, обговорення в чатах чи форумах, віртуальні лабораторії тощо, «На мою думку так, дистанційне навчання можна проводити так само корисно і цікаво, як і очне. На жаль тільки не вистачає живого спілкування», «Як на мене, так. Незважаючи на відстань між студентами і викладачем, активні форми навчання можна застосовувати під час дистанційного навчання. Це можуть бути групові проекти, віртуальні дискусії, використання інтерактивних матеріалів», «Звісно можна все реалізувати було б бажання».

Сучасний викладач, на думку опитаних, може ефективно застосувати всі методи. Вони охарактеризували, яким повинен бути сучасний викладач ЗВО: «Викладач повинен мати розвинені комунікативні навички, вміти користуватись комп'ютерними технологіями. Бути творчим та відкритим до нововведень. А також невтомно навчатись самому, оскільки світ постійно змінюється, і важливо залишатися в курсі останніх трендів та технологій», «Викладач повинен бути комунікабельним, знаходити спільну мову зі студентами. Повинен знати сучасні тенденції, щоб студент краще сприймав інформацію», «На мою думку, сучасним і адаптивним, мати актуальні знання, використовувати сучасні технології в навчальному процесі, підтримувати студентів, направляти, давати поради, дотримуватись етики і професійних норм, вміти просто пояснювати складні поняття».

Охарактеризуємо деякі методи активного навчання, які опитаним студентам найбільше хотілося б, щоб НПП частіше застосовували на заняттях.

1. Брейнстормінг як спосіб продукування нових ідей для вирішення наукових і практичних проблем. Наприклад у НУВГП до Дня науки в межах щорічного Фестивалю науки проводять університетський конкурс студентських стартапів «Cool idea».

Мета конкурсу – розвиток культури інноваційного підприємництва серед студентів, збільшення кількості студентських інноваційних ідей та стартап-команд, формування інноваційної екосистеми університету. Як показала практика, після застосування на заняттях активних методів, зокрема брейнстормінгу («мозковий штурм»), студенти, які мають

інноваційну ідею, об'єднуються у команду для реалізації власного стартапу. Це для них корисна практика спілкування і набуття практичного досвіду реклами власного продукту на ринку праці.

2. Технологія аналізу ситуацій, яку ми теж вважаємо одним із найефективніших методів організації активної пізнавальної діяльності майбутніх психологів. Цей метод розвиває здібність до аналізу життєвих і професійних завдань. Різні види ситуацій можуть стати змістовною основою будь-якого методу.

Технології аналізу ситуацій дозволяють розвивати аналітичні здібності і критичне мислення; поєднувати теоретичні знання з практикою, формувати навички оцінки різних варіантів в умовах невизначеності, точно виражати свою точку зору, формувати навичку вирішення комплексних завдань, що має важливе значення для діяльності.

3. Кейс-метод, який можливо інтеграції з іншими методами активного навчання (дискусія, ігрові методи, моделювання тощо).

Під кейсом розуміють складний, проблемний, цікавий випадок із психологічної практики, з яким майбутні психологи можуть зустрітися під час практичної діяльності (консультування істеричних особистостей; при реакціях страху та фобіях; корекції стосунків батьків і дитини та ін.). Позитивне те, що кейси можуть бути індивідуальними або розрахованими на групу осіб, містити додаткові тестові завдання, посилання на літературні джерела тощо. Кейс-метод сприяє розвитку мислення майбутнього психолога, удосконаленню навичок вирішення проблем психологічного характеру, впливає на професіоналізацію та виховання колегіальності, тому його застосування як методу активного навчання є перспективним напрямом інтенсифікації навчання [1]. У процесі навчання майбутній психолог повинен бути підготовлений до зустрічі з клієнтом із будь-яким психічним відхиленням. Тому навчання необхідних практичних навичок – найважливіше завдання ННП.

4. Ігрове проектування як імітаційний метод активного навчання. Його мета – процес створення або вдосконалення проектів в ігровій формі. Важливо пам'ятати, що головною відмінністю методу ігрового проектування від методу проектів є те, що тут групове проектування здійснюється з «функціонально-рольових позицій», наприклад, у формі «Ділової гри», яка є дієвим методом набуття компетенцій, потрібних майбутньому психологу, «покращує якість навчання: оптимізує професійне мислення за допомогою навчальних алгоритмів; оптимізує професійні компетенції за допомогою програмованого навчання; моделює професійну діяльність».

Значення ділової гри в тому, що вона формує в майбутнього психолога практичні компетенції безпомилкової диференційної

діагностики, психічно схожих проблем, оптимальної та швидкої допомоги клієнтам. У процесі підготовки до ділової гри у майбутніх психологів з'являється мотив для пошуку діагностичної інформації відповідно до виконуваної ним ролі, виробляється навичка роботи з отриманою інформацією. Наприклад, у межах викладання дисципліни «Основи психології» під час практичного заняття «Психологія пізнавальних процесів. Когнітивна сфера особистості» у формі бесіди з елементами дискусії характеризуємо індивідуальні особливості мислення майбутніх психологів; якості їх розуму, й за допомогою методики «Тип мислення» визначаємо та аналізуємо провідний тип мислення кожного студента.

5. Симуляційне навчання, під час якого застосовують такі методи: віртуальний консультативний кабінет практикуючого психолога; стандартизований клієнт; міждисциплінарний тренінг; командний тренінг, під час яких майбутні психологи мають можливість удосконалювати практичні навички, відпрацьовують моделі поведінки психологів при виникненні критичних ситуацій у психологічній практиці. Вважаємо, що активна пізнавальна діяльність забезпечує розкриття нових можливостей майбутніх психологів і є необхідною умовою формування ключових компетенцій майбутнього психолога.

Таким чином, проаналізувавши особливості активних методів навчання у процесі підготовки майбутніх психологів, вважаємо, що слід виокремити основні психолого-педагогічними умовами їх реалізації: особистість НПП та рівень його педагогічної майстерності та активності; урізноманітнення форм та методів навчання; упровадження активних методів. Вважаємо, що ефективний вплив на професійний розвиток і формування особистості майбутнього психолога здійснюється також і завдяки правильному застосуванню у ЗВО активних методів.

1. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід : метод. посіб. К. : А.П.Н., 2002. 136 с. 2. Вороненко Ю. В. Розвиток нових технологій у післядипломній освіті лікарів і провізорів: тенденції, експертні висновки та реальні оцінки ефективності навчання. *Мед. освіта*. 2013. № 2. С. 19–23. 3. Кайдалова Л. Г. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. для магістрантів, викладачів, аспірантів. Х. : Вид-во НФаУ, 2012. 107 с. 4. Освіта в Європі у 2020–2030 роках. Прогноз. URL: <http://www.pontydysgu.org/2010/01/crowd-sourcingthe-european-foresight-study-your=chance-to-be-an-expert/> (дата звернення: 07.10.2023). 5. Керсова І. І., Захарчук Л. В., Максименко Н. В., Омельчук О. С. Створення ситуації успіху як інноваційний підхід в роботі з обдарованими дітьми. URL: https://mmk.edu.vn.ua/uploads/images/articles/pochatkova/vchutel/2014/zh_22.pdf (дата звернення: 21.10.2023). 6. Коваленко Є. І. Коменський Ян Амос. *Енциклопедія освіти* / Акад. ред. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 407–408.

Крутько Т. В., к.філол.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, Україна)

АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК LINGUA FRANCA

У наш час практично не залишилося країн, де мовна ситуація була б ендоглосною. З лінгвістичної точки зору ставлення до глобалізації не є однозначним. Ті, хто вважає глобалізацію позитивним явищем, пов'язують з нею надії щодо перспектив розвитку науки, культури, освіти і суспільства на основі поширення спільної для усіх мови. Інші вбачають у глобалізації загрозу багатомовності, полікультурності на шляху до уніфікації та втрати національної ідентичності.

Економічні та соціальні переваги є вирішальними чинниками у виборі мов більшості. За словами дослідників, мови більшості мають «інструментальну цінність», тоді як мовам меншості притаманна «сентиментальна цінність», яка визначає кордони мобільності індивіда і може створювати перешкоди для соціальної мобільності. Саме тому вивчення мов більшості надає більшої економічної та соціальної мобільності (S. May).

Науковці нараховують від 2500 до 8000 мов, якими розмовляють у майже 200 країнах. За різними оцінками, англійською розмовляють від 400 до 800 млн тих, для кого ця мова є рідною, і тих, для кого вона стала другою мовою.

Завдяки політичному, економічному та воєнному впливу США, а також не в останню чергу завдяки винайденню комп'ютера та мережі Інтернет, англійська стає основною серед домінуючих мов.

У наш час англійська мова функціонує як *lingua franca*, тобто мова-посередник, мова міжетнічного спілкування. Дослідники виокремлюють основні чинники розвитку глобальної мови:

- економіко-культурні;
- подолання елітарності *lingua franca* (англійську вивчають представники різних верств суспільства, а не лише еліта);
- встановлення білінгвізму через співіснування світової мови з іншими мовами у білінгвальному/мультилінгвальному контекстах (англійська співіснує з іншими місцевими мовами, а не замінює їх, і таким чином робить внесок у мультилінгвізм);
- зміна мови через процеси конвергенції і дивергенції світових мов, а не через міграцію носіїв на інші території [2].

Для досягнення статусу глобальної мова повинна відповідати таким критеріям, як широка географія застосування, значна кількість її носіїв як рідної мови, статус державної, офіційної чи регіональної, використання як

засобу спілкування в таких сферах діяльності, як державне управління, судочинство, засоби масової інформації, освіта та провідна роль в іншомовній підготовці великої кількості країн [3, с. 422].

Традиційно дослідники виокремлюють три групи серед тих, хто вивчає і послуговується англійською мовою: *inner circle*, *outer circle*, *expanding circle*.

Inner circle (внутрішнє коло) включає носіїв мови Великобританії, США, Канади, Австралії, Нової Зеландії.

Outer circle (зовнішнє коло) включає країни, де англійська мова вивчається і використовується як друга мова, наприклад, колишні колонії Британської імперії

Expanding circle (коло, яке розширюється) включає усіх тих, хто вивчає і використовує англійську мову як іноземну [4].

За твердженням Д. Греддола, ті, хто належать до *outer circle* та *expanding circle*, за своєю чисельністю значно перевищують кількість носіїв мови і саме саме ці дві категорії вирішуватимуть долю англійської мови у майбутньому [4].

Англійська мова, яку використовують носії інших мов, поступово перетворюється на окремих варіант англійської мови зі своїми лексичними та граматичними особливостями.

1. Госовська М. Що таке глобіш і чому ви, можливо, ним говорите. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-49404405>. (дата звернення: 07.10.2023).
2. Brutt-Griffler J. Conceptual Questions in English as a World Language: Taking Up an Issue. *World Englishes*. 1998. Vol. 17, n. 3. P. 381–392.
3. Crystal D. English Worldwide. *A History of the English Language*. Cambridge, 2006. P. 420–439.
4. Graddol D. English Next: Why Global English May Mean the End of «English as a Foreign Language». URL: www.britishcouncil.org/learning-researchenglish-next.pdf (дата звернення: 07.10.2023).

Купчик Л. Є., к.пед.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ АКЦЕНТИ У НАВЧАННІ ТА ВИКЛАДАННІ

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) було ініційовано у березні 2010 року під час Будапештсько-Віденської міністерської конференції з нагоди 10-ї річниці Болонського процесу (дата заснування – 19.06.1999), до якого доєдналася й Україна у 2005 році. Його мета полягає у розвитку європейського виміру у секторі вищої освіти, в основі якого – спільні цінності з досконалістю та інклюзивністю як відмінною рисою європейської вищої освіти. Цей вимір слід розуміти як простір, відкритий для студентів, випускників і викладачів, який пропонує їм безперешкодну мобільність та справедливий і демократичний доступ до високоякісної вищої освіти. Нині він охоплює 48 країн, які співпрацюють для створення порівнюваних і сумісних систем вищої освіти по всій Європі.

Ключові напрямки розвитку ЄПВО обговорювали на міністерських конференціях, яких після 2010 року було проведено чотири: Бухарест, 26–27.04.2022; Єреван, 14–15.05.2015; Париж, 24–25.05.2018; Рим, 19.11.2020 (онлайн).

Власне, на останній, Римській, конференції ЄПВО задекларовано вступ у нове десятиліття, де буде переосмислено існуючі моделі вищої освіти, що принесе нові імпульси, які базуються на суспільних, економічних, технологічних, а також кліматичних та демографічних змінах, як і політичних, з огляду на події в Україні та світі.

Ключовими принципами сучасного ЄПВО стали:

- академічна свобода та необхідність інституційної автономії у поєднанні з тісними зв'язками зі стейкхолдерами;
- ключові інструменти та принципи прозорості, якості та визнання;
- сприяння інклюзії та різноманітності [3, с. 1].

Як зазначено у звіті 2020 року з імплементації цілей та пріоритетних напрямків ЄПВО в Австрії, «було зроблено і чимало реалізовано за останні десять років, хоча, коли міністри зустрілися в Парижі у 2018 році, вони дали зрозуміти, що весь потенціал ЄПВО може бути реалізовано лише шляхом чіткого та послідовного застосування принаймні його наріжних принципів, а саме трициклічної системи навчання відповідно до Європейської рамки кваліфікацій, відповідність Лісабонській Конвенції про визнання кваліфікацій, що підкріплюється якістю освіти належного рівня» [1, с. 10].

Якість вищої освіти є комплексною величиною, що інтегрує якість навчання і викладання як стратегічну проблему, яка викристалізувалася у глобальному контексті упродовж останніх десятиліть. Уже у Єреванському комюніке 2015 року визначено, що «підвищення якості та актуальності навчання та викладання є основною місією ЄПВО. Ми заохочуватимемо та підтримуватимемо вищі навчальні заклади та персонал у сприянні педагогічним інноваціям у студентоцентрованому навчальному середовищі та при повному використанні потенційних переваг цифрових технологій для навчання та викладання» [5].

Саме викладання та навчання, разом з дослідженнями, є основою вищої освіти. Культура та стиль викладання сильно різняться у різних країнах, навчальних закладах та навіть серед окремих викладачів та студентів у ЄПВО. «Ряд дослідників розглядають викладання як односторонню комунікацію – чи радше передачу інформації – від викладачів до студентів, тоді як інші наголошують на взаємодії» [2]. Аудиторні лекції часто доповнюють семінарські заняття, дискусійні групи, проблемно-орієнтоване навчання чи інші форми більш інтерактивного навчання, хоч і продовжується спілкування викладача зі студентами. Концепція студентоцентрованого навчання, яке міцно укорінено у ЄПВО, наголошує на використанні інноваційних методів навчання, цифрових технологій та педагогічних інновацій. Проте, як навчання, так і викладання у вищій освіті вважаються нині рівноцінно важливими та окреслюють зміну дидактичних підходів.

Однією з рушійних сил змін є цифровізація, яка відіграє нині ключову роль у створенні нових рішень у сфері навчання. У Білій книзі визначено цифровізацію як «не лише додатковий виклик, а й як ефективний засіб для вирішення ключових викликів у вищій освіті 21 ст.» [4, с. 4], адже варто «вітати нові форми навчання, оскільки вони забезпечують більш гнучку та більш особисту підтримку навчання» [4, с. 30]. У документі Європейської асоціації закладів вищої освіти (EURASHE) зазначено, що «вищі навчальні заклади розробляють наразі довгостроковий підхід до цифрової освіти і навчання. Онлайн-навчання має підготувати студентів до вирішення завдань, які постануть перед ними, щоб процвітати у суспільстві, яке стає дедалі ненадійнішим. Тому, слід визначити довгостроковий підхід до якісної цифрової освіти» [3, с. 3]. Цифрова та веб-освіта можуть змінити викладання та навчання настільки разуче, що це наразі складно спрогнозувати, проте вважаємо, що викладання та навчання тет-а-тет залишаться важливим і незмінним за будь-яких обставин і для будь-яких цілей. Будуть і надалі розвиватися різноманітні відкриті освітні платформи (МООС), які, наприклад, пропонує Массачусетський технологічний інститут (MIT) та ін., але навряд

чи вони будуть безальтернативними. Як зазначають зарубіжні дослідники, «університетам доведеться кардинально змінитися, щоб отримати вигоду від нових технологій і методів, а також уникнути пасток. Але якщо це зроблять, оголошення про «смерть університету» буде не тільки передчасним, але й помилковим сигналом тривоги» [2]. Біла книга з цифрофізації вищої освіти прогнозує, що «у 2030 році університети та коледжі вищої освіти пропонуватимуть такі курси навчання, які будуть набагато гнучкішими та передбачатимуть різні шляхи навчання, враховуючи розмаїття студентів. Вони стануть центральними закладами навчання упродовж усього життя, як у кампусі, так і на цифрових платформах. Університет стане мережевим і відкритим закладом» [4, с. 4].

Цифрові технології також впливають на такі важливі компоненти вищої освіти як самонавчання та уміння шукати, ідентифікувати та оцінювати інформацію, особливо в епоху вибухового зростання кількості доступної інформації, яку пропонують як класичні бібліотеки, так і онлайн (і часто відкриті) ресурси.

Зрозуміло, що імплементація таких дидактичних підходів передбачає розвиток компетентностей викладання у розрізі вищої освіти, що може включати посібники для педагогічних працівників, (міжвузівські) центри вищої освіти, обов'язкове навчання методології вищої освіти, дидактичні майданчики для обміну думками для педагогічних працівників, тощо.

Загалом, сучасна вища освіта зазнає значних змін як у структуруванні освітніх програм, так і у площині викладання і навчання, зокрема під впливом розвитку цифрових технологій.

1. Austrian Federal Ministry of Education, Science and Research. Report on the implementation of goals and priorities of the European Higher Education Area in Austria / Eds. and authors: S. de Pasqualin and K. Eichhorn. Vienna, 2020. 104 p. URL: https://www.ehea.info/Upload/Austrian_EHEA_Implementation_Report_2020.pdf. (дата звернення: 07.10.2023). 2. Bergan S., Deca L. Twenty Years of Bologna and a Decade of EHEA: What Is Next?. In: Curaj, A., Deca, L., Pricopie, R. (eds.) *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies*. Springer, Cham, 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77407-7_19. 3. EURASHE. Entering a decade of flexibility and diversity: a new momentum for professional higher education. Rome. 2020. URL: https://www.ehea.info/Upload/EURASHE_Statement_EHEA_Ministerial_Conference_Rome2020.pdf. (дата звернення: 07.10.2023). 4. Rampelt F., Orr D., Knoth A. Bologna Digital 2020. White Paper on Digitalisation in the European Higher Education Area. Berlin : Hochschulforum Digitalisierung, 2019. 50 p. URL: <https://hochschulforumdigitalisierung.de/de/news/white-paper-bologna-digital-2020>. (дата звернення: 07.10.2023). 5. Yerevan Communiqué. 2015. URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/06/Yerevan-Communique.pdf> (дата звернення: 07.10.2023).

Літвінчук А. Т., к.пед.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У контексті глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти англійська мова стала важливим інструментом навчання, спілкування та професійного розвитку. Прагнення до гармонізації освітнього простору, обміну знаннями та інноваціями спонукають багато країн до перегляду своєї освітньої політики на користь підвищення ролі англійської мови в системі вищої освіти. Так, у методичних рекомендаціях МОН України щодо забезпечення якісного вивчення та викладання англійської мови у ЗВО України сформульовано необхідність оволодіння англійською мовою «як засобом спілкування, пізнання, самореалізації та соціальної адаптації в полікультурному світі» [3]. Успішність застосування рекомендацій вбачається в системному підході та комплексній реалізації на всіх щаблях: керівництво університету та його підрозділів, викладачі англійської мови, фахових дисциплін, які реалізують програми викладання англійською.

Розроблення і реалізація сталих практик викладання англійської мови, створення концепцій щодо розвитку англійської освіти та забезпечення умов її безперервності є пріоритетними в освітньому векторі діяльності більшості ЗВО України. Академічна й організаційна автономія ЗВО уможливила вибудовування сталих процесів навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей, коли курс її вивчення на бакалаврському рівні зріс із 3–6 до 12 кредитів ЄКТС (напр., Національний університет водного господарства та природокористування, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка), до 14 кредитів (напр. Національний університет «Києво-Могилянська академія»), 16 кредитів (Національний університет «Чернігівська політехніка»), або й до 18 кредитів (напр. Маріупольський державний університет). Вивчення англійської як обов'язкової дисципліни супроводжується та підсилюється варіативною складовою, коли здобувач створює індивідуальну освітню траєкторію вивчення англійської, обираючи серед дисциплін вільного вибору. Це також створює можливості для наступності і неперервності вивчення англійської мови.

Запровадження та поширення вивчення англійської мови професійного спрямування або ж вивчення фахових дисциплін англійською мовою саме у форматі їхнього викладання англійською мовою (*EMI – English as a Medium of Instruction*) стає необхідністю для «прискорення інтернаціоналізації, розвитку дослідницької діяльності,

розширення партнерства з роботодавцями, міжнародними донорськими організаціями» [3]. Методика *EMI* інтенсивно поширюється у країнах Європи і сприяє створенню Європейського простору вищої освіти та реалізації його принципів. У процесі використання програм *EMI* на перший план виходить саме зміст, а англійська мова стає засобом комунікації, середовищем для змісту навчання і засвоєння професійних знань, однак, водночас, і зміст стає ресурсом для вивчення мови. Програми *EMI* занурюють слухачів у реальне англомовне середовище, де англомовна компетентність пристосовується до інформаційних потреб певної ситуації лінгвістично й екстралінгвістично, і є найкращим способом формування англомовної професійної комунікативної компетентності.

Процес імплементації програм *EMI* може відбуватися за трьома основними моделями: інтенсивний підготовчий курс вивчення англійської, що передують *EMI*; надання одночасної підтримки студентам від викладачів англійської мови в університеті; курс пропонується лише студентам із достатнім рівнем володіння англійською мовою [1, с. 97]. Водночас, серед підходів реалізації *EMI* можна виокремити такі: повне занурення (*single medium immersion*), коли програма повністю реалізується англійською мовою; часткове занурення (*dual medium*), яке дозволяє використання рідної мови у викладанні курсу; колаборативний (*collaborative*) підхід, в реалізації якого дисципліна викладається двома викладачами (викладачем фахової дисципліни і викладачем англійської мови); доповнений (*adjunct*), якщо програма *EMI* супроводжується мовною дисципліною, вони мають спільні цілі навчання і завдання, але викладаються окремо [4].

EMI зазвичай реалізується викладачами фахових дисциплін, перед якими стоїть низка викликів, а саме: рівень володіння мовою як викладача, так і студентів, володіння фаховою лексикою, триваліша підготовка до занять, використання відповідних методів викладання і підбір необхідних ресурсів, вміння надавати альтернативні пояснення [1; 4]. Це також вимагає відповідної підготовки з методики викладання, ефективного використання технологій, забезпечення високого рівня інтерактивності, доступності подачі матеріалу, використання супровідних вправ чи завдань і забезпечення зворотного зв'язку, а також організації відповідного підсумкового контролю [2].

Серед викликів реалізації програм *EMI* є й ті, з якими стикаються студенти. Зрозуміло, що студенти із вищим рівнем володіння мовою можуть отримувати кращі оцінки, які не завжди відобразять якість опанування професійного контенту і, навпаки, студентам із нижчим рівнем володіння англійською мовою складніше як опрацювати, так і продемонструвати досягнення результатів вивчення фахового матеріалу. Серед інших проблем також можна відзначити створення додаткових

складнощів для якісного опрацювання навчального змісту студентами, зменшення рівня їхньої впевненості, а отже активності і залученості у процесі навчання [4].

Тому, важливою є розробка низки принципів або ж інструментів для досягнення ефективності реалізації програм *EMI*, наприклад:

- чіткі пояснення викладача для виконання кожного завдання з метою підтримки роботи в аудиторії та виконання самостійної роботи;
- послідовне та постійне використання англійської мови для поступового напрацювання необхідної лексики та, особливо, термінології;
- попереднє опрацювання лексики студентами (текстових чи аудіо матеріалів) для зняття труднощів сприйняття й активізації залученості студентів;
- постійне використання запитань для перевірки розуміння;
- використання прикладів, шаблонів і моделей для створення фундаментальної бази для подальшого опрацювання;
- текстовий супровід усного викладення матеріалу;
- використання візуалізації для підвищення рівня сприйняття;
- активізація попередніх знань та досвіду;
- використання парних та групових форм роботи;
- забезпечення методичних ресурсів, підручників та роздаткового матеріалу відповідного рівня [2; 4].

Успішному формуванню англомовного простору та позитивного досвіду використання мови сприяє не лише формальний, а й неформальний дискурс, який реалізується засобами інформаційних кампаній, конференцій, розмовних клубів, методичних семінарів для викладачів, курсів неформальної освіти тощо. Тож, реалізація державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти повинна мати системний характер, здійснюватися на усіх рівнях, та з усвідомленням усіх викликів та способів їх вирішення.

1. Бортник С. Б. Англійська як мова викладання: виклики й особливості роботи викладачів. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30 (69), № 3. Ч. 1. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-1/18>. **2.** Болайто Р., Вест Р. Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів». Київ : Вид-во «Сталь», 2017. 154 с. **3.** Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської у закладах вищої освіти України : МОН України. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/metodichni-rekomendaciyi-shodo-zabezpechennya-yakisnogo-vivchennya-vikladannya-ta-vikoristannya-anglijskoyi-movi-u-zakladah-vishoyi-osviti-ukrayini>. (дата звернення: 07.10.2023). **4.** Gibbins T. *English-Medium Instruction. TIRF Insights and National Geographic Learning*. 2023. Vol. 2.

Масло І. М., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЗВИТОК НАВИЧОК НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

Освіта є ключовими складовими соціально-гуманітарної сфери кожної країни, і Україна не є винятком. Завданням її розвитку є ідентифікація й впровадження реформ для зміцнення національної ідентичності, покращення якості медіа та освіти. В цьому матеріалі розглянуто ключові аспекти цих питань та можливі шляхи їх оновлення і реформування, які направлені на підготовку молодого покоління для гідного майбутнього. Інтеграція вищої школи України в європейський та світовий освітній простір стала актуальним завданням, оскільки сучасний стан міжнародних зв'язків вимагає глибокого адаптування й відкритості для співпраці з іншими країнами та культурами. Одним із ключових чинників, що визначають успішну інтеграцію, є приведення вітчизняних освітніх стандартів у відповідність із системою норм та правил, розроблених світовим співтовариством.

Міжнародні освітні стандарти стають керівною зіркою для вищої освіти в Україні. Вони враховують передовий досвід та найкращі практики з усього світу, сприяючи підвищенню якості навчання й конкурентоспроможності випускників на міжнародному ринку праці. Процес гармонізації освітніх стандартів відкриває можливості для студентів та викладачів України для активної участі у міжнародних обмінах і дослідницьких проєктах. Одним із важливих аспектів цієї інтеграції є вивчення іноземних мов. Знання іноземної мови відкриває двері до світу й може слугувати важливим фактором у досягненні успіху на міжнародній арені. Таким чином, інтеграція вищої школи України в європейський та світовий освітній простір вимагає не лише адаптації освітніх стандартів, але й розвитку міжнародного спілкування і збільшення мовних компетенцій.

Для розвитку навичок іншомовної комунікації студентів важливо враховувати їхні індивідуальні особливості та впроваджувати індивідуальний підхід у навчальний процес. Сучасний світ вимагає від закладів вищої освіти, особливо від кафедр іноземних мов, забезпечити розвиток навичок іншомовної взаємодії студентів на високому рівні для вирішення актуальних проблем сучасного суспільства.

Майбутні фахівці повинні мати високий рівень комунікативної компетенції, яка включає в себе лінгвістичні, соціолінгвістичні,

дискурсивні, соціокультурні, соціальні та професійні аспекти. Формування навичок іншомовної комунікації передбачає розвиток вміння адекватно виражати свої думки, вести діалог на іноземній мові та адаптуватися до міжнародних партнерів у процесі спілкування.

Організація навчального процесу та вибір методів і підходів до вивчення іноземної мови мають сприяти гнучкій адаптації до змін у світовому спілкуванні. Розвиток індивідуальних навичок і здатність до адаптації на міжнародному рівні є важливими аспектами для підготовки молодих спеціалістів, які готові вирішувати виклики сучасного світу та сприяти розвитку міжнародної співпраці [1, с. 27]. Однією з основних проблем сучасної методики викладання іноземних мов у закладах вищої освіти є важкість оптимізації ефективності навчального процесу при обмеженій кількості годин для вивчення мови. Важливо поєднувати технічні засоби навчання та електронні джерела, щоб створити навчальне середовище, яке б підтримувало й збагачувало процес вивчення іноземної мови. Ця інтеграція може допомогти досягнути найкращих результатів у вивченні мови [2, с. 39].

Результати дослідження підтверджують важливість індивідуального навчання у вивченні іноземних мов для розвитку навичок іншомовної комунікації серед студентів. Однак обмежена кількість годин для вивчення мови обмежує можливість використання повністю всіх методів індивідуалізації з боку викладачів та навчальних програм. Розвиток навичок навчання іншомовної комунікації студентів у рамках соціально-гуманітарної сфери є ключовим завданням у сучасному світі, де міжнародний обмін і співпраця мають значущий вплив на культурний та науковий розвиток суспільства. Ці навички стають додатковим активом у вивченні іноземних мов і забезпечують студентам можливість взаємодіяти з колегами та фахівцями з усього світу, сприяючи розширенню їхнього професійного й особистісного горизонту.

Отже, розвиток навичок навчання іншомовної комунікації в рамках соціально-гуманітарної сфери є важливим завданням сучасної освіти. Ці навички сприяють розширенню культурного та мовного горизонту студентів, забезпечують їхню готовність до співпраці в міжнародному контексті та роблять їх більш успішними в майбутній професійній діяльності.

1. Галкіна В. Д. Зміст і структура іншомовної професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4 (41). С. 24–29. 2. Коваленко О. М. Індивідуалізація у вивченні іноземних мов в університетах Великої Британії (теоретичний аспект). *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. Вип. III (31), № 61. С. 39–41.

Мудрик Д. П., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ РІЗНИХ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІЙ ОСВІТІ

Освіта сьогодні безпосередньо впливає на формування особистості та її становлення у суспільстві, тому вона неодноразово трансформувалася і переглядалася як на законодавчому, так і на методичному рівнях.

Нині намітилися актуальні проблеми в реалізації різних підходів до навчання. У науковій літературі сповна описано у навчанні діяльнісний [5, с. 83–86], системний [11, с. 179–181], особистісно-орієнтований, компетентнісний [6, с. 109–119], когнітивно-комунікативний [4, с. 64–67] та ін. підходи [13]. Проте недостатня розробленість підходів, що відносяться до виховання дітей та їх навчання, розпочинаючи з дошкільної та закінчуючи вищою професійною освітою, призводять до наступних проблем, які потребують методичного вирішення:

а) у дошкільних закладах програми розробляються самими ж закладами дошкільної освіти, що часто не дозволяє повноцінно реалізувати закладені підходи до навчання та виховання дошкільнят, а це спричинює індивідуальний розвиток дошкільника по одному із напрямків;

б) сучасні школярі старшої школи не можуть самовизначитися з майбутньою професією, тому що в процесі навчання не можуть окреслити і зрозуміти якими талантами і здібностями вони володіють; визначити затребуваність тієї чи іншої професії на ринку праці у майбутні десятиліття; обрати професію за покликанням, якщо вона суперечить поглядам батьків, друзів, однокласників.

в) у процесі навчання у вищій школі потрібно чітко дотримуватися компетентнісного підходу, спрямованого не лише на здобуття теоретичних знань, але й на оволодіння якісними та глибокими практичними професійними навичками та вміннями.

Дані проблеми в соціально-гуманітарній освіті виникають унаслідок неокресленості актуальних підходів до освіти на кожному з етапів навчання [1, с. 23–27]. В освітніх стандартах зазначені підходи, які направлені на формування певного виду знань, умінь та компетенцій, що мають узагальнений характер. При цьому не обумовлюються конкретні методи виховання та розвитку вікових здібностей учнів, не виявлено підхід, спрямований на розвиток талантів та майбутнього професійного потенціалу учнів. Безумовно, зазначені узагальнені підходи мають певні позитивні сторони у розвитку особистості: збалансованість знань та

базових навичок, порівняно швидка адаптація та соціалізація у соціумі, розвиток мисленневих та логічних здібностей учнів.

Сьогодні на всіх рівнях соціально-гуманітарної освіти головними є три основні підходи до навчання: системно-діяльнісний, аксіологічний та розвиваючий. Починаючи з дошкільної освіти, визначальним є комплексний підхід до забезпечення дітей усіма взаємодоповнювальними напрямками розвитку: соціально-комунікативний, мовленнєвий, пізнавальний, художньо-естетичний та фізичний. Дані напрями розвитку та освіти можна розподілити за трьома основними підходами. Системно-діяльнісний підхід включає всі п'ять напрямків початкової освіти і реалізується в дошкільній освіті через продуктивну співпрацю всього суспільства: педагогів, батьків, однолітків та навколишнього світу в цілому. Аксіологічний підхід реалізується шляхом соціально-комунікативного розвитку через адаптацію та соціалізацію, коли система цінностей переходить від старшого покоління до молодшого та формує світогляд дитини. Розвиваючий підхід визначається у дошкільній освіті як розвиток особистості в цілому: його духовних та моральних цінностей, фізичного та естетичного розвитку, відповідно до віку дитини.

У закладах загальної середньої освіти важливе місце відводиться системно-діяльнісному підходу до навчання, який визначається наявністю готовності учнів займатися саморозвитком і безперервним самоосвітою, перетворенням та формуванням навколишнього соціального середовища, оволодіння активною життєвою позицією відповідно до його індивідуальних особливостей [9, с. 42–46]. Тут системно-діяльнісний підхід також безпосередньо пов'язаний з аксіологічним та розвиваючим підходами, оскільки процес адаптації, соціалізації та наступності поколінь на етапі дошкільної освіти не закінчується, а триває до дорослого самостійного стану людини як особистості, що сформувалася.

У професійних стандартах вищої освіти безпосередньо не прописуються підходи до навчання, але надається кінцевий перелік компетенцій, якими має володіти майбутній фахівець соціально-гуманітарної сфери. Велика роль відводиться компетенціям, що містять здатності до розуміння та аналізу світогляду та проблем суспільного та особистісного характеру, аналізу історичних та соціальних подій, розвитку культури та патріотизму, здатності до виконання професійних завдань, вміння працювати в полікультурному освітньому та соціальному середовищі, бути толерантним та володіти вміннями щодо введення ділової комунікації та опрацювання різних інформаційних, наукових та ін. джерел та ресурсами інформації. Отож, дані компетенції укладаються в три основні підходи до навчання, тільки більш ускладнені у зв'язку з віковими та професійними вимогами.

Таким чином, можна дійти висновку, що сучасна система освіти нині є комплексом виховних та освітніх заходів, що ґрунтуються на реалізації трьох базових підходів навчання у дидактиці соціально-гуманітарної освіти.

У процесі реалізації виявлених підходів у соціально-гуманітарній освіті, підготовка майбутніх фахівців будь-якого напрямку уможлиблює включення до освітнього простору нового підходу – компетентнісного. Цей підхід не протиставляється трьома базовими підходами до навчання, а різнобічно доповнює їх. Компетентнісний підхід підвищує значущість соціально-гуманітарної освіти у процесі формування соціальних, загальнокультурних, освітніх та професійних компетенцій, необхідних майбутньому фахівцю для повноцінної та успішної самореалізації.

На переконання науковців О. Безпалько та О. Пометун [2, с. 60; 8, с. 12–19], в українській вищій школі компетентнісний підхід є визначальним у розробці державних освітніх стандартів нового покоління, тому йому відведеться статус безальтернативної нової освітньої парадигми. Реалізація у всіх закладах освіти компетентнісного підходу опирається на сучасну парадигму Європейського простору вищої освіти, де центри знаходиться студент з його знаннями, вміннями і навичками (студентоцентроване навчання). У монографічному дослідженні Ю. Рашкевич зробив спробу класифікувати компетентності, що дозволило йому виокремити академічні (спеціальні, фахові) та загальні компетентності [10, с. 31].

Таким чином, важливо встановити чіткий взаємозв'язок досліджуваних соціально-гуманітарних дисциплін у закладах загальної середньої та вищої освіти. Цей зв'язок передбачає збереження логічної послідовності у вивченні матеріалу, при цьому це потрібно робити з більш високим ступенем його впровадження у вищу освіту, що дозволяє отримувати не тільки загальні, поверхневі знання з фаху, а глибокі знання з певної галузі для майбутнього успішного професійного зrealізування уже достатньо компетентнісного фахівця. При цьому міждисциплінарний взаємозв'язок соціально-гуманітарних предметів має розглядатися не як звичайний зв'язок різних галузей знань, а сукупність знань, що мають практичну значущість для суспільства загалом та цінність для самої особистості

Не менш значущим є індивідуальний підхід у навчанні. Його впровадження потрібно розпочинати із дошкільного навчання. Індивідуальний підхід як принцип навчання передбачає те, що у навчальній та виховній роботі слід враховувати не лише вікові та фізіологічні особливості дошкільника, а потім учня, а й його особистісні особливості: здібності та недоліки, щоб своєчасно визначити методи та

способи розвитку певних сфер знань та умінь учня. Даний підхід у навчанні передбачає гуманне та толерантне ставлення до людей та розуміння людини як виняткової цінності для суспільства. Індивідуальний підхід не визначається лише аналізом можливостей та недоліків учня, оскільки для подальшої педагогічної роботи з ним потрібно вміти обрати конкретні методики, які будуть сприяти його особистісному розвитку, а також вміти своєчасно промоніторити та здійснити аналіз педагогічних результатів для оперативної координації подальшої психолого-педагогічної роботи з даним учнем.

На основі індивідуального підходу може реалізовуватися група допоміжних освітніх підходів, що утворюють у сукупності повноцінний освітній простір з логічно сконструйованими методами навчання. До допоміжних підходів, за наявності трьох базових (системно-діяльнісного, аксіологічного та розвиваючого) підходів, а також компетентнісного та індивідуального підходу, можна віднести творчий, інноваційний та колективістський підходи.

Наявність творчого підходу у реалізації професійної підготовки в сучасному світі є соціальною потребою соціуму та вимогою до особистості фахівця, умовою його професійного прогресу та фахової ефективності. По іншому, творчий розвиток є запорукою успішної взаємодії із зовнішнім світом, визначним початком, що уможлиблює особистісне становлення та впливає на прогресивний розвиток суспільства.

Можна констатувати, що одним із основних завдань при підготовці підростаючого покоління до професійної діяльності є спрямованість молоді на розвиток її як творчої особистості, котра може креативно взаємодіяти з актуальними соціокультурними умовами та тенденціями, які мають місце в сучасному світі з великим потоком інформації. У світі, що динамічно змінюється, дії людини шаблонного характеру, засновані на передачі готових знань і навичок, вже не можуть задовольняти усі вимоги сучасного суспільства. Розвиненість креативно-творчих здібностей та умінь майбутнього фахівця ЗВО багато в чому визначають динаміку становлення сучасних соціально-суспільних взаємин, що повсякчас впливає на всі процеси життєдіяльності та розвитку сучасного соціуму. У навчанні майбутніх фахівців украй важливий творчий підхід, оскільки саме він формує майбутнього фахівця, що не зупиняється на шляху загальнокультурного, особистісного та професійного розвитку. Звідси випливає необхідність поєднання творчого та інноваційного відходу, адже вони взаємопов'язані, оскільки творчість є двигуном інновацій, прогресу.

Нині інноваційний підхід до навчання слугує процесом та результатом навчально-освітньої діяльності, яка стимулює впроваджувати інноваційні зміни у існуючу культуру та соціальне середовище. Він

сприяє у переплануванні цільових установок і ціннісних орієнтацій під час проходження навчання щодо майбутньої фахової діяльності, створює та розвиває Я-образ у студента як майбутнього фахівця, сприяє у формуванні умов для становлення особистості фахівця (його права на особистісну творчу діяльність, індивідуальні починання, саморозвиток та ін.), впливає на проектування нового виду взаємин і комунікації між педагогами й здобувачами освіти на паритетних засадах та встановлює творчу співпрацю й усвідомлене ставлення до нових способів освітньої діяльності. Даний підхід до навчання підтримує існуючі освітні традиції, стимулює активний пошук нового, сприяє розв'язанню проблемних ситуацій [7, с. 172–177; 12, с. 145–149].

Без реалізації інтегрованого підходу [3, с. 92–97], неможливо повноцінно реалізувати всі вищезазначені підходи навчання. Інтегративний підхід розглядається науковцями як «загальнонаукова методологія, основа формування цілісної педагогічної системи та її підсистем» [11, с. 202–203]; він є важливою умовою якісної підготовки майбутніх фахівців до творчо-креативної професійної діяльності, уможливорює органічну єдність освітньої системи в цілому та веде до підвищення її цілісності та упорядкованості. Інтеграційні процеси в закладах освіти різних рівнів «... виконує освітню, виховну, розвивальну, психологічну, методологічну, організаційну функції та може мати різні форми: предметно-образну, понятійну, світоглядну, діяльнісну, концептуальну та ін.» [11, с. 203].

Підсумовуючи дослідження, висновуємо, що реалізація різних підходів до навчання (починаючи від дошкільнят, учнів та завершуючи студентами закладів вищої освіти) у сучасній дидактиці соціально-гуманітарної освіти має бути методично розроблена для того, щоб усі підходи в освіті мали повноцінні можливості для реалізації. Важливим на нашу думку, крім основоположних системно-діяльнісного, аксіологічного та розвиваючого підходів в освітньому процесі сповна використовувати компетентнісний, індивідуальний та інтеграційний підходи. Допоки що цього не відбувається, діти змушені «добирати» знання та навички в додатковій, позашкільній освіті, яка найчастіше за програмою, швидкістю та спрямованістю не поєднуються з освітою дошкільною, шкільною чи професійною. Впровадження запропонованих нами підходів не виключає можливість отримання додаткової освіти молодими людьми, а лише посилює взаємозв'язок загальної та додаткової освіти для формування повноцінної особистості та майбутнього компетентного фахівця, конкурентноспроможного для ринку праці.

1. Базиляк Н. О. Трансформація сучасних управлінських підходів у формуванні та реалізації соціально-гуманітарних векторів реформування системи вищої освіти. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 4 (35). С. 23–27.
2. Безпалько О. В. Компетентнісний спектр майбутнього соціального педагога як основа професіоналізму. *Проблеми освіти* : зб. наук. пр. Житомир, 2015. Вип. 84. С. 60–64.
3. Бойко Є. Г., Рафальська О. О., Юхимович Г. П. Інтегрований підхід до навчання в освітньому процесі. *Управління розвитком складних систем* : зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури ; гол. ред. Лізунов П. П. Київ : КНУБА, 2019. № 38. С. 92–97.
4. Задільська Г. Когнітивно-комунікативний підхід до навчання монологу та діалогу мовлення студентів-філологів ЗВО. *Молодь і ринок*. 2019. № 8 (175). С. 64–67.
5. Кузькова Т. П. Роль діяльнісного підходу до навчання в викладанні шкільних предметів та формуванні компетентностей учня. *Обрії педагогічних знань: теорія, новачі, практика* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, Україна, 09 червня 2020 року). Миколаїв : Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. Вип. 4. С. 83–86.
6. Лященко О. Основні підходи до проектування змісту базової середньої освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. № 24. С. 109–119.
7. Мізюк В. А. Змішане навчання як інноваційний підхід інтеграції навчального процесу у закладах освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 3. С. 172–177.
8. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
9. Приймак С. Г. Системний підхід і теорія діяльності у підготовці фахівців з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. *Наукові записки. Сер. Педагогічні науки*. 2021. № 199. С. 42–46.
10. Рашкевич Ю. Компетентнісний підхід у побудові освітніх програм. Матеріали Національної команди експертів, проекту ЄС НЕО в Україні. URL: http://lawfaculty.chnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/11/Competence_Approach_Rashkevych_Nov.2014-1.pdf (дата звернення: 10.10.2023).
11. Ребуха Л. З. Теоретичні і методичні засади фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2019. С. 202–203.
12. Стинська В. В., Прокопів Л. М. Інноваційні методики викладання дисциплін у ЗВО в процесі магістерської підготовки. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2020. № 22. С. 145–149.
13. Тарарук Д. П. Вплив наукових підходів на педагогічний супровід учнів закладу загальної середньої освіти в процесі професійного самовизначення. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 10 (114). С. 177–187.

Озарчук І. В., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах важких випробувань, у яких опинилися більшість державних установнашої країни на початку 2022 року, слід окремо дослідити ситуацію, що склалася навколо системи вищої освіти. Після початку повномасштабного вторгнення ситуація у вищій освіті України ще більше ускладнилася. Ця сфера є однією з найбільш постраждалих від війни в Україні, яка постала перед новими викликами. На сьогодні вже чітко стало зрозуміло, що система освіти, попри активні процеси реформування, які відбувалися напередодні воєнних дій, виявилася закутою в бюрократичних механізмах і не мала змогу швидко реагувати на нові виклики суспільства. Для національної системи освіти це випробовування стало ще й своєрідним стимулом, що відкриває вікно нових можливостей, ставши каталізатором давно назрілих змін у вищій освіті [2].

Нищівний вплив війни з 24 лютого 2022 року на стан української освіти важко недооцінити. Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу. З початку війни з України виїхало понад 60 тисяч іноземних студентів. Також, за даними Міністерства освіти і науки України, з початку повномасштабного вторгнення на території нашої держави було пошкоджено понад 2000 закладів освіти всіх рівнів, з яких понад 200 повністю зруйновано. Серед закладів вищої освіти найбільших втрат такі зазнали у Чернігівській, Донецькій, Харківській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій областях [4, с. 163]. Тому однією із проблем у процесі організації освітнього процесу в ЗВО стало забезпечення таких умов навчання, за яких уникнення загрози життю та здоров'ю здобувачів освіти стане мінімальним. Останнє відповідає та реалізує конституційний обов'язок держави – її завдання, визначене положенням статті 53 Основного Закону. Одним зі способів реалізації такого завдання є інституційне та нормативне забезпечення, що з 24 лютого 2022 року реалізується таким чином:

– переміщення ЗВО з територій активних бойових дій або дій можливого руйнівного ураження на території або у підпорядкування іншим ЗВО, які знаходяться в зоні умовної безпеки;

– організація освітнього процесу в дистанційній, змішаній (гібридній формі) з використанням інструментів дистанційного зв'язку та освіти;– виявлення недоліків та їх виправлення в частині адміністративно-управлінської діяльності у сфері освіти;

– переорієнтацією в підготовці кадрів та ін.

Зважаючи на очевидну необхідність Міністерством освіти і науки України ще на початку повномасштабного вторгнення було видано низку наказів щодо переміщення ЗВО, зокрема Донбаської державної машинобудівної академії з Краматорська до Тернополя, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Міжнародного університету бізнесу і права до Миколаєва, де його розміщено на базі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова та багато інших. Це формує нові питання-виклики для вищої освіти України: територіальна прив'язаність та інфраструктурний розвиток ЗВО на певних територіях пов'язаний перш за все з потребами кожного конкретного регіону та промисловими потребами, а переміщення освітнього потенціалу може спричинити колосальну потребу в професійній та кардинальній переорієнтації кадрів та нівелювання актуальності окремих спеціальностей. До того ж неймовірні розміри руйнувань ЗВО, інших державних та приватних підприємств, установ та організацій спричиняють значне звуження обсягу охоплення навчальної практики та значні кадрові втрати, які до того ж додатково спричинені трудовою міграцією українців за кордон. Окремо варто відзначити міжнародну підтримку освітнього процесу, в тому числі і для здобувачів вищої освіти. Так, протягом дії воєнного стану продовжує своє функціонування Швейцарсько-український проект «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE), що реалізується в Україні Громадською організацією DOCCU у партнерстві з Цюрихським педагогічним університетом (Швейцарія) за підтримки Швейцарської Конфедерації, представленої Посольством Швейцарії в Україні та Швейцарським бюро співробітництва в Україні. Проект DECIDE спрямовано на підтримку реформ в освіті та процесів децентралізації для впровадження в Україні ефективної системи управління освітою в громадах. Зазначена підтримка додатково координує та реалізує світові стандарти якості освіти, а також, допомагає реалізовувати науковий потенціал здобувачів для біженців за кордоном. Проект взяв участь у розробці та підготовці змістового наповнення освітнього чат-боту «EducationUaBot», що доступний у Viber і Telegram для усіхучасників освітнього процесу, в якому розміщено інформацію про організацію навчання в умовах війни на території України та за кордоном для всіх учасників освітнього процесу, розробленні emergency.mon.gov.ua –

вебсайт про систему освіти в Україні для міжнародної освітянської спільноти, що сприяє адаптації українських дітей-біженців у країнах перебування та допомагає дітям і батькам підтримувати зв'язок із вітчизняною системою освіти. До того ж у межах проекту DECIDE надано технічну підтримку МОН і Українського центру оцінювання якості освіти з проведення в Україні НМТ у співпраці з ЮНІСЕФ та ЮНЕСКО: проектом надано технічну допомогу в розробленні технічного завдання для національної електронної екзаменаційної системи і створення її прототипу. Прогнозується, що система стане основою для проведення ЗНО, іспитів у ЗВО тощо [4]. Окремо варто відзначити і позитивну динаміку для майбутнього наукового потенціалу України. Так, було запущено Єврокомісією портал «Європейський дослідницький простір для України» (ERA4Ukraine), який створив підтримку для вітчизняних науковців на європейському й національному рівнях [5]. Для тих, хто змушений був покинути територію України через війну та воєнні дії, було запущено спеціальний проект грантової програми Марії Склодовської-Кюрі на 25 млн євро [6]. Все вище зазначене створює підстави для підтримки наукового потенціалу та особистих якостей здобувачів, а також розширення їхніх можливостей, тому важливо окремо відзначити необхідність у прогресивному зростанні та налагодженні міжінституційної та міжнародної співпраці, особливо роль у якій відіграють органи української влади [1].

Таким чином першочергової уваги потребують наступні питання в галузі вищої освіти, зокрема відновлення й розвиток інфраструктури закладів фахової середньої та вищої освіти, що зазнали руйнувань і пошкоджень унаслідок наступу російської федерації; функціонування системи освіти в умовах обмеженого фінансування через зменшення обсягів бюджетних видатків у зв'язку з руйнацією економіки, відновлення кадрового потенціалу закладів освіти через значний відтік конкурентоспроможних педагогічних та науково-педагогічних працівників за кордон або в інші регіони країни, втрату зв'язку зі своїми закладами освіти. Досягнення окреслених цілей передбачає виконання низки конкретних завдань щодо забезпечення фінансової автономії ЗВО, їх інтеграції до світового та освітньо-наукового простору, оснащення навчальних і науково-дослідних лабораторій сучасним обладнанням, забезпечення гармонізації структури вищої освіти України відповідно до зобов'язань країн-членів Європейського союзу вищої освіти, посилення зв'язків освіти з наукою й бізнесом, розширення освітніх послуг у сфері освіти дорослих, посилення інноваційної діяльності. Також слід зазначити, що система освіти загалом, а особливо сфера вищої та фахової передвищої освіти, перебуває в полі виняткової відповідальності за збереження

живучості нашої країни й забезпечення її дальшого інноваційного розвитку. І насамкінець слід пам'ятати, що формування якісного фахівця в умовах воєнного стану – виклик сьогодення, який потребує від кожного з нас максимальної активізації своїх професійних і людських якостей, задля спільної перемоги і на освітянській ниві, як би пафосно це не звучало!

1. Губанова Т. О. Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: Сучасний стан та перспективи розвитку. *Київський юридичний журнал*. 2023. № 3.
2. Лопушинський І. П., Дурман О. Л., Чушак А. В. Особливості функціонування системи вищої освіти України в умовах воєнного стану. *Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 3 (82). С. 145–152.
3. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інформаційно-аналітичний збірник / Міністерство освіти і науки України*. Київ, 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).
4. Децентралізація для розвитку демократичної освіти. Швейцарсько-український проєкт DECIDE. URL: <https://decide.in.ua> (дата звернення: 13.04.2023).
5. Європейський дослідницький простір для України (ERA4Ukraine). URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/ukraine/ukrainian> (дата звернення: 25.03.2023).
6. ЄС відкриває нові програми для українських студентів і науковців. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yes-vidkrivaye-novi-programi-dlya-ukrayinskih-studentiv-i-naukovciv>. (дата звернення: 12.04.2023).

Осецька Н. Ф., ст. викл. (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД

Знання іноземних мов на сьогодні вважається надзвичайно важливою компетенцією, необхідною не тільки для керівників, а й для пересічних громадян, які хочуть досягти успіху в сучасному глобалізованому суспільстві, яке характеризується низкою викликів. Для надання можливості студентам опанувати іноземні мови, слід залучити нові та ефективні методи викладання іноземної мови. Кооперативне навчання приваблює увагу багатьох науковців, дослідників та викладачів. Кооперативне навчання – це метод викладання іноземної мови, при якому студенти працюють невеликими групами для виконання проблеми, проєкту чи іншого завдання. Викладач при цьому діє як консультант.

Кооперативне навчання залучає студентів до роботи в невеликих групах на декілька хвилин для того, щоб дати їм можливість охопити те, чого їх вчать, обдумати певне питання, допомогти викладачеві виявити і роз'яснити певні незрозумілі моменти в процесі навчання. Робота в групі може тривати протягом більшого періоду (від однієї пари до декількох тижнів) для досягнення студентами спільних навчальних цілей і спільного виконання завдання.

Групи повинні бути однорідними, з постійним складом студентів. Основними обов'язками членів групи є:

- 1) забезпечення взаємної підтримки, заохочення та допомога при виконанні завдань;
- 2) підвищення відповідальності під час виконання завдань;
- 3) досягнення впевненості, що всі члени групи досягають успіху при роботі над спільними завданнями. Важливо, щоб групи були однорідними за рівнем знань, вирізнялися умотивованістю та орієнтованістю на виконання завдань.

Важливо, щоб групи регулярно зустрічались [2, с. 23]. Академічними досягненнями таких груп є:

- 1) позитивні взаємовідносини;
- 2) вищий рівень самооцінки;
- 3) краще сприйняття іншими студентами;
- 4) використання іноземної мови у процесі спілкування і пояснення.

Крім того, робота в малих групах сприяє досягненню основних психологічних потреб студентів, а саме:

- 1) належність до певної групи;

2) досягненню майстерності і отриманню задоволення від виконаної роботи;

3) забезпечує студентам автономію під час виконання їх власного завдання.

На думку Д. Джонсон та Ф. Джонсон [2, с. 31] групи до складу яких входять 3–4 студенти, є найбільш оптимальними. Крім того, більш ефективним для роботи є групи зі змішаними здібностями, ніж групи з однаковими здібностями. Групи, до складу яких входить один студент з високими здібностями, два студенти з середніми і один студент з невисокими здібностями – це найкращий варіант для ефективної роботи групи. Варто відмітити, що збалансованість групи згідно гендерного принципу заохочує до більшої взаємодії в групі. На початку роботи груп необхідно виявити, чи розуміють члени групи завдання, поставлене перед групою, і яким чином вони мають приймати участь у роботі групи. Крім того, необхідно перевірити, чи досягнута позитивна взаємозалежність. В разі потреби, необхідно навчити міжособистісним і груповим стосункам. Важливим моментом при організації роботи груп є виділення часу для обговорення прогресу групи. До ключових елементів кооперативного навчання відносять:

- 1) позитивна взаємозалежність в групі;
- 2) індивідуальна відповідальність за успіх групи;
- 3) взаємодія в групі;
- 4) навички міжособистісного спілкування та роботи в малих групах;
- 5) досягнення групи.

Позитивна взаємозалежність існує в тому випадку, коли студенти усвідомлюють зв'язок з іншими студентами в групі таким чином, що вони можуть досягти успіху лише за умови співпраці, коли скоординують свої зусилля для виконання спільного завдання.

Індивідуальна відповідальність за успіх групи залучає кожного студента до відповідальності за свою частину завдання; звітності про хід виконання завдання; доповіді про досягнення групи перед аудиторією.

Взаємодія в групі має на меті схвалення зусиль кожного учасника групи і досягнення спільної мети. Це включає надання ефективної допомоги і підтримки; обмін необхідними ресурсами; забезпечення зворотного зв'язку для поліпшення постійної роботи студентів над завданням. Важливим аспектом взаємодії в групі є сприйняття висновків один одного, взаємна довіра, мотивація для боротьби за спільні переваги.

Навички міжособистісного спілкування та роботи в малих групах – це активне слухання та вільне висловлювання ідей, конструктивна критика та відповідальність. В процесі розвитку навичок міжособистісного спілкування варто звернути увагу на мову тіла (відкрита постава, зоровий

контакт). Питання слід ставити відкриті: Як? Коли? Де? Чому? Важливим моментом є повторення основних пунктів під час спілкування та вияснення незрозумілих моментів.

Розглядаючи досягнення, групи студенти обговорюють, які дії учасників групи були успішними, а які – ні, що потрібно змінити для успішного виконання завдання. Досягнення групи обговорюються на зборах групи. Аналіз досягнень групи – це дуже важливий момент для студентів, так як це дозволяє їм обговорити досягнення мети та встановити ефективні взаємовідносини, а також навчає правильно вести дискусію. Джонсон вважає, що групи, в яких ведуть дискусії і які очолюють як студенти, так і викладачі, досягають більшого успіху у розв'язанні проблем і досягненні цілей, ніж ті, в яких подібні заходи не відбуваються [2, с. 35].

На думку Дупласа [1, с. 45], залучення студентів до обговорення ефективності роботи групи розвиває метакогнітивні здібності, які впливають на здатність студентів більш вільно забезпечити зворотній зв'язок та впроваджувати соціальні навички. При обговоренні ефективності роботи групи необхідно брати до уваги формат обговорення та інформацію, що буде отримуватись. Вважають, що доцільно виділяти 10 хвилин в кінці кожної зустрічі для розповіді студентів про те, чого вони досягли, що їм ще потрібно вивчити. Це може проходити в форматі «так-ні» запитань.

Деякі формати проведення аналізу досягнень групи дозволяють студентам робити коментарі. Крім того, студенти можуть створювати графіки, швидкі презентації для відображення досягнень групи. По завершенню роботи над темою чи проектом варто стимулювати розповіді про участь кожного студента, що сприяє ефективній роботі групи.

Отже, залучення студентів до роботи в малих групах розвиває їхні когнітивні здібності, впливає на здатність студентів забезпечити взаємопідтримку та встановити ефективні робочі взаємостосунки та співпрацю, сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

1. Duplass J. A. *Middle and High School Teaching: Methods, Standards, and Best Practices*. 1st. ed. Boston : Houghton Mifflin Company, 2006. 400 p. 2. Johnson D. & Johnson R. *Cooperative Learning Institute and Interaction Book Company*. 2010. URL: <http://www.co-operation.org/page>. (дата звернення: 12.04.2023).

Попович Н. В., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник – Сергієнко Л. В., д.н. з держ.упр., доцент
(Державний університет «Житомирська політехніка»)

СУЧАСНА ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ІРЕДЕНТИЗМУ

Сучасні міждержавні відносини є складними та багатограними. Сьогодні ми бачимо приклади ескалації збройних конфліктів, виникнення яких пов'язане з етнічним питанням. Іредентистська політика «Великих держав» в цьому процесі відіграє не останню роль. В енциклопедичному словнику «Сучасна політична лексика» термін «іредентизм» трактується, як «політика держави, партії або суспільно-політичний рух, спрямовані на об'єднання в одній державі етнічної спільноти, яка розділена кордонами між двома/кількома державами. Іредентизм виникає тоді, коли частина етносу сформувала державне утворення, в якому складає більшість (титульна держава), а інші групи перебувають у складі сусідніх держав (іреденти)» [13, с. 124]. Враховуючи те, що кордони держав ніколи не були сталими, а змінювалися внаслідок війн, територіальних загарбань, міграцій, іредентизм є поширеним політичним явищем.

За сучасної постбіполярної системи міжнародних відносин відбувається відродження експансіоністського іредентизму, яскравим прикладом якого є політика Російської Федерації та Угорщини [4, с. 299]. Підтвердженням цього є анексія Криму та повномасштабна збройна агресія Російської Федерації в Україну. Угорська влада ж, прикриваючись гаслами захисту угорської національної меншини, здійснює відкрите втручання у внутрішню політику України, блокує допомогу та виступає проти вступу України до ЄС. На міжнародній арені прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана, називають «троянським конем» Кремля у Європі[12].

Не зважаючи на те, що міжнародною спільнотою створена широка правова база захисту суверенітету та територіальної цілісності, деякі держави здійснюють свою зовнішню політику орієнтуючись лише на власні інтереси та порушують міжнародне законодавство. Український дослідник П. Гриценко зазначає, що «вибір лінії поведінки сусідніх держав щодо України пролягає між високими засадами моральності в добросусідських відносинах (що задекларовано й підтверджено низкою конкретних дій), вимогами міжнародного права та економічним і політичним прагматизмом, ситуативною вигодою» [5, с. 29].

Іредентизм як міждержавне політичне явище має досить складний характер, адже іредентистський конфлікт розглядається як триада, до якої

входить: поліетнічна держава, національна меншина – іредента і споріднена держава[2, с. 59].

Враховуючи те, що в Україні проживають чисельні спільноти національних меншин, перед державною політикою стоїть важливе завдання врегулювання міжетнічних відносин, захисту прав національних меншин та консолідації української нації. Саме це є вагомим засобом попередження виникнення іредентизму, адже етнічне пригнічення національних меншин є однією з причин виникнення іредентистських гасел та бажання іреденти об'єднатися зі спорідненою державою.

Метою роботи є дослідження сучасного стану етнополітики України та визначення шляхів попередження виникнення іредентизму.

З моменту отримання незалежності Україна здійснювала послідовну етнонаціональну політику направлену на захист національних меншин та корінних народів. Зокрема, ратифікувала міжнародно-правові угоди: Рамкову конвенцію «Про захист національних меншин» (1995 р.), Європейську хартію регіональних мов або мов меншин 1992 року, впроваджувала принципи, які передбачені в Лундських рекомендаціях про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (вересень 1999 р.), Больцанських рекомендаціях ОБСЄ про національні меншини в міждержавних відносинах (2008 р.), Люблянських рекомендаціях по інтеграції різноманітних суспільств (листопад 2012 р.). Українська влада розробила широку національну законодавчу базу направлену на розв'язання проблем, пов'язаних з національними меншинами. Виконання етнополітики було покладено на Департамент у справах релігій та національностей, створений при Міністерстві культури України. У червні 2019 року було утворено Державну службу України з етнополітики та свободи совісті – центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин. Робота організації керується Кабінетом Міністрів України [4, с. 378].

Виникає питання чому етнополітика України не попередила виникнення сепаратистських настроїв серед національних меншин? Вивчаючи причини виникнення іредентизму українські дослідники: Ю. Остапець, І. Кресіна, О. Лешенко наголошують на певній не завершеності та не послідовності державної етнополітики, а отже, на її не ефективності. Розв'язання цих проблем стало першочерговою потребою для України, адже врегулювання етнонаціональної політики в багатоетнічній державі є важливою умовою попередження виникнення іредентизму в майбутньому, крім того, «завершення реформи законодавчої бази щодо національних меншин, яка зараз готується, згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії, та ухвалення негайних та

ефективних механізмів імплементації» – це одна із семи рекомендацій Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС [9].

Європейська інтеграція України – це запорука перемоги у російсько-українській війні, швидкої післявоєнної відбудови та безпекова гарантія України в майбутньому. Тому в цьому напрямку були зроблені реальні законодавчі кроки, а саме: прийнято новий ЗУ «Про національні меншини (спільноти) України» від 13.12.22 та затверджено Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року від 26.09.23 р.

Прийняття цих важливих законодавчих актів, стало логічним продовженням багаторічної діяльності України в забезпеченні прав та свобод національних меншин. При розробці цих документів були враховані попередні проблеми з питань етнопонаціональної політики та визначені шляхи їх вирішення.

Прийняття нового ЗУ «Про національні меншини (спільноти)» було логічною потребою часу, адже попередній закон від 1992 р. не враховував всіх особливостей взаємовідносин з національними меншинами України та був застарілим. Новий ЗУ «Про національні меншини (спільноти)» декларує основні права, свободи та обов'язки осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та гарантує рівні громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні та мовні права і свободи, визначені Конституцією України. Крім того, в законі закріплено важелі боротьби з російською агресією, адже в ст. 5 визначено обставини, за яких можливе обмеження прав національних меншин, а саме: «...при реалізації та/або захисті прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот), забороняється популяризація або пропаганда держави-терориста (держави-агресора) та її органів, російського нацистського тоталітарного режиму, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, представників органів влади держави-терориста (держави-агресора) та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-терориста (держави-агресора), виправдовують чи визнають правомірною збройну агресію Російської Федерації як держави-терориста проти України, окупацію території України» [11].

У Державній цільовій національно-культурній програмі «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року визначено мету концепції етнопонаціональної політики України: «...створення сталих інституційних умов на загальнодержавному та регіональному рівні для задоволення потреб та ефективної реалізації прав і можливостей осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України, а також сприяння зміцненню соціальної стійкості, згуртованості та загальнонаціональної єдності українського суспільства...» [10].

У програмі «Єдність у розмаїтті» визначено проблеми етнополітики держави, вирішення яких вона покликана розв'язувати. В документі наголошується на відсутності чітких механізмів функціонування державних органів, які повинні забезпечувати виконання прав національних меншин. Про не достатню стійкість етнічних громадських організацій та політичних партій, зазначає також В. Андріяш: «на рівні законодавства за ними (національними меншинами) не закріплено окремого поняття та змісту, вони об'єднані в одну категорію, при тому, що у правовому відношенні їх діяльність підлягає регулюванню різними законами» [1, с. 82].

Програма покликана ліквідувати наслідки російської агресії для національних меншин, адже вони вимушені були покинути місця свого споконвічного проживання через окупацію та ведення бойових дій. Велика кількість кримських татар покинула свою батьківщину, також це торкнулося етнічних греків, які компактно проживали в Донецькій області. Подолання наслідків багатовікової асиміляційної колоніальної імперської та радянської політики теж важливий напрямок етнополітики держави.

Для розв'язання цих проблем, які й виступають вагомим фактором виникнення іредентизму, у програмі «Єдність у розмаїтті» було визначено ряд завдань та перспективу їх виконання протягом десяти років. Задля зміцнення загальнонаціональних зв'язків та поглиблення солідарності українського суспільства у документі передбачено: активне залучення національних меншин до розбудови громадянського суспільства, шляхом формування дієвих громадських об'єднань, політичних партій національних меншин; створення механізмів реалізації захисту прав осіб, що належать до національних спільнот; сприяння інтеграції українського суспільства на демократичних принципах поваги до ідентичності, різноманітності, не допущення дискримінації [10].

Ваговою причиною неефективності етнополітики України в попередні роки, була відсутність фінансування. В програмі «Єдність у розмаїтті» визначені джерела фінансування виконання програми та конкретний обсяг фінансування, загальна сума якого 2 429,08 млн. грн.

Отже, етнонаціональна політика України пройшла довготривалий період інституційного та законодавчого оформлення. Важливим досягненням стало прийняття нового ЗУ «Про національні меншини (спільноти) України» від 13.12.22 та затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року від 26.09.23 р. Сучасна етнонаціональна політика України – це важливе джерело попередження виникнення іредентизму. Забезпечення прав та свобод національних меншин та корінних народів, що проживають в Україні – це важлива умова політичної стабільності в середині держави.

Це гарант формування загальної української національної ідентичності, що буде переважати над етнічною. Особливо гостро це питання постає зараз, в умовах збройної агресії Росії, адже тему міжетнічних відносин країна-агресор використовує як «розмінну монету» для маніпулювання та дестабілізації ситуації.

1. Андріяш В. І. Особливості громадської діяльності національних меншин як прояв інституціоналізації етнополітичних відносин. *Наукові праці. Державне управління*. 2013. Вип. 202. Том 214. С. 79–83. 2. Горло Н. В. Іредентизм у контексті об'єднувачих етнополітичних рухів: сутність і специфіка. *Грані* : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2015. № 7 (123). С. 57–62. 3. Горло Н. В. Етнополітика в Україні: проблеми і перспективи у попередженні іредентизму. *Гілея* : науковий вісник / гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 139. С. 74–79. 4. Горло Н. Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму : дис. д-ра політ. наук : 23.00.02. 2019. 486 с. 5. Гриценко П. Ю. Мова як індикатор угорсько-українських відносин сьогодення. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 1(46). С. 26–37. 6. Кресіна І. Національно-культурна автономія: правовий шлях вирішення русинської проблеми. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 1(42). С. 18–23. 7. Ляшенко О. Участь етнополітичних партій у політичному процесі в Україні: досвід і перспективи. *Наукові записки ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса*. 2010. Вип. 46. С. 117–138. 8. Остапеч Ю. О. Участь національних меншин у виборчих процесах: світовий досвід та українська політична практика (на прикладі Закарпатської області). *Політикус*. 2016. Вип. 2. С. 105–109. 9. Представництво Європейського Союзу в Україні «Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС». URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/reкомендації-європейської-комісії-щодо-статусу-україни-на-членство-в-єс_uk?s=232. (дата звернення: 12.10.2023). 10. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2023 р. № 850-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2023-р>. (дата звернення: 12.10.2023). 11. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13.12.2022 р. № 2827-IX. *Голос України*. 2022. URL: <http://www.golos.com.ua/article/367271> (дата звернення: 12.10.2023). 12. Уніан. Інформаційне агентство «В ОП прокоментували поведінку Угорщини: «троянський кінь», який прагне розвалу Євросоюзу». URL: <https://www.unian.ua/politics/v-op-prokomentuvali-povedinku-ugorshchini-troyanskiy-kin-yakiy-pragne-rozvalu-eyvrosoyuzu-11983965.html> (дата звернення: 12.10.2023). 13. Хоми Н. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с. 14. Червінка І. Територіальний підхід до врегулювання етнополітичних сепаратистських конфліктів. *Humanitarian vision*. 2015. Вип. 1. № 2. С. 79–84.

Прищепя Б. А., д.і.н., професор, **Прищепя О. П.,** д.і.н., професор
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна)

НАВЧАЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАБУТТЯ ЗНАТЬ З ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.03 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)

Реформування соціально-гуманітарної сфери України у найближчій перспективі в умовах продовження героїчного спротиву військам російських загарбників, активне обговорення якого набирає обертів в широких колах громадськості, передбачає упровадження ефективного механізму впливу суспільства на зміст освіти й результати навчання. Відповідно освіта всіх рівнів повинна бути спрямована на набуття потрібних професійних кваліфікацій. Налагодження дистанційного навчання й створення нових цифрових ресурсів загальнодержавного і локального рівнів не можуть повністю замінити традиційних форм навчальних технологій, які успішно використовувалися до пандемії коронавірусної інфекції та розв'язаної Росією війни з нашою державою. Йдеться про таку форму донесення навчального матеріалу до студентів, як навчальні екскурсії – колективні відвідування музеїв, пам'ятних місць тощо з освітньою, науковою, чи то виховною ціллю.

Розробленою кафедрою суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування Освітньо-професійною програмою першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.03 «Середня освіта (Історія)» (далі – ОПП) з підготовки вчителів історії загальноосвітніх навчальних закладів, передбачається проведення по завершенні другого семестру навчальної археологічної практики. Цьогорічне її проходження організувалося на базі культурно-археологічного центру «Пересопниця» та Рівненського обласного краєзнавчого музею (далі – РОКМ). Окрім головної мети – поглибити і закріпити теоретичні знання, набуті у процесі вивчення навчальної дисципліни «Археологія», ознайомлення з методикою археологічних розвідок, складанням описів різних видів археологічних пам'яток тощо, студенти мали змогу колективно відвідати музейний комплекс культурно-археологічного центру «Пересопниця». За формою проведення – це була суто навчальна екскурсія, де в ролі екскурсовода виступив керівник археологічної практики, добре обізнаний з музейними колекціями культурного центру, чимала частка яких формувалася за його участі як археолога. Методика проведення такої навчальної археологічної екскурсії

була направлена на те, щоб донести до студентів крізь призму спілкування з музейними предметами «образи» історичних епох, які вони презентують – від мідно-кам'яного віку до пізнього середньовіччя. Це, зокрема, світ людини – мешканця Пересопниці, життя якої було постійно пов'язане з військовою справою: спорядження вершника (стремена, вудила для коня та ін.), а ще світ релігійних уявлень тогочасного населення, зокрема, початків поширення християнства на території історичної Волині (X–XI ст.): натільні хрестики, підвіски у вигляді місяця та ін. [2, с. 12–15].

Увагу студентів привернув і музейний комплекс знахідок речей із будівель і поховань, виявлених в центральній частині села, де за припущеннями археологів, міг розташовуватись чоловічий монастир Різдва Пречистої Богородиці, в якому 1556–1561 роках було створено рукописне Пересопницьке Євангеліє – неперевершений взірць перекладу на староукраїнську літературно-писемну мову однієї з найпопулярніших книг Нового Завіту, що широко використовувалась в богослужінні. Це були побутові вироби із заліза, глиняний посуд, набір матриць для виготовлення ювелірних виробів, монета – півгріш, карбована 1560 року в період правління польського короля Сигізмунда II Августа [5, с. 60–71].

Проведене опитування студентів про їхні враження від відвідування цієї музейної експозиції засвідчило, що використання таких форм роботи в навчальному процесі дозволяє дівіше формувати їх загальні і фахові компетенції щодо майбутньої вчительської професії, зокрема, здатності зберігати та примножувати культурні досягнення суспільства (ЗК11), здатності розуміти загальні і специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України (ФК7). Водночас окрім набуття інноваційних, громадських, соціальних компетентностей, важливу роль відіграє емоційно-етична їхня складова. І тут музей уповні розкриває свій потенціал у передачі збереженої ним соціальної інформації, пізнанні і передачі знань та емоцій через музейні предмети [1, с. 174–175].

Потому навчальна археологічна екскурсія була продовжена за межами будівлі археологічного центру – на прилеглий до неї території – місцевості «Пастівник», де розміщені для огляду реконструйовані об'єкти (по суті фрагменти) житлової забудови княжого міста Пересопниці. У цій частині літописного міста під час археологічних розкопок було знайдено чимало престижних предметів, які дозволять стверджувати про існування тут у княжі часи елітної забудови – садіб дружинників (княжих людей), ремісників, які працювали на замовлення. Цей міні-скансен (музей просто неба) сприймається як індикатор суспільного розвитку назагал усієї Волині – одного з історико-географічних регіонів України й відображає духовно-інтелектуальний рівень тогочасної спільноти. У тому, як музейними і музеєфікованими засобами можна відобразити культурні

процеси на українських землях, фокусується ще й ціннісно-етичний потенціал його сприйняття під час екскурсії здобувачами вищої освіти [3, с. 7].

Завершився маршрут такої комбінованої навчальної екскурсії вже за межами сучасного села Пересопниця – на місці ще однієї археологічної пам'ятки княжої доби – Білівського городища, розташованого вздовж річки Стубли (дещо нижче за течією від Пересопницького городища). Близькість їх розташування (відстань складає трохи більше одного кілометра) давала підстави вважати саме Білівське городище літописною Пересопницею (В. Антонович), однак з часом така думка була спростована вітчизняними археологами [4, с. 169–170]. Проведення щорічної навчальної археологічної практики передбачало ще й ознайомлення здобувачів вищої освіти з археологічними об'єктами Рівного під час пішохідної екскурсії містом. Для огляду були обрані місця проведення в 2007–2017 роках археологічних розкопок, в результаті яких були виявлені рештки замку князів Несвицьких – перших власників міста Рівного (XV ст.) (сучасна вул. Замкова), житлові квартали міста XVI–XVII ст. (вул. Шкільна), сліди заселення цієї території ще в неолітичну добу (V тис. до н.е) носіями культури лінійно-стрічкової кераміки, потому залюдненою праслов'янами (зарубинецька культура). А в часи формування Київської Русі (X ст.) в районі вул. Шкільної існувало велике слов'янське поселення.

З предметами матеріальної культури, знайденими під час археологічних експедицій, студенти ще матимуть змогу познайомитись, відвідуючи Рівненський обласний краєзнавчий музей з метою поглиблення набутих теоретичних знань із циклу історичних дисциплін (первісне суспільство, археологія, історія України, історичне краєзнавство, історія Рівненщини, Актуальні проблеми регіональної історії та ін.). На завершення археологічної практики було сплановано екскурсійне відвідування парку історичної реконструкції «Оствиця», що розташований на лівому березі Басівкутського озера поблизу однойменного городища – пам'ятки археології X – першої половини XII ст. Переслідуючи цілі, а саме, відтворення давньоруського поселення навколо фортечного оборонного укріплення, яким слугувало Басівкутське городище та упровадження до культурних практик молоді нових форм культурного дозвілля, здатних підтримати їхнє захоплення історією, чи то мистецтвом, ініціатори атракції історичних реконструкцій на околиці Рівного закладають формування у майбутніх освітян інтересу до використання методу рольової гри й набуття навичок наукових досліджень, які їм знадобляться в навчальній діяльності з учнями.

Відзначимо, що коло навчальних екскурсій різних форм та місць проведення не обмежується винятково рамками археологічної практики, а

широко використовується для засвоєння здобувачами вищої освіти спеціальності «Середня освіта (Історія)» як обов'язкових, так і вибіркових компонентів відповідної ОПП. Відвідування студентами РОКМ передбачає не лише завдання візуалізації тієї чи іншої тематики навчальних дисциплін, а й реалізацію виховної складової навчального процесу.

Так, 18 вересня цього року студенти-історики 1 курсу мали змогу побувати на екскурсії, організованій за матеріалами фотовиставки «Вписані в історію. Зруйновані війною», яка нещодавно відкрилася в обласному музеї. Створена центром підтримки внутрішньо переміщених осіб «Я – Маріуполь» в рамках проекту «Культурна деокупація сходу України», ця виставка за допомогою фотопам'яток фіксує історичні архітектурні об'єкти, пам'ятки монументального мистецтва Маріуполя у тому стані, якими вони були до повномасштабного вторгнення російських військ 22 лютого 2022 року в Україну і яких руйнацій вони зазнали внаслідок військової агресії. Екскурсійний огляд проводив керівник товариства «Я – Маріуполь» Богдан Дужик та Юзеф Нікольченко, доцент кафедри культурології Маріупольського державного університету (м. Київ), заслужений працівник культури. Їхні емоційні виступи були переповнені болем за втраченими людськими життями. Реакцією на нього стало емоційне співпереживання усіх учасників цього музейного заходу. Саме за таких обставин, можна спланувати, набуваються уміння, навички та способи мислення студентів – майбутніх освітян, які вони зможуть реалізувати в навчальному і виховному процесі вже зі своїми вихованцями в середніх навчальних закладах. Тут йдеться у першу чергу про ідентифікацію таких програмних результатів навчання, як уміти вибирати відповідні форми та методи виховання учнів на уроках і в позашкільній роботі з історії (ПРН15); вміти використовувати регіонально-краєзнавчу складову історії для активізації пізнавальної діяльності учнів; розуміти й популяризувати історико-культурну спадщину України та світу (ПРН16).

Підсумовуючи, можна стверджувати, що навчальні екскурсії продовжують слугувати ефективним засобом здобуття знань з вітчизняної історії здобувачами вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія).

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посіб. Львів : Літопис, 2005. С. 174–175.
2. Войтюк О. П. Попередні результати археологічних досліджень у с. Пересопниці в 2019 році. *Археологічні зошити з Пересопниці*. 2020. Вип. 7. С. 5–20.
3. Маньковська Р. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів : Простір-М, 2016. 7 с.
4. Прищеп Б. А., Прищеп О. П. Історичне краєзнавство Волині : навч. посіб. Рівне : ПП ДМ, 2011. 169 с.
5. Прищеп Б. А. Пересопниці в XV – на початку ХVІІ ст. *Археологічні зошити з Пересопниці*. 2018. Вип. 6. С. 57–75.

Стасюк М. І., к.психол.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

На сьогодні актуальним є питання: наскільки змінилася особистість і чи зможе відповідати вона викликам воєнного часу. Соціально-економічна ситуація в країні, потреби суспільства спонукають до роздумів щодо збереження психічного здоров'я людини, її позитивного ставлення до сьогодення, реалізації у професійній діяльності, побудові планів на майбутнє.

Доречною є проблема професійного зростання особистості. Вважаємо [3], що потреба професійно зростати мотивована лише внутрішньо завдяки особистісній свободі та прагненню розкривати свою індивідуальність, що виявляється в умінні керувати власним розвитком, спрямувати творчі сили на пошук нових шляхів самоактуалізації.

Питання особистісно-професійного зростання у гуманістичній психології розглядалося К. Роджерсом та А. Маслоу та пов'язане з поняттями: «самоактуалізація» і «самовдосконалення».

К. Роджерс [5], засновник клієнтцентованої терапії, вводячи поняття «повноцінно функціонуюча людина», вказує на особистостей, що реалізують власний потенціал і наділені такими основними характеристиками, як-от: відкритість внутрішньому досвіду переживань, екзистенційний спосіб життя, організмична довіра, емпірична свобода, креативність. Учений [5] акцентує увагу на тому, що «повноцінно функціонуюча людина» усвідомлює власні думки і почуття, живе повно і насичено кожної хвилини свого життя, діє за власними відчуттями, а не відповідно до соціальних стереотипів, відповідальна за власні дії та їх наслідки, творчо адаптується до вимог життя. Вважаємо, що це можливе за певної умови, коли особистість приймає себе такою, якою вона є, усвідомлює свою цінність, безумовно позитивно ставиться до себе, вірить у власні можливості та довіряє собі, а тому й може себе реалізувати в професійній сфері.

Узагальнивши роботи К. Роджерса, С. Братченко [1] виділяє інтраперсональні й інтерперсональні критерії особистісного зростання. До інтраперсональних відносить такі критерії, як-от: прийняття себе як безумовна любов до себе, віра у свої можливості та довіра до власної природи; розуміння себе як наявність адекватної та гнучкої Я-концепції, здатності бачити і чути себе, усвідомлених уявлень про актуальні переживання, думки, почуття; «відповідальної свободи» як незалежність

від соціальних стереотипів, здатність до відповідальності за вибір цінностей, власне життя, актуалізацію індивідуальності; цілісності як збереження, захист внутрішнього світу та самої особистості, її конгруентності; динамічність як гнучкість і відкритість до змін, самовдосконалення.

До інтерперсональних критеріїв С. Братченко відносить прийняття й розуміння інших, соціалізованість, творчу адаптивність. Критерій «прийняття інших» виявляє здатність особистості до прийняття інших такими, якими вони є, вказує на уміння довіряти їм, поважати та визнавати їх безумовною цінністю. Зріла особистість, згідно з критерієм «розуміння інших», адекватно сприймає дійсність та проявляє емпатію до людей, незважаючи на забобони та стереотипи. Особистісне зростання, згідно з критерієм «соціалізованості», сприяє конструктивним взаємовідносинам, гармонії в усіх сферах життєдіяльності. Творча адаптивність вказує на готовність особистості відкрито та сміливо вирішувати життєві проблеми, використовуючи потенційні внутрішні можливості.

Отже, без прийняття себе, усвідомлення власної безумовної цінності, довіри до себе, віри у внутрішні сили неможливі розуміння себе й інших, емоційно позитивні взаємовідносини у соціумі, відповідальність власні за дії і вчинки, а відтак і становлення адекватної самооцінки, креативного вирішення проблем як в особистій, так і професійній сферах.

Актуальною є концепція А. Маслоу [4] щодо реалізації особистості у власному житті, здатності задоволення потреби у самоактуалізації. Згідно з думкою А. Маслоу, який характеризує самоактуалізованих особистостей як метамотивованих, що живуть повноцінним життям, прагнуть до досконалості завдяки креативній діяльності, емоційно реагують на обставини, не бояться викликати сміх і несхвалення оточуючих. Самоактуалізовані особистості, на думку А. Маслоу [4], здатні правильно й неупереджено сприймати світ навколо себе, прийняти себе (інших) такими, якими є, орієнтовані на проблеми, мають безпосередню, просту, неефектну поведінку, потребу у самотності, невтручанні у внутрішнє життя, автономії у діях, спокої в любові і творчості, здатні гідно оцінювати навіть звичайні події та людей, відчуваючи новизну, благоговіння, щиро допомагають іншим покращити себе, що виражається почуттям симпатії, емпатії та любові до інших. Самоактуалізовані особистості поважають інших, схильні встановлювати близькі стосунки, послідовні щодо правильного чи помилкового, доброго чи поганого, мають філософське почуття гумору, здатні до природної і спонтанної творчості, внутрішньо незалежні від культури, впевнені у собі.

Психолог-гуманіст А. Маслоу [4] вказує, що самоактуалізовані особистості задовольняють метапотреби: цілісності, досконалості,

завершення, закону, активності, багатства, простоти, краси, доброти, унікальності, ненапруженості, гри, честі, самовпевненості. Вважаємо, що самоактуалізовані особистості керуються вищими цінностями у професійній діяльності, розуміють своє покликання, сприймаючи його як визначальну характеристику власного Я, з яким вони ототожнюються і зливаються. К. Роджерс [5] та А. Маслоу [4] вказують на конструктивну природу людини, що розкривається за сприятливих умов, й акцентують увагу на можливостях розвитку внутрішнього потенціалу, тобто повного розкриття здібностей у професійній діяльності. Л. Мітіна виділяє дві стратегії професійної адаптації: 1) модель професійного функціонування (адаптивна поведінка), де домінує пасивна тенденція, яка проявляється у пристосуванні до обставин об'єктивної дійсності; 2) модель професійного розвитку (творчість, особистісне та професійне зростання), в якій домінує прагнення до професійного самовираження та самореалізації.

Особистість, яка приймає себе такою, якою вона є, згідно з К. Роджерсом є «повноцінно функціонуючою», а відповідно до А. Маслоу самоактуалізованою, на нашу думку, обирає модель професійного розвитку як прагнення до особистісного та професійного зростання. Особистісне зростання, а відтак і професійне можливе лише за прийняття особистістю самої себе, яке проявляється у адекватній самооцінці, високому рівні стресостійкості, вірі у власні можливості, довірі до себе, емоційно позитивному ставленні до себе, оточення й обставин, подоланні перешкод, реалізації у професійній сфері.

У сучасному суспільстві прийняття особистістю себе, такою, якою стала за роки війни, сприятиме уникненню внутрішніх конфліктів, розвитку стресостійкості, позитивного ставлення до оточуючих, здатності творчо працювати задля відновлення мирного життя.

1. Братченко С. Л., Миронова М. Р. Особистісне зростання і його критерії. URL: <http://www.psylib.org.ua/books/brami01>. (дата звернення: 12.10.2023).
2. Ставицький О. О., Стасюк М. І. Психологічні аспекти особистісно-професійного зростання педагога. *Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* : зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. Том X. Вип. 17. С. 435–456.
3. Стасюк М. І. Моніторинг емоційної сфери педагога. *Психологічні перспективи Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психол. НАПН України*. Луцьк : Вид-во СНУ ім. Лесі Українки, 2017. Вип. 36. С. 26–31.
4. Maslow A. Motivation and personality. N. Y., 1954. 411 p.
5. Rogers C. R. The theory of therapy, personality and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework / Koch S. (ed.). *Psychology: A study of a science*. N. Y., 1959. V. 3. P. 184–256.

Супрун В. М., д.філол.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

БРЕНД-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ МІСТА ВІННИЦЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ТРЕВЕЛ-ПРОМОЦІЇ

Ефективна бренд-комунікація – це запорука оволодіння увагою широкої аудиторії, своєрідна форма впливу на неї з метою позиціонування кращих конкурентоспроможних практик. Україна, яка довгі роки перебувала на маргінесі світового соціокультурного та інформаційного простору, нині стає активним геополітичним гравцем, що інспірує потребу в репрезентуванні її маркерних характеристик світовому співтовариству. Сила духу українства в протидії російській агресії викликає не лише захоплення передовсім у західних країн-партнерів та усіх представників цивілізованого світу, але й інтерес до України як сучасної європейської держави з привабливою культурою й гостинним народом. Зацікавлення формує закономірний інформаційний запит (не в останню чергу туристичний, який унаслідок війни поки відтермінується) у пізнанні нової країни, що викликає потребу у творенні ефективного бренду території як загальнодержавного, так і локального характеру. Звідси мета дослідження – аналіз бренд-комунікаційної стратегії міста Вінниці, створеної для потенційної туристичної привабливості.

Як слушно зазначають Ірина Солдатенко та Іван Посильний, «міста завжди були брендами, у прямому сенсі цього слова. Люди по-різному можуть реагувати на цей факт, але країни, регіони й міста століттями навмисно та систематично просували власний бренд» [2, 58]. Цілеспрямовано цей процес активізувався у XXI столітті, коли розширилися комунікаційні канали просування бренду територій: за допомогою інтернет-ресурсів, соціальних мереж, відеохостингів тощо. Разом з тим, валідними залишаються традиційні канали бренд-комунікації: газети й журнали, телебачення, радіо, бренд-буки та ін.

Концепція бренду територій охоплює різні напрямки репрезентації кращих ресурсів середовища, починаючи від локальних визначних пам'яток до можливостей індивідуальної реалізації для туриста. Така ідея у 2019 році була представлена українцям на офіційному туристичному сайті Вінниці міською радою у вигляді бренд-буку, композиційно змодельованого за чотирма блоками: «Місто ідей», «Місто комфорту», «Місто можливостей», «Місто подорожей» [1]. Цільовій аудиторії репрезентовано цілісну панорамну концепцію привабливості (передовсім туристичної) міста, стратегія якої полягає у промоції й залученні інтелектуальних та інвестиційних ресурсів для розвитку Вінниці.

Перший блок презентації буде образ міста як привабливої території для реалізації найсміливіших життєвих проєктів креативно мислячих людей. Разом з тим, це й можливість через туристично презентативні локації надихнутися новими ідеями, думками, які наштовхнуть на створення чогось інноваційного.

Другий блок моделює імідж Вінниці як атмосферного й абсолютно комфортного місця для мешкання й відвідування туристами. Автори бренд-буку наголошують на інфраструктурній досконалості міста, в якому хочеться жити й реалізовувати свої плани на майбутнє.

Третій блок репрезентує можливість здійснення економічної стратегії й підприємницької діяльності мешканців. Це місто, де легко розпочати власний бізнес і реалізувати стартапи.

Четвертий блок передбачає вибудовування образу міста як унікального туристичного об'єкта, ідентична матриця якого проступає крізь призму історичних, культурних пам'яток, урбаністичними локаціями, на кшталт вінницьких фонтанів тощо. Власне обличчя міста з його айденікою стає брендовою візуалізацією Вінниці, вирізняючи його з-поміж інших обласних центрів України.

Сукупність такої чотирьохетапної стратегії брендингу презентує місто як молодий креативний обласний центр з яскраво виокремлюваною харизмою, де інтелектуально-творчий мейнстрім стає запорукою успіху та процвітання. Разом з тим, на впізнаваний бренд міста працюють й історичні пам'ятки, архітектурні споруди давнини, музеї. Так, упізнаваною візитівкою Вінниці є музей-садиба видатного письменника кінця XIX – початку XX століття Михайла Коцюбинського з незмінним атрибутом – агавою, яку митець привіз з італійського острова Капрі. Садиба є незмінним туристичним маршрутом, що формує туристичний імідж міста.

Добре впізнавані символи міста стають атрибутом брендингу, які активно тиражуються комунікаційними каналами з промоційною метою. Цільова аудиторія такої бренд-комунікації – передовсім туристи, яким треба дати цікаву, яскраву і враженнево захопливу інформацію про місто.

Такими чином, успішна бренд-стратегія Вінниці дала можливість створити позитивний імідж міста у конструюванні тревел-промоції, стимулювати розвиток туризму, покращення соціальних та культурних маркерів міської цивілізації обласного центру.

1. Брендбук «Візуалізація бренда міста Вінниці». URL: <https://vinnytsia.city/wp-content/uploads/2020/07/Brendbuk-4.pdf>. (дата звернення: 12.10.2023).
2. Солдатенко І., Посильний І. Масова комунікація як інструмент брендингу міста. *Соціологічні студії*. 2019. Вип. 2 (15). С. 55–63.

Тимошук І. О., к.філол.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ У ФРАНЦІЇ, НАДБАННЯ ІСТОРІЇ І ДЖЕРЕЛО ПЕРСПЕКТИВ

Розробка державами стратегії щодо інтернаціоналізації вищої освіти є явищем достатньо недавнім, так як і методи, які дозволяють впроваджувати ці стратегії. Даний феномен можна віднести до кінця минулого століття, найбільш значущою подією в цьому відношенні був запуск Болонського процесу в 1998 р. До цього періоду інтернаціоналізація вищої освіти була переважно роботою освітніх закладів. Це останнє явище є також недавнім, оскільки розвиток вищої освіти протягом тривалого часу залишався в межах національних кордонів, а співпраця між університетами була досить рідкісною як у сфері освіти, так і в галузі досліджень. Отже, якщо держави були зацікавлені в інтернаціоналізації вищої освіти, це було тому, що вони мали вагомі мотиви для цього та шукали чіткі цілі. Але не всі мали однакові мотивації, моделі стратегій, які вони розробили, не були ідентичними.

Для Франції, інтернаціоналізація вищої освіти є фактом – це можливість, але це також і проблема. У 2000 р. в країні було два мільйони студентів, залучених до програм міжнародної мобільності; їхня кількість на сьогодні вже зросла в чотири рази. Ця трансформація знаменує собою появу логіки інтернаціоналізації, а отже, конкуренції в секторі, який вже давно існує на майже виключно національній основі. Одним із векторів цієї трансформації є доступ до знань для молоді в країнах, що розвиваються. Ще протягом кількох десятиліть країни з великими науковими традиціями, як Франція, матимуть високий попит для доступу до їхньої університетської системи. Однак ця перевага тимчасова, оскільки «освітні центри» на Близькому Сході та в Азії все більше задовольняють регіональний попит. Поток мобільності ймовірно стануть меншими, однак в цьому інтервалі Франція матиме хороші можливості і отримають вигоду в цій сфері.

Країна має певні переваги в цій царині: зокрема, великі освітні заклади, репутація, визнана наукова продукція та масштабна мережа шкіл за кордоном. Вона залишається третьою країною для іноземних студентів, 6,8% від загальної чисельності робочої сили. Для країни, яка часто втрачала від глобалізації, ці активи дозволяють займати чільне місце. Соціологія вхідної мобільності Франції має довготривалу перспективу. Вона міцно закріплена в історичній логіці відносин між країною та міграцією. У цьому відношенні Франція має певну специфіку по

відношенню до інших країн: переважна частка іноземних студентів з країн Африки (42,8%), тоді як потік з інших держав не перевищує 10%. Зважаючи на перспективу, Франція має величезний потенціал зростання саме в цьому напрямку.

Водночас це і проблема. Вищі навчальні заклади Франції здебільшого є частиною неринкової логіки та мають серйозні ресурсні проблеми. Лише для збереження частки Франції на поточному рівні, серед країн призначення іноземних студентів, необхідний їх прийом на рівні 200 000 за десять років. Очевидно, що це неможливо зробити з незмінною системою: бюджетних коштів, викладацького складу, навіть обладнання не вистачить ні, тим паче, що очікування цих мобільних студентів лише зростає. Отже прогрес в цих напрямках є необхідним задля підтримки привабливості вибору. Міжнародна експансія французьких закладів – експорт їх академічної досконалості – породжує схожі проблеми: вона вимагає автономії та водночас підтримки дипломатичних мереж, специфічних навичок, ресурсів, можливості реєстрації, при необхідності, логіки інвестицій та економічної віддачі. Таким чином, перспектива інтернаціоналізації спонукає відповідні структури переглянути певну кількість завідомо спірних питань: ціноутворення на пропозицію освітніх послуг для зовнішніх споживачів; автономію освітніх закладів; інвестиційну стратегію та відповідний баланс між цілями розвитку та побудовою конкурентної пропозиції. Багато країн прийняли такі стратегії, розроблені в ході консультацій з усіма залученими акторами (Німеччина, Австралія, Канада, Данія, Фінляндія, Японія, Великобританія та ін.). Цей підхід полягає у формалізації способу поєднання цілей інтернаціоналізації сформульованих в єдиному стратегічному документі. Він базується на аналізі сильних і слабких сторін національної системи та на основі інтеграції в процес глобалізації освітніх обмінів.

Стратегія Франції в галузі інтернаціоналізації вищої освіти історично була радше структурована навколо логіки впливу та співробітництва, тоді як інші країни віддавали перевагу комерційній складовій. У світлі діагностики поточних і майбутніх міжнародних трансформацій, дослідження сильних і слабких сторін французької системи та порівняльний аналіз стратегії основних приймаючих країн світу, Франція буде використовувати інтернаціоналізацію як важіль для покращення якості вищої освіти та наукових досліджень.

1. Про затвердження стратегії інтернаціоналізації Академії педагогічних наук України на 2021–2025 роки : доповідь. 18 березня 2021 року. **2.** Nicolas Charles, Investir dans l'internationalisation de l'enseignement supérieur. France stratégie, 2015. URL: www.strategie.gouv.fr (дата звернення: 12.10.2023). **3.** Internationalisation de l'enseignement Calvet L.-J. Le versant linguistique de la mondialisation. Dialogues et cultures. 2021.

Цецик Я. П., к.і.н., доцент, **Борисюк С. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства і природокористування, м. Рівне, Україна)

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВИХ ТА СЕРЕДНІХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В XIX СТОЛІТТІ

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасна освіта відіграє вирішальну роль у розвитку особистості, формуванні світогляду та спонукає до кардинальних змін у суспільстві. У XIX столітті освіта відрізнялася від теперішнього періоду. Імперська влада намагалася контролювати освіту, не надаючи всім можливості навчання, та обмежувала використання української мови. Однак, незважаючи на ці обмеження, були засновані університети, що й до сьогоднішнього дня навчають українську свідому молодь. Також були створені освітні заклади для жінок, та проведено реформи з метою покращення освітньої системи. Оскільки освіта є одним із ключових аспектів історії кожного народу, варто приділити особливу увагу цьому питанню в непростий для нашої країни XIX столітті.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати процес розвитку освітньої системи на території України у XIX столітті. Також важливо описати основні тенденції, які вплинули на формування цієї системи протягом цього періоду, визначити ключові проблеми та досягнення. Крім того, важливо вивчити вплив змін у системі освіти на соціально-економічний розвиток країни.

В підросійській Україні в усіх початкових і середніх школах викладання велося російською мовою за чинним навчальним планом і програмами по всій Росії. На розвиток освіти на цих територіях значною мірою вплинула політика русифікації царизму. На землях Західної України в середині XIX ст. структура початкових шкіл залишалася колишньою: парафіяльні, тривіальні та головні. Середню освіту давали гімназії та реальні школи [1]. У середніх школах (гімназіях) навчалися діти дворян і чиновників. Тут викладалися латинська, німецька, французька мови, історія, географія, основні курси слов'янської філософії, математика, фізика, природознавство, політична економія, малювання. З 1828 року навчання тривало 7 років. За статутом 1828р з навчального плану були виключені природознавство, філософія, політична економія, введено викладання Закону Божого, священної та церковної історії, грецької мови [2]. Проміжне місце між гімназією та університетом займали ліцеї, яких в Україні три: Рішельєвський в Одесі (з 1817 р.), Кременецький (з 1819 р.), Ніжинський (з 1820 р.) [3].

У 1864 р. в російській імперії була проведена реформа освіти. Відповідно до неї всі види початкових шкіл оголошувалися загальноосвітніми і називалися початковими народними училищами. Вони почали працювати за єдиним планом і програмою, якою і відбулося освітнє об'єднання. Діти здобували початкові знання: вчилися читати, писати, вивчали елементарну арифметику, «закон божий».

Для «виховання у відповідному дусі» запроваджувався інститут класних наставників та вводився каральний кодекс. Реальні гімназії(пізніше реальні училища) були ближчими до вимог життя. Тут вивчали природничі науки, фізику, математику. Їх випускники могли вступати лише до закладів вищої технічної освіти.

Існували приватні школи-пансіони (практично у всіх губерніях), які працювали за програмою середніх навчальних закладів. Дівчата навчалися окремо в інститутах шляхетних дівчат (відкритий в Харкові в 1812 р.), гімназіях, єпархіальних училищах (для дівчат духовенства).

Наприкінці XIX ст. в українських підросійських губерніях було 129 гімназій, 19 реальних і 17 комерційних училищ, 17 тис. початкових шкіл усіх видів. Проте ці імперські заклади могли охопити навчанням лише 30% дітей. Порівняно з періодом гетьманської автономії кількісні показники XIX ст. свідчать про загальне падіння рівня грамотності. За переписом 1897 р. на Україні серед населення віком від 9 до 49 років письмених нараховувалося тільки 24%. На початку XX ст., у зв'язку зі зростанням потреб у письмених працівниках та кваліфікованих фахівцях, що диктувалося вимогами розвитку індустриального суспільства, дещо збільшилася мережа навчальних закладів та кількість учнів і студентів у них. У 27 вузах навчалось 35,2 тис. студентів, у 26 тис. загальноосвітніх шкіл – 2,6 млн учнів. Найгіршим було становище з освітою на Правобережжі, де земства – основні «промоутери» народної освіти – з'явилися лише у 1911 р. Навчання було необов'язковим, тому 2/3 селянських дітей не вчилися, серед сільського населення лише 20% вміли читати й писати, а в містах ця цифра сягала 50% [3].

У гімназіях українська мова запроваджувалась як обов'язковий предмет вивчення. Після 1849 р. у Галичині настає реакція. В 1851 р. було розпущено Головну Руську Раду, поступово втрачалось завойоване. Відкриваються нові польські гімназії, скасовується обов'язкове вивчення української мови, обмежується вступ українців до Львівського університету.

Незважаючи на прийняття Австрією у 1867 р. нової конституції, яка декларувала рівноправність усіх народів, реформи були несприятливі для українців і повністю поставили їх під владу поляків. За законом 1867 р. про мову викладання в середніх і народних школах польська мова ставала

обов'язковою в усіх навчальних закладах Галичини.

У другій половині XIX ст. На землях західноукраїнських з'явився новий тип школи – утравістична (двомовна). За рішенням польського парламенту 1886 року основні предмети в школі викладалися польською, а всі інші предмети – рідною. На перший погляд, це має гарантувати рівність мов, але насправді це завуальована форма шовінізму. Щоб обмежити освіту для сільського населення, усі початкові школи поділялися на сільські та міські. Навчальна програма в сільських школах скорочена і немала права продовжувати навчання [1].

1. Грушевський М. С. Історія України в особах, подіях, датах. Київ, 1991. 672 с.
2. Смолій В. А. Історія України. *Україна в складі Російської імперії (1721–1917)*. Київ, 2007. Т. 6. 621 с.
3. Щербак Ю. В. Історія України: визвольна війна, революція і нова держава. Київ, 2000. 818 с.

Цецик Я. П., к.і.н., доцент, **Данильчук Л. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, крім змін у політичних та економічних аспектах життя суспільства, має важливий вплив на культурну сферу. Серед важливих інституцій, які переживають великий вплив воєнного стану, музеї займають особливе місце. Сила музеїв є надзвичайною, оскільки ці установи мають особливий характер та важливу місію збереження та передачі культурної пам'яті. Вони є не лише місцями збереження та експозиції цінних артефактів, але й невід'ємною частиною суспільства, яка сприяє освіті, патріотизму та збереженню ідентичності. В Україні музеї виконують важливу роль у роботі з національною пам'яттю, а також в утриманні зв'язку між українською культурою та світовими культурами. Вони можуть відігравати різноманітну та значущу роль у розвитку українського суспільства. Однак в умовах воєнного стану діяльність музеїв набуває особливого характеру [1].

У даному дослідженні ми з'ясували основні аспекти та особливості діяльності музеїв в умовах воєнного стану в Україні, питання евакуації, збереження та захисту музейних колекцій, роль музеїв у формуванні громадянської свідомості та ідентичності, а також їхню функцію у пам'яті про війну та конфлікт. Також проаналізуємо інноваційні підходи, які допомагають музеям адаптуватися до нових умов.

Діяльність музеїв в умовах воєнного стану в Україні має свої особливості та важливий суспільний вплив. В умовах воєнного стану музеї стикаються з серйозними загрозами для збереження своїх цінностей. Руйнування, крадіжки та знищення артефактів стали реальністю. Музеї повинні розробляти стратегії та методи захисту своїх колекцій від можливих ризиків та зберігати їх для майбутніх поколінь. Вони стають місцями, де створюються експозиції та виставки, призначені для збереження пам'яті про війну та конфлікт. Музеї допомагають у відтворенні хронології подій, аналізу наслідків війни та вшануванні героїв і жертв конфлікту. Це місце психологічної підтримки та реабілітації для ветеранів війни та постраждалих. Їхні програми можуть включати арттерапію, творчі заняття та спеціалізовані заходи, спрямовані на полегшення процесу соціальної реінтеграції. Музеї сприяють збереженню національної пам'яті, розкриваючи історію, культуру та досягнення нації. Важливою функцією є виховання патріотизму та почуття належності до своєї країни [1]. Україна нараховує понад дві тисячі музеїв, які мають різні

рівні підпорядкування – національні, регіональні, муніципальні. Воєнні події, які розгортаються на її території, змушують музеї переосмислити свої функції, надаючи найвищий пріоритет завданню зберегти цінності культурної спадщини в умовах постійної загрози їх евакуації, обстрілів та потенційного мародерства [2].

Евакуація з окупованих територій потребує заходів не лише для людей, але й для цінних артефактів української культурної спадщини. Якщо залишити їх в небезпечній зоні, існує серйозна загроза мародерства та знищення цих цінностей ворогами. За офіційною статистикою від початку війни постраждало понад 60 музеїв: зруйновано 22 од., пошкоджено 41 од. 37% цих руйнувань припадає на Донецьку область, 11% на Харківську. Під час повномасштабного вторгнення окупантами було пограбовано декілька десятків музеїв, зокрема в містах, де була окупація: Маріуполі, Мелітополі та Херсоні. Україна вже зафіксувала викрадення десятків тисяч мистецьких об'єктів, включаючи артефакти, які мають вік у кілька тисяч років. За оцінками Міністерства культури та інформаційної політики України втрати вже сягнули суми в сотні мільйонів євро [3].

Таким чином, українські музеї демонструють високий рівень призначення та відданості збереженню національної культурної спадщини, незважаючи на те, в яких умовах вони працюють. Це свідчить про їхню важливу роль у створенні та підтримці ідентичності та пам'яті нації під час воєнного конфлікту. Щоб забезпечити успішну діяльність музеїв в умовах воєнного стану, необхідна постійна підтримка, як фінансова, так і організаційна, від уряду та громадськості. Українські музеї впевнено відстоюють свою місію збереження та передачі культурної спадщини навіть у важких обставинах. Їхня праця і посвяченість гідності та пам'яті допомагають зберегти цінності нації і зміцнюють її стійкість у найважчі моменти історії. Попри численні виклики війни, музеї та культурні об'єкти продовжують жити та працювати. Так, скрізь, де це стало можливо, музейне життя відновили ще минулої весни.

1. Як працюють музеї під час війни – коментує заступниця міністра культури. URL: <https://suspilne.media/241073-ak-pracuut-muzei-pid-cas-vijni-komentue-zastupnica-ministra-kulturi/>. (дата звернення: 12.10.2023). **2.** Міжнародний день музеїв: українські реалії. Про фронт, захист та життя української культури під час війни. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/mizhnarodnyj-den-muzeyu-2023-yak-ukrayina-berezhe-kulturnu-spadshhynu-pid-chas-vijny/>. (дата звернення: 12.10.2023). **3.** Міжнародний день музеїв: українські реалії. Про фронт, захист та життя української культури під час війни. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/mizhnarodnyj-den-muzeyu-2023-yak-ukrayina-berezhe-kulturnu-spadshhynu-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 12.10.2023).

Якубовська С. С., к.пед.н., доцент, **Литвинчук А. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МОРАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вимоги до соціально-психологічної підтримки у складних ситуаціях супроводжуються високими запитами до якості надання соціально-психологічної допомоги всім, хто цього потребує. В Україні потреба в моральній та соціально-психологічній підтримці підвищилась від початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що значна кількість населення в Україні втратили своїх рідних, власне житло; були вимушені залишити своїх близьких, знаходитися під обстрілами, вибухами або тимчасовою окупацією. За статистикою ООН, з початку повномасштабної військової агресії Росії в Україні відзначено понад 9,6 тисячі втрат серед мирного населення, і ще понад 17,5 тисяч людей отримали поранення [6]. Станом на кінець квітня 2023 року у 2,5 млн громадян України житло зруйновано або пошкоджено внаслідок повномасштабного вторгнення Росії [7]. Із довоєнним населенням у 44 мільйони чверть українців залишаються змушеними залишити свої домівки внаслідок вторгнення Росії, зазначають у британському оборонному відомстві [7]. Все це вплинуло на їхній моральний стан, зумовлений стресом, що у майбутньому без сумніву, призведе до проблем із психологічним здоров'ям людини, які потрібно буде вирішити.

Розуміємо, що війна виснажує фізично і морально. Науковці шукають шляхи вирішення проблем моральної та соціально-психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни. Цій проблемі присвячено праці С. Богданова, Н. Сочкора, О. Зелеської, Л. Вольнової, З. Кісарчук і багатьох інших.

Зокрема, в останньому, п'ятому епізоді другого сезону подкасту *«Дофамін для освіти»* кандидат біологічних наук, викладач освітнього проекту *«Майбутнє»* та Києво-Могилянської бізнес-школи Петро Чорноморець розказував, як подолати стрес та ефективно допомагати собі й дітям [8].

Особливої уваги набувають питання потреби у:

- психологічній комфортності учасників освітнього процесу;
- позитивного освітнього середовища для здобувачів середньої освіти, які отримали психологічний розлад;

- підвищення кваліфікації фахівців під час роботи з здобувачами середньої освіти, які мають психологічний розлад;
- соціально-психологічної підтримки компетентних спеціалістів.

Мета дослідження – визначення шляхів ефективної підтримки для здобувачів середньої освіти в умовах війни.

Поділяємо погляди С. Богданова щодо того, що «неодмінним компонентом у праці з дітьми, які пережили травму у своєму житті, є утворення стресостійкості» [1]. Тому закономірно, що значно збільшується роль психологічної служби в освіті, яка має допомагати вчасно надавати соціально-психологічну допомогу і подальший супровід. Наприклад, у нашому місті діє психологічна служба Рівненського ПДМ, яка забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку дитини, мотивів її поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, статевих та інших індивідуальних особливостей, створення умов для саморозвитку та самовиховання, сприяє виконанню освітніх і виховних завдань навчального закладу, керується Конституцією України, Декларацією прав людини, Конвенцією про права дитини, Законом України «Про освіту», чинним законодавством України, Етичним кодексом психолога [9].

На нашу думку, що варто зробити, щоб не перевантажувати дитину під час навчання в умовах війни: потрібно розпочинати проведення уроків з найлегшого, щоб можна було актуалізувати знання. Це важливо, для того, щоб діти мали відчуття «у мене все вдається, потрібно лише трішки попрацювати і бути терплячим». В результаті підвищується рівень дофаміну, а разом з тим і рівень концентрації уваги; деякий час варто проводити уроки коротшими, з меншою кількістю домашнього завдання; необхідно процес завоювання знань поєднувати з процесом спілкуватися з дітьми; оскільки дорослі дещо по-іншому сприймають обставини в Україні, їм потрібно все одно залишатися щирими, адже діти все відчувають і розуміють [2].

Радимо батькам більше звернути увагу на можливість дитини продовжувати здобувати освіту, не бути байдужим до психологічного стану дитини (послаблення мотивації до навчання, погіршення апетиту, підвищена тривожність під час повітряної тривоги) та надавати згоду для роботи з дитиною психолога.

Важливу роль для психологічного стану дитини відіграє забезпечення якісного укриття закладу освіти, яке матиме змогу приймати значну кількість осіб, можливість встановити додаток на телефони, який буде повідомляти про повітряну тривогу; проведення тренування у разі повітряної тривоги, щоб діти були підготовлені до різних ситуацій у школі. Наприклад, Рівненський лицей № 26 – один із

шести навчальних закладів міста, який минулого місяця відновив очне навчання. Уроки тут поєднують з тренуваннями дій під час оголошення повітряних тривог. Про них сповіщають два довгі дзвінки, й вчителі евакуйовують дітей в укриття. Вчителям початкових класів допомагають одинадцятикласники, кожен з яких закріплений за певним класом. Учениця Марта розповідає, що вже добре знає, що робити, коли чує сигнал повітряної тривоги. «Коли лунають два довгі дзвінки по 15 секунд, потрібно мовчки йти за вчителем в бомбосховище і сідати там на свої місця», – каже учениця Марта П'ясецька [10].

Ми рекомендуємо впровадити у процес навчання «психологічну хвилинку». Це вправа, яка дає змогу дитині стати більш спокійною, врівноваженою, а також краще зрозуміти свої почуття, долати стрес та його наслідки, емоційно підготуватись до уроку та налаштуватися на інтенсивну роботу. Правила проведення «психологічної хвилинки» такі: перед початком вправи вчитель має знизити збудження дітей, заспокоїти їх, сконцентрувати увагу, створити потрібний настрій; діти можуть лежати на спині або зручно сидіти; приміщення затінюють; педагог дає настанови дітям, пропонує вибрати зручну позу, розслабитися, заплющити очі (вії не напружувати), руки покласти уздовж тулуба долонями вниз, ступні злегка розвести; в умовах тиші вмикають музику: вона має бути спокійною, плавною, інструментальною (шум лісу, моря, космічна музика тощо); далі педагог монотонним голосом продовжує давати настанови; тривалість сеансу – від 5 до 15 хвилин [11].

Дехто, може переживати так звані «панічні атаки», що передбачають напади страху, пітливість, відчуття нестачі повітря, нудоту, галюцинації. Коли ми бачимо в когось такий стан, варто не залишати дитину саму, поговорити з нею, не вгадувати її бажання, а запитати у неї про це, одночасно подихати, щоб відновити дихання.

У службі освіти України відповідно до ст. 76 Закону України «Про освіту» [4] діє психологічна служба, що підтримує доречно та системне вивчення соціально-психологічного розвитку учасників освіти, причини їхньої поведінки та праці з зважанням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших особливостей, слугує утворенню установок для соціального та інтелектуального розвитку учасників освіти, охорони психічного здоров'я. Робота психологічної служби в системі освіти в Україні проводять практичні психологи, соціальні педагоги, методисти та директори. Психологічна служба як компонент державної системи підтримки психічного та соціального розвитку населення повинна надавати соціальну та психологічну підтримку людям не тільки для їх розвитку, але й щоб подолати тяжкі ситуації в житті. Велику роль у підтримці психологічного здоров'я дітей в умовах освітнього процесу відведено практичним психологам та педагогам, кількість яких в Україні

23 315 [5].

Відповідно до статистики фахівці психологічної служби у системі освіти України впродовж 2020/2021 року надали 1 189 876 консультативних послуг учасниками освітнього процесу з таких питань: підтримка для дітей та сімей, які потерпіли від воєнних умов, – 61 248; підтримка дітей та сімей, які живуть у складних життєвих ситуаціях, – 109 020; соціально-психологічне оточення дітей-сиріт або позбавлених батьківського піклування – 117 078 і т.д. [5].

Отже, якщо вплив екстремальних дій на дитину не припинити, наявним може бути стресовий розлад, посттравматичні стресові розлади (ПТСР), серйозні порушення емоційного розладу; астеничний синдром; порушення сну; пригнічення; депресія. Тому ми дійшли висновку, що вчителям у закладах середньої освіти варто приділяти більше уваги моральному на соціально психологічному здоров'ю дитини, а також, що важливим завданням закладу освіти є надання постійної психологічної допомоги учасниками освітнього процесу. Соціально-психологічну підтримку в освітньому процесі можуть здійснювати як педагогічні, так і інші фахівці, які підготовлені та вміють використовувати алгоритм першої психологічної допомоги [3], а також навчити дітей подолати стрес, щоб повернути дитину до життя, а саме: дотримуватися режиму дня (робити все, що робили до початку війни), створити безпечний простір, грати в псевдоагресивні ігри, робити вправи для дихання та піндуляцію (розмахувати руками як маятником).

1. Богданов С.О. та ін. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Київ. унів. вид-во Пульсари, 2017. 208 с. 2. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. URL: <https://naurok.com.ua/psihologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-viyni-320683.html>. (дата звернення: 12.10.2023). 3. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8794729-22#Text>. (дата звернення: 12.10.2023). 4. Стаття 76 Закону України Про освіту. Психологічна служба та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти. URL: https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-76. (дата звернення: 12.10.2023). 5. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу : навч.-метод. посіб. / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В. та ін. К., 2023. 149 с. 6. В ООН підраховали, скільки цивільних українців вбили росіяни з початку війни: цифри шокують. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/v-oon-pidrakhuvai-skilki-tsvilnikh-ukrajintsviv-vbili-rosijani-z-pochatku-vijni-tsfri-shokujut-955847.html>. (дата звернення: 12.10.2023). 7. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/459105-u-25-miljoniv-ukrainciv-poskodzeno-abo-zrujnovano-zitlo-vnaslidok-rosijskogo-vtorgnenna-veresuk/>. (дата звернення: 12.10.2023). 8. НУШ «Стрес у війну: як допомогти собі та дітям». URL: <https://nus.org.ua/articles/stres-u-vijnu-yak-dopomogty-sobi-ta-dityam/>. (дата звернення: 12.10.2023).

СЕКЦІЯ 6. СВІТОГЛЯДНІ Й СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВИХ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Бовгиря Д. Д., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
(Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна)

Науковий керівник – Залужна А. Є., д.філос.н., професор (Національний
університет водного господарства та природокористування, м. Рівне,
Україна)

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ОСМИСЛЕННЯ КУЛЬТУРИ ЯК «СВІТУ ЛЮДИНИ» У ДИСКУРСІ КИЇВСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ШКОЛИ

Новації шістдесятників Київської філософської школи продовжувалися в контексті окреслених спрямувань інтелектуального руху в цілому, однак з особливим акцентом на світоглядно-гуманістичній спрямованості філософії та посиленою тональністю світоглядно-антропологічного осмислення культури. У цьому вимірі філософія піднімається на рівень теоретичного розгляду світоглядних проблем, а світогляд осмислюється в якості форми людської самосвідомості та способу духовно-практичного освоєння людиною світу. Відбувається звернення до глибинних екзистенціальних вимірів людського буття: віри, надії та любові, ідеально-реальної особливості предмета духовних почуттів, долається плеханівсько-ленінське витлумачення практики в якості критерію істини, а феномен практичної діяльності стає суттєвим джерелом різноманітних виявів людського світовідношення й основи побудови світу людини як світу культури. Власне, тому В. Шинкарук, підсумовуючи здобутки Інституту філософії АН СРСР 60-х років зазначає: «Дослідження цих напрямків упродовж наступних років (70–80-ті) приводили нас до освоєння новітньої філософської проблематики, визначальної для ХХ сторіччя, що її дослідження відбувалися вже в річищі немарксистських філософських течій» [2, с. 22].

Світоглядно-антропологічні орієнтації вітчизняної філософської думки центровані тією особливою реальністю, що спроможна трансформувати природну дійсність у світ людини, світ культури та життєвий світ. Відтак, у такій інтерпретації «життєвий світ» включає в себе все розмаїття самоздійснення індивіда у світі. Базуючись на смислотворчості, він не зводиться до предметної сфери життєдіяльності, а еволюціонує у світ культури.

Актуалізується тріада «культура»-»діяльність»-»людина». Адже представники Київської філософської школи вважають теорію діяльності однією з найбільш вагомих у філософії, позаяк в діяльності особистість

реалізує належний їй спосіб буття у світі, перетворюючи всі свої діяльнісні потенції в процес життєдіяльності. Втім, саме світогляд стає ядром та смисловим центром діяльнісного відношення людини до світу в його евристичній здатності подвоєння світу, коли практична діяльність витлумачується не у вузькому сенсі трудового акту, а як спосіб перетворювати світ відповідно до вищих людських ідеалів. Він посилює дієвість світоглядних регулятивів та духовних почуттів, можливість відкривати й задавати нові смисли діяльності і скеровувати її динаміку. «Такий підхід орієнтував на подолання звуженого розуміння практики, на розгляд всього багатства її соціокультурного змісту, який не зводиться ні до утилітарно-перетворюючого впливу людини на оточуючий світ, ні до суто технологічного освоєння природної дійсності...», – стверджує В. Табачковський [1, с. 12].

Позаяк культура орієнтується на людину, функціонує в якості загальнолюдського феномену, що створений специфікою людського життя й відношення людини до світу, то він повинен бути усвідомлений лише у світоглядному сенсі, не як образ життя певних суспільств чи сукупність культурних артефактів, а як «світ людського», «актуальна межа співпадання людини і світу, яка досягає природної гармонії їх взаємного буття» (В. Іванов), свобода, відкритість людського буття у світі. Тобто культура утворює «світ людського», що є тим простором ціннісно-орієнтаційних та смислоутворюючих засад людського існування, що обумовлюють можливість саморозвитку, самовизначення людини у світі в істинному вимірі свого буття. «Проблема людини і проблема культури – це одна проблема, а людське буття і буття культури – це одна реальність, у якій людське діяння стає культурною нормою...» (В. Іванов, Є. Бистрицький)..

Філософський аналіз культури у світоглядному аспекті дозволяє осмислити культуру як універсальну реальність людського буття, що визначає весь спектр практично-духовного осягнення світу та можливого світовідношення. Експлікація культурної реальності відбувається крізь призму феномена особистості, що неминуче призводить до рефлексії поняття людської духовності в нетрадиційному витлумаченні. Концепція культури як реального світу у його безпосередній єдності з людиною, що набуває рівня реалізації потреб суб'єкта в надбанні смисложиттєвих орієнтирів, сфери самообмеження в ім'я вищих загальнолюдських цінностей та позитивного самовизначення у світі. У цьому сенсі «світ людини» і є «світом культури», а світ духовного постає не як духовне виробництво, студіювання якого властиве радянсько-марксистському дискурсу, а як цілісний феномен людського життя та культури, необхідна передумова моральнісного становлення особистості.

Зокрема, В. Шинкарук вважає, що входження в буття духовного світу стає можливим, через особливого роду чуттєвість, через віру, надію, любов, крізь призму яких духовне життя «сприймається і переживається як реальність більш високого порядку, ніж видимий світ наявного буття» [3, с. 145]. Він наголошує на смисложиттєвому сенсі любові, розкриваючи сутнісний зв'язок останньої з ідеалами, святістю, символічністю ідеально-реальних предметів, вірою та надією.

Віра, надія та любов – це форми духовного осягнення світу, які забезпечують світоперетворюючу здатність світогляду і її духовно-практичну природу. Вони є вагомим засобом розширення досвіду, реалізації можливостей, виходу за межі даного. Таке осмислення триєдності духу характерне для філософських пошуків В. Шинкарука, О. Яценка та С. Кримського. А, відтак, онтологічний зріз висвітлення культури в ракурсі «специфічної культурної реальності», яка втілює всю повноту людських значень і смислів, спонукає до осмислення проблем духовності крізь призму духовно-практичного вектора світогляду. Він актуалізує висвітлення нагальних потреб моральнісного самовизначення та розбудови справжності буття людини у світі культури.

Таким чином, світ у дискурсі представників Київської філософської школи постає іманентною умовою самовизначення людини, що не зводиться до природного та об'єктного буття, адже виступає життєвим «світом людини», «світом культури». У такому вимірі суб'єктом культури стає людина як носій всього культурного світопорядку та духовного самовизначення у світі. А модус духовно-практичного відношення до світу передбачає розуміння духовного світу людини в контексті взаємнообумовлених фаз життєдіяльності особистості, що виражають трансформацію суспільно-людського змісту у внутрішнє надбання особистості.

1. Показчик друкованих персональних бібліографічних посібників. Володимир Іларіонович Шинкарук / упоряд. Л. Т. Іваненко, авт. вступ. ст. В. Г. Табачковський. К. : Наук. думка, 1988. 84 с. 2. Шинкарук В. «Хрущовська відлига» і нові тенденції в дослідженнях інституту філософії АН України в 1960-х роках. *Філософська думка*. 1998. № 4–6. С. 5–22. 3. Шинкарук В. Віра, надія, любов Віче. 1994. № 3. С. 145–150.

Габрусєва Н. В., PhD., ст. викладач, **Чоп Т. О.**, асистент (Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль, Україна)

ФЕМІНІСТИЧНІ ПЕДАГОГІКИ У ПРОСТОРИ ВІЙНИ

Війна неоднозначно впливає на впровадження принципів гендерної рівності в Україні. Згідно із дослідженням «Gender profile Ukraine», проведеним в межах проекту EU4Gender Equality у 2023 році, збільшилась кількість нормативно-правових актів, проєктів, активностей та ініціатив, де гендерна рівність є пріоритетною темою. У 2022 році Україна зайняла 81 місце зі 147 країн у списку Global Gender Gap Report-2023 [1]. Проте, ситуація зовсім не така райдушна, якщо говорити про статистику збільшення гендерно-зумовленого насилля, рівня доступу до соціальних послуг, безробіття, гендерного розриву у заробітній праці. Все це залишає тему гендерної рівності надзвичайно актуальною.

Очевидним, є те, що робота у цьому напрямку має проводитись на всіх лініях і сфера освіти має безпосередньо долучатись до формування базових принципів гендерної рівності у молодого покоління. 20 грудня 2022 року Кабінетом Міністрів України було схвалено «Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року», відповідно до якої сформовано та затверджено операційний план реалізації впродовж 2022–2024 рр. Розроблений документ передбачає низку активностей, проєктів, обговорень, проте освітній процес вимагає глибших інструментів імплементації і в цьому контексті використання сучасних педагогічних стратегій може стати механізмом, який сприятиме серйозним змінам.

Одними з таких практик може стати досвід феміністичних педагогік, які спрямовані на критичне переосмислення освітнього процесу, його структури, методик навчання. Множина у звучанні поняття «педагогіки» полягає у варіативності підходів, які вона включає.

Ключовими темами феміністичних педагогік є «влада», «справедливість», «рівність», «емпатичність», «інклюзивність». Основна мета: подолання практики домінування та пригноблення, які досі транслиують та відтворюють наявні простори освіти. Виникнення феміністичних педагогік відбувається в контексті розвитку критичної педагогіки, викликаной рухами за соціальну справедливість проти практик нерівності, утиску та зверхності. Провідним дослідником концепції є Пауло Фрейре, який «критикує «банківську» систему викладання та виступає за діалогічну модель навчання, що впроваджує практику свободи» («Педагогіка пригноблених») [2, с. 33]. Поряд з феміністичними педагогіками критична педагогіка включає в себе антирасистську

педагогіку, інклюзивну педагогіку та ін. Їх об'єднує розуміння того, що освітній простір, який включає в себе освітні програми, структуру включно із вчителями, не є нейтральним. Як і всі соціальні інститути, цей простір апелює до покращення життя непривілейованих груп, проте справжній шлях, який бачать критичні педагогіки більш радикальний – він прагне зміни самих соціальних інститутів як таких, які транслюють увесь спектр нерівностей.

На які проблеми звертають увагу феміністичні педагогіки? Наприклад такі, які почали розглядатись ще 40 років тому і були сформовані у терміні «прохолодний (несприятливий) клімат» («chilly climate», Hall and Sandler, 1982 р.) для жінок в аудиторіях/класах. Дослідження показало як «повсякденні несправедливості» у відносинах між студентами та викладачами, банальні та незначні на перший погляд, у перспективі складають низку факторів, які відлякують студенток, призводять до їхнього недооцінення самих себе. Так, наприклад, студенти в аудиторіях поводять себе значно гучніше, вони частіше відповідають без дозволу, перебивають, відволікаються від теми, їхня мова напориста, в той час як жіноча звучить більш нерішуче, із інтонаціями вибачення [3, с. 33]. Викладачі дають студентам більше часу на обдумування, по-різному заохочують та хвалять хлопців та дівчат. Сучасне вживання терміну «холодний клімат» включає в себе такі аспекти вищої освіти, які ставлять жінок у нерівне становище (наприклад, наукові конференції, наука загалом) [3, с. 35]. Таким чином, феміністичні педагогіки виявляють суттєві відмінності у навчанні різних статей.

Основними принципами феміністичної педагогіки є: 1) реформування студентсько-викладацької взаємодії, перехід від менторства до партнерства; 2) уповноваження студентства внаслідок перерозподілу влади; 3) побудова спільноти, тобто партнерське навчання через взаємодію й діалог; 4) надання цінності індивідуальній точці зору, надання «права голосу» всім, хто навчається; 5) повага до розмаїття індивідуального досвіду, що розглядається як центральний компонент навчального процесу; 6) підважування (проблематизування) традиційних поглядів, тобто усвідомлення політичного та соціального підґрунтя теорій, досліджень, викладання» [4, с. 175]. Ці та інші принципи феміністичних педагогік є прикладом того, як формувати взаємодію із студентами в час, коли базові норми та традиційні цінності суспільства проходять випробовування постійним тиском війни, її видимої та невидимої присутності у нашому середовищі.

Феміністичні педагогіки можуть стати інструментом подолання не лише гендерної нерівності. Зважаючи на виклики, які постали перед сучасною педагогікою починаючи з ковідних обмежень до ситуації

обмежень, накладених війною, спосерігається посилення глобальних проблем, пов'язаних із психологічним станом студентів та викладачів: зниження уваги та концентрації, мотивації та зацікавлення навчанням, тривожність. Поряд з негативним психоемоційним станом ми переживаємо крах загальнолюдських цінностей: гідності, гуманності, рівності. Складності є в адаптації ВПО студентів, вони відрізняються вищим рівнем напруги, емоційною відчуженістю та, подекуди, ізоляцією. Все це перетворює освітній простір на доволі депресивне середовище, продуктивність якого залишається не на високому рівні.

Дослідження показують що більшість опитаних студентів, викладачів та персоналу вишів (98%) помічають незадовільний психологічний стан: скарги на депресію (84,3%), виснаження (86,7%), самотність (51,8%), нервозність (84,4%) гнів (76,9%). В переліку опитаних саме студенти більше за інших переживають ці стани [5].

Досвід фемпедагогик є відкритим та спрямований на горизонтальні взаємодії. В ньому почутим має бути як студент_ка, так і викладач_ка. Більше того, саме рефлексія власного досвіду студентством і є завданням педагога – це простір розуміння, довіри та свободи, він робить легітимним будь-який досвід та реакцію на нього, він дозволяє викладачу_ці побачити за студент_ками живих людей. Загалом, оскільки специфіка фемпедагогик та курсів, в рамках яких вони переважно розгортаються, передбачають розгляд тем, в яких проговорюються досвіди травмування, пригнічення, булінгу, насилля, вони є тим полем досліджень, в якому викладачі можуть знайти шлях до розуміння цих почуттів і їхньої важливості. Це спосіб не ігнорувати чи соромити за почуття невідповідності, слабкості, відстороненості, пасивності, проте бачити та приймати його як такий, що має свій креативний потенціал. Фемпедагогіка бачить групу в контексті подій, що важливо для вищої освіти, яка акцентує увагу на зовнішніх факторах, на наслідках, проте часто ігнорує контексти аудиторії.

1. Як повномасштабна війна вплинула на гендерний розрив в Україні. URL: <https://w2u.world/analitika/iak-povnomasshtabna-viina-vplynula-na-hendernyi-rozryv-v-ukraini/> (дата звернення: 12.10.2023). 2. Галберстам Д. Низька теорія (передмова до книжки «Квір – мистецтво неспіху») / пер. з англ. Марії Маєрчик. *Критика феміністична*. 2018. № 1. С. 21–45. 3. McCabe Janice M. & Lee Jennifer J. Who Speaks and Who Listens: Revisiting the Chilly Climate in College Classrooms. *Gender and Society*. 2021. Vol. 35 (1). P. 32–60. 4. Плахотнік О. Радикальні педагогіки в контексті «студентоцентрированої» соціогуманітарної освіти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 4. С. 171–186. 5. Anton Kurapov, Valentyna Pavlenko, Alexander Drozdov. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. 2022. URL: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838> (дата звернення: 12.10.2023).

Дудикевич В. Б., д.т.н., професор, Глушенко П. К., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (Національний університет «Львівська Політехніка», м. Львів, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕВРФ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОЛІТИК БЕЗПЕКИ, АВТОРИЗАЦІЇ І КОНТРОЛЮ ДОСТУПУ В АРХІТЕКТУРІ НУЛЬОВОЇ ДОВІРИ

За останні кілька років архітектура нульової довіри (Zero Trust) [1] стала однією з найбільш актуальних парадигм в інформаційній безпеці. В контексті цієї парадигми, технологія eBPF (extended Berkeley Packet Filter) приймає центральну роль, надаючи інструменти для забезпечення виконання політик безпеки, авторизації та контролю доступу. А відтак, розглянемо потенційні застосування технології eBPF у контексті архітектури нульової довіри, розкриємо ключові переваги та обмеження, досліджуючи вплив цієї комбінації на зміну підходів до безпеки.

Архітектура нульової довіри передбачає, що ніякий користувач або пристрій не повинен автоматично довіряти жодному іншому користувачеві чи пристрою у мережі, навіть якщо вони перебувають внутрішньо в мережі. Технологія eBPF підходить для реалізації цієї парадигми, оскільки вона дозволяє встановлювати правила та фільтри на рівні ядра операційної системи для контролю доступу до ресурсів і служб. Вона дозволяє встановлювати правила і фільтри для мережевого трафіку, а також маніпулювати системними викликами, що надає змогу ефективно реагувати на потенційно небезпечні дії або пакети. Однією із суттєвих переваг є можливість виявлення та блокування шкідливого трафіку, навіть до того, як він досягне застосунків. Загалом, роль технології eBPF в архітектурі нульової довіри полягає в тому, що вона дозволяє створити глибокий, інтегрований та ефективний контроль доступу до ресурсів і послуг у мережі, дотримуючись центрального принципу – «Не довіряй, перевіряй». Такий підхід дозволяє максимально зменшити ризики в сучасних інформаційних системах.

Технологія eBPF може бути використана для реалізації авторизації та контролю доступу в архітектурі нульової довіри. Вона дозволяє створювати правила, що визначають, які сутності мають право взаємодіяти із конкретними ресурсами чи сервісами. eBPF дозволяє виконувати політики на рівні ядра операційної системи, а також оновлювати локальні політики безпеки в режимі реального часу. eBPF може використовувати правила авторизації для визначення, які операції чи ресурси доступні користувачу чи процесу. Політики авторизації можуть бути визначені на основі ролей, атрибутів користувача, контексту взаємодії і багатьох інших

факторів. Отже, глибокий інтегрований рівень контролю [2] і здатність реагувати на кожен зловмисний мережевий пакет ще до його обробки і на кожен підозрілий системний виклик ще до його виконання дає можливість реалізації політик безпеки, аутентифікації і авторизації на найнижчих рівнях системи.

eBPF може ефективно взаємодіяти з іншими інструментами безпеки для створення комплексних систем захисту. Наприклад, вона може бути інтегрована з системами інтелектуального виявлення вторгнень (IDS), щоб виявляти та блокувати потенційні загрози безпеки на рівні ядра операційної системи. Деякі системи виявлення вторгнень розробляються саме на основі eBPF так як модульність, гнучкість і низькорівневість цієї технології дає можливість ефективніше реалізувати подібний функціонал. Також може бути створено інтеграцію з системами моніторингу безпеки (SIEM) та журналювання для відстеження подій, аудиту та аналізу безпеки системи. Використання приманок на основі технології eBPF в архітектурі нульової довіри є цікавою стратегією для виявлення зловмисників і покращення безпеки. Примани, відомі також як «ханіпоти» (англ. honeypot), є схемами, які створюють вигляд та імітацію цінних ресурсів або служб з метою спровокувати зловмисників або інші несанкціоновані сутності на спробу вторгнення чи злому. Використання eBPF для реалізації приманок має наступні аспекти: створення фальшивих ресурсів які імітують реальні файли або мережеві сервіси, моніторинг та реєстрація активності, що включає в себе аналіз трафіку, спостереження за системними викликами та журналювання подій, виявлення аномальних дій та спроб вторгнення і інших індикаторів компрометації, а також автоматична реакція на виявлені дії.

Насамперед, технологія eBPF може бути використана для впровадження обмежень на рівні ядра операційної системи щодо доступу до ресурсів і служб в архітектурі нульової довіри. Наприклад, за допомогою eBPF можна створити політики доступу, які забороняють з'єднання між певними сутностями в мережі, які не мають відповідних прав доступу. Також, вона може бути використана для захисту від розподілених атак на відмову в обслуговуванні (DDoS) шляхом виявлення та блокування шкідливого трафіку на мережевому адаптері ще перед тим як він потрапляє до ядра операційної системи. Таким чином можна не пропускати значно більшу кількість мережевих пакетів, що у випадку атаки DDOS підвищує швидкодію системи безпеки і мережі, а також їх стійкість. За допомогою eBPF можна виявляти різні зловмисні дії, такі як вторгнення та ескалація привілеїв, і негайно реагувати на них.

eBPF має численні переваги, але важливо розуміти і обмеження. Переваги використання технології eBPF:

1. Однією з основних переваг eBPF є його гнучкість і висока ефективність. Вона дозволяє встановлювати та змінювати правила контролю доступу та моніторингу трафіку в режимі реального часу, забезпечуючи швидку реакцію на зміни у мережі.

2. Комплексний контроль на рівні ядра операційної системи: eBPF дозволяє контролювати мережевий трафік та системні виклики на рівні ядра операційної системи [3], що робить надзвичайно важливою здатність до реагування на події і загрози, навіть на найнижчому рівні системи.

3. Автоматизація та реакція на загрози: eBPF може бути використаний для автоматизованої реакції на потенційні загрози безпеці. Він дозволяє розробляти правила і фільтри для виявлення зловмисних дій, а також блокувати або логувати ці події без втручання оператора.

4. Інтеграція з іншими інструментами безпеки: eBPF може бути легко інтегрована з іншими інструментами безпеки, такими як системи інтелектуального виявлення вторгнень (IDS), системи журналювання та моніторингу, що створює комплексний підхід до безпеки.

Обмеження використання технології eBPF:

1. Складність використання: використання eBPF може вимагати спеціалізованих знань і навичок. Однак зі зростанням зацікавленості в цій технології, доступність навчальних ресурсів і інструментів також зростає.

2. Потреба в ресурсах: в деяких випадках використання eBPF може вимагати додаткових обчислювальних ресурсів, нових версій ядра та обладнання яке підтримує відповідний функціонал.

3. Недостатня підтримка в деяких системах: незважаючи на те, що eBPF активно розвивається, підтримка може бути обмеженою в деяких операційних системах та версіях ядра Linux. Перед використанням рекомендується перевірити сумісність і підтримку.

Використання технології eBPF в контексті архітектури нульової довіри перетворює підхід до забезпечення безпеки. Вона дозволяє створювати політики безпеки, авторизації та контролю доступу на рівні ядра операційної системи, забезпечуючи нульову довіру в мережі. Проте, для максимізації користі важливо продовжувати дослідження, розвиток та глибоку інтеграцію цієї технології не тільки в операційній системі Linux, а і у інших. Інші можливості і застосування eBPF в архітектурі нульової довіри ще потребують подальшого дослідження і розвитку.

1. Zero trust architecture. NIST special publication 800–207 / Rose S. et al. 2020. 50 p.
2. Combining System Visibility and Security Using eBPF / DERI Luca, et al. Pisa, ITASEC, 2019. 12 p.
3. Programmable System Call Security with eBPF / JIA Jinghao, et al. Urbana, arXiv preprint arXiv :2302.10366. 2023. 15 p.

Ємець Н. А., к.філос.н., доцент, **Гнип Є. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна)

КУЛЬТУРНІ ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Культурні та креативні індустрії – це ресурс, що впливає на процеси модернізації в сфері культури, дозволяючи вивести креативну економіку на якісно новий рівень буття та розвитку. В такий складний час для України, важливою є ідея збереження мови, звичаїв, ментальних особливостей, етичних комплексів, одним словом – культури. Оскільки якраз вона перетворює людей, які співіснують в одному просторі, із сукупності людей, в народ, націю. На сьогоднішній день, саме розвиток культурних та креативних індустрій є в пріоритеті для більшості країн світу, адже як показує практика, культура здатна суттєво вплинути на розвиток держави, оскільки має потенціал який за своїми ознаками перевершує навіть економічний потенціал.

Креативні індустрії створюють умови для розвитку особистості, людського капіталу, росту економіки, збільшення робочих місць. Також вони роблять неабиякий вклад в скорочення нерівності, поширення, розвиток та прийняття ідеї інклюзії в суспільстві. Девід Хесмондхалф розглядає креативні індустрії як велику кількість сервісів, які не просто допомагають людині у повсякденному житті, а й сприяють розвитку її творчого потенціалу, моделювання продуктивного дозвілля, закликаючи зробити щось нове самостійно, застосовуючи інноваційні технології (мультимедіа та інтернет). При цьому, поширення «нових творчих технологій» викликає якісні зміни в культурі та соціумі [1, с. 60–61].

Розвиток креативних індустрій – це формування іміджу країни. У цьому процесі важливу роль відіграє національна ідея, що передбачає ціннісні установи, в яких виражається самосвідомість громадян і визначаються цілі національного і особистого розвитку. Саме національну ідею вважають ядром символізму культури країни, що формує яскравий зовнішньополітичний імідж держави в інформаційному просторі. Міжнародний імідж країни – це візитна карта кожного її громадянина, він повинен викликати позитивний резонанс у світовій громадській думці.

Чим більше розвиваються креативні індустрії, тим більше сфер діяльності пов'язують з ними. Сюди можна віднести: видавництво, дизайн, моду, кіно, анімацію, роботу зі звуком, текстами, рекламу, просування будь-яких продуктів та послуг тощо. Завдяки цьому відкривається широкий простір можливостей для створення нових матеріалів, пов'язаних

з людськими характеристиками: зручність, комфорт та багатофункціональність.

Останні п'ять років для вітчизняних креативних індустрій є доволі складними. Потрапивши під вплив пандемії COVID-19, значна кількість секторів креативних індустрій зазнали збитків, через те, що, в першу чергу, вони передбачають контакт між людьми. Спостерігалось суттєве зниження споживання креативного продукту. Постає проблема фінансування, даної сфери. Варто зазначити, що для деяких індустрій пандемія стала поштовхом до інноваційного розвитку. Впровадження дистанційної роботи та навчання, поява телемедицини, безконтактність платежів (поява в громадському транспорті терміналів для безконтакної оплати, збільшення кількості кас самообслуговування в побутових та продуктових магазинах), створення віртуального фітнесу та спортзалів, зростання онлайн-ігор тощо [2, с. 1].

З початком війни в 2022 році і до сьогоднішнього дня було зруйновано та розграбовано тисячі історико-культурних об'єктів, спостерігається значне зниження талантів, дехто вимушено припинив роботу через зменшення зайнятості та оплати праці, значна частина працівників даної сфери виїхала за кордон. Ще однією з проблем у функціонуванні креативних індустрій на сьогодні, є зменшення фінансування. Воно обумовлене тим, що кошти, які до повномасштабного вторгнення виділялися на культуру, наразі спрямовані на підтримку постраждалого цивільного населення та Збройних сил України.

Приводом для розробки плану та пошуків шляхів реформування креативних індустрій, є потреба нових можливостей і ресурсів територіального інноваційного розвитку, удосконалення процесу розвитку нашої держави, як демократичної та правової. Такої, яка зможе бути повноправним членом Європейського Союзу.

Після закінчення війни, одним із головних завдань для нашої держави буде відновлення діяльності об'єктів культурної сфери всіх форм власності. Виплатити компенсації за пошкоджені культурні об'єкти та повернення культурних цінностей. Необхідно залучити діячів культурної сфери до планування та розробки проектів відновлення та розвитку територіальних громад. Важливим фактором відновлення є пряма фінансова підтримка. Сюди можна віднести: створення відповідних програм надання грантів для будь-яких суб'єктів креативних індустрій; доступ до позик та кредитів, їх страхування; забезпечення участі українських культурних діячів в міжнародних програмах спрямованих на підтримку культурного, креативного та аудіовізуального секторів.

Важливою є не тільки пряма фінансова підтримка, а й непряма, тобто ресурсна. Забезпечення приміщення, або земельної ділянки під

будівництво об'єкта; створення сприятливих податкових режимів; програми субсидіювання певних робочих місць; полегшення умов митного контролю і зменшення зборів з імпортування обладнання та комплектувальних матеріалів; створення проектів або заходів по залученню інвестицій суб'єктами креативних індустрій; впровадження всеукраїнських локальних програм з метою стимулювання попиту на культурний та креативний продукт [3, с. 1–2].

Ще один не менш важливий фактор - це удосконалення правового забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. Необхідно переглянути законодавства про діяльність організації колективного управління, та визначити фактори, які гальмують ефективність функціонування ринку. Підвищити якість національного культурного продукту та інтенсивність його споживання вдасться через спрощення нормативно-правової бази господарської діяльності [3, с. 3].

Таким чином, опираючись на досвід, з впевненістю можемо сказати, що креативні індустрії – це двигун відновлення України після війни. Визначивши здобутки та проблеми культурних та креативних індустрій, ми маємо ключ до відновлення української культури, та створення майбутньої стратегії післявоєнної відбудови України.

1. Mapping the creative industries: a toolkit. *Creative and cultural economy series*. British Council, 2010. P. 60–61. 2. Мельник А. Постковідний світ та технології: як пандемія вплинула на стартап-екосистему. *Економічна правда*. 2021. С. 1. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/19/670136/> (дата звернення: 17.10.2023). 3. Кривда Н. Ukraine Recovery Conference. Експертні рекомендації до Нацплану відновлення. Реанімаційний пакет реформ. 2022.

Ємець Н. А., к.філос.н., доцент, **Хропата Н. М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна)

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І МАРКЕТИНГ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ МИРОБУДІВНИЦТВА

Миробудівництво є однією з галузей, яка є ключовою для економічного розвитку багатьох країн. Ефективний маркетинг підприємництва в цій галузі вимагає уважного планування та стратегій для вирішення специфічних викликів, які виникають в процесі будівництва об'єктів інфраструктури та житла. Миробудівництво – це галузь будівельної сфери, яка займається будівництвом, реконструкцією, ремонтом та обслуговуванням будівель, що постраждали в результаті військового конфлікту. Миробудівництво в широкому сенсі охоплює широкий комплекс програм і механізмів в областях політики, соціального розвитку і прав людини. Розбудова миру здійснюється урядами, громадянським суспільством на різних рівнях. До миробудівництва входить виконання будівельних робіт, монтаж інженерних комунікацій, облаштування внутрішніх і зовнішніх мереж, а також демонтаж і знесення будівель. Миробудівництво включає в себе різні види робіт, такі як зведення будівель, влаштування фундаментів, монтаж стін і перекриттів, встановлення вікон і дверей, облаштування дахів, систем опалення, вентиляції, електрики, сантехніки та інші [1].

Ефективне миробудівництво потребує впровадження сучасних технологій, стратегій сталого розвитку, підготовки висококваліфікованих фахівців та сприяння підприємству. Розумно спланована та реалізована інфраструктура може відігравати ключову роль у соціальному та економічному розвитку країни чи регіону.

Економічний розвиток – це процес підвищення рівня життя, покращення економічної продуктивності та соціального добробуту в країні чи регіоні. Цей процес вимірюється різними показниками. Зокрема, зростання ВВП (валового внутрішнього продукту), зменшення безробіття, підвищення рівня освіти, покращення інфраструктури та інші показники соціально-економічного розвитку. Економічний розвиток у сфері миробудівництва відіграє велику роль для країни чи регіону, оскільки ця галузь впливає на створення інфраструктури, забезпеченні робочих місць та розвитку інших галузей економіки. Велике значення мають аспекти економічного розвитку у миробудівництві, а саме: інфраструктура, житловий та комерційний розвиток, бізнес та інвестиції, індустриальні та виробничі приміщення, енергоефективність, освіта та розвиток кадрів [2].

Економічний розвиток є багатограним процесом, який вимагає злагодженої дії різних секторів суспільства, уряду та бізнесу. Успішні країни мають сучасні технології, якісну освіту, стабільну політичну та економічну ситуацією, що сприяє їхньому економічному розвитку. Економічний розвиток і маркетинг підприємництва в умовах миробудівництва вимагає особливих підходів і стратегій. Оскільки миробудівництво є складним і масштабним процесом, підприємці повинні зосередитися на ефективних методах маркетингу, щоб залучити клієнтів і побудувати успішний бізнес.

Один з основних аспектів маркетингу в миробудівництві – це розробка стратегії маркетингу, яка враховує особливості цільової аудиторії. Підприємці повинні вивчати потреби і переваги своїх клієнтів, а також аналізувати ринок, конкурентні переваги і можливості. На основі цих даних, підприємці можуть розробити ефективну стратегію маркетингу, яка допоможе їм залучити і утримати клієнтів. Одним з ключових елементів маркетингу в миробудівництві є створення сильного бренду. Підприємці повинні розвивати унікальність свого бренду, створюючи відмінної якості продукти або послуги, і позиціонуючи себе як надійного партнера. Крім того, важливо використовувати маркетингові комунікації, такі як реклама, PR і соціальні медіа, для просування свого бренду.

Залучення нових клієнтів також може залежати від розвитку мережі контактів і партнерств. Підприємці повинні активно співпрацювати з іншими підприємствами, архітекторами, дизайнерами і іншими професіоналами в галузі миробудівництва, щоб створити сильну мережу клієнтів і можливостей. Також важливо брати участь в виставках, конференціях і інших подіях, де підприємці можуть зустрітися з потенційними клієнтами і партнерами [3].

Окрім цього, ефективний маркетинг в миробудівництві передбачає використання інноваційних технологій і рішень. Підприємці повинні бути в курсі останніх тенденцій в галузі будівництва і використовувати нові технології, які допоможуть їм покращити якість і ефективність своїх продуктів або послуг.

Отже, економічний розвиток і маркетинг підприємництва в умовах миробудівництва вимагають системного підходу і постійного оновлення стратегій і методів. Підприємці повинні бути гнучкими і готовими адаптуватися до змін на ринку, а також використовувати інноваційні рішення для покращення свого бізнесу.

1. Миробудівництво... URL: <https://oou.org.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Економічний розвиток. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 12.10.2023).
3. Маркетингові стратегії в будівництві. URL: <https://economyandsociety.in.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).

Залужна А. Є., д.філос.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна),

Макух Т. О., к.е.н., доцент (Рівненський інститут Університету «Україна», м. Рівне, Україна)

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ

Вагомим елементом управління та чинником ефективності й успішності підприємницькою діяльності постає корпоративна культура. Окреслений різновид культури у системі менеджменту зміщує акценти з функціональних векторів управління на міжособистісні, неформальні та нематеріальні, стимулюючи до глибшого розуміння підприємства (компанії) як складноорганізованої системи. Саме тому значний вплив на інноваційний розвиток підприємств та якість управління трудовими ресурсами здійснює корпоративна культура (corporate culture), яка презентує внутрішнє середовище співбуття працівників крізь призму визнаних персоналом організації цінностей, норм, правил, традицій, які «формують поведінку персоналу та забезпечують порядок в їх роботі» [4, с. 67], «...моделей поведінки, які декларуються, поділяються і реалізуються на практиці керівниками підприємств та їх підлеглими (персоналом), доводячи свою ефективність...» [5, с. 71]. А відтак, саме задекларовані пріоритети підприємства та стратегія розвитку зміцнюють організаційну єдність, підвищуючи його імідж.

Роль та місце корпоративної культури в системі менеджменту було обґрунтовано в 1980 році американськими та японськими вченими (Р. Джонсон, В. Оучі, Т. Діл, А. Кеннеді, Т. Пітерс, Р. Ватерман), які засвідчили її неабиякий вплив на конкурентність та успішність ведення японського бізнесу. У даному випадку створюються всі умови для прояву креативності, розвитку партнерських відносин, почуття командної єдності та відповідальності, які посилюють значимість інноваційних пропозицій, ідей безперервності отримання знань та становлення сприятливої морально-психологічної атмосфери. А тому до основних елементів корпоративної культури один з перших її теоретиків Е. Шейн відносить ті, які активно сприймаються й підтримуються співробітниками і забезпечують стабільність на основі сформованих організаційних цінностей, виробленої стратегії та репрезентації лідерських потенційних можливостей. Такими структурними складовими, які уможливають функціонування корпоративної культури і, водночас, здійснюють вплив на формування економічної культури згідно поглядів вище зазначеного вченого постають такі як: поведінкові (мова, звичаї та традиції); офіційні правила, принципи, цінності; негласні норми, цінності та стандарти колективу; укладені навички та їх демонстрування при виконанні

необхідних завдань; символи, образи та ідеї представлення організації; створений співробітниками мікроклімат; формальні та неформальні правила діяльності підприємства; прийняті колективом політичні та ідеологічні принципи; образ думок колективу та інші [6]. Тоді як Т. Константинова та Л. Шульгіна основними складовими корпоративної культури вважають місію організації, мету, яка усвідомлюється працівниками, цінності як визначальні орієнтири в роботі, стиль спілкування, моделі поведінки, історія, традиції та слоган підприємства [2].

Дійсно, діяльність підприємства на основі створеного мікроклімату може сприяти здобуття підтримки працівників та підвищення продуктивності праці, які усвідомлюють себе невід'ємним членом команди й прагнуть до реалізації креативних задумів та інновацій, або навпаки – стають байдужими, безініціативними, пасивними, що негативно впливає на загальні результати роботи підприємства. Водночас поставлена на належному рівні корпоративна культура, організаційна культура та бізнес-культура постають істотним засобом ефективної внутрішньої координації дій та досягнення взаєморозуміння на всіх етапах взаємодій між працівниками й важливими її орієнтирами є спрямованість на вчення та отримання знань. Варто зауважити, що в сучасних наукових дослідженнях досить часто в при розгляді корпоративної культури в широкому сенсі зустрічається її отождолення з організаційною культурою та бізнес-культурою.

Натомість, відштовхуючись від напрацювань в цьому напрямку американських науковців Р. Муха наголошує на необхідності їх розмежування, позаяк «організаційна культура поширюється на всі форми організацій, включаючи малий бізнес, приватні компанії та некомерційні організації» [3], але разом з тим на відміну від корпоративної культури не завжди керується тільки прибутковими інтересами. Тоді як бізнес-культура передбачає систему норм, цінностей та правил, які визначають особливості поведінки ділової людини у бізнес-середовищі у її ставленні до співробітників, партнерів, праці, тощо. Ця форма культури в системі менеджменту є зовнішнім виразом особливостей культури ведення бізнесу в цілому, що включає національні, культурні та ментальні особливості й реалізується через внутрішні прийняті відповідними бізнес-структурами (підприємство, компанія та інші) цінності, норми, цілі, місію, стратегію. По суті, бізнес-культура пов'язана як із внутрішніми взаємодіями, так і передбачає взаємовідносини із зовнішнім оточенням, а тому її витлумачення зводиться до взаємостосунків в бізнес-середовищі на основі трудових загально-корпоративних, національних цінностей, обумовлюючи досягнення високої конкурентоздатності.

Таким чином, корпоративна культура як основа життєдіяльності компанії, що сприяє формуванню позитивному внутрішньому середовищу співбуття працівників, займає вагоме місце в системі менеджменту. Адже поставлена на належному рівні корпоративна культура постає істотним засобом ефективної внутрішньої координації дій та досягнення взаєморозуміння на всіх етапах взаємодій між працівниками, важливими її орієнтирами є спрямованість на вчення та отримання знань.

1. Колот В. М., Репіна І. М., Щербина О. В. Підприємництво: організація, ефективність, бізнес-культура : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 444 с.
2. Константинова Т. В., Шульгіна Л. М. Роль корпоративної культури в системі інноваційного менеджменту підприємства. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/13942/1/2014_4_Konstantinova.pdf (дата звернення: 12.10.2023).
3. Муха Р. А. Бізнес-культура, сутність та основні характеристики. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/8_2018/33.pdf (дата звернення: 12.10.2023).
4. Олійник Т. І., Кривицька Н. В. Сучасна роль корпоративної культури в управлінні людськими ресурсами організації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 66–69.
5. Семикіна М. В., Беяк Т. О. Корпоративна культура та якість людського капіталу: особливості взаємовпливу. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 28. С. 68–75.
6. Edgar H. Schein. *Organizational culture and leadership*. USA, 989 market street, San Francisco, 2004. 438 p.

Залужний А. Л., д.філос.н., **Клюха О. О.**, к.т.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

УПРАВЛІННЯ ПОТРЕБАМИ СПОЖИВАЧІВ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ХХ ст.

Інтерес до проблеми споживача у ХХ ст. зумовлений так званим «споживацьким бумом», який часто набуває загрозливих мутаційних форм. Споживання, а відповідно і поведінка людини як суб'єкта споживання, втрачає своє початкове призначення задоволення функціональних потреб, трансформуючись зазвичай в демонстративний процес марнотратства, безсенсовності, надмірної розкоші, деструктивності Е. Фромм [4; 5]. У цьому контексті варто сказати про штучну деформацію потреб споживачів – стандартизацію інтересів і бажань, моделей поведінки, маніпуляцію людською свідомістю в цілому тощо.

Саме зорієнтованість на комфорт та видовища стає істотною характеристикою сучасного суспільства і виступає однією із визначальних особливостей соціокультурного розвитку постіндустріальної доби (Ж. Бодрійяр [2]). Споживання ототожнюється зі всеядністю, стандартизацією «стилів життя», які постають «критерієм соціальної стратифікації, чинником, що інтегрує певну соціальну групу й водночас перешкоджає переходу особи із однієї групи в іншу» (М. Вебер), стереотипністю думок щодо формування уявлень про предмети споживання, демонстративністю, однорідністю, уніфікованістю, тощо. Фетишизація ролі матеріальних потреб як об'єктів споживання, призводить до підміни міжособистісних відносин до відносин між речами, предметами, що, на думку Ж. Бодрійяра, зумовлює «глибоку мутацію» в суспільному розвитку [2].

Відстежується своєрідне явище підміни справжнього призначення речі, її вартості та задоволення потреби як нужди на ірраціональні бажання споживачів, пов'язаних з престижем, могутністю, модою, володінням, якими досить легко маніпулювати. Саме окреслені додаткові символічні значення витісняють якість товарів та їх безпосереднє первинне призначення й функціональність, задаючи ритм життя самої людини, зумовлений її залежністю від речей навколишнього світу. Шопінг зводиться до вищої цінності, очевидний її зв'язок з міфологізацією досягнення матеріального щастя завдяки придбанням товарів, послуг, вражень. У соціоекономічному середовищі відстежується абсолютизація сучасної людини-споживача-конс'юмера, яка потрапляє під владу зовнішніх маніпулятивних впливів. Втім, готовність споживача здійснити оплату підлягає різноманітним способам управління потребами та маніпулювання бажаннями, унеможливаючи здійснення контролю

особистісних переваг. Так, П. Хейне у праці «Економічний спосіб мислення» на основі прикладів демонструє, як корегування ринкових цін впливає на готовність споживачів придбати відповідний товар. Це може бути знижка на декілька упаковок йогурту при закупівлі великого об'єму, уведення податку на певний вид товару чи інші маркетингові дії.

Досить часто спрацьовує ірраціональне бажання негайно придбати щось дешевше та непотрібне й спроба наділяти більшою цінністю те, що насправді її не має. І мудрі осмислені рішення, пов'язані зі спробами раціональної оцінки, прорахунку заради здійснення вибору змінюються реаліями конкретних ситуацій самого життя. Раціональність «людини економічної» витісняється ірраціональними початками, позаяк в конкретних ситуаціях люди керуються нерациональними засадами поведінки, а відтак, вони стають цілковито передбачуваними. У цьому контексті варто акцентувати увагу на дослідження Д. Канемана, який у своєму інтерв'ю розкриває ті сили, що впливають на багатоманітність варіантів ірраціональної поведінки, запобігаючи віднесенню їх до єдиної теоретичної моделі. Особливості поведінки автор зводить до двох аспектів ірраціонального: «людина не розуміє саму себе, а тому втрачає можливість прийняти правильне рішення»; «людині властиво одночасно мати неспівмірні бажання або прагнути до суперечливих цілей» [3].

Таким чином, в нових умовах соціокультурного поступу ХХ ст. споживач постає центральною інстанцією економічного розвитку переходу від «економіки виробника» до «економіки споживача», де споживання крізь призму збільшення попиту постає визначальним фактором економічного зростання. Зорієнтованість тільки на споживання трансформує людину в суперечливу взаємодію раціоналістично-прагматичного суб'єкта і маніпуляційного об'єкта, що зумовлює його потрапляння під різні психологічно-маніпуляційні впливи рекламних стратегій. А тому споживач виходить за рамки логічно мислячого індивіда і приймає остаточні рішення не так з урахуванням максимізації вигоди та мінімізації витрат та ризиків, як цілої низки чинників, що виходять за межі раціонального.

1. Сердюк О. Витоки суспільства споживання: соціально-філософський аналіз. *Грані. Філософія*. Липень 2014. № 7 (111) С. 26–31. 2. Baudrillard Jean The Consumer Society. Myths and Structures. London. Thousand Oaks. New Delhi. Nottingham Trent University, 1998. 221 p. 3. Kahneman, Daniel. A psychological perspective on economics. *American economic review*. 2003. Vol. 93(2). P. 162–168. 4. Erich Fromm. To have or to be? New York : Continuum, 2005. 182 p. 5. Erich Fromm. Man: Who Is He Really? *Giornale di Metafisica. Nuova Serie Torino*. 1979. Vol. 1 (2). P. 219–228.

Кінащук А. В., PhD., ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ НАУКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

На сучасному етапі освітнього поступу дедалі частіше у поле зору дослідників потрапляє питання про затребувані зміни у руслі вивчення та викладання тих чи тих дисциплін у закладах вищої освіти. Відтак, поняття трансформацій сьогодні є актуальним не лише для дисциплін природничого циклу, а й стосується особливостей викладання іноземних мов і теорії та практики перекладу. У своїх розвідках науковці намагаються окреслити традиційні підходи до навчання перекладу (Т.Кошманова), визначити сучасні підходи до навчання перекладу як міжкультурної взаємодії (С. Коломієць, С. Кулезньова), проаналізувати засоби та досвід упровадження дистанційного навчання майбутніх перекладачів (А. Ольховська) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет вивчення змін у провадженні викладацької діяльності фахівцями у галузі перекладу.

Мета розвідки – схарактеризувати сучасні трансформації перекладацької науки в аспекті вітчизняного та зарубіжного досвідів.

С. Перова відзначає, що аналіз освітніх програм перекладознавчої спрямованості («Переклад», «Переклад (англійська мова)», «Галузевий переклад: англійська мова, німецька мова», «Германська філологія та переклад», «Англійська мова і література, друга іноземна мова, переклад» тощо), які пропонують здобувачам у вітчизняних закладах вищої освіти, свідчить про те, що в Україні не існує спеціалізованих програм підготовки вчителів або викладачів перекладу. Ба більше, огляд поточної ситуації на перекладацьких факультетах і кафедрах показує, що викладачі або мають вищу освіту в галузі перекладознавства та іноземної філології, але ніколи не вчилися професійно викладати та згідно зі своєю базовою освітою не мають фахових знань, умінь і навичок у галузі дидактики перекладу, або ж мають вищу педагогічну освіту і були навчені викладати іноземні мови, але не мають професійної підготовки в сфері перекладознавства. Причина тому, як стверджує дослідниця, криється в історичній традиції вітчизняних закладів, де професійна підготовка за обраною спеціальністю доповнюється додатковою кваліфікацією викладача, а відтак майбутніх перекладачів не так часто навчають викладати теорію і практику перекладу. Крім того, у 1990-ті роки ХХ ст. на етапі становлення української незалежної держави, суспільство раптово зіткнулося з

необхідністю перекладу величезного обсягу інформації, а відтак і виникла потреба нестачі перекладачів [3].

У XXI ст. ситуація у галузі теорії і практики перекладу змінилася і продовжує стрімко розвиватися як за кількістю, якістю і термінами, так і за тими інструментами, які використовує сучасний перекладач. Примітною рисою є те, що письмовий переклад і навіть усний перетворились тепер на такий вид діяльності, що вимагає спеціальних цифрових навичок і знань від перекладачів і викладачів перекладу. Більш того, диджиталізація перекладацької діяльності змінює професійний менталітет перекладачів та їхній підхід до перекладу тексту, позаяк новою є парадигма у перекладознавстві, що відображає платформи і засоби, за допомогою яких здійснюють процес перекладу [3]. Зарубіжний досвід викладацької діяльності рекомендує впроваджувати до навчального плану й виробничу практику для освітніх програм усного та письмового перекладів. Відтак, заклади освіти, які готують усних і письмових перекладачів, запрошують викладати на практичних заняттях фахівців-практиків, які діляться своїм досвідом, не звертаючи особливої уваги на теорію, а також науковців, які є експертами у теорії письмового і усного перекладу, які діляться своїми науковими знаннями, але мають обмежений досвід або взагалі не мають досвіду в практиці письмового і усного перекладу. Тим не менш, бути досвідченим фахівцем-практиком у сфері письмового та усного перекладу або бути шанованим науковцем з численними публікаціями ще не є гарантією набуття педагогічної компетентності та навичок викладати перекладацькі дисципліни [5].

Український досвід показує, що на сьогодні, за С.Перовою, умовно всіх викладачів усного й письмового перекладу у закладах вищої освіти можна розділити на дві групи: ті, хто має великий практичний досвід роботи в галузі письмового і/або усного перекладу, і ті, чий практичний досвід обмежений або дорівнює нулю, але вони займаються науковими дослідженнями у галузі теорії перекладу. Перекладачі-практики, які викладають перекладацькі дисципліни студентам, як правило, не мають знань про методологію усного й письмового перекладу, а обидві групи викладачів ніколи не вчилися викладати переклад. До того ж, існує ще одна нечисленна категорія викладачів перекладу, які мають базову педагогічну освіту з іноземних мов, одночасно викладають дисципліни з іноземної філології і мають досвід роботи перекладачами (частіше письмовими) та займаються науковою діяльністю у сфері освіти. Однак і ця група має знання та певний досвід у викладанні іноземної мови, а не перекладознавства. Ось чому дослідниця рекомендує розпочати створення двох різних програм, спрямованих на професійну підготовку викладачів письмового та усного перекладу у закладах вищої освіти [3].

Допоміжним у такому випадку також стає і дистанційне навчання, яке практикують у Канаді, Фінляндії, Франції, Німеччині, Італії, Іспанії, Сполученому Королівстві, США та інших країнах. Дистанційне навчання є об'єктом численних праць зарубіжних науковців, які досліджують застосування проблемного та проектного підходів у формі перекладацького портфоліо, складники дистанційної підготовки перекладачів, упровадження методик змішаного навчання майбутніх перекладачів, розробку онлайн-курсу з усного та письмового бізнес-перекладу, ефективність використання навчальних ресурсів, збагачених електронними навчальними матеріалами та навчальних пакетів онлайн, забезпечення зворотного зв'язку з боку викладача у процесі дистанційного навчання майбутніх перекладачів, упровадження альтернативної онлайн-моделі навчання медичного перекладу, застосування віртуальних навчальних середовищ для підготовки викладачів усного перекладу, експериментальна перевірка ефективності дистанційного навчання різних видів усного перекладу порівняно з традиційною методикою навчання [2].

На вітчизняних теренах дистанційне навчання майбутніх перекладачів знаходиться на початковій стадії розвитку, з'являються перші праці, присвячені вирішенню окремих аспектів названої проблеми, де вивчають особливості формування полікультурної компетентності майбутніх перекладачів з використанням технологій дистанційного навчання, розробляють навчальний дистанційний курс «Іноземна мова» та вивчають методичну організацію дистанційного навчання майбутніх перекладачів заочної форми навчання англomовного аудіювання на базі віртуального навчального середовища «Moodle», досвід упровадження елементів дистанційної підготовки перекладачів у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності та ін. [2].

Перекладацька наука зазнає помітних трансформацій і через вплив сучасного ринку перекладацьких послуг, який наразі є децентралізованим, спеціалізованим, динамічним, віртуальним та вимогливим. Сьогодні комерційні ініціативи вийшли за межі геополітичних кордонів, від чого будь-яка компанія, яка прагне розвиватись, повинна перетинати кордони, рекламувати свою продукцію за межами країни і брати участь у міжнародній торгівлі. Оскільки міжнаціональна комунікація зростає, переклад електронних та інших засобів спілкування став необхідністю для компаній, задіяних у промисловості, торгівлі тощо. Глобалізація і так звана Єврозона – це рушійні сили збільшення попиту на перекладацькі послуги. Позаяк Україна обрала шлях євроінтеграції з перспективою входження у Європейський Союз, то необхідно вже зараз створювати засоби, що допоможуть перекладачам у їхній роботі [1].

У результаті розвитку нових технологій і стирання економічних кордонів, перекладацькі послуги також вийшли за межі географічних

кордонів. Ринок відтепер децентралізований, оскільки має справу як з національним, так і з міжнародним ринками послуг [4]. Перекладачам стає все важче знайти чітке визначення їхньої спеціалізації і, зрештою, на що потрібно звертати увагу під час навчання: у професійному середовищі: тематика текстів оригіналу, в принципі, необмежена; робота часто включає в себе незвичні мовні одиниці; комп'ютерні засоби, необхідні для виконання цієї роботи можуть бути досить різноманітні. До того ж, існує шалена конкуренція, оскільки «змагаються» між собою перекладачі з різних країн світу. Поряд з децентралізацією ринку, технології також опосередковано впливають на типи текстів, з якими працюють перекладачі: завжди є попит на переклад юридичних, економічних та інших галузевих текстів, але серед іншого також збільшилась потреба у перекладі текстів військового та програмного характеру. Огляд ринку показує, що переклад матеріалів, пов'язаних з програмним забезпеченням і веб-сайтами, на сьогодні дуже часто виконують перекладачі-локалізатори, а процес перекладу продуктів програмного забезпечення виокремився в особливу галузь – локалізацію.

Адаптація до різних мов і культур, «локалізація», включає в себе набагато більше, ніж просто переклад змісту, меню, онлайн-довідки та інструкції: контент, розміщений на вебсайті, складається з тексту та зображень, тому необхідно не лише перекласти текст, але й адаптувати зображення для кожної країни, в якій клієнт вбачає потенційну аудиторію. Тобто, необхідно створити мережу взаємопов'язаних (глобальних і міжнародних) та національних веб-сайтів, які місцеві користувачі зможуть переглядати настільки ж вільно, як ніби вони були написані тими, хто добре знає їхню мову і культуру. Подібні локалізації є поштовхом для створення оригінальних методів роботи, розвитку нових спеціальних навичок, а, отже, і змін у підходах до навчання. Нові технології полегшили роботу перекладачів, але для того, щоб задовольнити потреби ринку, інформаційні і комунікаційні технології повинні займати своє гідне місце в процесі навчання студентів. На сьогодні, бути професійним перекладачем і працювати у видавництві або ж укладати договори для Європейського союзу чи будь-якої іншої міжнародної організації неможливо без доступу до бази даних пам'яті перекладів і програмного забезпечення для комп'ютерної верстки [1].

Однак на цьому перелік перекладацьких трансформацій на сьогодні не обмежується, позаяк нові галузі, що розвиваються та появу яких передбачити у короткотривалій перспективі вкрай важко, вимагають залучення більшої кількості перекладачів, які змушені вивчати матеріал почасти самотужки. Револьюційні досягнення в галузях Інтернету та інформаційних й комунікаційних технологій змінили умови праці перекладачів, які раніше були обмежені у своїй роботі географічно. Тепер же для багатьох фахівців Інтернет є основним та, іноді, єдиним шляхом

пошуку клієнтів. Відтак, професійно необхідними для перекладача є навички роботи у мережі Інтернет та офіційно-ділового спілкування [1].

З одного боку, технологічні інструменти та засоби, які тепер доступні для перекладачів, зробили виконання деяких видів роботи простішим, а з іншого – ринок перекладацьких послуг встановлює все менш реалістичні, надзвичайно короткі строки виконання завдань, оскільки щоденний обсяг перекладу зростає з неймовірною швидкістю. На сучасному етапі комп'ютерні інструменти, якими послуговуються для перекладу та обробки тексту, дозволяють створювати власні глосарії, термінологічні бази даних і пам'ять перекладів. Хоча доступ до цих баз для виконання конкретних завдань дозволяє перекладачеві досягти високого рівня термінологічної та фразеологічної точності та узгодженості у своїй роботі, проте часто виникає неузгодженість у роботі баз даних різних фірм-виробників програм пам'яті перекладів, що може спричинити помилки. Крім того, важливим аспектом підготовки майбутніх перекладачів є і їх навчання для децентралізованої роботи вдома, яка опирається на інформаційні і комунікаційні технології [1].

Таким чином, аналіз сучасних трансформацій перекладацької науки на базі українського та зарубіжного досвіду унаочнює ті аспекти, які обов'язково потрібно врахувати під час розробки нових навчальних програм та удосконалення вже наявних у тих вітчизняних закладах, які займаються підготовкою фахівців-практиків та викладачів у галузі перекладу. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у детальному аналізі особливостей провадження нових навчальних програм з підготовки фахівців перекладацької галузі в українських закладах вищої освіти.

1. Катажина С. Вплив ринку перекладацьких послуг на підготовку перекладачів.

URL:

file:///C:/Users/uzer/Downloads//ВПЛИВ_РИНКУ_ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ_ПОСЛУГ_Н.pdf; (дата звернення: 12.10.2023).

2. Ольховська А. Дистанційне навчання майбутніх перекладачів: засоби та досвід упровадження. URL: <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/15870/14687> (дата звернення: 12.10.2023).

3. Перова С. Підготовка викладачів перекладу як педагогічна проблема. *Педагогічні науки*. 2021. Вип. 95. С. 104–112.

4. Рум А. On the market as a factor in the training of translators. URL: <http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/translation/market.html> (дата звернення: 12.10.2023).

5. Orlando M. Training and educating interpreter and translator trainers as practitioners-researchers-teachers. *The Interpreter and Translator Trainer*. URL: <https://doi.org/10.1080/1750399X.2019.1656407>. (дата звернення: 12.10.2023).

Кінащук А. В., PhD., ст. викладач, **Бойчук М. М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ: СПІВ- ЧИ ПРОТИЛЕЖНОНАПРЯМЛЕНИЙ ВЕКТОР?

На сучасному етапі наукового розвитку дедалі частіше у поле зору дослідників потрапляє питання про комп'ютеризацію різних галузей. У своїх розвідках науковці намагаються окреслити процес комп'ютеризації освіти та проаналізувати використання мережевих технологій, мультимедійних технологій на освітній процес, методи їх застосування (Є. Ветчанін), визначити роль комп'ютеризації навчальних занять у процесі підготовки підготовки майбутніх учителів фізико-математичних (О. Бойченко), проаналізувати різницю між процесами гуманізації та гуманітаризації в освіті (Т. Радзіняк) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність сьогоднішніх досліджень на предмет вивчення комп'ютеризації та гуманітаризації наукового знання.

Мета розвідки – схарактеризувати особливості упровадження комп'ютеризації та гуманітаризації у зіставному аспекті.

Починаючи з 1980-х рр. розпочався бум оцифрування матеріалів, після чого дослідники перейшли до їхньої обробки та аналізу. Такий напрям наукових розвідок вже означили як «Digital Humanities» – цифрові гуманітарні науки, академічна галузь, пов'язана із застосуванням обчислювальних інструментів і методів для традиційних гуманітарних дисциплін, таких як література, історія і філософія [5]. Цим напрямом уже займаються наукові школи у Європі, Канаді та США. До прикладу, у Дартмутському коледжі напрям «Digital Humanities» як галузь досліджень, викладання і практики процвітає. Співробітники і студенти факультету «Digital Humanities» створюють цифрові ігри, розробляють онлайн-колекції, аналізують соціальні медіа та розбираються з текстовими даними. Тепер це місце, де обчислення відповідає на велику кількість питань із гуманітарних наук. За своєю природою цей напрям включає нові методи, аналіз та інструменти для відкриття нових способів розуміння світу, що нас оточує. «Digital Humanities» є глобальним за масштабами і трансмедійним за замовчуванням» [2].

П.Свенссон акцентує увагу на тому, що будь-яке поєднання гуманітарних наук та цифрових технологій не можна кваліфікувати як цифрові гуманітарні науки. До прикладу, використання текстових редакторів для написання статей не можна назвати діяльністю, що є дотичною до цифрової гуманітарної науки, яка натомість вимагає

допитливості та готовності вчитися застосовувати актуальне програмне забезпечення для аналізу та візуалізації даних у повсякденній роботі [1].

Особливо часто наголошують на міждисциплінарності «Digital Humanities», про що йдеться і у Маніфесті цифрових гуманітарних наук, який ухвалили в Парижі 2011р. Крім того, сучасним трендом стає ідея гуманізації (поширення та утвердження гуманістичних принципів у певній сфері суспільного життя [4]) та гуманітаризації (впровадження в щонебудь, посилення в чому-небудь гуманітарних засад; орієнтація видів людської діяльності на досягнення гуманітарних наук [4] наукового знання. При цьому засобом досягнення загального процесу гуманізації є ідея гуманітаризації освіти, яку Т.Радзіняк трактує як індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості, самоосвіти задля наступної самореалізації в особистісному та професійному планах. Гуманітаризація освіти, як зазначає М. Назарова, є водночас наслідком, причиною, чинником і завданням гуманізації життя суспільства [3].

Сьогодні освітянам пропонують два шляхи розв'язання проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти. Суть першого полягає у включенні до навчальних планів і програм більшої кількості гуманітарних і суспільно-політичних предметів. Другий же натомість пов'язаний із впровадженням істотних змін у самому процесі викладання. Відтак, важливим є не лише донесення до суб'єкта навчального процесу головних результатів науки, а й можливість розкрити значення людини в її творенні, а також значення науки у житті людини [3]. І допомогти у цьому можуть саме «Digital Humanities», які за словами В.Дьомкіна є областю дослідження і навчання, що ґрунтується на комп'ютеризації всіх сфер життя, у тому числі і гуманітарних, включно з питаннями соціологічними, психологічними, історією, журналістикою тощо. Наведемо декілька прикладів використання «Digital Humanities» у різних галузях. Найяскравішим застосуванням цифри називають журналістику даних: програмування у великих проектах видань (проект «Три дні перед весною») та створення мультидисциплінарного комунікативного поля для студентів Нової художньої школи, де формат спілкування окреслений у межах таких понять, як-от: «digital humanities», «visual culture studies», гендерні дослідження та ін. При цьому Т. Манфред розподіляє спільноту цифрових гуманітарних наук на чотири групи: дослідники «тексту як такого»; дослідники-збирачі «фактів» в електронних колекціях; дослідники «нетекстів»; дослідники впливу цифрового середовища на гуманітарні науки в цілому [2].

А.Вісконті відзначає, що цифрові гуманітарні науки не сфокусовані лише на оцифруванні речей. Проекти «Digital Humanities» часто не зупиняються на скануванні й розміщенні гуманітарних матеріалів

(історичних газет або фотографій в Інтернеті). Такі проекти радше роблять як спосіб вивчення чи поліпшення процесу оцифрування або ж як прелюдії до додаткових досліджень. «Digital Humanities» частіше фокусуються на розробці надихаючих і корисних способів взаємодії з цими онлайн-матеріалами, як тільки вони стають цифровими. Крім того, «Digital Humanities» спрямовані на функціонування і в таких форматах, як-от: археологічні роботи, в яких розкопуються старі будівлі, а втрачені місця відтворюються як віртуальні 3D-простори або відтворюються втрачені міські простори; розширення цифрового доступу до ісламських рукописів, над яким працює команда Мічиганського університету (науковці мають оцифровані сторінки текстів, а коментатори можуть додавати наукові транскрипції й анотації, щоб допомогти іншим зрозуміти ці тексти) [2].

У межах «Digital Humanities» у 2016–2017 рр. опубліковано вже готові напрацювання в окремих наукових журналах, один з яких «Digital Humanities Quarterly», де представлені такі власні дослідження: «Трагічна соціальна мережа Шекспіра, або Чому весь світ – театр» («Shakespeare’s Tragic Social Network; or Why All the World’s a Stage», 2017); «Цифровий сюрреалізм: візуалізація студії анімації Волта Діснея» («Digital Surrealism: Visualizing Walt Disney Animation Studios», 2017); «Шосте щорічне звернення Обама: зображення, доступність, потік» («Obama’s Sixth Annual Address: Image, Affordance, Flow», 2016) [2].

Таким чином, новий напрямок поєднання ідеї гуманітаризації та цифровізації наукових здобутків людства, який називають «Digital Humanities», наразі є перспективним та напрочуд корисним у своєму застосуванні, позаяк дозволяє поглянути на вже наявні напрацювання під новим кутом зору та відшукати нові підходи у наступних дослідженнях. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні вітчизняного досвіду використання набутоків «Digital Humanities» у ЗВО.

1. Ворожейкін С. Цифрові гуманітарні науки та культурологія: можливості взаємодії. Arts and cultural, educational practices. *Issues in Cultural Studies*. 2022. № 40. С. 139–148.
2. Малинка В. Навіщо гуманітаріям програмування? URL: <https://ms.detector.media/it-kompanii/post/19527/2017-08-23-navishcho-gumanitariyam-programuvannya-try-svizhykh-doslidzhennya-v-digital-humanities/> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Радзіняк Т. Процеси гуманізації та гуманітаризації в освіті. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/radzinak.php> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Словник. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnuk.ua/> (дата звернення: 20.09.2023).
5. Oxford Learner’s Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення: 20.09.2023).
6. Svensson P. The Landscape of Digital Humanities. *Digital Humanities Quarterly*. URL: <https://www.proquest.com/openview/42e5ae16881404e4c6ae197d03009a29/1?pq-origsite=gscholar&cbl=5124193> (дата звернення: 20.09.2023).

Кінащук А. В., PhD., ст. викладач, **Грисюк В. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ДО УКРАЇНИ

На сучасному етапі наукового розвитку дедалі частіше у поле зору дослідників потрапляє питання про цифровізацію, оптимізацію та облік того наукового багажу, яким наразі оперує суспільство. У своїх розвідках науковці намагаються окреслити ключові події цифровізації в Україні упродовж воєнного часу (М.Федоров), визначити переваги та шляхи подолання викликів (К. Маркевич), проаналізувати міжнародний досвід реалізації програм та стратегії цифровізації (М. Хаустова) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність сьогоднішніх досліджень на предмет вивчення етапів цифровізації науки, освіти та суспільства.

Мета розвідки – схарактеризувати особливості ведення соціальної статистики в умовах російсько-української війни після повномасштабного вторгнення до України.

Цифровізація суспільства у контексті ведення соціальної статистики під час російсько-української війни набуває особливої важливості. Інформаційні технології та цифрові ресурси стають незамінними інструментами для збору, обробки та аналізу даних, необхідних для ефективного управління та вирішення складних ситуацій в умовах війни та гуманітарної кризи. Ось декілька ключових аспектів цифрової трансформації соціальної статистики в умовах російсько-української війни після повномасштабного вторгнення до України:

- системи електронної реєстрації та ідентифікації (уряди та гуманітарні організації можуть створити системи для реєстрації переміщення населення та надання гуманітарної допомоги через електронні платформи; такі системи допомагають відслідковувати осіб, які були вимушені залишити свої домівки та отримувати необхідну допомогу; наприклад, під час російсько-української війни було зареєстровано понад 2,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб в Україні) [1];

- моніторинг гуманітарної ситуації (цифрові інструменти разом з мобільними додатками та веб-платформами дозволяють належним чином збирати дані про гуманітарну ситуацію: зруйновані будівлі, потреби у медичній допомозі, продовольстві та воді, а також переміщення

населення); до збору інформації про гуманітарну ситуацію можуть входити дані про 1,5 мільйона людей, які потребують гуманітарної допомоги в Україні за даними ООН) [5];

- геоінформаційні системи (ГІС) дозволяють створювати докладні карти для аналізу географічної інформації, що є важливим для розподілу ресурсів та визначення пріоритетів у веденні гуманітарних операцій; ГІС також використовують для аналізу руху військ і визначення місць конфлікту, географічного розташування понад 1,5 тисячі гуманітарних об'єктів та важливих місць в Україні разом з лікарнями та маршрутами постачання [2];

- використання біг-даних та аналітики (обробка великих обсягів даних допомагає виявляти тенденції та потреби населення в реальному часі; аналіз біг-даних дозволяє ефективно розподіляти ресурси та реагувати на кризові ситуації; виявляти, що близько 30% населення в українських конфліктних регіонах мають низький рівень доходів і потребують соціальної допомоги) [2];

- захист даних та приватності (в умовах воєнного стану захист особистих даних громадян є важливою проблемою, позаяк зібрані дані повинні бути конфіденційними і захищеними від несанкціонованого доступу; у 2021 р. зареєстровано понад 3,5 мільйони кіберзлочинів у всьому світі, що вимагає посиленого захисту даних) [4];

- співпраця та відкриті дані (урядові органи, гуманітарні організації та міжнародні партнери повинні співпрацювати в обміні даними та ресурсами, оскільки відкриті дані можуть бути корисними для різних сторін, які працюють в зоні бойових дій для забезпечення більш ефективного реагування на гуманітарні потреби; у 2020 р. Україна входила до складу Міжнародного комітету Червоного Хреста та підтримала обмін даними про біженців та переселенців через спеціальну вебплатформу) [3];

- кібергігієна та кібербезпека (важливо приділяти увагу захисту інформації від кібератак і дезінформації, позаяк цифрові інструменти можуть бути використані для розповсюдження дезінформації або атак на інфраструктуру; у 2021 р. було зареєстровано більше 4,5 мільйонів спроб кібератак, зокрема на цифрові системи адміністративних установ та інфраструктуру у зоні конфлікту) [4].

Ці дані лише невелика частина широкого спектру інформації про особливості ведення соціальної статистики в умовах російсько-української війни. Більш детально з особливостями упровадження цифрової трансформації соціальної статистики в Україні можна ознайомитися працюючи з офіційними звітами міжнародних організацій та національних статистичних служб, академічними дослідженнями і звітами гуманітарних організацій.

Таким чином, в умовах російсько-української війни відчутною є необхідність розвитку і впровадження цифрових технологій у галузі соціальної статистики для забезпечення відповіді на гуманітарні кризи в умовах російсько-української війни. Важливість систем електронної реєстрації та ідентифікації, моніторингу гуманітарної ситуації, використання геоінформаційних систем та аналізу біг-даних вирішує завдання вчасного та ефективного забезпечення допомоги та координації зусиль в умовах воєнного стану. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні закордонного досвіду ведення соціальної статистики в умовах воєнного стану.

1. *Верховна Рада України* : офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/231970.html (дата звернення: 20.09.2023).
2. Головаха Є., Макеев С. Українське суспільство в умовах війни. 2022. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiiivse.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Донецька обласна державна адміністрація. Рік незламності Мінцифри: як цифрова трансформація регіонів працює під час війни. URL: <https://dn.gov.ua/news/rik-nezlamnosti-mincifri-yak-cifrova-transformaciya-regioniv-pracuye-pid-chas-vijni> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Цифрова Україна воєнного часу. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/12/31/7383062/> (дата звернення: 20.09.2023).
5. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-pe> (дата звернення: 20.09.2023).

Коберська Т. А., к.філос.н., доцент, **Васевич Б. Р.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВІЙНА І МОЛОДІСТЬ: РОЗДУМИ ПРО ВИМУШЕНУ ЗРІЛІСТЬ

Піднімаємо питання цінностей життя в час їх тотального нищення. Ми аналізуємо суспільний поступ й молоде покоління та його роль в соціумі. Метою даної розвідки є дослідження феномену життєвого світу сучасної молоді в контексті її ціннісних орієнтирів у вирі викликів сьогодення й формування на цій основі моделей поведінки.

Досліджуючи молодіжну проблематику неможливо обійтися простим констатуванням позитивних чи тривожних фактів життєдіяльності. В умовах повномасштабної війни українська молодь допомагає Україні виборювати перемогу на фронті країни, а в тилу, ініціює та впроваджує реформи, робить наукові відкриття та генерує креативні проекти. Сьогодні молодь змушена швидко реагувати на обставини, швидко знаходити правильні рішення, воювати, вчитись, працювати, волонтерити, донатити. Це молоде покоління відчайдушно усвідомлює як в неї забирають найкращі роки, а на фронті забирають найкращі молоді життя. Кожен розуміє, за що платить таку ціну. Присутнє відчуття втраченої або дещо «скіпнутої» молодості. Попри повну невідомість і кардинальну зміну життя, попри всі емоції, страхи, труднощі, молоді люди дуже подорослішали. І ми відчуваємо, що наша молодість не втрачена, а загартована обставинами, в яких ми сьогодні є.

Залежно від того, здатне сучасне суспільство створити умови для реалізації творчих і духовних потенцій молодої людини, сприяє чи перешкоджає цьому, воно перебуває у русі, динамічній рівновазі або ж у режимі стагнації. Відповідно соціальне самопочуття молоді є одним з індикаторів розвитку кожного суспільства. Тому варто не просто визначити роль і місце молоді в суспільстві, а з'ясувати життєві проблемні питання та означити ціннісні пріоритети кризового стану в Україні. Мета наукового дослідження: проаналізувати кризовий життєвий світ сучасної молоді, визначити головні її проблеми, трансформацію ціннісних орієнтацій в сучасних умовах.

Методи та засоби дослідження: загальні методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження, зокрема, аналіз, порівняння, моніторинг, інтерв'ю. Молодість під час війни – це надзвичайно складна і важка тема, яка показує трагічну реальність життя в умовах збройних конфліктів та війни. Молоді люди, які опиняються в цих умовах, змушені зіткнутися з

численними викликами та небезпеками, які впливають на їхнє фізичне та психологічне здоров'я, майбутнє та загальний розвиток.

Війна змінила українську молодь набагато сильніше, аніж пандемія коронавірусу, яка сколихнула світ. За результатами опитування, найбільших змін у житті 87% підлітків зазнали саме під час повномасштабної війни, тоді як під час пандемії COVID-19 – 13%. Майже 40% молоді у зв'язку з війною відчуває страх за життя та здоров'я – своє та близьких. Багато з них заявляють про хвилювання через невизначеність майбутнього, переїзд в інші країни та міста, а також через перебої з електроенергією та брак можливості мати стабільний зв'язок (дослідження проводилося на початку лютого 2022 року, коли відключення світла ще були актуальні). Вибухи, сирени, тривоги, обмеження через комендантську годину – все це теж чинить свій негативний вплив [1].

Згідно з дослідженням підлітки, які зараз залишаються в Україні, роблять цей вибір цілком свідомо. Навіть якщо їхній сьогоднішній досвід – вкрай нелегкий. Навіть ті 33%, які готові через невизначеність поїхати за кордон на навчання, заявляють про готовність повернутися в Україну. При цьому молоді люди вже прагнуть бути частиною відбудови України – 90% підлітків зазначили, що хочуть бути корисними під час післявоєнного відновлення країни. Зокрема, прагнуть долучатися до розвитку економіки, інфраструктури та свою користь бачать, зокрема, і через волонтерську діяльність. Щобільше, вони вже докладають до цього особистих зусиль: до волонтерства за час війни вже долучалися 43% опитаних. Одні збирали гроші на потреби ЗСУ, інші готували їжу тим, хто її потребував, або плели маскувальні сітки. Важливо, що українська молодь усвідомлює, наскільки зараз важливо допомагати армії та близьким. Приміром, на запитання, «Якби підлітки мали мільйон доларів, на що б його витратили?», відповіли так: допомога ЗСУ – 36%; допомога родині – 24%; благодійність – 23%; хобі, своє захоплення – 19%. З огляду на результати опитування, можна зробити висновок, що зараз війна переплетена з життям підлітків, постійно підтримуючи їхній страх за майбутнє і тривогу за себе та рідних.

Також важливо зауважити, що українська молодь під час війни продовжує прагнути кращого життя, справедливості, розвитку своїх талантів і вмій. Вона бореться за свої права, бере активну участь у громадському та політичному житті країни і проявляє ініціативу у вирішенні проблем, з якими стикається. Українська молодь є надією і майбутнім країни, і їхні амбіції та прагнення відіграють важливу роль у формуванні позитивних змін у суспільстві [2].

Війна завжди була випробуванням для суспільства, і молодь, яка переживає її на своїх плечах, стикається з особливими викликами та дилемами. По-перше, війна навчає молодь важливості філософського

підходу до життя. Коли світ навколо вас перетворюється на загрозливе та небезпечне місце, філософія може надати інструменти для розуміння сутності конфлікту, обґрунтування власних переконань та розв'язання складних етичних ділем. По-друге, війна змушує молодь думати про сутність людської природи та справжню цінність. Філософія хоче їм відкривати зміст життя в контексті війни, долати страх і невпевненість, і розвивати внутрішню силу. По-третє, війна може поставити питання про справедливість, мораль та гідність. Молодь під час війни може дійти до висновку, що суспільство та світ використовують лише в тому випадку діяльності, якщо ці цінності займають центральне місце у виборах кожної людини.

У висновку можна сказати, що молодість може допомогти новим глибоким рівнем зрозуміти світ і себе. Філософія допоможе молоді розвивати критичне мислення, етичну свідомість та глибоке розуміння глобальних проблем. У такий спосіб вони можуть бути архітекторами майбутнього, де війна розглядається не зброєю, а розумінням і мирними методами вирішення конфліктів.

1. Свідомий вибір. Як змінилася молодь в Україні за час війни й чого прагнуть підлітки. URL: <http://surl.li/gmuab> (дата звернення: 19.10.2023). **2.** Як змінилась українська молодь під час війни та чого прагнуть підлітки? URL: <http://surl.li/minpy> (дата звернення: 19.10.2023).

Коберська Т. А., к.філос.н., доцент, **Демчук К. І.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВІДЧУЖЕННЯ ЯК ЕФЕКТ СУЧАСНОГО СТАНУ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Філософське поняття «відчуження» сьогодні викликає особливий інтерес, не зважаючи на той факт, що його вивченням займаються вже протягом багатьох століть не одне покоління філософів. Актуальність дослідження даного феномену сьогодні визначається швидкими темпами суспільного прогресу, який, з одного боку, призводить до зростання виробничих сил, а з іншого – до їх поставання у якості некерованих сил, що протиставляються людському буттю. У світі відмічається посилення тенденції до масового зростання, культивування, насадження прагматичних, індивідуалістичних, егоцентричних рис особистостей. Із вторгненням у мирне життя людей війни – переживання психологічних станів відчаю, жаху, гніву, розпачу, зневіри, що формує дисгармонію людських стосунків і стає основою для відчужених станів.

Зростанню відчуження людини загалом у світі сприяють зниженню її соціальної активності, вірніше сказати: перетворення її в активізм, – поставанню особистості в якості об'єкта, а не суб'єкта суспільних відносин сприяють й інші негативні тенденції сучасного суспільства такі як обвальне і різке майнове розшарування, політична нестабільність, відсутність чіткої державної стратегії й врешті як в нашій країні - повномасштабна війна. Саме тому, якщо на думку дослідників, «в минулому сторіччі тема відчуження була онтологічною філософською проблематикою, то сьогодні вона є самим життям.

Умовно дослідження проблеми відчуження у філософській думці можливо поділити на три етапи. Перший – це філософські пошуки, що відбувались до появи марксистського розуміння даної категорії. Другий етап – це створення та розвиток марксистської теорії відчуження. Третій етап – постмарксистські теорії відчуження. До першого етапу можливо віднести напрацювання теоретиків «суспільного договору», зокрема, Жан-Жака Ж. Руссо, Томаса Гоббса та інших, які розглядали відчуження (фр. alienation) як передачу особистістю власних прав на користь політичного організму – держави, що передбачало відчуження суспільства від волі окремої людини, посилення процесу деіндивідуалізації соціальних відносин. Другий етап - Філософія відчуження, яку розробив Карл Маркс, вказує на те, що люди стають відчуженими від своєї праці, від товарів, які вони виробляють, від своїх співробітників та врешті від самих себе та

своїх істинних інтересів як людини вільної, творчої,самодостатньої. І обґрунтовував, що в капіталістичному суспільстві люди продають свою працю за заробітну плату, але не мають контролю над своїм власним виробництвом. Вони стають простими робочими інструментами, які використовуються для збагачення капіталістів. Це призводить до втрати контролю над своїм життям та втрати сенсу праці. Таке трактування відчуження за Марксом вплинуло на подальший розвиток даного поняття у філософській думці. І третій – у ХХ ст. відчуження пов'язується з посиленням у суспільстві таких негативних тенденцій як втрата особистістю контролю над власною долею; посилення відчуття безсилості перед впливом зовнішніх сил; порушення соціальних норм та відповідальності людей один перед одним, суспільством та собою тощо.

Проблема відчуження за Фроммом виникає зі зростанням розриву між індивідуальними особистостями та суспільством. Він стверджує, що люди починають втрачати свою істинну сутність та стають відчуженими від самих себе через невпевненість у своїх цінностях та власних потребах. Фромм стверджує, що це відчуження виникає через розкол між індивідом та суспільством. Суспільство накладає на людину певні очікування, норми та цінності, які можуть бути протилежними до її внутрішнього світу. Це призводить до конфлікту між тим, що людина хоче бути і тим, що суспільство очікує від неї. Внаслідок цього виникає втрата самоідентифікації та самоцінності. Людина починає відчувати себе втраченою, неповною та незадоволеною. Вона може почувати себе відокремленою від інших, неспроможною знайти своє місце у світі та досягти справжнього задоволення. На робочому місці люди можуть відчувати себе відчуженими через незадовільні умови праці, недостатню участь у прийнятті рішень або відсутність визнання своєї праці. Такі умови можуть призводити до втрати мотивації та задоволення від роботи.

У соціальному сенсі, відчуження може проявлятися у відсутності зближення з іншими людьми та почуття самотності. Зростаюча залежність від соціальних мереж та віртуального спілкування може зменшувати якість міжособистісних відносин та загострювати відчуття відчуження, що стало особливо характерним для періоду пандемії. Сімейні відносини також можуть страждати від відчуття відчуження. Нарешті, відчуження може впливати на індивідуальне самовизначення, коли людина втрачає зв'язок зі своїми цінностями, прагненнями та потребами. Це може призводити до втрати особистої ідентичності та втрати сенсу життя. Таким чином, можна вважати, що поняття відчуження має значення у різних версіях екзистенціальної філософії ХХ століття. Воно є важливим елементом в розумінні взаємодії людини зі світом та формує основу для аналізу взаємовідносин між людиною, її внутрішнім світом та зовнішнім

дійсністю. Отже, відчуження є актуальною темою сьогодення, яка потребує подальших досліджень та пошуку шляхів подолання. В основі даного феномена лежить уявлення про первинну присутність екзистенціальних станів людини перед обличчям чужого зовнішнього середовища, що і є дійсним джерелом відчуження. Сам по собі розвиток зброї і військових технологій призвели до відчуження, дистанціювання і невизначеності: жертва стала анонімною, простір – необмеженим, сенс події – незрозумілим.

До повномасштабного вторгнення більшість українців не задумувались над цінністю буденного мирного життя. Після 24 лютого 2022 ми побачили іншу реальність, і кожного із нас поглинув страх, гнів, лют, невідомість, розпач. Але людина може пристосуватись до будь яких умов. Кожен із нас зник до життя в воєнний час, і продовжив працювати та займатись своїми справами. Важко не помітити зміни у поведінці людей на початку війни та через декілька місяців. На початку всі активно допомагали ЗСУ в межах своїх можливостей і поза ними, чим далі люди почали занурюватись у власні справи і менше приділяти часу на викорінення зла з нашої землі. Боляче визнавати, але ми звикли до стану війни і почали відчужуватись від неї. Усіх нас торкнулась війна, але кожного по різному. Підтримка військових і один одного є дуже важливим аспектом нашого життя, особливо зараз. Ми усі хочемо щоб нам сказали що все буде добре, допомогли. Та є військові яким наша підтримка моральна та матеріальна зараз потрібна більш за все. Щоб вони розуміли що про них не забули, і вони не самі. Це даватиме їм сили та мотивації.

Війна не може тривати вічно, і після її закінчення суспільство має потурбуватись про комфортне повернення та життя військових. Ми розуміємо що з війни люди повернуться травмованими фізично та морально. Тому ми повинні розробляти вже зараз проекти соціальної та психологічної підтримки військовослужбовців їх сімей та ряду інших постраждалих категорій, підлаштувати інфраструктуру так щоб людям з інвалідністю було зручно пересуватись та комфортно почувати себе у місті, в своєму будинку, маючи змогу відвідувати усі без винятку громадські місця: театри, музеї, кінотеатрів, і вони не відчували себе відчуженими. Надзвичайно важливим є щоб вони не втратили свободу дій та життя, за яку вони боролись. У цьому контексті подолання відчуження в його найбільш сутнісному розумінні вимагає радикальної духовної трансформації кожного з нас та нашого суспільства.

1. Маркузе Г. Одновимірна людина. URL: <http://enatramp.narod.ru/pervoistochnik.files/man.files/man1.html> (дата звернення: 12.10.2023). 2. Фромм Е. Втеча від свободи. URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/vtecha-vid-svobody/> (дата звернення: 12.10.2023).

Коберська Т. А., к.філос.н., доцент, **Мордас О. М.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЛЮБОВ: КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ІСНУВАННЯ

Тема та питання любові завжди цікавила людей як міра належного і достотного, щасливого буття. І сьогодні в час коли світ буквально руйнується на наших очах, у час страшного насилля з боку моковії, у час війни ...ми шукаємо чогось що здатне надавати людині опору в її ціннісних та душевних запитах. Тому – любов... Це та єдина річ, яку переживає практично кожна людина, до якої прагне, яку жадає. В кожного вона своя, особлива, адже людина проживає це почуття по-різному. Любов – це протидія духовного занепаду та духовної кризи індивіда. Через егоцентризм людський інтерес переноситься від себе до інших, а вже від інших до всього світу. Любов до кінця не можна досягнути подібно до феномену свободи проте спробуємо таки віднайти ті константи, ті її прояви в нашому житті та в історичній практиці переосмислення. Лише через любов людина стає людиною. Якщо в житті не буде любові, (за логікою питання поставленого Камю у творі міф про Сізіфа).

То чи варте життя того щоб бути прожитим? І я трансформую це питання... Прожитим без любові.. Без любові людина нецілісна особистість, вона позбавлена справжнього достотного буття й усвідомлення його духовних глибин. Етика, філософія, релігієзнавство, естетика, психологія, антропологія та інші дисципліни брали любов як предмет свого дослідження. В історії філософських досліджень, любов займає завжди значне місце. Від Платона до Августина Блаженного, від Рене Декарта до Зігмунда Фрейда, Альберта Камю, Еріха Фромма та Жоржа Батая та багатьох інших, розглядають у своїх працях проблематику любові. Концепції любові, прослідковуємо від мислителів епохи античності через Середньовіччя до Нового часу та сьогодення. У своєму діалозі «Бенкет», Платон намагався пояснити поняття «любов». Платонівське тлумачення еросу як постійного прагнення до вдосконалення духу мало значний вплив на розвиток філософії любові європейської філософської рефлексії. Філософ Античності зосередив увагу на необхідності постійного сходження до вищих форм буття та перетворення нижчих онтологічних щабелів у вищі. Це еротичне сходження душі розпочинається з чуттєвої закоханості в тяжінні до прекрасних тіл, далі до прекрасних душ та прекрасних учень і нарешті до чистої ідеї краси самої по собі, тобто того прекрасного, що є вічним. Таке тлумачення еросу передбачало постійне духовне оновлення людини та зумовлювало її

творчий неспокій. Згодом – любов як одна з найголовніших заповідей постає у Новому Завіті. В Біблії поняття любові трактується в двох напрямках: любов до Бога та любов до людей, до ближніх. Але найбільша любов – це Божа. Вона безмежна та безкорисна. Людська любов до Бога носить назву любов-потреба. Адже основною емоційною потребою людини є потреба любові. Це як ліки для душевного спокою. Почуття любові самовіддане та безкорисливе.

Цікаво, що Рене Декарте виокремлював прояви любові за ознакою як інтенсивність. Де Любов – як прив'язаність, у цьому випадку об'єкт любові цінують менше, ніж себе. Любов – як дружба, тут любов рівна, іншого цінують на рівні із собою. Любов як благовіння де об'єкт любові цінують менше, ніж себе. Це те, що ми любимо у найвищій мірі з повною готовністю до самопожертви. Це саме ті сили від яких залежить наше буття. Це Бог, Батьківщина, суспільство. Любов у Декарта це пристрасність душі, яка відбувається у двох субстанціях: духовній та тілесній. В одній зі своїх праць, а саме «Пристрасті душі», Декарт відносить любов до шести перших пристрастей та намагається науково пояснити що таке любов. Це ті стани, в результаті яких, під впливом тіла страждає душа і які характеризують людину як духовно-тілесну субстанцію. Цікаво говорив феноменолог Гільдебранд про те, що саме сильна любов жадає взаємності. У філософії екзистенціанізму – любов це енергія, яка спрямована на вільне служіння, творення між «я» та «іншими». Любов – це як предмет та проблема філософського дискурсу.

Погоджуюсь, що любов – це почуття, бажання, переживання. Воно проявляється у потягу до іншого. Але це швидше закоханість, а не любов, Пристрасть та бажання любити – це не сама любов. Любов виражається у «сукупності наміру і дії; вона діяльна, активна, але й дисциплінована, вона – це «акт саморозвитку навіть у тому випадку, коли метою є розвиток для когось іншого». Думаю, любити означає діяти, з відповідальністю присвячувати себе духовному розвитку любимих. Іншими словами: любов до людей означає любов до себе. Іспанський філософ вважає, що для любові властиві постійність і плинність. Підтримую думку, що любов – це як щось значно більше ніж чуттєве устремління. Любити означає «плекатися предмету любові», «ні на одну мить не сумніваючись». Отож Любов постає феноменом різноманітним: від Любов-кохання, любові-дружби, батьківської та синівської любові, любові-приятності, любові-милосердя.

У творі «Мистецтво любити» Еріха Фромма було розглянуто питання бачення та сутності любові. Автор стверджував, що «ані любов, ані його книга не передбачають інструкцій чисто технічного характеру». Любов – це не про сентиментальність, це те що може випробувати кожен. Коли людина здатна переживати кохання, це пов'язано з рівнем розвитку

особи та зрілістю. І як переконує автор, що й мені імпоуге... Щоб кохати потрібна віра, дисципліна та відвага.

Еріх Фромм стверджував, любов – це «діяльна заклопотаність, зацікавленість в житті і благополуччі того, кого ми любимо». Тому він вважає що любляча людина – відповідальна людина. Погоджуюсь, що відповідальність дає змогу здійснити ідеал люблячого, тобто привести любимого до щастя, благополуччя. Еріх Фромм вважає справжньою цінністю людини, здатність любити. У його розумінні, любов служить критерієм буття. Коли людина володіє мистецтвом любові, в неї може змінюватися характер, відбуваюся зміни загалом, змінюються погляди, цінності. Але, на жаль, дуже часто люди не здатні відрізнити почуття закоханості від справжнього істинного кохання.

Любов пов'язана з вибором людиною духовного шляху: «Любити людину такою, якою вона може стати, і є вибір тягнучої, чарівної невідомості...Парадокс в тому що ми обираємо людину такою якою вона ще не була, не стала і, можливо, не стане». Любов пов'язана з духовною чуттєвістю. Відповідно Хтось схиляється до «вільних відносин без обов'язків». Для таких «пар» немає обмежень ні в чому. Лінгвістика цікавиться концептами «любов» та «кохання». Любов всюди, навіть в буденності. З любові народжується кохання, яке є ще одним видом любові. Це стійке почуття й виражається в бажанні зблизитися з коханою людиною. Сучасні лінгвістичні дослідження віднайшли тільки окремі аспекти концепту «кохання». Їм бракує досліджень етно-специфічного та етно-культурного відображення «емоцій в уявленнях про почуття». Любов – це світле та велике почуття, яке притаманне людям. Це як нагорода, отримана без жодних зусиль... Для кожної людини любов – це щось своє, та все ж існує одна спільна думка, що без любові ми не варті нічого... Довіряти, турбуватися, бажання пробачати коханих, все це притаманне для любові. Вона не існує сама по собі. Поряд з нею дружба, ненависть, ревності. Отож, любов всюди, вона дійсно один із ключів до розуміння рятуює світ, творить кожного з нас, робить з нас особистість. Любов – тривожність, очікування, біль, травми, але це психологічно потрібний стан, який допомагає формуванню особистості. Слово, яке часто промовляється, але, на жаль, дуже рідко хтось задумується про його глибокий сенс та зміст.

1. Форматова С. В. Концепти «любов» та «кохання» в українській лінгвоментальності. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-413-261-6/46.pdf> (дата звернення: 12.10.2023). 2. Пастущин О. Виразення моральних почуттів або 5 мов любові. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/60843918.pdf> (дата звернення: 12.10.2023). 3. Фромм Е. Мистецтво любові. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Fromm_Erich/Mystetstvo_liubovi/ (дата звернення: 12.10.2023).

Коберська Т. А., к.філос.н., доцент, **Псуй І. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ВІЙНА ЗА САМОБУТНІСТЬ: АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Майже 40% українців у 2020 році ще шукали свою ідентичність, свідчить опитування Інституту соціології НАН України 2020 році. Більшість ідентифікували себе, в першу чергу, як громадян України (61,7%), але чимало – як жителів якогось села, міста, області (27,4%), а ще невелика частина бачила себе громадянами колишнього СРСР (3,4%). Словосполученням «національна ідентичність» часто оперують, але що це таке? Чи сформувалась вона в українців? Та чи варто так боятися за ту ідентичність для побудови щасливого суспільства й успішної держави?

Національна ідентичність – це відчуття належності людини до певної нації. Слово пішло від пізньолатинського *identitas* («однаковість») або ж від *idem* («однаковий»). В українських законодавчих актах «ідентичність» зазвичай перекладають як «самобутність».

«Це тотожність, подібність чомусь, комусь, але далі одразу постає питання до кожної людини, з ким вона себе ототожнює, до якої спільноти відносить? Я – чоловік, батько, підприємець, науковець, житель Києва. До того ж, самоідентифікація та те, як вас сприймають інші люди, часто може не збігатись – тут постає проблема.

Коли йдеться про українську національну ідентичність, слід брати до уваги, що уявлення носіїв такої ідентичності про те, яким ознакам відповідає спільнота, називана українською нацією, різняться.

Цікавою, як на мене є позиція. Згідно якої «Ідентичність бере свій початок із слабкості людської натури. Людина не могла вижити одна в природі, тому змушена вести колективне життя. Так природньо сформувалась перша колективна ідентичність – родинна, а від неї сформована на спільності проживання – кланова. Згодом в групі з'являється вже своя мова й культура. Сталося відокремлення «Ми» від «Вони»,

Національна ідентичність – це почуття належності та приналежності до певної нації або народу. Вона визначається спільними культурними, історичними, мовними та соціальними характеристиками, які об'єднують людей, що відносять себе до цієї нації. Національна ідентичність включає в себе почуття гордості за свою культуру, традиції та історію, а також віру в спільні цінності і ідеали. Вона може бути формована різними факторами, включаючи місце народження, громадянство, мову, релігію, спільні цілі та

досвід. Національна ідентичність може мати значний вплив на самосвідомість, поведінку, політичні переконання та суспільну взаємодію індивіда або групи.

Ідентичність є тотожністю, особливістю, те чим ми не подібні на інших, але вона також є відчуттям цієї спільності. Ідентичність це не вроджений дар а набуток нашої праці з самоусвідомлення, це не даність яку можна просто отримати в подарунок, це – праця, витвір. Ідентичність це не про зовнішнє ознакування. Коли ми сперечаємося про ідентичність дуже важливо пам'ятати про що ми сперечаємося, це не слова та зовнішні форми про якісь філософські значення та категорії. Поки живе суспільство доти вони творять власну ідентичність, ідентичність існує в дії, процесі, а це означає, що над нею потрібно постійно працювати. Навіть якщо для себе ми уже дізналися хто є ми, то часто життя нам може поставити такі умови, коли ми будемо змушені доводити комусь, самому собі, хто я, на чому я стою та за що борюся. Те що нам може здаватися очевидним всеодно потребує праці. Тому що ідентичність потрібно утверджувати, це те чим ми боремося, це знаряддя нашої боротьби і водночас це мета нашої боротьби, за що ми боремося. Війна яка зараз триває в Україні це не тільки війна за територію, це не тільки збройний конфлікт, це війна за ідентичність і війна ідентичностей. Нація – це певна людська спільнота яка потребує самоусвідомлення і сомоорганізації, і вони не можливі без самоототожнення. Ідентичність має свої знаки та ознаки. Знаками нашої національної державної ідентичності є гімн, прапор, герб, конституція. Основою нашої свободи є наша гідність яка починається з індивідуальної людської гідності. Українська ідентичність неможлива без свободи та гідності, саме це нас відрізняє. Також головною ознакою нашої ідентичності є територія, кордон. Мова – це те що окреслює межі нашої ідентичності, визначає відповіді на наше питання хто я і хто ми. Це спосіб вибудови власної спільноти та спосіб порозуміння між спільнотами які шукають між собою спільну мову, при чому кожна маючи свою. Культурна спадщина це про традицію, це не менше важливо ніж територія та мова. Культура це про сенси.

Збереження національної ідентичності є складним завданням, яке вимагає уваги до культурних, історичних, мовних та соціальних аспектів нації. Національна ідентичність це те що формується в минулому, те що кується в сучасному і те що веде нас у майбутнє. Збереження української ідентичності є важливим завданням для кожного українця, і це можна зробити через різноманітні способи. Вивчення та розповсюдження української мови: Мова є основою будь-якої культури, тому вивчення та використання української мови є важливим аспектом збереження ідентичності. Це може включати участь у мовних курсах, читання

літератури та спілкування з іншими українцями українською мовою. Вивчення української історії: Розуміння своєї історії допомагає зберегти ідентичність. Вивчення української історії, подій, видатних особистостей та культурних досягнень дозволяє зрозуміти корені і цінності української культури. Збереження традицій та звичаїв: Україна має багатий фольклор, традиції та звичаї, які датуються століттями. Дотримання та передача цих традицій наступним поколінням є важливим аспектом збереження ідентичності. Це може включати відвідування свят та фестивалів, виконання народних пісень та танців, виготовлення традиційних ремесел тощо. Розвиток національної культури: Підтримка української музики, літератури, кіно, мистецтва та інших культурних проявів сприяє збереженню української ідентичності. Ваша ідентичність визначає те, хто ви є, і дозволяє вам виражати свої переконання, цінності, смаки і уподобання. Це допомагає вам бути вірним собі та виразити себе у світі. Ідентичність забезпечує вам почуття стабільності і безпеки, оскільки ви розумієте, де ви стоїте в світі і хто ви є. Це може сприяти психологічному комфорту і самопочуттю. Зберігання своєї ідентичності допомагає вам знаходити спільні мови з людьми, які поділяють ваші цінності і інтереси.

Українські архетипи відображають типові риси, які вважаються характерними для українського народу і його культури. Архетипи виражають глибокі психологічні, культурні і історичні особливості групи людей і можуть включати в себе візуальні символи, цінності, міфологію, традиції та інші аспекти культури.

Одним з найвідоміших архетипів, пов'язаних з Україною, є образ козака. Козаки були воїнською клясою, яка жила в Україні протягом багатьох століть. Вони символізують мужність, вольнодумство, боротьбу за свободу і незалежність. Козаки стали важливим елементом української ідентичності і розповсюдилися в культурі, мистецтві, музиці та літературі. Інший архетип, пов'язаний з Україною, – це образ матері-господині. Українська жінка традиційно відіграє важливу роль у сім'ї і господарстві. Вона відображає зображення люблячої і сильної матері, яка зберігає традиції, займається господарством та виховує дітей. Цей архетип може бути пов'язаний з образом «матері-землі», яка живить і підтримує життя. Архетипи, пов'язані з українською культурою: Дідусь та бабуся: Старіші покоління мають велике значення в українській культурі. Образ дідуса та бабусі втілює мудрість, досвід і турботу про сім'ю. Вони є хранителями традицій, культурних цінностей та родинних зв'язків. Лірична пейзажна природа: Україна відома своїми просторими степами, річками, горами і лісами. Образ української природи втілює в собі спокій, гармонію і силу природних елементів. Він часто зустрічається в поезії, малюнках та музиці.

Образ хлібороба: Хліборобство має велике значення для української культури, і образ хлібороба символізує працьовитість, зв'язок з землею та важливість сільського господарства. Кобзар: Кобзарі виступали як музиканти, поети та народні співці в українському суспільстві. Вони виконували духовні пісні та розповідали історії про український народ. Образ кобзаря втілює в собі поетичну душу, творчість і патріотизм.

В історії філософії сформувались ідеї Кордоцентризму, або «філософія серця» вважалась центром, стрижнем української філософсько-світоглядної думки. Адже серце – це орган не лише почуттів, але і своєрідний провідник між почуттями та розумом. Розум вважався лише механізмом обдумування, планування дій, а серце – безпосереднім виконавцем. Завдяки розуму людина здатна пізнавати навколишній світ, але лише серцем вона може побачити дійсно величні та не одразу помітні речі. Саме така концепція була провідною в етичній думці XIX століття, проте, аналізуючи джерела, ми бачимо значний вплив ідеї «сердечного» світогляду на розвиток основних етичних ідей українського народу.

Пов'язано це, перш за все, з тим, що саме поняття «українці» вже висвітлює неабияку душевність, щедрість, відкритість. Чи бачили ви коли-небудь народ, який би так непорушно відстоював національну ідею? Чи зустрічали ви коли-небудь українців, котрі не знають, задля чого вони живуть на цьому світі? Запитавши їх, отримаєте відповідь: «Щоб працювати, любити свою родину та неньку Україну!». А все тому, що Україна – в серці. Це не відпрацьований механізм постійного возвеличення своєї держави за вимогою часу чи політичної системи, а щира, сильна, сердечна свідомість громадян.

Отож ідентичність – основоположна. Тому «наші вороги» завжди знищували наші «опізнавальні знаки» – мову і культуру її символи. Країни зі стійкою ідентичністю – найуспішніші. Якщо люди об'єднані довкола однієї системи цінностей і культурних кодів, вони стають монолітним бетоном. У таких країнах вища якість державного управління, сильніша економіка, більший рівень довіри у суспільстві.

1. Шлемкевич М. І. Загублена українська людина. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25519/file.pdf> (дата звернення: 12.10.2023). 2. Мовчан П. П. Зміст поняття національна ідентичність: теоретико-методологічний аспект. URL: <http://surl.li/njkup> (дата звернення: 12.10.2023).

Мельничук М. С., к.філос.н., доцент, **Гордійчук В. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ПОП-МИСТЕЦТВО ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ТРЕНДІВ КУЛЬТУРИ МЕТАМОДЕРНУ

Цифрові технології є сьогодні практично у всіх сферах діяльності людини. Більш того, очевидно, саме розвиток таких технологій зумовив вступ людства на новий етап розвитку – постіндустріальний, інформаційний. Під цифровим (комп'ютерним) мистецтвом розуміють творчу діяльність, засновану на використанні комп'ютерних (інформаційних) технологій, результатом якої є художні твори у цифровій формі.

Термін «цифрове мистецтво» використовується для позначення художніх творів як традиційних, перенесених у цифровий формат або спочатку створених у цифровому форматі, так і принципово нових їх видів, основним середовищем існування яких є комп'ютерне середовище. До них в аспекті сучасного мистецтва, що цікавить нас, відносять ASCII-Art, комп'ютерну графіку, цифровий живопис і демо. Використання цифрових технологій у фотографії породило також гібридні технології, наприклад, фотоімпресіонізм, використовує цифрову обробку фотографій з метою посилення її виразних властивостей та емоційності.

Проблема використання цифрових технологій у мистецтві є сучасним продовженням питання про взаємини мистецтва та техніки, що хвилювало в тій чи іншого ступеня практично всіх філософів які цікавилися мистецтвом та мистецтвознавців з моменту появи можливості технічного репродукування творів мистецтва.

Поєднання всього і вся є характерною рисою мистецтва метамодерну. Це спосіб організації цілого у вигляді логічного з'єднання різномірних елементів: традиційного живопису та графіки, фотографії, комп'ютерної графіки, поліграфії, рекламної продукції тощо. Якщо модернізмі такий спосіб є лише приватним прийомом художньої техніки, то постмодернізмі він трансформується в універсальний принцип, що дозволяє організувати весь простір культури.

Насамперед, мистецтво неокультури вийшло зовсім нову реальність – віртуальну. У сучасному поп артї, в рамках, наприклад, 3D-моделювання можна говорити не лише про побудову моделей об'єктів, але й наповнення їх даними, які, у свою чергу, дозволяють оптимізувати процеси прийняття управлінських рішень і згодом зв'язати між собою засоби проектування виробів із засобами їх виробництва. Водночас на шляху масового

впровадження технологій віртуальної реальності ще потрібно буде підвищити реалістичність відображення віртуального світу у нових версіях приладів, які забезпечать ще більш реалістичну присутність людини у віртуальній реальності.

У самому терміні «віртуальна реальність» прихована деяка внутрішня суперечність, проте ця суперечність і є ключовим у розумінні значущості того, що відбувається: комп'ютерні технології дозволяють людині формувати реальність, що розвивається за законами, що принципово відрізняється від тих, які визначають реальність «реальну» і в якій багато традиційних, У тому числі естетичні, принципи просто не застосовуються.

Очевидно, що спроби осмислити проблему традиційними методами призводять до парадоксальних результатів. Так, Ж. Бодрійяр стверджує, що зміст сучасного мистецтва не репрезентує реальність, а лише спотворює її через нескінченне повторення та варіювання форм і робить висновок щодо загибелі мистецтва: «... мистецтво тепер усюди, оскільки в самому серці реальності тепер – штучність. Отже, мистецтво мертво, бо не лише померла його критична трансцендентність, а й сама реальність...». Тим самим він вказує на те, що проблема набагато глибша – у тому, що в сучасному світі сама реальність стає гіперреалістичною. тобто такою, у якій на зміну репрезентації приходять симуляція [1].

Схожої позиції дотримується так само Г. Фернандес, який зазначав, що з розвитком технічних засобів мистецтво втрачає свою автономність, а головним критерієм мистецтва стає використання високих технологій [4].

Оцифрування популярного мистецтва в контексті сучасних трендів – це процес адаптації традиційного мистецтва до сучасних технологій та культурних змін. Ось декілька ключових аспектів цього процесу:

Використання технологій: Багато сучасних митців використовують цифрові технології, такі як комп'ютерна графіка, віртуальна реальність і штучний інтелект, для створення своїх творінь. Це дозволяє їм експериментувати з новими формами та засобами виразу.

Сучасні медіа швидко розвиваються, що призводить до змін у суспільстві і духовній сфері. З поширенням комп'ютерних технологій виникають не лише нові щоденні практики, але й нове мистецтво, відоме як цифрове мистецтво. Це вид мистецтва, який об'єднує нові медійні платформи (розглядаючи «медіа» у широкому сенсі) з креативним мисленням сучасних художників [2, с. 26].

Інтерактивність: Сучасне мистецтво може бути інтерактивним, де глядачі можуть взаємодіяти з творами мистецтва, використовуючи сенсорні технології або мобільні додатки. «І. Покуліта і М. Колотило відзначають, що «сучасні медіареалізують потреби дистанційної,

віддаленої інтерактивної комунікації та інтегрують комплексдопоміжних засобів творчої реалізації особистості...». Медіа та соціальні мережі: Мистці використовують медіа-платформи та соціальні мережі для публікації своїх робіт і отримання відгуків від глядачів. Це сприяє поширенню та популяризації їхньої творчості» [3, с. 134].

З сучасним розвитком технічних медіа відбуваються зміни, які впливають як на суспільство, так і на духовну сферу. Поява комп'ютерних технологій призводить не лише до нових щоденних практик, але і до народження нового виду мистецтва, відомого як цифрове мистецтво. Ця форма мистецтва поєднує в собі нові медійні платформи (з розумінням «медіа» у широкому сенсі) з особливостями творчого мислення сучасних художників [3, с. 134]. Мультикультурний підхід: Сучасні митці часто поєднують різні культурні впливи та стилі в своїх роботах, що відображає багатство сучасного світу.

Поява та поширення різних візуальних медіумів, таких як артефакти первинних культур, живопис і текст, разом із конкуренцією оптичних медіумів, вивели з центру уваги не саме те, що було зображено, а спосіб, яким це було зображено. Відомі припущення про те, що геніальні художники мають єдиний внутрішній джерело образотворчої креативності, були піддані сумніву. Візуальні ефекти більше не розглядаються як просто ілюстрації для друкованої продукції, як це було в епоху текстоцентризму, але розглядаються як результат впливу певних технічних параметрів різних медіа на сприйняття.

Активізм та соціальні проблеми: Багато сучасних творінь мають активістський підтекст і відображають соціальні проблеми, такі як екологічна криза, рівність гендерів, расова та соціальна справедливість.

«Прикладом може бути те як в теперішній час через рекламу висвітлюють квір(ЛГБТК+)-спільноту. Реклама брендового одягу «Dolce&Gabbana» 2021 року ґрунтується на припущенні, щосоціальна та культурна структура глядачів, така як клас, вік, стать, особиста історія, сексуальністьвпливає на позитивне розуміння та сприйняття аудиторією різноманітності відносин між людьми. Два коротких відео були частиною глобальної кампанії італійського будинку моди «LoveisLove» напередодні Дня святого Валентина. Реклама показує поцілунки одностатевих пар. Інша реклама італійського бренду одягу Diesel «Франческа» 2020 року, який представляє собою короткометражний фільм про трансдівчину та процес її переходу. Франческа приймає гормони, міняє гардероб (залишаючи фірмові джинси Diesel), вчиться робити макіяж і проходить соціалізацію як дівчина, якупідтримують друзі й батьки. Та в кінці посвячується в монахині, що є мрією всього життя. Ролик був знятий у Київському політехнічному інституті ім. І. Сікорського. За замовленням

Diesel над фільмомспільно працювала італійська студія PublicisItaly та українська студія FAMILY Production. Режисером фільму виступив Франсуа Руселле. Роль Франчески виконала модель і активістка Харлоу Роуз Монро» [3, С. 135–136]. Оцифрування популярного мистецтва допомагає митцям залишатися актуальними та здійснювати вплив на сучасне суспільство через свої роботи.

Культура сучасного суспільства є масовою. Такою вона стала багато в чому завдяки розвитку технологій тиражування та комунікації. Особливу роль у формуванні масової культури відіграв розвиток аналогових технологій, насамперед всього, радіо та телебачення. Це дозволило наблизити до реципієнта твори музичного мистецтва, театру та кіно. Цифрові технології вивели цей процес на принципово новий якісний рівень, коли мистецтво, зокрема образотворче, стає справді масовим. Справді, переведення творів мистецтва у числовий формат значно розширило експозиційні можливості, а розвиток Інтернету дозволив мільйонам людей відвідувати музеї та виставки та переглядати представлені там експонати на моніторах своїх персональних комп'ютерів. Образотворче мистецтво стає глобальним, як і світ. І, можливо, перш за все саме в цьому відображає сучасну реальність.

Мистецтво складається з реальних систем або їх моделей, що формуються у свідомості та, як і всі продукти творчої діяльності людей, оперує моделями реальної дійсності. При цьому, на відміну, наприклад, від науки, моделі мистецтва є духовнішими. Вплив мистецтва на особистість здійснюється не силою логічного переконання, а цілеспрямованим розширенням реального життєвого досвіду людини, якому воно дає можливість пережити те, що не мало місця у його дійсному житті. Таким чином, часто вплив мистецтва на особистість здійснюється через підсвідомість. Але у будь-якому разі таке вплив мистецтво здійснює через акти творчості, невіддільні від своїх творців (художника, композитора, актора тощо). Таким чином, реально має місце взаємодія (хоча не завжди одночасна) між особами, до певної міри аналогічна мовленнєвої комунікації, за Вінером [5], коли обидві сторони отримують інформацію одночасно.

Технології цифрового мистецтва знаходяться лише на етапі становлення і постійно розвиваються: підвищуються швидкодія і потужність комп'ютерів, розробляються нові програмні продукти, зростають роздільна здатність моніторів і якість передачі кольору. Ми впевнені, що цей розвиток дозволить відкривати в сучасному мистецтві нові і нові горизонти. Нам хотілося б вірити, що на новому етапі розвитку суспільства – постіндустріальному, основою якого є насамперед інформація, ця ситуація кардинально зміниться. Основним пріоритетом

стане примноження не власності, а знань, інтелектуальних та творчих здібностей. Відповідно, мистецтво вийде на якісно новий рівень та цифрові технології зіграють у цьому процесі не останню роль.

1. Бодрійяр Ж. Символічний обмін та смерть / Ж. Бодрійяр. Харків : Універсум, 2006. 389 с. 2. Король В. В., Цифрове мистецтво: технології та естетичні практики. *Сучасне українське мистецтво: концепти, стратегії, візуальні практики* : зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 листопада 2021 року). Черкаси : [ФОП Гордієнко], 2021. С. 26–28. 3. Молодіна А. Репрезентація квір-ідентичності в рекламі: культурологічний вимір. *Сучасний культурно-мистецький простір: креативні та інформаційно-комунікативні трансформації* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 21–22 червня 2022 р. / М-во культ. та інформ. політики України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. Київ : НАКККіМ, 2022. С. 134–136. 4. Fernandez G. Art et science, pour quel dessein? *La part de l'oeuil*. 2016. № 2. P. 20.

Мельничук М. С., к.філос.н., доцент, **Задорожна О. Д.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

КІНЕМАТОГРАФІЧНІ МЕДІА В ФОКУСІ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ СЬОГОДЕННЯ

Спостерігається, що періоди важливих технологічних змін завжди викликають великий інтерес до теорії кіно, оскільки самі фільми, як правило, ставлять важливе питання про те, що таке кіно. Це питання постійно ставили класики кінотеорії протягом багатьох десятиліть. Проте особливо гостро воно стоїть в сучасному контексті, коли на порядку денному – майбутнє цього медіуму і, що ще важливіше, майбутнє кінознавства як наукової дисципліни.

За свою історію кінематограф пережив численні технологічні трансформації, і кожен раз кінознавці долучали до своїх інтересів нові засоби для виробництва, зберігання та поширення продукції на основі рухомого зображення, не в останню чергу отримуючи додатковий стимул від суміжних галузей досліджень. Що ж особливого відбувається у наше час? По-перше, вражає масштаб змін, спричинених цифровою технологією. Практично немає жодного аспекту діяльності або інституції в галузі кіно, який би залишився поза її впливом. Проте в першу чергу, як стверджує В. Новарро, це стосується зростаючої диверсифікації сучасного кінематографа. Цифрова технологія, більше, ніж будь-яке інше нововведення, сприяє розширенню медіуму, який історично вважається кінематографом. Вже наприкінці ХХ століття у науковому лексиконі кінознавців з'явилися такі терміни, як медіасплав, медіаконвергенція, мультимедіа і т. д., що свідчить про плюралізм, взаємозв'язок і «перетин». У наукових працях розглядалися технологічні та інституціональні нововведення, які впливали на кінокультуру, наприклад, домашні відеосистеми, кабельне і супутникове телебачення, а навіть дистанційний пульт керування. Однак мало хто передбачав кінець кінематографа, оскільки вірили в його здатність адаптуватися до нової технологічної ситуації та існувати в постійно прогресуючому медіаоточенні [3].

Індустрія кіно, де цифрова технологія успішно поєднується з традиційними сюжетними медіа та візуальними парадигмами, є конкретним підтвердженням того, як традиції з'єднуються з новими розробками. Те саме можна сказати і про інші форми кінодіяльності. За словами Новарро, цифрові технології насправді посилюють вже сформовані кінематографічні традиції, враховуючи зміни у матеріальних умовах і способах сприйняття. Більше того, новації дозволяють

кінематографістам вивчати нові території, освоювати медіапрактики, які раніше вважалися незначущими для кінематографа. «Ми все ще називаємо це кінематографом, маючи на увазі переосмислення ідентичності цього поняття. Ми все ще вважаємо кіно певною нерозривною формою із старими кінематографічними медіа. Ідентичність базується на історичній впізнаваності практики, а не тільки на якісно-істотних характеристиках, які, мовляв, властиві виключно кіно».

Посилення впливу цифрової технології на кінокультуру призводить до зростання інтересу до онтології кінематографа. Щоб проаналізувати його минуле і оцінити зміни, які відбуваються, кінознавці пропонують перенести акцент з опису передбачуваних властивостей цього медіуму як історично сформованої практики на його вияви в актуальних контекстах. Проте загальновідоме уявлення про те, що кіно як інституція виживає, тоді як фільм як матеріальний об'єкт зникає, вимагає нової перспективи. Перш за все потрібно відмовитися від жорсткого відокремлення старих і нових медіа, від цієї помилкової точки зору, що цифрова технологія витіснить традиційне кіно. Переконалива критика цієї дихотомії міститься в роботі Філіпа Розена, де він показує, наскільки цифрові фотографії і кінематограф моделюються за зразком їх аналогових попередників і піддає сумнівам ідеалістичний погляд, згідно з яким медіа часто поділяють на «нові» і «старі» [1].

Переосмислення минулого кінематографа в контексті сучасних медіа може виявитися не таким простим завданням. Адже інновації завжди передбачають відмінність, а не схожість. Оцінюючи вплив нових технологій на кінопродукцію і перегляд, А. Фрідберг наполягає на історичній перспективі. Справа в тому, що минуле кінематографа, яке включає як дискурсивні (отримані логічним шляхом) моделі, так і інституціональні практики, завжди було різноманітнішим, ніж випливало з поняття «фільм» як медіуму на целюлоїді. Саме методи виключення та відбору парадигми кінематографа стали загальноновизнаними. У цьому відношенні численні медіа, які привертають увагу кінознавців, мають можливість претендувати на кінопрактики, які колись здавалися периферійними для історії головного кіно [2].

Одні кінознавців вказують на схожість «нових медіа» із раннім кіно та до-кінематографічним періодом. Інші розширюють коло питань у дебатах про «традиційні» та «нові медіа» за рахунок телебачення. Тим часом, треті створили концепцію життєздатності загальною платформою для дискусій про кіно та сучасні цифрові медіа, обговорюючи, наприклад, поняття «розширеного кіно», яке у своїх початкових контекстах описує певний підхід в експериментальній творчості. Насамперед, більшість сучасної кінопрактики, особливо онлайн, дозволяє «розширеному кіно»

творчо об'єднувати повсякденний і медіатизований досвід. Щодо життєздатності кінематографа в минулому і сучасності, дослідження також вказують на важливість кіно як історичної посилки і підкреслюють його значення в обговореннях сучасних медіа. У книзі «Мова нових медіа» Л. Манович, наприклад, висуває кінематограф як важливий історичний контекст і підкреслює його значення в обговореннях сучасних медіа.

Наварро розглядає фільм як медіа-подію, яка об'єднує контексти виробництва і перегляду. Ця характеристика є характерною для численних сучасних медійних досвідів – масових і артхаусних, і підтверджує необхідність історичної перспективи, що веде до перших повнометражних художніх фільмів [3]. У дискусіях про нові медіа згадується експериментальне кіно, анархічний дух перших днів, коли не існувало жодного кінематографічного мовлення або стандартного способу перегляду. Це ще раз підтверджує відому паралель між прокінематографічними артефактами і сучасними медіа, заснованими на рухомому зображенні, свідчачи про повернення інтересу до кінематографа як розширеної області аудіовізуальних медіа в межах художнього кінопродукту і театрального показу на основі, на якій, як стверджується, ґрунтується ідентичність і самобутність кінематографа. Більше того, вони знижують пафос, який часто супроводжує дебати про важливість цифрової технології, які можуть легко перерости в злорадне святкування перемоги нового над старим. Всі ці точки зору передбачають певну форму протиставлення кінематографа і цифрової культури та намагаються відокремити кіно від медіа, які існували до нього і існують зараз. Формуючися зараз різноманітна область передбачає наратив, який складається з багатьох складних сюжетних ліній, взаємопов'язаних точок, в реалізації яких, слід визнати, технологія може відігравати важливу роль разом з естетичними традиціями, соціокультурними силами, етичними нормами, які допомагають виділити те, що традиційно вважається кінематографом.

Сучасна документалістика служить наочним прикладом того, як різні підходи можуть ускладнити і розширити область кінематографічних медіа. Малоімовірно, що хтось буде заперечувати факт того, що цифрова технологія має великий вплив на документальне кіно, чи то стосується це більш широкого доступу до засобів виробництва, чи переваг більш розгалужених мереж прокату. Цифрові медіа сприяють зростанню інтересу до незалежного нон-фікшн як з боку авторів, так і споживачів. Посилаючись головним чином на традиційні документальні формати, медіа-мейкери «розтягують» і створюють те, що з повним правом можна назвати новим жанром.

У даній області спостерігається зіткнення різних критичних позицій, проте їх загальний консенсус полягає в тому, що цифрова документалістика є ключовим аспектом сучасної кінематографії, коли технологія поєднує традицію з новацією. Вона не є простором для традиційного медіаформату і не передбачає повного відкидання минулого. Цікаво, що проекти в галузі цифрової документалістики ґрунтуються на різних наукових школах і порівняно легко перетинають дисциплінарні межі.

Швидкозростаюча галузь кінематографічних медіа вимагає більш гнучкого підходу до традиційного розподілу між процесом створення кінопродукту і конкретним досвідом. Виробництво та перегляд – взаємозалежні сфери діяльності, і, за думкою Наварро, саме ця особливість стане головною рисою кінематографічних медіа ХХІ століття. Особиста участь глядача стає важливим фактором у формуванні образу персонажа, його змінності, «говоримо чи не про випадок маніпулювання ним і його реконтекстуалізацію, «рекурсивність» чи «миттєву багатостворюваність» в цифрових мережах». Перегляд, у свою чергу, передбачає тепер не лише численні канали, але й різні ситуації, в яких він поєднується з такими діями, як поширення, коментування, реміксування і так далі, коли переплітаються повсякденний і медіатизований досвід.

Термін «розширене кіно» використовується і кінематографістами-експериментаторами в галузі кінематографу з середини 1960-х років, але, можливо, його більше асоціюють з книгою Дж. Янгблада, де описуються «інтермедійні області, які, серед іншого, включають відеоарт і комп'ютерні фільми. «Розширене кіно» кидає виклик автономії записаного образу, розширюючи межі того, що називають кінематографічними медіа. Це не просто термін, це певна концепція медіа на основі рухомого зображення. Переглядаючи сучасне кіно, неможливо не розуміти, що те, що колись здавалося винятковим, тепер становить велику частину нашого повсякденного досвіду» [3].

Реаналіз канонічних меж кінематографу примушує кінознавство розширювати свої звичні парадигми, оскільки традиційні демаркаційні лінії між різними медіа, заснованими на рухомому зображенні, не можуть стримати появу обширних областей взаємодії, що вимагає особливого дослідження з боку науковців у галузі кінематографу... Відомо, що відеоігри, які широко використовують класичні стандарти кінопродукції, одночасно відкривають для наративного кіно нові форми сюжету. Більше того, як відзначають прихильники цифрової культури, креативність зараз все більше враховує трафік через різні медіаплатформи. Не складно простежити взаємозалежність між контекстами виробництва і споживання, актами кодування і декодування, між процесами створення і використання

медіапродукту. Наприклад, уявіть інтерактивний документальний проект (їх багато), який дозволяє користувачам додавати інформацію на певну тему і реагувати на матеріали, завантажені іншими. В завершеному вигляді цей проект буде залежати від результатів цього обміну. «Перегляд» втручається у структурування документального матеріалу і перетворює дану частину сюжету на ситуацію з відкритим кінцем, своєрідну «подію, коли кожен новий запис є реакцією на загальну розмову».

Саме в цьому контексті ідея «розширеного кіно» набуває історичного значення. Зазвичай цю концепцію пов'язують з експериментальними медіа, де контекст сприйняття є ключовим елементом творчої діяльності. Акцент переміщується на момент показу на екрані, і проекція – іноді на кількох пристроях – стає свого роду виставою. Живий і медіатизований досвід разом створюють подію, яку важко вписати в шаблон традиційного кіноперегляду чи кінопродукції.

1. Deuze M. Participation, Remediation, Bricolage: Considering Principal Components of a Digital Culture. *The Information Society*. 2016. № 22. P. 63–75. 2. Lavender A. Digital Culture. *Mapping Intermediality and Performance*. Amsterdam University Press, 2010. P. 125–134. 3. Navarro Vinicius. New Cinemas. *Film and Digital Media. Film Studies*. Spring, 2015. Vol. 12. Pp. 36–44.

Мельничук М. С., к.філос.н., доцент, **Кушева В. О.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ТА ЦИФРОВІ АСПЕКТИ НЕОКУЛЬТУРИ: ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД

Театральне мистецтво користувалося популярністю з часів свого зародження. Класичний театр виник у Стародавній Греції. Театральна сцена була відкритим круглим майданчиком, званим орхестрою. Актори виступали обличчям до глядачів, які сиділи на дерев'яних чи кам'яних лавах. Саме в Стародавній Греції зародилися основні жанри: драма, комедія, трагікомедія, мюзикл та буффонада. Сучасний театр дуже відрізняється від класичного – це експериментальні жанри, що зародилися на початку ХХ століття. Нововведення шокували та дивували глядачів, які звикли до суворої класики. Незважаючи на це, зміни були тепло прийняті більшістю поціновувачів жанру та успішно розвиваються досі. Ключовий момент сучасного мистецтва – це нові конвенції, укладені між тими, хто виробляє це мистецтво, і реципієнтом, що його сприймає. У театрі це найбільш очевидно, бо навіть найважливіші знамениті спектаклі – це спектаклі, де глядач приходиться як оцінювач. Але, часи неможливо змінюються. Культура сьогодення перебуває в стані постійних трансформаційних рухів. Сучасний світ знаходиться в тісному взаємозв'язку зі світом цифрових технологій. Театральне мистецтво, не стало винятком.

Присутність цифрових технологій у сучасному театрі – очевидний факт реальності. У консервативній театральній критиці нерідко можна прочитати, що відео в театрі (відеопроєкція як декорація або зйомка онлайн) – це вже застаріло, «це вже було». Проте «усе ХХ ст. у театральній сценографії та виконавських мистецтвах загалом пройшло під знаком впровадження технологічних систем». Цифрові засоби оформлення вистави вже стають його невід'ємною частиною і можуть бути розглянуті нарівні з такими традиційними доданками театру, як танець, спів, драматична мова: «Домінуючим засобом виразності сьогодні стають світлове оформлення, використання різних екранів та відеопроєкцій, керованих комп'ютерними системами». Відповіддю на критику використання в театрі технологій є аргумент про зміну природи суспільства; настання постіндустріальної цифрової формації зумовлює неминучість дигіталізації будь-якого досвіду, у тому числі й театального.

На сьогоднішній день немає однозначного наукового визначення поняття «цифрова культура». У сучасних наукових дослідженнях наводяться різні тлумачення цього терміна. Очевидно, цифрова культура як складова загальної культури містить систему ціннісних орієнтирів, характерних для суспільства в період його цифрової трансформації. «Цифрова культура – система цінностей, установок, і правил поведінки» [1]. Нам представляється найбільш повним наступне трактування цього поняття: «Цифрова культура – набір принципів та компетенцій, що характеризують переважне використання інформаційно-комунікаційних цифрових технологій для взаємодії з суспільством та вирішення завдань у професійної діяльності» [2]. Фахівцем є людина, яка володіє, знає, як використовувати інструменти, які пропонують нам сучасні інформаційні технології, незалежно від того, чи має він профільну освіту в галузі ІТ. Інформаційні технології проникли у всі сфери життя. Майбутнє за Інтернетом речей, розподіленими мережами, автоматизацією та економікою роботів. Інформації стає все більше і більше, і обробка даних може допомогти у створенні кращих соціальних сервісів і впровадження інновацій. Велика частка спілкування, як ділового, і особистого, відбувається у мережі, що визначає особливості мислення та поведінки покоління. Практично у будь-яких сферах діяльності ми стикаємося з необхідністю зберігати, шукати та аналізувати великі обсяги інформації. Щоб грамотно використати інформацію та отримувати осмислені результати, потрібна цифрова культура. Тобто людина, володіючи знаннями в цій галузі, розуміє, які алгоритми підходять для обробки та аналізу даних, які завдання можна ставити в області даних, які технології підходять для вирішення цих завдань та яким результатам можна довіряти. При цьому цифрова культура сьогодні потрібна всім фахівцям, як у технічних, так і в гуманітарних професійних галузях. Статистичний аналіз та обробка великих даних важливі у будь-якій роботі. Від фахівців у галузі комунікації потрібні навички роботи з графічними редакторами, системами CMS, HTML-розміткою та іншими цифровими інструментами. Філологу потрібно вміти аналізувати тексти, біоінформатику – обробляти послідовності ДНК. Без знань у галузі цифрової культури вже неможливо стати затребуваним фахівцем практично у будь-якій професії.

З початку епохи кіно практикується запис спектаклів на різні носії; однак, з розвитком технологій, стала можлива така зйомка, яка при врахуванні особливостей монтажу та кадрювання потім, забезпечує досить повне уявлення про постановку; реалізацією таких технологій для глядача став, зокрема, успішний проєкт Theatre HD, що сьогодні описується як гібридна форма медіа.

Використання діджитал-технологій у сценографії та демонстрація записаної вистави на екрані, однак, працюють, як правило, в умовно «традиційному» театральному форматі. Від цих форм принципово відрізняється «цифровий театр» – постановки, створені режисерами та акторами разом із фахівцями з технологій, у цифровому середовищі та для її користувачів. Сьогодні є спектаклі, створені на основі технологій Zoom та Whatsapp, у середовищі Instagram, у програмах Minecraft та Sims і т.д. Розвиток цифрового театру зумовлено історично, взаємодією театру з такими напрямками діяльності, як сучасне мистецтво, хепенінги, акції, флешмоби, соціальні опитування, цифрове мистецтво як таке.

Строго кажучи, цифровий театр – це гібридна форма мистецтва, яка спирається як на здатність театру стимулювати уяву та розвивати людські відносини, так і на здатність цифрових технологій розширювати можливості спілкування та візуалізації. (Однак такі компанії, як Evans і Sutherland, використовують цю фразу в ширшому розумінні для позначення своїх повнокупольних проєкційних продуктів). Існування «живих» артистів і цифрового матеріалу в одному і тому ж безперервному місці з аудиторією, що є, – ось що відрізняє цифровий театр. Крім вимоги, щоб його подання було «живим» і в той же час цифровим, вторинні характеристики події включають те, що його матеріал зберігає деякі визнані театральні ролі (за рахунок обмеження ступеня інтерактивності) і оповідальний аспект розмовної мови або тексту.

Саме поняття «цифровий театр» поки що перебуває у процесі термінологічного осмислення. А. Т. Веллінгтон визначає поняття так: «Цифровий театр є гібридною (або інакше багатоскладовою) формою мистецтва, заснованою на ідеї традиційного театру, в якому є дія, що виражає себе як видовище, і глядачі, що його сприймають». Особливості театрального досвіду цифрового театру перебувають у стадії теоретичних дискусій, але деякі закономірності виведено. Так, Джон Сібрук пропонує для переживання глядача в новому цифровому світі поняття «pobrow», що відображає відмову від звичних ієрархій: pobrow – це відмова від поділу на смаки «низьколобих» (lowbrow) і «високолобих» (highbrow) споживачів мистецтва [1, с. 18]. Навпаки, споживач цифрового мистецтва повинен мати широкий діапазон сприйнятливості, створювати спектаклі своєю безпосереднім участю – зокрема тілесним (спектаклі-променади).

Однак, подальша теоретизація феномена цифрового мистецтва утруднена через різномірність цього явища, його становлення та відкритих меж. Наприклад, із ознак цифрового театру, виділених А.Т. Веллінгтон: відсутність фізичних меж простору та бар'єру між глядачами та акторами; безліч вибудованих просторів і інтерактивність; рівноправна присутність акторів та глядачів; актор на рівних правах з річчю, звуком, аватаром -

якісь видаються універсальними, а інші відповідають тільки частині явищ, що розглядаються.

Сучасні сценографи професійно освоюють комп'ютерні технології не заради того чи іншого ефекту, а лише в контексті поставленого творчого режисерського завдання, яке вирішується технічними засобами. Комп'ютерним художникам сьогодні підвладні такі традиційно складні об'єкти, як вогонь, дим, прозорі та рідкі матеріали (вода, скло тощо). Подібні ефекти, так як ефекти вибухів, створюються з урахуванням найточнішого моделювання. Поряд із традиційною комп'ютерною мишкою художники тепер можуть використовувати віртуальну рукавичку, починають творити за допомогою віртуального костюма (скафандра), кібернетичного дельтаплана та інших систем, що відображають природні рухи людини. Йдеться, звичайно, про використання цифрових технологій у тих випадках, коли зйомка реальних об'єктів і ситуацій становить для акторів відомий ризик або взагалі нездійсненна [1, с. 78].

В даний час за допомогою комп'ютерної графіки та мультимедійних проекторів можна створювати багатошарові декорації, переміщення яких забезпечується передачею інформації каналами зв'язку. І справа не лише в оптимізації технічного боку творчого процесу, хоча театральні комп'ютерні розробки справді дозволяють зрештою відпрацювати на дисплеї деталі спектаклю і побачити його майбутній вигляд у трьох вимірах. Йдеться про художньо-естетичний бік театального розвитку. Сьогодні на зміну зовнішнім ефектам прийшли пошуки театральних прийомів, здатних послужити своєрідним містком між театальною умовністю та віртуальною реальністю.

Характерна риса багатьох цифрових постановок – глибоке залучення глядача, робота віч-на-віч. Багато проєктів активно входять у твоє життя: в якихось вимагалось сфотографувати чи показати онлайн свою квартиру, в інших – розмовляти чи переписуватись по душам з незнайомцем. При цьому можна театралізувати своє життя та образ, а можна й залишатися у просторі майже психотерапевтичної відвертості. Проте постійним чинником залишалася цифрова реальність, осмислювалися стосунки із нею. Наприклад, у «вразливому перформансі» «Cloudme» Марії Пацок та Миколи Мулакова учасники спостерігають, як один користувач упродовж 45 хвилин копається в комп'ютері іншого: він може заходити у листування, надсилати повідомлення, переглядати будь-які файли. У зум-конференції видно обличчя обох: це і є перформативна складова присутності тут і зараз. Досвід дуже повчальний у контексті необхідності захисту особистих даних.

Чи є цифровий проєкт «театром»? Так – якщо цифровий проєкт названо театром, то ми дотримуємося певної «презумпції ідентичності»,

тобто визнаємо його право вважатися саме театральним проектом. По-друге, цифровий театр – це те, що створюється / відбувається за допомогою цифрових засобів тут і зараз, в унікальний момент трансляції та спілкування за допомогою нових комунікацій (а не в записі).

Розвиток віртуальної сценографії у ракурсі сучасного театру зміщує акценти у наших уявленнях щодо природи мистецтва – не властивості матеріалу, а можливості комп'ютерної програми тепер впливають на висловлювання задуму. Відбувається становлення нового типу творчих відносин «художник – машина», крізь призму яких здійснюється сприйняття світу у віртуальному просторі [3]. Такий симбіоз мистецтва та сучасних технологій, необхідний для вибору оптимальних творчих рішень, моделювання сценографії та постановочного процесу, дозволяє досягти результатів, які відповідають потребам сучасного глядача.

1. Дворко Н. І. Основи режисури мультимедіапрограм. К., Медея. 2005. 304 с.
2. Lavender A. Digital Culture. *Mapping Intermediality and Performance*. Amsterdam University Press, 2010. P. 125–134.
3. Manago A. M. Media and the Development of Identity. 2015. URL: https://www.academia.edu/32926364/Media_and_the_Development_of_Identity?email_work_card=title (дата звернення: 12.10.2023).

Мосій Л. С., Горбатюк В. В., здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, **Струтинська І. В.,** д.е.н., професор (Тернопільський національний технічний університет, м. Тернопіль, Україна)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Цифрова трансформація – це сучасний тренд розвитку менеджменту, державного управління та інформаційної діяльності в Україні та світі. Це стосується інтеграції цифрових технологій у всі сфери діяльності організації, що призводить до фундаментальних змін у тому, як бізнес працює з клієнтами. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження цифрових технологій. Цифрова трансформація в Україні є ключовим драйвером економічної модернізації та зростання. Український уряд визнав важливість цифрової трансформації та заохочує співпрацю у цій сфері. Міністерство цифрової трансформації очолює зусилля країни з розбудови цифрової держави, яка забезпечує громадян зручними та ефективними електронними послугами [2; 3]. Реакція уряду на війну у сфері цифровізації структурована навколо трьох ключових стовпів: «Цифрова інфраструктура», «Цифрові послуги» та «Цифрові навички» [4].

Успіх цифрового сектору в Україні до війни та стійкість, яку він продемонстрував під час війни, свідчать про його потенціал для модернізації всіх секторів країни. Його сила, ймовірно, матиме значний позитивний вплив на ВВП України та забезпечить таку необхідну стійкість післявоєнній економіці [2]. Цифрові рішення застосовуються в широкому спектрі секторів, включаючи банківську та фінансову сферу, сільське господарство та виробництво продуктів харчування, енергетику, і це лише деякі з них [2]. Діджиталізація в Україні також є каталізатором модернізації економіки. Інвестиції в цифрові технології створюють позитивний відгомін протягом усього процесу відбудови за рахунок підвищення ефективності та зниження витрат у кількох секторах [2]. За надзвичайними досягненнями в цифровій трансформації уряду України стоїть величезна робота, виконана державними службовцями Міністерства цифрової трансформації України. Жінки активно формують цифрову трансформацію влади, надають електронні послуги громадянам України та усувають гендерний розрив у керівництві [3]. Поки Україна на шляху до того, щоб стати найзручнішою цифровою державою у світі, офлайн-центри надання адміністративних послуг стають амбасадорами цифрового світу та екосистеми Дія [3]. Цифрова трансформація не є унікальною для України. Це глобальна тенденція, яка змінює спосіб роботи бізнесу та уряду. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження цифрових технологій, і

багато країн інвестують значні кошти в цифрову трансформацію, щоб покращити свою економіку та державні послуги. У більшості урядів у всьому світі цифрову трансформацію, як і раніше, очолюють переважно чоловіки. Проте Україна вирізняється з-поміж інших, адже саме жінки активно формують цифрову трансформацію влади, надають електронні послуги громадянам України та усувають гендерний розрив у керівництві [3]. Цифрова трансформація впливає на всі сектори економіки та є ключем до добре функціонуючого суспільства, впливаючи на демократичну участь, освіту та державні послуги [2]. Цифрові рішення застосовуються в широкому спектрі секторів, включаючи банківську та фінансову сферу тощо [2].

Отже, цифрова трансформація – це сучасний тренд розвитку менеджменту, державного управління та інформаційної діяльності в Україні та світі. Вона змінює спосіб роботи бізнесу та урядів і є ключем до добре функціонуючого суспільства. В Україні цифрова трансформація є ключовим драйвером економічної модернізації та зростання, і уряд заохочує співпрацю в цій сфері. Жінки активно формують цифрову трансформацію влади, надають електронні послуги громадянам України та усувають гендерний розрив у керівництві. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження цифрових технологій, і багато країн інвестують значні кошти в цифрову трансформацію, щоб покращити економіку.

1. Oneshko S., Kustovska O., Yatskyovsky B., Pashchuk L., Bulkot O., Chynchyk A. Digital Transformation of Public Management of Ukraine's Regional Economy in the Context of the Covid-19 Pandemic: Foreign Experience, Ukrainian Realities. *Financial and Credit Activity-Problems of Theory and Practice*. 2022. Вип. 3(44). С. 298–307.
2. Bandura R., Staguhn J. Digital Will Drive Ukraine's Modernization. CSIS | Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/digital-will-drive-ukraines-modernization>. (дата звернення: 12.10.2023).
3. Onyiliogwu K. Women leaders driving digital transformation in government: Inspiring stories of innovation and impact during the war in Ukraine | United Nations Development Programme. UNDP. URL: <https://www.undp.org/ukraine/news/women-leaders-driving-digital-transformation-government-inspiring-stories-innovation-and-impact-during-war-ukraine> (дата звернення: 12.10.2023).
4. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. Digitalisation for recovery in Ukraine. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/digitalisation-for-recovery-in-ukraine-c5477864/>. (дата звернення: 12.10.2023).
5. Digital transformation week takes the pulse of progress in Ukraine | United Nations Development Programme. UNDP. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/digital-transformation-week-takes-pulse-progress-ukraine>. (дата звернення: 12.10.2023).
6. Razumei H. Y., Razumei M. M. Digitalization of public administration as a component of digital transformation of Ukraine. *Public administration and customs administration*. 2020. No. 2(25). P. 139–145. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.25> (дата звернення: 12.10.2023).

Наконечна О. П., д.філос.н, професор, (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

СУЧАСНА КУЛЬТУРА: ПАРАДОКСИ СВОБОДИ

Сучасна культура як різноманітна, багатогранна і динамічна, постійно потребує свого осмислення, уваги до особливостей людського самоздійснення. Людина – творець і реципієнт культури, відповідальний за збереження її традицій, цінностей в мультикультурному світі. Складний калейдоскоп культурних явищ сучасності впливає як на картину світу в цілому, так і на своєрідну глибинну програму індивідуального життя кожного індивіда. Тому змістовне наповнення універсальї культури, які сприяють відтворенню певного способу соціального життя і певних типів особистості, є важливим для розуміння тенденцій розвитку самовизначення і самодетермінації культури і людського життя.

Важливою універсалиєю є свобода. Оскільки і долучення до існуючих форм культури й творення культури як вираження вкоріненості людини в культурі є виявленням такого людського екзистенціала як свобода у всій його багатогранності. Свобода є сутністю людського життя, її історичним, соціальним і моральним імперативом, критерієм її індивідуальності, здатності до особистісного вибору і самоздійснення. Також свобода характеризує рівень суспільного й культурного розвитку. Тож «наявність в історії цивілізації численних типів свободи, що залишають слід в поверхневих «культурних стратегіях», пов'язаних з глибинними поняттями і практиками свободи» [1, с. 381], дозволяє стверджувати свободу як культурну універсалию. Свободу, безумовно, можна розглядати як ідеал людського життєздійснення, який може бути реалізований у людській культурній творчості. Людське буття виступає як існування, присутність в світі, «буття-ось», яке не «що», а «є». Людина в своїй сутності – невловиме, та без сумніву цілісне «ось», що не «складається з» (суми душі та тіла), а «може». Отож, явленість чи неявленість буття через людину – основна подія людського буття, в якій і розкривається свобода (М. Гайдеггер).

Суттєві зміни в культурі, пов'язані з виникненням інформаційного, глобального світу, появою нової соціальної структури – мережевого суспільства, на рівні економіки – нової інформаційно-глобальної економіки, цифрової культури, ведуть до децентрованості, деієрархічності в самій системі та її складових. Інтернет, віртуальна реальність через велику охопленість людей, особисту зануреність індивідів прагнуть стати альтернативним середовищем для культури на онтологічному та соціальному рівнях, стати «реальнішими за реальність», творячи

симулякри у різних вимірах буття. Такий стан буттєвих вимірів особи може розширювати (або ослаблювати) її можливості проактивного вибору, вносячи напруженість у її життєдіяльність, що суттєво впливає на індивідів та їхню відповідальність перед собою і світом в цілому.

Контакти і взаємодії людини у системно-структурованому світі насичені численними варіаціями різних «досвідів», котрі конституують різні можливості інтерпретації явищ, подій, цінностей, вибору власної долі і ролі. Адже саме в конкретному та унікальному досвіді людської життєдіяльності виявляються і наповнюються конкретним змістом прив'язаності до смислів і значень, що закріплюють і розгортають універсальність універсального, а саме: можливість існування універсальї культури як парадигмальних канонів розвитку міжкультурного діалогу та надання йому більшої гнучкості. Адаптація всіх учасників діалогу до мінливих умов та обставин сучасної культури створює простір для діалогу, де особливі інтереси кожної зі сторін не протистоять необхідності регулятивного принципу спільного блага.

Процес трансформації наявної реальності, може приводити (і часто веде) до того, що існуюча реальність, включаючи процеси соціалізації та комунікації, перетворюються на віртуальну над/поза реальність. Конститутивною одиницею віртуальної реальності є симулякр, який не має інакшості (Ж. Бодріяр). Як наслідок, смислова складова віртуальної комунікації вихолощується, нівелюється, а смисловий/символічний обмін замінюється обміном симуляціями. Фрагментарність, розрізненість і незв'язність світу віртуальної реальності свідчить про те, що цей світ не може бути альтернативним середовищем для культури і життєвого світу людини на онтологічному, соціальному і духовному рівнях. Адже смислові елементи вимиваються з віртуальної комунікації, а семантичний/символічний обмін замінюється симульованим обміном, внаслідок дедалі більшої заміни знаків симулякрами. Це призводить не тільки до складності розрізнення реального і віртуального, але й до того, що люди самі не намагаються розрізнити їх. Люди стають «віртуаманами», «віртуалістами», і в міру поглиблення їхнього потягу до віртуального середовища виникає адикція та віртуальна залежність. Зворотним боком віртуальної залежності є біль і розчарування при зіткненні з реальним світом.

Осмилення К. Ясперсом проблеми, що виникає перед філософією, коли вона позбувається твердого ґрунту класичних відповідей в умовах швидкозмінного світу, можна екстраполювати на стан сучасної людини у готовності віднаходити дорогу до себе самої. «Втрата твердої опори, яка таки була хибною, стає здатністю літати – те, що здавалось безоднею, стає простором свободи – удаване Ніщо перетворюється на те, звідки до нас

промовляє справжнє Буття» [2, с. 26]. Однак, такий стан, відкриваючи нові можливості для пошуку, самореалізації, посилює невизначеність, суперечність буттєвих вимірів, фрагментарність, плинність подій, неукоріненість людської ситуації. Індивіду складно зробити вибір, накреслити ціль, а отже і здійснити вчинок, без чого складно реалізувати істинний смисл свободи.

Антиномічність свободи виявляє багатовимірність цього екзистенціалу, його пов'язаність з іншими екзистенціалами людського буття, із зануреністю індивідів у життєві колізії та власне із становленням й самотворенням особистості.

1. Свобода є необхідністю буття, оскільки забезпечує багатоманітність буття і місце людини в цьому бутті: «свобода як самодіяльність, як необмеженість самовідтворення, виявів проєктивних сфер свого здійснення, шляхів затвердження своєї буттєвості» [3, с. 48]. Розмірковуючи про свободу, здійснюючи вибір вектору життєдіяльності, людина через практику здійснює розгортання свого можливісного виміру поєднуючи минуле і майбутнє, розгортаю життя в «нові обрії прийдешнього» (С. Кримський). Адже практиці притаманна інтегративна функція поєднання в людському бутті всезагальності і безпосередності, типового і неповторного, матеріального, предметного та потенційного, універсального та унікального.

Взаємоузгодженість націленості практики на світ та на саму людину у багатоманітності її вимірів й типів життєствавлення, розкриває співвідносність світу, яким він є у структурі людської діяльності та учинків та світу об'єктивних закономірностей сущого.

2. Свободи висвітлює суперечність між залежністю людини від природи, намаганнями людини виокремитися з природи і владною інтенцією щодо природи. Традиційно ця контроверза аналізується в зв'язку з владним демонізмом та гіперактивістським синдромом, що приводить до глобальних екологічних проблем, які часто ускладнюють вільний вибір людей. Нинішній аспект питання виникає у зв'язку з новітніми можливостями маніпуляції людським життям і втручання в нього (генна інженерія, клонування, евтаназія, психологічні впливи, організаційно-науково-технократичного контролю у вигляді збирання та комбінування персональних даних та порушення приватності).

3. Трагічність природи свободи. Людина приречена на свободу, вона постійно має вибирати з багатьох можливостей. І цей вибір ускладнюється в умовах новітніх досягнень у сфері технологій (штучний інтелект – GPT, лямбда, гуманоїдний робот ІК як продукт ІТ сфери тощо), оскільки повному ставиться питання, що таке людина, коли її здатності мислення, мовлення, комунікації набуває машина. Адже машина перевершує багато з

характеристик тілесності людини, зокрема, можливість сприйняття через датчики і швидкого опрацювання та оперування значною кількістю різних показників, об'єм пам'яті для збереження великої кількості інформації. Люди ніби розкидані по багатьох функціях і потоках інформації, що збиває їх з пантелику і змушує боятися самостійно виражати свій власний простір свободи, ускладнюючи пошук власної ідентичності. Лавиноподібний потік інформації веде до страху індивідів щось пропустити в потоці інформації, подій, ситуацій, прагнення бути присутнім скрізь і зараз, що провокує стан «must, must have», може провокувати неврози.

4. Прагнення людини до свободи і втеча від свободи. Не кожна людини може витримати тягар свободи. І значною мірою це пов'язано з відповідальністю як платою за свободу. Відповідальність – саморегулятор діяльності особи, що базується на врахуванні як власного розвитку, так і долі людства. Відповідальність сприяє індивідуалізації людини і зміцненню свободи. Отже, якщо свобода є сутнісною властивістю людини, то такою ж сутнісною і спів мірною до свободи є відповідальність. Саме тому відповідальність виступає платою за свободу, що робить свободу одночасно і жаданою, і трагічною. Тягар свободи, який звалився людині на плечі, виявився причиною глобальної тривоги та почуття самотності в цьому світі. Щоб позбутися цих почуттів, одні люди використовують механізми уникнення – авторитарність, деструктивність, підпорядкування.

Однак, важливо наголосити, що відповідальність діє в людському бутті і як індивідуалізуючий принцип, і як механізм підтримки і зміцнення свободи. Здійснення людської свободи і відповідальність за свою діяльність сприяє формуванню здатності людини до самообмеження. Тож найдостотніша свобода стверджується через самообмеження.

5. Свобода зміцнює ґрунт людського буття та допомагає проявляти свою індивідуальність. Як слушно стверджував П. Сартр, суть людини – це задум, проект, майбутнє. Людина є тим, ким намагається бути, сама визначає своє майбутнє, проектує власну долю. Речі, що оточують людину, в принципі не мають суттєвого значення для того, що станеться з людиною пізніше, бо її дії детермінуються не речами (суспільними відносинами, інститутами), а ставленням людини до речей, явищ, подій. Недостатність людського буття одночасно виступає як його надлишковість, бо людина має універсальну здатність до будь-яких дій. Реалізація можливостей і перетворення їх в дійсність здійснюється через розвиток різноманітних людських здібностей, сутнісних сил, таких як тілесність, почуття, розум, воля. Емоційний інтелект, емоційна саморегуляція та емпатія відіграють важливу роль у здатності людини будувати власний життєвий досвід та життєві траєкторії. Хист індивіда до розгортання людських сутнісних сил в

своєму життєвому світі сприяє розширенню чи звуженню власної свободи у виборі своєї долі.

Людина – вільна істота. Все залежить від того, ким вона захоче бути. Немає такої умови, яка б завадила людині здійснити свій вибір. Тож, саме досвід життя, життєвих подій, життєвого вибору сприяє накопиченню нових можливостей для вибору власних орієнтирів, стратегії власної життєдіяльності. Ствердження руху людини шляхом «бути», а не «мати» (за Е. Фромом), розгортання її духовності, як засобу самовдосконалення і самобудівництва особистості (С. Кримський), формування себе як цілісного відповідального суб'єкта вчинку, як прагнення до вибору свого духовного шляху, свого образу, своєї долі, мужності зустрічі з самим собою. Тож людство повинно берегти і реалізувати свою свободу, сприймаючи її як дар і як обов'язок.

1. Попович М. В. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018. 524 с. 2. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія : підручник /пер. з нім. В. Кебуладзе. Вид. 2-ге. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 536 с. 3. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2003. 240 с.

Сарнавська О.В., к.філос.н., доцент, **Сай А.В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ В КУЛЬТУРІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

У сучасній культурі існують наступні усталені типи осмислення світогляду: передмодерн, модерн, постмодерн, які поступово виникали і перетікали один в одного з плином часу. Спочатку з'явився передмодерн, тип світогляду, в способі осмислення якого була ідея творення, де світ створив Бог, встановив в ньому свої ідеї, а люди щоб зберегти ці знання створили інститут церкви, діячі якої і стали головним авторитетом в суспільстві. Також головним вважалось не насущне земне життя, а загробне, тому люди покійно жили в хижах, хатах, землянках і тощо, а богам будували величні храми. Суспільство переважно було аграрним та сегрегованим. Самі люди були обмежені в пересуванні, переміщалися пішки, верхи, чи на човнах, і подорожували в завойовницьких і паломницьких цілях, тому більшості людей були недоступні знання того що десь на іншому кінці світу люди поклоняються іншому богу і мають інші традиції і устої.

В п'ятнадцятому столітті все змінюється: європейці відкривають Америку, Коперник доводить що Земля рухається навколо сонця, а Гутенберг винаходить друкарський станок. Читати починають не тільки церковники, а й ті, хто прагне читати. В епоху Ренесансу та Нового часу з'являється антропоцентризм, гуманізм і тепер людина розуміється не плодом гріха, а вінцем творіння, За Р. Декартом, людина мислить, а отже, – існує, у людини з'являються право вибору, відбувається науковий бум і індустріалізація. Намагаючись зрозуміти світ який швидко змінюється, людина приходять до принципово іншого світогляду – Модерну. Нові види транспорту, доступність освіти і можливість жити краще, змінили людей. Тепер авторитетами суспільства стали науковці, дослідники, іноді політики, а релігію частково витісняє Ідеологія.

В ХХ столітті Модерн досягнув вершини розвитку, з'явилися планетарні ідеології, зіткнення яких спровокували світові війни, голод, винайдення ядерної зброї тощо. Люди зрозуміли що не можна довіряти будь які глобальній ідеї на 100%, крім того з'явилось радіо, телебачення, а пізніше інтернет. Люди змогли задавати собі питання, на які раніше давала відповідь релігія чи ідеологія, і висловлювати власну думку. Настала епоха Постмодерну. В цьому світі в людей не існує жодної універсальної істини, будь яка точка зору має право на існування. Будь які авторитети

піддаються сумнівам, а нові сенси породжує не наука чи релігія, а мистецтво. Постмодерн епоха сумнівів, люди постійно задаються питанням, хто вони такі і яка їхня роль в цьому житті.

Це спричинило кризу постмодерну, люди хотіли знайти за що зачепитись в світі повного вітторгнення всього. Вони почали сумувати за чимось вічним, добрим. І цими спільними цінностями стали любов, дружба, і відмова від насилля. Так почалась епоха Метамодерну. Цю епоху можна охарактеризувати двома словами: нова щирість. Люди постмодерну можуть сказати: «мені сподобався фільм, я аж наригав вкінці». А люди метамодерну скажуть: «ну й лайно я зараз глянув, але мені сподобалось». Тепер люди можуть бути щирими і не соромитись своїх бажань і вподобань, на відмінну від постмодерну, де все критикувалось. Сучасні мультфільми, наприклад «Час пригод», або «Таємниці гравіті фоллз» хоч і наповнені фантастикою, іронією і різними диковинами, але розповідають історії справжньої дружби і любові. Насправді Метамодерн це Той самий Постмодерн, який трохи відкотився до Модерну.

Важливо розуміти що ці світогляди не заміняли один одного протягом історії, а співіснували разом, і співіснують до сьогодні. Розуміння цих світоглядів допоможе краще зрозуміти себе і своє оточення, зрозуміти чому вам комфортно або не комфортно в ньому. Для цього я спроектую ці знання для визначення світогляду українського суспільства.

Для українського суспільства доброта визначає домінуючу цінність, і це підтверджується результатами дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг». У цьому дослідженні було використано методику Шварца для визначення основних життєвих цінностей. Цінності – глибинні смисложиттєві орієнтації особистості або спільноти, які визначають цілі життя й переконання і виступають головним моральним рушієм у прийнятті важливих рішень. Дослідження також вказує, що в умовах війни цінності українців лише мінімально змінилися. Вони виявляють більшу схильність до самовизначення і відкритості до змін, однак доброта та універсалізм залишаються традиційними цінностями. Також значущими є конформізм, безпека та традиційність.

За останній рік спостерігається зростання підтримки цінностей гедонізму, стимуляції та особливо самостійності. За віковими категоріями, молодь більше цінує самостійність, гедонізм та багатство, в то ж час серед середньої та старшої вікових груп переважають консервативні цінності, такі як традиційність та конформізм. Проте важливо відзначити, що такі цінності, як самостійність, універсалізм, доброта, безпека та досягнення, є важливими для всіх вікових категорій українців.

За гендерним поділом чоловіки віддають перевагу цінностям стимуляції, досягнень та багатства, тоді як жінки більше схильні до

безпеки, традиційності, конформізму, універсалізму і доброти. У КМІС зазначають, що високою є довіра до президента України. При цьому зазначають, що у грудні 2021 року 27% довіряли президенту (і баланс був від'ємним -23%, тобто було більше тих, хто не довіряв, ніж довіряв), проте за рік показник зріс до 84%.

Переважає більшість українців (92%) вважають життя людини найвищою цінністю. Як передає Укрінформ, такий результат показала десята хвиля національного дослідження соціально-політичних настроїв українців під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, яке соціологічна компанія Gradus Research проводить за підтримки Європейського Союзу та в партнерстві з Центром економічного відновлення. Також у топі відповідей на запитання, що є найвищою цінністю, – свободи та права людини (89%), взаємна допомога (86%), взаємна довіра (82%) та суспільна злагода (71%). Всі ці дані виглядають логічним підтвердженням сучасних тенденцій в українському суспільстві, які у Gradus Research досліджували раніше, зокрема зростання взаємної довіри та альтруїзму, збільшення значущості суспільних інтересів порівняно з власними тощо [1].

Також важливим аспектом дослідження є ставлення українців до релігії. В останні роки спостерігається певне зростання релігійності серед населення України. У 2022 році цей показник становив 74% українців, які вважають себе віруючими. Це було вище, ніж на кінець 2021 року, коли таких громадян було 68%. Серед різних вікових категорій молоді у віці 18–24 роки менше схильні до релігійності, і цей показник склав 61%. Однак важливо відзначити, що серед молоді відбувається певний ріст релігійності порівняно з попередніми роками, коли цей показник був лише 48%. Ця динаміка також залежить від географічних регіонів України. Так, західні регіони мають вищий рівень релігійності (87,1%), тоді як інші регіони мають рівень віруючих на рівні від 60% до 68%. За статтю, жінки більше схильні до віри, ніж чоловіки. Це також підтверджує високий рівень релігійності серед жінок в Україні. Опитування також вказує на те, що під час війни близько 26% респондентів стали більш релігійними і віруючими, особливо серед старших груп населення. Зокрема, люди віком 60+ більше схильні до підвищення рівня релігійності (34%). Також запитували українців про довіру інституту церкви і 44% українців заявили про довіру церкві [2].

Чітка та недвозначна динаміка всіх 20 років досліджень дозволяє виокремити декілька стійких кореляцій. У середньому що старша людина, то вона релігійніша. Жінки більше схильні до віри, ніж чоловіки. Серед містян і людей з вищою освітою рівень віруючих менший, аніж серед селян і людей зі спеціальною або без освіти взагалі. І це не просто мої

припущення – це спостереження, доведені масивом даних опитувань за останні двадцять років. Хоча самі респонденти переважно не вбачають кореляції між вірою та рівнем освіти [3].

Отож українці дуже релігійна нація, що може говорити про їх міцну позицію традиційних цінностей. Водночас зараз їх об'єднує єдина ідея перемоги. Майже для половини українців церква є авторитетом і для подавляючої більшості авторитетом є влада і збройні сили. Порівнявши статистичні дані з ознаками різних типів світогляду можна припустити що українське суспільство зараз має 2 подавляючої світогляди які співіснують і в певній мірі змішуються між собою: це Премодерн і Модерн. Але завдяки поколінню зумерів, а також іншій активній молоді з ними співіснує Метамодерн [4].

1. URL: <https://lb.ua> (дата звернення: 12.10.2023). 2. URL: <https://life.pravda.com.ua> (дата звернення: 12.10.2023). 3. URL: <https://pon.org.ua> (дата звернення: 12.10.2023). 4. URL: <https://www.irf.ua> (дата звернення: 12.10.2023). 5. URL: <https://nus.org.ua> (дата звернення: 12.10.2023). 6. URL: <https://www.unian.ua> (дата звернення: 12.10.2023). 7. URL: <https://www.ukrinform.ua> (дата звернення: 12.10.2023).

Сарнавська О. В., к.філос.н., доцент, **Пупенко А. І.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПЕРФОРМАНСІВ БЕНКСІ

Перформанс – провокаційне мистецтво з глибоким змістом. Перформанс є сумішшю різноманітних стилів і жанрів, в якому присутні складові танців, живопису та акторської гри. Хоча глядачі часто сприймають виставу як розважальне шоу, насправді митець вкладає в нього глибоке значення. Перформанс абсолютно не вписується у рамки традиційного мистецтва. У своєму уявленні митець особливим чином вибудовує стосунки з глядачем, наповнює дію прихованим змістом та вміло координує те, що відбувається. За допомогою перформансу митці ведуть діалог з владою і висловлюють протест проти її дій, а також зачіпають актуальні для суспільства соціальні, політичні та ідеологічні аспекти життя. Сьогодні перформанс не просто є визнаною формою образотворчого мистецтва. Він знаходиться в авангарді світової культури, у центрі загальної уваги та допомагає нам по-іншому подивитися на життя.

Бенксі – псевдонім вуличного художника, політичного активіста та режисера з Великої Британії. Його справжнє ім'я досі залишається невідомим, а більшість фанатів не хоче, аби його розкривали. Бенксі малює графіті завжди обираючи гостро-соціальні теми. Критика капіталізму та споживацтва є ключовою темою, яку Бенксі досліджує і до якої повертається протягом усієї своєї кар'єри. Роботи Бенксі несуть антиконсюмеристські, антивоєнні, антифашистські та антиімперіалістичні меседжі. Митець поєднує вуличне мистецтво, популярну культуру та соціальний активізм. У своїх роботах він завжди пише гасла та часто зображає щурів, мавп, поліцейських, солдатів, дітей та людей похилого віку. До речі, щурів він малює найчастіше, вони символізують андеграунд та боротьбу за незалежність. Саме з цими тваринами митець асоціює вуличних художників, що створюють свої найкращі роботи вночі. Також щури є символом людей.

Точну кількість робіт Бенксі порахувати неможливо, адже деякі з них зникають протягом 24 годин після того, як митець їх намалював. Малюнки регулярно перепродують, замальовують, знищують, а ще часто видаляють стіни з ними. Щодо українського циклу Бенксі, то тут проглядається виразний розвиток сюжету. Бенксі намалював у Києві, Ірпені, Горенці, Бородянці сім графіті. Своє авторство особисто підтвердив

спочатку в інстаграмі, а згодом навіть виклав відеофільм про це. Вартість українських графіті Бенксі оцінюють приблизно від \$1 млн до \$10 млн.

Отже, спочатку художник показує глядачам на стіні зруйнованого будинку старого, який мирно купається у ванні і смішно тре собі спину величезною зубною щіткою. Тобто Україна ніякої небезпеки від сусідів не уявляла, а жила-була собі тихим-мирним життям.

Далі ми бачимо в ролику жінку в халаті, з бігуді на голові, але з одягненим на обличчя протигазом, яка з вогнегасником у руках «стоїть» на стільці, приставленому до стіни. Поруч із дамою – вікно спаленої квартири. Попри те, що героїню малюнка трохи застали зненацька (бігуді, халат), вона вживає заходів для гасіння пожежі, що виникла від військової агресії РФ.

Далі над проломом у будинку красується юна гімнастка зі стрічкою. Наступне графіті – теж гімнастка, яка сміливо робить стійку на руках, розташувшись на уламках бетонних плит, зруйнованих ракетними обстрілами.

Зчитується: українці не втратили духу, а продовжують боротьбу.

Потім ми бачимо, на мій погляд, найвиразніший малюнок: на Майдані, на Хрещатику – хлопчика та дівчинку, які «гойдаються» на гойдалках протитанкової рогатки. Найімовірніше, цей малюнок навіяний Бенксі знаменитим знімком, зробленим у перші тижні війни, коли дівчинка гойдалася на подвір'ї на гойдалках на тлі зруйнованого будинку.

Символічний зміст: точиться боротьба за майбутнє країни – за наших дітей.

Бенксі закладає глибокий сенс у свої роботи, але ніколи їх не пояснює. Саме через це завжди з'являється декілька інтерпретацій його малюнків. Митець ніколи не стоїть осторонь подій у світі, тому залишає свої часто дотепні й глибокі послання в ретельно обраних місцях.

1. URL: <https://veryimportantlot.com/ru/news/blog/performans#news-tag-2>, (дата звернення: 12.10.2023). 2. URL: <https://suspilne.media/319748-vulicnij-hudoznik-zi-svitovim-imam-hto-takij-benkisi/> (дата звернення: 12.10.2023).

Стеца Н. В., к.пед.н., доцент (Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна)

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК СУЧАСНИЙ АСПЕКТ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Ідея інтеграції наскрізно пронизує сучасний освітній простір і є однією з домінуючих, оскільки ретранслює динаміку парадигмальних педагогічних зрушень в умовах переходу від традиційних моделей структурування знань лінійного типу до більш складних, від статичних до динамічних. Визначення змісту освітніх процесів неодмінно супроводжується урахуванням його множинності та поліваріативності, що значною мірою ускладнює взаємодію між різними галузями знань, їх міждисциплінарними зв'язками. Інтегративні наукові розробки, які охоплюють широкий спектр феноменів людської реальності, тримають у власному полі зору й феномен екологічної культури, що незмінно пов'язаний з проблемами людського виживання в умовах природних загроз і катаклізмів та подолання різних екологічних небезпек. Нині напрацювання у цій сфері отримують пріоритет не тільки у системі філософських наук, позаяк інтеграція перебирає на себе роль фундаментального принципу сучасного наукового дослідження, що здатний оживити і відновити природну організацію наукового пошуку. Він також дозволяє уникнути однобокості та одноплосковності наукової стратегії і постає основною умовою модернізації змісту освіти. У вимірах холізму, вибудованого на інтегративних засадах, екологічна культура входить у зміст душевних прагнень і спонук, переломлюючись крізь людську суб'єктивність у її нерозривному зв'язку зі світом. У зв'язку з цим вимагає ширшої експлікації поняття інтеграції. Важливо взяти до уваги, що поняття інтеграція належить до загальнонаукових, а кожна окрема наука адаптує його до власного предметного поля та умов розвитку, а тому воно мусить прокласти власний шлях галузевої специфікації.

Прикметно, що ідея інтегративного підходу розроблялася різними вченими. Означений підхід знайшов своє втілення в «теорії інтегративних рівнів», який склався до початку 40-х років ХХ століття з ініціативи Р. Джерарда, Емерсона і Хавелса за участю інших вчених-біологів, соціологів, філософів [9]. Відповідно до цієї теорії, утворення землі, соціальні зміни в суспільстві спричинені космологічними трансформаціями, що утворюють рівні певного порядку аж до утворення системи. Інтеграцію як природний динамічний процес, що «охоплює взаємопроникнення та взаємозв'язок елементів та освітніх напрямів на

основі системного і всебічного розкриття процесів і явищ, спрямованих на забезпечення цілісності знань і вмінь» [5] трактує К. Крутій.

Нині феномен інтеграції центрує освітній пошук таких науковців, як О. Савченко, Н. Бібік, В. Ільченко, Т. Пушкарьова, Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Сухаревська та ін., у дослідженнях яких інтеграція позначає підпорядкування єдиній виховній і навчальній меті однотипних частин та елементів змісту, методів і форм у рамках освітньої системи на певній стадії навчання і являє собою процес упорядкування, структурування внутрішньогрупових відношень єдності, загальних цінностей, оптимізації [8], процес зближення і зв'язку наук, що має місце водночас із процесами їх диференціації [7, с. 229], а також «як процес взаємодії двох або більше систем з метою створення нової, яка набуває нових властивостей завдяки зміні властивостей та зв'язків її елементів» [1, с. 7]. Прикметно, що у контексті такої інтерпретації система постає цілісним утворенням, що може автономно забезпечувати власне існування та функціонувати як єдине ціле у процесі взаємодії своїх елементів. Таких елементів може налічуватися два і більше. У зв'язку з цим інтеграція розглядається як акт чи процес поєднання двох або більше частин таким чином, щоб вони функціонували злагоджено. Процеси, які відстежуємо у рамках наявної системи, сприяють підвищенню рівня її цілісності та організованості, інтенсифікуючи відповідні зв'язки між структурними елементами системи, що засвідчено Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національною доктриною розвитку освіти України, Концепцією нової української школи, у якій, зокрема, запропоновано «навчальний матеріал інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів» [4]. Процес інтеграції є одним із найбільш сучасних інноваційних підходів в освітньому полі України. Цільовий вектор входження України у європейську спільноту ґрунтується на загальних підходах до освітньої системи Європи. Відповідно інтеграція знанневої платформи набуває ще більшої ваги, вимагаючи з'ясування специфіки параметрів знань, особливостей їх структурування тощо. Теоретико-методологічну основу інтеграції розроблено І. Козловською, яка вбачає у ній процес взаємодії елементів, наділених відповідними властивостями, що передбачає встановлення, ускладнення та інтенсивність істотних зв'язків між ними [2]. Це значною мірою впливає на те, що наслідком вказаної взаємодії стає новий інтегрований об'єкт, який хоча й володіє якісно відмінними трансформованими властивостями і містить кардинально нові системні властивості цілого, проте зберігає у своїй структурі індивідуальні ознаки вихідних елементів. Таким чином, інтегрування постає як якісно новий динамічний і суперечливий процес структурування знань у нових органічних взаємозв'язках. Досліджуючи сутнісні ознаки цього процесу, І. Козловська переконує у необхідності створення передумов об'єднання

попередньо розрізнених елементів, проте не шляхом простого сумування, а синтезу, результатом якого має бути система, ключовою ознакою якої дослідниця вважає цілісність. Елементами об'єднання при цьому постають явища чи процеси, які інтегруються, об'єктивні передумови доцільності їх об'єднання, що кваліфікуються як підстава інтеграції, а також її результат [2]. Заслугує на увагу виділена М. Опачко класифікація форм педагогічної інтеграції, зокрема: предметно-образна, понятійна, світоглядна, діяльнісна, концептуальна. Предметно-образна форма педагогічної інтеграції передбачає формування у студентів цілісних уявлень про духовну, соціальну, природну і технічну сфери об'єктивної реальності. Понятійна форма є важливою для формування складних (комплексних), міждисциплінарних понять і категорій. Світоглядна форма сприяє системному об'єднанню найрізноманітніших наукових фактів, подій, законів та гіпотез. Діяльнісна форма підводить об'єднання різних видів діяльності під певний узагальнений її спосіб. Концептуальна форма інтегративного процесу відкриває можливості нових оцінок, ціннісних орієнтацій, нових поглядів, відношень, нових рішень, норм та ідей [6]. На думку дослідниці, кожна із означених форм може інтегрувати в собі об'єкти, різні за своєю сутнісною природою.

Таким чином, засоби інтегративного підходу є певною стратегією в умовах множинності та поліваріативності освітнього процесу, що націлює на побудову синтетичної освітньої моделі де всі ці компоненти взаємодіють та взаємопідтримують один одного для забезпечення комплексного підходу.

1. Інтегративний підхід: актуальність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навч.-метод. посіб. / уклад.: Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с. **2.** Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійної школи (дидактичні основи). Львів : Світ, 1999. 302 с. **3.** Комих Н. Г. Соціологічна методологія у дослідженнях екологічної культури. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 61. С. 7–21. **4.** Концепція нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/.../ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 12.10.2023). **5.** Крутії К. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію. URL: <https://mail.ukr.net/attach/get/15073200133725681655/1> (дата звернення: 12.10.2023). **6.** Опачко М. В. Системний та інтегративний підходи в освіті : метод. посіб. Ужгород : УжНУ, 2016. 69 с. **7.** Педагогічний енциклопедичний словник / гол. ред. Б. М. Бім-Бад. М. : Велика Рос. Енциклопедія, 2002. 324 с. **8.** Приходько Ю., Юрченко В. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. К. : Каравела, 2018. 328 с. **9.** Georgesqu-Roegen N. The entropy law and the economic process. Cambridge : Harvard University Press, 1971. 457 p.

Українець С. Я., к.філос.н. (Рівненський інститут київського університету права НАН України, м. Рівне, Україна)

ЕКРАННА КУЛЬТУРА ЯК ІМПЛОЗІЯ СМISЛУ І СВОБОДИ ЛЮДИНИ

У сучасному культурному просторі відстежується абсолютна відмова від основних людських практик спілкування, мислення, внутрішнього досвіду на догоду єдиній здатності орієнтуватися, що є найпершою вимогою віртуальної реальності. Втеча від буття не як інобуття, а його «чисту відсутність» породила у соціогуманітарному дискурсі травматично артикульовані метафори: «культурні протези» (Г.М. Маклюен), «тіло без органів» (А. Арто, Ж. Дельоз), «людина без шкіри» (Р. Лейнг), «дилексія зору» (П. Віріліо) та ін. Втома від мислення, від синтезу та узагальнень відходить у минуле, розум уступає свої права прагматизму, а місце моралі посідає релятивізований Всесвіт, що не має ні верху ні низу, ні центру, ні околиць, ні цілого, ані частин, його не можна осягнути, схопити, зробити відчутним і зримим, бо він усюди і ніде. Деформовані соціальні структури, відмерлі нормативно-правові механізми, з допомогою яких суспільство колись могло претендувати на цілісність, цементована упродовж багатьох століть єдина картина світу – усе раптом рухнуло, сплющилося, проявивши зону аномії й оголивши простір інституціональної дисфункції. У вирви хаосу потрапило те, що дотепер живило культуру, її знаки і символи, що плекалися довго і трепетно, сама її духовна абетка, вивчена і освоєна кожним, бо постала полем гравітації людського: істини, добра, любові, краси, рідної стежини і домівки, батьківського та материнського начала.

Усе це засвідчує антропологічну катастрофу сучасного світу. Відповідно сучасну еру Г. М. Маклюен називає ерою електронної комунікації, де засоби, що використовуються для обміну інформацією, створюють ефект вибухового стиснення не тільки самої інформації, але й простору та часу. Постписемному електронному світові передувало винайдення друкарського верстата, яке ознаменувало перехід цивілізації від аудітактильного до візуального типу, що призвело до багатьох культурних розривів, а найбільше – розриву серця, розуму та емоцій. «Математична або числа безкінечність, – говорить Г. М. Маклюен, – є прикладом того, як засоби комунікації видозмінюють нашу чуттєву сферу, внаслідок чого людина стає репродуктивним органом технологічного світу» [1, с. 133]. Система екранної комунікації стимулює переживання афектів, які не тільки структурують емоційно-чуттєвий досвід людини, а й цілеспрямовано коригують її світоглядні імперативи. Розірваний на

міради окремих стандартизованих елементів, сучасний світ прагне зібрати себе воедино, в органічне ціле. Цей процес означений Г. М. Маклюеном як імплізія – антипод інтеграції, стирання кордонів і відмінностей, зняття фрагментації і спеціалізації, збирання цілого з осколків («implosion», що перекладається з англійської як вибух, скерований всередину). Культурологічна рецепція явища імплізії наявна також у творчості Ж. Бодрийяра, М. Мерло-Понті, Ж. Лакана, М. Фуко, Ж. Дельоза, Ж.–Л. Нансі та ін. На думку Ж. Бодрийяра, «імплізія здатна зумовити тяжчі наслідки, ніж сама революція». Руйнуючи класичні стереотипи сприймання і постаючи у формі насильства, вона трансформує реальний світ у віртуальний симуляр. Імплозивне насильство, викликане надмірним ущільненням соціального, гіпертрофованим контролем та перевантаженістю інформаційних мереж, «блокує всі інтерстиціальні нервові імпульси..., охолоджує та нейтралізує смисл і енергію подій» [2, с. 11]. Глибинна розколотість свідомості постала в образі невинного кліпа, за яким прихована втрата тієї неподільної субстанції, що забезпечувала історичну стабільність культури та визначала статус людини за її стремлінням у сферу духа. Інформаційна культура, здається, назавжди закріпила за собою статус екранної. Сучасні мас-медіа, пропонуючи для перегляду фільми-катастрофи, фільми-фентезі, у яких домінує вигадлива реальність, насичена постапокаліптичними візіями, водночас стають причетними до імплізивного насильства, яке поки що не дістало правової кваліфікації у сучасній юриспруденції.

Проте, нині в умовах інформаційного релятивізму та плюралізму духовна вісь історії зазнала непоправних розривів, надломів та деформацій, що зумовлені інтенсивним розвитком інформаційних технологій, неусталеними типами і способами комунікативної взаємодії, руйнацією традиційних матриць культури з їх ціннісно-нормативними регулятивами, що донедавна поставали основним ресурсом смислопокладання. Сучасна культурологічна думка (П. Герчанівська, В. Шейко, О. Мазуркевич, А. Марков, С. Сидоренко) акцентує увагу на непереборних суперечностях, що сьогодні розривають ментальне тіло культурного організму. Їх причину дослідники вбачають у тих епохальних проєктах, які утверджували нігілістичну платформу європейської культури і затінили просвітлений лик Христа та й саму концепцію стражденності оргіастичним діонісійським культом. Ренесансний титанізм, що став релігією людини, протиставив смиренномудрію людську гординю, що проявилася як посягання на Божественну висоту, яка, однак, не стала яскравим і доказовим трофеєм людського весилля. Абсолютно не безкарні інтенції завоювання і підкорення обернулися тотальною меланхолією і духовними митарствами європейського гуманізму. У цьому

плані доцільно звернутися до гравюри А. Дюрера «Меланхолія», де на паперті храму зображена багата жінка з потупленим поглядом та опущеними крильми, що постає своєрідною алегорією людського падіння. Протестантський дух капіталізму елімінував святість як щонайвищий ідеал гуманізму, сакралізувавши працю задля земного успіху. У фундамент новочасної культури була закладена вибухівка у вигляді сумніву, що став емблемою наступних епохальних торувань трагічних антропологічних стежок, а також архетипізований символічний досвід язичницького хаосу, що непомітно структурувався у міфологеми сучасної свідомості.

І якщо культурна матриця осьового часу сприяла девальвації архаїчної свідомості, утвердивши культ Логоса, то зміна її світоглядних домінант, зумовлена деформацією християнської системи координат у західноєвропейському світі, векторно скерувала його у бік хаосу та «метафізичної порожнечі» (О. Шпенглер). А тому сучасна людина постає розгубленою та спустошеною, її середовище, її світ та образ безперешкодно транслують усі мас-медіа. І ця надмірна інтерактивність руйнує інтимний особистісний світ, що є онтологічним прихистком людини, вона близька й доступна для інших, але й відчужена від них. І це відчуження провадить до втрати власної унікальності, самототожності та ізоляції.

1. Marshall McLuhan Understanding Media: The Extensions of Man. Edited by W. Terrence Gordon. Critical Edition. Berkeley, CA: Gingko Press, 2003 (1974).
2. Бодрийяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ : Основи», 2004. 230 с.

Храпко П. Ю., к.філос.н., магістрант,
Науковий керівник – Сарнавська О. В., к.філос.н., доцент
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ПРОЕКТІ Л. ФЛОРИДІ

Одним з наслідків сучасної інформаційно-технологічної революції є проблематизація самого феномену інформації. Що таке інформація, якими є її суттєві характеристики та складові, чи є вона атрибутивною властивістю, чи виконує лише певну функцію? Всі ці питання знаходяться серед актуальних у науково-філософському дискурсі починаючи вже з робіт Н. Вінера та К. Шенона. На сьогодні, один з найбільш розроблених варіантів відповіді на ці питання сформовано у амбіційному проекті «Філософії інформації» професора Оксфордського університету Лучано Флориді. За визнанням автора на появу цього проекту вплинула низка чинників. В першу чергу це вже згадувана інформаційно-технологічна революція та розробки в рамках філософії штучного інтелекту (А.Тюрінг та ін.) Не менш важливим було усвідомлення того, що сучасна філософія знаходиться в стані перманентної кризи вираженням чого, на думку Флориді, є застій та стагнація філософського знання, замкненість на собі більшості напрямків і шкіл та відсутність діалогу між ними.

Намагаючись визначити сутність та завдання нового розділу філософського знання автор розуміє його як: «розділ філософії, в рамках якого здійснюються: критичне дослідження концептуальної природи та основних принципів інформації та розробка та застосування інформаційно-теоретичних та комп'ютерних методологій до філософських проблем» [2, с. 137]. Вже у своїй першій програмній статі «Що таке філософія інформації» Флориді визначає її складові частини, якими є: Філософія інформації; Етика інформації; Політика інформації та Логіка інформації.

Очевидно, що одним з найперших питань розглядуваного проекту є питання що ж таке інформація, та якими є її головні характеристики. Певною основою, на якій будуватиметься подальше визначення, виявляється феномен даних (data). Дані виступають тут у якості своєрідного «будівельного матеріалу» інформації. Іншими словами, інформація складається з даних. Проте, для того щоб мати змогу щось передавати, репрезентувати чи представляти ці данні повинні бути правильно організовані, оформленні та впорядковані (well-formed data), що, по суті, вводить у це визначення синтаксичний аспект. Не менш важливим є те, що ці організовані дані повинні володіти певним значенням (meaningfull)

[3, с. 21]. Таким чином тут також є присутнім і семантичний вимір. Окрім того, важливими константами інформації повинні бути: придатність до обчислювання, зростання, зберігання і передачі [1, с. 560]. Розглядати інформацію можливо з трьох перспектив: інформацію як реальність; інформацію про реальність; інформацію для реальності [6, с. 30-31].

Подальша класифікація інформації знову ж таки пов'язана з даними. Дані не є гомогенними і складаються з п'яти різновидів. Відкривається цей поділ Первинними даними (Primary date), виразними прикладами яких можуть бути набори числових комбінацій, що зберігаються в різних базах даних. Вторинні дані (Secondary date) є, на перший погляд, дещо несподіваним варіантом, оскільки за свій приклад мають такі ситуації як мовчання, порожня сторінка, пробіл і т. д. На перший погляд це відсутність інформації, але насправді це радше приклади «інформаційного мовчання». Подальша класифікація вимагає введення третього різновиду даних або Метаданих (Metadata). Метадані це своєрідна інформація про інформацію: опис її властивостей, формату, можливостей оновлення, обмеження у використанні і т. д. Наступний рівень представлено Операційними даними (Operational date). Як визначає їх сам Флориді, «операційні дані це інформація про динаміку інформаційної системи» [3, с. 31]. Нарешті п'ятий різновид даних це Похідні дані (Derivative date), які являють собою вторинну інформацію, виведену з першої. Так, на основі чека з супермаркету ми можемо встановити, де і коли людина, якій цей чек належить, знаходилася у певний час.

Звершує Флориді свій аналіз різновидів інформації поділом всіх даних на «інформацію з навколишнього середовища» (environmental) та семантичну інформацію (semantic). У свою чергу семантична інформація поділяється на семантичну інструкційну інформацію (instructional) та семантичну фактичну інформацію (factual). Якщо перший тип семантичної інформації пов'язаний з розкриттям певної послідовності дій (рецепти, інструкції), то друга «в якості істинного семантичного змісту виступає необхідною умовою для знання» [3, с. 36].

1. Floridi L. Open Problems In Philosophy Of Information. *Metaphilosophy*. 2004. Vol. 35, Is. 4. P. 554–582. 2. Floridi L. What Is The Philosophy Of Information? *Metaphilosophy*. 2002. Vol. 33, Is. 1–2. P. 123–145. 3. Floridi L. Information: A Very Short Introduction. Oxford, 2010. 4. Floridi L. The Philosophy of Information: Ten Years Later. *Metaphilosophy*. 2010. Vol. 41, No. 3. Pp. 402–419. URL: <http://www.Jstor.Org/Stable/24439833>. (дата звернення: 11.10.2023). 5. Floridi L. The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality. Oxford : Oxford University Press, 2014. 248 p. 6. Floridi L. The Philosophy of Information. Oxford : Oxford University Press, 2011. 405 p.

Чоп Т. О., асистентка, **Мізерецька Д. П.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль, Україна)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Україна від часу проголошення незалежності вибудовує стратегію досягнення гендерної рівності, проте, незважаючи на зусилля з боку держави та громадськості, гендерні стереотипи продовжують впливати на життя людей та обмежувати їх можливості, зокрема в гендерних ролях. Така небезпечна позиція може призвести до регресу у боротьбі за гендерну рівність, оскільки поляризація суспільства на активну (чоловічу) та пасивно обслуговуючу (жіночу) є реальною загрозою в часи, коли роль чоловіка як захисника є основоположною цінністю.

Публічна видимість жінок в медійному просторі – це важлива частина стратегії по подоланню засилля гендерних стереотипів. На жаль, за рік повномасштабного вторгнення жінки втрачають свою важко здобуту видимість у медіа. Це підтверджують результати моніторингового дослідження Інституту масової інформації за перший квартал 2023 року: «У загальнонаціональних ЗМІ цитування коментарів від жінок-експертів скоротилося до 18% (водночас 82% експертних коментарів у медіа припадає на чоловіків). Кількість матеріалів, героїнями яких є жінки, становить 23%, тоді як у 77% матеріалів головними героями є чоловіки» [1]. У попередньому дослідженні (2022 р.) рівень цитування жінок становив 16% [2]. Сумна статистика і щодо видимості жінки у матеріалах регіональних ЗМІ: з тих 25% матеріалів, де героїнями були жінки, більшість виступали жертвами злочинів, як родички, матері загиблих, жертв війни [1].

Ситуація є складною не лише в Україні. Дослідження вказують на те, що жінки частіше за чоловіків є суб'єктивуються медіа, виступають в якості об'єкту зображення або обговорення, а не як активні учасники подій. Так, згідно з дослідженням Global Media Monitoring Project 2020, яке охоплювало 114 країн світу, жінки становили лише 26% осіб, які згадувалися в новинах та інформаційних програмах, тоді як чоловіки складали 74% [2]. За аналітикою компанії Celluloid Ceiling, жінки складають лише 25% героїнь голлівудських блокбастерів (2021 р.) [3].

Така статистика лише посилює переконання у необхідності якісної перформативної стратегії боротьби із гендерними стереотипами та впровадженні і популяризації її на рівні виконавців та соціального простору. Руйнування гендерних стереотипів сприяє зниженню гендерної дискримінацію і збільшенню кількості можливостей для тієї чи іншої

статі, покращенню їхнього ментального стану, поведінки та почуттів. Для подолання стереотипного сприйняття гендерних ролей можна виділити два рівня його активної реалізації: рівень виконавців та рівень суспільства.

Рівень виконавців: Один із важливих акцентів перформативної концепції гендеру є твердження про втілення гендерної ідентичності через самовираження та виконання (активність) [5]. Гендер – це те, що ми робимо. Тому для подолання стереотипності гендеру суспільство повинно почути кожну/кожного. Варіативність виконання гендерних ролей, їхня залежність від середовища, емпіричного досвіду, цілей окремої особистості є тими елементами, які дозволяють кожному докластися до процесу руйнування фіксованості гендерних образів, відповідно, важливо, щоб історії таких людей були публічними. Прикладом, який реально працює на подолання гендерних стереотипів є медійна активність наших бійчинь, військових журналісток, волонтерок: ведення власних влогів, інтерв'ю, коментарі, які означають їхню роль у зовнішній комунікації, їхню присутність у реальному та віртуальному просторі.

Рівень суспільства: Зміни, яких ми прагнемо у спростуванні гендерних стереотипів мають найперше змінювати соціальну думку, бути визнаними на рівні державного управління, впроваджуватись на практиці. Тому популяризація та обговорення гендерних ролей – це в тому числі створення програм, документальних та художніх фільмів, видань на рівні соціальної політики країни, тренінгів, протестних акцій, перформансів, рольових ігор, в яких учасники та учасниці зможуть експериментувати зі своєю гендерною ідентичністю та усвідомлювати, як вони почуваються, коли змінюють свої гендерні ролі.

Зважаючи на час, в якому перебуває українське суспільство у нас є шанс на те, щоб зміни у сприйнятті гендерних ролей відбулись максимально глибоко та продуктивно.

1. Мельник Р. Дослідження ІМІ: Пік повномасштабної війни зменшив видимість жінок в українських медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/208716/2023-03-08-doslidzhennya-imi-rik-povnomasshtabnoi-viyny-zmenshyv-vydimist-zhinok-v-ukrainskykh-media/>. (дата звернення: 11.10.2023).
2. Кількість загадок про жінок як експерток впала в онлайн-медіа до 16% – моніторинг ІМІ. 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/200076/2022-06-13-kilkist-zghadok-pro-zhinok-yak-ekspertok-vpala-v-onlayn-media-do-16-monitoryng-imi/>. (дата звернення: 11.10.2023).
3. GMMP-2020. Highlights of finding. URL: https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/07/GMMP-2020.Highlights_FINAL.pdf. (дата звернення: 11.10.2023).
4. Number of Women in Film Industry Rises Slowly. URL: <https://www.statista.com/chart/16579/number-of-women-in-film-industry/>.
5. Performativity. URL: <https://www.hse.ru/ma/visual/perform>. (дата звернення: 11.10.2023).

Шадюк Т. А., к.філос.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ІНФОРМАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРИ

Зв'язок культури та інформації глибоко вкорінений. З часів появи мови як першої культурної технології, інформація надійно увійшла в людське життя, супроводжує всі етапи розвитку суспільства та є органічною складовою нових витків культурно-технологічного поступу людства і сама стала найпоширенішою культурною практикою. Всі інформаційні революції в історії людської цивілізації стосувалися вдосконалення форм і способів передачі повідомлень, відомостей, знань. Виникнення та розвиток комп'ютерних технологій дали змогу ефективніше працювати з інформацією, обробляти її та продукувати. Таким шляхом з'явилися інформаційно-комунікаційні технології, призначені не тільки для обробки первинної інформації, але й для накопичення, зберігання даних та їх аналізу.

Інформація – потужність і рушійна сила сучасної культури, що стала одним із основних чинників успішного ведення справ, а отже підтримання благополуччя людини у будь-якій професійній сфері і визначення джерел подальшої життєдіяльності. Робота з інформацією як матеріальним ресурсом лежить в основі багатьох професій: IT-спеціаліста, політтехнолога, аналітика, піар-менеджера, журналіста, письменника, блогера, ідеолога, пропагандиста тощо. І цей перелік тільки розширюється, зважаючи на нові інформаційно-комунікаційні технології, здатні забезпечити швидкість і якість поширення інформації та обміну нею.

Як матеріальний ресурс, інформація дедалі більше технологізується, тобто мінімізується людське втручання у контроль над нею. Особливо помітною є ця тенденція у технологіях штучного інтелекту. Сучасні людиноподібні роботи, чат-боти, мовні чати на зразок ChatGPT чи LaMDA діють самостійно в мережі, оперуючи інформацією доцільно, вибірково, рандомно. Таким чином, у своїй матеріальній сутності інформація дедалі більше набуває ознак технологій, застосування яких передбачає участь людини лише на початковому етапі конструювання, інженерії та запуску. Наступні етапи функціонування інформації в системах характеризуються інерційністю, безособовістю та спонтанністю.

Вивчаючи феномен інформації, слід брати до уваги поняттєвий зміст інформації, котрий продовжує уточнюватись у багатьох наукових дискурсах, зокрема, в комп'ютерних науках, праві, культурології та філософії. Лучано Флоріді вважає, що «інформація» є таким само

значущим поняттям як «життя», «знання», «добро і зло», і навіть охоплює собою перераховані поняття, адже вони можуть бути виражені через поняття «інформації» [8]. Проводячи етимологічний аналіз слова «інформація», Пилипчук В.Г., Дзьобань О.П. відмічають, що в основі формування поняття лежить значення латинського *informātiō* – заглиблення в форму, набуття форми. Відбиток цього «формального» сенсу інформації досі зберігається у цьому феномені. Невипадково також «інформація» споріднена з низкою слів: звістка, знання, пізнання, знати, зрозуміти, розуміти, осягати, вникати, позначати, відзначати, знак, знамення [3, с. 7]. Це важлива заувага, адже може допомогти прояснити нові феноменологічні значення інформації, що увиразнюються в сучасну епоху.

Одним із сенсів теорії інформації є співвіднесення феноменологічного змісту інформації із культурними технологіями. Феноменологічний вимір інформації, на наш погляд, найтісніше пов'язаний із розумінням, має своєю сутністю органічне розуміння будь-якого повідомлення, його сенсу і значення [7]. І тому тут доречним є також герменевтичний вимір, адже будь-якому розумінню передують осмислення, освоєння інформації та побудова на її основі нових смислів, котрі уже є, таким чином, інтелектуально-психічною власністю того, хто споживає інформацію – суб'єкта пізнання. Інакше кажучи, інформація може існувати сама по собі як окрема річ. Однак за умови суб'єктного розуміння, коли суб'єкт пізнання наділяє інформацію смислами, вона стає культурним гаджетом, і ймовірно, частиною певних культурних технологій.

Інформація у контексті технологічного поступу людства має ознаки гаджету, подібна до будь-яких матеріальних речей, котрі існують самостійно, але дієвими стають за умови підключення до інших пристроїв з їхніми власними джерелами енергії та/або призначені для системного використання: комп'ютерні мишки, флешки, лампи USB, навушники, пульти дистанційного керування тощо. У дійсності інформація є частиною культурних технологій у різних суспільних сферах. Ними користуються в освіті, в політиці, в економіці, в медицині, в науці, будь-де. Інформація «живиться» енергією розуміння і на основі цього можливе створення нових інформаційних продуктів. Розуміння з'являється, народжується в певних контекстах, знайомих суб'єкту пізнання, а також у семантичних полях. В контекстах містяться певні смисли, котрі здатні бути сприйнятими та зрозумілими, а також переосмисленими, тобто можуть стати інформаційними цеглинами в побудові нових уможливлених конструкцій. Будучи наділена смислами, котрі відображають її ціннісний та гносеологічний зміст, інформація отримує певні статичні чи динамічні форми: повідомлення, наративи, факти, дані, теорії, знання, аудіо-матеріал,

відео контент, а також фейки, ідеологічні установки, пропагандистські кліше, симулякри тощо. Отже, інформація, поставлена у певні контексти, існуюча у певних семантичних полях, прихована у семіотичних моделях – це онтологічна підстава для формування різних (у сенсі відмінних один від одного) та різноманітних інформаційних продуктів. Розуміння є важливою феноменологічною рисою інформації, що дозволяє її трактувати як самодостатню силу, що набуває ознак самостійного існування.

Інформація як культурний гаджет – це і складова, і продукт культурних технологій, він може бути визнаний первинним, тобто виготовленим із чистої сировини (фактів, теорій), джерело походження якої встановлено, а тому визнається як достовірне. З іншого боку, інформація може бути продуктом переробки та призначена для створення чогось нового на її основі. Таким чином, виникають нові культурні продукти та продукти цифрової культури, наприклад, різноманітний медіа контент, суспільно-історичні наративи, ідеології, світоглядні стереотипи. Інформація творить, конструє і моделює реальність. Інформація бере участь у створенні символів та симулякрів. На основі інформації і за допомогою інформаційних інструментів та фізичал технологій створюється щось нове, а також моделюється реальність, результатом чого постають віртуальні світи, так звана доповнена реальність, а також символічна реальність – гіперреальність.

На думку Жана Бодрійяра та Жилья Дельоза, реальність трансформується в образ, знак, симулякр, зумовлюючи стирання можливостей розрізнення реального світу людського буття від симулятивного та уявного. Зокрема, Жана. Бодрійяр говорить про витіснення реальності псевдорéalністю симулякра як псевдоречі та псевдообразу, а Жиль Дельоз визначає симулякр як «образ, позбавлений подібності» [1]. У цій ситуації потреба створення і передавання інформації з метою відображення реального стану речей модернізується у включення її у процес створення симулякрів й побудови нової гіперреальності. Шляхом проникнення у людську свідомість рекламних образів, які віддаляють людину від реальності, відбувається її розчинення у потоках інформації і всебічної візуалізації світу. Таким чином, символічно-знакове середовище витісняє суб'єкта за межі будь-якої фактичності.

Культура як спосіб існування людини в загальному сенсі є засобом досягнення певних цілей в суспільстві. Конкретними формами цих засобів є культурні технології. На думку Грана Боліна, культурні технології це набір соціальних і культурних прийомів або практик (способів дій), вони залучені у процеси виробництва та водночас відображають певні культурні патерни [6, с. 5]. Дане визначення ми беремо за основу у цій розвідці. Повсюдність технологій сприяє технологізації світогляду людини як

прагматично зорієнтованого світовідношення, в основі якого невтомно пульсує думка, націлена на пошук швидких, конструктивних рішень, оптимального вибору, досягнення якнайбільшої користі за мінімальних витрат.

Важко переоцінити епістемічний та ціннісний аспекти інформації. Безперечно, інформація – це предмет попиту. Вона продається, тому що має перманентний попит. Аналізуючи феномен інформації в контексті повсякденності сучасної людини, Лустенко А. Ю. підкреслює, що «панпрагматизм є генетично притаманним інформаційному суспільству, оскільки його головною особливістю є перетворення знання на товар...» [2, с. 8]. Однак слід розрізняти інформацію і знання. Усе знання є інформацією, однак не будь-яка інформація є знанням. Як справедливо відзначає дослідник, «інформація стає товаром, але інформація і знання не є тотожними. Все більшу цінність здобувають важливі й ексклюзивні знання. Єдине ж, в чому люди можуть бути впевненими, так це в тому, що будь-яке знання є тимчасовим, а істина повинна переглядатися» [5, с. 83].

Сучасна людина відчуває повсякчасну екзистенційну потребу в інформації: насичення, вдоволення, емоційної конфірмації (упевненості в переконаннях, виправдання очікувань), заспокоєння, інтелігібельності (необхідність «бути в курсі», «бути в тренді») тощо. Втім також спостерігається і перевантаження, переспоживання інформації. Загальнодоступність інформації, великі її обсяги, що призначені для обробки безпосередньо людиною, нехай навіть і за допомоги інформаційних технологій, надмірно навантажують та виснажують сучасну людину. При цьому ентропія як міра наростання безпорядку, хаосу в різних сферах соціального буття та девіантна поведінка індивідів не зменшується. Багатьма дослідниками відзначається, що сучасна ситуація людини у світі характеризується невизначеністю як відсутністю упевненості в настанні очікуваного [4, с. 81]. У теорії інформації вважається, що невизначеність долається інформацією, шляхом заповнення люфтів невизначеного відповідними даними. Тож, здавалося б, виникає парадоксальна ситуація, коли за умов надлишку інформації зберігається невизначеність. Однак, насправді парадокс відсутній, оскільки достатня чи надлишкова кількість інформації не означає автоматично, що існуюча інформація належної якості. Попри удавану доступність інформації у мережі Інтернет, бути добре поінформованим, хоча б стосовно подій сьогодення в своїй країні – це великий привілей, адже бути поінформованим означає мати достовірні, вичерпні повідомлення, відомості, знання про події, факти, стан справ із надійних джерел.

Сучасне життя неможливо уявити без технологій, що є

найвагомішим цивілізаційним здобутком, здобутком культури загалом. Технології пронизують наше життя на побутовому рівні та професійному, опосередковують навчання, допомагають організувати та реалізувати дозвілля, визначають загальну якість життя та його спрямованість. Без них немислима сучасна комунікація як обмін смислами та інформацією. Від культури обробітку каменю до культури інформаційних технологій сучасного зразка нас відділяють сотні тисяч років культурної еволюції, що одночасно є еволюцією нашого світогляду. Глобальна цивілізація нині має такий рівень культурного розвитку, коли технології творять нові технології та можуть відтворювати самі себе. Відтак реальність змушує нас пильніше придивитися до культури як домінуючого засобу людського існування, переосмислити технологічний потенціал культури як сили, що може бути використана для творення чогось нового.

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с. 2. Лустенко А. Ю. Інформація як посвяченність сучасної людини. *Практична філософія*. 2010. № 2. № 36. С. 3–8. 3. Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П. Феномен інформації: історико-правові та філософські аспекти. *Інформація і право*. 2015. № 1(13). С. 5–14. 4. Поліщук О. П., Слюсар М. В. Інтернет-мем і його гедоністична функція в ситуації невизначеності й ризиків повсякденного життя сучасної людини. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2020. Вип. 87. С. 76–85. 5. Bard Alexander, Söderqvist Jan. The Netocracts. *Futurica*. Trilogy 1. Stockholm Text, 2012. 205 p. 6. Bolin Göran. Cultural Technologies in Cultures of Technology. *Cultural Technologies: The Shaping of Culture in Media and Society*. 1st edition. Routledge, 2012. 222 p. 7. Castells Manuel. *The Rise of The Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture*. Wiley, 2010. Vol. I. 597 p. 8. Floridi L. Open problems in the philosophy of information. *Metaphilosophy* : journal. 2004. Vol. 35. P. 554–582. 9. Lyotard Jean François. *The Postmodern Condition. A Report on Knowledge*. University of Minnesota Press, 1997. 110 p.

Шадюк Т. А., к.філос.н., доцент, **Боровець А. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОСТІ

XXI століття – це століття глобалізаційного та технократичного суспільства, які активно вплинули на формування усіх сфер життя, зокрема, економічної, культурної та політичної. Вдосконалення цифрових інформаційних технологій відбувається настільки стрімко, що, з одного боку, суспільні відносини стають більш відкритими, доступними, прозорими, а з іншого боку, разом із позитивними рисами з'являється безліч соціально-етичних проблеми, а саме: порушення конфіденційності, маніпуляції, інформаційні війни. Тому, як ніколи, нині актуальним є використання інформаційної етики.

У наш час існують різні підходи до визначення феномену «інформаційна культура». У науковій літературі публікується безліч поглядів, часом діаметрально протилежних. Однозначного і всеосяжного визначення цьому поняттю дослідники не дають. Найбільш повно даний феномен досліджують В. Гребенніков, О. Матвієнко, Р. Каложний, С. Бондаренко, К. Колін, Е. Семенюк, Т. Сосніна, Т. Булах, Т. Новальська та інші.

Комплексну тривірневу пірамідну модель інформаційної культури розробили Олівер і Фоскаріні (2014), які розглядають її як основу для дослідження проблем, пов'язаних з інформаційною культурою з точки зору управління документацією. Найбільше увага зосереджена на способах поведінки людей, їх цінностях і ставленнях, які можуть впливати на способи створення та управління інформацією, а не на тому, як вона власне створюється та використовується. Перший фактор, зазначений у основі піраміди, стосується самої цінності інформації та необхідності управління інформацією для досягнення бажаних результатів. Середина піраміди, тобто другий рівень, пов'язаний із відповідними знаннями та навичками інформаційної та цифрової грамотності, зокрема, візуальної грамотності. Вершиною є управління інформацією, тобто можливості та обмеження, які надає технологічна інфраструктура країни або географічного регіону. Основна увага приділяється місцевому середовищу, а отже, включає корпоративне управління інформаційними технологіями. Припускається, що на практиці середній рівень піраміди, який пов'язаний із знанням, навичками та отриманим досвідом може виявитися більш значущим за управлінський сегмент. Сьогодні для створення якісної

інформаційної культури на національному рівні до уваги потрібно брати міжнародні стандарти та практику [4, с. 8–11].

Інформаційну культуру нерідко трактують як особливий феномен інформаційного суспільства, який залежно від об'єкта розгляду можна подати як інформаційну культуру особистості, інформаційну культуру соціальної групи (організації чи окремих категорій споживачів інформації) та інформаційну культуру суспільства. Інформаційне суспільство, атрибутом якого виступають нові інформаційно-комунікаційні технології, відкриває для людини небачені раніше можливості доступу до інформації та знань, дозволяє кожній особі реалізувати свій потенціал та поліпшити якість свого життя [1, с. 41–45].

Сьогоднішній інформаційний ринок є дуже важливою, або навіть вирішальною умовою ефективної самоорганізації, розвитку підприємництва, забезпечуючи для цього розвитку необхідні дані для самоорієнтації і успішної діяльності. Оскільки економічні структури мають найвищу купівельну спроможність, на сьогодні вони є найбільш активними стимуляторами розвитку ринку інформації.

Сучасні інформаційні продукти є конкурентноздатними і задовольняють запити замовників при умові, що при їх підготовці витримується кілька обов'язкових умов: адресність, оперативність, точність, оптимальна форма для засвоєння. Формування ринку інформаційних послуг обумовлює необхідність появи і розвитку нових професій інформаційних працівників: діджитал-маркетологи, smm-спеціалісти, ux-дизайнери, бізнес-аналітики, product-менеджери. Саме вони повинні подавати достовірну інформацію. Адже достовірність оперативної інформації пересічному замовнику складно перевірити.

Сьогодні на розвиток українського інформаційного ринку фактично безальтернативно впливає зарубіжний інтерес. Адже спостерігається значна присутність на цьому ринку саме зарубіжних продуктів, підпорядкованих інтересам інших держав, крупних компаній та політичних сил. При цьому донині слабо використовується потенціал наявних інформаційних баз, здобутків української науки, культури, духовного надбання попередніх поколінь, що призводить діяльність інформаційних структур до обробки й використання електронних потоків нових фактологічних повідомлень.

Практика свідчить, що натеper в Україні попитом користується саме оперативна, щоденна інформація, на якій, враховуючи запити ринку, сьогодні крім інформаційних агентств спеціалізуються інтернет-видання та інші виробники інформації для певних категорій замовників, а також ЗМІ. Останні хоча й є джерелами інформації для владних структур, однак, як правило, джерелами не основними.

Останнім часом серед суб'єктів інформаційного ринку дещо активізуються громадянські структури і насамперед – політичні об'єднання. Політичні партії, блоки на інформаційному ринку як правило цікавляться і інформаційною, і аналітичною продукцією. В процесі виконання замовлень на інформаційну продукцію політичних партій і блоків незалежні інформаційні центри, інші виробники суспільно-значимої інформації здебільшого на час співробітництва потрапляють під ідеологічний контроль замовника і це нерідко відбивається на об'єктивності.

Саме стрімкий розвиток інформаційних технологій призводить до проблем у сфері інформаційної етики, що своєю чергою зумовлює появу таких етичних напрямів, як кіберетика, інтернет-етика, віртуальна етика, нетикет та інші. Інформаційна етика, передусім, базується на внутрішній цінності інформації, а будь-яке її спотворення є своєрідною шкодою, а саме: інформаційна нерівність, порушення недоторканності особистого життя (приватність), етика поведінки в мережі Інтернет, дотримання прав інтелектуальної власності та інші.

Тому, об'єктивним ствердженням є той факт, що професіонали, пов'язані з виробництвом інформаційних технологій і інформаційної безпеки, здатні перетворитись з фахівця на хакера. У зв'язку з цим в межах цих професійних співтовариств створюються етичні кодекси, які повинні: не використовувати інформацію з метою зашкодити іншим людям; не використовувати ЗМІ для поширення неправдивої інформації; не привласнювати чужу інтелектуальну власність та думати про можливі наслідки у суспільстві тощо [3, с. 87–95].

Саме інформаційна культура об'єктивно характеризує рівень усіх здійснюваних у суспільстві інформаційних процесів та існуючих інформаційних відносин. Окрім технологічних аспектів роботи з інформацією вона включає етику та естетику, питання інформаційної безпеки, як у сенсі захисту інформації, так і в сенсі захисту людської психіки.

1. Інформаційна культура : навч. посіб. / за заг. ред. проф. Палехи Ю. І. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с. **2.** Чайка І. А. Інформаційна культура студента : навч. посіб. для студ. ВНЗ педагогічного профілю. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 139 с. **3.** Dedyulina M. A. The Computer Ethics Dilemma. *Philosophy of Technology* : Proceedings of the XXII World Congress of Philosophy. 2008. Vol. 48. P. 87–95. Gillian O. Understanding Information Culture: Conceptual and Implementation Issues. *Journal of Information Science Theory and Practice*. 2017. Vol. 5(1). P. 6–14.

Шадюк Т. А., к.філос.н., доцент, **Гордійчук В. В.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ДОЗВІЛЛЄВІ ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ

Цифрова інформаційна епоха вносить особливості в дозвіллієві потреби людини. Це питання активно вивчається у сучасному науковому світі, зокрема, у сферах соціокультурного спрямування: менеджменті соціокультурної діяльності, соціальному менеджменті, івент-індустрії, соціології, культурології. Науковці звертають увагу на взаємовплив культурно-дозвіллієвої діяльності та сучасних технологій, появу нових форм дозвіллієвої діяльності та їх культурно-креативний потенціал.

Поєднуючи філософсько-антропологічний та культурологічний підходи до визначення дозвілля, візьмемо за основу розуміння дозвілля як вид життєдіяльності людини, «що здійснюється відповідно до потреб індивіда, з метою отримання задоволення» [4].

Попри те, що існують значні перестороги щодо активного користування цифровими технологіями у вільний час, ми хотіли б зосередити свою увагу на позитивних аспектах такої дозвіллієвої діяльності. Адже дозвіллієві потреби сучасної людини тісно співвідносяться із можливостями, котрі надають інформаційно-комунікаційні технології і було б нерозважливо ігнорувати сучасні реалії. Серед характерних потреб сучасної людини у сфері дозвілля можна назвати такі: розваги та відпочинок, комунікація та спілкування, самоосвіта та саморозвиток, творчість і самовираження, турбота про самопочуття та здоров'я.

Цифровий простір дозвілля дедалі розширюється і заходи у ньому стали частиною повсякденного дозвілля. У контексті зростаючого впливу Інтернет ресурсів на зміни значення дозвілля для сучасної людини, формування нових сенсу та мети дозвілля, становлення популярної та масової культури, англійський культуролог Карл Спраклен у роботі «Цифрове дозвілля, Інтернет і популярна культура» пропонує нові теоретичні напрямки дослідження, наприклад дозвіллієві активності у соціальних медіа, комодифікації дозвіллієвої діяльності. Аналізуючи сучасні форми дозвілля, він приходить до висновку, що цифрові простори дозвілля та заходи у них такі самі як будь-які інші традиційні форми дозвілля. Це форми дозвілля, де діяльність окремих користувачів відбувається в тіні інструментальних інтересів глобального капіталізму та національних держав [6], відповідає інтересам і запитам сучасної людини,

має індивідуальні, групові і масові форми. Завдяки Інтернету та цифровим технологіям доступ до розваг, інформації, культурних подій та інших ресурсів став більш широким і доступним для більшої кількості людей. Цифрові технології дозволяють враховувати індивідуальні вподобання та інтереси користувачів, наприклад, за допомогою алгоритмів рекомендацій в музиці, фільмах та інших контентах. До того ж з появою великої кількості цифрового контенту (відео, фотографій, музики, статей тощо) користувачі мають більше можливостей вибору і можуть знаходити контент, який відповідає їхнім інтересам.

Окремою сферою сучасної дозвілєвої діяльності є взаємодії у мережі. Соціальні мережі та форуми надають можливість вступати в спілкування та обмінюватися ідеями з людьми з усього світу, що розширює можливості для побудови спільнот та взаємодії з однодумцями. Потреба у спілкуванні є однією із визнаних базових потреб людини. Широкі можливості для задоволення цієї потреби у формах дозвілєвої діяльності надають цифрові технології, зокрема, соціальні медіа.

І водночас це питання є предметом пильної уваги багатьох дослідників: культурологів, соціологів, психологів з огляду на неоднозначні оцінки ступеня задоволеності цієї потреби та якості самого спілкування. До прикладу, у книзі «Самотні разом. Чому ми очікуємо більше від технологій і менше один від одного», американська дослідниця Шеррі Теркл виявляє як цифрові технології впливають на наше спілкування та міжособистісні відносини. Авторка застерігає від надання інтернет комунікаціям переважного значення. «Ми очікуємо більше від технологій і менше один від одного. Це означає, що ви більше залежите від технологій і втратили контакт з людьми. Ми покладаємось більше на технології, ніж на людей навколо нас» [5]. У роботі йдеться про те як технології спотворюють наше соціальне життя та наше внутрішнє життя. Технологія стала архітектором нашої інтимності, – стверджує вона, – в Інтернеті ми стаємо жертвами ілюзії товариства, збираємо тисячі друзів у Twitter і Facebook і плутаємо твіти та дописи на стіні з автентичним спілкуванням, але цей невпинний зв'язок веде до глибокої самотності. Шеррі Теркл стверджує, що з розвитком технологій наше емоційне життя втрачає у якості і описує стосунки між друзями, закоханими та родинами як мінливі та тривожні. Ось чому важливою є міра часу, котрий люди проводять у спілкуванні онлайн.

Ще маловивченим досвідом дозвілєвої активності залишаються віртуальна реальність і доповнена реальність. Ці технології відкривають можливості для імерсивного дозвілєвого досвіду, як от віртуальні подорожі, ігри та віртуальні інтерактивні симуляції. Щодо сприйняття часу важливо відзначити, що в віртуальній реальності можна зупинити час,

завдяки здатності змінювати хід подій відповідно до власних бажань. Віртуальний час не має строгої незворотності; різні часові шари можуть переплітатися і об'єднуватися. В цифровому середовищі ви маєте можливість виконувати рух назад в часі з будь-якого елемента та бути впевненими, що завжди можна повернутися до певних моментів, граючись у своє власне народження і смерть [3].

Однією з переваг цифрової культури є також можливість легше задовільнити соціальну функцію дозвілля. Соціальна функція дозвілля впливає на те щоб кожна особистість мала власну гідність, свою самоідентифікацію, сприяє залученню людини в соціум, дає змогу відчувати свою приналежність до певної спільноти [4]. У цьому зв'язку треба відмітити, що цифрові технології надають засоби для творчості та самовираження. Люди можуть створювати власний контент (відео, музику, блоги тощо) та розміщувати його в мережі для власної самореалізації та самовираження. Цифрові технології дали також місце дистанційному навчанню, самоосвіті і зростанню особистості. Онлайн-курси та ресурси для саморозвитку роблять можливим постійне навчання та розвиток навичок в зручний для людини час.

Загалом, епоха цифрової інформації розкриває безліч можливостей для задоволення розважальних потреб людини. Цифрові інновації значно розширюють можливості для розваг, спілкування, навчання, творчості та саморозвитку, роблячи вільний час більш насиченим та захопливим для багатьох людей. Водночас постають дискусійні питання про усвідомлене та відповідальне використання цих можливостей. Важливо використовувати ці технології з обачливістю та збалансовано, щоб забезпечити психологічний та фізичний комфорт. Адже мета дозвілля полягає в тому, щоб отримати задоволення й забезпечити собі гармонійний і наповнений спосіб життя, долучаючись до культурних цінностей.

1. Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 285 с. 2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2022. 460 с. 3. Дзьобань О. П. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). 4. Кутузова Г. Дозвілля як модус людського буття. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Філософські науки*. Луцьк, 2016. № 9 (334) / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. С. 33–38. 5. Turkle Sherry. *Alone Together. Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books, 2017. 400 p. 6. Spracklen Karl. *Digital Leisure, the Internet and Popular Culture. Communities and Identities in a Digital Age*. Palgrave Macmillan, 2015. 228 p.

Шадюк Т. А., к.філос.н., доцент, **Кухарчук І. А.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

МЕДІАТЕХНОЛОГІЇ ДОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА КУЛЬТУРУ

У сучасному світі інформаційні технології заповнили всі сфери нашого життя, починаючи від освіти, науки, роботи і закінчуючи дозвіллям. Особливо ефективною їх складовою у полі міжособистісних та суспільних інтеракцій є медіатехнології, вони розширюють інтелектуальні можливості людини, видозмінюють процес наукового пізнання, допомагають отримувати освіту, присутні у професійній діяльності і у побуті, виступають одним із чинників розвитку суспільства, здійснюючи суттєвий вплив на трансформацію традиційних цінностей, норм і ідеалів культури.

Медіатехнології доби інформаційного суспільства постійно розвиваються та змінюються, щоб задовольнити потреби людини у передачі та споживанні інформації. Під впливом прогресу технологій поступово змінюються системи комунікацій, соціальний устрій, зростає роль теоретичного знання й інформації, що стає одним із визначальних чинників становлення нового суспільства. Тому необхідно дослідити вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток і становлення сучасного суспільства, визначити сильні і слабкі сторони цієї взаємодії.

Протягом усієї історії розвитку людства комунікація забезпечувала одну з базових потреб людини: потребу у взаємодії і спілкуванні з іншими людьми. Комунікація і спілкування завжди були і є надважливими складовими життя суспільства і, відповідно, культури. Від уміння спілкуватися, будувати відносини з іншими людьми залежить якість життя кожної людини, особливо в наш час. Спілкування іноді ототожнюють із комунікацією, проте особливістю останньої є те, що вона є цілеспрямованим інформаційним обміном у різноманітних процесах спілкування. Комунікація опосередковує всі види соціальної діяльності, акумулює суспільний досвід і передає його від покоління до покоління, зберігаючи культуру. Підкреслюючи те, що обмін інформацією є базовою складовою життя суспільства, деякі дослідники висловлюють думку про однорідність і взаємодетермінованість комунікації і культури. Так, дослідник міжкультурних комунікацій американський антрополог Едвард Холл стверджував, що «культура це комунікація, а комунікація – це культура» [4]. Подібну думку обстоював теоретик інформаційного (постіндустріального) суспільства М. Кастельс, стверджуючи, що всі

культури «створені з комунікаційних процесів» [5], внаслідок чого ми маємо справу з мультикультурним всесвітом, самостійно визначаючи свої культурні ідентичності в ньому.

Медіатехнології доби інформаційного суспільства є невід'ємною частиною нашого сучасного світу. Вони включають в себе всі технології, які використовуються для передачі, обробки та збереження інформації. Однією з основних переваг медіатехнологій є швидкість передачі інформації. Завдяки розвитку сучасних технологій, таких як Інтернет, мобільні телефони та соціальні мережі, ми можемо отримувати новини та іншу інформацію майже миттєво. Це дозволяє нам бути постійно підключеними до світу, перебувати у «віртуальному колі» [6] і бути об'єднаними спільною культурою.

Ще одним важливим аспектом у перевагах медіатехнологій є доступність інформації. Завдяки Інтернету, ми можемо швидко знаходити нам інформацію на будь-яку тему. У зв'язку з цим вітчизняний дослідник Лустенко А. Ю. відмічає характерну рису сучасного інформаційного суспільства: панпрагматизм як його генетична ознака, що стосується практичної користі інформації та перетворення її на товар [1]. Медіатехнології діють можливість легко обмінюватися інформацією з іншими людьми, незалежно від їх місцезнаходження, а також дозволяють створювати і споживати медіа-контент, такий як фільми, музика та книги через Інтернет або за допомогою спеціальних пристроїв. Однак, разом з перевагами медіатехнологій, існують і певні виклики та проблеми. Наприклад, залежність від технологій може призводити до соціальної ізоляції та здоров'я. А також інформація, яку ми отримуємо через медіатехнології, може бути не завжди достовірною, що може призвести до поширення фейкових новин та маніпуляцій [7, с. 89]. Істотною також є проблема впливу медіатехнологій на суспільну свідомість, далекосяжним наслідком чого є її трансформації [3, с. 161], зумовлені, зокрема, появою фрагментарної, кліпової культури, культурних симулякрів.

Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології пронизують усі сфери суспільного життя. Технології не лише багато дають людині, але примушують людей служити їм, створюють загрозу для традиційних цінностей. Тому велику могутність і можливості, подаровані ними ми не можемо прийняти без почуття відповідальності за життя на Землі, без формування таких духовних орієнтирів, які забезпечать виживання людства. Мегатехнології не є нейтральними, вони зовсім не є панацеєю від усіх бід, надмірне захоплення ними може позбавити людину сенсу існування. Зміни у системі суспільних відносин пов'язані, в першу чергу, з появою та розвитком інформаційно-комунікаційних систем, що веде до втрати навичок безпосереднього діалогу між людьми, заміни його на

віртуальний. Тобто формується гібрид соціально-технічної реальності, що заснований на утилітарних споживацьких потребах [8, с. 46]. А на нових етапах розвитку медіатехнології зможуть поєднати між собою фізичні і віртуальні об'єкти в єдину інформаційну систему, створюючи своєрідний гібрид фізичної і віртуальної реальності. У зв'язку з цим увиразнюється потреба формування медіакультури як особливого типу культури, заснованого на аналізі різних аспектів інформаційно-комунікаційного впливу на суспільство з боку сучасних медіа, зокрема, телебачення, кіно, літератури, музика, цифрових медіа. Важливим аспектом медіа культури є вивчення того як медіа формують і відображають культурні норми, цінності, ідеології та практики.

У цілому, медіатехнології доби інформаційного суспільства мають великий вплив на культуру та життя окремої людини. Вони змінюють спосіб, у який ми отримуємо та обробляємо інформацію, а також впливають на наші соціальні взаємодії та культурні практики, формують медіакультуру у її етично-ціннісному змісті. Вплив медіатехнологій на різні сфери суспільного життя оцінюється як такий, що лише зростатиме із часом та не має чітких позитивних чи негативних контурів ідентифікації. У зв'язку з цим посилюється актуальність свідомого та відповідального користування медіатехнологіями як потужним інструментом інформаційно-комунікаційного суспільства.

1. Лустенко А. Ю. Інформація як повсякденність сучасної людини. *Практична філософія*. 2010. № 2 (36). С. 3–8.
2. Скиба О. П. Інформаційні технології: соціально-філософський контекст. *Вісник НАУ. Сер. Філософія. Культурологія*. 2020. № 2 (32). С. 51–56.
3. Ченбай Н. А. Медіатехнології в культурі інформаційної епохи (соціально-філософський аспект). *Вісник НАУ. Сер. Філософія. Культурологія*. 2019. № 1 (29). С. 158–163.
4. Hall Edward T. *Beyond Culture*. Anchor Press, 1976. 256 p.
5. Castells, Manuel. *The Rise of The Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture*. Wiley, 2010. Vol. I. 597 p.
6. Pouloupoulos V., Wallace M. Digital Technologies and the Role of Data in Cultural Heritage: The Past, the Present, and the Future. *Big Data and Cognitive Computing*. 2022. № 6(3). P. 73.
7. Shadiuk T. A., Sarnavska O. V. Misinformation as a subject of ethical analysis in digital culture. *Interaction of culture, science and art in terms of moral development of modern European society* : International scientific conference. December 28–29, 2021. Riga, Baltija Publishing, 2021. P. 88–92.
8. Zaluzhna Alla, Zaluzhnyi Antonii, Shadiuk Tamara. Information Culture in the Context of Managing Consumer Needs. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2023. Vol. 3, no. 1. P. 40–47.

Шадюк Т. А., к.філос.н., доцент, **Черевко С. І.**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна)

ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСІВ ВІРТУАЛЬНОЇ ТА МЕРЕЖЕВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У сучасній цифровій гуманітаристиці великий резонанс отримали проблеми осмислення реальності нового типу, пов'язані із інформаційно-комунікаційними технологіями та активною діяльністю людини в мережі.

Проблематика віртуальності та омереженості як характеристик сучасної реальності походить від проблематики інформаційного суспільства, проте відділилася від неї і займає значну частку у науковій дискусії останніх років, до якої різною мірою долучаються науковці різних сфер знання: філософи, культурологи, соціологи, психологи, журналісти. Серед мислителів, чії праці часто стають предметом зусібчих рефлексій, можна назвати Мануеля Кастельса, Едвіна Бендика, Джона Дарема Пітерса, Еріка Шмідта, Джаред Коена.

В культурології дискурс віртуальної реальності звично стосується досліджень щодо впливу цифрових технологій та віртуальних середовищ на людину і суспільство, аналізу інформаційної культури, культурних явищ, нових способів сприйняття та спілкування у мережі.

У поліонтичній парадигмі віртуальну реальність прийнято трактувати як один із видів реальності або вид буття [1]. Проблема віртуальної та мережевої реальності може охоплювати такі аспекти як співвідношення віртуального і реального, мережева поведінка, сутнісні і якісні характеристики людини інформаційної епохи, взаємодії людини і мережі у віртуальних іграх, соціальних медіа.

Перевагами віртуальних світів є можливості ігнорувати фізичні бар'єри та спілкування з іншими віддаленими користувачами у спільних віртуальних світах. У віртуальних світах можуть виникати нові форми комунікації та мови, що впливають на культурні взаємодії і сприйняття. Однак це може негативно позначитись на сприйнятті культурної ідентичності і спільній культурній пам'яті. Наприклад, за допомогою масового поширення західної культури через Інтернет і медіа, може виникати ситуація, коли інші культури стикаються з домінуванням та асиміляцією західних цінностей і стилів життя. Крім того, віртуальна мережева реальність дозволяє проводити експерименти з культурними концепціями, створюючи альтернативні світи та можливості. Онлайн-культура може призвести до зміни або поширення нових цінностей, котрі суперечать традиційним цінностям та звичаям.

Людина сучасна має багато нових характеристик, одна з яких овіртуаленість. Інформаційно-комунікаційні інтернет-технології дозволяють реалізувати своє життя у віртуальному світі, яке набуває ознак дзеркальної схожості з об'єктивною реальністю. В соціальних мережах відбувається самопрезентація, а також вибудовується власна ідентичність, що має суттєві відмінності від самості. Ідентичність стала настільки поверхневою, комодифікованою, що асоціюється з обслуговуванням своїх профілів у соціальних мережах [4], й, таким чином, є сенс говорити про так звану «профільну ідентичність» особи у мережі.

Тенденції щодо створення цифрових ідентичностей людини посилюються. Віртуальна реальність дозволяє створювати електронні втілення людей, мережеві імена, електронні постаті. Існують також технології, які дозволяють перенести у віртуальний простір професійну діяльність. При цьому віртуальні самопрезентації (наприклад, аватари) заступають фізичні. У такий спосіб проводяться конференції, ділові зустрічі тощо. У цьому контексті резонно стверджувати, що нова архітектура ідентичності заснована на полілінійності – гіперреальності, у якій одне переходить у інше [2].

У есеї про людину в мережевому лабіринті польський журналіст, письменник Едвін Бендик піднімає проблеми людини омереженої, мережевого устрою реальності та пов'язаних з цим нових соціокультурних реалій. Мережевий спосіб організації суспільства є найбільш ефективний, – вважає мислитель, – але і найбільш непередбачуваний, адже продукує нові форми соціальної та політичної мобілізації, збільшуючи нестабільність [3].

Віртуальність та мережевість можна розглядати як якості реальності, що дають нові можливості людині у сферах самореалізації і разом з тим становлять виклики для культурологів та соціологів, адже вимагають розглядати взаємодію між технологією та культурою в контексті сучасного світу.

1. Журба М. А., Пагава О. В., Байдик В. В. *Лабіринти віртуального: Тесей у пошуках Аріадни* : монографія. Харків : Видавництво «Точка», 2016. 334 с.
2. Шмідт Е., Коен Дж. *Новий цифровий світ. Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя* / перекладач А. Лелів. Львів : Літопис, 2015. 368 с.
3. Edwin Bendyk. *Bunt Sieci (The Web Rebellion)*. Warszawa : Wydawnictwo Polityka Społeczna, 2012. 208 p.
4. Shadiuk T. A. *Crisis of Modern Anthropological Axiomatics: Discursive Layers*. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка. 2022. Вип. № 2 (92). С. 147–157.

Наукове видання

***ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ,
РЕГІОНІВ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ***

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції

Розміщуються статті в авторській редакції

Технічний редактор

Галина Сімчук

*Видавець і виготовлювач
Національний університет
водного господарства та природокористування
вул. Соборна, 11, м. Рівне, 33028.*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції РВ № 31 від 26.04.2005 р.*